4/6

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL
TITKÁR.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

HUSZONHETEDIK KÖTET.

1909-IK ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMIX.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló czikkek.

		Lap
Áldásy Antal	Campanellis János czímereslevele 1526-ból *(Szines czímerképpel)*	172
Balogh Gyula	A Himfi, Aracsai és Neszelei-családok	30
Barabás Samu	Bertalan modrusi comes	145
Baÿ Ilona	Adalék a Nagyréti Darvas család genealogiájához	174
Benkó József	Az Inárcsi Farkas család Árpádkori ősei	127
Daróczy Zoltán	Gutkeled nembeli Kozma utódai	33
— —	Néhány ujabb adat a Karcsayak leszármazásához	83
— —	Adatok néhány dunántúli család leszármazásához	135
Dr. Dőry Ferencz	A Kisjeszeni Jeszenszky család czímereslevele. *(Szines czímerképpel)*	28
Ghyczy Pál	Adatok a pajzskorona és a rangjelző korona fejlődésének történetéhez. *(Négy szövegközti ábrával.)*	14
— —	Nagyjeszeni Jeszenszky István czímer-albuma 1593—1620	123
Gyárfás Tihamér	Czímereslevelek Brassó város levéltárában. *(Két közlemény, egy szines czímerképpel és nyolcz szövegközti rajzzal)*	103, 150
Holub József	A Kisasszonyfalvi Istvánffy-család. *(Két pecsétrajzzal.)*	112
Horváth Sándor	Tarpa város czímeres- és kiváltságlevele II. Rákóczi Ferencz fejedelemtől. *(Egy melléklettel.)*	77
— —	Báttaszéki Bornemissza János és Széky Máté czímeres nemes levele 1555-ből. *(Egy czímerrajzzal)*	175
Karácsonyi János	A Szent-István anyjáról szóló adatok uj megrostálása	1
Kállay Ubul	Aborgáta	84
— —	Ádám lengyel jövevény és királyi tisztviselő utódai	84
— —	Barloc nem Barcz!	35
— —	Várday Aladár és a Barlafiak pörének időpontja	33
Kemény Lajos	Beszélő czímer	137
Kiss Bálint	A Tordaiak	98
Borzovai Dr. Nagy Ottó	A Borzovai Nagy-család. *(Egy czímerképpel.)*	56
Pór Antal	Macska Domokos királyi kardhordó, erdélyi alvajda 1357	130
— —	Pecséttani apróságok. *(Tiz pecsétképpel.)*	49
— —	Szécsényi Tamás gyermekei	84
Puky Andor	A Szentléleki Giczey családról	132
Dr. Reiszig Ede	A Kováriak	160
Sörös Pongrácz	A Vaja nemről	136
— —	Zermegh János bővített czímereslevele	81
Bártfai Szabó László	Ki volt Széchényi Tamás első felesége?	32
— —	Oklevéltani apróságok	179
Tersztyánszky Dezső	A Szapolyai-család eredetéről	137
Dr. Vass Miklós	A Homoród-szentpáli Kornis-család	17
Dr. Wertner Mór	Három válasz	177
ifj. Gr. Z. N.	Ujabb adatok a Zichy-család őseiről	79
* * *	Ujabb czímereslevelek a M. N. Múzeum levéltárában	183

II. Kisebb rovatok.

Lap

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései --- --- --- --- --- --- --- 36, 42, 85, 185

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908. évi működéséről. Dr. ÁLDÁSY ANTAL társulati titkártól--- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 38

THALY KÁLMÁN † --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 139

SZÉLL FARKAS † --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 186

Szakirodalom. Görgey Albert, A topporci és görgői Görgey nemzetség történetéből. Ism. *Sárközy Imre*--- 46

Adatok az egri egyházmegye történelméhez. IV. kötet. Ism. *B. Sz. L.*--- --- --- --- --- --- --- 46

Museumskunde 1908. Ism. —*y.* --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 48

Rudnay Béla, A Zsámbokréthyak. Ism. *Jakubovich Emil* --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 58

Genealogiai füzetek. IV évf. Ism. *Bevilaga Béla*-- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 88

Benkó Imre, Nemes családok Nagykőrösön 1848. előtt. Ism, *Sulica Szilárd* --- --- --- --- --- 89

Rexa Dezső, A törvényhatósági levéltárak czímeres levelei. Horváth Sándor, A vármegyei levéltárak felülvizsgált czímeres nemes leveleinek jegyzéke. Ism. —*y.*—*l.* --- --- --- --- --- --- --- ~~89~~ 93.

Posse Otto, Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751—1806. I. Band. Ism. —*y.* --- 96

Verein zur Begründung und Erhaltung einer Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte--- 96

Europäische Wappensammlung --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 96

A pannonhalmi Szent-Benedek rend története. V kötet. Ism. *B. Sz. L.* --- --- --- --- --- 142

Gárdonyi Albert, A Péchujfalusi Péchy család levéltári lajstroma. Ism. *B. Sz. L.*--- --- --- --- 142

Rudnay Béla, A Csermenyek. Ism. *Jakubovich Emil* --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 142

Jahrbuch der K. k. Herald. Gesellschaft «Adler.» 1909. Ism. —*y.* --- --- --- --- --- --- --- 143

Erdélyi László, A tihanyi apátság kritikus oklevelei. Ism. *Dr. Dőry Ferencz* --- --- --- --- 186

Forgon Mihály, Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Ism. *B. Sz. L.*-- --- --- --- --- --- 189

Palatinus József, Békésvármegyei nemes családok története I. Ism. —*y.* --- --- --- --- --- 190

Sándor Imre, Czímerlevelek. I. Ism. *Áldásy Antal* -- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 190

Andretzky József, Baranyavármegye nemes családai. Ism. * * * --- --- --- --- --- --- --- 191

Heydenreich, Familiengeschichtliche Quellenkunde. Ism. —*l.* —*y.* --- --- --- --- --- --- --- 192

* * *

Kérelem --- 48

Ertesítés -- --- 192

Melléklet.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908-ban. (Alapszabályok. Igazgatóság. A társaság tagjai) I—VIII

A SZENT-ISTVÁN ANYJÁRÓL SZÓLÓ ADATOK UJ MEGROSTÁLÁSA.

Nem hangulatkeltésre volt szánva Nagy Géza azon tévedésének megállapitása, hogy ő «Szent István családi összeköttetései» dolgozatának megirásakor a lengyel kutforrásokat figyelmen kivül hagyta! Arra volt az szánva, hogy Nagy Géza ur Deák Ferencz ismert hasonlata szerint, ha elhibázta az attila begombolását, kezdje ujból, mert máskülönben rajta lehet ugyan az attilla, de mindig rosszul áll.

Nagy Géza azonban ehelyett úgy tesz, mint a ki megbotlik valami kőbe és akkor nem magát, hanem azt a követ okolja és azt veregeti.

Tagadja Nagy Géza a lengyel kutforrások azon állitását, hogy Szent István anyja lengyel fejedelemleány volt, mert *a)* a lengyel kutforrások nem régiebbek Béla király Névtelen jegyzőjénél, *b)* mert a magyar nemzeti hagyományok nagyobb biztositékokat nyujtanak Szent István anyja eredetéről; s mert *c)* az egykorú irók semmit sem tudnak ezen lengyel rokonságról.

A) Nagyon téved azonban bár ki is, ha azt hiszi, hogy én a lengyel kutforrások tudósitásának azért adtam hitelt, mert régibb a Névtelen jegyzőnél. Semmi esetre sem! Mert kortársak-e a 973—997-iki eseményekre akár a Névtelen jegyző, akár a kamenczi és a heinrichowi évkönyvek irói? Dehogy! Három századdal később éltek. Mihelyt nem voltak kortársak, akkor hitelük nem attól függ, 1—2 századdal több vagy kevesebb választja el őket az esemény idejétől, hanem attól, minő kutforrásokat használtak. Budai Ferencz egy századdal régibb iró mint Pauler Gyula és mégis tévedett azon állitásával, hogy Predszlava volt Kálmán király második felesége; ellenben Pauler nem tévedett, mert jobb, biztosabb kutforrásokat használt, mint Budai. Még nagyobb korkülönbség van Verbőczy István és Fraknói Vilmos között. Verbőczy három századdal előbb élt és mégis a magyar királyok főpapi kinevezőjogának történetét Fraknói jobban tudja, mert hisz ő eredeti okleveleből dolgozott, Verbőczy pedig hallomásból, félszázadra is alig emlékező tanuktól.

Száz meg száz ilyen esetet lehetne felhozni, de teljesen fölösleges. Fölösleges pedig azért, mert az ilyen jóhiszemü történetirók hasonlata nem illik a Névtelen jegyző és a lengyel kutforrások viszonyára.

A Névtelen jegyző ugyanis nem történetiró, hanem költő. A lengyel évkönyv-iró pedig egyszerü tudósitó. Olyan körülbelül a viszony köztük, mint Jókai Móré és Szeremlei Sámuelé. Mind a ketten éltek az 1848—49-iki szabadságharcz idején, de Jókai idősebb volt, tevékenyebb részt vett a mozgalmakban, irt is eleget a Csataképekben, vagy a Kőszivü ember fiaiban és más regényeiben a szabadságharcz mozgalmairól. Szeremlei pedig összeállitotta «Magyarország krónikáját az 1848—49-iki forradalom idejéről» lehetőleg hivatalos adatokból és szemtanúk vallomásaiból. (Pest 1867). Már most nem furcsa volna, ha valaki Jókai regényének, vagy fellengző leirásának több hitelt adna, mint Szeremlei egyszerü krónikájának?!

Mi egykorú érdektelen tudósitók feljegyzéseiből tudjuk, hogy a Névtelen jegyzőnek mindjárt kiinduló pontja óriási tévedés. Nem azért jöttek ki a magyarok ősi hazájukból, mert ott már a nép sokasága miatt el nem fértek, hanem mert kiűzték őket. Vegyük ehhez a Szerencs, Munkács, Szekcső, Lapincs stb. szerencsétlen névmagyarázatokat, vegyük hozzá, hogy

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

Szventepolk birodalmáról semmit sem tud, hanem Nyitra környékét a cseh herczeg birtokának mond a s mindjárt tisztában lehetünk arról, hogy költővel állunk szemben, a ki a történeti igazsággal épen nem törődik. Nem hangoztathatjuk tehát eléggé Pauler Gyula figyelmeztetését: «A Névtelen jegyző műve 9/10 részének nem hihetünk». 1/10-nek is csak kötve higyjünk, csupán akkor, ha máshonnan is igazolható.

De még az sem bizonyos, hogy a Névtelen jegyző régibb volna azon feljegyzéseknél, a melyekből a kamenczi és heinrichowi évkönyvirók meritettek.

1873-ban egyszerre két mű jelent meg a lengyel évkönyvekről. Az egyiket német, a másikat lengyel tudós irta. A német Zeissberg: «Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters» (Leipzig 1873.) azt állitja a kamenczi évkönyvekről: «Die Annalen sind von einer Hand aus dem Anfang des 13. Jahrhunderts eingetragen». Majd alább «Da er (der Verfasser unserer Annalen) Kaiser Heinrich und dessen Gemahlin Heilige nannt, so sind die Annalen, wofern die letzte Notiz nicht auf Rechnung des Schreibers von Kamenz zu stehen kommt, erst nach 1204 geschrieben».[1] Tehát maga az évkönyvek szerkesztője 1204 előtt élhetett, csak a másoló irta 1204 után, de mindenesetre a XIII. század elején.

Smolka Szaniszló, a jeles lengyel történetiró ugyanezen eredményre jutott: «Die Handschrift stamt aus dem Anfange des XIII. Jahrhunderts; abgesehen aber von zwei am Ende verzeichneten auf Bischofswechsel in Krakau in den Jahren 1142 und 1165 bezüglichen Nachrichten, hören die mit einander zusammenhängender Notizen mit dem Jahre 1104 auf.»[2] Másutt azt irja Smolka: «Das zeitälteste polnische Annalenfragment, die Ann. Camenzes, enthält eine Andenkung darauf, dass es spätestens gegen das Ende des XII. Jahrhunderts in Polen eine annalenartige Aufzeichnung gegeben hat. Da aber die Ann. Camenzenses schon gleich am Anfange des XIII. Jahrhunderts geschrieben wurden, so musss die Vorlage wenigstens um einigen Jahren jünger gewesen sein».[3]

[1] i. m. 38.

[2] Polnische Annalen bis zum Anfange des vierzehnten Jahrhunderts. Lemberg 1873. 10.

[3] U. o. 61—62. ll.

Itt van tehát két olyan avatott tudós, a kiknek a mi vitánkról nem is lehetett tudomása és mégis magáról a kamenzi évkönyvek kéziratáról világosan bizonyitják, hogy az a XIII. század elején iratott. Tehát ha már e kézirat megvolt a XIII. század elején, a benne foglalt eseményeket a XIII. század elején, vagy még előbb kellett feljegyezni.

Felfedez ugyan Nagy Géza olyan jelet, a mely szerint a kamenczi évkönyvek csak 1253 után irathattak volna, de a két tudós megállapitását ez sem rontja le. Nagy Géza szerint 1253 után irták volna e könyveket, mert az 1079-ben megölt krakai püspököt «sanctus Stanislaus«-nak irja, már pedig Szaniszlót csak 1253-ban iktatta IV. Incze pápa a szentek sorába. Csakhogy a középkorban 1161 előtt volt úgynevezett egyszerű, csupán egy országra szóló szentté avatás is, s az illető ország oklevelei, évkönyvei sok olyan embert szentnek irnak, a kit az apostoli szék csak nagyon későn jelentett ki az egész keresztény világon tisztelendő szentnek.[1] Furcsa volna, ha Nagy Géza minden magyar oklevelet, évkönyvet, történeti müvet 1686 után keltezettnek irna, mert a pápai szék csak ekkor iktatta Szent-Istvánt a szentek sorába. A lengyelek már a XII. században szentnek nevezték Szaniszlót s csak később 1253-ban kérték ehhez az apostoli szék jóváhagyását. Ettől tehát a kamenczi évkönyveket bátran irhatták és irták is a XIII. század elején.

Ellenben mit mond a palaeographiai tudomány a Névtelen jegyző kéziratáról? Elég lesz erre nézve Fejérpataky László, legjelesebb palaeographusunk nyilatkozatát idézni: «Az irás határozottan a XIII. század második feléé, a betük a minuta erecta irásnak e században szokásos törött formáit mutatják;» «a codex nem mondható gondos másoló munkájának, mert hogy másolat, azt mutatja az irás kora és a benne, kivált a tulajdonnevekben előjövő számos hiba; legkétségtelenebbül pedig a kézirat 23a. levelének 17-ik sora, hol a másoló szeme közvetlenül az előtte levő sornak ceperunt szavára tévedt és ezt irta le még egyszer az expugnaverunt helyett», «a mi kéziratunk korát palaeographiai okokból nem lehet korábbra tenni a XIII. század második felénél».[2]

[1] Mátyás Fl. H. H. Fontes D. I. 215—17.

[2] A magyar honfoglalás kutfői. 382. l.

Mihelyt pedig a napjainkra maradt kézirat már csak a XIII. század második feléből származik, mindjárt nem lehet teljes bizonyossággal megállapitani azt, hogy annak minden egyes tudósitása a XIII. század elejéről való, mert hiszen a mű szerzője akkor élt. A középkori másolók ugyanis nem sokat adtak a szerzői jogra, nem nagyon törték a fejüket az eredeti kézirat hüséges, pontos lemásolásán, hanem, ha nekik úgy tetszett, könnyen kihagytak vagy beletoldottak egyes részeket. E közbetoldások, interpolatiók nagy hajai kivált a történeti műveknek, mert ha valamelyik másoló ugyanazon tárgyról talán tudott vagy hallott még valamit, mindjárt beszurta valahol a régibb szerző művébe, nem törődvén azzal, hogy igy ebben esetleg ellentmondást vagy ismétlést okoz. Bőven ismertettem az ilyen közbetoldásokat, bővitéseket «Hol bővitették ki a Hartvik-legendát először és másodszor» czimű értekezésemben[1]

Anonymus műve sem kerülte ki e sorsot és másolója itt-ott kibővitette. Igy mindjárt az előszóban ez a kis vers áll:

Felix igitur Hungaria
Cui sunt dona data varia
Omnibus enim horis
Gaudeat de munere sui literatoris.

Ez már a másoló közbetoldása.

Előzőleg ugyanis a Névtelen jegyző olyan józanul, higgadtan nyilatkozik diákkori munkásságáról, elfoglaltságáról, hogy ilyen ember nem mondhatta már előre boldognak Magyarországot azon ajándékért, melyet neki nyujtani készül.

Világosan látható a betoldás nyoma a IV. fejezetben is. Itt azt olvassuk Álmosról: «*Cum autem ipse Almus pervenisset ad maturam etatem*, tunc dudum spiritus sancti erat in eo, licet paganus tamen potentior fuit et sapientior ducibus Scithie. Et omnia negotia regni eo tempore faciebant consilio et auxilio ipsius. *Dux autem Almus, dum ad maturam etatem iuventutis pervenisset* duxit sibi uxorem in eadem terra».

Az, hogy egymásután, csupán 11 szóval elválasztva, kétszer fordul elő ugyanazon mondat «dum autem ad maturam etatem pervenisset.» kézzel foghatólag elárulja, hogy itt nem egyetlen szerzőnek egységes művével van dolgunk, hanem az első mondat tulajdonképen a másoló közbetoldása, a ki nem törődött vele, hogy igy a műben ismétlések fordulnak elő, hogy a mű egysége megbomlik, hanem csak a maga tudományát akarta fitogtatni és a maga, már olyan a milyen tudását is az előtte levő műbe bele szoritani.

Ezt tudván, vizsgáljuk meg Anonymus 24—27. fejezetének viszonyát a többi fejezetekhez! E 24—27. fejezetek szólnak Tuhutum erdélyi kirándulásáról, Gyalu oláh vezér leveréséről és Erdély elfoglalásáról.

Előzőleg a mű 11. fejezetében a szerző azt meséli a gácsi és ladoméri herczegekkel Álmosnak és vezérének, hogy Magyarország dunántúli része a rómaiaké, a Duna-Tisza köze egész a lengyel és orosz határig Saláné, a Szamos és Maros közt Marót uralkodik, a Maros és Orsova vára közt eső terület pedig Galád bolgár fejedelemé. Nemde feltünő, hogy itt nem szól a mű szerzője Gyaluról, s Gyalunak erdélyi fejedelemségéről, pedig hát a gácsi és ladoméri fejedelemhez ez lakott volna leközelebb?!

Továbbá a mű 22-ik fejezetében azt mondja a szerző, hogy «Zobulsu, Thosu et Tuhutum inito consilio constituerunt, ut meta regni ducis Arpad esset in porta Mezesina. Tunc incole terre iussu eorum portas edificarunt et clausuram magnam de arboribus per confinium regni fecerunt».

Ezen józan és az ország történetével, történeti fejlődésével annyira megegyező előadással éles ellentétben áll az egész 24—27. fejezet. Mert ha Szilágyság elfoglalása után mindjárt bement Tuhutum Erdélybe és azt elfoglalta és békésen birta, akkor minek jelentették volna ki oly ünnepiesen, hogy Árpád országa csak a meszesi kapuig terjed, akkor minek épitettek ott mesterséges gyepüket?

De meg maga a mű szerkezete is mutatja, hogy a 24—27. fejezetek az elbeszélés világos, eredeti sorát megbontó közbetoldások. Mert a 23. fejezet igy szól: «Thosu et Zobolsu (necnon Tuhutum) cum vidissent, quio deus dedit eis victoriam magnam et subiugaverunt domino suo fere plures nationes illius terre, tunc exaltati sunt nimis super habitatores illius terre, et dum ibi nullus inventus esset inimicus, plures

[1] Századok 1901. 991—108. ll.

die sibi manserunt, donec confinia regni firmaverunt obstaculis firmissimis».

Csatoljuk most ehhez a 28-ik fejezet kezdő szavait. «Tosu vero et Zobolsu adepta victoria reversi sunt ad ducem Arpad subiugando totum populum a fluvio Zomus usque ad Crisium.» Ez teljesen odaillik a 23-ik fejezethez! Szemmel látható tehát, hogy a 23. és 28. fejezetek eredetileg összetartoztak, szorosan egymásután következtek és csak utólag szakitotta el ezeket erőszakosan a későbbi, 24—27. fejezetekből álló toldás.

Maga Szabolcs és Tas hadjárata is sokkal érthetőbb, logikusabb lesz, ha Tuhutum-ot belőle kihagyjuk, mert akkor nem járnak kétszer a magyar seregek az Omsóérnél

E három jel együttvéve teljes biztositékot nyujt és nem csalhat.

Nyilvánvaló tehát, hogy a 24—27. fejezetek csak a XIII. század végén élő másolónak közbetoldásai és korántsem a XIII. század elejéről szóló tudósitás. A Tuhutum szó ma Tétenynek vagy Téténynek ejtendő ki, s a XIII. század végén még erősen virágzott a Dunamellékén az ő nemzetsége s ennek egy udvari káplánja lehetett az, a ki a honfoglalásról szóló hőskölteményeiben a többi közé ezt is bele szőtte. Arról azonban elfelejtkezett, hogy a meseszövést már a 11. fejezetben meg kellett volna kezdenie s a 22. fejezetet is átalakitania!

Azonban épen a 24—27. fejezetek azok, a melyek Szent-István anyjáról beszélnek! Megdől tehát Nagy Gézának azon állitása, hogy a lengyel tudósitások nem régibbek Béla király Névtelen jegyzőjénél, mert kisül, hogy a Saroltféle mese nem is Béla király Névtelen jegyzőjénél, hanem csak annak egyik kései bővitőjénél a XIII. század végén fordul elő. Véleményem szerint e Sarolt-féle mese magva III. Istvánnak Szent Istvánnal való egykori összecseréléséből keletkezett. III. Istvánnak atyja épen úgy (II.) Gyécse volt, mint Szent Istvánnak és a trónért folyt rettentő harczokban nagyon könnyen megtörténhetett, hogy a Tétény — másként Gyula — Zsombor nemzetséget III. István megfosztotta erdélyi birtokától.

Rengeteg sokat fáradozik Nagy Géza annak kimutatásán, hogy Lengyelországban tulajdonképen csak a XIII. század közepe táján kezdtek a magyar nemzet iránt érdeklődni és a Szent-Istvánra vonatkozó adatok csak akkor kerültek a lengyel évkönyvekbe, a midőn Krakóban és Kalisban három magyar herczegnőnek volt udvara.

De hát ez mind hiába való fáradozás! Egy tekintet Magyarország és Lengyelország XI—XII. századbeli összeköttetéseire mutatja, hogy meg kellett lennie az érdeklődésnek Magyarország iránt az előbbi századokban is, mert hiszen a két nemzet szoros barátságban, uralkodóik pedig családi összeköttetésben állottak. Vagy nem a lengyel fejedelmekhez fordultak segitségért I. Béla és fiai a XI. században? Nem hazánkba menekült 1082-ben II. Bogyoszló lengyel király? Nem harczolt-e Szent-László 1094-ben Krakónál a lengyel király és a felkelők kibékitése végett? Nem magyar hadak segitették-e 1107-ben III. Bogyoszló lengyel királyt lázadó testvére ellen? Nem lengyelek avatkoztak-e bele évek hosszu során át a II. Béla és Borisz közt folyt versengésbe? Hogyan lehet tehát állitani, hogy a XI—XII. századbeli lengyel krónikásnak nem volt oka erősen érdeklődni a magyar nemzet iránt?

De meg a kamenczi évkönyviró egyházi férfiu, szerzetes volt! Hogyan ne érdeklődött volna Szent-István iránt, mikor az nem csupán magyar király, hanem Magyarország egyik szentje is volt? Mikor annak csodatévő hire annyira elterjedt, hogy 1113-ban maga a lengyel király, III. Bogyoszló, is sirjához zarándokolt?!

Jusson eszünke, hogy ha nem is ülték meg Lengyelországban Szent-István ünnepét, az ő életirata, mint kegyes olvasmány a lengyel monostorokban is elterjedt. Már most az ilyen szerzetes, a ki a szentek életéből, egy-egy legendagyüjteményből tudott valamit Szent-István érdemeiről, bizonyára még szivesen átveszi az előttelevő régi feljegyzésből az ő születésére vonatkozó adatokat, mert hisz lelki ismerősére vonatkozó ismereteit bővitette azzal!

Nem kell tehát olyan messzire elkalandoznunk. A XIII. század elején élt kamenczi évkönyv-irónak kettős oka is volt, hogy Szent-István édesanyját és születési évét megörökitse.

Hogyan örökitette meg és honnan vette adatait, azt is ki lehet mutatni.

Nagyon jól tette Nagy Géza, hogy a Turul 1907. 136-ban ezen tudósitás mellé oda állitotta a heinrichowi, a sziléziai évkönyvek, továbbá a lengyel fejedelmek krónikája és a Krasinszki-

évkönyv adatait. Látható ebből, hogyan alakul az egyszerü évkönyvi feljegyzésekből lassan-lassan összefüggő elbeszélés. A heinrichowi évkönyv készitője már beleolvasztotta a szövegbe a kamenczi évkönyvek végén álló, évhez kötött száraz adatokat. Vagyis nála az utolsó mondat így hangzik: «genuit Stephanum regem Ungarie anno Domini 975». A sziléziai évkönyvek s a lengyel fejedelmek krónikájának készitője már Szent-Henrik életiratát is olvasta, tehát annak adataival is kibővitik elbeszélésüket és az ellentmondó adatokat összeegyeztetni kisérlik. A Krasinszki évkönyv irója már Szent-Cirill és Metód történetét is belekeveri s azonkivül Szent-Adalbert életének ismeretét is fitogtatja.

Világos tehát, hogy a legrövidebb és legegyszerübb tudósitásnak, a kamenczi évkönyveknek készitője is eredetileg évhez kötött, száraz feljegyzéseknek más adatokkal való egybevetéséből és összeolvasztásából dolgozott. Azt már kimutattam másutt, hogy azon száraz, évhez kötött adatokat a lengyel évkönyvekből, illetőleg azok közvetitésével a prágai évkönyvekből irta ki. A többi adatokra nézve pedig ki kell indulnunk az ő szerzetesi állapotából. Neki ugyanis mint szerzetesnek hivatásánál fogva kellett ismernie a szentek életét, különösen pedig a lengyel vagy a szomszédságokban élt szenteknek életrajzait.

S valóban, ha összehasonlitjuk Szent-Adalbertnek Querfurti Brunótól irt életrajzát, továbbá Hartvik kibővitett művét a kamenczi évkönyv tudósitásával ilyen eredményre jutunk.

Kamenczi évkönyv.	Querfurti Brunó.
Quæ *cum erat Christiana*, virum suum convertit ad fidem Christi.	Miserat ad Ungarorum seniorem magnum, imo ad uxorem eius, que totum regnum viri manu tenuit, qua duce erat *Christianas coepta*. (Pertz: Mon. Germ. S. S. IV. 601. l.)
Kamenczi évkönyv.	**Hartvik bővitett müve.**
Post visionem per *beatum Stephanum* protomartyrem sibi factam concepit et genuit Stephanum regem Ungariæ.	«Uxorem eius (Geysæ) iam propinquantem partui tali voluit *visione* divina gratia consolari. Apparuit namque illi *beatus* levita et *prothomartyr Stephanus*, qui eam alloqui taliter cœpit: confide in Domino mulier, et certa esto, quia filium paries meumque nomen illi imponas.» H. H. Fontes Dom. I. 37.)

Ezekből éppen nem következik, hogy a kamenczi évkönyviró a XIII. század második felében élt volna, mert hiszen Szent-Adalbert életiratai 1012-re már mind készen voltak. Hartvik müvének kibővitése is megvolt már a XII. század végén, mint kimutattuk s még látni fogjuk.

Egy másik tudósitás egymás mellé állitva így mutat.

Kamenczi évkönyv.	**Hartvik bővitett müve.**
«Anno 1000 presidente Sylvestro secundo sedi apostolicæ Stephanus rex Ungariæ post obitum patris sui Jesse anno quarto misit Adstricum episcopum ad ipsum Sylvestrum pro corona regni petenda. Eodem tempore pro simili negotio premiserat dux Mesco Lampertum, episcopum Cracovien sem, sed dominus papa visione monitus angelica, coronam, quam duci Mesconi preparaverat, transmisit Stephano regi Ungarie.» (Pertz. Mon. Germ. S. S. XIX. 581. l.	«Quarto post patris obitum anno Ascricum pretulem misit ut regio dignaretur ipsum diademate roborare. Eodem forte tempore Misca Poloniorum dux missis nuntiis ad Romanæ sedis antistitem regio postulaverat diademate redimiri.. Nocte, qua precedebat, pape per visionem domini nuntius astitit... qui et dixit, coronam, quam preparari fecisti, eorum duci cures largiri.» (H. H. Fontes. Dom. 44—45. ll.

Kézzel fogható tehát, hogy a kamenczi évkönyvek készitője Szent-István életiratát használta. De melyiket?

Már 1901-ben kimutattam, hogy Szent-István életiratai közül a másodikat, Hartvik győri püspöknek 1000 táján irt művét kétszer bővitették ki, még pedig először Székesfehérvárott, másodszor Pannonhalmán s végre a XIII. században a pannonhalmi bővitést némely részek kihagyásával magyarosabbá tették. Ezáltal Szent Istvánnak öt életirata állott elő, ámde a pannonhalmi bővitésben tulajdonképen az előző három javarésze bele van foglalva.

Szemléltetőleg is mutatja ezt a következő összeállitás:

(Lásd a tuloldalon).

Láthatjuk ebből, hogy a pannonhalmi bővités főleg a kis legenda adatainak Hartvik művébe való beillesztéséből és néhány a benedekrendüeket érdeklő adat hozzáadásából készült. Amde ezen pannonhalmi bővités fogalmazványa napjainkra is fennmaradt s a Nemzeti Muzeum kéziratai között pesti kodex néven őriztetik E kézirat betüinek és röviditéseinek alakja világosan mutatja, hogy a pannonhalmi bővités 1180 vagy legalább is 1200 táján kész volt. Ha már

Kis legenda.

... hic Strigoniensi oppido natiuitatis exordium habuit, et puer adhuc sententia grammaticę artis ad plene imbutus est. Pater eius rex quidem sed primum gentilis fuit, postea illustrante spiritus sancti gloria, uitę et uię lumen agnouit, euangelicam institutionem secutus ad imaginem ueritatis peruenit. Interim autem diuinis conspectibus se probabilem reddidit, ut omnes militię suę comites ad ueri dei culturam conuerteret, quos vero alienę uię sectatores reperit minis terroribusque subiugauit. Qui cum iam senesceret resolutionemque sui corporis imminere sentiret, filio arce regni sublimando uxorem nobilissimam, ex latissima Romanorum imperatorum prosapia deriuatam duxit. Interea rex christiani nominis amator, debitum soluens naturę, concessit, qui, ut credimus, per confessionem deitatis gloriam ęternę felicitatis consecutus est.

Post cuius obitum Stephanus ad huc puer fauore principum et plebis in regni solium laudabiliter prouectus ardentiori animo ueritatis cepit propagator existere, quia quamuis pueritię anins flereret, non tamen cor in ore, sed os habebat in corde. Scripturarum diuinarum, quibus ad primum flagrabat, non immemor, iudicium et iustitiam ante oculos proponebat, iuxta illud Salamonis, audiens sapiens sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit. Non proponebat ante oculos rem inustam facientes et consentientes, sed in omnibus mandatis dei fidelis dispensator existens apud se cepit meditari, ut si populum iam pridem baptismatis consecratione renatum absque disciplina dimitteret, facile post errorem uanitatis suę iterum conuerteretur, hunc secundum ecclesiasticam doctrinam instituens, iugum et legem disciplinę subpositis ceruicibus adhibuit, omnesque immunditias malorum prorsus destruxit. (H, H. Fontes Dom I. 2—3.)

Hartvik műve

...nunciatur ei Adalbertus bœmiensis ecclesię pontifex ad se uenturus propter conuersionen ipsius et fidei non fictę profectum domino deo hostiam laudis oblaturus. Oritur leticia nouis christi militibus ineffabilis, dux obuiam tyroni christi cum fidelibus quibusque procedit, honorabiliter suscepit, et ut per usum monitus est, propter timorem et amorem dei modis omnibus obedientie filium ei se fore demonstrauit. Igitur iubente principe fit ubique congregatio gentis indomite, per sanctum episcopum fiunt exhortationes continuę, conuertuntur et baptisantur alumni patrię, statuuntur multis in locis ecclesię.

5. Nascitur interea predictus a domino principis filius, quem secundum prophetam : antequam in utero conciperetur dominus nouit. Hunc deo dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismate secundum credulitatis suę ueritatem intinxit, et susceptor eius fuit, nomen sibi impositum est Stephanus, quod alienun a consilio dei non credimus. Stephanus quippe grece coronatus sonat latine, ipsum quippe in hoc seculo deus voluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper permanentis redimere decreuit, ad percipiendum uitę iugis indeficientem gloriam, creuit infans regali nutritus educatu, qui transsuadata pueritia, postequam primum adolescentiæ gradum transcendit, conuocatis pater suus hungarie primatibus, cum ordine sequenti, per communis consilium colloqui filium Stephanum suum post se sequaturum populo prefecit, et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit, post hęc plenus dierum anno dominicę incarnationis DCCCCXCVII. seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio, et eodem anno beatus adalbertus episcopus causa predicandi uerbum dei ruziam ingressus est et ibidem cum palma martyrii coronatus est (U. o. I. 13—15. ll.)

Székesfejérvári bővités.

... nunciatur ei beatum adalbertum bœmiensis ęcclesie pontificem ad se uenturum, propter conuersionem ipsius, et fidei non ficte profectum domino deo laudis hostiam oblaturum. Oritur leticia nouis christi militibus inenarrabilis. Dux obuiam tyroni christi cum fidelibus quibusque procedit, et honorabiliter suscepit, et ut per uirum monitus est, propter timorem et amorem dei, modis omnibus obedientię filium ei se fore demonstrauit, igitur iubente principe fit, ubique congregatio gentis indomite, per sanctum episcopum fiunt et per suos exortationes continue, conuertuntur, et baptisantur alumni patrie, statuuntur multis in locis ecclesie, *Nec hoc silentio pretereundum est, quod ut omnis ambiguitas tolleretur de medio. ne forte predicte uisioni solius uiri parum uideretur inesse fidei, uxorem eius iam propinquantem pattui tali uoluit uisione diuina gratia consolari apparuit namque illi beatus leuita et prothomartyr stephanus, leuitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cepit: confide in domino mulier, et certa esto, quia filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum meumque nomen illi imponas, cui cum admirans mulier responderet: quis es domine, uel quo nomine nuncuparis? ego sum inquit stephanus prothomartyr : qui primus pro christi nomine martyrium pertuli. Quo dicto disparuit.*

5 Nascitur interea predictus a domino filius principi, quem secundum prophetam, antequam in utero conciperetur dominus nouit, *et cui antequam nasceretur per prothomartyrem suum nomen indidit* huinc domino dilectus Adalbertus episcopus crismali baptismate secundum credulitatis sue ueritatem intinxit, et susceptor eius ipse fuit nomen sibi impositum est stephanus quod alienum a consilio dei fuisse non credimus, stephanus quippe grece coronatus sonat latinę ipsum quidem in hoc seculo coronare deus uoluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimire decreuit, ad percipiendam uitę iugis indeficientem gloriam. Creuit infans *diligenti et* regali nutritus educatu, qui transacta pueritia, postquam gradum adolescentie primum ascendit, conuocatis pater suus hungarię primatibus cum ordine sequenti, per communis consilium colloqui, filium suum stephanum, post se regnaturum populo prefecit, et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit. post hęc plenus dierum anno dominicę DCCCC-mo XC-mo VII-mo seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio, et eodem anno beatus episcopus adalbertus causa predicaudi uerbi dei prusciam ingressus, ibi palma martyry coronatus est.

Pannonhalmi bővités

... nunciatur ei beatum adalbertum bœmiensis ecclesie pontificem ad se uenturum, propter conuersionem ipsius, et fidei non ficte profectum domino deo laudis hostiam oblaturum oritur leticia nouis christi militibus ineuarrabilis. dux obuiam tyroni christi cum fidelibus, quibusque procedit, et honorabiliter suscepit, et ut per uisum monitus est, propter timorem et amorem dei, modis omnibus obedentię filium ei se fore demonstrauit. igitur iubente principe fit ubique congregatio gentis indomite, per sanctum episcopum fiunt et per suos exortationes continue, conuertuntur, et baptisantur alumni patrie, statuuntur multis in locis ecclesie nec hoc silentio pretereundum est, quod ut omnis ambiguitas tolleretur de medio, ne forte predicte uisioni solius uiri parum uidiretur inesse fidei, uxorem eius iam propinquantem partui tali uoluit uisione diuina gratia consolari. apparuit namque illi beatus leuita et prothomartyr stephanus, leuitici habitus ornatus insignibus, qui eam alloqui taliter cepit. confide in domino muller, et certa esto, quia filium paries, cui primo in hac gente corona debetur et regnum meumque nomen illi imponas, cui cum admirans mulier responderet: quis es domine, uel quo nomine nuncuparis? ego sum inquit stephanus prothomartyr, qui primus pro cristi nomine martyrium pertuli. Quo dicto disparuit.

5. Nascitur interea predictus a domino filius principi, quem secundum prophetam, antequam in utero conciperetur dominus nouit, et cui antequam nasceretur per prothomartyrem suum nomen indidit hunc domino dilectus adalbertus episcopus crismati baptismate secundum crudelitatis sue ueritatem intinxit, et susceptor suus ipse fuit nomen sibi impositum est stephanus quod alieuum a consilio dei fuisse non credimus. Stephanus quippe grece coronatus sonat latine ipsum quidem in hoc seculo coronare deus uoluit ad regni potentiam, et in futuro corona beatitudinis semper manentis redimire decreuit ad percipiendam uite iugis indeficientem gloriam. **Strigoniensi uero oppido natiuitatis exordium habuit. et puer adhuc scientia grammatice artis ad plene imbutus est.** creuit infans diligenti et regali nutritus educatu, qui transacta puericia, postquam gradum adolescentie primum ascendit, conuocatis pater suus hungarię primatibus cum ordine sequenti, per communis consilium colloquii, filium suum stephanum, post se regnaturum populo prefecit, et ad hoc corroborandum a singulis sacramentum exegit. post hęc plenus dierum anno dominicę incarnationis DCCCC-mo XC-mo VII-mo seculi nequam erumpnas celesti mutauit gaudio, et eodem anno beatus episcopus adalbertus causa predicandi uerbi dei prusciam ingressus, ibi palma martyry coronatus est **post obitum** *uero patris* stephanus adhuc adolescens, fauore principum et plebis, in patris solium laudabiliter prouectus, ardentiori animo cepit veritatis propagator existere, quia quamuis adolescentiæ annis floreret non tamen cor in ore, sed os in corde habebat. scripturarum divinarum, quibus adprime flagrabat non immemor, iudicium et iusticiam in oculis proponebat iuxta illud Salomonis : audiens sapiens disciplinam sapientior erit, et intelligens gubernacula possidebit in omnibus itaque mandatis dei fidelis dispensator existens, apud se cepit meditari, qualiter subiectum sibi populum unius dei cultui manciparet, sed quia perpendebat id absque uicinarum gentium confederatione fieri minime posse,

6. Regnoque pannonico ipsius beati iuuenis nutum attendente, pacem cum exterarum prouinciarum populis fideliter statutam roborauit.

most a pannonhalmi bővités megvolt 1200-ban? a székesfehérvárinak még előbb kész kellett lennie, mert különben nem használhatta volna azt a pannonhalmi bővitő.

A kamenczi évkönyvekben nincsen nyoma annak, hogy összeállitója a pannonhalmi bővitést ismerte volna; ő csak a székesfejérvári bővitésből idéz. Kérdés tehát, vehette-e ő a Szent István anyjáról szóló tudósitást egészen a székesfejérvári bővitésből?

Régen volt az már, több mint egy évtizede, hogy Atleyda mellett csupán az úgynevezett magyar-lengyel, másként varsói krónikát lehetett volna második tanunak idézni! Könnyü volt azután e varsói krónikáról kisütni, hogy az sületlen, XIV. századbeli tákolmány és semmiféle hitelt nem érdemel!

Azonban 1895 táján Ketrzyński Woyciech lengyel tudós a lembergi Ossolinski-könyvtárban felfedezett egy Szent-Istvánról szóló kéziratot s azt 1897-ben ki is adta.

Ha ezen, nevezzük Ossolinski-krónikát vagy Szent-István életiratát összehasonlitjuk a varsói, vagy másként magyar-lengyel krónikával, kitünik, hogy az Ossolinski-féle krónikában hiányzanak a varsói krónika hirhedt 12—13. fejezetei, hanem azok helyett Szent-István felmagasztalása és szenttéavatása van ott leirva, még pedig kétségbevonhatatlan hüséggel. Már pedig a varsói krónika 12—13. fejezeteiben fordulnak elő azon rettenetes baklövések, a melyek miatt a varsói krónika komoly ember előtt igaz történeti kutfő számba nem jöhetett. Az Ossolinski-krónika ellen tehát nem emelhetők azon kifogások, a melyekből eddig a varsói krónika ellen oly könnyen és oly szembeszökő igazsággal emeltek, hanem méltó és helyes dolog azt vizsgálat alá vetni és megrostálni.

Ha ez Ossolinski-krónikát figyelmesen végig olvassuk, először is azt látjuk, hogy azt nem lengyel ember irta, mert nemcsak hiányzik belőle a lengyel nemzet szeretete, hanem még gyalázza is őket (Generatio de ipso Mezrzone exibit, que plus canes, quam homines diligit, eruntque quasi belue...)[1]

Nem volt továbbá horvát pap sem, mert a horvátokat is feddi, a miért Kresimir nevü királyukat elárulták és rutul megölték.[1] Ellenben a magyarokat a Rómát rettegtető Atylától származtatja, s azt állitja, hogy hazánk dunántuli részét «ad laudem et gloriam exercitus sui Ungariam apellavit». S dicséri, hogy a magyar nemzet «gentilitatis abiecta ferocitate humiliter prostrati duci suo coronam flagitabunt»[2] Jó okkal állithatjuk tehát, hogy e krónika szerzője magyar volt.

Még tovább vizsgálgatván az Ossolinski-krónikát, látjuk, hogy 4—12. fejezete, tehát 3/4része tulnyomó részében szóról-szóra egyezik Hartvik eredeti művével, a később ugynevezett nagy legendával. Kibőviti azonban a 4-ik pontot Szent-István vértanu megjelenésének elbeszélésével; az 5—6. pontban jóformán csupán a szent korona megszerzéséről és Szent-István megkoronázásáról szól; a 7-ik pontban a székesfejérvári káptalan bizonyitványát Szent-István haláláról szövi bele s végül a szenttéavatást és az az azzal együttes csodákat mondja el. Magától értetődik, hogy a szenttéavatás és az együttes csodák is a székesfejérvári egyházban történtek.

Világos tehát a bővitésekből, hogy ez Ossolinski-krónikát eredetileg valamelyik székesfejérvári kanonok készitette.

Hogy mikor? arra jóformán kézzelfogható utasitás fordul elő mindjárt a 3-dik pontban. Itt ugyanis azt olvassuk: «Atyla distribuit principibus et baronibus terram et decrevit hoc omnium consensu, ut si uxor eius multos pareret filios, primogenitus regnaret super omnes».[3] Már pedig nagyon jól tudjuk, hogy épen az 1161-63. években folyt erről véres, pártos tusakodás, mert II. László és IV. István párthivei azt állitották, hogy a trón nem száll a meghalt király első szülöttére, hanem nagybátyjára. Ellenben III. István hivei az elsőszülött jogáért harczoltak. A ki tehát e törvényt egész Atylára viszi vissza, csakis III. István tulbuzgó hive lehetett és igy az 1161—1173. években élt. Azért is esik meg rajta az is, hogy Szent-István elődeinek, szerinte Atylának, Kálmánnak és Bélának oly cselekedeteket tulajdonit, a melyeket

[1] Ketrzyński i. m. 13.

[1] U. o. 11. l.
[2] U. o. 11. 13. ll.
[3] U. o. 11—12.

tulajdonképen Szent-László, Kálmán és II. Béla vittek végbe.

Ezen Ossolinski-krónika tehát tulajdonkép Hartvik művének székesfejérvári bővitése s ez irja 1161-73 táján Szent István anyjáról: «Jesse accepit uxorem de regione Polonie, de civitate regis Cracovie, sororem regis Mezkonis nomine Adelheydam. Haec coepit virum suum ad Christum convertere et fidem catholicam tenere».[1]

Ezen tudósitás nagyon jól megfelel az 1161—73 ban élő iró korának. Ugyanis 1139-ben III. Bogyoszló lengyel fejedelem országát négy részre osztotta négy fia között s egyuttal elrendelte, hogy mindig a legidősebb birja Krakót Szilézíával együtt. Ez állapot tartott 1206-ig. Külföldi ember szemében tehát Krakó valóban külön országnak tünt fel s mivel fejedelme a többi lengyel herczegek felett némi elsőbbséggel birt, s igy a külföldi ember joggal nevezhette azt «Krakó királyának». Annyira nem illik össze e tudósitás fogalmazása a későbbi korral, hogy a XIV. századbeli varsói krónika már igy változtatja meg: «Jesse accepit uxorem de regione Polonia, de *civitate Cracovia* sororem Meschonis *ducis* nomine Ethlegidam». Három változtatást tett tehát. Kihagyta, mert nem értette meg, regis Cracovieból a regist, Meskó méltóságát «dux»-ra kisebbitette, és Adylheida nevét a lengyeles, csehes Ethlegidara (utóbb Athleidara) alakitotta.

A székesfejérvári bővités ezen tudósitását tehát semmi esetre sem lehet a későbbi századoknak tulajdonitani, hanem el kell fogadni, hogy az 1165 tájáról származik.

S ha kérdezzük, honnan tudta ezen bővitő, hogy Szent-István anyját Adylhaidnak hivták? nagyon könnyü rá a felelet. Saját egyházának necrologiumából. Szent-István a tőle oly fényesen felépitett és feldiszitett, s oly dusan javadalmazott fejérvári egyházban bizonyosan tett alapitványt az ő édes anyjáért. Maga a háladatosság is kötelezte a székesfejérvári egyház papjait, hogy alapitójukért és annak szüleiért miséket mondjanak. Fel kellett tehát mindjárt 1031-ben az egyház elkészültekor jegyezniök Szent-István szülőinek nevét, s e feljegyzés közkincse volt minden kanonoknak, a kire a misemondás sora következett, olvasnia kellett, mert tudnia kellett, kiért kell a misét felajánlania!

Végső eredményében tehát mind a kanenczi évkönyvek, mind az Ossolinski-krónikának tudósitása a székesfejérvári hivatalos feljegyzésre, a necrologiumra megy vissza, s azért az teljesen megbizható.

Egy 1031-ig visszavezethető feljegyzéssel szemben a Névtelen jegyző művébe a XIII. század végén beletoldott koholmányt védelmezni vagy elfogadni szerintem sulyos hiba a történetirói érzék s a komoly történetirás ellen.

B) Áttérhetünk már most Nagy Géza ur azon állitásának megvizsgálására, nagyobb biztositékot nyujtanak-e a magyar nemzeti hagyományok Szent-István anyjáról?

Hát hiszen én nagyon szivesen elfogadom és megbecsülöm azokat a nemzeti hagyományokat, ha vannak! De hol vannak?

Szent-István kis életiratának szerzője 1096-ban még a hagyományokból dolgozott: «Tunc temporis viventium verax relatio»-ra hivatkozik és mégis műve mily szintelen, mily kevés valóságos eseményt tartalmaz munkácskája! Nem tud egy országos urat megnevezni, Szent-István halála évén kivül nem tud egy évszámot felsorolni!

Még később ki emlékezett volna Szent-Istvánra, mit hagyományozott volna fiára, unokájára?

Azonban Nagy Géza szerint mégis vannak nemzeti hagyományok s Anonymus s Kézai Simon művében, továbbá a pozsonyi és budai krónikának nevezett XIV. század elején keletkezett történeti művekben foglaltatnak.

Ezek szerzői azonban maguk «ex diversis scartabellis» dolgozó, életiratokra hivatkozó történetirók s nem élő hagyományok feljegyzői!

De még igy is szivesen elfogadnám a tőlük mondottakat, csak megegyeznének! Csak ne mondanának ellent egymásnak mind Szent-István anyjára, mind születésére vonatkozólag!

Kezdjük az utóbbin.

Kézai Szent István születéséről ezt irja: «Anno vero Dominice incarnationis DCCCCLXVII. Geicha dux *divino premonitus* oraculo genuit sanctum regem Stephanum».[1] Kézai tehát idézi

[1] Kętrzyńszkynél 12. l.

[1] H. H. Fontes Dom. II. 77.

értelem szerint Hartvik művét, de nem mondja, hogy a 967 évszámot abból vette volna.

A pozsonyi krónika már ezt irja:

«Geycha divino premonitus oraculo genuit sanctum Stephanum ex Sarolt filia Gyula anno Dominice incarnationis DCCCCLXIX.»[1] Ez már megtoldja Kézai szavait, születési évül mást mond, de nem állitja, hogy azt Szent-István életiratából vette át.

A budai és a bécsi képes krónika irják először: «Geycha vero divino premonitus oraculo anno Dominice incarnationis DCCCCLX nono, quemadmodum in legenda s. Stephani scriptum est, genuit sanctum Stephanum ex Sarolth, filia Gyule».[2] De még itt is kétséges, vajjon a Szent István legendájára való hivatkozás az évszámra, vagy a születés bejelentésére vonatkozik-e?

Az összehasonlitás eredménye az, hogy Kézai szerint Szent István 967-ben a krónika szerint 969-ben született. A valót azonban egyik sem találja el, mert Szent István mind a kamenczi évkönyvek, mind a XV. században Ranzanból még használt életirat szerint 975-ben született s ezzel egyeznek a Hartvik és a kis életirat, mert trónraléptekor Szent Istvánt még «puer»-nek «iuvenis beatus«-nak nevezik.

Szent-István anyjára nézve Anonymusnak a XIII. század végén élt bővitője az ismert mesét tálalja fel. Szerinte Tétény nevü főurtól ily nemzedék sarjadott volna le:

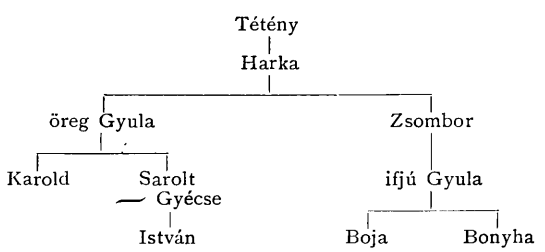

Ellenben a pozsonyi krónika szerint Szent István igy volna rokona az állitólagos erdélyi Gyulának.

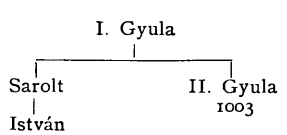

[1] H. H. Fontes D. IV. 29.

[2] H. H. Fontes D. III. 42. II. 138.

A budai krónika szerint pedig igy

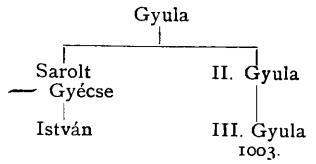

Világos tehát az ellentmondás, mert a Névtelen bővitője szerint az állitólag erdélyi, legyőzött Gyula semmiképen sem volt nagybátyja Szent Istvánnak, sőt még csak unokatestvére sem vala, ellenben a pozsonyi krónika szerint valóságos nagybátyja vala. A budai és a képes krónika szerint pedig a legyőzött Gyula tulajdonképen nem is nagybátyja, hanem unokatestvére lett volna.

Az ellentmondásokon kivül teljesen megbizhatatlanokká teszi az úgynevezett magyar nemzeti hagyományokat az, hogy tulajdonképen Saroltra vonatkozó hagyományok, mint azt kimutattuk, az egyetlenegyre, a Névtelen jegyző XIII. század végén élt kibővitőjére vezethetők vissza.

Saroltra nézve «Szent István anyja, I. András atyja, uj eredmények» czimü értekezésemben egymás mellé raktam az egyes krónikák szavait, itt csak még arra akarok rámutatni, hogy a pozsonyi és a budai krónikák még azon megokolást is, hogy miért támadt rá Szent István az ő nagybátyjára? a Névtelen bővitőjétől vették. Lássuk csak egymásmellett Kézai, a Névtelen és a budai krónikák szavait.

Kézai még csak ennyit tud:	**A Névtelen bővitője:**	**Budai krónika.**
Jula avunculo suo cum uxore et duobus filiis suis de septem castris in Hungariam ad ducto et adiuncto septem castra Pannonie. (H. H. Fontes D. 77.)	Et ipsum Geulam vinctum in Hungariam duxit, et per omnes dies vite sue carceratum tenuit eo, quid in fide esset vanus et noluit esse Christianus et multa contrarie faciebat sancto regis Stephano quamvis fuisset ex cognatione matris sue (H. H. Fontes D. II. 5.)	Cepit Gyulam ducem cum uxore et duobus filiis suis et in Hungariam transmisit. Hoc autem ideo fecit quia sepissime fuit ammonitus a beato rege Stephano nec ad fidem conversus, nec ab inferenda Hungaris iniuria conquievit. (H. H. Fontes D. III. 44. V. ö. u. o. II. 140.)

Ime tehát Kézai még semmi okot sem ad, a Névtelen kibővitője versben sorol fel két okot, a budai krónika pedig ha nem is szóról-szóra ugyanezt a két okot mondja el.

Ne beszéljünk tehát nemzeti hagyományokról többes számban, mert azok nincsenek. De strigis quae non sunt, nulla quæstio fiat! A Névtelen jegyző bővitője koholta egyedül a Sarolt-féle mesét, s ő vezette félre a későbbi történetirókat.

Az egyszer elkövetett tévedés azután uj tévedéseket szült. A budai krónika készitője már ekként adja elő Sarolt házasságát. «Tertius vero capitaneus Gyula fuit, unde Gyula filius Ladislai derivatur. Eratque iste Gyula dux magnus pet otens, qui civitatem Albam in Erdeel in venatione sua invenerat, que iam pridem a Romanis constructa fuerat. Habebatque filiam pulcherrimam nomine Zarolth, de cuius pulchritudine duces provinciales diutius loquebantur. Quam Geysa dux consilio et auxilio Beliud, qui terram Kulan possederat, transduxit in uxorem legitimam. Isti Beliud Kulan dedit filiam suam, ut contra fratrem suum Kean debellaret, et post obitum suum terram eiusdem Kulan (tollhibából: terram suam idem Kulan) Beliud hereditavit.»[1]

E Beliud és Kulam nevek veszedelmesen hasonlitanak a XII. századbeli Belus és Kulin bosnyák bánok neveihez. Hozzájárul még ehhez, hogy Belus volt II. Gyécse királynak gyámja, mestere, s az ország kormányzásában jobb keze! Az a Gyécse tehát, a ki «consilio et auxilio Beliud» nyert feleséget, nem Gyécse fejedelem, nem is I. Gyécse, hanem II. Gyécse király. Ennek házasságát zavarták össze Gyécse fejedelmével, s a XII. században élő személyeket áthelyezett a X. századba.

Hogyan hihetnénk tehát ilyen irónak, a kinek emlékezetében annyira összezavarodnak a történeti személyek, s kiben igy hiányzott a történetiráshoz az első kellék: a kellő tudomány.

S hogyan hihetnénk továbbá ilyen mendemondának, mikor ő még azt sem tudja, hogy Erdély Szent-István előtt még teljesen lakatlan pusztaság volt!? Ő azt képzeli, hogy Erdély 893—1000 között ép úgy önálló herczegség volt, mint pl. 1226—35-ben vagy 1259—70-ben! Holott a valóságban Konstantin Porphyrogeneta tanusága, maga a meszesi kapu, továbbá a mellette 1068-ban még meglévő gyepük, az összes helynevek mind-mind elvitázhatatlanná teszik, hogy Erdély a X. században, mikor Sarolta és atyja éltek volna, országokat elválasztó üres lakatlan köz volt. Az sem volt tehát, ahol Sarolta és atyja fejedelemséget birhattak volna, nemhogy valóságban ők ott éltek volna!

A ki tehát az úgynevezett nemzeti hagyományoknak ellentmondásait, balgaságait a X-ik század állapotaiban való teljes járatlanságát tekintetbe veszi, az bizonyára nem fog rájuk támaszkodni, mert lehet akármilyen jóhiszemü, akármilyen jóakaratu, akármilyen tüzes magyar, az a ki ezek után jár, mégis vakot követ és verembe esik.

C) Megállapitottam fentebb, hogy a Szent-István anyjáról szóló lengyel tudósitások, tulajdonképen nem lengyel szerzőktől származnak, hanem csak lengyelországi iratokban maradtak reánk. A mint a Szent-Gellért legenda nem német szerző műve, pedig csak a mondsee-i kéziratban maradt reánk, épenúgy az Ossolinski-krónikában fennmaradt és kivonatosan már a kamenczi évkönyvbe is bejegyzett értesités nem lengyel, hanem magyar eredetü. Eredt pedig a székesfejérvári egyház egyik 1165 táján élt papjától és ennek mind koránál, mind állásánál fogva sokkal több módja volt tudni és leirni a valót, mint a Névtelen jegyző műve bővitőjének, a ki csak a XIII-ik század végén élt.

Nem beszélhetünk tehát magyar és lengyel tudósitásról, hanem csak régibb és ujabb tudósitásról. Mind a kettő magyar, csakhogy az egyik biztos, hazánk X. századbeli állapotaival megegyező, a másik három századdal későbbi fejleményekből kiinduló és azért a valóságot meg sem közelitő.

Ezek után jóformán semmi jelentősége nincs azon harmadik ellenvetésnek, hogy az egykoru irók semmit sem tudnak a lengyel rokonságról, (azaz a magyar fejedelmi családnak a X. század végén a lengyel fejedelmi családdal való rokoni összeköttetéseiről) sőt még a későbbi lengyel krónikások is hallgatnak róla.

De hogy minden aggodalmat megszüntessünk, vizsgáljuk meg ezen ellenvetést is!

Általában azt felelhetnők az ellenvetésre: «O infelix astutia: dormientes testes adhibes!?»

De én megbocsátom a Sarolt-féle mese nagy szorultságban vergődő ügyvédőjének azt is, hogy hallgató tanukra hivatkozik. Inkább arra hivom

[1] H. H. Fontes D. III. 30—31.

fel türelmes olvasóm figyelmét, hogy talán az egykoru irók még sem olyan nagyon hallgatnak e lengyel rokonságról, hanem beszélnek róla, ámde a maguk nyelvén s nem úgy, mint a hogy ellenfelük, megengedem nemes érdektől sarkalt ellenfelük, kivánná!

A kezdő, tapogatódzó történetiróknál fordul elő azon gyermekes felfogás, hogy egy egy nemzetet kiszakitsanak a többi nemzetek közül, azt mintegy önállóvá, teljesen függetlenné teszik. Szerintük egészen saját tetszése szerint, fenkölt céloktól vezettetve megy egy-egy nemzet uj hazát szerezni és abban egészen kényelmesen, akadálytalanul berendezkedni!

A kezdő magyar történetirók, tehát Béla király Névtelen jegyzője, vagy Kézai és követői sem kivételek ez alól.

Hát az ilyen regének megjárja. Az életben, a valóságban azonban egészen másként van. Mióta csak nemzetek vannak, azok érintkeznek, barátkoznak, vagy veszekednek és foglalkoznak egymással.

A magyar nemzet sem volt kivétel. Őt is folyton arra kényszeritette a szükség, hogy helyről-helyre vándoroljon és ha valahol egy darab földet meg akart tartani magának, mindjárt barátokat, szövetségeseket kellett keresni, mert a tapasztalat nagyon is hamar megtanitotta őket arra, hogy egymagukban meg nem állhatnak a nemzetek rettentő versenyében, küzdelmeiben. Ismeretes szövetségük a kazirokkal (chazarokkal), görögökkel. Mint a német császár szövetségesei jöttek először hazánkba s ellenségtől üzetve kényszerüségből telepedtek át ide.

Hogy a görögökkel továbbra is szövetségben vagy barátságban maradtak, az Porphyrogeneta Konstantin tanuságából nyilvánvaló.

De ugyancsak e Konstantin irja 951-ben, hogy az Odera és Visztula folyók felső folyásánál, tehát a mai Sziléziában és Krakó környékén lakó fejér horvátoknak «külön fejedelmük van. Ottótól, Frankország és Szászország nagy királyától függnek, pogányok és jó barátságban, atyafiságban élnek a turkokkal» «καὶ αβαπτιστοι τιγχανουσι συμπενθεριας μετα τοὺς Τουρκους καὶ ἀγαπασ εχουτες».[1]

[1] A magyar honfoglalás kutfői 114. Rački: Documenta historiae Chroaticæ 417. A Byzanti irók bonni kiadása után. Latinra forditva: Chrobati albi proprio principi subiecti sunt. Parent autem Ottoni magno Franciæ, que et Saxonia, baptismique expertes affinitatem cum Turcis et amicitiam contrahunt.

E Fejérhorvátországot később a lengyel fejedelmek foglalták el. Melyik évben? nem tudjuk, de az 1000. évben már a német császár is lengyel területnek ismerte el.

988 táján Thietmár tudósitása szerint a lengyel fejedelmi család lépett rokoni összeköttetésbe a magyarral, mert I. Meskó lengyel herczeg fiának, I. Chrabry Bogyoszlónak második feleségül egy magyar nőt választott[1] s ettől született Bogyoszló első fia Veszprém, keresztény néven Ottó.[2]

Mennyire belemerült a magyar nemzet a X. században az európai nemzetek versenyébe, a 973-iki quedlinburgi fogadtatás is mutatja. Ez év husvétján[3] I. Ottó császár a cseh, lengyel, orosz, bolgár és görög követeken kivül 12 magyar főembert is ünnepiesen fogadott, mint a fejedelem követeit és velük békekötésről tárgyalt.[4]

Világos tehát, hogy az egykoru irók tanusága szerint a X. században a magyarok az északi szlávokkal, politikai és rokoni összeköttetésben állottak.

E kétségtelen külföldi összeköttetések történetébe mily pompásan beleillik az, hogy 973-ban a magyar fejedelem a lengyel herczeggel lépett szövetségre s azt házassággal is megerősitette! Hisz az I. Ottó alatt annyira megerősödött német birodalom mind a két ország függetlenségét fenyegette.

De nemcsak valószinü, hanem bizonyos is, hogy ezen szövetség létrejött és rokoni kötelékkel is megerősittetett. Bizonyos ez abból, hogy Szent-Istvánnak anyai nagybátyja Prokuj, szláv ember volt, hogy anyjának szláv neve volt: Beleknegina s hogy ő maga is egyideig Vojk Vajk nevet viselt.

Ez, egybevetve a székesfejérvári bővitő adatával, teljes bizonyságot nyujt arra, hogy Szent

[1] «tunc ab Ungaria sumpsit uxorem, de qua habuit filium Bezprin nomine similiter expellens eam» Liber IV. Nr. 37.

[2] Migne: Patrologia Lat. CLI. 1352—53.

[3] Márcz. 19. ápr. 14. között.

[4] Pauler: A magyar nemzet története Szent Istvánig 101—102.

István anyja Beleknegina-Adelhaid a lengyel fejedelem unokatestvére volt!

Hiába igyekszik Nagy Géza e hármas bizonyitékot félremagyarázni; hiába mondja ezeket egyszerü fordításoknak, mert maga a főtanu Thietmár mindig ellene vall!

Kimutattam már, hogy Thietmár a magyar dolgokról nem csupán cseh közvetités révén értesülhetett, s különben az sem lett volna tiszta szláv közvetités, mert az ő korában a csehországi papok is legnagyobb részt még német származásuak voltak. De maga Querfurti Szent-Brunó, a ki éveket töltött hazánkban, világosan mondja, hogy ő Magyarországból Merseburgba ment és ott szenteltette fel magát püspökké. Mivel pedig az időtájt az ilyen idegen országból érkező embert nagyon ki szokták kérdezni, s Thietmár épen merseburgi pap s utóbb püspök volt, nagyon természetes, hogy Querfurti Brunótól tudott meg sok dolgot, kivált az olyat, a mi a fejedelmi család belső életére vonatkozott s a mit a távolban lakó csehországi pap nem is tudhatott.[1]

Kimutattam, hogy Thietmár tudott szlávul és tudatosan forditja le Beleknegini nevét Szépasszony-ra. A Bele kezdetü nevet máskor is igy értelmezi; nevezetesen az Elbe mellett eső Belgern városnak nevét Belegorinak irja és az «pulcher mons»-nak fordítja.[2] S ha a Vojteg névnél ki tudta ejteni és irni a *v* hangot a nélkül, hogy azt *b*-re változtatta volna, a velka névnél miért ne tudta volna, ha velkakneginát s nem Belekneginát akart irni?

Fenntartom azon állitásomat is, hogy Szent István pogány neve legkönnyebben a Vajk-Vojk szláv névvel egyeztethető.

Nagy Géza erre ugyan azt mondja, hogy a Vojk-Vajk inkább délszláv név mint lengyel, de vajjon azon Vojk-Vajk, a ki nyitramegyei Vajk (a XIII. században még mindig Vojknak irt) falut alapitotta, délszláv volt-e? Vagy délszláv volt-e azon Vajk, a ki 1270 előtt Abauj megye északi részén most Vajkócznak, akkor Szokolának hivott falut birta? Vagy azt, aki 1301 előtt a Szepes-Olaszi mellett levőVojkóczot, hajdan Vojkfalvát megülte?[1]

Divatozott tehát az északi szlávok között is hajdanában a Vojk-Vajk név, s annak vitéz, bátor értelme nagyon is illett olyan asszony fiának, a ki egész Magyarországot markában tartotta. Az, hogy Waic a Venceslav névnek változata, s igy tulajdonképen a Stephanus forditása lenne, nem hihető, mert a régi szlávban a Venceslav hosszu magán hangzóvalkezdődött;[2] s azonkivül az első szótagban levő nasalis *n* hang a magyarban a kicsinyitéskor sem tünt volna el.

Szomoru felfedezése Nagy Géza urnak az, hogy Thietmár a magyar Gyulának horkai hivatalát értette félre és igy irt Procui-t.

Hát már ennyire jutottunk?

Már magában véve is furcsa és ellentmondás, hogy valaki a Gyula nevet viselje és mégis az állitólagos horkai hivatalt birja.

Teljes lehetetlen továbbá, hogy a szlávul jól értő Thietmár a Horca szóból Procui-t csináljon. Mind a kettő szláv szó, mind a kettőnek egymástól teljesen elütő értelme (hegyecske és maradék) van, lehetetlen tehát összezavarni. A Béla meg Boleszló nevek összetévesztése ezekkel párhuzamba sem hozható. Mert a két utóbbi névnél az első szótagot csak a magánhangzó különbözteti meg egymástól, a Horca és Procui nevekben pedig épen a szó kezdete annyira más, hogy össze nem téveszthető.

Végül pedig micsoda rettentő petitio principii az, hogy a Porphyrogeneta Konstantintól meritett καρχαν hivatal csakis horka-nak volna kiejtendő! Hátha kárkán-nak vagy tárkány-nak ejtendő ki? Ez utóbbiak mellett mindenesetre sokkal több valószinüségi okot lehetne felvetni, mint a horka mellett, mert Konstantin a magyar *o* hangot *ou*-val és nem α-val irta! A κ betüvel ő mind καλη, mind Κουρτυγερματου névnél a *k* és nem a *h* hangot jelölte! Micsoda vakmerőség tehát egyszerüen ráfogni, hogy a καρχαν névben κ betü *h* hangot jelöl!

Hát, én legalább azt vélem, ilyen eszközökkel Nagy Gézának nem szabad dolgoznia! Sem

[1] Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtkunde XXVII. k. 61. Szent Adalbert védelme czimü művem 28. l.

[2] Turul 1906. 100—101. ll.

[1] Hazai Okm. VIII. 144. Wenzel. Arp. Okmt. IX. 450. 456. XII. 13. l. Csánki: Magyarország tört. földrajza I. 269.

[2] Melich: Szláv jövevényszavaink. II. 130.

állását, sem tudását nem szabad ilyen nemcsak bizonytalan, hanem tarthatatlan állitásokra pazarolni. Elmult az ideje az ilyen szófejtéseknek: Eufrat=jóforrat, Nabukodonozor=ne bolondozzon az ur, s nagyon elég volt az ily sületlenségből egy lepény!

A Szent-István anyjáról szóló tudósitások uj megrostálásnak eredménye, tehát röviden a következő. A Sarolt-féle mese tulajdonképen nem III. Béla király Névtelen jegyzőjétől származik, hanem az ő művének a XIII. század végén élt bővitőjétől. Ellenben a kamenczi évkönyvek és az Ossolinski-krónikában fennmaradt tudósitás tulajdonképen magyar eredetü és azt Szent-István életrajzának 1165 táján élt székesfejérvári bővitője irta. Ez tehát nemcsak sokkal régibb, hanem a székesfejérvári egyház necrologiumából biztosan tudhatta is, ki volt Szent István anyja. Az ugynevezett nemzeti hagyományok egymásnak ellentmondanak, és világosan a XIII. század végének termékei, mert Erdélyt már a X. században egészen olyan kis külön országnak képzelik, mint a minő először 1226-ban lett, holott a X. században Erdélyt még nem is birták a magyarok, nemhogy ott erdélyi fejedelem, vagy csak vajda is lett volna! A székesfejérvári bővitő tudósitását a Szent-Istvánnal egykoru irók teljesen kétségtelenné teszik, mert azok világosan hirdetik a magyar nemzet politikai összeköttetéseit az északi szláv népekkel, nevezetesen a lengyelekkel és Szent-István anyjának s anyai nagybátyjának neve, politikai és egyházi érintkezései oly kézzelfogható bizonyitékot nyujtanak Szent István anyjának lengyel eredete mellett, hogy arról józanul kételkedni nem lehet. Az pedig, hogy Szent-István anyja Beleknegina, másként Adelhaidis nevet is viselt, a lengyeleknél nagyon közönséges s azon korban természetes volt, mert hiszen például II. Meskót, a királyt másként Lampertnek, a testvérét Veszprémet másként Ottónak, vagy hogy a csehekről vegyünk példát 967 táján Bogyoszló cseh herczeg egyik unokatestvérét Mlada-nak, másként Máriának hivták.

Nem akarom szives olvasoimat Nagy Géza egyéb állitásának bonczolásával untatni. Csak megnyugtatásukra és magam igazolására felelni akarok azon vádra, hogy csaknem a gyülölet hangján beszélek a magyar krónikáról s mindjárt kevesebb gyanuval fogadok valamely adatot, a mint egyszer azt idegennél találom.[1]

Hát «Árpád birtokai» és «Szent István anyja I. András atyja s uj eredmények» értekezésemben mindenki megláthatia, hogy felhasználom az úgynevezett nemzeti krónikák értesitéseit is, ahol lehet, ahol csak egy kis történeti igazság is felfedezhető benne. De az igaz, hogy engem nem csupán nemzeti szempont vezérel.

Ha én nemzeti szempontból indulnék ki például e vitában, akkor Nagy Gézát egyenesen hazaárulónak nyilvánitanám, mert védelmezni meri a Névtelen jegyző XXV. fejezetét. Nem tudja-e, hogy e fejezetben áll, azon rettentő hazugság, hogy az oláhok már 889-ben Erdélyben laktak és igy a magyarok később jöttek oda?! Nem tudja-e, hogy e történeti hazugság menynyire elősegitette az oláhok (románok) őslakóságáról szóló mesét? Nem tudja-e, hogy ebből mennyi szerencsétlenség eredt a magyar nemzetre? Nem tudja-e, ezen történeti meséből keletkezett balvélemény vezérelte Jankut és társait az ő mértéktelen követeléseikre majd a felkelésre és annyi magyar megölésére?! Ilyen irót mer védelmezni magyar ember, a ki annyi balvéleménynek, annyi rettentő bajnak és viszálynak, sőt közvetve annyi vérontásnak oka volt?!

De nekem eszemágában sincs Nagy Géza hazafiságát kétségbe vonni, mert tudom, hogy ellenkezőleg, nagyon is a magyar nemzet javáért, dicsőségéért törekszik, csakhogy szerintem nagyon helytelen uton.

Mert az igazi nemzeti szempont a történeti igazság s ez felette áll minden kicsinyes, látszólag nagyon is magyar szempontoknak. Engem egyedül ez vezérel. Egyházi állásom nem akadályozott meg abban, hogy a Szent-István nevére költött okleveleket, vagy a Szilveszter-bullaféle hamisitásokat ki ne mutassam, magyar voltom és a magyar nemzet iránti köteles szeretetem nem akadályoz abban, hogy a magyar történeti művekbe és krónikákba becsuszott tévedések ellen ne harczoljak.

A különbség köztem és Nagy Géza között az, hogy én előbb megvizsgálom a Névtelen jegyző művét s mivel látom, hogy a magyarok

[1] Turul 1908. 21. 24. ll.

beköltözésének, Gács és Lodoméria fennállásának és az oláhok Erdélyben való lakozásának elbeszélésénél rettenetes hibákat követ el, azt mondom, nem megyek ily világtalan vezető után! A ki nem tudja a fő eseményeket, még kevésbé tudja a részleteket! Nagy Géza ellenben csak azt nézi, hogy e művet magyar ember, a magyar nemzet dicsőségére irta s azért ő utána megy.

Ez azonban már nem történetirás, hanem ábrándozás, s ha minden magyar így tenne, akkor nemsokára Somogyi Antal hóbortjai és a csiki krónika ostobaságai lepnék el a magyar nemzet dicsőséges multjának mezejét.

Hogy ez ne történjék, inkább elviselem azon gyanusitást, hogy nem vagyok eléggé magyar s mig Isten erőt, ép észt és józan belátást ad, épen a magyar nemzet jövőjéért, szeretetéért mindig küzdeni fogok a Sarolta-féle otromba mesék ellen. KARÁCSONYI JÁNOS.

ADATOK A PAJZSKORONA ÉS A RANGJELZŐ KORONA FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ.

Shakespeare VIII. Henrikjében a Bullen Anna koronázási menetét nézők szájába a következő szavakat adja:

2. uri ember: Az a ki az uszályt viszi, amaz öreg nemes hölgy, a norfolki herczegné.

1. uri ember: Ő az; a többi pedig csupa grófné.

2. uri ember: Koronájuk arra vall.[1]

Feltehető tehát, hogy Angliában a darab keletkezésekor, 1603-ban, már bizonyára a közönség szélesebb köreiben is meg volt a tudata annak, miként a különféle alaku korona: viselőjének nemesi czimét, rangját jelöli. A szinpad számára irt utasitás pedig mindenesetre a koronázással egykoru, hetven esztendővel a darab előadása előtti adatok alapján állapitja meg, hogy a menetben résztvevő történelmi alakokat személyesitő szinészek milyen koronát viseljenek. Igy például világos — fleuronos — arany korona (a coronal of gold, wrought with flowers) disziti a norfolki herczegné fejét; a grófnék koronája egyszerü arany pártakarika, minden levéldisz nélkül (plain circlet of gold without flowers).

Shakespeare korában különben még nem voltak teljesen kifejlődve és megállapodva a különböző nemesi rangczimeknek megfelelő koronatypusok; ez csak a tizenhetedik század folyamán történt meg. Ismeretes, hogy Nagy-Britanniában az uralkodó koronázásánál a peerek és peeress-ek fejükön koronával jelennek meg. A most uralkodó király koronázása alkalmával is, régi szokás szerint, a norfolki herczeg mint örökös főmarsal (Earl Marshal) rendeletet bocsátott ki, melyben a katonai egyenruházati szabályzatokra emlékeztető módon irja elő, hogy a koronák aranyozott ezüstből legyenek és ne merő aranyból; szigoruan tilos a koronát drágakővel vagy gyöngygyel disziteni; gyöngy helyett ezüst golyó használandó; a Duke, Marquess és Earl koronáján a szokásos drágakődisz en relief, aranyozva ábrázolandó; a Viscount és Baron pedig egyszerü, sima koronapártát viseljen stb.[1]

Ha Angliában is, hol pedig a rangjelző korona a diszöltözet kiegészitő részét képező, valósággal viselt fejdisz, csak fokozatosan fejlődhetett ki a koronaskála: természetes, hogy másutt — igy hazánkban is — lassubb és ingadozóbb volt e processus menete, mely tetőpontját és befejezését a tizenkilenczedik században érte el. Az ujabb iskola heraldikusai elitélik a rangjelző korona használatát és azt mintegy beteges kinövésnek tartják. Németországban, különösen az ősi nemesség czimerében mindig ritkább lesz a rangjelző korona, melynek alkalmazása némely állam, például Poroszország hivatalos gyakorlatában is szükebb körre szoritkozik. Mindamellett

[1] *2-nd Gentleman.* . . . she that carries up the train
Is that old noble lady, duchess of Norfolk.
1-st Gent. It is; and all the rest are countesses.
2-nd Gent. Their coronets say so.
(Henry VIII. Act IV. Scene I.)

[1] Lásd Turul 1900. 107. lap. Ez alkalommal helyreigazitom ama ugyanott olvasható téves állitást is, mintha a peer elsőszülött fia, ki *courtesy title*-t visel, az ezen czimmel járó koronát használhatná; ezt meg nem engedett visszaélésnek tekintik.

nem mondható teljesen érdek nélkül valónak a rangjelző koronák fejlődését figyelemmel kisérni, különösen a mennyiben ez hazánk heraldikájának történetét érinti.

A bécsi cs. kir. heraldikai és genealogiai társaság «Adler» 1907-i évkönyve dr. br. Mitis Oscar tollából érdekes czikket közöl a rangjelző koronákról: *Zur Geschichte der Rangkronen*, mely sok tekintetben a magyar heraldikára is vonatkozó, értékes adatokkal szolgál. Felemliti a Károlyi-családnak 1712 április 5-én kelt grófsági diplomáját, melynek szövege a bővitett czimer pajzsát fedő, tizenegy gyöngyöt mutató koronát: *imperiale diadema* nevezettel illeti. A szerző felveti a kérdést, vajjon nem volna-e helyes, ennek alapján a Károlyiak pajzsa felett császári koronát ábrázolni?

Ugyancsak császári korona elnevezéssel találkozunk a Széchényi-családnak 1697 márczius 30-án kelt grófsági diplomájában is:

«Scutum videlicet militare erectum, imperatorio diademate pretiosissimis unionibus ornato redimitum...»[1]

A czimerfestmény cartouche-os pajzson leveles koronát mutat, váltakozó, nagyobb és kisebb,

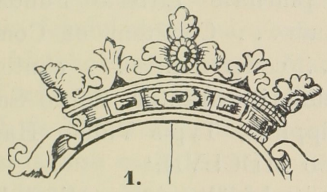

1.

diszesen stylizált fleuronokkal (1. ábra). Tehát tizenöt évi időközben, a cancellaria egyszer a leveles, egyszer pedig a gyöngyös, nyilt pajzskoronát illeti a császári jelzővel.

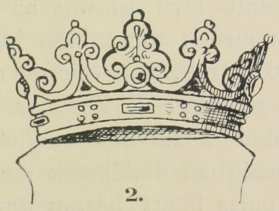

2.

A Széchényiek emlitett koronája lényegében nem különbözik a tizenhetedik században használatos pajzskoronáktól, melyek graphicai ábrázolásban rendszerint három levél között gyöngyös ágakat — vagy kisebb leveleket, vagy ritkábban öt levél között gyöngyöket szoktak mutatni. A 2. ábra azon koronát adja, mely a Zichy-czimeralbumban a Homonnai Drugeth czimer pajzsán szerepel (Turul 1888. 23. lap) 1649. év táján. Ehhez ugyancsak hasonlit a Szomszédvári Cikulini (Chikulini) családnak 1706 augusztus 20-án adományozott grófi czimer pajzsát fedő korona. (3. ábra v. ö. Turul 1886. 101. lap.) A Cikulini-család ezen bővitett grófi czimerében, zárt, pántos — és nyilt, leveles korona mint *czimerkép* jön elő. Érdekes volna ezen diploma szövegét ismerni, valamint az 1700 deczember 20. kelt, Petki családot illető grófi diploma eredeti czimer leirását is (Turul 1895. 109., 110. l.) itt a pajzsot gyöngyös és ives, zárt korona fedi. Talán akadna olvasóink között, kinek ezen két diploma — a Petki és a Cikulini-féle eredetiben vagy másolatban hozzáférhető volna; a czimerleirás közlése e sorok iróját nagy hálára kötelezné.

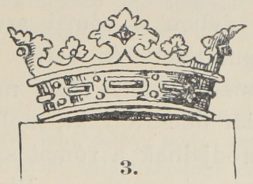

3.

Feltehető, hogy a czimerfestő önkénye adta sok esetben a koronának alakját, mely még későbbi időkben is gyakran ingadozó. Igy például a Divékujfalusi Ujfalussy-család grófsági diplomájában[1] 1745. évből a pajzsot korona fedi, mely az ábrázolásban öt magas ágon ugyanannyi nagy gyöngyöt, közöttük pedig alacsonyabb ágakon négy kisebb gyöngyöt mutat, ugy mint jelenleg az *orosz* grófi koronánál.

Némely esetben a pajzskoronát a sisaknak mintegy pótlója vagy helyettesitőjének tekintették; olykor az adományos tetszésére bizatott, koronát avagy sisakot akar-e használni czimerpajzsa felett? A Széchényi, Petki és Cikulini családok grófi czimerében sisak nem szerepel; ellenben a gróf Károlyiékében a pajzskorona felett három czimeres sisak áll; e divat a nyugati heraldika ususából származik és a grófi,

[1] Dr. Áldásy Antal: Czimeres levelek Nro CDXXXIV. 265. lap.

[1] A Rudnay-család birtokában.

bárói czimeradományozásoknál napjainkig fenntartotta magát. A császári cancellária gyakorlatában ezen elrendezésnek egyik legrégebbi példáját az utóbb magyarrá vált Reckheimi Lynden (Aspremont-Lynden) család czimerében leljük fel. Ugyanis a Maastrichttól egy mérföldre északnak fekvő Reckheim — a mostani belga Limburg tartományban — császári elhatározás folytán 1620. évben a római szent birodalom grófságává emeltetett és erről II. Ferdinánd császár Regensburgban, 1623 márczius 30-án kelt aranybullát bocsátott ki, melyben Lynden Ernőnek és utódjainak a római szent birodalmi grófi rangot adományozza az «Illustris et generosus» — Hoch- und Wohlgeboren czimzéssel: «Illustri et generoso... Ernesto Comiti de Lynden et Reckheim, Baroni de Thienes, Steenbecq, Borsheim etc. Domino de Houttain, Once, Blaringen et Calonne etc. Cubiculario et Colonello nostro . . .« czimerének megerősitésével és megbővitésével. A czimert a diploma következőképen irja le:

«Scutum videlicet lineola perpendiculari, et transversim interiecta quadripartitum, cuius inferior dextra, et superior sinistra flavæ sive

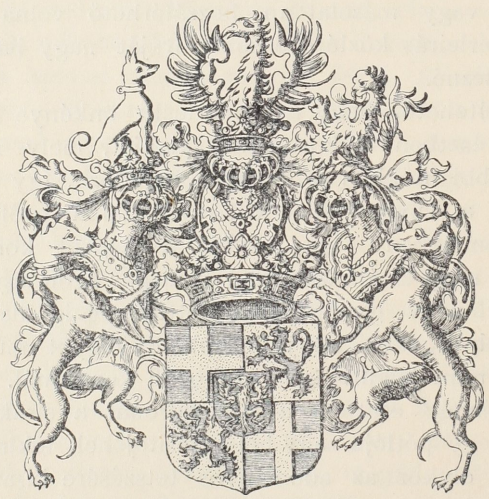

croceæ, leonem rubicundum, posterioribus pedibus insistentem, et anterioribus extensis velut ad saltum compositum, cauda retrorsum retorta, rictu hiante, et lingua cærulea exerta, conspicuum dextrorsum spectantem exhibeant; reliquos duos arculos rubicundos crux flava, sive aurea, a summo ad imum, et a dextra ad lævam, determinet; centrum autem huius scuti maioris aliud minusculum occupet azureum, sive cæruleum, et in eo aquila velut argentea, alis utrimque expansis volaturienti similis, scuto coronato immineant galeæ tres apertæ, sive clathratæ, coronis aureis super impositis decoræ, quarum media aliquanto sublimior reliquis, aquilam argenteam alis, ut supra expansis, mediotenus prominentem, dextra canem venaticum nigrum, collari aurato ornatum, leva leonem rubicundum, quemadmodum in scuto descriptus fuit, inquinetenus conspicuum repræsentent; ab utraque parte phaleræ, sive teniæ, aureo et rubicundo colore variegatæ, defluant, et ut rimque ab exteriore scuti parte, canis venaticus niger, scutum velut sustinens, cassides, sive galeas laterales gestare videatur. Quemadmodum hæc omnia pictoris industria elaborata, et coloribus suis eleganter distincta in medio huius nostri diplomatis videre licet.»

A czimer leirása és ábrája rézmetszetben egy az (Aspremont) Linden-család történetét tárgyaló könyvben található, melynek czime: Diplomatum libri duo ..... anno 1634. per Laur. Fred. ab Inguelberg in lucem editi, in quibus plurimæ Litteræ Fundationum... Infeudationum . . . Comitem et Comitatum de Reckeim . . . concernentia . . . continentur, notisque nounullis illustrantur. Editio Secunda. Coloniæ Agrippinæ, Typis Viduæ Hartgeri Woringen Anno MDCLVII.[1]

Mint az itt közölt rajz mutatja, a leirás egyes csekély részletekben nem egyezik a rajzzal. A szinjelzés az Aegidius Gelenius rendszeréé, azonban a szivpajzs tévesen kék helyett veres jelzést mutat.

A pajzs felett levő korona az ábrázolásban három nagy fleuront mutat, két kisebb levéllel váltakozva; közöttük, közvetlenül a koronapárt án, egy-egy gyöngy. E koronáról a diploma szövege minden közelebbi megjelölés nélkül, csak általánosságban emlékezik meg: scuto *coronato*... A pajzs felett három gazdagon diszitett sisak; a középső, mely szembe fordulva a koronán áll, németalföldi divat szetint a pajzsszijhoz van csatolva. A család czimerét később

[1] Az Aspremont-Lynden-Reckheim-ház egy magyarországi leányági utódjának birtokában.

fekete kétfejü sasokkal beszórt biborszinü, aranyrojtos hermelinnel bélelt palásttal toldotta meg, melyet nyolczleveles — rajzban öt levelet mutató — korona tetőz.[1] GHYCZY PÁL.

[1] Az itt ábrázolt czimer *Aspremont Lynden Recheim* (sic) jelzéssel az 1. és 4. mezőben a Geldernből származó *Lynden*-család czimerét tartalmazza; a 2. és 3. mező *Reckheim* czimere; a szivpajzs: *kékben ezüst sas* a régi lotharingiai *Aspremont* háznak állitólagos ősi czimere, mások szerint a pajzs kékkel és vörössel hasitott. Utóbbi ősi nemes család különben a XIII. század óta vörösben *ezüst* keresztet viselt, mely később örökség által a Leiningen-ház czimerébe került.

A gelderni Lynden-család azon ága, mely a reckheimi grófságot birta — a fejedelmi Rákóczi-házzal rokon magyar ág — Károly Gobert grófban (sz. 1790. october 20. † 1819. september 20.) és nővérében, Mária Otholina Gobertina grófnőben (sz. 1787. martius 31. † 1866 január 26.) gróf Erdődy Györgynében halt ki. A belga ág: *Aspremont-Lynden-Barvaux* néven most is virágzik; jelenleg használt czimere: kékben ezüst sas, mellén veres pajzsban arany kereszt.

A tizenhetedik század genealogusai a gelderni *Lynden*-családot, hihetőleg a keresztes czimer hasonlatossága alapján kötötték össze a lotharingiai *Aspremont*-házzal; utóbb pedig az *ezüst sas* révén a ferrarai *Este*-családdal igyekeztek kapcsolatot találni. E genealogiai zavarodást még fokozza azon körülmény, hogy ugy Lynden, mint Aspremont néven több, külön eredetü család élt. Néhai I.-Th. de Raaelt ismert szakiró közlése.

A HOMORÓDSZENTPÁLI KORNIS-CSALÁD.

Ez a család Erdély, közelebbről pedig a Székelyföld kihalt családai közé tartozik. Előnevét Homoródszentpálról vette, a hol az ősi kastély állott, melynek romjait Orbán Balázs még látta,[1] de ma már azok sincsenek meg. Birtokainak legnagyobb része Udvarhelyszéken volt, de részint házasság, részint vásárlás, leginkább pedig fejedelmi adományozás után nagyterjedelmü birtokokba jutottak Marosszékben, Küküllő-, Torda- és Kolozsmegyékben is, úgy, hogy a XVI. és XVII. században bizvást Erdély egyik leggazdagabb családjának tarthatjuk. Az Erdőszentgyörgyön, Marosszékben levő kastélyok után irták magokat Szentgyörgyi Kornisoknak is.

A család fénykora és szereplése a XVI. század második és a XVII. első felére esik. Tagjai nemcsak a Székelyföldön töltöttek be jelentősebb állásokat, hanem egész Erdélyben is. Udvarhelyszék főkirálybirói tisztét egymásután három Kornis viselte: apa (Miklós), fiu (Farkas), unoka (Ferencz). Volt közöttök még fejedelmi tanácsos, székelyek főkapitánya, székely sókamara főtisztartója, követ stb.

Genealogiai irodalmunkban a Homoródszentpáli Kornis-családról nagyon kevés van. Csak annyit tudunk róla, a mit Kőváry László,[1] Nagy Iván[2] és ezek nyomán Pálmay József[3] irtak; pedig nálok sok a téves és az ujabb kutatásokkal meg nem egyezhető állitás. E czikkben czélunk e helytelen állitásokat, tévedéseket helyreigazitani és ha a rendelkezésünkre álló adatok hiánya miatt a család eredetének kérdését nem is tehetjük vizsgálódás tárgyává, hanem elfogadjuk az eddigi nézeteket, habár arra kételyeink vannak, de a családfát okleveles bizonyitékok alapján teljesen pontosan összeállitjuk.

Genealogusaink között a Homoródszentpáli Kornisokról legelőször Mikola László irt,[4] a kinek a munkájában foglaltakat azért tartjuk fontosaknak, mert teljesen az ő nyomán dolgoztak Kőváry és Nagy Iván.

Mikola szerint a Homoródszentpáli Kornis-család a felsőmagyarországi abaujmegyei Gönczruszkai Kornis-családnak egyik hajtása. Erdélybe a Kornisok közül Kornis János jutott, a ki II. Lajos uralkodása alatt Zápolya János vajdasága idejében származott be. Az Erdélybe származott Kornisok a Székelyföldön nyertek birto-

[1] Orbán Balázs; Székelyföld I. 166. l. A romoknak képe is megvan Orbánnál. A Kornisok eredeti birtoka most Gyarmathy Ferencz székelyudvarhelyi ügyvéd tulajdona. A rajta levő kuria a XVII. sz.-ból való, mig az ősi kastély sokkal előbb épült.

[1] Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár 1854. 159—163. l.

[2] Magyarország családai. Budapest 1860. és 1866. VI. 357—363. és XIII. k. 318—320. l.

[3] Udvarhelymegye nemes családai. Székelyudvarhely.

[4] Historia genealogico-Transilvanica. 1732. 8. l.

kokat, a miért székely Kornisoknak nevezték őket.[1] Ezt az állitást elfogadják Kőváry és Nagy Iván is,[2] azzal a módositással, hogy nemcsak Kornis Jánost, hanem testvérét Miklóst is szerepeltetik az első székely Kornisok között. Szerintök Kornis Miklós már 1523-ban szerez birtokokat Homoródszentpálon és ő az a Kornis, a kit Báthori István vajda 1529-ben megfogat és megölet. A családfa összeállitásában azonban nem követik Mikolát és az Erdélyben élő Kornisokat, akár Göncz-ruszkaiaknak, akár Szentpáliaknak irták magukat, mind Jánostól, illetve annak fiától Miklóstól vezetik le. Nem tudjuk Kőváry milyen források után dolgozott, mert nem irja, de kár volt eltérnie Mikolától, mert az ő állitása a helyesebb.

De lássuk a Kőváry és Nagy Iván által összeállitott családfa minket érdeklő részét:

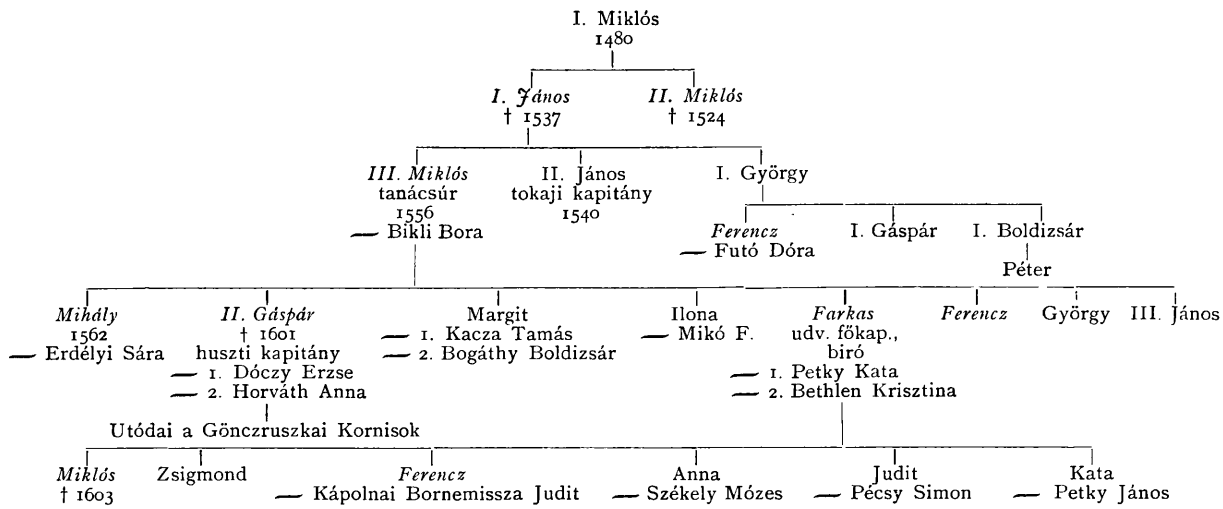

Azért tartottam szükségesnek ezeket itt közölni, hogy értekezésem további menetében könnyebben hivatkozhassam rá.

Vizsgáljuk meg most az eddig elmondottak valódiságát. Előbb azonban még két dolgot kell felemlitenem: 1. hogy a Kornisokat némelyek franczia, mások orosz eredetüeknek tartják, sőt vannak olyanok is, a kik a Szentpáli Kornisokat egészen önálló, ős székely családnak mondják;[3] 2. hogy az itt közölt családfán kivül, még nagyon sok családfa van az Erdélyi Muzeum és székelykereszturi unitárius gimnázium könyvtárában a Gyulai Rikhárd, Kemény János és Mike Sándor összeállitásaiban, a melyek többé-kevésbé mind hibásak.[1] El is hagyom tehát, csak Mikének egy feljegyzését adom:[2]

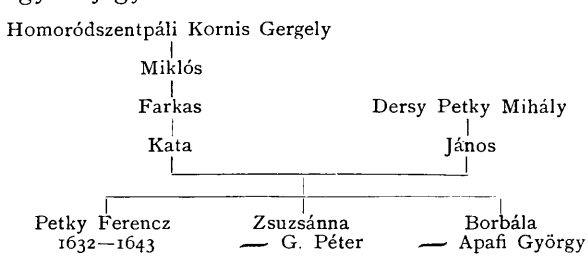

Vizsgáljuk meg most az állitásokat és válaszszuk külön azt, a mi igaz a hamistól. Nézzük mi elfogadható és mi nem.

A mit Mikola és az ő nyomain Kőváry és

[1] Mikola id. m. 8. l.

[2] Kőváry id. m. 154. l.; Nagy Iván id. m. VI. k. 359. l.

[3] Orbán Balázs id. m. I. 166. l.; e szerint a Szentpáli Kornisok egy Tivatulus nevü embertől származtak, eredetileg Homoródszentmártonban laktak és onnan költöztek Szentpálra.

[1] Van köztük olyan is, a melyik Gáspár huszti főkapitány kortársa, Farkas unokájának mondja; (gr. Kemény F.-Laterculi geneologici ad Stemm. Transilv. Vol. III. fasc. XXVI. Erd. Muzeum).

[2] Mike: Collectio genealogica nob. Transilvaniæ. Tomus D. pag. 40. A székelykereszturi unitárius gimnázium könyvtárában.

Nagy Iván irtak, abból igaznak csak a család eredetének kérdését fogadjuk el; tehát csak annyit, hogy a Homoródszentpáli Kornis-család a felsőmagyarországi Kornis-családnak egyik ágazata, a többi, a beköltözés ideje, a családfa, sőt a családtagok életrajzai, mind tele vannak hibákkal, a miért azok elvetendők.

A beköltözés és a Székelyföldre való letelepülés idejét legalább is egy félszázaddal előbbre kell, hogy tegyük, mint azt Mikola és követői irták. Fennebb elmondottuk, hogy Mikola szerint a Kornisok II. Lajos uralkodása alatt Zápolya János vajdasága idejében telepedtek le Erdélybe, közülök Kornis János Homoródszentpálon nyer birtokokat, utódai a székely Kornisok. Kőváry és Nagy Iván szerint Kornis János testvére Miklós már 1523-ban szerez birtokokat Szentpálon Udvarhelyszékben. A beköltözés idejét tehát mind a hárman a XVI. század elejére teszik, pedig a Kornisok már a XV. század második felében előfordulnak a Székelyföldön.

A Székely Oklevéltár I. k. két oklevél van, a melyekben említve van Szentpáli Kornis Gergely, a ki többed magával kiegyezik Teremii Sikesd Jánossal és Miklóssal a Szentpáli Becze András megöléséért, valamint bizonyos szántóföldek felett. Az egyik oklevél kelt 1486. szept. 8-án, a másik 1487. febr. 7-én.[1] E két oklevél tehát megdönti azt, hogy a Kornisok csak a XVI. század elején lettek volna Erdély lakósai. Megjegyzem, hogy arról, a mit Mikola és követői állitottak, semmiféle okleveles adatunk nincsen és én nem ismerek egyetlen egykoru oklevelet vagy följegyzést, a mely az ő állításukat megerősitené, sőt nem ismerek olyan oklevelet, a melyekben a Kornis János neve is előfordulna.

A családfa is hibás és hiányos.

Az eddig elmondottakból kitünt, hogy a Homoródszentpáli Kornis-család első ismert tagja Kornis Gergely, a ki az eddig ismert családfákon hiányzik, de a kit azért a család tagjának kell tartanunk.

Kornis Gergelytől kezdve a leszármazásban hézag áll be. E hézagot betölthetnők, ha elfogadnók Mikének fennebb közölt feljegyzését, hogy Kornis Gergely fia volt Miklós, kinek a fia volt Farkas. Ezt azonban nem tehetjük, mert Mike nem hivatkozik forrásra és igy adatát nem tudjuk ellenőrizni. Kornis Gergely és az itt emlitett Miklós között különben is akkora időköz van, hogy Miklós semmi esetre sem lehetett a fia, legfeljebb unokája.

Megjegyzendő, hogy ez időben két Kornis Miklós szerepelt valójában, az elsőt Báthori István vajda 1529-ben öleti meg, második Szapolyai János és János Zsigmond uralkodása alatt szerepel. Amazt Kőváry és Nagy I. a Kornis János testvérének, ezt pedig a fiának nevezik. A nélkül, hogy azt teljesen bebizonyitottnak tartanám, — mert döntő bizonyitékaim nincsenek, — de valószinünek tartom, hogy a második Miklós nem a János, hanem az első Miklós fia volt, a kinek az apja talán Gergely volt; ez azonban csak feltevés, a mi még bebizonyitásra vár. E föltételt elfogadva a családfát tovább minden akadály nélkül levezetjük.

I. Miklósról nagyon kevés adatunk van. 1523-ban 16 frtért zálogba veszi Lővétei Nagy Farkastól házát és székely örökségét.[1] Kőváry és Nagy I. mondják, hogy Homoródszentpálon ez évben birtokokat szerzett, ez nem lehetetlen, de az bizonyos, hogy nem akkor telepedett be, hanem régi lakosa volt annak a falunak. 1525-ben Vargyasi Dane (igy! Daniel helyett) Pétertől zálogba veszi a szentpáli határon fekvő halastóban levő részét 10 forintért, melyet azután II. Miklós 1535-ben kétszáz arany forintért megvett Vargyasi Daniel Ferenctől és Dorottyától, a Daniel Miklós gyerekeitől.[2] Bizonyosnak tarthatjuk, hogy ő az a Kornis, a kit Báthori István vajda a Székelyföldön 1529-ben megfogat és megölet.[3] Feltevésünk szerint az ő fia II. Miklós.

II. Kornis Miklós élete Zápolya János uralkodására és I. Ferdinándnak János Zsigmonddal

[1] Székely Oklevéltár I. 256. és 263. l.

[1] Székely Oklevéltár III. 228. l.

[2] Mindkét okmány a Nemzeti Muzeumban levő gróf Rhédey-család levéltárában. Az itt előforduló Daniel Miklós és gyerekei Ferencz és Dorottya hiányoznak azon a geneologiai táblázaton, mely «A Vargyasi Daniel-család eredete stb.» munkában van.

[3] Más Homoródszentpáli Kornisról nem tudunk, de hogy a megfogatás és megöletés tényleg megtörtént, azt a Tört. Tár. 1880. kiadott Székely Krónika is állitja. Habár ott csak egyszerüen Kornis van emlitve, de nem lehetett más mint Kornis Miklós.

Erdély feletti küzdelmének idejére esik. Azokban a küzdelmekben, ha eleinte hű embere is volt Zápolyának, de a halála után határozottan Ferdinándpárti lett. De lássuk a közpályán való szereplésének egyes fázisait.

Mikor a Czibak püspök megöléséért az erdélyiek Grittit Medgyesen ostrom alá vették Andrássy Mártont és őt küldötték Péter moldvai és Radul havaselvi vajdakhoz, hogy tőlük segitséget hozzanak.[1] (1534).

Maylád István és társai szövetség levelét aláirta ugyan,[2] (1540.) de a mikor Zápolya János a lázadás leverésére beküldötte Petrovicsot és Török Bálintot, az elsők közé tartozott, a ki a királyi sergekhez csatlakozott egy székely csapattal.[3]

Zápolya János halála után mindjárt Ferdinándhoz állott, a ki őt szemelte ki arra, hogy a székelyeket pártjának megnyerje.[4] Mint Ferdinánd hive természetesen örömmel üdvözölte Erdélynek a magyar király uralma alá jutását és sem Frater György orvul való megöletése sem Castaldo zsoldosainak féktelenkedései nem birták arra, hogy ahhoz a párthoz csatlakozzék, a melyik Izabellának és János Zsigmondnak visszahozatalát célozta. Kornis Miklós nemcsak hogy nem értett egyet ez áramlattal, hanem amazok készületeiről tudósitásokat küldött Ferdinándnak és Castaldonak.[5] Mikor a székelyek között is terjedni kezdett a János Zsigmond pártja; azt ajánlotta, hogy siessenek és vágják le a székelyek fejeit, mert a farkok nem fog vagdalkozni[6] E tanácsából itélve erélyes és határozott férfiunak ismerjük. Végre azonban a viszonyokkal ő is kénytelen volt megalkudni, s a mikor egész Erdély követelte, hogy János Zsigmondot ültessék vissza a fejedelmi székbe, Kornis Miklós is a nemzeti párt mellé állott. Próbálták ugyan ujból megnyerni Ferdinándnak és Kendy és Dobó 300 aranyat és 100 ház jobbágyot igértek neki,[7] de úgy látszik hasztalanul, mert a megyeri országgyülésen (1556 márcz. 8.) János Zsigmond mellé a székelyek részéről tanácsosnak választották.[1]

Többször viselt magas közhivatalokat, töltött be jelentékenyebb állásokat, a mi arra mutat, hogy korának tekintélyei közé tartozott. 1538. Udvarhelyszék főkapitánya volt,[2] 1548. a tordai országgyülés Frater György mellé tanácsosnak tette.[3] 1555. Udvarhelyszék főkirálybirója volt.[4] Királybirósága alatt történt az utolsó ökörsütés.

Számtalanszor volt megbizva magánjogi dolgokkal: határkijárás, végrendelet végrehajtása stb.

Birtokviszonyairól, szerzeményeiről nem sokat tudunk. 1535-ben 100 arany frtért megvette Vargyasi Daniel Ferencznek a homoródszentpáli határon fekvő «Telke» nevű halastóban levő részét.[5] Kendy Ferencz és Dobó István vajdák neki adják 1554. szept. 16-án a fiágon kihalt Barcsay Boldizsárnak Fületelkén és Bazédon levő birtokait.[6]

Halálának éve ismeretlen. Utolsó adatunk róla 1556. aug. 10-ről van. Petrovics Péter nyugtája 1180 frtról, a melyet Kornis Miklós és Erdélyi István Maros és Udvarhelyszéknek azon évre szóló hátralékos adójából lefizettek.[7]

Nejének neve az egykoru oklevelekben nem fordul elő. Kőváry és Nagy Iván Bikli Borbálának nevezik. Mike egy feljegyzése szerint a Bikli János és Harinai Farkas Margit leánya.[8]

Testvéreiről semmi adatunk.

Gyerekei közül Mikola csak kettőt emlit Farkast és Mihályt.[9] Kőváry és Nagy Iván pedig hat fiát és két leányát sorolják fel: Mihályt, Gáspárt, Farkast, Ferenczet, Györgyöt, Jánost; Ilonát a Mikó Ferencz, Margitot előbb a Kacsay Tamás, majd a Bogáthy Boldizsár nejét.[10] Mikolának igaza van, mert Farkas és Mihály valóban a Kornis Miklós gyermekei

[1] Istvánfi. Hist. XIII. k. 137. l.
[2] Tört. Tár. 1892. 89. l.
[3] Istvánfi. Hist. XIII. k. 139. l.
[4] Erd. Orsz. Eml. I. 52. l.
[5] Tört. Tár. 1892. 651. és köv. l.
[6] Erd. Orsz. Eml. I. 453. l.
[7] Erd. Orsz. Eml. I. 477. l.

[1] U. o. 487. l.
[2] Székely Oklevéltár II. 41. l.
[3] Erd. Orsz. Eml. I. 238. l.
[4] Székely Oklevéltár III. 309. l.
[5] Nemzeti Muzeum; gr. Rhédey levéltár 1535. évi fasciculus.
[6] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár 1554. évi fasciculus.
[7] U. o. 1556. évi fasciculus.
[8] Mike S.: Collectio gen. nob. Trans. Tom. D. pag. 190—91. Székelykereszturi unitárius gimn. könyvtára.
[9] Mikola id. m. 9. l.
[10] Kőváry id. m. 166. l.; Nagy Iván id. m. VI. k. 359. l.

voltak, de Kőváry és Nagy Iván tévednek, mert az egykoru oklevelek bizonyitékai alapján nem hat, hanem három fiát állapithatjuk meg Kornis Miklósnak, u. m. Mihályt, Ferenczet és Farkast és három leányát: Katát, Lázár István;[1] Ilonát, Mikó Ferencz és Margitot először Kacsay Tamás, azután Bogáthy Boldizsár feleségét. Lássuk e bizonyitékokat.

Barcsay Borbála 1554. szept. 21-én végrendelkezik. Végrendeletében Erdőszentgyörgyön levő házát minden hozzátartozókkal férjének Kornis Mihálynak, annak esetleges halála után pedig apjának Kornis Miklósnak hagyományozta. Mivel pedig ekkor más Kornis Miklóst nem ismerünk: világos, hogy Kornis Miklósnak Mihály a fia volt.

Kornis Mihálynak és Farkasnak testvéri volta annyira ismeretes, hogy annak bebizonyitása alól felmentve érezzük magunkat. Csak egykét oklevelet emlitünk, a melyek ezt még jobban megerősitik. János Zsigmond 1567. julius 4. Szentpáli Kornis Mihálynak és Farkasnak Homoródszentpálon, Recsenyéden és Szentpéteren 32 jobbágytelket adományoz;[2] 1579. május 14. Báthori Kristóf Kornis Mihálynak uj adományt ad a kisszőlősi, vámosudvarhelyi, fületelki, egrestői, árapataki, hidvégi és erösdi rész jószágaira és általa öccsének Farkasnak.[3]

Hogy Kornis Farkas a Miklós fia volt, azt ezek után ugy hiszem, nem kell bizonyitanunk.

Kevésbé ismeretes azonban az, hogy Kornis Mihálynak és Farkasnak volt egy Ferencz nevü testvérök.

A Nemzeti Muzeum Rhédey levéltárában az 1560. évről van két hosszas pörirat. Az egyik némely egrestői, kelementelki nemes jószágok felett folyt, a melyet Kornis Mihályné Barcsai Borbála hagyott Szigethy Pál deáknak, a fejedelmi nagyobb cancellaria iródeákjának, de a mit Kornis Mihály nem akart átadni. A pöriratokban több ször előfordul Szentpáli Kornis Ferencz neve, mint alperesé; de az is meg van mondva, hogy a Kornis Mihály neje volt Barcsay Borbála.[1] A pörös birtokokat végre is 1576-ban Kornis Mihály kénytelen volt kiadni Szigethy Pál deáknak.[2]

A másik pörirat a fületelki dézsma negyede felett folyt. Egy 1560. nov. 29-én kiállitott oklevélben, a melyben II. János átirja Mosdosy Ambrus fődézsmaszedőnek nyugtáját, a melyet Koronkai Mihályfi Tamásnak adott azért az összegért, a mit az a fületelki dézsma negyedéért haszonbérbe fizetett; mint felperesek Szentpáli Kornis Mihály és Ferencz vannak megnevezve.[3]

Ez ugy hisszük elég bizonyitéka annak, hogy Kornis Ferencz és Mihály testvérek voltak. Különben nem pörösködtek volna együtt.

Kornis Miklós többi fiának a neve egykoru oklevelekben nem fordul elő, tehát valószinüleg nem is volt több fia. Minket annak a kérdésnek a tisztázása érdekel, hogy Kornis Gáspár az ő fia volt-e vagy sem, mint azt Kőváry és Nagy Iván irják.

Ha a kérdést kissé közelebbről nézzük és keresünk adatokat: a felelet mindjárt tagadó lesz. Egykoru oklevelekben vagy másféle forrásokban semmi nyomát nem találjuk. Már ez kételkedővé tehetne, ha nem volnának döntő bizonyitékaink.

Mikola világosan irja, hogy Kornis Mihály és Farkas Miklósnak voltak fiai, Gáspár pedig Ferencznek volt az utóda.[4]

[1] Nemz. Muzeum; Rhédey levéltár 1554. fasciculus: «Ego Barbara Barchay vivo voce tale facio et condo testamentum ob amorem, quo erga dominum et *maritum meum egregium Michaelem Kornis* afficior. Lego eidem domum meam nobilitarem in possessione Erdew Zenthgyergy» stb.; alább «Si verum dictum dominum et maritum meum mori contigerit eodem domo omnia prædicta *genitori domini mei majori domino meo videlicet egregio Nicolao Kornis lego et relinquo.*»

[2] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár. 1567. évi fasciculus.

[3] U. o. 1579. évi fasciculus: «... memorato Michaeli Kornis et per eum egregio agili Volphango similiter Kornis de dicta Zentpal fratri iprius carnali... dedimus» stb.

[1] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár. 1560. évi fasciculus. «... ac nobilem Franciscum Kornis de Zentpal, veluti in causam attractum; ... contra nobilem Franciscum Kornis de Zentpal; ... Barbara Barcsay consorte egregy et agilis Michaelis Kornis de Zentpal.»

[2] Az átadási jegyzék kelt 1576. febr. 19. Nemzeti Muz. Rhédey ltár.

[3] Nemzeti Muzeum; Rhédey ltár. 1560. fasciculus. «... Joannes Hogerjay pro egregiis et agilibus Miachele et Francisco Kornis de Zentpal... veluti actoribus ab una». (1560. szept. 29.)

[4] Ezt Nagy Iván meg is jegyzi; (304. l. 7. jegyzet) mégis változtatás nélkül átveszi Kőváryt, sőt a Pótkötetben sem igazitja ki.

Bethlen Farkas pedig azt irja Kornis Gáspárról, hogy mikor Magyarországból Erdélybe ment, mindjárt a Báthoriak szolgálatába lépett.[1] Ha Kornis Gáspár a Szentpáli Kornis Miklós fia lett volna, akkor nem irta volna róla Bethlen Farkas, hogy Magyarországból ment lakni Erdélybe. Bethlen különben állandóan megkülönbözteti a két Kornist, Farkast és Gáspárt, és mindenütt jelzi, hogy nem testvérek.[2]

Leánya is három volt és nem kettő: Ilona Oltszemi Mikó Ferencz;[3] Katalin Szárhegyi Lázár István és Margit előbb Kacsay Tamás, azután Bogáthy Boldizsár felesége.

A három Kornis fiú közül Ferenczről csak annyit tudunk, a mennyit fennebb emlitettünk, valószinüleg korán elhalt.

Sokkal ismeretesebb Kornis Mihálynak és Farkasnak szereplése. Mihály lévén az idősebb, kezdjük vele.

Neve legelőször 1554. szept. 13-án emlittetik, egy tanuvallatásban,[4] ugyanazon évben hagyományozta neki neje Barcsay Borbála végrendeletileg Erdőszentgyörgyön, Fületelkén, Egrestőn levő birtokait és Bándon levő nemesi házát.[5]

A hitujitás korában élvén, több izben volt kiküldve a különböző felekezet között levő viszályok elintézésére.[6] Részt vett az 1562. székely fölkelésben, a miért fogságba is került,[7] a honnan 1564-ben szabadult ki.[8] Ettől kezdve azonban hűséges embere volt úgy János Zsigmondnak, mint Báthori Istvánnak. Ragaszkodásának meg is lett a jutalma, mert vagyonát nagy birtokokkal gyarapitotta. Résztvett az 1566. hadjáratban. Az 1566. nov. 30. szebeni országgyülés őt bizta meg azon összeg beszedésével, a melyet a székely főemberek és lófők[1] Szász-Sebesvára felépitésére felajánlottak.[2] 1574-ben a székely sókamara ispánja,[3] a mely állást 1576-ban is ő töltötte be.[4] A Báthori és Békes közötti küzdelemben öcscsével Farkassal Báthori István pártján harczolt és részt vett azon országgyülésen, a mely a bukott trónkereső hiveit elitélte.[5]

Élete végén egy kellemetlen ügybe keveredett, a melyről birtokai felsorolásánál szólunk. Meghalt 1582. márczius 31-én,[6] és már április 3-án özvegye Erdélyi Sára és öcscse Farkas megosztoznak birtokain.[7]

Kornis Mihály vagyon-szerző ember volt. Az apai birtokot nagyban megnövelte, úgy hogy egyike volt kora leggazdagabb embereinek. Háromszor nősült, s a két első neje után való örökségek mellé még sokat szerzett vásárlás utján is, de a legnagyobb birtokait fejedelmi adomány utján nyerte. Birtokai Maros, Udvarhelyszékben, Küküllő- és Fehérmegyében voltak. Azokat a birtokokat, melyeket első neje Barcsai Borbála adott neki, már emlitettük.

1566. julius 11. János Zsigmondtól Homoródszentpálon és Recsenyéden 22 ház jobbágyot nyer;[8] 1567. julius 4. szintén János Zsigmond ad neki és öcscsének Farkasnak Homoródszentpálon, Szentpéteren és Recsenyéden 32 jobbágytelket;[9] 1569. junius 2. uj adományt nyer Erdőszentgyörgyön, «Erdeössy és Barcsay rez»-nek nevezett részjószágaira, ugyanott levő valamint Borzond nevü pusztáira Marosszéken, továbbá

[1] Bethlen F. IV. 44. l. «... Casparo Kornisio (qui Bathoreorum principum ab initio statim, postquam ex Hungaria in Transsilvaniam ingressusfuisset).»

[2] U. o. 136. l. A mikor elmondja, hogyan nyeri meg Bocskay az erdélyieket Báthori Zsigmond visszahozatalának 1548-ban; «Quem (Náprágyt) cum animadvertisset non esse alieno a recipiendo Sigismundo animo, Casparum quoque Kornisium nec non e proceribus siculorum Wolfgangum Kornis sibi assentientes haberet».

[3] Meghalt 1592. elején. «... talám ugyan nem annyira bánom a boldog emlékezetü szerelmes asszonyom nénénknek Mikó Ferenczné asszonyomnak ez világból való kimulását, mint akarom ...» Kornis György levele apjához, Padua 1592. márczius 13. (Erd. Muzeum levéltárában.)

[4] Gen. Füz. 1905. évf. okt. füzet. Kelemen Lajos közlése.

[5] Nemzeti Muzeum; Rhédey ltár. 1554. évi fasciculus.

[6] 1558. és 1560. Erdélyi Orsz. Eml. II. 105. és 137. l.

[7] Erd. Orsz. Eml. II. 151. l.

[8] Székely Oklevéltár II. 173. l.

[1] Székely Oklevéltár II. 194. l.

[2] Erd. Orsz. Eml. II. 327. l.

[3] Székely Oklevéltár V. 95. l.

[4] Szádeczky L. Báthori István lengyel kir. vál. 378. l.

[5] Erd. Orsz. Eml. II. 565. l.

[6] Keresztény Magvető 1902. évf. 265. l. 1582. márcz. 31. Michael Kornis vir authoritate precipua apud Scythulos moritur St. Georgii 1582. (Bog. Faz. Miklós följegyzései.) Tévedett tehát Nagy Iván, a mikor azt irta róla, hogy 1601. Mihály vajda ölette meg; (362. l.) de Szabó Károly is, a mikor azt irja, hogy «Kornis Mihályról hiteles adat van, hogy 1577-ben halt meg».

[7] Nemz. Muzeum; Rhédey levéltár 1582. évi fasciculus.

[8] Székely Okl. II, 209. l.

[9] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár, 1567. évi fasciculus.

«Olahmezeo, Horgasfeold, Kökénykerek, Chypécs» nevü pusztáira Udvarhelyszéken, valamint a marosszéki Csókfalva és Makkfalva nevü helységekben levő birtokaira;[1] 1569. nov. 25. Havadtőn és Vadasdon nyer birtokokat.[2] Az oláhmezei prædiumhoz tartozó földeket azonban a ravaiak úgy használták, mint sajátjokat; most tehát kivoltak téve annak, hogy elesnek tőlök; végre is Köröspataki Kálnoki Balázs és mások közbenjárására ugy egyeztek ki, hogy a ravaiak tovább is használják a földeket, de elismerik, hogy azok a Kornis Mihály tulajdonai és tizedet fizetnek rólok; ez egyezséget Báthori István előbb 1573. junius 29-én, majd 1575. junius 4-én erősitette meg és másnap ismét uj adománylevelet adott az oláhmezei prædiumra.[3]

Az 1576-iki összeirás alkalmából Udvarhelyszéken következő falvakban levő birtokai után fizeti az 50 dénáros adót: Rava, Bordos, Recsenyéd, Homoródszentmárton, Lokod, Lövéte, Homoródujfalu, Bágy; fizetett 40 fl. 50 dénárt.[4] 1578. január 11. Báthori Kristóf neki és öcscsének adományozza a magtalanul elhalt Szentannai Lázár Ferencznek Szentanna, Andrásfalva, Szentimre, Torboszló, Füle, marosszéki falukban levő birtokait;[5] márczius 24. Bordoson és Bözödujfaluban (Udvarhelysz.) kap jószágokat.[6] 1579. május 13-án uj adományt kap öcscsével az Erdőszentgyörgyön, Havadtőn, Vadasdon, Csókfalván, Szentistvánon (Marossz.) és Raván (Udvarhelysz.) levő birtokaira.[7] A Békes pártján küzdött és jószágaikat vesztett Alárd Ferencznek és Andrássy Péternek birtokaik közül kétezer magyar forintért zálogba vette Fületelkét, Egrestőt, Kisszőlőst, Vámosudvarhelyt (Küküllőm.), Hidvéget, Árapatakot, Erősdöt (Fehérm.), mely jószágokat Báthori Kristóf 1579. május 14. végleg neki és öcscsének adományozza.[8]

Az eddig elmondottakból is kitünik, hogy Kornis Mihály birtokszerző ember volt, mely hajlama többféle kellemetlenségbe keverte. Szeretett erőszakoskodni, hatalmaskodni, igy például erővel foglalta el a ravaiaktól erdejök egy részét.[1] Ezen erőszakos hatalmaskodási hajlama élete végén aztán keményebb összeütközésbe hozta a törvénynyel. Az eset röviden a következő: Báthori István fejedelem 1574-ben Kornis Mihályt a sófalvi sókamara ispánjává tette, a mely állását később Váradi Kis Pál deák nyerte el, a kinek Kornis Mihály «jól tött embere» volt, de a ki jóságát nem hálálta meg. A sóaknához tartozó mezőknek, erdőknek egy részét «Zowatha mezejé»-nek nevezték, a melyet a környék falvainak lakossága már több évtized óta használt. Váradi Kis Pál deák megakarta fosztani a lakosságot attól a területtől és oda embereket telepitett. A szegény székelység, kik jövedelmök legnagyobb részét onnan nyerték, fühöz-fához szaladtak, végre Kornis Mihály közbenjárását kérték ki, hogy az odatelepitett embereket elvigyék. Kornis ekkor betegeskedett, azért azt tanácsolta nekik, hogy forduljanak a fejedelemhez. Báthori Kristóf el is rendelte, hogy Bánffy Farkas udvarhelyszéki királybiró a dolgot megvizsgálja. A vizsgálatot Kornis Mihály azonban nem várta meg, hanem szolgáival, jobbágyival váratlanúl ott termett és az odatelepitett 16 embernek házát összeromboltatta, őket és marhájokat pedig hazaköltöztette. Eljárásáról másnap jelentést tett a tanácsuraknak, — ekkor már Báthori Zsigmond volt a fejedelem, — a kik Fejérvárra idézték testvérével Farkassal és ott őt fogságba vetették. Fejérvárról 1581. julius 13-án irt egy hosszas könyörgő levelet a lengyel királyhoz, melyben kiszabadulásáért könyörög.[2] Meddig volt fogságban nem tudjuk. Ezután már nem sokáig élt. Régen betegeskedett, ő maga irja folyamodásában: «sok üdőtől fogva nagy betegségben és nyavalyában feküdtem, nyomorogtam.» Meghalt 1582. márczius 31-én.

Kornis Mihályné Erdélyi Sára 1582. április 3-án osztozik meg Kornis Farkassal férje birtokain Petrichevich Horvát Kozma, Czegei Vass György, Háportczi Forró János és Bogáthy Boldizsár előtt. Az egyezség szerint kapja az özvegy a marosszéki, küküllőmegyei és fejérme-

[1] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár, 1569. évi fasciculus.
[2] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár, 1569. évi fasciculus.
[3] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár, 1575. évi fasciculus.
[4] Székely Oklevéltár IV. k. 37—43. l.
[5] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár, 1578. évi fasciculus,
[6] U. o.
[7] U. o. 1579. évi fasciculus.
[8] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár, 1579. évi fasciculus.

[1] Ez erdőt a ravaiak csak Bethlen Gábor idejében perelték vissza Kornis Ferenctől. Udvarhelysz. ltára.
[2] A levél eredetije az Erd. Muzeum levéltárában van, a hová a Rhédey ltból jutott.

gyei jószágokat mind, az udvarhelyszékiek közül a ravaiakat, bözödujfalviakat, bordosiakat, bözödieket egy évig birhatja, akkor azokat is engedje át Kornis Farkasnak, mint törvényes örökösnek; kivéve a marosszéki Szent-Istvánon levő jószágokat, melyeket «pro dote» megtarthat. Az ingók elosztását a legközelebbi törvénykezési terminusra halasztották.[1]

Kornis Mihály háromszor nősült. Első felesége volt Barcsay Borbála, a Boldizsár leánya, a ki 1554-ben halt meg. Még ugyanazon évben másodszor is megnősült: elvette Drakulya László leányát Borbálát, a kivel szintén nem élt sokáig együtt, mert 1562-ben már Erdélyi Sára volt a felesége. Gyermeke egyik házasságából sem született, vagy ha voltak is, kicsiny korukban elhaltak.

II. Kornis Miklósnak harmadik fia volt Kornis Farkas, a ki még nagyobb szerepet játszott, mint a bátyja. Kornis Farkas egyike volt kora legkiválóbb férfiainak, a kit kortársai «Nagy Kornis Farkas»-nak neveztek. A Báthori István, Kristóf és Zsigmond uralkodása alatt meglehetős élénk részt vett a közügyek intézésében. Erényei nemcsak az életében emelték kortársai felé és szerezték meg számára azok nagyrabecsülését, hanem az utódok, a későbbi nemzedék előtt is. Közéleti működésének legfőbb mozzanatai a következők:

Résztvett az 1566. hadjáratban;[2] 1571-ben Petky Mihálylyal együtt elnyeri Udvarhelyszék királybiróságát,[3] a melyet haláláig viselt. Mint atyja, ő is a Báthori és Békes közötti küzdelemben a győztes Báthori mellett harczolt, sőt Báthori Istvánt Lengyelországba is elkisérte.[4]

A kiskoru Zsigmond uralkodása alatt a triumvirátussal elégedetlenkedő erdélyiek Apafi Istvánnal és Lukács deákkal együtt Kornis Farkast is elküldötték Krakkóba a lengyel királyhoz, hogy nekik egy kormányzót adjon.[5] Általában több izben vett részt követküldetésben. Igy a mikor Báthori Zsigmond másodszor foglalja el a fejedelmi trónt, a székelyek részéről Kornis Farkast küldötték Mehemet nagyvezérhez, hogy vele békét kössenek.[1] A mikor Mihály vajda elfoglalta Erdélyt, szintén Kornis Farkast akarták Prágába küldeni, a miből azonban nem lett semmi.[2]

Mint a Báthoriak rendithetetlen hive, helyeselte Zsigmond politikáját. A Sinan ellen menő sereghez 16 ezer székelyt vezetett, mint a székelyek főkapitánya.[3] Része volt Báthori Zsigmond másodszori fejedelemségre jutásában is.[4]

Hűségét Báthori Endre iránt is megtartotta. A sellenberki csatából csak nehezen tudott Görgénybe menekülni.[5] Azonban csakhamar meghódolt Mihály vajdának, a ki mégis mindig gyanus szemmel nézte őt. Mikor pedig veje Székely Mózes kiszökött Erdélyből, elfogatta, Gyulafejérvárra vitette, a hol a miriszlói csatából menekülve, szemei előtt levágatta.[6] Birtokviszonyairól röviden a következőkben emlékezhetünk meg:

Birtokai eredetileg mind Udvarhelyszéken voltak, csak bátyjának Mihálynak halála után, mint annak örököse lett birtokos Marosszéken, Küküllő- és Fejérmegyékben. Az ő tulajdonába mentek át az ősi kastély Homoródszentpálon és a hozzátartozó birtokok. Kornis Farkas uj kastélyt épittetett 1579-ben, a mely azonban ma már teljesen elpusztult.[7]

Azokat a birtokokat, melyeket testvérével Mihálylyal nyert, már felsoroltuk. 1575. márcz. 29. Marosszéken, Udvarfalván nyer egy részjószágot;[8] okt. 4. pedig Homoródvárosfalván (Udvarhelyszék) egy egész telket.[9] Az 1577-iki adóössze-

[1] Nemz. Muzeum; Rhédey ltár, 1582. évi fasciculus.
[2] Székely Oklevéltár, II. 194. l.
[3] Székely Oklevéltár, II. 337. l.
[4] Bethlen F. II. 425. l.
[5] 1584-ben. Bethlen F. II. 478. l. Tört. Tár. 1880. évf. 646. l.

[1] Betlen F. IV. k. 169. l.
[2] Tört. Tár, 1883. évf. 733. l.
[3] Erd. Tört. Adatok, I. 44. l.
[4] Szamoskövy, IV. 82. l. Hurmuzaki, III. 418. l.
[5] H. Mikó F. 143. l.
[6] Bethen F. IV. 591. l. Hurmuzaki, IV. k. 1-r. 137. l.
[7] A Kornis Farkas által épittetett kastély romjainak a képe látható Orbán, Székelyföld, I. k. 166. l. Orbán szerint a kastélyon ez a felirás volt: Rara quidem virtus, quam non fortuna gubernat. Quæ manet stabili quum fugit illa pede. Alatta: Sculpsit Benedictus Magyari. 1579. Ez alatt volt a Kornis czimer és a K. F. betük. Az ablakon 1578. évszám és egy ablak szemöldökfán: Timor domini expellit peccatum.
[8] Nemzeti Muzeum; Rhédey levéltár, 1575. évi fasciculus.
[9] U. o.; valamint a beiktatási rendelet is, a mely Dersi Petky Mihálynak és társainak szólt.

iráskor a következő faluk után fizet: Szentpál, Szentpéter, Városfalva, Karácsonfalva, Okländ, Jánosfalva, Musna, Ujfalu, Remete, Gyepes, melyek után 80 f. 50 d. fizetett.[1] 1589. május 5-én Dályában (Udvarhelyszék) kap egy kuriát.[2] 1591. márczius 1-én pedig Báthori Zsigmondtól nova donatiot kap a homoródjánosfalvai, ujfalvai, oklándi, oláhfalvai, karácsonfalvai, almási, szentmártoni, lokodi, bágyi és vargyasi részjószágaira.[3]

Kornis Farkas kétszer nősült. Első neje volt Petky Katalin, a Dersi Petky János leánya, a kiről azonban egykoru oklevelek nem tudnak semmit, valószinüleg korán elhalt; második neje volt Bethlen Krisztina, ki jóval tulélte férjét.[4]

Kornis Farkasnak nagy családja volt, nyolcz fia és négy leánya. Fiai közül a legidősebb volt György, a ki mint egyetemi tanuló halt el 1594- vagy 1595-ben Páduában; a többieknek neveit leghitelesebben azon oklevél tartotta fenn, a mely szerint nekik Báthori Zsigmond 1601. junius 12-én Homoródalmáson egy birtokot adományoz. Ez oklevél a következőket emliti: Miklóst, Jánost, Mihályt, Gergelyt, Ferenczet, Farkast és ismét Györgyöt.[5] Kőváry csak három fiát ismeri: Miklóst, Zsigmondot és Ferenczet, Nagy Iván szintén.[6] Ezt a Zsigmondot emlitik Szamoskövy és Bethlen Farkas is és azt irják róla, hogy a brassói csatában esett el 1603. julius 17-én,[7] mivel azonban Báthori Zsigmond fennebbi oklevele nem tud róla, nem tartom a Kornis Farkas fiának.

Kornis Farkasnak négy leánya volt: Anna, Siményfalvi Székely Mózes; Katalin, Dersi Petky János; Borbála, a Zalasdy Miklós és Judit, Péchy Simon neje.[8]

Kornis Farkas fiai közül bővebb tudomásunk csak első Györgyről, Miklósról, leginkább pedig Ferenczről van; Jánosról és Gergelyről csak annyit tudunk, hogy 1603-ban haltak el; utóbbi valószinüleg a brassói csatában, de az előbbi nem;[1] Farkasnak és a második Györgynek nevét csak a Báthory Zsigmond oklevele után ismerjük.

Kornis György, Kornis Farkas legnagyobb fia és valószinüleg legidősebb gyermeke volt. Szülői Német- és Olaszországban neveltették; amott Heidelbergában, itt pedig Páduában tanult unokatestvérével Bogáthi Miklóssal. Mindkét helyről igen sok levelet küldött haza, melyek az Erdélyi Muzeum Egylet levéltárában vannak.[2] Meghalt Páduában 1594- vagy 1595-ben.[3]

Kornis Miklós szintén Heidelbergában volt akkor, a mikor bátyja, mint fejedelmi apród.[4] Mikor jött haza, nem tudjuk. Mikor Székely Mózes 1603 elején az Erdélybe való beütését tervezte, őt küldötte a tatár kánhoz, hogy segélycsapatokat hozzon.[5] Elesett a brassói csatában 1603. julius 17.[6]

Kornis Mihály, Farkasnak negyedik fia 1600-ban sógorával Székely Mózessel, Mihály vajda elől Lengyelországba menekül.[7] Mikor Báthori Zsigmond harmadizben való fejedelemsége után végleg itthagyta Erdélyt; a kiséretében volt, mint apródja.[8] Szintén a brassói csatában esik el.

[1] Székely Oklevéltár, 37—43. l.

[2] Országos levéltár, Liber Regius 1589. II. 480.; ezt K. F. a Kovacsóczy Farkas közbenjárása által nyerte el. Kovacsóczy levele május 5. a Rhédey levéltárban.

[3] Országos Levéltár, Liber Regius 1591. 201. l.

[4] Igy mondja Mikola, utánna Nagy és Kőváry; Mikola szerint Kornis Judit, Péchy Simon neje az ő lánya lett volna, a mi nem igaz. Egyáltalában az, hogy Petky Katalin a Kornis Farkas felesége volt, csak feltevés, de nincs hitelesen bebizonyitva.

[5] Nemzeti Muzeum; Rhédey ltár, 1601. évi fasciculus.

[6] Kőváry, 160. l.; Nagy I. VI. 359. l.

[7] Szamoskövy. III. Bethlen F.

[8] Nemz. Muzeum; Rhédey ltban, az Erdélyi Orsz. Muzeumban levő oklevelek szerint.

[1] Petky János ezt irja 1603. decz. 12. Sennyey Pongrácznak: «Minthogy Kornis János, (kinek Basta uram Ngia által gratiat és jószágát is részszerint megadta volt) meghala.» Erd. Muzeum levéltára.

[2] E levelek élénk világot vetnek a külföldön levő magyar tanulók életviszonyaira. Az Erdélyi Muzeum levéltárában Kornis Györgytől összesen 16 levél van, melyből 9-et Kornis Farkashoz, 4-et anyjához, 1-et Eörri Andráshoz, 1-et Kovacsóczy Farkashoz, 1-et Bodoni Istvánhoz irt. Legelső levelét Heidelbergából 1587. nov. 3. irta, utolsót pedig 1591. aug. 28. Heidelbergából 1591. szept. 8-án indultak utnak Bogáthi Miklóssal és Páduába okt. 14-én érkeztek meg; innen első levelét 1591. nov. 7. irja, utolsót 1592. julius 25. Páduából Rómába akart menni, de halála ebben meggátolta.

[3] Bogáthi Miklós irja K. Farkasnak: «ha Paduában viszen Isten koporsójára is gondot viselhetek szegény atyámfiának.» Róma 1595. febr. 10. Bogáthi Miklósnak szintén több levele van az Erdélyi Muzeumban, melyeket Kornis Farkashoz és nejéhez irt.

[4] Levelei szintén az Erdélyi Muzeumban.

[5] Bethlen F. V. 206. l.

[6] Bethlen F. V. 408. l.

[7] Bethlen F. IV. 510. l.

[8] Bethlen F. V. 165. l.

Kornis Ferenczről alább lesz szó.

Emlékezzünk meg röviden leányairól is, a kik ilyen sorrendben következtek: Anna, Katalin, Borbála és Judit. Anna Siménfalvi Székely Mózes neje volt, kihez 1592. évben ment. Némely szász történetiró azt állitja róla, hogy másodszor Bethlen Gábor neje lett, a mi nem igaz, mert férje halála után nemsokára (1603.) meghalt pestisben Temesvárt.[1] Több családfán, a melyek az Erdélyi Muzeumban vannak, második férje gyanánt Petky János emlittetik, a mi szintén tévedés.[2]

Daniel Gábornak a «Vargyasi Daniel család eredete stb.» czimü munkájában szintén emlittetik egy Homoródszentpáli Kornis Anna, a ki Daniel Péter neje lett volna.[3]

Köblös Zoltán szerint az itt emlitett Kornis Anna férje Daniel Péter 1590 körül élt, mert fia Péter 1590—1632-ig élt.[4] Ha tehát valóban Homoródszentpáli Kornis Anna volt a Vargyasi Daniel Péter neje, az csak is az itt előforduló Kornis Anna lehetett. Ez azonban valószinüleg tévedés.

Kornis Anna fia Székely Mózes volt, a ki 1633-ban I. Rákóczy György elől Törökországba menekült.

Kornis Katalin férje Dersi Petky János volt, Bocskai idejében Udvarhelyszék főkapitánya. Kornis Katalin 1637. október 21-én halt meg 56 éves korában. Legtovább élt a Kornis Farkas gyermekei között. Sirja fölé leánya Borbála szép czimeres sirkövet csináltatott a dersi (Udvarhelysz.) temetőbe, a mely később megsemmisült.[5] Fia Petky Ferencz, a ki Székely Mózessel szintén elmenekült. Borbála, Kornis Farkas harmadik leánya, korán elhalt Temesvárt, a hová Székely Mózes bukása után anyjával menekült. Férje volt Zalasdy Miklós.[6]

Végre Judit, a ki 1603. után lett a Péchy Simon felesége.[1] Meghalt 1621-ben.[2] Három leánya volt: Krisztina, Bögöni Farkas Ferencz, Zsuzsánna, Kénori Ferencz és Erzsébet előbb Mindszenti Gábor, utóbb Haller Pál neje és egy fia Simon.

Térjünk vissza most Kornis Ferenczhez, a ki fivérei elhalta után egyedüli örököse lett atyja és nagybátyja minden javaiknak.

Kornis Ferencz volt a Homoródszentpáli Kornis-család utolsó férfi tagja. Erőszakos, perlekedő ember, a kinek sok kellemetlensége volt. Különösen a bünösökért szeretett közbelépni, hogy azután azok jobbágyaivá lehessenek. Mindamellett családjának fénye és különösen Bethlen Gáborral való rokonsága, meglehetős szerepet biztositottak neki a közéletben.

1614. Udvarhelyszék főkirálybirója lett és az maradt haláláig.[3] 1614-ben Bethlen Gábor bizonyos dolgok elintézésére Telegdy Mártonnal Segesvárra küldi.[4] 1621. május 16-án Bethlen Gábor zálogba adta neki az udvarhelyi «Csonka» várat,[5] melyet annyira renováltatott, hogy halála után a fejedelem özvegyének és gyerekeinek szabad lakást adhatott a várban.[6] Mikor sógora Péchy Simon fogságba jutott 1621. sokat fáradozott a kiszabaditásában.

Meghalt 1625. április 7. előtt.[7]

Mint a homoródszentpáli Kornis-család utolsó férfi tagja, örökölte apja és nagybátyja minden birtokát, melyeket ő maga is gyarapitott. Mivel felváltva Homoródszentpálon és Erdőszentgyörgyön lakott, nevezték szentpálinak és szent

[1] Szamoskövy. III. 237. l.

[2] Ilyenek vannak Gyulai Rikárd és Mike Sándor összeállitásában.

[3] 20. l.

[4] Genealogiai Füzetek 1905. évf. okt. füzete.

[5] Orbán Balázs. Székelyföld I. 170. l.

[6] Ezt a Kornis Borbálát sem Kőváry, sem Nagy Iván nem emlitik. Némelyek Ilonának nevezik. Hogy Borbálának hivták, azt több oklevél bizonyitja, melyek az Erd. Muzeumban és a Nemz. Muzeumban vannak. Pl. Bethlen Krisztina 1609. menlevelet ad Barcsay Sándornak és Györgynek, azokról a javakról, melyeket néhai Zalasdy Miklós szerelmes leányának Kornis Borbálának mint feleségének hagyott.

[1] «. . . az mikor az szegény öreg asszonyom Temesvárra lakott és Nádorfejérvárra . . . Zalasdj Miklósnak adta volt egy leányát; Zalasdj Miklós meghalván, hadta az jószágát . . . az szegény öreg asszonyom leányának, az is ott meghalván, maradott öreg asszonyomra, annak utánna, hogy Péchi urnak adta az leányát, Kornis Judit asszonyt és avval őt az Szalasdjtól maradt jószággal contentálta.» Forró Ferencz levele Hajdu Péternek, 1632. martius 18. Nemzeti Muzeum; Rhédey ltár.

[2] Koporsója fölött mondott gyászvers megvan a székelykereszturi unitárius gimn. kvtban.

[3] Udvarhelymegye ltára.

[4] Nemzeti Muzeum; Rhédei ltár.

[5] Székely Oklevéltár. IV. 211. l.

[6] Nemzeti Muzeum; Rhédey ltár, 1625. április 7.

[7] L. Bethlen Gábornak idézett oklevelét.

györgyinek is. Még gyermekkorában Ruszkai Kornis Boldizsár elfoglalta a Homoródszentpáli Kornis javakat, csak Petky János közbenjárására nyerte vissza azokat 1603-ban. 1605-ben pedig Rácz György az erdőszentgyörgyi jószágát dulja fel.[1]

Birtokviszonyairól leginkább az udvarhelymegyei levéltárban őrzött «lustra» könyvek és azon pörnek iratai tájékoztattak, melyeket örökösei ellen a Daniel, Lázár, Mikó, Péchy, Petky, Székely és más családok tagjai támasztattak, mint a Kornis Miklós, illetve a Kornis Farkas leányágon való utódaik.[2] Ezek szerint a következő helyeken voltak birtokai: Székelyudvarhely, kuria; Homoródszentpál, kuria; Remete, Szentpéter, Városfalva, Jánosfalva, Recsenyéd, Szentmárton, Lövéte, Gyepes, Lókod, Tálya, Ége, Aimás, Karácsonyfalva, Okland, Ujfalu, Vargyas, Bözöd, Bözödujfalu, Rava, Köröspatak, Szentegyháza, Oláhfalú, «cum molendino forrasio», Ülke, Oroszhegy és az oláhmezei prædium (Udvarhelysz.); Erdőszentgyörgy, kuria, Havad, Havadtő, Rigmány, Vadasd, Gegos, Csókfalva, Szentistván, Makkfalva, Kibéd, Várad (Marossz.), Fületelke és Kis-Szőlős (Küküllőm.).

Neje volt Kápolnai Bornemissza Judit, a Boldizsár és Patócsi Anna leánya, a ki előbb Haller Gábor neje volt és csak annak 1608-ban történt halála után lett a Kornis Ferencz felesége; férjét jóval túlélte; 1636-ban hal meg.[3]

Egy fia volt Samu, a ki csecsemőkorában halt el és két leánya, Margit, a ki 1627-ben és Borbála, a ki 1632- vagy 1633-ban ment férjhez; amaz Rhédey Jánoshoz, ez Paczolaj Péterhez.[4] Borbála apja halálakor még gyermek volt; anyja a szombatos vallásban nevelte, a miért I. Rákóczy György 1638. pörbe fogta és összes javai elvesztésére ítélte.[1]

Dolgozatunknak végére érkeztünk, állitsuk össze a családfát. Mivel dolgozatunkban már emlitettük, hogy a Mikola által emlitett Kornis Jánosról nincs okleveles bizonyitékunk, hogy tényleg ezen családhoz tartozott: őt e családfára nem vettük fel. A leszármaztatást az 1486-ban élt Szentpáli Kornis Gergelylyel kezdjük, azonban ujból hangsulyozzuk, hogy az csak föltétel, hogy I. Miklós a fia volt. Ennek a kifejezésére, valamint azon nőtagjai után a családnak, a kikről teljes hiteles okleveles bizonyitékokat nem találtam, de a kiket az eddigi táblázat úgy tüntet fel, mint egyik-másik Kornis nejét: kérdőjeleket tettem. Ettől eltekintve II. Miklóstól kezdve a családfa egészen hiteles okleveles bizonyitékok alapján van összeállitva.

(Családfát lásd a 28. oldalon.)

[1] Erdélyi Muzeum ltára.

[2] Udvarhelymegyei ltár és Nemzeti Muzeum Rhédei cs. ltára.

[3] Tört. Tár, 1893. évf.

[4] Paczolai Péter és Kornis Borbála házasságára vonatkozó levelek a Rhédey cs. ltban. Nemz. Muz.

[1] E pörre vonatkozólag adatokat közölt a Tört. Tár. 1884. évf. Komáromy András, a Nemzeti Muzeumban elhelyezett Rhédey ltban levő eredeti iratokból; vannak azonban még kiadatlanok is. Az itéletlevél az Erd. Orsz. Eml.-ben van közölve. Ld. «Kornis Borbála és szombatos pöre» cz. értekezésemet a Keresztény Magvető 1906. évf.

Utóirat. Mikor e dolgozatot irtam, nem volt tudomásom Nyujtódi Donáth Jánosnak a kolozsvári ev. ref. kollegium levéltárában levő Emlékiratáról, mely Erdély régi családairól szól, melyet a feljegyző 1618. junius 7. 1619. január 23. közt állitott össze. Ezen emlékiratban, melyet Köblös Zoltán a «Genealogiai Füzetek» legutóbbi (okt.) számában közölt, említés van a Kornis-családról is. E feljegyzésben foglalt leszármaztatas megegyezik azzal a családfával, a melyet én oklevelek alapján dolgozatom végére összeállitottam. E feljegyzés igy szól: «*Bernala és Korniz* Kézdi Bernala Korniz Gergley egyek voltak anyjával... Korniz Gergely fia volt Korniz Miklós; Korniz Miklós gyermekei Korniz Mihály, Korniz Ferencz, Korniz Farkas, Korniz Katalin és Lázár Istvánné, Margit asszony Bogáti Boldizsárné és Ilona asszony Mikó Ferenczné.» Megemlitem azt is, hogy a Bethlenekről közölt leszármaztatás szerint Kornis Farkas neje Bethlen Krisztina buri Bethlen Gergely leánya volt, testvérei voltak. B. János, György és Anna, Osztopani Perneszi Istvánné.

Dr. Vass Miklós.

A Homoródszentpáli Kornis-család nemzedékrende. (1486—1654.)

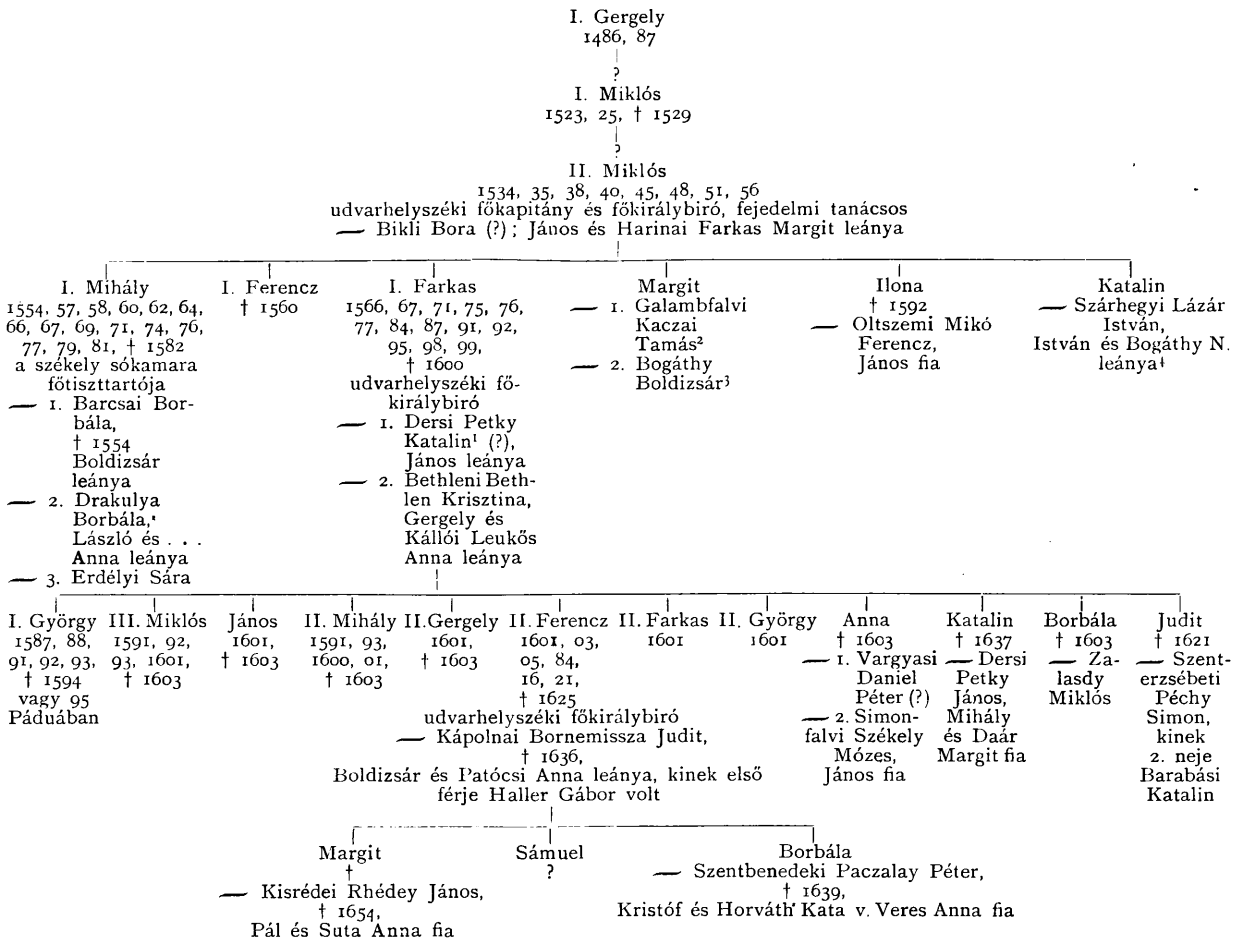

[1] Több helyen Druzsiánna.
[2] Leánya Petronella, Háportoni Forró János neje.
[3] Gyermekei Menyhért, Miklós és Druzsiánna.
[4] Fia András, Bethlen Gábor nagyapja.

Dr. VASS MIKLÓS.

VEGYES.

A Kisjeszeni Jeszenszky család czimereslevele.

(Szines czimerképpel.)

A Turóczi Registrum-ban Járdán birtokról olvassuk,[1] hogy Miklós fiai Bertalan, Lőrincz és István, Mihály fia Márton, István fiai Jakab és Tamás s végül Péter fia András az «átkos emlékü János deák» oklevélhamisitásai ügyében kiküldött bizottság előtt IV. Béla király 1255. évi oklevelét mutatták fel, melyben *Járdáni András* és fia Achilles, «turóczi jobbágyfiak» részére két és fél ekényi földről szóló saját adományát megerősitette. Ezt a Járdáni Andrást tekintheti ősének a ma is virágzó *Kisjeszeni Jeszenszky* család. A Registrumban emlitett Járdán ugyanis azonos a mai Kisjeszennel, s az oklevél felmutatói a *Kisjeszeni* (szláv végzettel: Jeszenszki) család tagjai voltak.

Állitásunkat igazolja a turóczi conventnak 1374. okt. 13-án (in die festi beati Colomanny martiris) kelt oklevele,[1] mely szerint Kisjeszeni

[1] 68. §. Super possessione Jardan (Horváth Sándor: A Liptói és Turóczi registrum. 94. l.)

[1] Eredetije Jeszenszky Ferencz birtokában Kisjeszenben. Fényképmásolatát, valamint az alább idézendő oklevelekét s a czimer szines rajzát Kisjeszeni Jeszenszky Lajos, cs. és kir. konzul szivességének köszönöm.

A JESZENSZKY-CSALÁD CZIMERE 1521-BŐL.

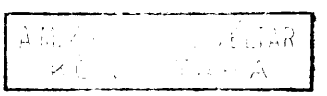

(de Parva Jezen) Mihály fiai András és Márton, másrészről Kisjeszeni (de dicta Parva Jezen, *que alio nomine Jardan nominatur)* Miklós fiai Bertalan, Lőrincz és István, továbbá Endre fia István Jakab és Tamás nevü fiaival, Péter fia András és András fia Miklós utódok nélkül elhunyt rokonuknak, Karácson fia Mártonnak birtoka felett a convent előtt megosztoztak, és pedig olyképen, hogy nyolcz hold szántóföldet s a Gyous-pa'ak fejénél és Kálnok felől fekvő kaszáló 1/6-át kivéve — mely teljesen Mihály fia'é, Andrásé és Mártoné lett — a birtokot három egyenlő részre osztották, melyek egyike szintén a most megnevezett Andrásnak és Mártonnak, másika Bertalannak és fivéreinek, harmadika pedig a többi, fent megemlitett családtagoknak jutott. Az osztályos atyafiak közül a Registrum készitésekor, 1391-ben Mihály fia András, Endre fia István, továbbá András fia Miklós, úgy látszik, már nem voltak életben, a többiek azonban mind megjelentek a bizottság előtt s felmutatták a birtokuk közös alapját képező királyi oklevelet.[1]

A turóczi convent 1374-iki osztálylevele valószinüleg több példányban lett kiállitva, s alkalmasint ennek köszönhetjük, hogy korunkra eredetiben fennmaradt; holott a család többi oklevele Zsigmond király halála körül Szklabinya várában, a hol Kisjeszeni Mátyás atyja György biztosabb megőrzés végett elhelyezte, nagyrészt a tűz martaléka lett. Legalább igy vallotta ezt Turócz vármegyének csaknem egész nemesi közönsége — élén Nagyjeszeni Miklós alispánnal — a Kisjeszeni Mátyás kérelmére I. Mátyás király által elrendelt s a turóczi convent által 1488. jul. 24. Szent-Mártonban megtartott vizsgálat alkalmával. Dolinai Boocz György hozzátette, hogy Kisjeszeni György kisjeszeni birtokát illető okleveleit, melyeket később Szklabinyára vitt, a vármegye közgyülésén fel is mutatta; a halálos ágyán fekvő Jezerniczei Péter, vallomása szerint saját szemeivel is látta a kérdéses okleveleket; Ternovi Péter pedig megjegyezte, hogy atyjától tudja a dolgot, a ki kilencz évig kulcsár volt Szklabinyán s jelen volt a vár égésénél is, a mikor a turóczmegyei nemeseknek sok privilegiumuk odaveszett.[2] E vizsgálat alapján sikerült Kisjeszeni Mátyásnak és fivérének, Jánosnak és Györgynek I. Mátyás királytól 1489. jun. 15-én Kisjeszenre uj adományt kieszközölni. A beiktatást a turóczi convent jun. 28-án ellentmondás nélkül végezte[3]

Bővebb adatok hiányában a család összefüggő, középkori genealogiáját, legalább ez idő szerint, nem tudjuk összeállitani, sőt azt sem határozhatjuk meg pontosan, hogy a családnak ma is élő két főága, a *Paulovics* és *Simkovics* mikor vált el egymástól. A XVI. század elején már megtörtént az elágazás. Bizonyitja ezt II. Lajos királynak 1521. máj. 31-én kelt oklevele, melyben *Kisjeszeni Paulovics Miklósnak* és fivérének, *Jámbor Ádámnak* Kisjeszen birtok fele részére uj adományt s egyuttal czimert ad. Az oklevél teljes szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Nos Ludovicus, dei gratia Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie et Sclavonie etc. rex, memorie commendamus tenore presentium significantes, quibus expedit universis, quod nos attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis nostri nobilis Nicolai Paulowycz de Minori Yassen per eum pro locorum temporumque qualitate sacre imprimis huius regni nostri Hungarie corone et deinde maiestati nostre cum omni fidelitatis constatia exhibitis et impensis, integram medietatem possessionis Minoris Yassen predicte in comitatu de Thurocz habite, in cuius quidem medietatis pacifico et quieto dominio idem Nicolaus progenitores quoque suos ab antiquo perstitisse, seque ipsum unacum fratre suo Adamo Jambor persistere asserit etiam de presenti, item totum et omne ius nostrum regium, si quod in eadem possessione qualitercumque haberemus, aut eadem nostram ex quibuscumque causis, viis, modis et rationibus concerneret maiestatem, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cunctis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, silvis, nemoribus, rubetis, hortis, arundinetis, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarum decursibus, paludibus, stagnis, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nomine vocatis et appellatis sub suis veris et antiquis metis existentibus, premissis sic ut premittitur stantibus, memoratis Nicolao Paulowycz et Adamo Jambor fratri eiusdem ipsorumque heredibus et posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda, possidenda pariter et habenda, salvo iure alieno. Preterea, ut iidem Nicolaus Paulowycz et Adamus Jambor ad exhibenda nobis et sacre corone nostre servicia promptiores alacrioresque nostra in eos speciali gracia et munificentia regia reddantur, hec arma seu nobilitatis ac honoris insignia, videlicet scutum triangulare coloris saphirei, cuius imam partem vestit campus gramineus, in quo homo opere actinctus *(igy)* dextra tenet securim supra caput ad-

[1] Kisjeszeni Mihály fiáról Mártonról a közbeeső időből is van adatunk. I. Lajos királynak 1381. aug. 24-én a turóczi conventhoz intézett tiltó parancsában mint királyi ember emlittetik. Fejér IX/5. 519. l.

[2] A conventnak 1488. jul. 26-án kelt oklevele szintén Jeszenszky Ferencz birtokában.

[3] Az adomány- és iktatólevél eredetije u. ott. Kisjeszeni Mátyás 1487. és 1488-ban mint *választott nemes* (electus nobilis. Révay-ltár Blatnicza II. 6. és II. 9.) 1490-ben pedig fivérével, Jánossal együtt mint királyi ember emlittetik. (U. ott Blatnicza III. 13.); János 1495-ben mint szolgabiró (u. ott Szklabinya I. 10. és Telon. I. 1) s Mátyás 1497-ben ismét mint királyi ember működik. (U. ott Blatnicza IV. 16.) Dr. Csánki Dezső szives közlése.

ductam percussurus ea dammam, quam currentem in ipso campo apprehendisse et apprensam sinistra tenere visitur ; que omnia in fronte presentium litterarum nostrarum docta artificis manu clarius depicta et effigiata sunt, animo deliberato et ex certa nostra scientia memoratis Nicolao Paulowycz et Adamo Jambor ipsorumque heredibus et posteris universis dedimus, donavimus et contulimus, immo damus, donamus et conferimus, annuimusque et concedimus, ut ipsi eorumque heredes et posteri universi prescripta arma seu nobilitatis insignia ubique in preliis, hastiludiis, duellis, velis, sigillis, cortinis, tapetis, papilionibus, domibus, mensis, tabulis, libris et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus et exercitiis nobilitaribus et militaribus ferre, gestare, fingi, pingi et insculpi facere, omnibusque illis honoribus, prerogativis et libertatibus, quibus ceteri nobiles regni nostri armis utentes quolibet iure aut consuetudine utuntur et gaudent, uti, frui et gaudere possint et valeant perpetuo. In quorum omnium premissorum memoriam firmitatemque perpetuam presentes litteras nostras secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti communitas duximus concedendas. Datum Bude, sabbato proximo post festum sacratissimi corporis Christi, anno eiusdem millesimo quingentesimo vigesimo primo, regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie predictorum etc. anno sexto.

A kései renaissance stilusban festett czimer kék pajzsa zöld pázsiton álló favágót tüntet fel, a mint baljával az előtte balra elfutó őzet nyakánál fogva megragadja, jobbjával pedig baltáját ütésre emeli. Sisak és sisaktakaró nincsenek, helyettük a czimer keretét (11 × 13 cm.) aranynyal futtatott bibor alapra festett virágdisz tölti ki.

Függő pecséttel ellátott eredetije Jeszenszky Gyula birtokában Kisjeszenben őriztetik.[1]

Dr. DŐRY FERENCZ.

A Himfi, Aracsai és Neszelei családok.

I.

Himfi.[2]

Erről a családról eddig keveset tud a magyar genealogia.

Himfinek, első Mátyás királyunk udvarnokának volt egy Ilona nevü leánya, a kit Esseghvári Ferencz vett nőül. Ez az Esseghvári 1505 ben a rákosi országgyülésen Veszprémvármegyének követe volt. Ennyit találunk róla Nagy Iván munkájában. Azonban Esseghvári Ferencz nejének a keresztnevében alighanem téved, mert őt levéltári okmányaink *Annának* nevezik.

Atyjának keresztneve valószinüleg *Imre* volt és Veszprém vármegyében Döbröntén birt. Kisfaludy Sándor legalább így adja elő, kiről pedig tudjuk, hogy regéihez az anyagot szorgos levéltári kutatások utján gyüjtötte össze.

A család nevét különféle módon találjuk irva okmányainkban. Himfi, Himffi, Himfy és Hymffy váltakozva fordul elő.

Himfinek, Mátyás udvarnokának három leánya volt: Adviga, Anna és Katalin. Ezek közül Annát, amint már emlitettem, Esseghvári Esseghvári Ferencz birta nőül.

Ezeknek egyik leánya, ugyancsak Anna, Kemendi Kemendi Péternek, Kemendvár urának volt a házastársa.

Himfi Imre vére, nőági leszármazás utján, a következő családok ereiben csergedezett és csergedez még ma is: Esseghvári, Ostffy, Kemendi, Sitkey, Virginás, Dömölky, Rajky, Kisfaludy, Uky, Vésey, Káldy, Niczky, Rumy, Sennyey, Szelestey, Tompa, Kancsor, Wittnyédy, Szegedy, Felsőbüki Nagy István, Karácsony, Sebestyén, Döbrösy, Hajas, Handlein, Szentgyörgyi Horváth, Jákfalvai Horváth, Eördög, Fekete, Vajda, Árosy, Guáry, Huszár, Kiss, Festetics, Nedeczky, Lőke, Bereczky, Tallián, Lengyel stb.

A Himfi névvel Mátyás kora után több mint félszáz év elmultával — 1555-ben — találkozunk ismét.

De hogy ezek a Hymffyek voltak e, és minő összeköttetésben Himfi Anna, Esseghváry Ferenczné családjával, mindeddig kiderithető nem volt, de több mint valószinü, hogy Veszprém vármegye s a veszprémi káptalan levéltára jelentékenyen hozzá járulhatnának ennek a kérdésnek a tisztázásához.

Ezekről a Himfiekről a következő adataim szólanak.

1555. Himffy Katalin, Tőtős-byri Hymffy János leánya, Bögöthey másként Tőtős-byry Kys Pál özvegye, a tőtős-byri (Töttős-Bér, ma Töttős) határban fekvő «Viederföld» nevü curiális fél telkét egy szőllővel nemes Himffy másként Kys Antal és Máténak néhai Tőtős-byri Kys Simon fiainak ajándékozza.

1565. Büki Veronika, néhai Marton Mihály özvegye, eladja tőtös-byri, vasvármegyei földjeit Hymffy Gergelynek és Pál, Benedek, Péter, Imre, Ambrus, Mihály, Gáspár és János nevü fiainak.

E. 45. és a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárának oklevelei alapján.

[1] Érdekes jelenség, hogy a gyakorlatban, mint azt a Baranyamegyébe elszakadt, szintén a Paulovics-ághoz tartozó Kisjeszeni Jeszenszkyek czimerében látjuk — a tót favágóból vörösruhás, sárgaöves, sárgacsizmás, süveges magyar ember lett, a ki jobbjával baltát emel, baljával pedig dámvadat tart szarvánál fogva. (Nagy Iván Családtört. értesitő 1899. évf. 65—69. l.) Értesülésünk szerint a Kisjeszenben lakó Paulovicsok is ilyen czimert használnak. A Simkovics-ághoz tartozó Kisjeszeni Jeszenszkyek pecsétjei lombos fa alatt jobbra futó, nyakán hátulról nyillal átlőtt szarvast (dámvad) s a fa mellett jobbról csillagot, balról növő félholdat tüntetnek fel.

[2] Vasvármegye levéltára. Vegyes kötetek. 215. C. 89.

1565. Tőtős-byri Hymffy Gergely és Péter a saját, ugy Pál, Benedek, Péter, Imre, Ambrus, Mihály, János és Gáspár, néhai Hymffy Gergely fiai, továbbá Mihály és Zsófia, emlitett Hymffy Péter fia és leánya nevében is tiltakoznak a tőtős-byri összes nemesség ellen, hogy ezek az őket illető tiz hold földet elfoglalják és birtokolják.

1579. Nemesbyri Hymffy Péter és Meggyesi Mihály — Sebestyén fia — a saját nevükben és Hymffy Anna, Zakách Györgyné nevében is tiltakoznak az ellen, hogy Pesthy Pál diák bizonyos medgyesi részbirtokot birásába vehessen.

1579. Tamási Zakách György, Nádasdy Ferencz grófnak, Vasvármegye főispánjának sárvári szakácsa, eladja medgyesi részbirtokát Himffy Péternek s fiának Mihálynak.

1583. Tőtős-Byri (Thewtews-Byr) Hymffy Péter, Tamási Zakách Gergely Nádasdy Ferencz, gróf főispán sárvári szakácsa, továbbá Medgyesi Mihály, néhai Medgyesi Sebestyén fia, feleségükkel és gyermekeikkel együtt, megtagadják Krisztust és törökké lesznek, a törökökhöz állanak. Ennek szerzéséért Hymffy Pétert vádolják, mert bebizonyult, hogy Zakáchcsal levelezett. A főispán emberei elfogják és átadják Nádasdynak. Ez fogva tartja mindaddig, mig magát az 1583. «feria secunda proxima post dominicam invocavit» Szombathelyen összeülő törvényszék előtt 25 nemes tanuval nem tisztázza. Tisztázta is magát. Azonban mielőtt eleresztették volna, irást kellett magáról adni, hogy sem a gróf, sem annak szolgái ellen sem pörrel, sem másként föl nem lép, boszut nem áll. Máskülönben ezen nyilatkozatának erejénél fogva jogot ad Nádasdynak, hogy nemesi szabadalmait nem tekintvén, őt elfogathassa, s fogva tarthassa, mig ügye végelintézést nem nyer.

1586. Thewtews-Byri Hymffy Pál és Imre tiltatják Zábothkai Jánost azon bögöthei birtok elfoglalásától, mely birtok korábban Bögöthey Benedek és Balogh Gergely tulajdona volt.

1591. Özvegy Patthy Pálné, sárvári lakós, eladja Tőtős-Byrben levő javainak egy részét Tőtős-byri Hymffy Pálnak.

A mikor Kisfaludy «Himfi szerelmei» először megjelentek, a nagy közönség a Himfi nevet sokáig költött névnek tartotta és kevesen tudták csak, hogy koszorus lantosunk Kisfaludy Sándor, álnevét egy ősi magyar családtól kölcsönözte!

II.

Aracsai és Neszelei.[1]

Mindakettő kevésbé ismert régi, s fiágon valószinüleg már kihalt családjaink közül való. Pedig valamikor mind a kettő a jelentékenyebb birtokos családok közé tartozott.

1211-ben él Aracsai Fábián, kitől a leszármazás néhány izen így következik le:

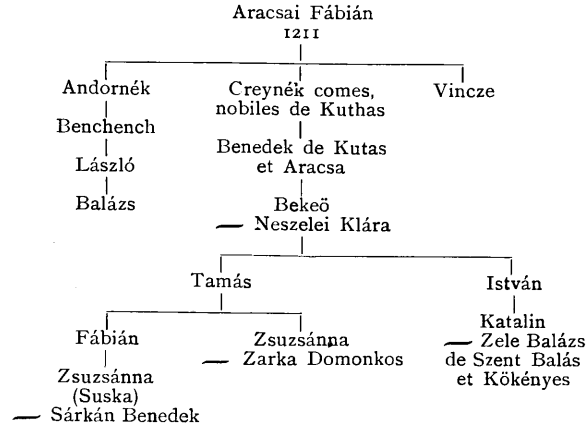

Aracsa község, melytől ezen család a nevét kölcsönözte, Zalavármegyében fekszik, ugyanott van az egykor Neszele, most Neszelej is, mely község a következő táblán föltüntetett Neszelei családnak adott nevet.

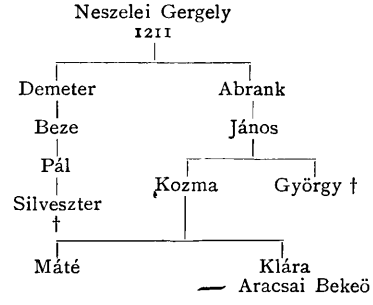

E két család történetére és birtokviszonyaira vonatkozó adatokat a következő okmányokban találunk.

1211. II. András király a Zalai vár tartozékát képező Gebarth földjéből két ekényit elszakit, s azt Aracsai Vinczének és Fábiánnak adományozza, ama hűséges szolgálatokért, melyeket a táborozások alkalmával teljesitettek. Ezen birtok határai nyugot és észak felől Kuthas és Lovászi községek voltak.

1231. András a föntebbi adomány birtokában Fábián fiait: Andornéket és Creynéket továbbá Vincze fia Istvánt megerősiti.

1264. Andornék és Creynék osztályos egyezséget kötnek a vasvári káptalan előtt, melyszerint a kuthasi másként tewthewsi (Tőttős) részbirtok Creynék comesnek, Lovászi pedig Andornéknek jut. Az aracsai javakat egyenlően megosztják. A szervezett birtokok közül a Hor-

[1] Vasvármegye levéltára. Vegyes kötetek. 100. VII. 20—a. iratok alapján.

váth családtól vett birtok Ardornék, s az Aracsai Iziptől vásárolt rész, mely egyfelül a zalai vár birtokával, másfelül pedig a Zala vizével határos, Creynék comes birtokába megy át.

1382. Neszelei Kozma fia: Máté az unokatestvérétől Silvesztertől rámaradt, továbbá összes neszelei és mathyánczi birtokaiban Klára nevü nővérét, Aracsai Bekeő feleségét, Lajos király jóváhagyásával. fiusitja és örökbefogadja.

1399. Pelsőczi Bubek Detre nádor azon perben, melyet Rajki György fiai: István és Benedek Aracsai Bekeő fiai: Tamás és István ellen támasztottak, Neszele és Mathyáncz községeket egészen Aracsai Tamásnak és Istvánnak itélte oda.

1437-ben Aracsai Péter fia Péter perrel támadta meg Aracsai Katalint, Zele Balázs feleségét és Aracsai Zsuzsannát, utóbb Sárkán Benedek feleségét az ősi javak kiadása miatt. Ezen perben Neszele és Mathyáncz községek egészen Aracsai Katalin és Zsuzsánna illetőleg az ő fiági örököseik részére itéltettek oda. Gebárth, Thewthős, Lovászi községek, továbbá a kuthasi és aracsai úgy ősi, mint szerzett részbirtokok a perlekedő felek között pedig két részre osztattak.

BALOGH GYULA.

Ki volt Szécsényi Tamás első felesége?

Karácsonyi János alapvető munkája nyomán közismertté vált, hogy a XIV. század egyik legtekintélyesebb embere, Szécsényi Tamás erdélyi vajda, tárnokmester második felesége, Auschwitz Anna herczegnő által a királyi családdal is rokonságba jutott. Az alábbiakból kitünik, hogy Szécsényi első felesége megválasztásában sem járt el kisebb körültekintéssel.

A Nemzeti Muzeum törzsanyagának évnélküli középkori iratai között[1] egy évszám és hely megnevezéssel nem biró kis feljegyzés található, a melynek irója néhány sorban szól a Nagymihályi család történetéről, a mely család egyik leánytagját (Katalint) elvette Miklós vajda (a Pók nemzetségbeli Miklós erdélyi vajda, 1270—1319)[2] a ki férjének vagyonát Móroczhydával gyarapitotta. Azután felsorolja e birtok részeit.

Az irónak, úgy látszik, nem volt semmi különös czélja a feljegyzéssel, mert minden átmenet nélkül így folytatja jegyzetét! «Item nota, quod Paulus filius Compoldi de Conpold quinque habuit filias, quarum unam duxit in uxorem Thomas voyovoda, secundam vero duxit Kakas palatinus de Kaza, tertiam autem duxit Mikch banus de Peleske, quartam vero duxit Laurencius de Peker, quintam autem duxit pater Oliverii de Pakos.»

Kompolthy Pál leányai közül eddig egyet ismertünk: Miczk bán feleségét, bár a nevét ennek se tudjuk megállapitani. Sajnos a fentebbi feljegyzés se nevezi meg a leányokat. Az Ákos nemzetségbeli Miczk, 1323-ban a királyné tárnokmestere, Sáros és Zemplén megyék főispánja, később tótországi bán, I. Károly királytól érdemei elismeréséül és a Trencséni Csák Máté hivei által Györke faluban megölt Kompolthy László haláláért kárpótlásul kapja Helmecz birtokot. Az oklevélben nincs megállapitva a viszony, mely Miczk és a megölt Kompolthy között van.[1] De kitünik a sógorság I. Lajos 1342 szeptember 23-án kelt okleveléből, a ki főleg Miczk felesége testvérének Kompolthy Lászlónak megöletése miatt engedi meg, hogy Sáros megyében a régi favár helyébe kőből épitsenek erősséget.[2]

A leányok egyikének férje tehát Szécsényi Tamás. Vajjon gyermekei első vagy második feleségétől valók-e, nem állapitható meg.

Pekeri Lőrincz alatt kétségtelenül a Tétény nemzetségbeli Túz Lőrincz értendő (1286—1304) Péter tótországi bán fia. A nemzetség birtokai között van már 1228-ban Peker és Topolcza (ma Biela és Toplicza).[3]

Semmi kétség sem foroghat fenn az ötödik leány férjének személye felől sem, a ki nem lehet más, mint a Rátót nemzetségből származó Paksi Olivér atyja, Mátyás (1278—1296.)

A mint Kompolthy vejei életének idejét összehasonlitjuk, kitünik, hogy az adatok ellen a kor megegyezése szempontjából se emelhetünk kifogásokat.

Névtelen XIV. századi genealogusunk ismertetett feljegyzései alapján Kompolthy Pál utódainak leszármazási táblája tehát így bővül ki:

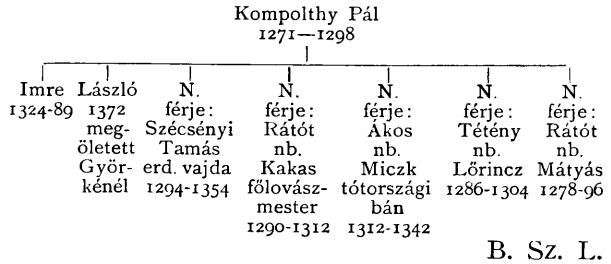

B. Sz. L.

[1] Beosztva a XV. század évnélküli iratai közé. Az iratot kiállitásának külső formája és belső tartalma azonban véleményem szerint, kétségtelenül egy századdal előbbi időbe helyezik.

[2] Lásd Karácsonyi: Magyar Nemzetiségek, II. 436. l.

[1] Anjouk. Okmt. II. 908. 101. l.

[2] Anjouk. Okmt. IV. 263.

[3] Karácsonyi: Magyar Nemzetségek, III/1 94. l.

Várday Aladár és a Barla-fiak pörének időpontja.

(Adalék a «Damus pro memoria» kezdetü oklevelek történetéhez.[1])

A Zichy oklevéltár I. kötetében közölt, a Várday Aladár és a Barla-fiak pörére vonatkozó két oklevél[2] keltét megközelitőleg már Karácsonyi János is meghatározta, bámulatos szorgalmát és munkabirását igazoló, nélkülözhetetlen munkájában: A hamis stb. oklevelek jegyzéke.[3] Mindkettő szerinte 1280 körül kelt.

Az egyik, a leleszi konvent által kiállitott bizonyitvány (Szentemágócs nb.) Barla birtokának lerombolása miatt Várday Aladártól kifizetendő kárpótlás felének kifizetéséről szól. Karácsonyi szerint január 6-án kelt, de 1284 január 6-án Várday Aladár nem jelenhetett meg a leleszi konvent előtt, mert akkor Borostyánkő alatt harczolt (Z. I. 54—55. l.). 1284 után pedig azért nem lehetett jelen ott, mert már 1284-ben meghalt.

A másiknak kibocsátója idáig ömeretlen volt — (Damus pro memoria...) — és Barla birtokának elpusztitásáért fizetendő kárpótlás megállapitásáról szól. Karácsonyi szerint «a fentebbi 139. sz. s mint kimutattuk, legelébb is[4] 1283-ban jan. 6-án kelt levél ezen megállapitás teljesitéséről szól s igy ennek előbb kellett keletkeznie.» Tehát a Karácsonyinál 140. sz. alatt birált oklevél a 139. sz.-nak anteaktája.

Kiséreljük meg a 139. számunak kibocsátóját megállapitani, hát ha a pontos keltre nézve is utbaigazitást nyerhetünk. Ezen oklevél kibocsátója Olasziban (Szepes vm.) «feria sexta post festum Omnium sanctorum» keltezi levelét. Tartalma: November 1-én Várday Aladár és (Szentemágócs nb.) Barla fiainak, Bélusnak és Domokosnak megbizottja úgy egyezett ki az alországbiró előtt, hogy Aladár a Barlának okozott károkért 10 márkát fog a leleszi konvent előtt fizetni, ötöt *jan. 6-án*, ötöt február 2-án. Majd «feria sexta» november 1. után Olasziban (a, mondjuk, ösmeretlen) kibocsátó előtt megjelenvén Aladár önként vállalkozott az egyezség teljesitésére. Zárlatán pecsét maradványával, *melyen a kettős kereszt tisztán kivehető.*

A leleszi konvent oklevele arról szól, hogy január 6-án Aladár az öt márkát lefizette, és hogy ötöt február 2-án fog lefizetni: «***secundum continenciam littere domine Regis secretum.***» Világos, hogy a domine csak irásbiba domini helyett, mert nem volna értelme, miért vitték volna ez ügyet a felek a király anyja elé, mert legfeljebb is csak igy egészithetnők ki az oklevelet: «domine E. matris Regis.» Tehát az első oklevél kibocsátója maga a király.

IV. László király 1278-ban november 14-én Szepesben keltez,[1] 1279 november 30-án Somlyón,[2] 1280 november 11-én Szalán-Kenményben,[3] 1282 november 2-án Budán.[4]

Tehát az első oklevelet 1278 nov. 4-ikére, a másodikat 1279 január 6-ikára tehetjük. Ha pedig — amit nem hiszek — az első oklevelet mégis az anyakirályné állitotta volna ki, akkor — tekintetbe véve, hogy IV. László 1278-ban vette vissza feleségétől a Szepességet és adományozta anyjának,[5] az első oklevél 1279—82. november havában, a második 1280—83. január 6-án kelt s e kettő előtt a Zichy oklevéltár I. 62. lapon 64. sz. alatt közölt oklevél.

Mindenesetre pecséttani szempontból is érdekes volna megtudni, minő pecséttel zárta le — akár a király, akár az anyakirályné — a «***secretum***»-nak jelzett oklevelet. S ez oklevél «secretum» volta miatt hallgatta volna el kibocsátói voltát?

Háládatlan és pepecselő munka az ilyen apróságok megállapitása, de ez alapozza meg a nagy méretekben, magasabb szempontokból dolgozó történetirást!

KÁLLAY UBUL.

---

[1] Fejérpataky László tisztelt barátom szives megjegyzése szerint.
[2] 65. l. 69. sz. és 66—67. el. 71. sz.
[3] 112—13. l. 139. és 140. sz. alatt.
[4] Helyesebben: legkésőbb.

Gutkeled nembeli Kozma utódjai.

A Gutkeled nembeli Kozma utódairól, az eddigi családtörténeti kutatások alapján, a következő adatokat állithatjuk össze:

1265-ben ismerkedünk meg Cosmas comes fiával Cosmassal, a ki ekkor kapja meg V. István királytól *Nyéket* (Bihar m.), *Harang*-nak (Szabolcs m.) egy részét és *Ragáld*-ot (Szatmár m.), az okmány megemliti, hogy ezen *Harang* a hasonnevü ősi birtoka mellett fekszik.[6]

1280-ban Cosmas fia Kis Cosmas zálogba birja több Gutkeled nembeliektől *Pelbárthidát.*[7]

1282-ben Gutkeled nb. Cosmas fia Cosma *Harang*, *Nyék* és *Ragáld* birtokosa.[8]

1291-ben veszi meg a nevezett Cosmas *Leta*-t, 25 márkáért.[9]

1297-ben Aladár fiai *Prebarthyda* miatt perrel támadják meg Kis Cosmá-t.[10]

[1] H. o. V. 60.
[2] Karácsonyi i. h. 108—109. l. 119. sz. — F. V/3. 57.
[3] H. o. VI. 317.
[4] H. okl. 95. l.
[5] Szabó: Kún László 91. l.
[6] F. VI/2. 389.
[7] Z. O. I. 45.
[8] F. VI 2. 405., 406.
[9] H. O. VI. 360.
[10] H. O. VII. 258.

1299-ben Gutkeled nb. Cosmas fia Cosmas igazolja, hogy *Kyngus*-t V. István királytól kapta.[1]

1307-ben Kis Cosma fia Ivánka több rokonaival megosztozik, mikor is ez kapja Kőhidpordányt és Harangot (Szabolcs m.)[2]

1310-ben Kis Cosmás tiltakozik fia Ivánka és több nemzetségi rokona ellen, *Pelbárthida* elidegenitése miatt, mivel ez neki szerzett birtoka volt.[3]

1313 jun. 20-án Károly király megengedi, hogy Kis Cosma birtokai felett szabadon rendelkezzék, mivel fia Iwanka 1312-ben elesett.[4]

1323-ban Cosma fia Iwanka, fia János birja *Pelbárthidát.*[5]

1327-ben Cosma fia Iwanka pelbárthidai János és rokonai birtokai: *Kőhidpordány, Zorogh, Harangud, Ragald, Pelbárthida, Tevekzorm, Cozmaháza és Guingesd.*[6]

1337-ben Gutkeled nb. Cosmas fia Ivanka fia János *Kőhidpordányt* (Sopron m.) Nagymártoni Pálnak elzálogositja.[7]

1338-ban pedig ugyanezen birtokot 250 márkáért eladja, a mi ellen 1342-ben több nemzetségbeli rokona tiltakozik.[8]

1365-ben Lajos király megengedi Pelbárthidai Ivánka fia Jánosnak, hogy birtokait, miután fiu utódja nincsen, leányaira átruházhassa.[9]

Ezen adatok azok, melyek ez ideig családtörténeti iróink előtt ismeretesek voltak; azonban az 1907-ben közzétett alsófejérmegyei regestákban, három okmánykivonatot találunk, melyek érdekes és fontos adatokat tartalmaznak ezen ág történelmére vonatkozólag. 1308 április 18-án a váradi káptalan előtt megjelenik a Gutkeled nembeli *Kozma ispán* és kijelenti, hogy a vásár utján szerzett birtokait, azon esetre, ha *fia Ivánka* magnélkül halna el, leányának *Erzsébet*-nek, Pord fia, Arcalf nejének, *Ágnes*-nek, Visi István feleségének, és *Klárá*-nak hagyományozza.[10]

Birtokai:

Kűhid Parodan-ban lévő *Albiztriey, Percel* és *Poehman* nevü földek.

Lunz

Perezthhegh (Sopron m.-ben az Ikna mellett.)

Kingus (Veszprém m.-ben a Balaton mellett.)

Ragald (Szatmár m.-ben a Nyir mellett Salouth-hoz közel).

Harang (Szabolcs m.-ben, Harang nevü örökös birtoka mellett).

Leta (a Verekyo=Berettyo mellett).

Walimduch vára földe

Prinardhida mellett János fia András földét.

Prinardhida

Zalach uelese

Posathuisze (Bihar m.)

Trensa (a Verekyo mellett)

Ivanka azonban mint fentebb láttuk 1312-ben a Csák nb. Máté elleni harczokban elesett, s ennek következtében atyja Kozma comes 1313 márcz. 29-én *Ivanka fia János* részére a fentihez hasonló tartalmu ajándékvalló levelet állit ki ... Ekkor leánya közül *Erzsébet* már mint Arcalf mester özvegye, *Klára* pedig mint Ivánka fia Imre neje fordul elő. Ugyancsak ezen év november 22-én *Pasathuisze* birtokát és e mellett fekvő *Körtvélyes* sziget felét Klára leányának Ivantho fia Imre mester feleségének ajándékozza. Imre ekkor mint Neke mester *Kerekszegh*-i (Kőrösszeg) várnagya emlittetik. Ezen adatok szerint a következő leszármazást kapjuk:

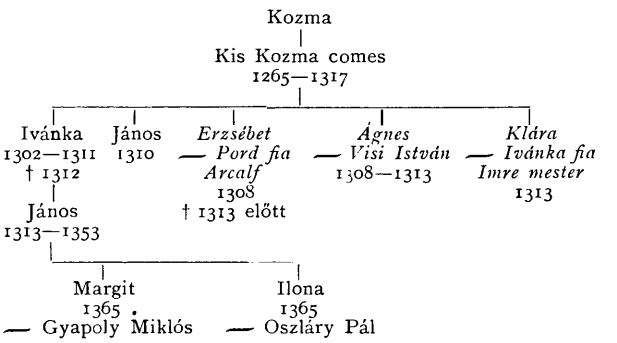

A helynevek szempontjából is fontosak ezen okmánykivonatok, ugyanis

Albiztriey és *Poehman* eddig ismeretlen helynevek voltak, mig *Percel*-ről (Pertel-Keresztur) sem tudtuk, hogy Kőhid-Pordány tartozéka volt.[1]

Lunz hihetőleg olvasási hiba Luuz helyett, a mai sopronmegyei Lózsnak felel meg. Csánki először 1350-ben emliti,[1] mig

Harang-ot 1352-ben,[3] *Ragald*-ot 1338-ban,[4] *Leta*-t 1452-ben.[5]

Walimduch vára földe ismeretlen helynév, talán a biharmegyei Wanchud-nak felel meg.

Prinardhyda (Pelbárthida) mellett János fia András földe. Ezen János, hihetőleg egy személy Mihály (a Várday cs. őse) fivérével Jánossal, kinek fia András 1250—1281-ig szerepelt és mag nélkül halt el.

1 H O. VII. 281.
2 Sop. O. I. 67.
3 A. I 215.
4 A. I. 312.
5 A. II. 94.
6 Sopr. O. I. 117.
7 F. VIII 4. 225.
8 F. VIII 4. 314.
9 Z. O. III. 278.
10 Tört. tár 1907. évf.

1 Csánki: Magy. orsz. földrajza
2 U. o.
3 U. o.
4 U. o.
5 U. o.

Zalach uelese, *Pasathnisze* és *Trensa* szintén ismeretlen helynevek, hihetőleg mind Bihar-megyében feküdtek.

Végül a kőrösszegi várnagyok névsorát is kiegészithetjük *Imrével*, Ivanka fiával, ugyanis eddig a kőrösszegi várnagyok névsorában elsőnek az Aba nb. Nekesei Sándort ismertük 1321 febr. 20-áról.[1]

DARÓCZY ZOLTÁN.

Oklevéltani apróságok.

A jászóvári hiteleshelyi levéltárban végzett kutatásom alkalmával néhány érdekes oklevéltani apróságra találtam, melyeket a Turul előbbi évfolyamaiban már megjelent hasonló természetü adatok folytatásaként óhajtok közölni.

1. 1294 deczemberben kelt oklevelében Bald szepesi ispán elmondja, hogy őt V. László király megbizta avval, hogy a szepesmegyei birtokokat vizsgálja meg, kié, mekkora és milyen jogon birja. Utjában elment Szent-László földjére, a hol László nevü ember kérte, engedje meg, hogy ezután minden adótól ment legyen, csupán öt aranyat fizessen Szent-Márton-napkor Szepesen. Bald ispán a kérésnek eleget tett, a birtok határait is megjáratta és oklevelet állított ki róla a fent emlitett Lászlónak.[2]

Az 1273-tól Zólyom megyében folytatott birtokvizsgálathoz hasonló[3] folyik tehát 1294-ben Szepesben is.

2. A pecséthasználatra érdekes adat Miklós nádor 1342 október 6-án kelt oklevele, a melyben a heves-megyei Ibrány birtok ügyében mond itéletet. Az oklevél pecsételési záradéka igy szól: «Et quia sigillum palatinatus nunc adhuc non habebamus, ideo præsentes sigillo nostro priori fecimus consignari «A. Metales, fasc. 2. no. 15 jelzet alatt őrzött oklevélről, sajnos a pecsét leszakadt.

3. Az Anjou-kori kanczellária történetéhez adatot tartalmaz Nagy Lajos 1345 január 25-én Visegrádon kelt oklevele. A király előtt Gegeni Mikus fia Dénes kijelenti, hogy ő István mester a király pecsétgyűrűjének őre (ad ipsum Stephanum anularem) ellen nem adott ki oklevelet. Ha rokonai az ő nevében is adtak volna ki, semmiseknek tekintendők.[4]

4. Végül az oklevelek kiállításának ára felől tájékoztat az Ugrin fia Miklós országbiró 1359 május 20-án kelt itéletlevele Sadan (Heves m.) birtok ügyében. A hártyaoklevél felhajtásán, mindjárt a szöveg alatt olvasható ez a megjegyzés: «Siquidem Matheus vel Thomas procurator Petri dicti Poharus aut Pochou dictus de Lezeemer quatuor florenos portaverit, tunc præsens scriptum ei detur.»

A megjegyzésben emlitett négy forintnyi taksa elég tekintélyes a királyi kanczellária 1435-ben megállapitotthoz képest.

B. Sz. L.

[1] Törtt. tár 1907. 193.

[2] Az oklevélen függő, még mindig kiadatlan, érdekes pecsétről megemlékezik az 1878-ik évi kassai kirándulás jegyzőkönyve, 132. l. Eredetije Acta, 1294, 22. sz. alatt.

[3] Lásd a Turul, 1907. évf. 64. l.

[4] Acta, fasc. 3. no. 24.

Barloc nem Barcz!

(«A Margit-legenda genealogiai és földrajzi adatai»-hoz.)

«A Margit-legenda genealogiai és földrajzi adatai» czim alatt néhány év előtt folyóiratunk[1] dr. Wertner Mór tollából közölt egy értekezést. Igaz, hogy a későbbi másolat «a kétségkivül már eredetileg elferditett hely- és személynevek»-et «ujabb latinizálás és olaszositás által némely esetben a felismerhetetlenségig» elferditette, de az is igaz, hogy «némely esetben» Wertner magyarázata is nagyon önkényesnek látszik, mint azt egy esetben be is bizonyithatom.

Többek között előfordul a «*Barloc*» helynév is; erről ezt irja Wertner:

«***Barloc.*** Barloci Bethe (= Beche = Becha = Véty). A veszprémi egyházmegyéből való, a királynéi szakácsnépek nemzetségéből származó szabad ember; neje Gunig (= Kunigund, vagy Gyöngy = Gung); fia István.»

«Miután a fejérmegyei Barcz 1460-ban Barocznak[2] is mondatik,[3] azt hisszük, hogy Barloc e *Barcz*-czal azonos; megjegyzendő azonban, hogy a Veszprémmegyében fekvő Vöröstó plébánosa fentebbi Bethe parochusának vallja magát.»[4]

Hát nagyon is rosszul hiszi, pedig a *vörös-tavi* plébános bizonyságtétele megóvhatta volna e tévedéstől. Csak közbevetve jegyzem meg, hogy azt sem értem, mikor a «*Bethe*» nevet helyesen magyarázza «Beche»-re, mi szüksége volt a *Véty* névre is, mikor a *Becse* név is elég kelendő volt a régi magyarok között, és hogy minek a német *Kunigundot* is előrántani, mikor a becsületes magyar *Gyöngy* is megteszi a maga szolgálatát.

De visszatérve a helynévre: «wozu in die Ferne schweifen, sieh das gute liegt so nah!» Minden térképen megtalálhatjuk, hogy Vöröstóval barázdás szomszéd a két *Barnag* község.

[1] Turul 1903. 33—38. l.

[2] De nem Barocznak, vagy Barnocznak!

[3] Csánki III. k. 319. l.

[4] U. o. 34. l.

De lássuk a történelmi adatokat. Nem is veszek más könyvet a kezembe, mint a Hazai Okmánytár negyedik kötetét s már is ezeket az adatokat jegyezhetem ki: «In villa *Burlog*[1] habet ecclesia terram ad II. aratra, IV. prata, siluam communem (sex pulsatores).»[2] Majd az 1233-ik évből, Seg, Billege és Vázsony határjárásánál: «ma Barlag»;[3] végre — et nunc venio ad fortissimum —: 1284-ben Erzsébet királyné Barnag birtokot Vázsony nembeli Mencseli Móricznak adományozza, s ekkor világosan mondja: «quandam terram *Cocorum* ***nostrorum Barlag*** vocatam» s alább: «siluam ville Monasterij de Almad ***verus-ton*** vocate.»[1] Tehát megtaláljuk nemcsak Verestót, hanem a «királynéi szakácsnépeket» is, s nem kell Fejér vármegyébe rándulnunk, ***mert Barloc nem más, mint a Verestó mellett ma is még meglévő Veszprém vármegyei (Magyar- és Német-) Barnag.*** Bár minden oklevél helyneve csak ennyire volna elferditve!

Már másképen állunk *Badoborá*val.[2] Hogy nem Latobár (az oklevél épen Latibar-t emlit) az bizonyos. Miért nem inkább ***Bodóbár,*** a nagy lucsei Dóczy-család fészke?! Latobárnál még *Babaduri*-t, másként Magashegyet is inkább gyanuba vehetjük![3] KÁLLAY UBUL.

[1] Az átiratokban: *Borlog.*
[2] H. o. IV. 5. l.
[3] U. o. 18. l.

[1] U. o. 67. l.
[2] Turul i. h. 33. l.
[3] W. XI. 57.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak 1908. évi deczember hó 14-ikén tartott nagygyülésén *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *gróf Apponyi Sándor*, *Barabás Samu*, *id. Bánó József*, *Borovszky Samu*, *Csánki Dezső*, *id. Daniel Gábor*, *Dőry Ferencz*, *Emich Gusztáv*, *Horváth Sándor*, *Kollányi Ferencz*, *id. Szinnyei József*, *Soós Elemér*, *Tóth-Szabó Pál* ig. vál. tagok, *Gyarmathy Sándor*, *Halász Bálint*, *Herczegh Mihály*, *Jakubovich Emil*, *Kolosy István*, *Relkovič Néda* évdijas tagok, *Relkovič Davorka* mint vendég, *Áldásy Antal* titkár, *Szabó László* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok.

Fejérpataky László másodelnök a nagygyülést a következő beszéddel nyitotta meg:

Évről-évre összegyülünk egyszer, hogy beszámoljunk egy esztendő munkásságáról, hogy számot adjunk arról, miként értékesitettük szellemileg azokat az anyagi eszközöket, melyeket szaktudományaink fejlesztésére egyesült szaktudósok s a társadalom különböző rétegeit képviselő tagtársaink szük köre bocsájt rendelkezésünkre. Az a sok titkári jelentés, mely huszonhat esztendő tudományos eredményeit sorolja föl, hü képe annak a fáradozásnak, melyet a hazai czimertan, nemzedékrend s a rokon történelmi segéddiszcziplinák terén kifejtettünk. A rendelkezésünkre álló anyagi eszközök korlátolt volta nem engedte meg, hogy müködésünket szélesebb alapokra fektessük, hogy oly vállalatokba bocsájtkozzunk, melyek nemzeti multunk jobb és teljesebb megvilágitásához felettébb szükségesek volnának, de a melyek megvalósitásához jó szándék mellett egyébre is van szükség.

Az évi nagygyülés a legjobb alkalom arra, hogy magunkba szállva, a mig egyrészt végigpillantunk társaságunk több mint negyedszázados munkásságának eredményein, addig másrészt megállapitsuk azt, hogy a megoldott feladatoknál sokkal nagyobb a még megoldásra váróknak száma s hogy társaságunknak arra kell törekednie, hogy heraldikánk, családtörténelmünk, pecséttanunk s egyéb rokon diszcziplinák terén az ő közremüködésével vagy legalább is az ő kezdeményezésére és az ő irányitásával lásson napvilágot az, a mire még okvetetlenül szükségünk van.

Az elnöki megnyitó szükre szabott kerete nem ölelheti fel a még megoldandó feladatok egész sorát, de legyen szabad néhányra reá mutatnom, a melyekkel való behatható foglalkozás hosszu időre immár el nem odázható.

Az elfogulatlanul itélő kétségtelenül elismeréssel adózik nekünk azért a buzgó fáradozásért, a melyet heraldikánk legbecsesebb középkori emlékei egyikének, a mohácsi vész előtti korból való czimeres leveleinknek felkutatása és közzététele körül kifejtettünk. Az az értékes anyag azonban, a melyet folyóiratunk lapjain és a Magyar Czimeres Emlékekben a tudomány közkincsévé tettünk, a teljességtől még igen távol áll; még a felénél is jóval több azon középkori czimeradományok száma, melyeknek szakszerü megismertetése reánk vár. Ha megvolnának erre anyagi eszközeink, a közzététel sem késnék soká.

A középkor tanulságos pecsétanyagának rendszeres felkutatása és különösen heraldikai szempontból való méltatása s egy Corpus Sigillorumban leendő összegyüjtése oly feladat, melynek megoldása sokára el nem halasztható. Régi sphragistikánk nagybecsü,

emlékei nem is külső behatások vagy gondatlanság, hanem magának a viaszanyagnak természetes szétmállása következtében napról-napra pusztulnak, nem egy elsőrangu czimertani unikum vált ily módon semmivé, mielőtt azt a tudomány számára megmenteni sikerült volna. Hálával kell megemlékeznünk a M. Tud. Akadémiáról, mely királyi pecséteink teljes sorozatának összegyüjtését és kiadását elvben elhatározván, költséget és fáradságot nem kimélve igyekszik szándékát megvalósitani. Pedig a sokszor csak egyetlenegy példányban fennmaradt magánpecsétek heraldikai tekintetben tanulságosabbak a királyiaknál; ezeknek felkutatása és közzététele eddigelé csak esetlegesen és ötletszerüleg történt. Szisztematikus, nagy költséget és fáradságot igénylő munkára van szükség, hogy megmenthessük azt, a mi még megmenthető; s a fáradozás jutalma az lesz, hogy a szaktudomány meg fog győződni arról, hogy hazai sphragistikánk régi emlékei sem szépség, sem tanulság tekintetében nem állanak a külföld legszebb termékei mögött.

Hogy ujabb XVI—XVIII. századi heraldikánk ismerete mily távol áll a teljességtől, ezt itt, a Nemzeti Muzeumban napról napra tapasztaljuk. Habár a királyi könyvek s a magyar Siebmacher füzetei ezer meg ezer magyar család czimeréről adnak legtöbbször teljesen megbizható felvilágositást, minduntalan felfelmerül oly armális, melyről sem egyik, sem másik forrásmü semmit sem tud; ha még ehhez hozzávesszük az országos levéltár és a vármegyei levéltárak rengeteg anyagát, melynek közzétételére ép most tesznek, reméljük, sikerrel biztató kisérleteket, felmerül mindnyájunkban a vágy, bár módunkban volna egy «Corpus armorum familiarum Hungariae» nagy vállalatához hozzá fognunk, hogy ezzel szaktudományunk terén el nem muló emléket állitsunk magunknak.

Ime, csak ugy hirtelenében három nagy feladat, melyeket a heraldika tudományos müvelése terén felmerülő szükségletek rónak reánk. Hosszu volna a sorozat, ha a hazai genealogia körében szükséges tennivalókra is részletesen kiterjeszkedném.

A régi magyar nemzetségek leszármazási bonyodalmainak felderitése még Wertner Mór és Karácsonyi János alapvető munkássága után sincs befejezve; hiányát érezzük különösen annak, hogy a XVI. század közepén tul megszünik biztos tudásunk a nemzetségek elágazásaira nézve. Habár örömmel kell konstatálnom, hogy egyes kiváló, nagy történelmi multtal biró családaink, mint az Apponyiak, Bánffyak, Forgáchok, Széchényiek, Festetichek stb. elismerésre méltó áldozatkészséggel gondoskodtak arról, hogy történetük a fényes multnak megfelelő müben nyerjen az igazsággal egyező méltatást, de a nemzet zömének, a köznemességnek leszármazási viszonyait legnagyobb részt még ma is a korában igazán nagy érdemü, de azóta a levéltárak hozzáférhetősége, ujabb kutatások és számos részlet felderitése által elavult Nagy Iványból tudjuk meg. Egy hasonló czélu, uj kutatási eredmények alapján egybeállitott nemesi repertorium nem késhetik soká, mert az érdeklődő s a történelmi nyomozásokkal foglalkozó lépten-nyomon reászorul. Mily szükség volna arra, hogy Nemzetségi Zsebkönyvünk, családjaink legujabb nemzedékeinek nyilvántartója, minél sürübb egymásutánban lásson napvilágot, bővebben fejtegetni fölösleges.

Ha még ehhez hozzáveszszük a hazai diplomatika s müködésünk körébe tartozó egyéb történelmi segédtudományok terén megoldandó problémák sorozatát: gazdag munkaprogramm áll előttünk, melynek megvalósitásához szellemi tőkén kivül tetemes anyagi eszközökre van szükségünk.

Az előbbit szaktársainktól várjuk, az utóbbihoz társaságunk minden tagja, a nemzeti mult felderitésének minden lelkes hive hozzájárulhat, ha társaságunkat tudományos czéljai elérésében tagok szerzésével, anyagi eszközeink gyarapitásával támogatja.

Azzal a reménnyel, hogy e gyarapodás be is fog következni s társaságunk minden egyes tagjához intézett azon kérelemmel, hogy ehhez a maguk társadalmi és hatáskörében mennél hathatósabban hozzájárulni sziveskedjenek, a nagygyülést megnyitom.

A zajos éljenzéssel fogadott elnöki megnyitó után Szabó László jegyző felolvasta *Csoma József* másodelnöknek a gróf Forgách-család czimeréről szóló tanulmányát, melyet a nagygyülés nagy tetszéssel fogadott.

A napirend harmadik pontja a másodelnök-választás lévén, Fejérpataky László másodelnök jelenti a nagygyülésnek, hogy öt évi megbizatása lejárt, a miért is a másodelnöki székből távozik és a nagygyülés vezetésére a választás tartamára id. Bánó Józsefet mint korelnököt kéri fel.

Id. Bánó József az elnöki széket elfoglalva, felhivja a jelenlevőket, hogy a megüresedett másodelnöki tisztségre szavazataikat adják le és megbizza Szabó László társ. jegyzőt a szavazatok beszedésével.

A szavazatok beadatván és összeolvastatván, korelnök kihirdeti az eredményt. Beadatott összesen 23 szavazat, ebből Fejérpataky Lászlóra esett 22, Csánki Dezsőre 1 szavazat, és igy korelnök Fejérpataky Lászlót következő öt év tartamára ujból megválasztott másodelnöknek jelenti ki, mire *Fejérpataky* elfoglalva az elnöki széket, nehány szóban köszönetet mond megválasztatásáért.

Ezután *Áldásy Antal* titkár felolvassa az elmult évről szóló titkári jelentést, melyet a nagygyülés tudomásul vesz.

Tóth Árpád pénztárnok előterjeszti a pénztárnoki kimutatást. E szerint a társaság bevétele az ülés napjáig volt 7640 kor. 06 fillér, kiadása 6677 kor. 42 fillér, egyenleg 962 kor. 64 fillér. A Nemzetségi Zsebkönyv II. rész I. kötetének bevétele volt 360 korona, kiadása 360 kor. Vagyonállás összes vagyonban 35,687 kor. 64 fillér, teher 2700 kor., tiszta vagyon 32,987 kor. 64 fillér.

Minthogy az ig. választmány a számadások megvizsgálásáról időközben már intézkedett, a nagygyülés a pénztárnoki jelentést tudomásul veszi.

A napirend ezzel ki lévén meritve, minthogy inditványok nem tétettek, elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *id. Daniel Gábor* ig. vál. és *Relkovič Néda* évd. tagokat kéri fel és ezzel a nagygyülést bezárja.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság müködéséről az 1908. évben.

Mélyen Tisztelt Nagygyülés!

Midőn ma első izben lépek a mélyen tisztelt nagygyülés elé, mint társaságunknak megválasztott titkára, hogy beszámoljak az elmult esztendőben kifejtett tudományos munkásságunkról, annak eredményéről és társaságunk belső életéről, szomoru kötelességet kell teljesitenem, midőn előljáróban megemlékezek arról a sulyos veszteségről, mely társaságunkat Schönherr Gyula titkárnak és folyóiratunk egyik szerkesztőjének elhunytával érte, ki hosszas szenvedés után f. évi márczius hó 24-én költözött el az élők sorából. Halála, mely tudományos pályájának közepét törte ketté, sulyos veszteséget jelent a hazai történelmi segédtudományokra, főleg a heraldikai és pecséttani tudományokra és érzékeny veszteséget jelent társaságunkra, melynek 1891-ik igazgató választmányi tagja, 1898-ig jegyzője, ettől kezdve haláláig titkárja és 1897 óta folyóiratának egyik szerkesztője volt. Társaságunk kebeléből indult ki az elhunytnak tudományos pályája s folyóiratunk hasábjain látott napvilágot utolsó tudományos dolgozata, tudományos hattyudala. E titkári jelentés keretén belül nincs hely arra, hogy az elhunytnak érdemeit a társaságunk művelte tudományszakok terén behatóbban méltassuk, külön fogjuk azokat az érdemeket méltatni, melyeket elhunyt tagtársunk a hazai történelmi segédtudományok terén magának szerzett, de a kegyelet adóját rójjuk le elhunyt barátunk emléke iránt, midőn kifejezést adunk elhunyta fölötti részvétünknek e helyt is, melyről majd egy évtizeden át ő számolt be a társaságunk életében letünt esztendők munkájáról, azok eredményeiről, tudományos nyereség és veszteség számlájáról. Áldás és béke emlékére.

Még egy szomoru veszteségről kell beszámolóm elején megemlékeznem. Január 24-én hunyt el a hazai genealogiai irók nestora, Feöldi Doby Antal, a hazai családtörténet buzgó kutatója, életének 82. évében. Egyike volt azoknak, a kik társaságunknak kezdettől fogva tagjai sorába tartozott, s a kit a hazai genealogiai kutatás terén kifejtett működésének elismeréséül társaságunk már 1884-ben levelező tagjai sorába választott. Teljes negyedszázadon át működött velünk a régi magyar családi történet szövevényes utjainak földeritésében, melynek köréből vett dolgozataival nem egyszer kereste fel folyóiratunkat. És ha életének utolsó éveiben már nem is tartozott mint munkatárs sorainkba, társaságunk ügyes-bajos dolgai iránt halála napjáig nem szünt meg érdeklődni. A hazai genealogiai tudomány érdemdus, buzgó munkását vesztette el benne, kinek emlékét társaságunk mindenkor kegyelettel fogja megőrizni.

Áttérve társaságunknak működésére az elmult évben, be kell számolnunk először is az általunk művelt tudományszakok terén kifejtett működésünkről és annak eredményeiről. Tudományos téren kifejtett munkálkodásának eredménye folyóiratunk ez évi évfolyamában van letéve, melynek mind a négy füzete, a mult évi IV. füzettel együtt a jelen esztendőben napvilágot látott. A társaságunk által művelt tudományszakok mindegyike képviselve van e füzetek közleményeiben, melyek mindegyike igyekezett a régi családi multra, történelmünk különböző segédtudományaira vonatkozó ismereteinket gyarapitani, egy lépéssel előrevinni.

Közleményeink sorában a régi családi mult történetének szerzett közlemények állanak első helyen. A genealogiai tudomány terén fejtették ki munkatársaink ez évben is a legnagyobb szorgalmat. *Thallóczy Lajos* ig. vál. tagtársunk befejezte «Bosnyák és szerb élet- és nemzedékrendi tanulmányok» cz. nagyszabásu tanulmányát, melyről már az elmult évi jelentésben is megemlékeztem. A tanulmánynak az idén megjelent befejező része a Kosača családról és annak szerepléséről Herczegovinában Mátyás király idejében szól, továbbá István bosnyák herczeg életéről, viszonyáról Mátyás királyhoz, valamint utódainak sorsáról, történetéről. Bosznia és Herczegovina közjogi viszonyához Magyarországgal e tudományok elsőrangu fontosságu adalékot nyujtanak, mely külön lenyomatban is közzététetett. Thallóczy tudománya, melyben az évtizedeken keresztül folytatott történelmi kutatásai folytán összegyült anyagnak genealogiai eredményét foglalja össze, Bosznia és Herczegovinának a közelmultban történt annexiója miatt társaságunk körén is tulterjedő fontosságra és jelentőségre számithat.

Nagy Géza ig. vál. tagtársunk folytatta és befejezte Szent István vérsége és a magyar kutforrások kérdésének szentelt terjedelmes tanulmányát, a melyben megállapitja vizsgálódásai során azt, hogy a magyar forrásokban semmiféle egyenes adatot nem találunk Szent István anyja származásáról, de a hildesheimi évkönyvek alapján megállapitható az, hogy Szent István anyja a X. századbeli három magyar társfejedelem egyikének nemzetségéből származott. A lengyel krónikáknak azt az állitását, hogy Szent István anyja lengyel herczegnő volt, Nagy Géza kutatásai alapján kizártnak tekinti. Abból, hogy Sarolt az egyik magyar társfejedelem leánya volt, magyarázza meg szerzőnk, hogy Szent Istvánra, ki anyja révén a karchasok fejedelmi méltóságára jogczimet nyert, és az atyja és Mén-Marót lánya közti házasság folytán nagyanyja után egy másik fejedelmi méltóságnak is birtokába jutott mind a három régi fejedelemségnek joga reászállt és e jog tette őt meg az egész magyarság királyának. A lengyel és szileziai évkönyveknek az az adata, hogy Géza fejedelem neje Athleyda volt, csak a XIII. században keletkezett, midőn IV. Béla két leánya és egy unokája lengyel herczegekhez menvén nőül, a lengyel évkönyvek a genealogiai kapcsot a két fejedelmi ház között régebbi időkre is visszavitték és az Athleyda eredetileg ismeretlen nevü férjéül Gézát, Szent István atyját tették meg, noha valószinü, hogy Athleyda férje Géza öcscse, Mihály volt.

Régi magyar családtörténetünk nagyérdemü kutatójától *Wertner Mór*-tól két nagyobb terjedelmü közlemény látott napvilágot folyóiratunkban. Az egyikben befejezi a régi magyar nemzetségekről szóló ujabb kutatásait, a Kán nemzetség erdélyi vagy vajdai ágáról, mely Gyula bánnak László nevü fiától származik le, mig ennek testvérétől II. Gyulától az ifjabb Siklósiak ága vezethető le. Megemlékszik továbbá e tanulmányában a Katisz nemzetségbeli Szörösiek, később Bejeiekről, kik a Katisz nemzetségnek egy eddig ismeretlen ágát képezik, s a kik a Katisz nemzetségbeli Tóbiás fiától, Simontól származnak. Tisztázza továbbá a Negol nemzetségbeli Batisz országbiró nemzetségének úgy leszármazási, mint pedig birtokviszonyait és végül a Pécz nemzetségről értekezik. Ez utóbbi tanulmánya két részre osztható, az egyikben az öregebb Devecseriekről szól, mig a második részben kimutatja, hogy az ifjabb Ludbregiek nemzetségének neve eddigelé még ismeretlen előttünk. Másik nagyobb tanulmányában Wertner Mór az Oszlári és Pelbárthidai Majsfi családnak XIV. és XV. századbeli történetét világositja meg.

Somosdi Székely Lajos a Somosdi Székely család történetét világitja meg dolgozatában. E család nem tartozott ugyan a történelmi nevezetességü családok közé, de azért mindig hiven szolgálta királyát és hazáját. Története a XVI. században veszi kezdetét, a midőn Székely Balázs Izabella királynétól nyer a maga és utódai részére czimeres levelet. E czimeres levél, a mely egyike azoknak a keveseknek, miket Izabella királynétól ismerünk, képezi a tanulmány kiinduló pontját, a melyhez füzi szerzőnk a család történetét, levezetve annak leszármazását úgy a fő, mint a csikszentiváni mellékágon egész napjainkig. Közleményéhez mellékeltük a családi armális hasonmását is, hazai heraldikánknak e ritka és érdekes emlékét.

Kisebb terjedelmü genealogiai tartalmu czikkeink között *Pór Antal* ig. vál. tagtársunk három rendbeli közleménynyel szerepel. Az egyikben megállapitja, hogy az esztergomi érsekek sorában 1384-től visszamenőleg a tatárjárásig nem találunk olyat, ki a Rátót nemzetségből származik és igy az a föltevés, hogy a Mária királynőnek egy 1384-iki adománylevelében névleg meg nem nevezett esztergomi érsek alatt a Rátót nembeli Tamás értendő, tarthatatlan. Egy másik értekezésében Opuliai László nádornak leszármazásával és nemzedékrendjével foglalkozik, mely tanulmány egy részét képezi nagyérdemü tagtársunknak Opuli László életéről szóló nagyobb munkájának. Végül harmadik közleményében röviden reflektál Sufflay Milánnak a Nelipicsek hagyatékáról szóló tanulmányaira, arra a kevéssé ismert körülményre hívva fel a figyelmet, hogy Nelipics fia István 1369-ben Bars vármegye főispáni méltóságát is viselte. Itt emlitjük meg mindjárt, hogy a Nelipicsek származásának kérdését *Kállay Ubul* ig. vál. tagtársunk is érinti egy rövid közleményében.

Sörös Pongrácz tagtársunk a XVII. században nemesi levelet nyert Turos familiáról közöl egy rövid tanulmányt, mely jórészt a pannonhalmi levéltárban őrzött Guáry levéltárban található iratokból meriti anyagát. A család 1634-ben kapta nemesi levelét, a mely azonban nem maradt reánk, czimerét csak a családi iratokon fennmaradt pecsétekről ismerjük.

Daróczy Zoltán tagtársunk az elmult évben több izben felkereste folyóiratunkat tanulmányaival. Wertner Mórnak a Földvári és Patai Zuborokról szóló tanulmányához közölt érdekes megjegyzéseket, a mire *Wertner Mór* rövid helyreigazitást és néhány megjegyzést füzött viszonválaszában. A dunántuli családok egynehányának eredetéről és leszármazásáról szóló tanulmányában Daróczy Zoltán a Kovásznay, Almamelléky, Szigethy és Thapsony és az Enyingi Török családok történetéről értekezett. Külön tanulmányt szentelt a Suky családnak, melyről Nagy Ivánnal szemben kimutatja, hogy annak tagjait a XVII. század

előtti időkből is ismerjük, a XIII. század végén élt Zalachtól kezdve, kitől a család nemzedékrendje a XVI. század közepéig fennakadás nélkül levezethető. A Karcsayakról szóló tanulmányában pedig e nagy családnak különböző ágakra való oszlását teszi beható tanulmány tárgyává.

Wertner Mór tagtársunk már idézett tanulmányain kivül még nehány apróbb közleménynyel gazdagitotta folyóiratunk tartalmát. Ladamér esztergomi érsek leszármazásáról szóló czikkében kimutatja, hogy Ladamér a Hennyei családból származott és fia volt valószinüleg az 1237 körül élt Hennyei Lőrincznek. Adalékok három középkori czimerlevél ismeretéhez czimü közleményében pedig genealogiai tartalmu regestákat közöl a Hideghéthy család történetéhez a XIV—XV. századból, megállapitja továbbá a Kistárkányi család egyik tagjának eddig ismeretlen rokonsági fokát, végül Hradnai Holy Pál életéhez közöl egyes adatokat.

Heraldikai tárgyu közleményeink sorában elsősorban a középkori czimerleveleket tárgyaló közleményekről kell megemlékeznem. Ezek között is első helyen áll az a nagybecsü közlemény, melyben *Fejérpataky László* másodelnökünk a harmadik festett armálisról, a Zsigmond király által 1411-ben a Hideghéthy-család részére adományozott armálisról szól. Középkori heraldikánknak ez a becses kincse hosszu ideig ismeretlen volt előttünk, tudtuk róla, hogy létezik, de hogy hol, kinél, arról tudomásunk nem volt. A szerencsés véletlen az elmult év végén napfényre hozván e ritka kincset, siettünk azzal tagjainkat és szakköreinket megismertetni. Bemutattuk azonkivül még szines hasonmásban a Pérchy család czimereslevelét 1421-ből, mely eddig teljesen ismeretlen volt, és a mely néhai Nagy Iván gyüjteményével került a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába, és a Marsovszky család 1430-iki czimereslevelét, melyet ismertünk ugyan, de eredetijéről szintén nem tudtuk eddig, hogy hol van. E két utóbbi czimereslevelet alulirott volt szerencsés ismertethetni.

Középkori czimeresleveleink száma a lefolyt esztendőben szépen gyarapodott. Horváth Sándor tagtársunk nem kevesebb, mint hat eddig ismeretlen czimereslevélre hivja fel közleményében szakköreink figyelmét. Ezek a Pókatelki Fekete Lászlóé 1434-ből, Puczki Flins Miklósé 1454-ből V. Lászlótól, a Dely névre hamisitott, eredetileg Gargel névre szóló 1477-ből, a Farkasfalvi Farkas családé 1499-ből, a Brixianus Lőrinczé 1509-ből, a Mezőkövesdy Deák Pálé 1515-ből. E sorozatot kiegészíti még Késmárk város czimereslevele 1463-ból, melynek eredetije a városi levéltárban őriztetik és noha már a Századok 1872-i évfolyamában említés tétetik róla, szakköreink figyelmét kikerülte. E czimereslevélről folyóiratunk szakirodalmi rovatában *Jakubovich Emil* tagtársunk emlékszik meg bővebben, a késmárki műemlékekről szóló mű ismertetésében.

Csoma József másodelnökünk a mult évi nagygyülésen tartott felolvasása a magyar heraldika első két századáról folyóiratunk ez idei évfolyamában látott napvilágot, melyben a XIII. és XIV. századi magyar heraldikának sajátságait, czimerképeit és emblemáit teszi vizsgálat tárgyává, abból a korból, midőn a heraldika kutforrásait majdnem kizárólag csak pecsétbeli emlékeinkben találhatjuk meg.

II. Rákóczi Ferencz korából két érdekes heraldikai közlemény jelent meg folyóiratunkban. *Thaly Kálmán* ig. vál. tag, a Rákóczi-kor historikusa Rodostói nemeslevél Rákóczitól 1728-ból cz. czikkében a nagy fejedelem által 1728 április 7-én Vigouroux János báró részére adott magyar nemeslevelet ismerteti. A franczia származásu Vigouroux báró 1726-ban lépett az akkor már Rodostóban élő fejedelem szolgálatába, ki őt fontos diplomácziai missiókra alkalmazta és hű szolgálatai jutalmául 1728-ban magyar nemességgel, utóbb vezérőrnagyi ranggal tüntette ki. Az apa iránti kegyét és jóindulatát a fejedelem Vigouroux fiaira is kiterjesztette, kik közül a fiatalabbik valóságos dédelgetett kedvencze lett a fejedelemnek és rodostói udvarának. A czikk keretében Thaly Kálmán kiterjeszkedik Vigouroux báró és fiainak élettörténetére is ; a nemes levél eredetijét sajnos, nem ismerjük, csak másolatát, mely a Naxos szigetén honos Lastics-Vigouroux család levéltárában őriztetik. Ugyancsak II. Rákóczi Ferencztől származó nemeslevelet ismertet *R. Kiss István* tagtársunk, a philosophus Kiss Istvánnak 1725 január 14-én Rodostóban kelt nemeslevelét, melynek eredetije Győr vármegye levéltárában őriztetik s a melynek hasonmását közöltük is folyóiratunkban.

Calamus dr. néven iró tagtársunk befejezte Bocskay hadi népéről szóló tanulmányát, melyben szól a Bocskay István adományozta czimereslevelek czimeralakjairól, szól a Bocskay armálisok sajátságairól, Bocskay udvartartásáról és kanczelláriai személyzetéről. Szól továbbá a hajduságnak Bocskay halála utáni helyzetéről és sorsáról. Közli továbbá az 1702. évben eszközölt hajduvárosi összeirást. Ebből látjuk, hogy Bocskay fölkelése után száz esztendővel a letelepitett hajduk száma 9254-ről leszállt nem is egy ezerre. A hajduság XIX. századbeli viszonyainak rövid ismertetése egészíti ki tagtársunk becses közleményét.

Thallóczy Lajos tagtársunk délszláv történelmi és genealogiai tanulmányainak kiegészítésekép egy nagyobb terjedelmü pecséttani és heraldikai tanulmányt tett közzé, melyben az összes délszláv pecsétek és czimeres emlékek anyagát alapos vizsgálat tárgyává

tette. Tanulmánya különböző fejezetekre oszlik, szól a bosnyák báni pecsétekről, a bosnyák királyi pecsétek és czimeres emlékek és a bosnyák heraldika tanuságairól, Hervoja herczeg czimeres és pecsétbeli emlékeiről, a Kosača család czimeréről és pecsétjeiről, a szerb (rácz) czimerek és pecsétekről, végül Grünenberg és Reichenthal czimeres gyüjteményeinek magyar vonatkozásu czimereiről. Tanulmányában különösen érdekes az a rész, a mely a bosnyák királyi pecsétekkel foglalkozik, a mely megállapitja, hogy a Kotrománok dynastiájának nemzetségi czimere a jobb haránt pólya, mely néha keresztekkel oldalazva is előfordul. A bosnyák királyság idejében czimeralakká lesz a liliomos nyilt korona, a mely alatt a király nevének kezdőbetüje a T betü jelentkezik. Bővebben szól a vadkanfős szerb czimerről is, a melynek eredetére nézve azonban végleges döntést kutatásai nem hoznak. Annyi bizonyos, ezt a XV. századbeli szerb pecsétek is igazolják, hogy 1389 után Szerbia, illetve Ráczország deszpotái a saját családi czimerükkel kapcsolatban a deszpotasági régi czimert, a kétfejü sast használták, a mit a mai Szerbia is adoptált. A vadkanfős czimert illetőleg tagtársunk annyit konstatál, hogy e czimer a XV. században már ismeretes, a konstanczi zsinaton is szerepel, mint Szerbia czimere, de alkalmasint valamelyik, a magyar koronával összeköttetésben álló szerb család czimere lehet. Végül hosszasabban szól a Grünenberg Konrád és Reichenthal Ulrik czimereskönyveiben található magyar vonatkozásu czimerekről is, a mely része munkájának összefoglalja az e két czimereskönyvben található magyar czimerekre vonatkozó ismereteinket.

Vértesy Jenő Arany János heraldikájával foglalkozik a Toldi trilogiai alapján, igyekszik megállapitani, hogy a nagy költő e munkájában, főleg annak második részében, Toldi szerelmében, melyben a legbővebben fordulnak elő heraldikai motivumok, minő forrásokat használhatott.

Sörös Pongrácz tagtársunk a Himelreich és ezzel rokon családok czimereslevelérről értekezve ismerteti a Himelreich családnak különböző időben nyert czimereslevelеit. E családból származik Miksa király kanczelláriai titkára Himelreich Tiborcz, a kinek kértére ujitotta meg Miksa 1576 február 27-én a család régi czimereslevelét, melyet aztán 1588-ban Rudolf király is ujból megerősitett.

Kisebb heraldikai közleményeink között találjuk még a kassai nemes lakosok 1708-iki jegyzékét, melyet *Kemény Lajos* tagtársunk tett közzé, továbbá *Orosz Ernő*-nek némely közlevéltárakban elhelyezett czimeres nemes levelekről szóló jegyzékét, melyben két középkori czimereslevelet is találunk emlitve, a Bueldre családét 1514-ből és a Teutsch családét 1500-ból, melyre nézve azonban meg kell jegyeznünk, hogy alighanem tévedés lesz az évszámban.

Heraldikusainknak véltünk szolgálatot tenni avval, hogy megkezdtük a Magyar Nemzeti Múzeum levéltára czimeresleveleinek ujabb gyarapodását időközönként közölni, a Széchenyi Országos Könyvtár évnegyedes jelentései alapján. E gyarapodást időről-időre fogjuk közzétenni, hogy tagtársaink a múzeumi levéltár ujabb armális szerzeményeiről röviden tájékozást nyerhessenek.

A heraldikának kiegészitő részét képező rendjeltan körébe tartozik alulirottnak értekezése, melyben egy női rendjel alapitásának tervét II. Ferencz korában tárgyalja. E rendjel alapitását Balassa Ferencz gr. javasolta és pedig a nem római katholikus nemes asszonyok részére.

Pecséttani tudományunk *Thallóczy Lajos* idézett tanulmányában nyert gazdag anyagot, a déli szláv pecsétek ismeretét illetőleg, *Kállay Ubul* tagtársunk pedig a nagyváradi káptalannak 1291 előtti pecsétjéről irt egy rövidebb közleményt, mely okleveles bizonyitékot ád a nagyváradi káptalannak e pecsétjéről.

Mint diplomatikai tanulmányt emlitjük meg *Schiller Bódog* értekezését a Blagayak hamis grófsági oklevelének keltéről, melyben Sufflay Milánnak a Nelipicsek hagyatékáról szóló tanulmányával polemizálva fenntartja abbeli véleményét, hogy az oklevél Mátyás korában keletkezett, nem pedig Zsigmond korában, a mint ezt Sufflay vitatja. Ugyancsak az oklevéltan körébe sorolható *Kállay Ubul*-nak egy kis közleménye, mely Knauz kortanának egyik hibájára hivja fel a figyelmet és közleménye négy garamszentbenedeki oklevélről, melyek közül szerző a sági konventek 1276-iki, a zobori konventnek 1277. és Dénes barsi főispánnak 1275-iki oklevelét hamisaknak tartja.

Szakirodalmi rovatunkban végül igyekeztünk a fontosabb hazai és idegen heraldikai és genealogiai munkákkal és folyóiratokkal olvasóinkat megismertetni. E rovatunkra, a mennyire a tér engedi, jövőben fokozottabb figyelmet óhajtunk forditani.

* * *

Áttérve már most társaságunk belső ügyeinek állapotára, jelenthetem, hogy utolsó nagygyülésünk óta, melyet 1907. évi deczember 14-én tartottunk meg, a folyó évben négy rendes ig. vál. ülést tartottunk és pedig február 27, május 27, szeptember 24 és november 26-án, melyeken a társaság ügyeit alapszabály és ügyrendszerüleg intéztük el. E négy ülésen ugyanannyi felolvasás tartatott és pedig Vértesy

Jenőnek Arany János heraldikája, Áldásy Antalnak egy ismeretlen magyar női rendjel, Karácsonyi Jánosnak a Szent István anyjáról szóló adatok uj megrostálása és Pór Antalnak Pecséttani apróságok czimü értekezései kerültek felolvasásra. A február havi ig. vál. ülés az akkor még sulyos beteg Schönherr Gyula társ. titkár helyettesitésével a jegyzőt bizta meg, mig a jegyzői teendők ellátásával az elnökség az ig. választmánytól nyert felhatalmazás alapján Szabó László évdijas tagot bizta meg. A novemberi ig. vál. ülés azután az időközben megüresedett titkári állásra Áldásy Antal jegyzőt, a jegyzőire pedig Szabó Lászlót választotta meg.

Folyóiratunk eddigi szerkesztője Varju Elemér ig. vál. tagtársunk a folyó év elején a kassai múzeum vezetésével megbizatván, a fővárosból távozott és a szerkesztői állásról lemondott. Helyébe a februári ig. vál. ülés a titkárt bizta meg a szerkesztői teendőkkel.

A novemberi ig. vál. ülésén töltetett be az ig. választmányban megüresedett három tagsági hely is, Tóth-Szabó Pál, Horváth Sándor és Bártfai Szabó László tagtársainkkal, kik a társaságunk művelte tudományszakoknak már régóta buzgó művelői közé tartoztak és a kiktől a történeti segédtudományok terén még számos becses munkát várhatunk. Levelező taggá ugyanakkor Benkó József tagtársunk választatott meg, ki a nagykőrösi nemes családokról szóló munkájával szolgált rá a kitüntetésre.

Társaságunk pénzügyi helyzetéről pénztárnokunk fog a mélyen tisztelt nagygyülésnek beszámolni. A tagjaink sorában évközben beállott változásról a következőket jelenthetem.

Utolsó nagygyülésünk óta egy ezer koronás és három kétszázkoronás alapitó taggal, egy pártoló taggal és 22 évdijas taggal gyarapodott tagjaink száma. Alapitó tagjaink sorában halálozás nem fordult elő, ellenben elhalálozás és törlés által az elmult évben négy pártoló és hét évdijas tagot vesztettünk, úgy, hogy élő tagjaink száma jelenleg a következő: ezerkoronás alapitó tag három, négyszázkoronás alapitó tag 22, kétszázkoronás alapitó tag 26, pártoló tag 97, évdijas tag 320, összesen tehát 479, a mihez számitva négy elhunyt ezerkoronás, 15 elhunyt négyszázkoronás és 12 elhunyt kétszázkoronás alapitót, tagjaink száma a mai napon 499.

* * *

Ezzel beszámoltunk mélyen tisztelt nagygyülés társaságunknak az elmult esztendőbeni történetéről, belső ügyeiről, az általunk kifejtett tudományos munkásságról és annak eredményéről. Anyagi erőinkhez mérten igyekeztünk az elmult esztendőben is munkálkodni a társaságunk elé tüzött czélok megvalósitásán, a hazai történelem segédtudományainak elővitelén, ezekre vonatkozó ismereteink kiépitésén. A mélyen tisztelt nagygyülés van hivatva itéletet mondani arról, vajjon munkálkodásunk az elmult évben megfelelt-e azoknak a várakozásoknak, reményeknek, melyek társaságunkkal szemben, a mögöttünk álló negyedszázados multra való tekintettel, méltán támaszthatók.

Kérem a mélyen tisztelt nagygyülést, hogy jelentésemet tudomásul venni méltóztassék.

Budapest, 1908 deczember hó 14-én.

Dr. Áldásy Antal
titkár.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi február hó 25-én tartotta *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt ez évi első ülését, melyen jelen voltak: *id. Bánó József*, *Békefi Remig*, *Boncz Ödön*, *Borovszky Samu*, *Csánki Dezső*, *id. Dániel Gábor*, *Dóry Ferencz*, *Horváth Sándor*, *Kollányi Ferencz*, *Nagy Géza*, *Ortvay Tivadar*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József*, *Tóth-Szabó Pál* ig.-vál. tagok, *Áldásy Antal* titkár, *Tóth Árpád* pénztárnok és *Szabó László* jegyző.

Elnök az ülést megnyitva, *Áldásy Antal* titkár felolvasta *dr. Wertner Mór* ig.-vál. tagnak: «Szigethy István kalocsai érsek származása» czimü tanulmányát, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyó ügyek élén titkár jelentette, hogy Tóth-Szabó Pál és Horváth Sándor ig. vál. tagok és Benkó Imre lev. tag megválasztatásukért levélben köszönetet mondtak.

Uj tagokul jelentkeztek és pedig alapitó tagul 200 koronával *ifj. gróf Zichy Nándor*, Budapest, pártoló tagokul: *Bebenburgi b. Karg János* tábornok Budapest, aj. a titkár, *Lázár Farkas* főszolgabiró Kőrösbánya, aj. a pénztárnok. Évdijas tagokul: *Lukcsics József* dr. egyetemi tanár, Budapest, aj. a titkár, *Szmrecsányi Imre* Budapest, ajánlja Ghyczy Pál, *Nádas Tersztyánszky Dezső* esperes-plébános Fényes-Litke, a Petrovay György *Eckhardt Ferencz* tanárjelölt Budapest, aj. a jegyző, *Holub József* m. n. muz. gyakornok Budapest, aj. a jegyző, kik a társaság tagjaiul megválasztatnak.

A pénztárnok kimutatása az 1908. év számadásairól a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlitásáról a következőkben terjesztetett elő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredménynek egybevetése.

Bevétel.

	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbözet K. f.
1. Pénztári maradvány 1907-ről	24 61	24 61	— —
2. Értékpapirok kamatai (28,000 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyeremény kölcs. kötv. után 4%	1136 —	1136 —	— —
3. Be nem fizetett alapitványok után kamatok 5 %	200 —	170 —	— 30 —
4. Tagdijakból:			
a) pártoló tagok után	2000 —	1959 80	— 40 20
b) évdijak után	3000 —	3055 —	+ 55 —
5. A társulati kiadványok eladásából:			
a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	42 —	72 —	+ 30 —
b) Egyéb kiadványokból	250 —	362 10	+ 112 10
6. Alapitvány-befizetés	1200 —	1448 —	+ 248 —
7. Postai költségekből megtérülés	10 —	8 80	— 1 20
8. Rendkivüli bevétel	20 —	12 85	— 7 15
Összesen	7882 61	8249 16	+ 366 55

A tényleges bevétel e szerint 366 kor. 55 fillérrel több az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirányzat K. f.	Eredmény K. f.	Különbözet K. f.
1. Személyi járandóságokra	1600 —	1383 12	— 216 88
2. A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijaira	1392 —	1132 50	— 259 50
3. Nyomdai költségek	2360 —	2598 20	+ 238 20
4. Szinnyomatok készitése	300 —	638 80	+ 338 80
5 Metszetek és rajzok készitése	300 —	326 38	+ 26 38
6. Irodai átalány	120 —	100 —	— 20 —
7. Társulati szolga dijazása	120 —	120 —	— —
8. Ujévi ajándékok, tagdijbeszedési költségek, másolatok stb.	230 —	238 80	+ 8 80
9. Lombard-kölcsön után kamatok és költségek, továbbá letétdijak	220 —	182 —	— 38 —
10. Alapitvány-tőkésités	1200 —	1343 —	+ 143 —
11. Rendkivüli kiadás (koszorú Schönherr dr. ravatalára)	20 —	84 46	+ 64 46
Összesen	7862 —	8147 26	+ 285 26

A tényleges kiadások tehát 285 kor. 26 fillérrel többet tesznek ki, mint az előirányzatban.

Előirányzott maradvány — 20 kor. 61 fill.
Tényleges maradvány — 101 « 90 «
Több tehát 81 kor. 29 fill.

Vagyonállás 1908 decz. 31-ikén:

A) **Cselekvő vagyon.**

	K. f.	K.
I. Tényleges vagyon:		
a) Alapitványi tőke:		
1. értékpapirokban	25,200 —	
2. készpénzben (Daróczy Zoltán 200 k. alapítványából befizetett összeg, a takarékban)	48 —	
3. kötelezvényekben	3400 —	
3. kötelezvény nélküli alapitványok	752 —	29,400 —
II. Alapitványi jelleggel nem biró tőke értékpapirokban		3,400 —
III. A Nemzetségi Zsebkönyv II. rész 2. kötet szines mellékleteire		410 —
IV. A decz. 31-iki egyenleg		101 90
Összes tényleges vagyon		33,311 90
b) *Követelés:*		
88 tag után alapitványi kamatok és tagdijakban		2535 —
Összes cselekvő vagyon		35,846 90

B) **Szenvedő vagyon.**

I. A magy. kereskedelmi banknál levő lombard-kölcsön		2700 —
II. Nyomdai tartozás (1908/1. füz. után 365 —, 3. füz. és meghivók nyomása		1025 93
III. Két szines tábláért		580 —
IV. Clichékért		159 —
V. Lombard-kölcsön kamatai és költségek		42 —
Összes szenvedő vagyon		4506 93
Tényleges vagyon	33,311 K. 90 f.	
Szenvedő vagyon	4,506 « 93 «	
Tiszta vagyon	28,804 K. 97 f.	

A pénztári kimutatással kapcsolatban a számvizsgáló bizottság elnöke, *Soós Elemér* ig.-vál tag felolvassa a bizottság jelentését az 1908. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén az 1909. évi költségvetési tervezetről.

A bizottság jelentése egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908. évi pénztári állapotának és számadásának megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 10-ikén teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddigi szokásos módot követvén, mindenekelőtt a pénztári naplókönyvet vizsgáltuk át s annak 1908. évi minden tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdij befizetésére nézve pedig a tagok nyilvántartási könyvében is próbákat tettünk. Ezek alapján

jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s az 1908 december 31-ikével 8249 korona 16 fillér bevétellel, 8147 korona 26 fillér kiadással és a folyó 1909. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 101 korona 90 fillér pénztármaradvánnyal lezártuk.

Ezután a kézipénztárt vizsgáltuk át. A pénztár 1909. évi tételeit, kezdve a mult évről áthozott és fentebb kimutatott 101 korona 90 fillér pénzmaradványnyal bezárólag február 10-ig összegeztük és 1824 korona 90 fillér bevételt, 774 korona 58 fillér kiadást, vagyis 1050 korona 32 fillér pénzmaradványt állapitottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 600 koronát a takarékpénztárban elhelyezve és 450 korona 32 fillért készpénzben, minélfogva a kézi pénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

A kézi pénztár megvizsgálása után áttértünk a Nemzetségi Zsebkönyv számadásainak megvizsgálására s azt találtuk, hogy az 1908 deczember 31-ig befolyt 360 korona, kiadatott 360 korona; e szerint a Nemzetségi Zsebkönyv II. rész első kötetének céljaira az 1909. évre nem volt áthozat. Az 1909. évben a mai napig bevétel nem volt. Megemlítendőnek tartjuk még, hogy az I. kötet nyomda-számlájából még 1583 korona 06 fillér tartozás áll fenn.

Vizsgálat alá vettük ezután a törzskönyvet. E szerint a társaságnak az 1000 és 200-as alapitványoknak az előbbiből egygyel, az utóbbiból hárommal való növekedése folytán a mai napon hét ezerkoronás (7000 korona), 37 négyszázkoronás (14,800 korona) és 38 kétszázkoronás (7600 korona) alapitó tagja van. A felsorolt, összesen 29,400 koronát tevő alapitványokból be van eddig fizetve 25,248 korona és fizetetlen még 4152 korona. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben (számszerint 7 darabban) biztositva van 3400 korona, a miről közvetlen szemlélet és számbavétel alapján győződtünk meg, ellenben 752 korona kötelezvényekkel biztositva nincsen.

A társulat törzsvagyonához tartozik még az az alapitványi természettel nem biró 3400 korona összeg is, a mely megtakaritásokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyona összesen (29,400+3400) 32800 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 25,248 korona befizetett alapitvány és a megtakaritott 3400 korona, összesen 28648 koronából 28400 korona a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál, 200 korona koronajáradékban és 48 korona pedig takarékpénztári könyvben a pénztárban van elhelyezve, a bank 1908 deczember 27-én kelt letéti kivonatának, továbbá a 200 koronás koronajáradék és takarékpénztári könyvecske megtekintése által győződtünk meg.

Ezek szerint a teljes vagyon állása a föntebb emlitett 32800 korona törzsvagyon, a Nemzetségi Zsebkönyv II. rész 2. kötet szines mellékleteire a takarékpénztárban elhelyezett 410 korona, továbbá a fent kimutatott 1908. évi pénztári maradvány 101 korona 90 fillér, végre a hátralékos alapitványi kamatok és tagdijak 2535 korona, az összes vagyon 1908 deczember 31-én 35846 korona 90 fillér. Ezen vagyonnal szemben a következő terhek állanak fenn: a Pesti Magyar kereskedelmi Banknál az alapitványi jelleggel nem biró tőkésités terhére felvett 2700 korona lombard kölcsön és kamatok stb., e kölcsön után 1908 deczember 31-ig 42 korona kamatok; nyomdai tartozás 1025 korona 93 fillér; szines táblákért 580 korona; clichékért 159 korona; összesen 4506 korona 93 fill. E szerint a hátrálékos alapitványi kamatokat és tagdijakat figyelmen kivül hagyva, a tiszta vagyon 28,804 korona 97 fillér.

A mi az 1908-iki zárószámadási eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárószámadásnak részletes összehasonlitását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő jelentjük, hogy a bevétel az előirányzatnál 366 korona 55 fillérrel több volt; ezzel szemben a kiadás is 285 korona 26 fillérrel tett ki többet, úgy hogy az előirányzott 20 korona 61 fillér maradvány helyett a tényleges maradvány 101 korona 90 fillért tesz ki.

A számadásnak e kedvező eredménynyel való lezárását többek között az a körülmény tevé lehetővé, hogy dr. Áldásy Antal ur, társulatunk titkára, egy negyedévi titkári és szerkesztői dijról s irodaátalányáról lemondott. Kötelességünknek tartjuk a tisztelt választmánynak javasolni, hogy dr. Áldásy Antal urnak nagylelkü áldozatáért jegyzőkönyvileg köszönetét fejezze ki.

A hátralékos tagdijak behajtását illetőleg a mult évi számvizsgálóbizottság jelentésében javasoltatott a tek. választmánynak, hogy a teljesen behajthatatlan követelések törlése után a még fenmaradó hátralékok behajtása iránt folytatólagosan intézkedni méltóztassék. E tárgyban szerencsénk van jelenteni, hogy a pénztárnok adatai szerint kilépés folytán töröltetett 40 korona, alapitványi kamatokból nem folyt be semmi, pártoló tagdijakból 180 korona, évdijakból 545 korona, összesen 765 korona, e szerint a 2260 korona hátralék az év végéig leapadt 1495 koronára; véleményünk szerint ezen elért eredmény elég kedvezőnek tekinthető. Az 1908. év végével, illetve a folyó év elejével fennálló és a vagyonállásban feltüntetett 2535 korona hátrálékra nézve javaslatunk ugyanaz, mint tavaly volt, t. i. hogy a pénztárnok által jegyzékbe foglalt és teljesen behajthatatlan követelések törlése után a még fenmaradó hátralék behajtása iránt intézkedni méltóztassék.

A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál fennálló lombard kölcsönt illetőleg, tekintettel arra, hogy a jelenlegi körülmények között a kölcsön törlesztését belátható időn belül nem remélhetjük, továbbá, hogy a kölcsönért fizetendő kamatok és költségek az értékpapirok kamatait lényegesen túlszárnyalják, kívánatosnak találjuk, hogy mihelyt a pénzpiacz kedvező alakulása az értékpapiroknak a társulat lényeges károsodása nélkül való értékesitését megengedné, azok — az egy darab jelzáloghitelbanki nyereménykölcsönkötvény kivételével — az elnökség által eladatván, a lombard kölcsön törlesztessék, és a fenmaradó összeg a fennálló nyomdatartozás törlesztésére fordittassék.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmult évben is reálisan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tekintetes választmánynak, hogy Tóth Árpád társ. pénztárnok urat a mult 1908. évi számadásokra nézve a szokásos fentartással felmenteni méltóztassék.

Áttérve az 1909. évi költségvetési előirányzatra, annak tételeit 7463 korona 90 fillér bevétellel, 7442 korona kiadással és igy 21 korona 90 fillérnyi előirányzott maradványnyal van szerencsénk javaslatba hozni.

Budapest, 1909 február hó 10-én.

Soós Elemér,
a számv. b. elnöke.

Kollányi Ferencz,
számv. b. tag.

Dr. Dőry Ferencz,
számv. b. tag.

A számvizsgáló bizottság jelentése egész terjedelmében tudomásul vétetvén, az ig.-választmány *Tóth Árpád* társ. pénztárnoknak a felmentvényt a szokásos fentartással az 1908. évre megadta. A lombard kölcsön törlesztésére nézve a számvizsgáló bizottság javaslatában foglaltakhoz képest utasitotta az elnökséget, hogy a mihelyest a pénzügyi helyzet kedvezőbb alakulása folytán a lombard kölcsön által lekötött értékpapirok értékesitése a társaság nagyobbmérvü károsodása nélkül eszközölhető, a papirok, az 1 db. jelzáloghitelbanki nyereménykölcsönkötvény kivételével, eladassanak, a lombard kölcsön törlesztessék, és a fenmaradó összeg a fennálló nyomdatartozás törlesztésére fordittassék. A számvizsgáló bizottság jelentésében foglalt többi inditványokhoz az ig. választmány hozzájárult, a pénztárnok által bemutatott jegyzék alapján a behajthatatlanoknak bizonyult tagdijakat törölte és az illető tagok törlését a társasági tagok sorából elrendelte, a számvizsgáló bizottságnak pedig buzgó és fáradságos munkájáért köszönetet szavazott.

A társaság 1909. évi költségvetését a számvizsgáló bizottság előterjesztése alapján az igazgató-választmány a következőkép állapitja meg:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság költségvetési előirányzata az 1909. évre.

Bevétel.

1.	Pénztári maradvány 1908-ról	101 kor. 90 fill.
2.	Értékpapirok kamatai (28,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbanki nyer.-kölcsönkötvény után 4%)	1160 « — «
3.	3600 kor. be nem fizetett alapitvány után 5%	180 « — «
4.	Tagdijakból:	
	a) pártoló tagok után 2000 K *b)* évdijak után 3100 «	5100 « — «
5.	A társulati kiadványok eladásából:	
	a) a Czimeres Emlékek I. és II. kötetéből	42 « — «
	b) egyéb kiadványokból	250 « — «
6.	Alapitvány-befizetés	600 « — «
7.	Postai költségekből megtérülés	10 « — «
8.	Rendkivüli bevétel	20 « — «
	Összesen	7463 kor. 90 fill.

Kiadás.

1.	Személyi járandóságok (titkár 600 korona, jegyző 400 kor., pénztárnok 600 kor.)	1600 kor. — fill.
2.	A Turul irói és szerkesztői tiszteletdijai:	
	a) 24 iv irói dija, ivenként 48 kor. 1152 kor.;	
	b) szerkesztés ivenként 10 kor., 240 kor.	1392 « — «
3.	Nyomdai költségek (1908/1. füzet maradéka, 365 k., 3. és 4. füz., 1909/1. füz. és egyéb nyomtatások)	2250 « — «
4.	Szinnyomatok készitése	600 « — «
5.	Metszetek, rajzok készitése	300 « — «
6.	Irodai átalány	120 « — «
7.	Társulati szolga dijazása	120 « — «
8.	Ujévi ajándékok, tagdijbeszedési költségek, stb.	250 « — «
9.	Lombard-kölcsön után kamatok és költségek	190 « — «
10.	Alapitvány-tőkésités	600 « — «
11.	Rendkivüli kiadás	20 « — «
	Összesen	7442 kor. — fill.
	Bevétel	7463 kor. 90 fill.
	Kiadás	7442 « — «
	Előirányzott maradvány	21 kor. 90 fill.

Ezután *Tóth Árpád* társ. pénztárnok terjesztette elő jelentését a pénztár állapotáról, mely szerint az ülés napjáig befolyt 2070 kor. 50 fillér, kiadatott 925 kor. 34 fillér, egyenleg 1145 kor. 16 fillér. — Vagyonállás összes vagyonban 36,830 kor. 16 fillér, teherben 4464 kor. 93 fillér, tiszta vagyon 32,365 kor. 23 fillér.

A jegyzőkönyv hitelesitésére elnök *Soós Elemér* és *Nagy Géza* igazgató-választmányi tagokat kérte fel és ezzel az ülést bezárta.

SZAKIRDOALOM.

A topporci és görgői Görgey nemzetség történetéből. — Irta Görgey Albert 1908. (Nyomatott a «Szepesi Lapok» nyomdavállalat müintézetében Iglón. — Negyedrét 144 lap. Kapható a szerzőnél Toporczon.

Tudományos szempontból az volna kivánatos, vajha lehetőleg minden régibb családunk alaposan kidolgozott monografiával dicsekedhetne és ezért minden erre vonatkozó törekvést csak örömmel üdvözölhetünk. Természetes, hogy az ilyen családi monografiák összeállitására első sorban az illető családok tagjai hivatvák és úgy látszik, a Görgey-család tagjaiban is élénken él ez a tudat. Hiszen csak nem régiben jelent meg Görgey Istvántól «A Görgey-nemzetség története» (Századok 1904. évf. 25—46., 136—161. lap) czimü magvas értekezés. Legujabban pedig Görgey Albert külön könyv alakjában adta ki a fentebbi czimen családja multjának ismertetését, a mely annak első ősétől, az 1050—1130. között élt és Szászországból beköltözött Arnoldtól a legujabb időkig terjed. Maga a család leszármazásának ismertetése 60 lapot foglal el, mig a 61—144. lapokat okiratok és egyéb mellékletek töltik ki. Mind a két rész összeállitása nagy szorgalomra, ügybuzgalomra és tárgyszeretetre vall. Éppen ezért a legnagyobb mértékben sajnálhatjuk, hogy az előadás formáját olyan botlások zavarják, a miket kellő körültekintéssel igen könnyen ki lehetett volna kerülni. Igy csak nagyjában emlitjük a következőket: Szerző a család történetét nem izről-izre tárgyalja, hanem nemzedékek szerint, a mi azután természetesen kuszálttá teszi az egész előadást; a felsorolt adatok forrását többnyire nem emliti fel, holott a hitelességnek ez a legfőbb támasza; nem ad egy összefüggő és áttekinthető nemzedékrendet (leszármazási táblát) és igy a legnagyobb figyelem mellett sem képes az olvasó magának áttekintést szerezni és végre legnagyobb botlásának tekinthető, hogy a függelékben közölt okleveleket nem eredetében, hanem magyar forditásban közli és egynél sem jelöli, hogy hol van az oklevél eredetije. XIII. századbeli oklevelet ilyen dolgozatban feltétlenül eredeti latin szövegben kellett volna bemutatni, legfeljebb mellékesen lehetett volna a magyar fordítást csatolni!

Nagy Iván annak idején igen rövid szöveggel csupán a család leszármazását közölte 11 táblán és megjegyezte, hogy «sajnos azt mostanig lehozva nem kaphattam» (Magyarország családai IV. 437—445.). Kár, hogy az általa közölt táblákon is igen kevés az évszám. Szerzőnk egyik feladata lett volna, hogy ezt mulasztást pótolja. De ő leszármazási táblát egyáltalán nem is csatolt könyvéhez és igy a nagy kiterjedésü Görgey-család leszármazásáról és vérségi összeköttetéséről ez a munka nem nyujt olyan közvetlen képet, a milyent egy ilyen könyv keretében méltán megkivánhatunk. Végre nem lehet emlités nélkül hagyni azt a körülményt, hogy néhol a szerzőt elragadja heve és komoly munkához nem méltó hangot is használ. Ez csakis annyiban menthető, mert szerző eredetileg nem szánta müvét a nyilvánosságnak és csak mások biztatására határozta erre el magát.

Szépen és érzékkel vannak megválogatva a könyv illusztrációi, a melyek a család reliquiáit és épitészeti emlékeit mutatják be. Jól esne, ha ezeken kivül egy sikerültebb czimerképet és ismertetést, esetleg czimerlevelet és egy-két régebbi arczképet is láthatnánk a könyvben!

Mindent egybevetve, a kérdéses műben felhalmozott adatok kellő csoportositással és átigazitással igen sikerült monografiává volnának átgyurhatók és remélhetőleg szerző fog magában kedvet és erőt érezni arra, hogy családját egy ujabb kiadásban olyan monografiával ajándékozza meg, a milyen azt méltán meg is illeti. *Sárközy Imre.*

Adatok az egri egyházmegye történelméhez. Az egri egyházmegyei irodalmi egyesület választmányának megbizásából szerkeszti Leskó József. IV. kötet, Eger, 1908, érseki lyceumi nyomda 551 lap, ára 7 korona.

Az egri egyházirodalmi iskola kiadványainak immár a IV. kötete fekszik előttünk. A szerkesztő szakitott elődei eljárásmódjával, nem füzetekben adta a megelőző három kötet folytatását, hanem egyszerre jelentette meg a vaskos kötetet. Nagyjából négy részre oszlanak a forrásmunka számba jövő közlemények: bevezetésként a szerkesztő a részletes történeti kutatás feladatainak azon szempontjaival foglalkozik, a melyeket a történetiróknak az egri egyházmegye multjának felkutatásával figyelembe kell venniök. Még temérdek e téren a tennivaló, a plébániák, iskolák történetéből és a püspökök életrajzaiból igen kevés látott napvilágot, az egyházmegye területén volt szerzetesházakról alig tudunk valamit; ilyen körülmények közt bizony sajnosan nélkülözzük az előző kötetek rövid történeti összefoglalásait egyes plébániák multjáról. Valóban olyan nagy volna a közönyösség e kérdések iránt az egyházmegye papjaiban, a hogy a szerkesztő irja?

A mü második részében a Memoria Dignitatum cz. kézirat szerzőjének, Nováky József kanonoknak életével, az 1819 körül irt kézirat létrejövésének körülményeivel foglalkozik (19—40. l.).

Némileg megszakitva az anyag folytonosságát, közbeszurva ezután az egri káptalan keletkezése, birtokviszonyai és XIII. és XIV. századi történetének vázlatos ismertetésével foglalkozik (40—53. l.).

Ezen betoldást követi a kötet harmadik, egyszersmind főrésze, Nováky kéziratának szószerinti közlése (55—265. l.).

A «Memoria Dignitatum» eleje az egyházmegye 1804 előtti beosztását adja. Leskó e részhez elég bő bevezetést csatolt, a melyben szól az egyes kérdésekről keletkezett történetirodalmi vitákról is. (Volt-e Szerencs vármegye, zempléni főesperesség, stb. Kandra és Balássy közt.)

Valami nagy tartalmi értéke a kéziratnak ma már nincsen. Ha valaki csupán a kiadott forrásművekre támaszkodva állitaná össze az egri egyházmegye püspökeinek, kanonokjainak és más egyházi hivatalt betöltő egyéneinek névsorát, a Nováky-féle lajstromnál jóval részletesebbet nyerne. A jegyzéknek ilyenféle kibővitése nagyban emelte volna a közlemény irodalmi szinvonalát, az általa használt forrásművek kimeritő megjelölése pedig tartalmát tették volna becsesebbé. Nováky 1216—1699-ig irta össze az egyházmegyében élt dignitariusokat. 1241-ig pedig csak Katapán püspököt ismeri 1216 és 1217-ből, (holott már 1198-ban az volt), Kilét prépostot 1219-ből, mint püspököt 1225-től, azonkivül 1224-ben Tamás, 1231-ben pedig Paskál prépostot. Pedig a káptalanról jóval részletesebb képet nyerhetünk már ebből az időből az 1234. és 1238-ik évekből. A későbbi időben természetesen még nagyobb bőséggel állanak adatok a kutató rendelkezésére, mig a Nováky-félék csak 1330 körül bővülnek ki jobban. A szerző által a közleményekhez adott pótlék nagyon kevés, a XIII. századhoz pl. csak a fenti két év adatait sorolja fel (88. l.); a XIV. századi részhez is csak a vatikáni okirattárban megjelent tizedjegyzék adatait csatolja (113—135. l.), noha ezen korbeli oklevél-kiadásaink elég szép számmal vannak. Derekas munkát végzett mégis az ujabb korbeli altaristák, kisprépostok névsorának és az egyházmegye területén volt apátságok irodalmának összeállitásával (265. l.). Alig hiszem, hogy Bunyitay értékes munkáját (Ismeretlen apátságok, Esztergom, 1880) nem tévedésből hagyta ki a sorozatból.

A munka negyedik része «Adatok Telekesy István egri püspök korához» czimen az 1700—1716 közti időből közöl száznál több okiratot, többnyire az érseki levéltárból, Hevenesy kézirataiból. De közülök több már nyomtatásban is megjelent a Bartakovich-féle Emlékkönyvben, Thaly Archivum Rákoczianum-jában stb. Forrásmunkának lévén a könyv szánva, épen nem helyeselhetjük, hogy pld. a Történelmi Tárból átvett olasz szövegü okiratokat magyarra forditva közli a szerkesztő. Az okiratok érdekes tartalmuknál fogva méltán számithatnak mindenki figyelmére, a ki a kurucz kor története iránt érdeklődik (267—519. l.). Telekesy 1700 február 18-án a primáshoz irt levelében például bőven leirja egyházmegyéje szomoru állapotát, egyenként sorolva fel a lelki igazgatása alá tartozó községeket.

Az egyházmegyére vonatkozó adatok ezen negyedik kötetének különös becset kölcsönöz a káptalan hat pecsétváltozatának közlése. Sajátságos ugyanis, hogy éppen ez a káptalan, a melynek Kilét kanczellár prépost idejében jóformán a legfejlettebb oklevél-formuláriumai vannak, eljárása az oklevelek kiadásánál igen szabatos, főleg a XIII. század második felében, később pecséteiben annál kevésbbé ragaszkodik annak az eredeti formájához, úgy hogy az eddig ismert hat, illetve nyolcz pecsét egyike se hasonlit a másikhoz.

Megérdemelné ez a kérdés, hogy oklevéltani szempontból is bővebben foglalkozzék valaki vele.

Ez alkalommal röviden mégis felemlitendőnek vélem, hogy:

1. A káptalan tatárjárás előtti pecséte ismeretes, egyik a káptalan 1234-ik évi oklevelén az országos levéltárban, a másik egy 1238-ik évi oklevélen a Zichy-család levéltárában.

2. A tatárjárás utáni első pecsétet közli a szerző a 78. l.

3. A «Post plagam» feliratu pecsétet 1280-ban véseti a káptalan (a szerző 1411-ik évnél közli 135. l.).[1]

4. A káptalan uj kispecsétjét — mert kétségtelen, hogy előbb is volt neki — 1424-ben látom az okleveleken S. MINUS CAPITLI SANCTI JOHAIS AGRIEN AD CAS (causas) felirással. Rajta az üdvözitő képe szétterjesztett karokkal, ellenpecséttel. Ettől merőben eltér a szerző által az 1511-ik évnél (167. l.) közölt kis pecsét, a melyet — úgy vélem — Nováky hibás rajza után adott. Ezen pecsétrajzot a káptalan oklevelein sehol se láttam.

5. 1526-ban ujabb nagy pecsétet véset a káptalan (170. l.)

6. 1597-ben nagy és kis pecsétje változik (55. és 188. l.)

7. 1699 körül megint uj nagy pecsétet látunk az okleveleken.

Ime milyen érdekes tárgy a további kutatásra!

Az 1522-ben elhunyt Hám Achatius nikomediai püspök és Hypolit egri püspök helytartójának sirfelirata, a melyet Nováky a káptalan által 1802-ben állitott siremlékről rajzolt le, se nem hű, se nem művészi, felesleges volt közölni.

Nagy hiányát éreztem a mü átolvasásánál a név- és tárgymutatónak, miként a megelőző köteteknél is. A forrásmunka használhatóságát ez mindenesetre növelné. Ajánlom az egri egyházmegye történetével foglalkozó irók, vagy az iránt érdeklődők figyelmébe.

B. Sz. L.

[1] A káptalan által kiadott oklevelek záradékában csak ezen évben olvasható először; az 1275. évi okl. (Wenzel, XII. 159. l.) 1285-ből való (Karácsonyi).

Museumskunde. Zeitschrift für Verwaltung und Technik öffentliche und privater Sammlungen. Herausgegeben von Karl Koetschau. Berlin, 1908.

E nagyfontosságu folyóirat mult évi folyamában Stephan Kekule von Stradonitz tollából egy érdekes czikk jelent meg, mely a heraldika fontosságát a műtörténeti kutatás terén tárgyalja. A czikk czime «Die Wappenkunde an den Museen als Hilfsmittel kunstgeschichtlicher Forschung». Szerzője, kinek neve a heraldikai szakkörökben nagyon jó hangzásu, behatóan fejtegeti, hogy a műemlékek meghatározásánál mily fontos szerepet játszik a heraldika és mennyire nélkülözhetetlen a heraldikában való jártasság mindazoknak, kik mütörténettel foglalkoznak. Ismeretes, hogy műtárgyakon mily gyakran találkozunk czimerekkel, melyek alkalmazása különböző czélból történhetik, vagy egyidejüleg történt alkalmazásuk, vagy közvetlenül az illető tárgy elkészülte után, vagy jóval későbbi időben. Utóbbi esetben a czimer alkalmazása mindig a tulajdonjog feltüntetésére szolgált, ez esetben tehát csak annyiban fontos, hogy az egyes műtárgyak tulajdonosáról nyujt felvilágositást. A többi esetekben többféle kombinácziò lehetséges, a czimer lehet első sorban az illető művész czimere, továbbá az első tulajdonos czimere és pedig kétféle értelemben véve ezt, t. i. vagy a megrendelőé, vagy pedig azé, kinek az illető tárgy ajándékoztatott. Függ továbbá a czimer alkalmazása a czéltól is, melyre az illető tárgy készült. Igy pl. valamely arczképre alkalmazott czimer az illető egyén családi czimerét jelképezi. A műtárgyakon található czimerek meghatározásánál tehát mindig tekintetbe veendő, vajjon a czimer a művészszel, a megrendelővel vagy az első tulajdonossal áll-e összefüggésben, valamint vizsgálat tárgyává teendő az is, vajjon a czél, melyet az illető tárgy szolgál, összeköttetésbe hozható-e a czimerrel vagy sem? Ép igy fontos szerepet játszik a czimerek száma is, igy pl. a 4, 8, 16, 32 stb. czimer rendesen ősi, nemesi próbára mutat, a genealógiai leszármazás feltüntetésére szolgál. Hogy mily fontos szerepet játszik a heraldika műtárgyak meghatározásánál, azt Kekule több csattanós példával bizonyitja, igy pl. a tournaii muzeumban őrzött vörös bársony diszpalástón látható czimeralakokból, egy a berlini Frigyes-császár-muzeumban őrzött képen látható czimer alapján a tulajdonos kiléte teljes pontossággal megállapitható, a ki nem más, mint Guillaume Fillastre tournaii püspök, az aranygyapjas-rend kanczellárja Merész Károly idejében. Különösen részletesen szól a szerző a családi, házassági czimerek meghatározásánál követendő eljárásról. E czimerek fontosságát legjobban bizonyitja az, hogy a flórenczi Uffizi képtárban őrzött Dürer Albert atyját ábrázoló képen található czimerek alapján sikerült csak Dürer anyjának nevét és kilétét megállapitani.

Fejtegetéseit Kekule azzal végzi, hogy műtörténettel foglalkozók, muzeumi alkalmazottak a heraldika ismeretét nem nélkülözhetik. A czimerek fontosságát szem előtt tartva Kekule több pontban foglalja össze fejtegetéseit, melyeket a múzeumi katalogusok és leltárak készitésénél szem előtt kiván tartani. Ezek szerint minden egyes műtárgyon látható czimer a heraldikai terminologia segitségével pontosan leirandó. Minden egyes czimer a lehetőség határain belül meghatározandó, mely családé, sőt ha lehet, a család melyik tagjáé. Ha valamely tárgyon több czimer fordul elő, azoknak egymáshozi viszonya is meghatározandó. A czimerek leirása és meghatározása a gyüjtemény egész állagára terjedjen ki, az összes czimerekről külön jegyzék készitendő, mely a nyilvánosság részére is hozzáférhetővé tétessék.

Hogy miként lehet a czimerek alapján valamely műtárgy keletkezésének idejét meghatározni, arra Kekule szembeszökő példát hoz fel, az aranygyapjas-rend főheroldjának nyaklánczát, az ú. n. «Potence»-t, a mely 52 zománczolt czimerpajzsból áll és a mely Bécsben őriztetik. Leirását már az «Adler» 1883-iki évkönyve adta. A czimerek alapján megállapitható, hogy a nyaklánczot 1516 és 1519 között készült.

Felhivjuk olvasóink figyelmét még egy körülményre. A czimerek meghatározásánál a czimeralakokból kell kiindulnunk. E czélra Renesse: «Dictionnaire des figures héraldiques» cz. munkája jő első sorban tekintetbe. Kekule még két ily munkára hivja fel a figyelmet, mindkettő a berlini «Herold» könyvtárában. Az egyik a Dielitzsch-féle czimergyüjtemény, mely a czimeralakok szerint rendezve tünteti fel a czimereket, a másik az egyesület «Wappenbilderlexikon» kéziratgyüjteménye, a mely 1884-ben keletkezett és azóta folyton kiegészül. Felhivja továbbá a figyelmet Báró Ledebur Henrik vezérőrnagy (Berlin-Charlottenburg) gyürügyüjteményére, mely szintén czimeralakok szerint van rendezve, s a melynek tulajdonosa hozzáintézett kérdésekre szivesen ad felvilágositást.

—*y*

Kérelem a «Turul» olvasóihoz.

Báró Pilar A. livlandi tartományi marsall, családja nemzedékrendjének kiegészitése czéljából adatokat keres családjának azon tagjairól, kik Magyarországon laktak vagy tartózkodtak, valamint ezeknek leányági utódairól is. A Pilar-család czimere kékben zöld dombon pelikán. Esetleges felvilágositások *Ghyczy Pál* ig. vál. taghoz (Puszta Csendes u. p. Nagy-Lapás) intézendők.

PECSÉTTANI APRÓSÁGOK.

(Tiz pecsétképpel.)

Opuli László herczeg, Magyarország nádorispánja életrajzával foglalkozom. Munkaközben pecsétjei is előkerülnek, még pedig szép számmal. Úgy tetszik, László herczeg örömét lelte a szép pecsétekben és gondja volt, hogy neki is legyenek szép pecsétjei. Egyébiránt szüksége is volt különböző pecsétekre méltóságainak változó sokféleségéhez képest. Volt ő Opul herczege, Magyarország nádorispánja, vieluni herczeg, Oroszország fejedelme, Kujávia, Dobrzyn, Jägerndorf és sok más birtok ura, mihez képest különkülön hiteles pecséteket kellett használnia.

Eleddig vagy kilencz pecsétjét ismerem, de azt vélem, ez még nem mind. Egyelőre azonban ennyi elég lesz, hogy tisztelt barátom, a szerkesztő ösztönzésének engedve, Pecséttani Apróságaim jelen, negyedik sorozatában egybefoglaljam.

Az opuli herczegek a lengyel fejedelmektől, a Piasztoktól származván, természetes, hogy azok czimerével, a kiterjesztett szárnyu, vagyis repülő sassal, melynek hol koronás, hol korona nélkül szükölködő feje egyszer jobbra, másszor balra néz, éltek.

Idzikovszki Ferencz megirta Opul városa történetét,[1] melyben a város és társas káptalana pecsétjeit, összesen tizennégyet, közli. A legrégibb czimert egy XIII. századbeli denáron látjuk s ez is a piaszt sas. Az Opul városi pecsétek kivétel nélkül egy fél sas s egy fél kereszt összetételei[2]: a sas a Piasztoktól ered, a keresztet állitólag a Kelemen püspöktől (1005—1025) kapott keresztpartikula végett fogadták el, ugyanezért a főtemplom és társas káptalana is a szent keresztről czimezte magát.

Idzikovszki szerint szine e czimereknek kék alapon arany, úgy a kereszté, mint a sasé. Az opuli herczegek czimere ellenben kék mezőben szürke (természetes szinü) sas; így irja ezt *Dlugoss*, állitván, hogy VI. Orbán pápa Kropidlo János opuli herczeget és szepesi prépostot főleg azért nevezte ki Poznan (Posen) püspökének, minthogy az opuli herczegek az övéhez hasonló czimert használnak, t. i. kék mezőben szürke sast.[1]

Az általunk közlendő pecsétek közül korra a legrégibb azon zöld viaszba nyomott kis pecsét, mely a magyar nemzeti Múzeum törzsanyagában, Damas, 1367. január 15. keletü oklevélen függ. Ugyanezen pecsét meg van az országos levéltárban is Dl. 5678. jelzettel. E pecséttel megerősitett oklevél kelte: datum in ciuitate Kwnsberg, 1368. augusztus 10. Kiadta e pecsétet az országos levéltár a dipl. osztályában őrzött pecsétek Mutatójában (III. tábla 10. szám), de a fölvétel oly hiányosan sikerült, hogy a mondott két példány kombinációjából kellett elkészittetnünk a mellékelt pecsétrajzot, mert csak később értesültünk, hogy a cs. és kir. udvari, házi és állami levéltárban még két ily pecsét található (Rep. XII.), az egyik Prága, 1366. márczius 25., a másik Boroszló, 1372. márczius 15. kelettel.

A pecsét körkerek, 31 milliméter átmérőjü.

[1] *Geschichte der Stadt Oppeln.* (Oppeln, 1863. 8-r. XV. és 388. lap.)

[2] Igy találom ezt följegyezve a *Cod. dipl. Silesiae*, I., 46. lapján is: Das Siegel zeigt rechts den halben Adler, links das halbe Kreutz. Umschrift: S. Novum Minus Civitatis Opoliensis.

[1] *Hist. Polon.* Krakói, 1876. kiadás III. k. 402. lap: *eo maxime promotus, quod duces Opolienses pari quo et ipse, glauca videlicet aquita in campo coelestino uterentur pro insigni.*

[illegible] KÖNYVTÁR

A pecsétmezőben zárt sisak a tarkónál fölkanyarodó rövid sisakfoszlánynyal. A sisakból kinövő, kiterjesztett szárnyu, jobbranéző sas hátterét legyező-alaku, félkörnél terjedelmesebb sisakdisz képezi. A sisak mellett nefelejcsszerü virágszálak diszitik a pecsétmezőt. Körirata:

S · LADISLAI · DUCIS · OPOLIENSIS =

Sigillum Ladislai Ducis Opoliensis.

Ezen pecsétjét László herczeg még nádorsága előtt (nádorrá 1367. május 1-e körül nevezte ki a király) használta, használta azonban nádor korában is; úgy látszik, már Magyarországban készült, minthogy a pecsétnyomón nem Wladislawnak, minek kezdetben Nagy Lajos király is hitta, hanem Ladislausnak iratik.

Nem érdektelen a levelek tartalmát ismernünk, melyeket Opuli László herczeg e pecsétje alatt kiadott.

Ezek: *Prága*, 1366. márczius 25. Wladislaus opuli herczeg bemutatja IV. Károly császárnak Nagy Lajos király és özvegy Erzsébet anyakirálynő Visegrádon, 1365. deczember 20. és 1366. februárius 27-én kelt megbizó leveleit arra nézve, hogy Nagy Lajos öcscse, István ur Erzsébet leányát a császár fiának, Venczel cseh királynak feleségül eljegyezze. (Kiadta *Fejér*, CD. IX/III., 535.)

Damas (ma Ipoly-Damásd), 1367. január 15 László opuli herczeg és Móricfia Simon (de genere Pok) bizonyitják, hogy Nagy Lajos király gyürüs pecsétjével ellátott levele értelmében Fraknói Lőrinc fia Német Miklós mesternek Asszonyfalvi Oslfia János mester részére Móriczhidán, 1367 ujév napján huszönöt márkát — márkáját tiz pensával számitva — kellett volna fizetnie, de a mondott napon az emlitett Német Miklós mester se maga nem jött, se mást nem küldött a pénzzel. (Papiron, hátán a pecséttel; kiadatlan.)

Kwnsberg,[1] 1368. augusztus 10. Opuli László herczeg, nádorispán bizonyitja, hogy Jakab germanus abbatis, frater videlicet domini Nicolai (Keszei?) condam archiepiscopi Strigoniensis ecclesie előtte megjelent és a kezén levő Oszkó nevü birtokot s egyéb birtokait, valamint az azokra vonatkozó leveleket merő szeretetből átadta Erzsébet asszonynak, sorori sue patrueli, consorti Nikus comitis de Kwnsberg és fiainak. (Kiadatlan.)

Boroszló, 1372. márczius 15 Opuli és Veluni László herczeg, Magyarország nádorispánja fogadja IV. Károly császárnak mint cseh királynak, hogy Bunzlau vidékén, Sziléziában fekvő birtokait jelenlegi határaik közt meghagyja. (Kiadatlan.)

* * *

Nádori hivatalos pecsétet hármat ismerünk eddigelé és úgy látszik, több aligha fog előkerülni.

Ezek egyike a *kisebb*, másika a nagyobb pecsét. Mindkettő körkerek; az elsőnek átmérője —, a másiké — milliméter, középen az opuli, immár koronás, repülő, egyszer jobbra, másszor balra néző sas gyöngyfüzér közt ábrázolva.

A kisebbik körirata: ✠ S · MINVS LADISLAI DUCIS OPVLIE = *Sigillum Minus Ladislai Ducis Opulie.*[2]

A nagyobbiké: ✠ · L · DVX · OPVLIEN · PALATINVS · HVNGARIE · I · C, azaz *Ladislaus Dux Opuliensis, Palatinus Hungarie, Judex Comanorum.*

[1] Ma: Königsberg, Ujbánya.

[2] Legelőbb figyelmessé lettem e pecsétre tisztelt em-

Ezen pecsétek a nádor hiteles kiadványain elég sürün előfordulnak.

A harmadik, többnyire privilegiális levelek megerősitésére használt szintén körkerek lovaspecsét átmérője 75 milliméter; kétsoros körirata pedig így szólt: ✠ LADISLAVS · DEI · GRACIA · DVX · OPVLIE · PALATINV ‖ S · ET · IVDEX · COMANORVM · REGNI · HVNGARIE = *Ladislaus, Dei Gracia Dux Opulie, Palatinus Et Iudex Comanorum Regni Hungarie.*

Ezen pecsét rajza nem éppen ismeretlen. Megjelent az országos levéltár Mutatójában (IV. tábla, 13.), innét került *Nagy Lajos* czimü könyvem 449. lapjára és a *Magyar nemzet története* millenniális kiadásába (III. kötet, 300 lap). — Nem tudom, az eredeti volt-e hiányos, vagy a reprodukczió fogyatékos, de a kép sehogy sem elégitett ki és azon voltam, hogy László herczeg e szép pecsétjének jobb rajzához juthassak. Csánki Dezső országos levéltárnok és Jakubovich Emil nemzeti muzemi gyakornok tisztelt barátaim szivesen fáradtak a körül, hogy mentül jobb lenyomatot kapjak róla Az országos levéltárban 1369 : Dl. 5787; 1370 : Dl. 5896; 1371 : Dl. 5964; 1372 : Dl. 6001. években és számok alatt található e pecsét, de nem mindegyiken vehetők ki szabatosan ábrázolatai: a lovas sisakján kiterjesztett szárnyu, bal felé néző sas, mely a ló takaróján és a czimerpajzsban ismétlődik.

A Nemzeti Múzeum törzsanyagában őrzött, 1369. február 28-án Visegrádon kelt oklevélről is kaptam egy meglehetősen ép és tiszta nyomásu pecsétmást föszlenyomatban.

A pannonhalmi rendi levéltárban egy Visegrádon, 1367. október 9-én kelt, kártyára irt oklevelen ugyanezen, szépen konzervált, 70 milliméteres pecsét függ selyem fonadékon. Leirása: a pecsét közepén a herczeg vágtató lovon ülő alakja, jobbjában kivont karddal; sisakjának oromdisze kiterjesztett szárnyu sas, ugyanez van a herczegnek kantárát tartó balkarján, a lova szügyén és farán levő pajzsokon. De teljesen ez sem ép.

Elvégre a mit a távolban kerestem, itthon, az esztergomi főkáptalan hiteles levéltárában (capsa 18. fasc. 5. nr. 10.) találtam meg a legépebb lenyomatot, melynek rajzát bemutatni van szerencsém.

Privilegiális okiratában László Isten kedvező kegyelméből opuli herczeg, Magyarország nádora és a kunok birája bizonyitja, hogy nemes és tudós (litteratus) Kürti Miklós mester a kezénél levő Kürt és Besenyő nevü birtokai felét Leukus édes testvérének, Gergelyfia Miklós, Jánosfia Miklós, Istvánfia János unokatestvérének (consobrinis) és Istvánfia János vérrokonának ajándékozta, megtartván magának e birtokok másik felét olyképpen, hogy ha egyenes örökösök nélkül halna meg, ezen félbirtokok is a fóntebbiekre szálljanak. (De dato Visegrád, 1371. január 27-én.)

Volt László herczegnek egy másik, nagyobb, 87 milliméter átmérőjü, szintén körkerek, lovaspecsétje, melyet azon alkalomból készittethetett, midőn Nagy Lajos király őt 1370. november 17-én, lengyel királylyá történt megkoronáztatásakor az ujonnan alkotott vieluni hűbéres herczegséggel megadományozta a lengyel korona békés elnyerése körül szerzett érdemei jutalmául. Állott pedig e herczegség az opuli herczegségnek a Wartha felső folyása által meg-

lékü Páur Iván közleményéből. (*Hazai Okmánytár*, IV., 209.) Meg van az országos levéltárban kétszer: 1372. Dl. 6018., 6045; a Nemzeti Múzeum levéltárában is többször, a honnét úgy a kisebb, mint a nagyobb pecsét rajzai vétettek.

határolt szomszédságában, melyhez tartozának Wielun, Boleslaviec, Brzeznica, Krzepice, Olsztyn és Bololice nevü erősségek.[1]

A barnássárga viaszba nyomott pecsét négy körszelvényből kombinált, kis keresztekkel és virággalyakkal ékitett keretben, illetve mezőben bal felé vágtató lovas alaknak tünteti föl a magas nyeregben ülő, teljesen vértezett herczeget. Fején zárt sisak, melynek félköralaku, legyezőforma, kilencz pávatollal ékes disze áttöri az emlitett kombinált keretet, belenyúlván a köriratba. A félköralaku sisakdisz négy czimermezőt mutat; az első és negyedik mezőn a piaszt sas az opuli herczegséget jelzi, a második és harmadik mezőn az osztott pajzs — úgy vélem — a wieluni herczegség uj czimere. Jobbjában a herczeg egyenes kardot tart; mögötte a hűség jeléül egy kis kutyuka a nyeregre kapaszkodik. A lovon hosszu uszályu, lebegő teritő, melyben úgy elül, a ló szügye és marja táján, valamint a ló farán a jobbra néző, kiterjesztett szárnyu opuli sas alakja, fölváltva látható az általam wieluninak vélelmezett czimerpajzszsal. Körirata a jelzett kereten kivül, megszakitva a ló mancsai és uszálya által, a következő: ✠ Ladislaus dei gracia dux et dns opolien et welunensis f c, vagyis *Ladislaus dei gracia dux et dominus opoliensis et welunensis et cetera.*

A német oklevél, melyről e pecsét pergament szalagról függ, 1387 április 17-én «zu Perne» kelt, a bécsi cs. és kir. házi, udvari és állami levéltárban (Rep. XII.) őriztetik és ki van adva *Fejér*nél, Cod. dipl. X/I, 392. Van e pecsét hátsó lapján ellenpecsét is, melyet utóbb még érinteni fogunk. Ellenben már itt meg kell jegyeznünk, miszerint valószinünek tartjuk, hogy ezen leirt lovaspecséthez két pecsétnyomó, typarion készült, melyek, kevésben ugyan, eltérnek egymástól. Az eltérés abban áll, hogy a kard, melyet a herczeg jobbjában tart, e másik pecsétnyomón lánczon van megerősitve mellvértjéhez, valaminthogy a herczegnek még egy fegyvere, a bicellas, gyilok ugyanc ak mellvértjéről lán-

[1] E hajdani herczegség a mai porosz kalisi kerületben fekszik.

czon lóg. Eltérés mutatkozik abban is, hogy a lóteritőn több opuli és wieluni czimer szemlélhető.[1] De nem lehetetlen az sem, hogy a mi rajzunk eredetije nem annyira kinyomott, mint az volt, melyek mását Vossberg vétette.

Fölöttébb érdekes Opuli László herczeg, szintén 87 milliméter átmérőjü fejedelmi pecsétje 1373-ból, midőn Nagy Lajos király neki adta hübérül Oroszországot a Magyarországon birt jószágai ellenértékeül és reá bizta kormányát. E pecsét piros és zöld selyemsodraton függ fészke sárga viasz. Leirása a következő: Négy féliv és négy derékszög által képzett, a külső szögletekben négylevelü rózsákkal, belül virágherest t c; magyarul: *László Isten kegyelméből opuli és veluni herczeg és Oroszország ura és örököse.*

Nem lehet kétség a felől, hogy e pecsétkép magát a herczeget ábrázolja, a miért azt, ha nem is az eredetiről, adnunk kellett.

* * *

Brünnben, 1370. április derekán fényes társaság gyült össze. Ott valának együtt az összes császári, cseh és magyar királyi családok együtt válogatott főpapjaikkal és főuraikkal egyetem-

galyakkal diszitett mezőben egyszerü párnázott széken trónol László herczeg bajuszosan, szakállasan, testhez feszülő öltözetben, panyókára vetett mentében; fejét magas karimáju kún süveg födi, mely alól fürtjei lelógnak; jobbjában vállát érintő egyenes kardot tart; bal keze czombja mellett az ülés párnáján nyugszik. Mellette két háromszögü pajzs látható: a bal pajzsot jobbra ágaskodó oroszlán, Oroszország czimere, a jobb pajzsot a Piasztok sasa, Opul czimere disziti. Legendája minuskulákban: ✠ ladislaus d'i gracia dux opuliens.. veluuensis et terre russie domin. et

[1] V. ö. *Vossberg* 1. műve 32. lap, 19. tábla.

ben a végett, hogy IV. Károly császár Zsigmond fia és Lajos magyar király Mária leánya közt kötendő házasságra nézve tisztába jöjjenek, hisz a pápa már megadta hozzá a fölmentést. Mint az akkortájt divatban volt, a főurak is kezességet vállaltak uralkodóikért. A cseh urak kezeslevele ugyan nincs meg, az a magyar királyi levéltárral együtt valószinüleg elveszett; ellenben Magyar- és Lengyelország főméltóságai, köztük László, opuli herczegnek 1375. április 14-én kelt levele megvan. Hét pecsét függ róla és természetesen László herczeg körkerek, tizenkét milliméter átmérőjü pecsétje is, zöld viaszba nyomva. Nyilván gyürü-pecsét

melynek mezejében domboroldalu, háromszögpajzs függőlegesen áll.

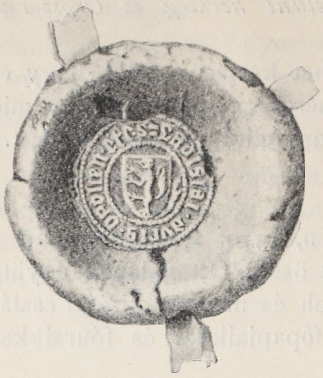

A pajzsban jobbra ágaskodó oroszlán, Oroszország czimere látható, miből joggal következtethetjük, hogy e pecsét László herczeg oroszországi helytartó korában és alighanem Krakóban készült. Minuskulás körirata igy szól: S=Ladislai · ducis · opolien · etc. , azaz *Sigillum Ladislai ducis Opoliensis etc.*

* * *

A *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* czimü, gondosan összeállitott oklevéltár XI. kötete 511. lapján Opuli László herczegnek Jägerndorfban, 1390. február 28-án kelt német oklevele foglaltatik, melyben ő maga «Wir Ladisla von gotes gnaden herczog zu Opul, zu Wielun, zur Cuija, zu Dobrin» megismeri, hogy Jodok morva markolábnak Jägerndorf városát és uradalmát 11,200 hatvanad prágai garasért eladta.

Minthogy pedig a herczeg e levele a bécsi cs. és kir. házi, udvari és állami levéltárban (Rep. XII.) föltalálható, tisztelt barátom, dr. Károlyi Árpád, a nevezett levéltár aligazgatója, megbecsülhetetlen szivességével legott lerajzoltatta számomra, illetve a *Turul* részére.

E pecsét nem egészen ismeretlen a *Turul* olvasói előtt. Varjú Elemér jeles tudósunk egy gypsz lenyomatról, melyet ugyancsak Károlyi Árpád osztálytanácsos ur küldött 1896-ban a millennáris kiállitáshoz, ismertette azt a *Turul* XIV. évfolyama 149. lapján és a hozzá tartozó tábla VI. száma alatt kevésbbé sikerült mását adta, a miről ő természetesen nem tehet, hogy a kép nem sikerült. A mit róla ir, ennyi: «Különös László oppelni herczeg pecsétje. A mezőn hatkarélyu keretben a tulajdonos (?) dombormü mellképe van; a köriratot megszakitja a négy czimerpajzs, a herczeg czimerével.»

Azt hiszszük, hogy e közlemény mellett is szolgálatot teszünk a pecséttannal foglalkozóknak, elsősorban Varju Elemér tisztelt barátunknak, ha a mondott pecsét szép rajzát képben és irásban közöljük.

A pecsét fészke világosbarna viasz; mezeje sötétbarna; a körkerek pecsétmező átmérője 38 milliméter; pergamen-szalagról függ. A pecsétmező közepét hat egyenlő körszalagból képzett keret foglalja el, melyen belül ovál-keretben, erős kidomborodással pufók, galléros nyakon nyugvó, kurtára nyirt haju gyermekfő nyugszik. E gyermekfő alighanem antik gemma kinyomata. A körszelvényekből álló keretet kivülről, keresztalakban, fölül, alul, jobbról és balról egy-egy kis pajzs szakitja meg, melyek közül a felső, az egyfejü, jobbra néző kiterjesztett szárnyu sas Opul czimerét ábrázolja; az alsó: két egybekötött vadászkürt Jägerndorf czimere; jobbról: koronás koronából kinövő, szakállas királyfő, Dobrzyn czimere; balról: fél fehér sas, fél fekete oroszlán háttal egymáshoz támaszkodva, Kujávia czimere.

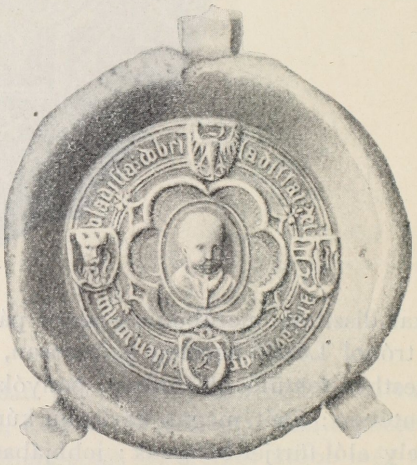

A pecsét körirata, mely a pecsétmezőt szegélyzi, de a négy kispajzs által meg van szakitva, barátminuskulákkal a következő: ladislai : d'i gracia opolien : welun vladisla : dobri, azaz: (Sigillum) *Ladislai dei gracia Opoliensis, Weluniensis (et) Dobrinensis* (ducis).

Minthogy e pecsét körirata a dobrzyni herczegséget is emliti László herczeg czimei közt, melyet Nagy Lajos király 1377-ben csereképen

adott neki Oroszországért: e czimer a mondott év előtt nem készülhetett.

Ugyanezen typarionnal nyomott pecsét függ az 1385. julius 28-án kelt oklevélről is. A különbség e két pecsét közt csak az, hogy az 1385-i oklevélen függő pecsétnél a pecsét mezejében kétféle szinü viaszt alkalmaztak; t. i. a pecsétmező talaja sárga viasz, de a négy pajzs, a gyermekfej s az azt körülfogó körszelvényes keret, mint kiemelkedő részek zöld viaszba nyomattak. Ezen szinkülönbség az 1390-i pecsétnél nem konstatálható, mert annak barna viaszát nagyon megsötétitette az idő.

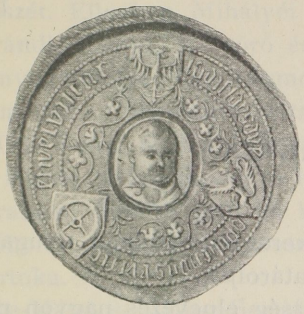

Itt jegy em meg, hogy a «zu Perne» 1387 április 17-én kelt oklevélről függő nagyobb lovaspecsét hátsó lapján ellenpecsétül ugyanezen, gyermekfejes pecsét látható.

Vossberg ismer még egy ilyen gyermekfővel ékitett, szintén 38 milliméter átmérőjü körkerek pecsétet, melynek köriratában azonban csak három kis pajzs nyert alkalmazást: fölül az opuli sassal, balról az orosz oroszlánnal, jobbról Jägerndorf vadászkürtjeivel. Legendája minuskulákban: ladislaus dux opolien — dns russie — et weluuiens. = *Ladislaus dux Opoliensis, dominus Russie et Weluniensis.*

Minthogy e köriratban még Oroszország urának czimezi magát László herczeg, kétségtelen, hogy e pecsét nyomója az előbbinek előtte, vagyis 1377 előtt készült.

* * *

Jó magyar szokás szerint ráadásul még egy pecséttel van szerencsém szolgálni, mely ugyan László opuli herczeggel legfölebb névrokoni összefüggésben van, de szülővárosomnak, Esztergom érseki vizi városnak, melyhez Esztergom vára, a hol voltaképen születtem, tartozik, úgy tetszik, legrégibb pecsétje. Találtam pedig e pecsétet az esztergomi főkáptalan házi levéltárában (53. fiók, 3. nyaláb, 13. szám).

A hártyára, melyről piros és zöld szinü selyemsodraton a szóban forgó pecsét függ, 1474. deczember 6-i kelettel a következő tartalmu latin oklevelet irták dicséretes gonddal: Mi Kezthewlczy Kelemen, Esztergom uj városa birája, meg Halal Ambrus, Pinther Lukács, Pispek Benedek és Sütö (pistor) Mihály, ugyanezen város esküttjei, valamint a többi polgárok jelen levelünk rendén adjuk tudtára mindeneknek, kiket illet, hogy a tisztességes asszonyok: Borbála, a körültekintett (circumspectus) Cser Péter Esztergom királyi városi polgár felesége; Dorottya, nemes Béli Péter hites társa és Zsófia, a szintén körültekintett Földes János királyi városi polgár élete párja, mindhármójok néhai Baznay János mester, egykoron ezen Esztergom-Ujváros lakosa leányai előttünk személyesen megjelenvén és a felelősséget a következőkre nézve összes fiaik, leányaik és mindennemü atyjokfia nevében magukra vállalván, a következő vallomást tették: miszerint ők, a nevezett asszonyok házakat, mely ezen Esztergom-Ujvárosnak a Dunához vezető közén egyrészről özvegy Pontyos Imréné háza szomszédságában fekszik, elülről pedig a város házával szomszédos, a mely

házban tudniillik a mondott János mester, a mig élt, lakott, elhunytával pedig ugyanezen asszonyleányaira, köztudomás szerint örökségül átszármazott, mindennemü hasznával, épületekkel és tartozékaikkal egyetemben tiszteletes Ambrus

urnak, az esztergom-várbeli szent István első vértanuról nevezett egyház prépostjának, bizonyos, általok kézhez vett összegen eladták sat.

A körkerek, 52 milliméter átmérőjü pecsét hatkarélyos virágokkal kárpitozott, közepén szent Lászlónak párnáról vagy felhőből kiemelkedő térdszobrát tünteti föl. A szent fejét kereszttel diszitett háromszirmu nyilt korona, testét palástos bő ruha födi; jobbjában hadi szekerczéjét, baljában az ország almáját tartja, melybe mankós kereszt van eresztve. Körirata: ✠ S · NOVE · CIVITATIS · STRIGONIENSIS ⁚· azaz *Sigillum nove civitatis Strigoniensis.*

Tudni való, hogy e váralját Telegdi Csanád, 1330-tól 1349-ig esztergomi érsek alapitotta valószinüleg német telepesekkel, a miért akkor Németvárosnak nevezték. Mint látjuk, a XV. században Ujvárosnak hitták megmagyarosodott polgárai. A török időben hadi czélokra szolgált e falakkal keritett város, aztán érseki viziváros volt a neve. Napjainkban Esztergom szabad királyi várossal egyesült. Ma templomának védőszentje Loyolai szent Ignácz, de a XV. században szent László király vala, kinek utóbb fölhagyott szentegyházát plebános-lakká alakitották át. E körülmény magyarázza meg, miért diszitette Esztergom-Ujváros pecsétjét szent László képe.

PÓR ANTAL

A BORZOVAI NAGY CSALÁD.

(Egy czimerképpel.)

A Borzovai Nagy család eredetére, illetőleg legrégibb multjára vonatkozólag két forrás áll rendelkezésünkre. Ezen források egyike: családi hagyomány, másika azon bár csekély, de hiteles adat, melyet Feyérkeövy István nádori helytartónak 1592-ben kiadott beiktató parancsa tartalmaz, mely beiktató parancs szerint Nagy István, a Borzovai Nagy család első ismert őse, többekkel együtt Borzova helység egész birtokába uj adományozás czimén bevezetendő.

E két közvetlen forrás, valamint egyéb közvetett s az illető helyeken idézendő források alapján, megkisérlem a Borzovai Nagy család történetének előadását akként, hogy ezen munka első részében ismertetem a család eredetét s az 1592. évet megelőző multját, kapcsolatban az ország azon vidékének s a régi birtokviszonyoknak vázlatos ismertetésével, hol Borzova, a Borzovai Nagy család ősi birtoka fekszik; a második részben pedig közlöm a család multjára vonatkozó emlékeket az 1592. évtől kezdődőleg s ismertetem a leszármazást az előbb emlitett első ismert őstől: Nagy Istvántól.

I.

Borzova (ma Nemesborzova) kisközség Szatmár vármegyében Nagykárolytól északkeletre a Szamos és a Tur folyók között fekszik. Észak felől Mánd, keletről Vámosoroszi, délről Kis- és Nagyszekeres és Zsarolyán, nyugatról Penyige községek határolják.

A kisközség elnevezés nagyon ráillik erre a parányi fészekre, melynek határa alig 379 hold, lakosainak száma pedig, a legutóbbi népszámlálás adatai szerint: 40 házban 146 lélek. Lakosai magyarok, egy pár kivétellel református vallásuak. Foglalkozásukra nézve földmivesek. Büszkeségük méltán az, hogy ez a csekély számu lakosság református anyaegyházat tart fenn csinos templommal, jó karban levő iskolával s elég jól fizetett lelkészszel.

A községnek s a környező vidéknek legrégibb multjáról édeskeveset szólhatunk. Ismeretes dolog, hogy az ország ezen vidékét, mely Szent István király korában az ország határain kivül eső prædium volt,[1] mocsarakkal, patakokkal tarkitott ősrengetegek fedték, mely őserdők zohonjaiba[2] csak a XIII. században kezd bevilágitani a történelem.

Ekkor bontakozik ki a sötétségből egy pár lakott hely: Czégény, Cseke, mint a Szente-Mágócs nemzetség uradalmához tartozó birtokok,[3]

[1] Dr. Karácsonyi János: Hazánk Szent István korabeli határairól. Századok XXXV. évf. 1052. l.

[2] Zohon = az erdő legsürübb, legsötétebb, legárnyasabb része. Szatmár megyében általánosan ismert, használt szó.

[3] Dr. Karácsonyi János id. m. 1052. l.

és Penyige, mely 1280 ban a Balog Semjén nemzetség tulajdona.[1] A XIV. század már valamivel bővebb adatokat nyujt, amennyiben ekkor a Szente Mágócs nemzetségbeliek megosztoznak azon az uradalmon, mely Czégénytől Csekéig terjedt. Ezen osztozkodás 1345-ben történt a következőképen:

«János, Jakab és András» (Dénes fiai) «kapták: Kölcse, Csécse, Cseke az azzal határos, de már eltünt Petlend és Orbánd, továbbá Ökörító, Mácsa (ma puszta Ökörító mellett), Ete Tyukod falvakat» (e három utóbbi birtok a Szamos balpartján fekszik) «és Kápolnás Szekeresnek Mánd felé eső részét. Ellenben Mihályéi és Miklóséi lettek: Istvándi, Kórod, Kömörő és Milota falvak. Őseik nyugvóhelye: Czégénymonostora, közös jószág maradt».[2] Birtokaik voltak még ezen vidéken a Gut Keled és Káta nemzetségbelieknek is; igy Ricsét (akkor Receh) a Káta nemzetségbeli Ábrahám[3] Ponith gróf fia kapja V. Istvántól,[4] Csaholcz s talán Vámosoroszi a Gut Keledek birtoka.[5]

A Szente-Mágócs, Balog-Semjén, Káta és Gut-Keled nemzetségbeliek most elősorolt birtokai között, egy kis szigetként tünik fel az a földterület, melyen a XIV. században Zsarolyán és Szekeres már mint helységek szerepelnek, a mely területen később még Mánd és Borzova települt. Akaratlanul felmerül itt az a kérdés, hogy az emlitett helységek a hozzájuk tartozó földekkel együtt csakugyan egy összefüggő jószágtestet képeztek-e s ha igen, ezen jószágtest mely nemzetség birtoka volt?

Maga az a körülmény, hogy forrásaink szerint ezen helységek közül az 1345. évet megelőző időkben, Zsarolyán, Mánd s talán az akkor települőben lévő Borzova egyátalában nem, sőt az 1300-as években Kápolnás- (Kis-) Szekeres sem tartozott a fentebb elősorolt nemzetségek birtokához: azt a sejtelmet ébreszti, hogy ezen helységek a hozzájuk tartozó földekkel együtt, egy összefüggő jószágtestet képeztek, egy nemzetség birtokában. Erre mutat továbbá azon körülmény is, hogy ezen községek egy bokorban vannak, amennyiben Zsarolyánhoz Mánd és Borzova körülbelül 6 km., Borzova Mándhoz alig 2 km., Zsarolyánhoz Nagyszekeres 3 km., Nagyszekereshez Kis-, a régi Kápolnás-Szekeres 3 km., s ez Borzovához ugyancsak 3 km. távolságra fekszik. Sőt forrásaink egy Puszta-Mándról is beszélnek, mely Szirmay szerint,[1] Kis-Szekeres, Darnó, Borzova és Oroszi helységek között feküdt. Már most bizonyos, mert csak igy természetszerü, hogy Puszta-Mánd előbb volt lakott hely, mint a mai Mánd. Ez időben tehát mint Mándról, csak erről a Puszta-Mándról lehet szó. Igy aztán ha látjuk, hogy a régi Mánd jóval közelebb feküdt az előbb felsorolt falvakhoz mint a mai Mánd: méginkább szembeötlik e helységek s a hozzájuk tartozó földek összetartozandósága egy jószágtestben, mely hajdani összetartozás érzete, tudata különben, különösen Zsarolyán, Mánd és Borzova lakosai között, még ma is él. Ez az összetartozás tudata Szekerest illetőleg bizonyára csak azért veszhetett ki, mert ezen jószágtestből Szekeres (Kis-) került legkorábban idegen kézre.

Ha napjainktól visszafelé forgatjuk a történelem lapjait, olyan bizonyitékok birtokába jutunk, melyek valóra váltják abbeli sejtelmünket, hogy ezen helységek a hozzájuk tartozó földekkel együtt hajdan egy összefüggő jószágtestet képeztek. Önként kinálkozik itt bizonyitékul ezen helységek hajdani egyházi hovatartozandósága. S mit látunk? Azt, hogy Borzova egészen 1763-ig Mándnak leányegyháza s a reformáczió előtt, mely szintén Mándról hóditotta meg, Mánddal együtt alkot egy plébániát.[2] Ős katholikus egyház — a dr. Haas Mihály által szerkesztett Schematismus cleri szerint (154—155. l.)[3] — legközelebb Szekeresen és Zsarolyánban volt s talán mondhatjuk, hogy Mánd és Borzova lakosai előbb a szekeresi s később, miután ezen helység e jószágtestből idegen kézre került, a bár távolabb eső, de ugyanazon nemzetségbeliek tulajdonát képező Zsarolyánhoz tartoztak.

Ezen egyházi összetartozáson kivül van még

[1] Dr. Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I. k. 186. l.

[2] U. o. III. k. 70. l.

[3] U. o. II. k. 315. l.

[4] Szirmay: Szatmármegye II. k. 251., 252. l.

[5] U. o. II. k. 249. l.

[1] U. o. II. k. 243. l.

[2] Kiss Kálmán: A szatmári református egyházmegye története. 378. l.

[3] Idézi Kiss K. id. munkájában a 71. l.

a világira nézve is egy igen fontos bizonyitékunk. Nevezetesen a XVI. században elágazott s ez időben természetesen már külön családi nevekkel biró ágak közül többen azon a czimen nyernek just úgyszólván mind a három birtokban (Zsarolyán, Mánd, Borzova), hogy úgy ők, mint őseik rég időktől fogva birják azt a birtokot, melyre az uj adomány szól. Igy 1590-ben Soldos Bálint és Miklós uj adománynyal Zsarolyán és Sámely puszta birtokában erősittetnek meg,[1] 1592-ben pedig Soldos Bálint (ki hihetőleg egy személy az 1590-ben Zsarolyánban megerősitett Bálinttal) Borzova birtokában erősittetik meg uj adomány mellett.[2] 1590-ben Zsarolyánban és a Sámelypusztán Almásy Gáspár,[3] 1582-ben Mándon Almásy Ádám,[4] 1592-ben Almásy János, néhai Almásy Ádám fia Borzován,[5] 1590-ben Nagy Gáspár Zsarolyánban és a Sámelypusztán,[6] 1592-ben Nagy István Borzován nyer adományt,[7] illetőleg megerősittetik a birtokban a fentemlitett jogczimen.

Ez indokok azok, melyek azt a meggyőződést keltik bennem, hogy az emlitett községek a hozzájuk tartozó földekkel együtt egy összefüggő jószágtestet képeztek. Kérdés most, melyik nemzetség birtokában volt ezen jószágtest? Erre nézve forrásaink a következőket mondják:

«Kopasz Palatinus auctoritate Caroli Roberti, possessiones Zekeres et Sorolan Comitatus Zathmár C. Petro, filio Jurk, adiudicat».[8] Ezen okmányt Fejér az idézett helyen egész terjedelmében, Szirmay (id. m. I. k. 88. l.) és dr. Wertner[9] kivonatosan közli. Miután a régi birtokviszonyokra nézve ez okmány ad legbővebb felvilágositást, azt dr. Wertner kivonatos fordításában szóról-szóra ideiktatom:

«... 1307 (Fejérnél 1308) Jurk fia Péter előadja (Borsa nb.) Kopasz nádor előtt, hogy Ruphoim fia Sándor szatmármegyei Szekeres és Sorolán nevü birtokait elfoglalta, azt állitván, hogy az övéi. Sándor erre mondja, hogy e birtokokat G. K. nb. András fia Györgytől cserébe kapta. Az e felett kihallgatott György kivallja, hogy a váradi káptalan egyik oklevelének tanusága szerint a nevezett birtokokat Szente Mágocs nb. Máté fia Dénestől kapta. Dénes állitja, hogy rokonának, ugyanazon nembeli Etheus fia Mikov mester birtokaihoz tartoztak, mely állitását azzal bizonyitja, hogy Mikov a váradi káptalan tanusága szerint Kadarch nevü birtokát Chazary Márton fia Jánosnak Szekeres és Sorolanért adta. Ugyanazon János átadta annak idején Mikov kezébe a váradi káptalan egy okiratát, melyből kitűnik, hogy Makkabeus fiai Albert és Barnabás a nevezett káptalan előtt Chazary Márton fiai Benedek és Jánosnak 15 márkáért Szekerest és Sorolánt eladták. Ez okirat Mikov után annak rokonára Dénesre szállt, de ez nem vállal szavatosságot annak tartalmáért. Jurk fia Péter mindezekre saját okiratait bemutatja, melyekből kiderül, hogy Jurk édes testvére Nymtii Makkabeus V. István és IV. László által a vitás birtokokat adományként kapta s hogy Péter fivére Ipoch az ellen tiltakozott, hogy Albert és Barnabás e birtokokat eladják és Chazáry Márton fia Benedek vagy mások megvegyék, maga Péter pedig Márton fia Jánost és Ethees fia Mikót annak eladásától illetőleg megvevésétől tilalmazta. Ezek alapján megnyeri Péter a pört.»

Ezen most idézett oklevél szerint tehát Szekeres és Zsarolyánnak, valamint a hozzájuk tartozó földeknek (sub antiquis metis), melyeken később Mánd és Borzova községek települtek első ismert birtokosa a Borsa nemzetségbeli Jurk fia Péter és illetőleg ennek testvére Nymti Makkabeus. Ezen most emlitett Borsák nemzedékrendje, részint az idézett oklevélből, részint a dr. Karácsonyi János[1] és dr. Wertner Mór[2]

[1] Szirmay: id. munka II. k. 218., 219. l.
[2] L. 61. oldal 2. jegyzet.
[3] Szirmay: id. m. 218., 219. l.
[4] U. o. II. k. 243. l.
[5] Lásd 61. oldal 2. jegyzet.
[6] Szirmay id. m. II. k. 218., 219. l.
[7] Lásd 61. oldal 2. jegyzet.

Hogy Nagy Gáspár és Nagy István vérszerinti atyafiak voltak, ezt a családi név azonosságán kivül még azon körülmény is valószinüvé teszi, hogy a Borzován még ma is birtokos Borzovai Nagy családbeliek azt beszélik, hogy nagyon régen egyik atyafiok Zsarolyánban és a Sámelypusztán birtokot nyert, még pedig a királytól, mely birtokot még ma is meg tudnak mutatni. A birtok — mint mondják — a kurucz világban még megvolt, de azt valamelyik ős elzálogositotta; kiváltani nem tudták s igy a család kezéből végkép kiment.

[8] Fejér: Cod. Diplom. VIII. I. 252. l.
[9] Dr. Wertner: Magyar nemzetségek I. k. 251. és 252. l.

[1] Dr. Karácsonyi id. m. I. k. 268. l.
[2] Dr. Wertner id. m. I. k. 125. l.

által közlöttek alapján a következőkben állítható össze:

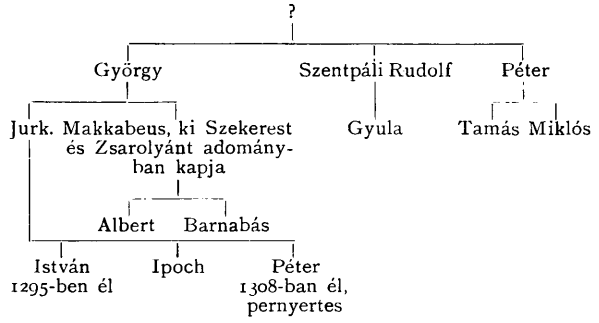

A Borsa nemzetség e helyen való szereplésének emlékét különben nemcsak a most idézett oklevél őrizte meg, hanem szerény nézetem szerint megőrizte azt a Borsa nemzetségbeliek régi birtokán a XV. században feltünő Borzovának, a Borzovai Nagy család ősi fészkének, valamint az 1592. évben már férfiágon kihalt Borzovay család neve is. Vegyük csak szemügyre ezen község nevét, melyről Kiss Kálmán (id. m. 377. l.) a következőket mondja: «Borzova hajdan erdőség közepén feküdt, melyben borzok tanyáztak s nevét is - Borzodva, aztán Borzova — hihetőleg innen vehette».

Ezen okoskodásból készséggel elfogadok annyit, hogy a község neve az «odu», «odv», «odva» szónak hozzáragasztásából keletkezett, de azt, hogy a fő, az alapszó «borz» lett volna, alig hiszem s hajlandóbb vagyok a község nevének származtatását akként megkoczkáztatni, hogy Borsa odva volt az első elnevezés s ebből származott idők folytán a Borzova helység s a Borzovay családnév. Hajlandóbb vagyok ezt annyival is inkább hinni, mert mint a fentebbiekben kimutatni megkiséreltem, ez a birtok a Borsa nemzetségbelieké volt s még azért is, mert Vályi szerint,[1] 1796-ban Borzovát Borzsának is hivták, a Borzsa név pedig első tekintetre is sokkal közelebb áll a Borsa szóhoz, mint a borz szóhoz.[2]

Szükségesnek tartom itt megindokolni még azt is, hogy miért fogadom el Kiss Kálmán azon okoskodását, hogy az általam «Borsá»-nak tartott főszóhoz az «odv,» «odva» szó ragasztatott. Erre nézve maga Kiss Kálmán adja meg a helyes feleletet, de más vonatkozásban.

Emlitettük, hogy Borzova erdőség között, «erdőség közepén» feküdt «s az ellenség szemei elől lehetőleg rejtve s védve volt, patkóalakra lévén épitve, kijárása csak az északkeleti végén levő hidon volt, mig a környező sánczárokba, melynek nyomai még most is látszanak, a Nóborda pataka bele volt vezetve»,[1] Kiss Kálmán ezen most idézett leirásából világos, hogy ez a parányi fészek védett, búvóhely lehetett, melyre nagyon is ráillik az «odu», «odv», odva», szerény nézetem szerint első birtokosáról: a «Borsa odva» elnevezés.

Talán sokáig is időztem a régi birtokviszonyok vázolásánál, de ezekkel hosszasabban kellett foglalkoznom azért, mert a Szamos és a Tur folyók közötti terület azon részének birtokviszonyait, mely területen Szekeres és Zsarolyán s a később települt Mánd és Borzova feküsznek iróink eddig apróbb részleteiben nem ismertették.

Dr. Karácsonyi János többször idézett munkájában (Magyar nemzetségek)[2] nem szól ezen terület birtokviszonyairól, nem mintha kikerülte volna figyelmét, hanem azért, mert a Borsák azon ágával, melyből a Kopasz nádor előtt 1308-ban Szekeres és Zsarolyán birtokáért lefolytatott perből nyertesként kikerült Jurk fia Péter származott, részletesen, ezen ág birtokainak feltüntetésével, nem foglalkozik. Szerény nézetem szerint azonban Bagossy Bertalan és ifj. Reiszig Ede, kik Szatmár vmegye monografiájában[3] részletesebben irnak az itteni birtokviszonyokról, megemlékezhettek volna a Borsa nemzetségbeliek birtokairól is, mert mint az a fentebbi-

[1] Vályi András: Magyarország leirása. Buda 1796. 254. l.

[2] V. ö. dr. Karácsonyi János érdekes fejtegetéseivel a «Genus Brucsa»-ról. Turul VI. k. 135—136. l.

[1] Kiss Kálmán id. m. 378. lap. — Érdekes, hogy Heves vármegyében Tiszaszőllősön is van egy patak, melyet «Nóborda» patakának neveznek, mely mint a még ma is látható nyomok mutatják, a községet körülfogta s védelmi szempontokból áshatták. — Jásznagykunszolnok vármegyében, Tiszaszőllőshöz közel, Abádszalók községben is van egy hasonló, s nevére is hasonló patak, ez azonban nem «Nóborda» hanem «Lóborda» pataka. Valószinü, hogy a patak folyása a lóborda görbe alakjához lévén hasonlatos, nevét is innen vehette s idők folytán a «lóbordából» nóborda: «Nóborda» lett.

[2] L. o. I. k. 268. l. L. még a Borsákról és Barsákról szóló vitát a Turul VI., VII., IX., X. évfolyamaiban.

[3] L. o. 413. s. k. és 566. s. k. lapokon.

ekből kitünik a Szamos és a Tur folyók között a XIII. és XIV. században, a Szente Mágócs, Gut Keled, Káta és Balog-Semjén nemzetség birtokai közepén a Borsa nemzetségbelieknek is volt egy összefüggő jószágtestet képezett elég tekintélyes birtokuk, mely birtok Szekeres Zsarolyán helységekből s azon földterületből állott, melyen Sámelypuszta s a később települt Mánd, illetőleg Puszta-Mánd és Borzova feküdt.

A Borsa nemzetség nevét először és utoljára 1308-ban halljuk emliteni ezen a vidéken, később nem; mintha teljesen kipusztultak volna innen! Hova lettek? Kihalt-e a Borsa nemzetség itt lakó ága, vagy a XIV. század derekán birtokuktól átvett családi néven feltünő s a Borsa nemzetség régi possessioinak egy részét kezükben tartó Sarollyáni, Sámé, Mándy családokban élt-e tovább? az források hiányában meg nem állapitható. Ezekből csak az következtethető, hogy a Borsa nemzetség birtoka feltünése után rövidesen már kevesbedik, szükül. Mint láttuk, Kápolnás-Szekeres egyrészén 1345-ben (l. 57. l.) már a Szente-Mágócs nemzetségbeliek osztoznak. Zsarolyánban és Szekeresen feltünik a Zekeres család, mely a Kaplyon nemzetséggel rokon.[1] A birtokok idegen kézre kerülésével természetesen együtt jár a nemzetség elszegényedése is. Önként felmerül itt az a kérdés, vajjon mi oka lehet a Borsa nemzetség ily hirtelen alig egy fél század alatt történt elszegényedésének?

Nagyon valószinünek látszik, hogy ez az elszegényedés összefüggésben van azzal a nagy csapással, mely a Borsáknak Erdélyben lakó ágát: Csonka László fiait, a Kopasz-féle lázadásban való részvétel miatt 1319-ben érte, mikor is mint hütleneket megfosztotta a király majdnem összes javaiktól s a nemzetség a lázadás leverése után ugyszólván földönfutóvá vált. Nem lehetetlen, hogy ott harczoltak a Szatmármegyében lakó Borsák is s a lázadás elfojtása után részint a királyi hatalomtól, részint a hatalmas Szente-Mágócs, Káta, Gut-Keled s Kaplyon nemzetségtől való féltükben azon, az ellenség szemeitől elrejtett, irtatlan erdőterületen huzhatták meg magukat, melyen 1436-ban Borzovát, mint Borzovaÿ László birtokát feltünni látjuk.[1] Ez a természettől is védett hely volt az ezen vidéken lakó utolsó Borsák odva, honnan a község — mint emlitettem — nevét nyerhette s az a Borzovaÿ Anna a Borsa nemzetség itt szerepelt ágának valószinüleg legutolsó ivadéka, ki 1592-ben, ősrégi birtoklás czimén többekkel együtt nádori adományt visz Borzovára. (Lásd 61. oldal 2. jegyzet.)

Mint emlitettük, Borzova 1436-ban tünik fel. E legelső adatunk is lakosainak szegénységét és elhagyatottságát juttatja eszünkbe. Ekkor történt ugyanis, hogy Borzovay László, Dénesnek fia, ki ekkor Borzovát birta, törvény elé hivatja Veronikát, Demjénnek feleségét, ki Kewlcsei Farkas fiának Jakabnak megbizásából jogtalanul elfoglalta Borzova helység fele részét.[2] Valószinü, hogy a foglalás az erősebb jogán történt s bizonyos, hogy a pert a Borzovaÿ család nyerte meg, miután azt, hogy a Kölcseyeknek Borzován ez időtájt birtokuk lett volna, forrásaink nem emlitik, azt azonban igen, hogy a Borzovaÿ családnak itt még 1592-ben is volt birtoka.[3]

Az 1476. évből is van egy sovány adatunk, mely szerint Borzova határai Puszta-Mánd felől megjárattak.[4] 1476-tól egész 1592-ig, tehát több mint száz évig semmit sem hallunk sem Borzováról sem birtokosairól. Az 1592. év azonban már bővebb adatokat nyújt. Ekkor kelt ugyanis az a beiktató parancs,[5] melyről jelen munka elején megemlékeztünk s melyet fontosságánál fogva a függelékben egész terjedelmében közre adunk. E beiktató parancs szerint Károlyi, másként borzovai Téglás István,[6] néhai nemes Dancz

[1] L. Karácsonyi: Magyar nemzetiségek II. k. 296. l. Gróf Károlyi cs. O. T. II. k. 228. l. 1550-ben Kisszekeresen birtokos a Rozsályi Kun család is. L. Károlyi O. T. III. 256. l.

[1] Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza I. k. 472. l.

[2] Leleszi levéltár: Actor. ann. 1436. No. 6.

[3] Szirmay: Szatmár m. II. k. 243. l.

[4] U. o.

[5] Leleszi levéltár: Statutor. No. 7. Lit. T. fascic. 1. Prot. Stat. 18. pag. 219 et subs. jelzésü oklevél.

[6] Téglás István a jelenleg Abauj vármegyében lakó Borzovai Téglássy család ős. A család történetét megirta Csoma József: «Abauj vármegye nemes családai» cz. művében. L. o. 581. s. k. l. Valószinü, hogy az adománylevélben emlitett Téglás István egy személy azon Téglás Istvánnal, ki Károlyi Mihály tisztartója volt s talán ennek atyja vagy testvére az a Téglás Jakab, ki 1566-ban károlyi prædikator volt s ki Károlyi János végrendeleténél mint tanu szerepel. Lásd Károlyi cs. O. T. III. k. 368. és 594. lapján. Megemlitendőnek tartom itt,

Erzsébet úrnő fia, továbbá: Judi Tamás, Hegedős János, Baku Miklós, Tarczali János, Soldos Bálint, Nagy István, Kalos István,[1] Róka János, végül szánalomból és kegyeletből: Nagy Péterné született Mathe Anna, Hegedős Mihályné született Borzovaÿ Anna, Literáti Péterné született Hegedős Borbála úrnők, valamint azok minden rokonai és örökösei és összes utódai Borzova helység egész birtokába uj adományozás czimén beiktatandók. A beiktatás, senki ellent nem mondván, ugyanazon évben, boldog Margit szűz ünnepét követő legközelebbi keddi napon (1592. jul. 14.) megtörténik.[2]

hogy bár a Téglássy család körülbelül kétszáz évvel ezelőtt költözött el Borzováról, emléke itt maig is fennmaradt, a mennyiben azt a telket, hol a templomot felépitették, ma is «Téglás» portának nevezik.

[1] Érdekes a család nevére vonatkozólag a Szirmai Kalos Bertalan levele. Lásd Turul XV. k. 36. és 37. l.

[2] A Statutor. No. 7. Lit. T. fascic. 1. Prot. Stat. 18 pag. 219. et subs. jelzésű oklevél a leleszi konvent orsz. levéltárából.

«Omnibus Christi fidelibus, praesentibus pariter, et futuris, praesentium notitiam habituris, Paulus Zegedeÿ episcopus Chanadiensis ac consiliarius scrmae caesar. et regiae maiestatis, nec non praepositus et conventus ecclesiae sanctae Crucis de Lelez, salutem in omnium Salvatore. Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire. Quod nos literas reverendissimi in Christo patris et domini, Stephani Feÿérkeövÿ, Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopi ecclesiae Nitriensis, locique eiusdem perpetui, et comitatus Zaladiensis comitis, nec non sacratissimi principis et domini, domini Rudolphi secundi, Dei gratia electi Romanorum imperatoris semper augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. consiliarii, et per Hungariam locumtenentis etc. domini nostri colendissimi introductorias et statutorias pro parte nobilium: Stephani Literati Téglás de Karolj alias de Borzova, et Thomae Judi, aliorumque subscriptorum, clause confectas et emanatas, nobis favorabiliter sonantes et datas, honore et reverentia, quibus decuit, recepimus in haec verba: Stephanus Feÿérkeövÿ Dei et Apostolicae Sedis gratia episcopus ecclesiae Nitriensis, locique eiusdem perpetuus et comitatus Zaladiensis comes, nec non sacratissimi principis et domini domini Rudolphi secundi, Dei gratia electi Romanorum imperatoris semper augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regis, archiducis Ausriae, ducis Burgundiae etc. consiliarius, et per Hungariam locumtenens etc. Honorabilibus conventui ecclesiae S. Crucis de Lelesz salutem cum favore. Quum nos cum ad nonnullorum instantem petitionem apud nos propterea factam, tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis nobilium: Stephani Literati Téglás de Károlj, alias de Borzova, filii nobilis quondam dominae Elisabeth

E munka elején igértük, hogy amennyire forrásaink engedik, meg fogunk emlékezni a Bor-

Dancz, Thomae Judi, Joannis Hegedős, Nicolai Baku, Ioannis Tarczali, Valentini Soldos, Stephani Nagy, alterius Stephani Kalos et Joannis Róka, omnium de prædicta Borzova, item alterius Joannis Almási, filii quondam Adami Literati de Almás, quæ ipsi sacræ primum regni coronæ ac deinde præfatæ quoque sacratissimae caesar. regiæque maiestati, domino nostro clementissimo pro locorum et temporum varietate iuxta suæ possibilitatis exigentiam fideliter exhibuisse et impendisse dicuntur, ac imposterum quoque sese exhibere et impendere velle pollicentur. Moti etiam pietate et misericordia, qua erga nobiles dominas: Annam Matthe Petri Nagy de dicta Borzova, alteram Annam Borzovaÿ Michaelis Hegedős, Barbaram Hegedős Petri Literati, nobilium consortes afficimur. Totalem prædeclaratam eorundem possessionem Borzova vocatam in comitatu Zathmariensi existentem habitam, quae numerum triginta duorum colonorum non excedere, ac in cuius quieto et pacifico dominio iidem maiores et progenitores suos utriusque sexus universos ab antiquo perstitisse, se seque etiam de præsenti pacifice persistere, literasque et literalia instrumenta superinde sufficientia habuisse, sed ea iniquitate fortunae per disturbiorum in hoc aflictissimo regno grassantium tempora a se deperdita et abalienata esse asserunt. Totum item, et omne jus præfatæ scrmæ cæsar. regiaeque mattis regium, si quod sua maiestas in præfata totali possessione Borzova vocata, et annotato comitatu Zathmariensi existente, habita, etiam aliter qualitercunque haberet, aut eadem suam ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret maiestatem, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, memoratis: Stephano Literato Téglás, Thomae Judi, Joanni Hegedős, et Nicolao Baku, Joanni Tarczali, Valentino Soldos, Stephano Nagy, alteri Stephano Kálos, et Joanni Róka, omnibus de prædicta Borzova, nec non dominabus: Annae Máté, alteri Annae Borzovaÿ et Barbarae Hegedős, reliquisque consangvineis ipsorum de dicta Borzova, cum iis, quibus congruit, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis, authoritate præfatæ sacr. caesar. regiæque maiestatis, qua in praesenti suae maiestatis ab hoc regno absentia, de gratiosa eiusdem annuentia pleno jure fungimur (si et in quantum ad aliquam ecclesiam, vel ad aliquam suae mattis arcem non pertinet) vigore aliarum literarum nostrarum donationalium superinde emanatarum, præmissis, sicut præfertur, stantibus seque habentibus, jure perpetuo et irrevocabiliter, salvo tamen jure alieno, novae donationis titulo dederimus, donaverimus et contulerimus, velimusque eosdem, ipsorumque hæredes et posteritates universos in dominium eiusdem, dictique juris regii ibidem habiti, per regium et vestrum homines legitime introduci facere. Super quo vos harum serie hortamur et requirimus, ac nihilominus authoritate præfatae scrmæ caesareae regiæque maiestatis, qua fungimur, vobis committimus et mandamus: Quatenus vestrum mittatis hominem, vestro pro

zovai Nagy családnak az 1592. évet megelőző multjáról is. Emlitettük, hogy erre vonatkozólag két forrásunk van, melyek egyike egy családi hagyomány, másika az emlitett 1592-ben kelt birtokba iktató parancs.

testimonio fidedignum. Quo præsente egregii et nobiles s Demetrius Kende, aut Joannes Arachaÿ, sive Thoma : Nagy Kende, vel Joannes Páztohÿ, seu Paulus Halaboÿ, neve Nicolaus Kazanev Joannes Genczÿ, nec non Balthasar Bagossÿ de eadem Bagos, nisi Demetrius Horváth et Blasius Kerekÿ ac Bartholomæus Soldos, aut Michael Zekÿ et Joannes Mándÿ de eadem Mánd, aliis absentibus homo regius per nos ad id specialiter transmissus, ad faciem prædictæ possessionis Borzova, si id propter metum et tÿrannidem Turcicam commode fieri poterit, alioquin iuxta publicas dominorum regnicolarum constitutiones, ad locum aliquem vicinum et securum, vice comite et judice nobilium eiusdem comitatus, vicinis item et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et præsentibus, accedendo, introducat præfatos: Stephanum Literatum Téglás, Thomam Judi, Joannem Hegedős, et Nicolaum Baku, Joannem Tarczali, Valentinum Soldos, Stephanum Nagy, alterum Stephanum Kálos, et Joannem Róka, nec non dominas Annam Máté, alteram Annam Borzovaÿ et Barbaram Hegedős, reliquosque omnes consangvineos ipsorum in dominium eiusdem, dictique juris regii in eadem habiti, statuatque eandem, et idem eisdem, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis, cum iis, quibus congruit omnibus, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, præmissæ novæ nostræ donationis et juris regii titulis ipsi incumbentem, perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum. Contradictores vero, si qui fuerint, evocet eos contra prænotatos: Stephanum Literatum Téglás, Thomam Judi ac reliquos omnes suprascriptos nobiles de prædicta Borzova in curiam regiam, nostram scilicet in præsentiam, ad decimum quintum diem diei huiusmodi evocationis rationem contradictionis eorum reddituros efficacem. Et post haec huiusmodi introductionis et statutionis seriem, simul cum contradictorum et evocatorum, vicecomitis et judicis nobilium, vicinorumque et commetaneorum, qui præmissae statutioni intererunt, nominibus, terminoque assignato, ut fuerit expediens, nobis fideliter rescribatis, secus non facturi. Datum in civitate Eperies, die tertia mensis Junii, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo. Correcta. mp. Lecta (L. S.) Honorabilibus conventui ecclesiae S. Crucis de Lelesz. Pro parte nobilium Stephani Literati Téglás de Károlj alias de Borzova, filii nobilis quondam dominæ Elisabeth Dancz ac cæterorum omnium infrascriptorum de dicta Borzova. Introductoriæ et statutoriæ. Unde nos præinsertis favorabilibus hortatibus, requisitionibusque, sed et commissionibus ac mandatis præfati domini locumtenentis regni Hungariæ, authoritate dictæ sacratissimæ caesareae et regiae maiestatis, qua fungitur, nobis factis, obtemperare volentes, sicut decet, tenemurque, una cum præfato nobili Balthasare Bagossÿ de eadem Bagos homine regio, inter alios homines regios, in prætactis verbo tenus intersertis dicti domini locumtenentis regiæ maiestatis literis intraductoriis et statutoriis nominatim conscriptos, expresso et per eundem ad id specialiter transmisso, nostrum hominem venerabilem videlicet Mojsen presbyterum Waniaÿ, fratrem et socium huius ecclesiæ nostræ conventualem, ad præmissam bonorum introductionem et statutionem suo modo rite et legitime peragendam et exequendam, nobisque fideliter referandam, nostro pro testimonio fidedignum, duxeramus esse transmittendum. Qui postea abinde erga nos insimul reversi nobis sub debito ipsorum juramento in generali decreto superinde expresso uniformiter per omnia retulerunt hunc in modum: Quomodo ipsi feria tertia proxima post festum beatæ Margarethae virginis, proxime et immediate transactum, præterita, ad faciem prænotate possessionis Borzova in comitatu Zathmariensi existentis, inque tenore et contextu prætactarum verbo tenus intersertarum literarum introductoriarum et statutoriarum, supra clarius limpidiusque denotatæ et specificatæ, vicinis et commetaneis eiusdem universis, signanter autem et potissimum egregiis et nobilibus: Ambrosio et Clemente Mándy, Albertoque Márthon, omnibus tribus de Mánd, Thoma deinde Márthon, Balthasare Sámuel, Matheo Cheke et Georgio Bereczk, omnibus quatuor de Sarolyán, in ipsorum; item providis et ignobilibus : Benedicto Kondor Nicolai Kun de Rosal, Antonioque Feÿér et Paulo Kochis ambobus dnæ relictæ viduæ egregii quondam Ladislai Kun de dicta Rosal, et omnibus tribus in Kÿs Zekeres ; nec non Thoma Tóth et Antonio Balkó ambobus Stephani Ispán de Kóród, ac Alberto Sebesthyén magnifici Dni Georgii Zékel de Kevendth liberi baronis in Ormosd, et omnibus tribus in Nagy Zekeres, egregiorumque et nobilium subditis, possessionibus vocatis, omnino in præfato comitatu Zathmariensi existentibus et habitis, commorantibus in eorundem dominorum suorum terrestrium personis atque nominibus, inibi legitime convocatis et præsentibus, accessissent; præfatusque Balthasar Bagossÿ, homo uti præmittitur regius, dicto Testimonio nostro sibi adhærente et assistente, die et loco in prædictis, coram vicinis et commetaneis, nobilibus scilicet et ignobilibus immediate prænominatis, introduxisset præfatos: Stephanum Literatum Téglás de Károlj, Thomam Judi, Joannem Hegedős, Nicolaum Baku, Joannem Tarczali, Valentinum Soldos, Stephanum Nagy, alterum Stephanum Kálos. et Joannem Róka, nec non dominas Annam Máté, alteram Annam Borzovaÿ et Barbaram Hegedős, reliquosque omnes consangvineos ipsorum in dominium præfatæ totalis possessionis Borzova, dictique juris regii in eadem habiti, statuissetque eandem et idem eisdem, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis, cum iis, quibus congruit, omnibus, simul cum cunctis eiusdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, præmissæ novæ donationis prænotati dni locumtenentis regiæ maiestatis, et dicti juris regii titulis ipsis incumbentem, perpetuo possidendam, nullo penitus attunc inibi, loco scilicet, et in facie introductionis et statutionis

Bár készséggel elismerem a családi hagyományok csekély, kétes történelmi értékét, mégis az események összetalálkozása egy oly hagyománynak felemlitésére indit, mely a családban erősen gyökeres s melyet gyermekkoromban szüleimtől és Szatmármegyében lakó rokonaimtól gyakran hallottam, sőt melyet az utóbbi időben egy a család levelesládájában őrzött naplóban feljegyezve is találtam. A feljegyzett hagyomány szóról szóra a következő:

«a Borzovai Nagy család mint székely eredetü Királya és Hazája iránti hűségéért nyerte Donatioval Borzovát. Már Eger váránál kilencz egytestvér küzdött hősileg a Török ellen. Itt lett hitszegő Nagy Gábor, kit Tordán nyakaztak le nemtelen tetteért.»[1]

E hagyomány oly erős s annyira el van terjedve a családban, hogy akárhány változatban, akármily szinezéssel adták is elő az atyafiak, három körülmény:

1. a család székely eredete,

2. Nagy Gábor hitszegő tette s ennek folytan Tordán lenyakaztatása s végül

3. a részvevés Eger védelmében: mindig kidomborodott az előadásból.

Egyik atyafi p. o. ki palástolni akarta Nagy Gábor viselt dolgait, a következőképen adta elő a hagyományt:

«nagy veszedelem volt Erdélyben a székelyek földjén. Nagy Gábor fellázadt a király ellen, mert a király elvette birtokait. Le is nyakazták őt Tordán mint lázadót s földönfutóvá lett a nemzetsége. Akkor futott ki Erdélyből a Borzovai Nagy család őse is, ki itt telepedett meg Borzován s kinek utódai Egernél tanujelét adván vitézségüknek, a király iránti hűségüknek, donátiót kaptak Borzovára».

Lássuk a hagyomány főbb pontjait.

Mindenekelőtt a család székely eredetének hagyományával találkozunk. Erre vonatkozólag a hagyományon kivül más forrásunk nincs. Való-e ez, vagy mese: eldönteni nem lehet. Talán valószinübb, hogy koholmány, melyet hiuságból költöttek annak tudatában, hogy a székely vérből való származás s a régi törzsökös nemesség együtt járnak. A hagyomány ezen része tehát elvetendő, mert a hagyományok csak akkor emelkednek értékre, ha azok történelmi, hiteles adatoktól támogatva, ha nem is kétségtelenné, de legalább valószinüvé tehetők, a mi pedig a hagyomány ezen részénél teljesen kizárt dolog.

A mi Nagy Gábor hitszegő tettét s ebből folyó lenyakaztatását illeti, erre a hagyományra nem merem rásütni a mese bélyegét, mert alig tehető fel, hogy egy család, a családi szennyest ok, alap nélkül kirázza. A nélkül, hogy szépiteni akarnám a dolgot, azon nézetben vagyok, a mi különben igen valószinü is, hogy Nagy Gábor nem közönséges bünös volt, illetve nem magánosok ellen követett el delictumot, hanem a köz ellen, mert nem hihető, hogy a család egy közönséges gyilkos vagy tolvaj emlékét századokon keresztül megőrizte volna. A lázadó emlékét, különösen akkor, ha a lázadás jogos voltáról a család meg van győződve: megőrizzük, martyrt csinálunk belőle, a közönséges büntettest lehetőleg elfelejtjük és elfelejtetjük. Ha ez a tapasztalat által is igazolható állitás igaz, akkor azt is igaznak kell tartanunk, hogy ha csakugyan lenyakazták Nagy Gábort Tordán, nem mint közönséges büntettest, hanem mint politikai bünöst nyakazták le, miért is azt hiszszük, hogy az atyafiak által elbeszélt s ismertetett hagyomány közelebb áll a valósághoz, mint az, melyet feljegyeztek.

A feljegyzett hagyomány Nagy Gábor hitszegő tettét Eger védelmének idejére (1552.) teszi, a hagyomány másik változata előbbre. Lássuk tehát legelsősorban hogy a Borzovai Nagy családbeliek részt vettek-e Eger védelmében, s követett-e el történelmi forrásaink szerint Eger

præmissæ, sed nec ullo vel expost etiam hic in conventu nostro coram nobis intra emanationem et extradationem præsentium literarum nostrarum contradictore apparente, aut alio quocunque legitimo obstaculo, impedimentove occurrente, legitimis etiam et consvetis tribus diebus, juxta regni consvetudinem, præfatis regio et nostro hominibus ibidem perseverantibus, continuamque moram ac residentiam facientibus et protrahentibus. In cuius rei fidem, memoriam et testimonium, efficaxque robur et stabilimentum perpetuum præsentes hasce literas nostras privilegiales, pendentis et authentici sigilli nostri munimine roboratas iis omnibus, quibus supra, nobilibus, jurium eorundem, sed et hæredum ac posteritatum ipsorum universarum, futura ac perenni pro cautela merito dandas esse duximus et emanari faciendas. Communi requirente justitia. Datum in festo ad vincula beati Petri Apostoli, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo secundo supradicto.

[1] Napló a Nagy cs. levelesládájában.

védelménél vagy más helyen Nagy Gábor nevü egyén olyan tettet, melyért lenyakaztatott legyen?

A hagyomány szerint kilencz Borzovai Nagy vett részt a védelemben, kik mindnyájan egytestvérek voltak. Igaz, hogy sok Nagy nevü egyén harczolt Egernél, kikről forrásaink is megemlékeznek, de sem egyik sem másik Nagy családbelivel sem mutatható ki az atyafiság, már csak azért sem, mert a legtöbb Nagy előnév nélkül fordul elő.

Ott harczoltak: Nagy Antal, Nagy Benedek, Nagy Balázs stb. «erényre és bölcseségre kiváló férfiak»;[1] Nagy Albert de Siklios és Nagy Antal;[2] Nagy Balázst az ágyugolyó,[3] Nagy Pált az okt. 4-iki robbanás öli meg.[4] Van közöttük egy Nagy István is, kire október 22-én a vár zászlaját bizza Dobó, de ez mindjárt elesik sclopetumtól; Dobó temetteti el.[5] Nem mutatható ki a rokonság azon Nagyokkal sem, kiket Barabás Samu, mint Eger védelmében résztvevő egyéneket felsorol.[6]

Való, igaz, harczol Egernél egy Nagy Gábor nevü egyén is, kihez és társaihoz a törökök levelet irnak. A levél tartalmának ismerete nélkül, tudva különösen azt, hogy Dobó megbotoztatta volt azt a katonát is, ki neki a töröktől levelet mert hozni, méltán támadhat azon gyanu, hogy talán ez a Nagy Gábor volt azon hitszegő, kit a hagyomány szerint Tordán nyakaztak le «nemtelen tetteért».

A levél tartalma azonban teljesen eloszlatja ezen gyanut. Szól ezen levél a következőképen:

«Ez levél adassék az leway vytezeknek Fychor Myhalynak, Sztankayt Györgynek, Nagy Gábornak, Rach Farkasnak, Balog Myhalynak kezekben.» Aláirva: Hazzan Oda bassa, Kiort Oda bassa, Dely Omar, Ferhat és Haydar Datum Wach (Vácz) 1554. Mindszentek előtti vasárnap.

Zamatos bőbeszédü magyar nyelven kérik, hogy a mely kopját ott hagytak, visszaadják s jelentsék meg a napot, mikor vivhatnak meg. Ők már elvégezték minden dolgukat. «Nem csak most történt efféle dolog köztetek és mi köztünk, mert igen szép dolog, a hol két szép sereg szembe áll és csak ketten-ketten vivnak, mint két kos vína egymással...» Jertek el, ennél több levelet nem irunk. Tudassátok ki jöttök-e? Tegyetek félre minden gyerekséget. «Isten tartson meg benneteket.»[1]

Az Eger védelmében való részvételre s Nagy Gábor Egernél viselt dolgaira vonatkozólag, a felsoroltakon kivül más forrásunk nincs. Hogy részt vettek-e csakugyan a Borzovai Nagy családbeliek a harczban, eldöntetlen kérdés marad, csak egy látszik valószinünek, az nevezetesen, hogy Nagy Gábor nem Egernél, hanem mint a hagyomány másik változatából kitünik előbb s Erdélyben követte el, a hagyomány szavaival élve «nemtelen tettét». Maga azon körülmény, hogy a hagyomány szerint Tordán nyakazták le Nagy Gábort, a mellett szól, hogy Erdélyben követte el «nemtelen tettét», mert ha Egernél esett volna valamely bünbe, mi szükség lett volna arra, hogy őt épen az Egerhez igen távoleső Tordán végezzék ki?

Én azt hiszem, hogy Nagy Gábor Tordán történt lenyakaztatásának hagyományában azon szomoru igazságszolgáltatás emléke él, melyet Mátyás király szolgáltatott Tordán 1467-ben, mikor is az igazságtalannak tartott adó miatt fellázadt s a Szentgyörgyi János gróf pártján álló erdélyiek közül többeket kerékbe töretett s tüzzel-vassal kinoztatva kivégeztetett.[2] A vonatkozó történelmi emlékekben ugyan nem találtam Nagy Gábort a kivégzettek között, de ez a hagyomány oly erős, hogy itt kellett keresnünk a hagyomány által emlitett nagy veszedelmet, Nagy Gábor lázadását s lenyakasztatását s ennek következtében a Borzovai Nagy család ősének Erdélyből való kivándorlásának okát.

Feltéve, hogy a most emlitett hagyomány való, mondhatjuk, hogy a borzovai Nagy család az 1467-ik év után Erdélyből származott át Szatmár vármegyébe, illetőleg az ez időtájt a Borzovaÿ család által birt Borzovára s talán azon

[1] Magyar levelestár I. 98., 105., 107., 112., 135. stb. l.
[2] Reusner: Rer. mem. Pannon. 89. l.
[3] U. o. 91. l.
[4] U. o. 94. l.
[5] U. o. 99. l.
[6] Tört. tár. 1888. Barabás Samu. Eger 1552-iki ostromához. 388. I. 1553. jan. 8. jegyzékben.

[1] Magyar levelestár I. 140—141. l.
[2] Századok XXII. évf. 149. l. Bonfin, Dec. IV. Lib. I. 543. Ranzan Schwandtnernél. I. 397. Pray: Annal. IV. 34.

hagyomány, hogy a család magát székely eredetünek tartja arra vezethető vissza, hogy Erdélyből, talán épen a székelyek földjéről jöttek Szatmár vármegyébe (L. 61. old. 2. jegyzet).

Lássuk most, hogy mit mond az 1592-ben kelt beiktató parancs (lásd 61. old. 2. jegyzet) a Borzovai Nagy családnak az 1592. évet megelőző multjáról. Az oklevél vonatkozó szakasza következő: «ac in cuius quieto et pacifico dominio iidem maiores et progenitores suos utriusque sexus universos ab antiquo perstitisse, Literasque et literalia Instrumenta superinde sufficientia habuisse...» hogy az ő (t. i. Nagy István és adományos társai) összes mindkét nembeli elődei és ősei annak (t. i. Borzovának) nyugodt és békés birtokában voltak rég időktől fogva s arról elegendő leveleik és irásbeli bizonyitékaik voltak légyen...)

Ezen okiratból tehát, eltekintve az uj adományozás tényétől is, minden kétséget kizárólag megállapitható, hogy a Borzovai Nagy család már az 1592. évet megelőzőleg is birtokos volt Borzován. A birtokszerzésnek idejét, miután az okmány az ősök ősrégi birtoklásáról beszél, azt hiszem, hogy bátran tehetjük az 1400-as évek végére, vagyis azon időre, mikor Tordán a nagy veszedelem történt.

A Borzovai Nagy családnak Borzován való régi birtokos volta: tény; azonban azon körülmény, hogy ki volt a birtokszerző és mily érdem jutalmazásául kapta Borzovát, nem állapitható meg, nem pedig azért, mert erre vonatkozólag semmi féle adat nem áll rendelkezésünkre, sőt nem volt okmány már 1592-ben sem, miután az idézett oklevél a birtokjog bizonyitására vonatkozó okiratokról azt mondja, hogy azokat a családtól az országban duló zavaros időkben részint elrabolták, részint pedig elvesztek, megsemmisültek. Az 1592. évben kelt beiktató parancs különben azt a benyomást teszi reánk, hogy az ott felsorolt adományos családok az 1592. évben fiuágon már kifogyott Borzovay család révén jutottak együvé, mint sógorok és unokatestvérek, s az uj adománynyal a Borzovayak birtokát leányágon saját családjuk részére is biztositani akarták, sőt, mint a beiktató parancsra vezetett záradékból kitünik, biztositották is. Valószinünek látszik tehát, hogy a borzovai Nagy család házasság révén jutott Borzova birtokába már akkor is, mikor az 1467. év utáni időkben — ha ugyan a hagyomány való — Erdélyből kivándorolt. Az idézett beiktató parancs ugyan azt mondja, hogy tekintettel Nagy István és társai «hűségére és hű szolgálataira, melyeket ők első sorban a királyi koronának, továbbá a nevezett Császár és Király Ő Felsége legkegyelmesebb Urunk érdekében a legkülönbözőbb időkben és helyeken tettek és magukat erre jövőben is kötelezik...» ebből azonban az a tény, hogy a borzovai Nagy család első ismert őse Nagy István, valami különös szolgálatott tett volna az országnak és koronának, vagy valamely fényes hadi tettet vitt volna véghez: nem következtethető, mert ezen kitétel — mint jogczim — szokásos és természetes, szinte frázis az ilyen hasonló adomány levelekben.

Hasztalan keressük a vitéz, hadverő őst, meg kell elégednünk egy szürke, hétköznapi őssel, a lovagkor képzelt hőse helyett egy egyszerü, becsületes, nyugodalmas családapával, ki mint láttuk, ha leányágon is, de birtokos lett Borzován.

Ennyi az, mit a Borzovai Nagy családnak az 1592. évet megelőző multjáról mondhatunk. Talán sokáig is időztünk a régi birtokviszonyok fejtegetésénél, de szükségesnek tartottuk azt azért, hogy hivatott történetiróink figyelmét felhivjuk a Tur és Szamos közti vidékre, melyről alig-alig vannak közzétett s a történelmi kritika tüzpróbáján keresztül ment adataink.

Meg kell még itt emlitenünk, hogy jeles családtörténetirónk Nagy Iván, ha bár fenntartással is, azon Nagy Gáspárt, kiről jelen munka 7-ik lapján emlitést tettünk és azt a Nagy Istvánt, ki 1592-ben Borzován kapott részt királyi, helyesen «nádori» adományban, a Rápolthi Nagy család tagjaként tünteti fel,[1] holott arra, hogy Nagy István és Nagy Gáspár a Rápolthi Nagy családból származott volna, épenséggel semmi adatunk sincs.

Nem tudjuk, mi vezette erre a feltevésre Nagy Ivánt? Talán az a körülmény, hogy a Rápolthi Nagy család a Borsa nemzetség birtokán a XVIII. és XIX. században birtokosként fordul elő, vagy talán az, hogy Rápolt és Borzova nem messze feküsznek egymástól s az átszármazás le-

[1] Nagy Iván: Magyarország családai. VIII. k. 45. l.

hetősége könnyen feltehető: nem tudjuk. Ellene szól ennek a feltevésnek az a körülmény is, hogy a Borzovai Nagy család ősi czimere, mely a családi traditio szükszavu meghatározása szerint: egy kardos kar virággal, a Rápolthi Nagy család, beliek által használt czimertől, mely kék mezőben, zöld dombon álló, jobbjában kardot, baljában vörös zászlót tartó vitézt ábrázol: merőben eltér.

II.

Mint emlitettük, a Borzovai Nagy család első ismert őse Nagy István, az 1592. évben többekkel együtt nádori adományt — uj adományt — visz Borzova helység egész birtokára. A beiktató parancsot s a leleszi káptalan által arra vezetett záradékot a függelékben egész terjedelemben közöljük. Ennek folytán az oklevél részletes ismertetése felesleges, annyival is inkább, mert annak egyes pontjait az I-ső részben már ismertettük volt. E helyen inkább az oklevél főbb pontjait csoportositjuk.

Az adomány jogczime: Nagy István és társainak hűsége és hű szolgálataik, melyeket ők a királyi koronának tettek (mint mondottuk, szokásos frázisok az e fajta oklevelekben), a nőadományosokat illetőleg pedig azon kegyelet és szánalom, melylyel iránt uk az adományozó helytartó viseltetik.

A birtokba iktatást Waniay Mózes leleszi áldozár teljesiti, Bagosi Bagossy Boldizsárral, mint kiküldött királyi emberrel. Megjelennek a beiktatáson a szomszédok és birtokszomszédok részéről: nemes és nemzetes Mándy Ambrus és Kelemen és Márton Albert, mindhárman Mándról; továbbá Márton Tamás, Sámuel, Boldizsár, Cheke Máté és Bereczk György mind az öten Zsarolyáról, maguk személyében; ugyancsak mint alkalmazottak és nemtelenek; nemes és nemzetes uraik nevében és képviseletében: Kondor Benedek: Rozsályi Kun Miklós; Feyér Antal és Kochis Pál, mindketten néhai nemzetes rozsályi Kun László hátramaradt özvegyének képviseletében, mindhárman Kisszekeresről, valamint Tóth Tamás és Balkó Antal, mindketten Kóródi Ispán István nevében és Sebestyén Albert, Ormosdon lakó, nagyságos báró Kevendthi Székely György képviseletében: mindhárman Nagyszekeresről. A beiktatás, mint emlitettük 1592-ben julius hó 14-én megtörténik.

Ezen időtől kezdve 1632-ig semmit sem tudunk a borzovai Nagyokról. Az 1632-ik évben, Márton Péter, Soldos György s több zsarolyáni lakos kérelmére vizsgálatot tartanak a Zsarolyán és Nagyszekeres helységek között vitássá lett területek tárgyában, mely vizsgálat során kihallgatott tanuk közt egy nemes Nagy István nevü egyén szerepel Borzováról.[1] Hogy azonban ez a nemes Nagy István egy személy-e az adományos Nagy Istvánnal, vagy annak fia-e, vagy annak a Borzovai Nagy Péternek fia-e, ki 1592-ben az adományos társak között szerepel: megállapitani nem tudjuk s épen ezért a leszármazási táblán sem tüntetjük fel.

Az 1632. évtől kezdődőleg 1745-ig a következő «Borzovai Nagy»-ok éltek Szatmár vármegyében:

1. Borzovai Nagy Jakab, ki lakóhelyének feltüntetése nélkül az 1655-iki taxás armalisták összeirásában fordul elő.[2]

2. 1660-ban, ugyancsak az armalisták közt találjuk, lakóhelyük megemlitése nélkül: Borzovai Nagy Istvánt és Borzovai Nagy Jakabot.[3] (Utóbbi valószinüleg egy személy az 1. alatt emlitett Borzovai Nagy Jakabbal.)

3. A taxás armalisták 1669-iki összeirásában találjuk Borzova községben a következőket: Nagy Istvánt, Nagy Györgyöt s egy másik Nagy Istvánt.[4] (Mindhárom előnév nélkül).

4. Egy 1660-iki nemesi összeirás szerint «borzovai nemesek: Nagy István, Nagy János».[5]

[1] Leleszi levéltár: 1632 Metal. Comit. Zathmár No. 49. Kivonat a leleszi konvent országos levéltárában Metal. Comit. Zathmár No 49. őrzött oklevélből, mely szerint 1632. évben Márton Péter, Soldos György s több sarolyáni lakos kérelmére vizsgálat tartatott a Sarolyán és Nagy-Szekeres helységek közt vitás területek tárgyában, mely vizsgálat során:

«Decimus testis nobilis Stephanus Nagy de Borzova prædicta, vir quadragenarius juratus et examinatus fuisset se antea nescivisse, quod ipsi Nagyszekeresienses possideant illas terras, sed eas semper Sarolaniensium esse sciebat ob proximam earum existentiam ipsi pago.»

[2] Szatmár vm. levéltár Consc. Nob. Fasc. 2. Actor. No. 1. Ann. 1655.

[3] Szatmár vm. levéltár: Nobiles Armales Fasc. 2. Actor. No. 3 Ann. 1660.

[4] Szatmár vm. levélt: Nobilit. Fasc. 2. Actor. No. 1. 1669.

[5] Szatmár vm. levéltár: Ann. 1660. Fasc. 2. Actor. No. 6.

5. 1706-ban Nagy János strázsamester Csaholczról, a Kajdy István nemes ezredében szolgál;[1] Nagy Pál, Nagy István fő, illetőleg viczehadnagy Kispaládról.[2]

6. 1709-ben Csaholcz községben találjuk: Borzovai Nagy Miklóst és borzovai Nagy Istvánt. Előbbi az 1709-ik évben Csaholczon főbiró.[3]

7. 1709-ben Kispaládon lakik: Borzovai Nagy Gergely János; Fehérgyarmaton pedig: Borzovai Nagy János.

8. «az insurgáló Lovas és gyalog nemesség Regestrumá»-ban[4] 1707-ben találjuk a következőket:

«Borzovai Nagy Pál úr két fiaival (e Pál valószinüleg egy személy az 5. pontban emlitett Pállal) Méltóságos Generális úr mellett vannak».

«Borzovai Nagy János és Borzovai Nagy László Borzováról, Bikk László ezredében szolgálnak. Előbbi adjutáns.»

9. Az 1745-ben szervezett nemesi katonaságnál hadnagy: Borzovai Nagy Sándor.[5]

Kérdés most, hogy a felsorolt s Szatmármegye levéltárában fekvő (66. lapon 2., 3., 4. jegyzet alatt idézett) iratok szerint borzovai előnévvel élő armalisták, valamint a többi borzovai előnévvel biró és illetőleg előnév nélkül előforduló de Borzován lakó «Nagy»-ok, annak a Nagy Istvánnak leszármazottjai-e, ki 1592-ben nádori adományt vitt Borzovára, vagy pedig más, idegen családból valók-e, kiket Borzovai Nagy Istvánhoz vérségi kötelék nem fűz?

A mi az 1—3. pont alatt felsorolt s tényleg «borzovai» előnévvel előforduló «Nagy»-okat illeti, ezek szerény nézetem szerint nem tekinthetők Nagy István leszármazottjainak, mert alig képzelhető, hogy abban az esetben, ha a donationalista Nagy István leszármazottjai lettek volna, az 1655., 1660. és 1669. években megejtett összeirások alkalmával, mikor t. i. nemességük alapját igazolniok kellett, az 1592-ben kelt donationalis levél helyett armalisra hivatkoztak volna. Nem képzelhető ez annyival is inkább, mert ha el is tekintünk azon előkelőbbségtől, melyet a jószágos nemesség biztositott, tekintetbe kell vennünk azt is, hogy épen ezen időre esik az 1630:30., az 1647. évi 26., t.-cz.-ek meghozatala, mely törvények rendelkezése szerint az armalisták a megyék házipénztárába taxák fizetésére köteleztettek, már pedig olyan magyar nemes, ki taxát fizessen akkor, ha a legcsekélyebb jogi alapja van a fizetés alul való kibuvhatásra: nincsen. Szerény nézetem szerint tehát, ha Nagy Jakab és a többi felsorolt armalisták csakugyan a jószágos nemességgel biró Nagy István leszármazottjai lettek volna, bizonyára nem mint armalisták, hanem mint jószágos nemesek vétettek volna fel.

Felmerül most azon kérdés eldöntése, hogy a 4—9. p. alatt felsorolt «Nagy»-ok, ezen, vagy más idegen családhoz tartoznak-e?

Eddigi kutatásaim azt igazolják, hogy Borzován, Csaholczon és Kispaládon ezen időben csak egy «Nagy» családnevü család lakott. Ha ezen községekben csak egy «Nagy» családnevü családot találunk s okmányaink csak ezen «Nagy» családbelieket emlitik mint jószágos nemességgel biró «Nagy»-okat, emlitik pedig mint láttuk ősi jószágok után jogosan használt borzovai előnévvel: kétségtelen, hogy a 4—9 pont alatt feltüntetett, Borzován, Csaholczon és Kispaládon lakó «Nagy»-oknak közös ősük volt, ezen közös ős pedig nem lehet más mint az a Nagy István, ki 1592-ben Borzovára nádori adományt nyert. Más kérdés aztán az, hogy a 4—9. pont alatti «Nagy»-okat be tudjuk-e állitani a családfába? Ezen kérdésre határozott «nem»-mel kell felelnem, mert olyan okmányokkal, melyek alapján 1777-től felfelé 1592-ig az összefüggő, hiteles nemzedékrend összeállitható volna: nem rendelkezem, feltevések utján pedig nem akarom a 1592-ig felmenő összefüggő családfát kierőszakolni.

A birtokomban levő okmányok alapján a leszármazást a következőkben állitottam össze:

[1] Károlyi család O. T. V. kötet. 432. l.

[2] U. o.

[3] Szatmár vmegye levéltára: Fasc. 2. Actor. No. 37. Ann. 1709.

[4] U. o. Fasc. 2. No. 29. 1707.

[5] U. o. Az 1745-ben szervezett nemesi katonaság c. ügycsomó.

I. Tábla.

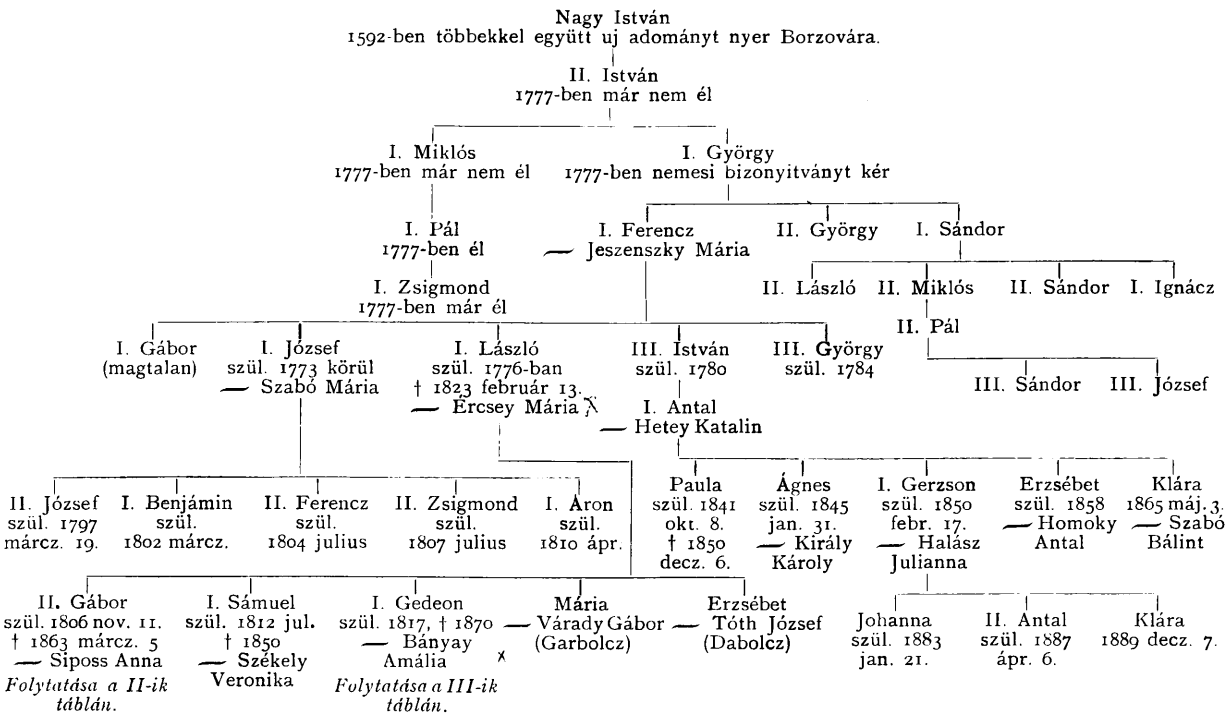

II. Tábla.

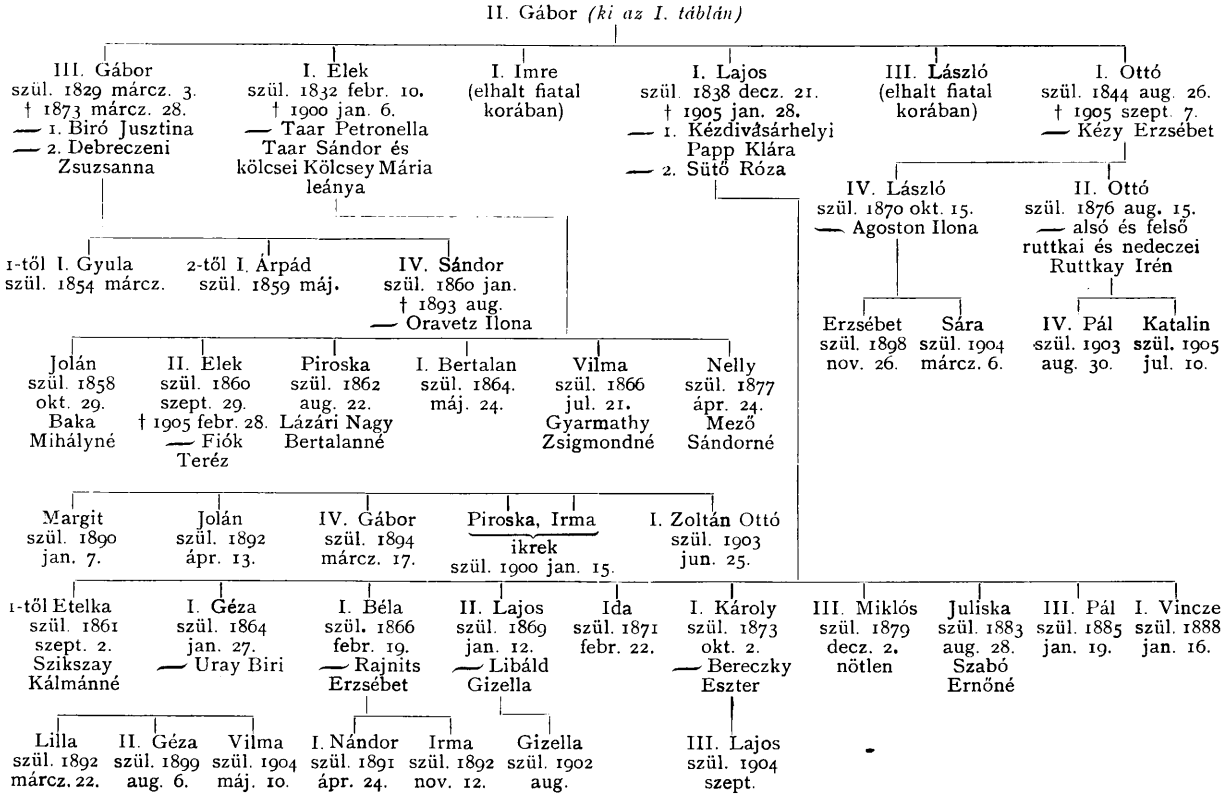

II. Tábla.

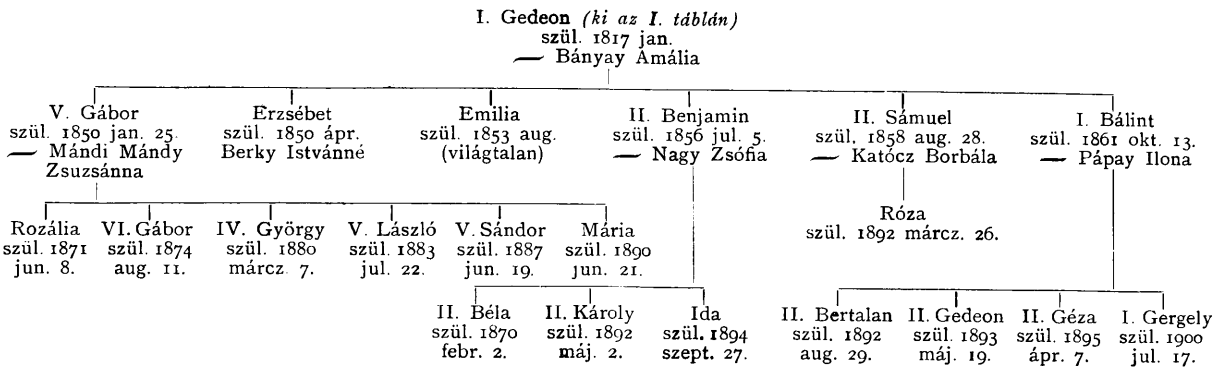

Az I. táblán feltüntetett I. Istvánról, a család első ismert őséről már szólottam.

Mint az eddig előadattokból is kitünik, a családfán I. István és II. István között hézag van.

II. István 1777-ben már nem él. Feltehetjük azonban, hogy az 1755-iki nemesi összeirás alkalmával még él s hogy egy személy azzal a b. (igy) Nagy Istvánnal, ki az 1755-iki nemesi összeirásban, lakóhelyének feltüntetése nélkül szerepel,[1] s talán azzal a Borzovai Nagy Istvánnal, ki 1709-ben Csaholczon a birói tisztséget töltötte be. (Lásd 28. l.)

II. Istvánnak két fia volt, I. Miklós és I. György, kik Csaholczon laktak. Utóbbi 1777 ben nemesi bizonylatot kér Szatmár vármegyétől, ugy maga és fiai: I. Ferencz, II. György, I. Sándor, úgyszintén már elhalt vérbeli testvératyafiainak, I. Miklósnak fia: I. Pál és ennek fia I. Zsigmond részére.

Kérvényében előadja, hogy ő elhunyt István fia, az ő nemességét illető okleveleket az arra rendelt küldöttségnek már bemutatta és «nem bizalmatlankodik e felszerelvényeknek (okmányoknak) a vármegye levéltárában való jó megőrzésében, mindazonáltal, miután saját maga és övéinek határozottabb biztonsága végett rászorul a nemesi bizonyságlevél kibocsáttatására»... kéri annak kiadatását.

A vármegye, miután ujból átnézte a folyamodók bizonyságleveleit, Feÿérkeövÿ István helytartónak 1592-iki birtokbaiktató parancsa alapján s folyamodók lankadatlan nemesi jog gyakorlására s az emlitett adományozás alapján szerzett nemesi jószágok tényleges birására tekintettel, részükre a nemesi bizonyságlevelet kiadja.[1]

A folyamodvány mellékleteit képező okmányokból azonban nem tünik ki, hogy nemzedékről nemzedékre filiálva össze tudta volna magát kötni I. György az 1592-ben nádori adományt nyerő I. Istvánnal. A vármegye, mint láttuk, megelégedett a nemesi jószág tényleges birásának bizonyitásával.

1813-ban a család ujból nemesi bizonylatot kér. Kérik azt Csaholczon lakó Nemes Nagy Gábor (I. Gábor), József (I.), László (I.), István (III.) és György (III.) testvératyafiak, néhai Nemes Nagy Ferencznek (I.) gyermekei magok és emlitett néhai atyjuk Nagy Ferencz életben levő Nagy Sándor (I.) nevü testvérjének, hasonlóképen Csaholczon lakó és élő gyermekei, Nemes Nagy László (II.), Miklós (II.), Sándor (II.) és Ignácz (I.) részére.

Folyamodványukhoz egy bizonyitványt csatolnak, melyet 1785 junius 10-én Borzova község előljárósága adott ki,[2] melyben igazolva van, hogy Nagy György és ennek Ferencz nevü fia «az igaz impetráns örökös Nagy Istvánnak legitimus successora, ki is mostan is helységünkben (Borzován) örökös jószágot bir s nemes Vármegyénktől personalista nemes ember számban tartatott mindez ideig»...

A felhozott bizonyitékok alapján a vármegye a család jószágos nemességéről szóló bizonyság-

[1] Szatmár vm. levéltára: Fasc. 32. Act. No. 141. Ann. 1755.

[1] Szatmár vm. levéltára: Nobilit. Ann. 1813. Fasc. 28. Actor. No. 8. L. alább a jegyzetben.

[2] A család leveles ládájában.

levelet úgy folyamodóknak, mint anyakönyvi «kiirások» által bizonyitott gyermekeiknek kiadja.[1]

Most áttérek azon, fájdalom, nagyon csekély adat közlésére, melyeket az egyes családtagok családi, vagyoni s egyéb viszonyairól tudunk.

[1] Szatmár vármegye levéltárában a Nobilit. Ann. 1813 Fasc. 28. Actor. No 8. alatt őrzött oklevél.

«A Borzovai Nagy család nemességét tanusitó hiteles okmány. Mi Szatthmár vármegye Egyházi V. Fő-Rendeinek, Ország Fő-Zászlóssainak, Nagyjainak és Nemesseinek Közönsége adjuk túdtokra é jelen való levelünknek rendeiben, mindeneknek akiknek illik, hogy minekutánna ditsősségesen országló kegyelmes koronás fejedelmünknek szólgálatját a köz-jót, és ezen vármegye egyébb dólgait érdeklő tárgyaknak fólytatások és elintézések végett a mai alól megiratott napon 's hellyen egybe gyülekezvén köz-gyűlésünket tartottuk volna: Akkoron Csaholcz nevezetü megyebéli helységünkben lakozó nemes Nagy Gábor, Jósef, László, István és György testvér atyafiak, néhai nemes Nagy Ferentznek élő gyermekei magok, és most emlitett néhai attyok, Nagy Ferentz, most is életben lévő Nagy Sándor nevezetü testvérjének, hasonlóképpen Csaholczon lakó, és élő gyermekei, ugymint nemes Nagy László, Miklós, Sándor és Ignátz nevekben és képekben is illendő alázatos esedezéssel hozzánk járulván, azon kértek bennünket, hogy az esedező levelekhez csatolt, és ezen vármegye által 1777-ik esztben a' most emlitett Nagy Ferencz és Sándor nevekre jószágos nemességekről ki adott nemesi bizonyság levelet az esedezők, mint ugyanazok gyermekeiknek, 's nem külömben az ő tőllök született gyermekeiknek neveikre is, kiket a bé adott anyakönyvbéli ki- irásokkal válóságos gyermekeiknek lenni bizonyítanak, hasonló hiteles által irásba le másoltatva ki-adatni méltóztatnók: Mely fent említett nemességet bizonyitó hiteles levelünk szóról-szóra 'e ként következik: Nos universitas Prælatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Comitatus Szathmariensis memoriæ commendamus tenore præsentium significantes, quibus expedit universis: Quod cum nos anno, die locove datarum præsentium, termino videlicet congregationis et sedis nostræ judriæ pro tractandis concludendisque arduis altum suæ sac cæs. regiæ, et aplicæ mattis servitium et communem cottus hujus permansionem respicientibus publicis frequenti numero convenissemus re una constituti proferendis etiam moderativis inter litigantes judiciis ad tribunæ consedissemus: Eotum egregius Georgius, Filius Stephani Nagy in possessione Csahólcz cottui huic ingremiata residens medio suplicis sui nobis exhibiti detexerit coram nobis; Quod licet idem instrumenta literalia factum nobilitatis suæ tangentia, coram ad id ordinata deputatione nostra jam produxerit, eorundemque instrumentorum in tabulario cottus hujus bonam conservationem haud diffidat, fine nihilominus certioris sui, suorumque securitatis literis nostris testimonialibus super satis modi productione sua per nos elargiendis indigeat ut plurimum, sintque sibi per quam necessariæ petendo nos humillime, testim nostras literas expediri, sibique sub authentico cottus sigillo elargiri facere vellemus. Cujus justa petitione permoti acta per factam deputationem nostram in materia investigationis nobilium congesta, nobisque relata et revisa, nobis denuo referri, et prælegi fecimus; Quoniam vero inter acta ejusdem deputationis in processu Szamosköz ad possessionem Borzova sub Nro. 500 congesta repererimus antelatum Georgium Nagy demortui Stephani filium, pro se et filiis suis Francisco, Georgio, et Alexandro, carnalis item fratris sui Nicolai Astjam denoti fllio Paulo, hujusque filio Sigismundo, certas literas introductorio statutorias Stephani condam Fejérkői, in absentia serenissimi condam imperatoris et Hungariæ regis Rudolphi secundi, anno 1592 die 3-a mensis Junii pro nobilibus Stephano Literato Téglás de Károly alias de Bórzova, Thoma Judii, Joanne Hegedűs, Nikolao Bakó, Joanne Tartzali, Valentino Sóldos, Stephano Nagy, altero Stephano Kallós, et Joanne Róka omnibus omnino de prædicta Borzova, nec non Joanne Almásy, filio condam Adami literati de Almás, ac denique Annæ Máthé, altera itidem Annæ Borzovay et Borbála Hegedüs, cum clausula «cum Nos» emanatas, quibus mediantibus memoratis impetrantibus, totalis possessio Bórzova huic cottui Szathmariensi adjacens, novæ donationis titulo collata dignoscitur, re super feria tertia proxima, post festum beatæ Margarethæ Virginis, anno eodem, nemine contradicente peracta introductione et statutione, sub authentico V. Conventus Sanctæ Crucis de Lelesz 15a Maji 1753. emanatas relatorio testimoniales, per nobilem præfatæ possessionis Bórzova communitatem jam prævie productas exhibuisse, simulque ad indesinentem usum nobilitarem et bonorum præfata donatione mediante partorum actuale possessorium provocavisse; præmissisque ex rationibus et argumentis deputationem nostram productionem præfatæ familiæ Nagyianæ, pro valida et sufficienti fisco etiam aquiescente acceptavisse. Unde et nos prænemoratum et Nobis relatum deputationis laborem revidentes, et productionem antelatæ Nagyianæ prossapiæ discutientes, atque eandem nobilitatem suam ad præscriptum benignæ ideæ sufficienter probavisse comperientes, opinionem repetitæ deputationis nostræ aprobavimus, et rati habuimus, totiesque fatum producentem cum suis cointeressatis, in ulteriori nobilitari usu relinquendum, et asservandos censuimus: Quemadmodum etiam pro veris et indubitatis nobilibus agnoscentes, et in numerum indubitatorum nobilium annumerantes, agregantesque et cooptantes; hasce nostras ad futuram reiterati Georgii Nagy et successorum ejus cautelam deservituras, authentici cottus hujus sigilli apressione roboratas extradandas esse duximus, et concedendas literas testimoniales. E congregatione et sede nostra judria 28-a et subsequis mensis Aprilis, anni 1777. diebus in oppido Nagy Károly celebrata. Lecta et extradata per ord. præfati i. cottus jur. notarium Josephum Zanathy m. pr. (L. S. authentici) Pagina 1-a Linea 25-a correctum, et loco Ferdinandi

I. István (lásd I. tábla) családi, vagyoni s egyéb viszonyait, kivéve azokat, melyeket már emlitettem: homály fedi.

II. Istvánnak két fia volt: I. Miklós, ki 1777-ben már nem él s I. György. Mindhárman Csaholczon laktak s mint kisbirtoku nemesemberek, egyszerü életet éltek. Közügyekben való szereplésüknek, kivéve II. István biráskodását, semmi nyoma.

I. Miklósnak egy fia volt: I. Pál s ennek ismét egy fia: I. Zsigmond, ki 1777-ben már él.

I. Zsigmondról és ennek utódairól semmi tudósitásunk nincs. Úgy látszik, hogy I. Miklós ága I. Zsigmondban kihalt.

I. Györgynek három fia volt: I. Ferencz, kitől a ma élő ismert ágak származnak; II. György és I. Sándor.

I. Ferencznek György nevü testvére valószinüleg fiatalon, nőtlen korában halhatott el, mert a későbbi okmányokban sem róla, sem utódairól említés téve nincs.

A legkisebb fiunak, I. Sándornak csak a származási táblán feltüntetett utódjait ismerjük. Sajnos, hogy ezeknek sem közölhetem születési és halálozási adatait, mert a csaholczi anyakönyvek elégtek.

A I. táblán álló I. Ferencz, kitől, mint mondottuk, a ma is élő, ismert ágak származnak, születési évét és helyét, vagyoni és egyéb viszonyait nem ismerjük. Ő is Csaholczon lakott; a nemesi bizonyságlevelet kérő folyamodvány szavai szerint azonban «Borzova nevezetü Curiális helységbe actuális birtokos».

Családjára vonatkozólag a következő lelkészi bizonyitvány ad felvilágositást:

«1813-ik esztendőben márczius hónapnak 5-ik napján a csaholczi matrikulából kiiródott keresztséglevél. Nemes Szatmár vármegyében Csaholcz nevezetü helységben lakozott néhai megboldogult Nemes és Nemzetes még élt Nagy Ferencz úr maradékainak (a kiknek neveik az uj mat-

positum Rudolphi sub G. Congregatione anno 1813 die 17-a Mar. in Oppido Nagy Károly celebrata per jur. prælibati i. cottus Szatmár. vice notarium Petrum Mándÿ m. pr. de eadem. Mivel pedig a' fentnevezett esedezők edgyik ága tulajdon az a' Nagy Sándor volna, a' ki még mostan is életben lévén, a' fent bé irt nemesi bizonyság levelünkbe név szerént bé foglalva vagyon; kinek ismét hogy Nagy László, Miklós, Sándor és Ignátz, valóságos és törvényes életben lévő gyermekei légyenek, két rendbéli bizonyság levelekkel bizonyittatnék; Továbbá a' másik ágon lévő néhai Nagy Ferentznek, kinek neve a' fent irt nemesi bizonyság levelébe hasonlóképpen bé iktattatott, és élő Nagy Sándorral egy testvér volt, élő gyermekei a' most esedező Nagy Gábor, József, László, István és György légyenek, mellyet ök hasonló módon rész szerént bizonyság levelekkel, rész szerént pedig hiteles anyakönyvbéli ki- irásokkal nyilván megpróbálnak; továbbá, hogy most emlitett élő nemes Nagy Jósefnek, Jósef, Béniámin, Ferentz, Sigmond és Áron nevezetü öt élő fiu magzati légyenek, az anyakönyvbéli ki irásból tsalhatatlanul ki jönne; valamint szinte nemes Nagy Lászlónak is Nagy Gábor és Sámuel két Fiai hasonló hiteles ki irással ellene mondhatatlanul ki- világosittatnék. Melynélfogva valamint egyrészről, a bé adott nemesi bizonyság levelünk erejénél fogva valóságos nemesi szabadsággal élését és törsökös nemesi jószágnak birását nemes Nagy Sándor, és néhai testvérje, nemes Nagy Ferentz, már ezelőtt elegedendő képpen bé bizonyitották; ugy szinte más részről az ő fent irt élő gyermekeik részek ről, a' kegyelmes királlyi rendelések értelmében is elegedendőképen meglévén bizonyitva előttünk az ő származások, most ez óráig is nemesi szabadságban való megmaradások, adományos jószágnak bírása és használása; tehát a folyamodóknak ebbéli kérelmeket, hellyesnek és igazságosnak lenni találván, részekre a' kivánt nemesi bizonyság levélnek ki adattatását, mellyben megyénk tiszt ügyéssze is megnyugovék, illendőnek itéltük; a' mint hogy nemes Nagy Gábort, Nagy Jósefet, Jósef Béniámin Ferentz, Sigmond és Áron öt élő gyermekeivel; továbbá Nagy Lászlót, két élő, Gábor és Sámuel nevezetü fiaival, ismét Nagy Istvánt és Nagy Györgyöt, öt testvér atyafiakat, mint néhai nemes Nagy Ferentz valóságos és törvényes fiait, továbbá az élő testvérjének Nagy Sándornak, Nagy László, Miklós, Sándor és Ignátz nevü négy élő fiait, a' már fent elő adott nemesi bizonyság levelünknek erejével hazánk valóságos nemesseinek meg esmérvén, a' többi megyénkbéli nemes urak rendjei közzé bé számláltatni ezennel rendeljük, és hitelesen meg esmérjük. Mellynek hiteléül kiadtuk é jelen való vármegyénk hiteles pecsétjével megerősittetett levelünket a köz-igazság azt hozván magával. Költ a' mi Nagy Károlly mező-városunkban folyó 1813-ik esztendei Mártius hava 17-ik 's több következő napjain tartatott közgyülésünkből. (P. H.) Megolvasván, egyeztetve kiadta

tettes nemes Szatthmár vgynek hites vice notariussa és tábla birája Mándi Mándy Péter s. k. Vásáros Naményi Eötvös Sándor cs. kir. tanátsos, és t. Szatthmár vármegye ord. v. ispánya s. k. Kis Dobronyi Isaak Sámuel s. k. v. ispány. Szentléleky Antal s. k, tábla biró és számvevő. Tolnay Imre s. k. tábla-biró. Szirmai Szirmay Lajos s. k. első alszolga-biró. Benedekfalvi Luby Károly s. k. alszolga-biró. Klobuszi Klobuszky Ignátz s. k. tábla biró, Boros-Jenői Korda István s. k. tábla-biró, Szerdahelyi Sigmond s. k. fő sz. biró, Péchy Jósef s. k. fő szolga biró. Riskó Jósef s. k. rend szerént való esküt. Ifiabb Kanisaÿ Ádám s. k. esküt.»

rikulában találtatnak, mert a régi a házzal együtt megégett, ezelőtt mintegy negyven esztendőkkel) születéseknek, megkereszteltetéseknek s neveiknek leirása. Nemes Nagy Ferencz urtól és Jeszenszkÿ Mária asszonytól született gyermekei ezek: Nemes és Nemzetes Nagy Gábor (a ki magtalan), Nagy József, Nagy László, Nagy István, Nagy György, a két elsőnek a kik meghaladják a negyven esztendőt, nevök az ujj matrikulában nem találtatik, a kik itt találtatnak azok e szerint vagynak: Nemes és Nemzetes Nagy László (lásd I. tábla I. László) megkereszteltetett 1776 augusztusnak 24-ik napján, keresztatyja volt Besey László, keresztanyja Csathó Mária. Nemes Nagy István (lásd I. tábla III. István) megkereszteltetett juliusnak 29-én 1780, keresztatyja volt Végh Zsigmond, keresztanyja Kállay Ferenczné. Nemes Nagy György (lásd I. tábla III. György) kereszteltetett 28. juli 1784, keresztapja volt Szabó János akkori preldikátor, keresztanyja Görgényi Mihályné»...

I. Józsefnek őt fia volt:

II. József, szül. Csaholczon 1797. márcz. 19.

I. Béniamin, szül. Csaholczon 1802. márcz.

II. Ferencz, szül. Csaholczon 1804. juli.

II. Zsigmond, szül. Csaholczon 1807. juli.

I. Aron, szül. Csaholczon 1810. ápr.

Valószinü, hogy Csaholcz községben ez idő szerint is élő s magukat «borzovai Nagy»-oknak tartó «Nagy» családnevüek közül többen ezen I-ső Józsefnek leszármazottjai, de miután az összeköttetés hiteles anyakönyvi bizonylatokkal (miután mint emlitettük, az anyakönyvek elégtek) sem más okiratokkal be nem igazolható: felsorolásukat mellőztem, s a Csaholczon lakó «borzovai Nagy»-ok közül csak azokat soroltam fel (l. 49—50. l.), kiknek leszármazására hiteles adataim vannak, ezek pedig mint látni fogjuk, nem I. József, hanem III. István leszármazottjai.

Mint emlitettem, a borzovai Nagy család ismert tagjai I. Ferencztől és illetőleg I. Ferenczнek I. László és III. István nevü fiaitól származnak.

Lássuk most ezeket az ágakat:

1. I László ága.

I. László született Csaholczon 1776-ban. Iskoláit Debreczenben végezte. Mint szerény anyagi viszonyok közt élő szülék gyermeke, iskoláinak végeztével, az akkori idők szokása szerint, 1798-ban Fülpösdaróczra ment rektoriára. Mint fülpösdaróczi tanitó nősült; felesége: Ertseÿ József garbolczi, később komlódtótfalui református lelkész és Boross Mária leánya: Mária. Az esküvő Garbolczon volt 1798-ban. Nemsokára Kisnaményban választották meg tanitónak, hol 1803-tól 1811-ig lakott. Innen Darára hivták meg lelkésznek. Darán 1811-től 1822-ig lelkészkedett. 1822-ben Géberjén választotta meg lelkésznek s mint ilyen halt el Géberjénben 1823 február 13 án.[1] Halálesete a géberjéni halotti anyakönyvben következőleg van bejegyezve:

«néhai boldog emlékezetü Nagy László prædikátor e világra nézve pályafutását végezte; temettetett számos honpolgárok jelenlétében 15. febr. prædikálván felette T. Inczédy József porcsalmai prædikator úr. Nincsen a koporsóban békesség! és T. Kiss Áron úr Naményi prædikátor úr.»

Neje: Ertsey Mária Garbolczon halt el 1850. október 2-án, 68 éves korában.

I. Lászlónak 5 gyermeke volt. Három fiu: II Gábor, I. Sámuel, I. Gedeon, és két leány: Mária és Erzsébet.

A) *II. Gábor* (ki az I. táblán).

II. Gábor 1806 november hó 11-én született Kisnaményban. — Tanulmányait Debreczenben elvégezvén, 1827-ben Nagyszekeresre ment rektoriára. — Ott ismerkedett meg nemes Siposs Annával, kivel 1827. évi aug. hó 3-án Nagyszekeresen házasságot kötött.

Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek sok szép és érdekes dolgot jegyeznek fel tanitói működéséről.[2] A többek közül idejegyzem a következőket:

«Nagy Gábort Nagyszekeresen már 1827-ben dicsérik; 1829-ben pedig nemcsak a magyar irást, olvasást, számvetést adta elő, hanem extraneus tanitványaival egész a rhetorikáig felment és a rhetorokkal és sintaxistákkal is jól produkálta magát, értvén Ciceróból, Cornéliusból és Schützből a feladott káputokat. Ezután is dicsérik.» Nagyszekeresről Tunyogra, innen Darára válasz-

[1] Életrajzi adatokat lásd: Kiss Kálmán «A szatmári ref. egyházmegye története» czimü munkájában.

[2] Kiss Kálmán id. m. 643. l.

tották meg papnak, hol 1834-ig lelkészkedett. 1834—1839-ig Tatárfalván, 1839—1841-ig Rápolton, 1841-től 1854-ig Fülpösön; Fülpösön laktában megirta a fülpösi egyház történetét.[1] 1854-től 1863 márczius hó 5-én bekövetkezett haláláig Fülpösdaróczon lelkészkedett.

Felesége, nemes Siposs Anna áldott galambszelid lelkü asszony volt; ő maga kemény, szigoru ember, de jószivü, a szépért, nemesért mindig lelkesedni tudó.

Sok gyermeke volt, kiket más vagyon hiányában csak nagynehezen iskoláztathatott szerény lelkészi jövedelméből.

A szabadságharcz kitörésekor a két legidősebb fiu: III. Gábor és I. Elek a sárospataki főiskola növendékei voltak. A háborus idő szétkergette az iskolák növendékeit s a két fiut is hazaüzte a vihar a fülpösi szerény paplakba.

«Zimankós téli éjjelen, per pedes apostolorum, érkeztünk haza,» beszélte megboldogult Elek bátyám. «Zörgettünk. Nagysokára kinyilt az ablak, kinézett rajta valaki s majd hirtelen becsapódott. Ujból zörgettünk, kiabálva hogy mi vagyunk!... Az ablak ujból kinyilt, egy mély baríton, apánk jól ismert érces hangja dörgött ki hozzánk: Van-e honvéd atilla?»

«Még nincs, de ha meg tetszik engedni lesz», feleltünk hirtelen, hisz' bucsuzni jöttünk! S bucsuztunk is. Hasztalan sirt szegény jó anyánk, apánk még az éjjel kocsira pakolt bennünket s bevitt Debreczenbe. Három nap mulva, már ő is megsiratott, de honvéd atillában»...

E tettéről szól a következő okmány: «E. 2206. sz. h. ü. m. 1849. Febr. 7. A hadügyministerium kedves kötelességének ismeri a haza egy lelkes fiát, Nagy Gábor Szatmármegyében fekvő Fülpös helysége ref. v. lelkészét a közönséggel megismertetni, ki áthatva a honszeretet magasztos érzelmétől, két fiát, Gábort és Eleket azon utánzásra méltó igérettel adá át a haza rendelkezésének, hogy mihelyt a még honmaradt három fia (Imre, Lajos, Ottó) oly kort érend el, hogy képes lesz szabadsági harczunkban tettleges részt venni, azokat nem késendik a haza oltárára felajánlani, kijelentvén egyszersmind, hogy ha kora és családatyai állása engedné, már régen maga is fegyvert emelendett szorongatott hazánk függetlenségeért. Fogadja emlitett lelkész e nemes tetteért a haza köszönetét. Mészáros Lázár hadügyminister.[1]

II. Gábor felesége: nemes Siposs Anna 1881. január 9-én halt el Győrtelken Szatmármegyében.

II. Gábornak mint emlitettük, sok gyermeke volt: III. Gábor, I. Elek, I. Imre, I. Lajos, III. László, I. Ottó.

a) *III. Gábor.*

III. Gábor 1829 márczius 3-án született Nagyszekeresen. Mint láttuk, 1849-ben felcsapott honvédnek. Előbb mint közhuszár, később mint hadnagy szolgált a Bocskay-huszároknál. A szabadságharcz leverése után sokáig bujdosott. Később a honvédség szervezésekor ujból huszár lett. Szatmáron halt meg 1873 márcz. 28-án mint honvédhuszárhadnagy.

III. Gábor kétszer nősült. Első felesége: Biró Jusztin volt, kivel Csobalyon 1853-ban lépett házasságra. Első házasságából egy fia származott I. Gyula, ki 1854-ben született. Második felesége: Debreczeni Zsuzsánna. Esküdtek Szatmárt 1858-ban. Második házasságából két fiu származott: I. Árpád született 1859 május hóban Szatmárt és IV. Sándor: szül. 1860 junius havában Szatmárt. A két első fiu: I. Gyula és I. Árpád Amerikába vándoroltak. IV. Sándor, kinek felesége Oravetz Ilona volt, mint vasuti állomásfőnök halt el Nagybányán 1893 augusztus havában. Özvegye Lakatos Dániel, szatmári forgalmi főnökhöz ment nőül.

Térjünk vissza most II. Gábor másodszülött fiához I. Elekhez s lássuk az ő leszármazottjait.

b) *I. Elek.*

I. Elek született Tunyogon 1832 febr. 10-én. Tanulmányait Sárospatakon végezte. Ő is mint bátyja III. Gábor, végig küzdötte a szabadságharczot; tiszti rangot azonban nem nyert. A szabadságharcz letörése után visszament Patakra s midőn iskoláit elvégezte, Tiszakeresztur lelkésze lett. Onnan Tiszaujlakra ment lelkésznek. A 90-es években nyugalomba vonult. Öreg napjait Mi-

[1] U. o. 31—32. lap.

[1] Megjelent az 1849-iki hivatalos közlönyben. Eredetije a család levelesládájában.

lotán élte le, hol szép vagyont szerzett. Meghalt Milotán 1900 január 6-án.

Felesége: Taar Sándor és kölcsei Kölcsey Mária leánya: Petronella. Az esküvő Milotán volt: 1856 ápr. 6-án. Neje 1899 decz. 26-án halt el Milotán.

I. Elek szerző ember volt s gyermekeire tekintélyes vagyont hagyott.

Gyermekei:

1. Jolán; született 1858 okt. 29én Fülpösdaróczon. Férje: Baka Mihály fülesdi földbirtokos.

2. II. Elek; született 1860 szept. 29-én Fülpösdaróczon.

3. Piroska; született 1862 aug. 22-én. Férje: lázári és mezőkölpényi Nagy Bertalan, szinyérváraljai kir. közjegyző.

4. Bertalan; született 1864 máj. 24-én Tiszaujlakon. Amerikában lakik. — Utódait nem ismerjük.

5. Vilma; született 1866 julius 21-én Tiszaujlakon. Férje: Gyarmathy Zsigmond ref. lelkész Kisnamény.

6. Nelly, született 1877 ápr. 24-én Tiszaujlakon. Férje: Mező Sándor kereskedő. Szatmár.

Mielőtt II. Gábor többi fiának leszármazóit ismertetnénk, lássuk I. Elek fiának II. Eleknek leszármazóit.

II. Elek 1860 szept. 29-én született Fülpösdaróczon. Meghalt mint vármegyei irnok 1905 febr. 28-án Nagykárolyban.

Felesége: Fiók Teréz. Gyermekei következők:

1. Margit; született Nagykárolyban 1890 január 7-én.

2. Jolán; született Nagykárolyban 1892 ápr. 13-án.

3. IV. Gábor; született 1894 márcz. 17-én Nagykárolyban.

4. Piroska Irma; született 1900 jan. 15-én Nagykárolyban.

5. I. Zoltán Ottó; született 1903 junius 25-én Nagykárolyban.

Most áttérünk II. Gábor negyedik fiára I. Lajosra, miután I. Imrének, ki fiatalon halt el, utódai nem maradtak.

c) *I. Lajos.*

I. Lajos 1838 deczember 21-én született Fülpösön. Meghalt Beregszászban mint takarékpénztári könyvelő 1905 január 28-án.

Kétszer nősült. Első Feleségétől, kézdivásárhelyi Papp Klárától, kivel 1859-ben Csomajon (Bereg m.) lépett házasságra, a következő gyermekek származtak:

1. Etelka; született 1861 szept. 2-án Fornoson (Bereg m.). Férje: Szikszay Kálmán ref. lelkész, Rafajnaujfalu.

2. Géza; született 1864 január 27-én Fornoson. Gépész. Lakik: Csekében (Szatmár m).

Felesége: Uray Biri. Gyermekeik következők:

a) Lilla; született 1892 márcz. 22-én Csekében.

b) II. Géza; született 1899 aug. 6-án Csekében.

c) Vilma; született 1904 máj. 10-én Csekében.

3. I. Béla; született 1866 február 19-én Fornoson. Butorraktáros; lakik Egerben. Felesége Rajnits Erzsébet. Gyermekei következők;

a) I. Nándor született 1891 ápr. 24-én VIII. gymnasista.

b) Irma; születetett Egerben 1892 nov. 12-én.

4. II. Lajos; született 1869 január 12-én Fornoson. Lakik Kisgeőczön (Bereg m.). Iparos. Felesége, kivel Nagybereznán 1894-ben kötött házasságot: Libáld Gizella.

Gyermekök:

Gizella; született 1902 augusztusban Perecsenyben (Bereg m.).

I. Lajos második felesége Sütő Róza volt, kivel 1870-ben Barkaszón lépett házasságra. Második házasságából a következő gyermekek származtak:

5. Ida; született 1871 február 22-én Rafajnaujfaluban. Óvónő. Lakik Nagyguton (Bereg m.).

6. Károly; született 1873 okt. 2-án Nagymuzsalyban. Gépész. Lakik Ajkán (Veszprém m).

Felesége: Bereczky Eszter. Esküvő: Győrben 1902 okt. havában.

Gyermekök:

III. Lajos; született 1904 szeptember havában Ajkán.

7. III. Miklós; szül. 1879 deczember 2-án Dédán. Nőtlen.

8. Juliska; született 1883 aug. 28-án Rafajnaujfaluban. Férje Szabó Ernő tanitó. Esküvő: 1903 junius 3. Beregszász. Lakás: Gégény (Szabolcs m.).

9. III. Pál; született 1885 január 19-én Rafajnaujfaluban. Ref. tanitó. Lakik: Sonkádon (Szatmár m.). Nőtlen.

10. Vincze; született 1888 január 16-án Rafajnaujfaluban. Tanuló Debreczenben.

Lássuk most II. Gábor legkisebb fiának I. Ottónak leszármazóit, miután III. Lászlónak, ki fiatalon halt el, utódai nem maradtak.

d) *I. Ottó.*

I. Ottó; született 1844 aug. 26-án Fülpösön. Földbirtokos s Fehérgyarmat községnek hosszu időn keresztül, 1905 szept. hó 7-én bekövetkezett haláláig főbirája. Felesége: nemes Kézy Erzsébet, nemes Kézy László és berczeli Bakó Zsuzsánna leánya, ki 1897 febr. 7-én Fehérgyarmaton halt el. Esküvő: Fehérgyarmaton 1864 január 6.

Gyermekeik:

1. IV. László; született 1870 október 15-én Vámosorosziban. Kir. járásbiró. Lakik: Jászberényben. Felesége: Ágoston Ilona. Esküvő: Jászberényben 1897 junius 5-én.

IV. László gyermekei:

a) Erzsébet; született 1898 november 26-án Mezőcsáton.

b) Sára; született 1904 márcz. 6-án Jászberényben.

2. II. Ottó; született 1876 aug. 15-én Vámosorosziban. Jásznagykunszolnok vmegye aljegyzője, jog és államtudományok tudora. Lakik: Szolnokon. Felesége: Alsó- és felsőruttkai és Nedeczei Ruttkay Irén. Esküvő: Tiszaroffon 1902 aug. 26.

II. Ottó gyermekei:

a) IV. Pál; született Szolnokon 1903 augusztus 30-án.

b) Katalin; született Szolnokon 1905 julius 10-én.

B) *I. Sámuel.*

I. Sámuel született 1812 julius havában Darán. Ő is végigküzdötte a szabadságharczot s ott kapott sebei következtében halt el 1850-ben Darán. Felesége: Székely Veronika. Gyermekük nem volt.

C) *I. Gedeon* (ki a III. táblán).

I. Gedeon született Hérmánszegen 1817-ben. Borzován lakott, hol a kis nemesi birtokon gazdálkodott. Meghalt Borzován 1870-ben. Felesége, kitől alábbi gyermekei származtak: Bányai Amália.

Gyermekeik:

1. V. Gábor; született 1850 január 25-én Borzován. Földmives. Felesége: mándi Mándy Zsuzsánna.

Gyermekeik:

a) Rozália; született 1871 junius 8-án Borzován.

b) VI. Gábor született 1874 aug. 11-én Borzován. Nőtlen.

c) IV. György született 1880 márcz. 7-én Borzován. Nőtlen; földmives.

d) V. Sándor; született 1887 junius 19-én Borzován. Nőtlen.

e) Mária; született 1890 junius 21-én Borzován.

2. Erzsébet; született 1850 április havában Borzován. Férje: Berky István. Laknak: Kisszekeresen.

3. Emilia; született 1853 aug. havában Borzován. (Világtalan.)

4. II. Béniámin; született 1856 julius 5-én Borzován. Elhalt ugyanott 1902 aug. 4-én. Földmíves. Felesége: Nagy Zsófia.

Gyermekeik:

a) II. Béla; szül. 1890 febr. 2-án Borzován.

b) II. Károly; szül. 1892 május 2-án Borzován.

c) Ida; szül. 1894 szept. 27-én Borzován.

5. II. Sámuel; szül. 1858 aug. 28-án Borzován. Földmives. Felesége: Katócz Borbála.

Gyermekeik:

a) Róza; szül. 1892 márcz. 26-án Borzován.

b) I. Bálint; született 1861 okt. 13-án Borzován Földmives. Felesége: Pápay Ilona.

Gyermekeik:

a) II. Bertalan; szül. 1892 aug. 24-én Borzován.

b) II. Gedeon; szül. 1893 máj. 19-én Borzován.

c) II. Géza; szül. 1895 ápr. 7-én Borzován.

d) I. Gergely; szül. 1900 jul. 17-én Borzován.

D) *Mária* (születési évét nem tudjuk). Férje: Várady Gábor ref. lelkész volt. Laktak: Garbolczon.

E) *Erzsébet* (születési évét nem tudjuk). Férje: Tóth József ref. lelkész volt. Laktak: Dabolczon.

2. III. István ága (I. tábla).

III. István 1780 julius havában született Csaholczon. Lakott: Csaholczon. Nejétől nemes Biharÿ Máriától, ki később nemes Bernáth György felesége lett, egy fiu származott I. Antal, ki

1847-ben még él. Ő 1847 decz. 28-án a szatmári káptalan előtt kötött szerződés szerint [1] eladja azon ősi telket, mely Csaholczon, az általa lakott telek és a Kállay László telke között fekszik, valamint az oroszi, naményi és ricsei részeit, az Éger nevü kaszálókból egy anya telki illetőségét, egy foglárt, (igy hivják Szatmárban a falu végén fekvő bekeritett kerteket) a Lanka és Rekesz erdőbeli illetőségek kivételével, T. Szabó Karolina özv. Harmos Ignácznénak 640 ezüst forintért.

Felesége: Heteÿ Klára, kitől a következő gyermekek születtek.

1. Paula; szül. 1841 okt. 8-án Csaholczon. Meghalt ugyanott 1850 deczember 6-án.

2. Ágnes; született 1845 január 31-én Csaholczon. Férje Király Károly földmives. Laknak: Méhtelken.

3. I. Gerzson, született 1850 febr. 17-én Csaholczon. Földmives. Neje: Halász Juliánna. Esküvő Csaholczon 1882 márcz. 28-án.

Gyermekeik:

a) Johanna; született Csaholczon 1883 január 21-én.

b) Antal; született Csaholczon 1887 ápr. 6-án.

c) Klára; született 1889 dec. 7-én Csaholczon.

4. Erzsébet; született 1858-ban Csaholczon. Férje: Homoky Antal földmíves. Laknak Csaholczon.

5. Klára; született 1865 máj. 3-án Csaholczon. Férje: Szabó Bálint földmives. Laknak Csaholczon.

Meg kell még emlékeznem a család czimeréről.

Tudtommal a Borzovai Nagy családnak a legutóbbi időkig nem volt uralkodó által adományozott czimere. A családi traditio szerint a család által a legrégibb időtől fogva használt czimerben «kardos kar virággal» volt s ezen czimeralak nyoma mutatkozik is egyes eltöredezett, megrongált pecsétlenyomaton, de ma már alig felismerhető s inkább a hagyomány által befolyásolt képzelet látja bennök a «kardos kart virággal». Találunk olyan czimerpecsét lenyomatot is, melyben madár s másikban melyben állat, talán oroszlán alakjai ismerhetők fel. Mindebből az látszik, hogy a czimerre édeskeveset adhattak s ha szabad mondanom olyat használtak a milyen épen tetszett vagy kéznél volt.

E sorok irójának megboldogult atyja (I. Ottó) az emlitett czimeralakokat egy czimerbe foglaltatta s annak mint uj czimernek, maga valamint utódai számára való adományozását kérte, mely kérelmét Ő Felsége, 1904. évi április hó 22-én kelt elhatározásával, a család régi nemességének és Borzovai előnevének épségben tartása mellett teljesitette is.

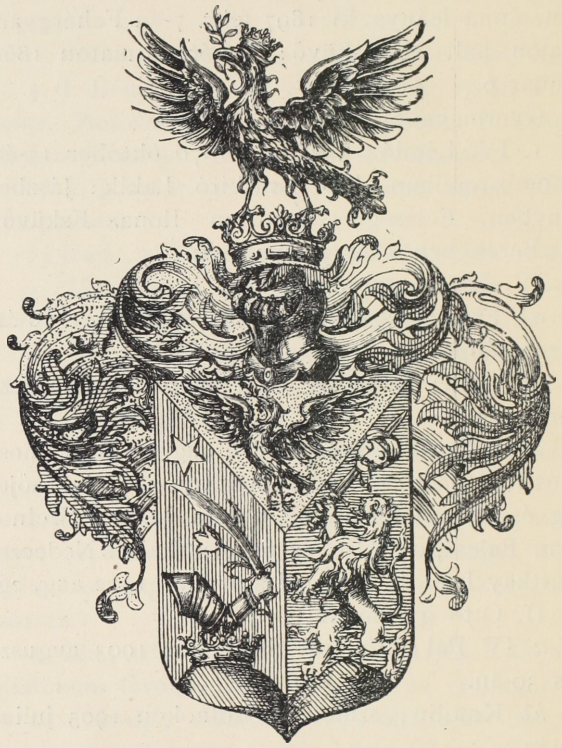

A czimer leirása következő: vörössel és kékkel hasitott paizs, háromszegü arany paizsfővel, melyben jobbra fordult kiterjesztett szárnyu repülő kék sas csőrében babérágat tart. A jobb vörös mezőben aranykoronás dombon könyöklő balra fordult pánczélos jobb kar markában aranymarkolatu görbe kardot és természetes liliomágat tart; a jobb felső sarokban ötágú arany csillag; a bal kék mezőben pedig, zöld dombon álló, jobbra fordult oroszlán felemelt jobb lábában törökfejes aranymarkolatu pallost tart, balját ragadozásra nyujtja. A koronás nyilt lovagsisak disze: a kiterjesztett szárnyu, jobbra fordult, csőrében babérágat tartó kék sas, fején koroná-

[1] Családi levelesládában.

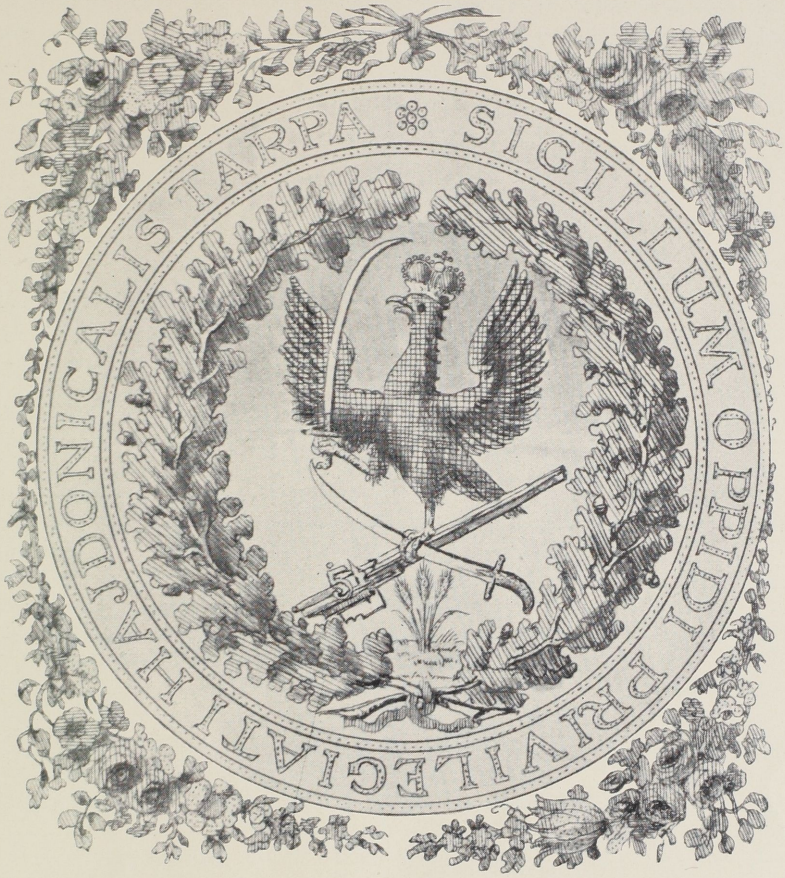

TARPA VÁROS CZÍMERE II. RÁKÓCZI FERENCZTŐL 1708-BÓL.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

val. Foszlányok: jobbról kék arany, balról vörös ezüst.

Munkám első része akaratlanul is hosszura nyult s bár a vonatkozó forrásokat a leglelkiismeretesebben is igyekeztem felhasználni, lehetnek és lesznek is benne botlások, helytelen következtetések, melyek a birálatot kihivják s pótlásokra, felvilágositásokra és helyesbitésekre szorulnak, de ezzel az eddiginél nagyobb fény fog derülni szülőföldemnek a Szamos és a Tur közének történelmére s birtokviszonyaira.

A mi munkám második részét illeti, érzem, hogy sok helyen hiányos, hézagos, bár sok évi adatgyüjtés eredménye. Szolgáljon e tekintetben mentségemre, hogy a mi benne van, saját munkám fáradságos gyümölcse, mert a Borzovai Nagy családról, kivéve azon két sort, melyet Nagy Iván családtörténeti munkájának VIII. k. 45. lapján feljegyzett, továbbá azon egy pár adatot melyeket Kiss Kálmán az idézett helyeken közölt, más közzétett közvetlen forrás nem állt rendelkezésre. BORZOVAI Dr. NAGY OTTÓ.

VEGYES.

Tarpa város czimeres- és kiváltságlevele II. Rákóczi Ferencz fejedelemtől.

(Egy melléklettel.)

Középkori czimeres, illetve czimeres nemesleveleinkről folyóiratunk, fennállása óta, oly tekintélyes sorozatot közölt már eddigelé is — és alapos a reményünk, miszerint ezen sorozat egyhamar nem is fejeződik be — hogy ezen a téren bármely külföldi nemzet ily nembeli emlékeivel szemben elsőbbségben vagyunk.

Annál különösebb azon jelenség, mely szerint egyes, hozzánk korra nézve sokkalta közelebb álló fejedelmeinktől, királynénktól, alig-alig maradt fenn czimeres emlék. Igy Izabella királyné, Brandenburgi Katalin, Báthory András, vagy a dicső emlékü II. Rákóczi Ferencz fejedelmünk czimeres nemeslevelei valósággal ritkaság számba mennek, vagy eredetiben egyáltalában ismeretlenek.

Thaly Kálmán, a Rákóczi-kornak közel félszázad óta kutatója és méltán állithatni, legalaposabb ismerője, eddigelé közölt ugyan egynéhány II. Rákóczi Ferencz fejedelem által adományozott czimeres nemeslevelet, illetőleg nemesitőlevelet (*Nyúzó*, Szerencs, 1707. május 20., *Turul*, XIII. évf. 49—54. l., *Almásy*, Szerencs, 1707. okt. 28., *Turul*, XXIII. évf. 49—52. l., *Vigouroux*, Rodostó, 1728. ápr. 7., *Turul*, XXVI. évf. 11—14. l.), továbbá *Kiss István*, egy eredeti nemesitőlevelet (*Kiss István*, Rodostó, 1725. márczius 14., *Turul*, XXV. évf. 193—195. l.), de ezek közül a *Nyúzó* és az *Almásy* család részére adott czimeres nemeslevelek *nem eredetiek*, hanem csak azok másolataiból ismeretesek.

De ezeken kivül *Thaly Kálmán*, a folyóiratunk XIII. évf. 49—54. lapjain adott czikkében megemliti, miszerint a dicső II. Rákóczi Ferencz fejedelem *egyetlen eredeti czimeres leveléről* van tudomása, és ez: *Tarpa* szabad hajdu városáé. A minden tekintetben érdekes czimeres levél holléte felől azonban hirt nem adott, úgy, hogy annak felszinre jutásához egyelőre kevés remény kinálkozott.

Lehóczky Tivadar munkájában[1] szintén megemlékszik ugyan (760. l.) a város részére adott kiváltság- és czimereslevélről, de azzal, hogy az hol, kinél őriztetik, adós maradt.

Most azonban, a *Bereg vármegye* levéltárában őrizett czimeres nemeslevelek felülvizsgálása közben, előkerült Tarpa szabad hajdu-városnak, a dicső emlékü II. Rákóczi Ferencz fejedelem által *Egerben, 1708. szeptember 8-án* adott eredeti czimeres levele, a melynek élén az adományozott czimer a rendes szokáshoz hiven ki is van festve.

A czimereslevél szövege elmondja, hogy Tarpa város, a melynek a fejedelem egyébként örökös ura volt, olyan, az utókor megemlékezésére is méltó hivséggel és állhatatossággal tüntette ki magát nemcsak vele szemben, hanem a zsarnokság idején egyuttal az édes haza s a dicső magyar nemzettel szemben is — a mely századokon át virult szabadságban — hogy elismerése jeléül lakosságát házának hajduivá tette és ezzel kapcsolatban mindennemü kiváltságokkal ruházva fel, őket a jobbágy-munka alól mentesitette.

De ezenkivül czimert és papirral fedett zöld pecséttel való pecsételési jogot is nyert.

Az adományozott czimer a következő:

Fölfelé szálló, herczegi koronával koronázott fekete sas, a Rákóczi-háznak sasa, jobbjában kardot, baljában pedig keresztbe fektetett,

[1] Bereg vármegye monografiája, III. köt. 752—761. l.

másik kardot és hosszu puskát, az ú. n. *polhákot* tartva, a mely a szabad hajduk kedvelt és megszokott fegyvere, a melyek alatt a földje termékenységét jelképező, a földből növő három búzakalász emelkedik. Az egészet egy zöldelő tölgykoszoru övezi (alul piros szalaggal megerősitve), a melyet régente a római nép és szenátus meg sokan mások, a haza érdemeseinek és a szabadság előharczosainak szoktak volt ajándékozni; köriratképen: A kiváltságos Tarpa, hajduváros pecsétje.

Sőt ezenfelül, a fenti czimert egy lengyel tympha [1] nagyságu ezüst pecsétnyomóba is vésette és azt a nevezett szabad hajduvárosnak általadta.

A czimereslevél teljes szövege igy szól:

Nos Franciscus dei gratia sacri romani imperii princeps Rakoczi, pro libertate confœderati regni Hungariæ statuum et ordinum dux, etc. damus pro memoria tenore præsentium significantes, quibus expedit universis, quod nos in perpetuam fidelitatis ac fidelium servitiorum, tam erga serenitatem nostram, quam attunc dominum terrestrem, rara et posterorum quoque reminiscentiæ transcribi digna fide et constantia, quam et dulcissimam patriam, ac inclyitam (igy) gentem nostram Hungaram, gloriosa longis sæculorum sub decursibus libertate florescentem, sed ea per tyrannicum domus Austriacæ dominium, ruptis sanctarum legum diplomatumque regiorum repagulis, retroactis temporibus spoliatam atque exutam, in spontanea animorum viriumque et armorum pro vindicanda tanta tyrannide, asserendaque ac post liminio, auspiciis supremi regnorum moderatoris, cuius arbitrio mutantur potestates, restabilienda libertate sumptorum, accomodatione et ultroneo obsequio impensorum recognitionem, posteaquam oppidum nostrum Tarpa, ea lege, ut futuris semper temporibus eiusdem inhabitatores militarium muniorum [2] capaces, domus nostræ principalis Hajdones existant, specialibus privilegiis, ex singulari munificentia nostra dotaverimus, ac rusticano, quo modo dictæ domui nostræ principali ab antiquo servire, colonicaliaque seu jobbagyonalia servitia obire universi eiusdem incolæ tenebantur, e statu benigne eximentes, in numerum cæterorum privilegiatorum oppidorum Hajdonicalium iisdem, quibus eorum quodlibet, utitur, fruitur atque gaudet, prærogativis, libertatibus et immunitatibus donantes assciverimus atque annumeraverimus, in speciale præmisso modo exhibitæ atque indultæ gratiæ nostræ testimonium, haec quoque pro communi eiusdem oppidi nostri Hajdonicalis sigillo, insignia: Aquilam nempe ducali corona seu diademate verticetenus insignitam, e gentilitiis domus nostræ principalis propriis, in libero ære erecto corpore, alisque expansis, dextro evaginatum acinacem stringentem, synistro vero pedibus mucronem nudum, et longum, quo Hajdones ab antiquo uti solebant sclopetum, *polhák*, vulgo nominatum, quibus scilicet modernæ nostræ nationali exercituationi plerique oppidi huius incolæ, fere præ cæteris aliis sese ultro, ut præmissum est, applicantes, munia fidelitatis exhibuerunt, ac ex post etiam exhibituri sunt, transverim crucis ad formam positos, tenentem, subterque ea tres, fertilitatem soli redolentes aristas triticeas e terra surgentes, coronam denique quercinam, qua antiquitus senatus populusque Romanus et multi alii priscarum rerum publicarum fundatores, de patria benemeritos, libertatisque propugnatores cives donare consueverant, circum in ambitu, seu periphæria sigilli, naturali virore diffusam, cum inscriptione marginali: SIGILLUM OPPIDI PRIVILEGIATI HAIDONICALIS TARPA, quemadmodum hæc omnia a frontispicio manu pictoris, coloribus suis depicta visuntur, danda esse duximus et conferenda, benigne pariter concedentes, ut a modo imposterum, futuris semper temporibus eadem insignia sub iis iuribus, prærogativis, authentia denique et indultis, quibus alia, quæquæ oppida privilegialiter concessa tenent sigilla, teneant et habeant, iis denique uti et gaudere possint atque valeant. In cuius specialius symbolum argento circumferentiam unius tymphæ Polonicæ habenti insignia præspecificata incidi facientes sigillum verum genuinumque eidem oppido nostro Haidonicali damus atque donamus. Ad extremum denique clementer id quoque attribuimus, ut idem oppidum Hajdonicale, dum et quando necessitas rei postulaverit, toties repetita insignia itidem ad circumferentiam prænotatam argento seu calybi denuo reinsculpi curandi, illoque modo confecto sigillo, sub iis quibus supra prærogativis, utendi habeat facultatem, et quidquid seu militaribus, seu politicis, iuridicisque et oeconomicis in negotiis, suis viis et modis legitime emanatum, aut expeditum, hocce pro nunc ex benigna munificentia nostra dato atque donato sigillo, seu ne fors ex post inciso intus aut extus, super cera ductili viridi charta papyracea superne tecta munitum fuerit, ubique pro reali eiusdem oppidi scripto reputetur, habeatur atque servetur in perpetuum. Harum nostrarum vigore et authoritate, chyrographo nostro, ac pendentis authenticique sigilli nostri muninime roboratarum literarum mediante. Datum per manus fidelis nostri magnifici baronis Stephani Sennyei de Kis Sennye, nostri et præfati confœderati regni Hungariæ statuum et ordinum cancellarii et senatoris, ac comitatus de Szabolcs officii supremi comitis administratoris, in civitate Agriensi, die octava mensis Septembris, anno Domini millesimo septingentesimo octavo. Reverendissimis Stephano Telekessi Agriensi, et Andrea Petes electo Ansariensi, ac episcopatus Vaciensis administratore, episcopis ecclesias dei feliciter gubernantibus. Necnon illustrissimis comitibus Nicolao Bercsenyi de Székes, supremo confoederati regni, exercituumque nostrorum generali et locumtenente nostro, Ungvariensis, Francisco seniore Barkóczi de Szala, generali campi marschallo Zempliniensis, Alexandro Károly de Nagy Károly, partium regni superiorum generali campi marschallo, Szatmariensis, Daniel Eszterházi de Galantha, partium regni Transdanubianarum generalis campi marschalli locumtenente, Francisco Galambos, partium regni Trans-Tybiscanarum vice generali commendante, Adamo Vay, aulæ nostræ et prætorianæ militiæ marschallo, administratore officii supremi comitis comitatus nostri Maramaros et de Békés sic dictorum comitatuum supremis comitibus, Stephano Kalmanczai, Sigismundo Jánoki, Georgio

[1] Pénznem.

[2] Igy, muniarum h.

Gerhárt, Francisco Berthoti, districtus Cassoviensis vice generali commendante, et officii comitatus nostri de Saáros administratore, Ladislao Benyiczki, Stephano Soós, Paulo Kajali, generali causarum bellicarum auditore, et Joanne Labsánszki, cancellariæ nostræ senatorialis directore, cæterisque senatoriam dignitatem tenentibus et honores.

Franciscus princeps m. p.

Stephanus Senney m. p.
Franciscus Aszalay m. p.

A czimereslevél teljesen ép állapotban maradt reánk; a piros-sárga kék selyemsodraton függő pecsét tudtommal eddig szintén ismeretlen. A tojásdad, vágott pajzs folső mezejében, a kiterjesztett szárnyu, koronás, jobbjában kardot tartó sas látható; az alsóban pedig a hármas halmon álló kerék. Mögötte herczegi koronával fedett, herczegi köpeny. Körirata: FRAN(ciscus). D(ei) · G(ratia) · S(acri) · R(omani) · I(mperii) · PRIN(ceps) · RAKOCZI · CONFOE(derati) · REG(ni) · HVN(gariæ) · STAT(uum) · DVX ·

Tarpa, az igy kitüntetett szabad hajduváros nem sokáig élvezte ezen kiváltságait. Mária Terézia alatt elveszitette azokat. De elfeledte ezen, II. Rákóczi Ferencz fejedelem, örökös ura által adományozott czimerét is, a melyhez azonban a mai nagyközségnek — kétségtelenul — ma is joga van. HORVÁTH SÁNDOR.

Ujabb adatok a Zichy-család őseiről.

A Zichy-család első őseivel behatóan és a korábbi téves adatok mellőzésével utoljára dr. Wertner Mór foglalkozott a «Századok» 1900. évfolyama VIII. füzetében. Hogy ismétlésekbe ne bocsátkozzam, egyszerüen Wertner ott kifejtett szakavatott itéletére hivatkozom és csak a — nézetem szerint — szükséges bővitésekre vagy módositásokra szoritkozom.

A dr. Wertner által is bizonyosan ismert, de a Zichy-családra nem vonatkoztatott, adatok a család XIV. századbeli történetére a következőket tartalmazzák:

1335. november 5. Az erdélyrészi nemesség, hogy Endre erdélyi püspökkel fennforgó, a dézsmákra vonatkozó, vitás ügyét barátságos egyezséggel elintézze, kebeléből két küldöttet választ, kiknek a püspök az egyezség pontozatait okmány alakban kiadja. Ezen két kiküldött, «nuncii speciales» egyike «Comes Pascha de Jara».[1]

1337. junius 24 — A Csanád nemzetség tagjai Csanád, Arad, Temes, Krassó megyékben és Erdélyben fekvő birtokaikon osztozkodván Csanád esztergomi érsek egyik felkért tanuja «Ladislaus de Jaara».[1] Ezen László nézetem szerint Paszka fia és a későbbi Zichy Lászlóval azonos.

1338. szeptember 2. Péter szerémi püspök királyi korlátnok előtt[2] «magister Ladislaus filius Pasca» Erney nevü servien-e — fegyverhordozója — megsebesitéséért Nagysemjéni István szolgája részéről való kielégittetését elismeri. Az esemény úgy látszik Visegrádon, a királyi udvarnál történt.[3] Nagysemjéni István ekkor 1338-ban — aule regie juvenis — volt.[4] László alkalmasint ugyanazon állásban szolgált. Utóbb, 1346-ban Nagysemjéni István és unokatestvére Kállai András, 1347-től 51-ig László és testvére Jakab «aule regie milites».[5]

1340. november 10. Károly király a hütlen (Igmánd nemzetségből való) Pankotai Miklós, Lőrincz vajda fia, Tótvázsony birtokát adományozza Dörögdi András tárnokmester helyettesnek.[6] Zich Somogymegyében ugyanezen Pankotai Miklós birtoka volt, ezért hihető, hogy ugyanezen időtájban lett az királyi adományból, — mint hűtlenség miatt elkobozott birtok, — Paszka Comesé vagy Lászlóé.

1341. május 6-án. Károly király az erdélyi káptalant a kolosmonostori apát és conventje jogügyleteiben való eljárásra utasitja és ezen ügyekben királyi kiküldötteket jelöl a káptalan megbizottjai mellé. A királyi kiküldött-jelöltek «Paska de Jara vel Gallus filius ejusdem.»[7]

1347. április 2-án. Lajos király «Ladislaus et Jacobus filli Paska, aule regie milites» és a Gunyafi testvérek közt az örökösök nélkül elhalt Kéri János deák Kér Szőllős Lulla és Zala birtokai fölött osztályt intéz. Zala a Gunyafiak része lesz. László és Jakab procuratora «Nicolaus filius Dominici de Kapwl», kinek nemcsak Kapolyon, hanem Orbolczon — Kapoly és Zics közt — is volt birtoka. Zics szomszédja volt, mi megerősiti azon állitásomat, hogy László és Jakab ekkor már birták Zicset.[8] Gunya fiai a Zalai birtokot előbb Zarka Lászlónak, ez ismét Becsei (Zselizi) Vesszősnek, a Gunyafiak novére férjének elzálogositják.[9]

1347. november 28-án a somogyi convent előtt «Ladislaus filius Paska aule regie miles» és «magister Jacobus frater suus uterinus», a Kéri János deák nővéreit leánynegyedi illető-

[1] Zimmermann u. Werner. Urkundenbuch I. 518. sz.

[1] Anjoukori o. t. III. 260. sz.
[2] Anjoukori o. t. III. 327.
[3] Fej. C. d. VIII. 4. 310. l.
[4] Anjoukori o. t. IV. 630. l. Z. cs. o. t. II. 238., 285., 466. l. Anjoukori o. t. VI. 134. l.
[5] Zalamegye története. I. 251. sz. után jegyzet.
[6] Z. cs. o. t. okl. I. 567. sz.
[7] Z. cs. o. t. II. 163. sz. v. ö. Anjoukori o. t. V. 11. sz. és Z. cs. o. t. I. 190.
[8] Z. cs. o. t. II. 170. sz.
[9] Z. cs. o. t. II. 205. sz.

ségükre nézve Kér és Szőllős birtokokban — «per regiam excellenciam (eis) collatarum» — kielégítik.[1]

1349. november 26-án Kont Miklós és testvérei Galgócz és egyéb nyitramegyei birtokokba való beiktatására a király részéről kiküldetnek «magistri Ladislaus vel Jacobus filii Paska aut Johannes filius Bonch aule nostre milites».[2] 1417-ben Jakab unokái birtokát felsorolván a temesmegyei Tivántelke, Megyer, Ujfalu — alio nomine Beneche apellatum — részekre nézve megjegyzik, hogy ezek «Johannis Bench prefuissent».[3] Boncz fia János tehát oldalági osztályos rokon volt.

1351. márczius 9. «Magistri Ladislaus et Jacobus filii Pascha nobiles de Zych» birtokot cserélnek a Gunyafi testvérekkel. A Zichyek megkapják Somogyban a fentemlitett Zalát, ezért odaadják Hontmegyében Alsó-Peszeget, Veszős mester Tergenye nevü honti (és Bars megyei Zseliz) birtoka mellett.[4]

1351. november 1. «Magistri Ladislaus et Jacobus filii Paska, nobiles de Zich, aule regie incliti, milites» megveszik Kázmér fia Péter testvére János és fia Miklós gyaludi birtokát.[5] Ez keletről közvetlenül Zich mellett fekszik. Ezenkivül birta még Kázmér fia Péter Nágocsot Zichtől nyugatra és Ketyét, mely Zich és Miklósi közt még a XVIII. században is ismert puszta volt és melyekre Péter 1306-ban királyi adományt vitt.[6] Ketye később szinte László és Jakabé lett.

1351. április 14. Bonch testvére Petlendi Mihály és Berkesi Pál, berkesi és szentmihályremetei birtoka egy része már régebben Járai György, Jakab fiánál, vannak zálogban. Ekkor Petlendi Mihály árva leányai Klára és Erzsébet, Berkesi Pál árvaleánya Margit, kiskoruak, berkesi és szentmihályremetei másik részeiket szinte Járai György gondozására bizzák.[7] Kétségtelen, hogy ezek egymás közt rokonok voltak. De láttuk, hogy Boncz fia János után László és Jakab örökösödtek, miért is ezen Járaiakat közel rokonoknak, Járai Jakabot *talán* a Járai Pascha testvérének tartom. Berkes ma Tordaaranyos megyében, közel Alsó-Járához, még megvan. Szentmihályremete eltünt.

1352. október 22. Alsó Lendvai Miklós bán zalamegyei Tolmács birtoka határát megjáratván, ennek «Zoweyk» Zajk felől «magister Passca» ellentmond.[8] Paszka mester másik birtoka e tájon Vörcsök volt.

Azon birtok alatt, mely 1274-ben Dabrun (ma Dobri) birtok határjárásánál, a Kerka patak közelében, attól keletre, Dabrunnal és Karkatuval volt határos (Kerkató, ma Kerka-Szentkirály) és melyet laktak, «populi ducales que nunc sunt Dionysii palatini», a Pécz nemzetségből, kétségtelenül Vörcsök értendő.[1] Egy régibb, 1292. évi tolmácsi határjárásnál pedig látjuk, hogy ennek nyugati szomszédja, Zajk helyén «Zeck» és «Scetek», «terra magistri Johannis filii Dionysii palatini».[2] Látjuk tehát, hogy mindkét helyen Paska fiai oly helységek birtokába léptek, melyek előbb a Pécz nemzetség, — Dénes nádor († 1284), ennek fia János, veszprémi ispán († 1295. után) és unokaöccse Ludbrégi Miklós († örökösök nélkül 1353 után, 54-ben), birtokai voltak. A Paschafiak felmerülése e tájon annyira összeesik azon időponttal (1352—4), melyben Ludbrégi Miklós Alsó Lendvai Miklós, volt bánnak († 1356), Kis-Cserneczet és Csörneföldét adta;[3] Vörcsök és Zajk méretei, értékük oly hasonló Kis-Csernecz és Csörneföldéhez, hogy önkénytelenül is az Alsó Lendvaiakéhoz hasonló beházasodás általi szerzésre kell gondolnunk.

1353. szeptember 25-én. Okmánykiállító «Magister Gallus filius Pascha Comes de Kolus» — Kolozsmegye ispánja.[4]

1354. április 25-én. Ujabb Tolmácsi határjárásnál szerepel «Pasca de Zayk».[5] Az ifjabb Paska — Gáll fia — értendő.

1354. május 31-én. «Georgius filius Jacobi unus ex arbitris in literis regis inclusis» a Vascsalád peres ügyében a fejérvári káptalan előtt.[6]

1355. november 18-án emlittetnek «Ladyslaus et Jacobus filii Paska de Zych», tehát ekkor már nem testőrök.[7]

1356. február 5. A somogyi konvent «magister Jacobus et Ladislaus filii Pascha» Somogyban Atád Ecséry és Kéri szomszédjaik kárára elkövetett hatalmaskodását vizsgálta meg.[8]

1356. junius 21. Az erdélyi Domonkos alvajda kiküldötte a Réc ei-Kamarási osztály ügyében «Georgius filius Jacobi de Jara».[9]

1358. augusztus 1. «Magister Georgius filius Jakobi.» Kolosmegye főispánja kétségtelenül Járai György értendő.[10]

1359. január 16. Ugyanazon «magister Geor-

[1] Anjoukori o. t. VI. 87. sz.
[2] Z. cs. o. t. VI. 330. sz.
[3] Kismartoni levéltár H. 516—32.
[4] Z. cs. o. t. II. 341. sz.
[5] Z. cs. o. t. I. 126. sz.
[6] Anjoukori o. t. V. 278. sz.
[7] Zalamegye története. I. 333. sz.
[8] Zalamegye története. I. 54. sz.

[1] Zalamegye története. I. 73. sz.
[2] Zalamegye története. I. 387. sz.
[3] Gr. Teleki o. t. I 60. sz.
[4] Z. cs. o. t. VI. 4. sz.
[5] Z. cs. o. t. II. 684. sz.
[6] Z cs. o. t. II. 474. sz.
[7] Z. cs. o. t. VI. 5. sz.
[8] Anjoukori o. t. VI. 309. sz.
[9] Gr. Teleki o. t. I. 71. sz.
[10] Gr. Teleki o. t. I. 72. sz.

gius filius Jakobi» — de Jára — Kolosmegye főispánja.[1]

László és Jakab mesterek azután még 1371-ig bizonyosan szerepelnek. 1371 április 14-én ellentmondanak Lőrincz tárnokmesteri főjegyző somogymegyei Csege birtokba iktatásánál.[2] Az 1372 május 28-án említett Zajki Miklós, Paszka fia is alighanem tollhiba és ott Nicolaus helyett Ladislausnak kellene állani.[3] Még 1378-ban is eme kitétele «Paska filius Galli de Zajk et fratres suos de eadem», ha összevetjük azt az 1364-iki okmány kitételével «Pasca — — ex juvamine et consilio Ladislai et Jacobi fratrum suorum patruelium», alig vonatkoztatható másra, mint László és Jakabra.[4]

Ezen 1378. év volna azonban László és Jakab utolsó életéve, minthogy 1380-ban, hátrahagyott pereikben helyükbe Elek, Jakab fia, lépett,[5] ki 1379-ben Zalamegye alispánja volt, II. Paska fia István is már 1390-ben kezd szerepelni.[6]

A «Századok»-ban közzétett nemzékrend első izei tehát a következőképen volnának módositandók:

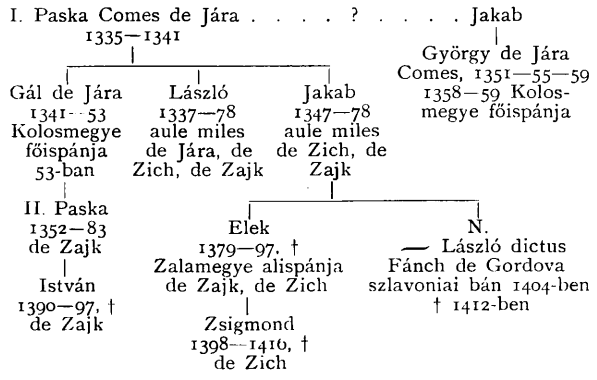

A rokon Petlendiek nemzékrendje pedig következőkép állana:

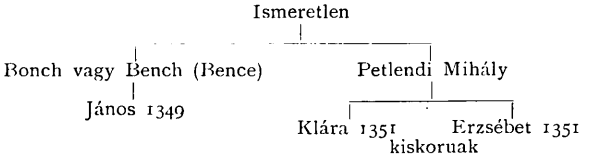

Megjegyzem még, hogy László, Jakab, Elek, ifjabb Paszka és István úgy élnek a Zajki névvel, mint a Zichy névvel — és ha egyáltalán lehet szabályt találni arra, hogy melyik nevet használják, úgy az az volna; hogy a vasvári káptalan, a zalai convent, leginkább «de Zajkot», a fejérvári káptalan, a somogyi convent, a fejérvári keresztesek conventje, leginkább «de Zych»-eir. Különben Zsigmond fiait, Benedeket és Balázst a zalai convent még 1433-ban is Zajkinak irja.[1]

Az alsó-járai birtokrész, melyről I. Paszka és Gáll fia Járaiaknak irattak; László és Jakabra is átszállott. Emliti azt mint László és Jakabét az 1417. évi osztályos egyezség.[2] Ebből az is következik, hogy e birtok utóbb Eleké, majd Zsigmondé, végül Zsigmond fiaié, Benedek, Balás és Istváné lett; Benedek és Balázs még 1450. a Járához tartozó Akloson birnak, 1490-ben pedig mindkét Járán és mindkét Akloson a Zichy Benedek-féle részről történik említés.[3]

Végül azon kérdést kell felvetnem: rokonjai, minő foku rokonai, voltak-e az itt felsoroltak a Sárai Mihály fia Péter erdélyi alvajda családjának? (v. ö. Turul II. kötet) rokonai voltak-e a Gerendiekkel rokon, Dénestől l származó, Járaikkal, kiket Dr. Karácsonyi János a magyar nemzetségekről irt munkájában a Tykod nemzetségnél felemlit? (A. o. t. VI. 604.)

Ha rokonok voltak e családok, akkor az elágazásnak minden esetre az ott emlitett Dénes idejé (1303.) előtt kellett történnie.

A kérdés megoldását azonban további kutatások tárgyául kell szükségkép fentartanunk.

Ifj. gr. Z. N.

Zermegh János bővitett czimeres levele.

Meglehetős régen tudjuk, hogy Zermegh János családi czimerét, vágott pajzs felső mezejében három liliom, az alsóban három rózsa s az oromdiszt is az utóbbiak alkotják.[4] A XVI. század harmadik negyedében azt mondják erről a czimerről, hogy még Zsigmond adományozta a Zermegheknek s közelebbről, pontosabban szólnak róla, milyen volt és hogyan volt elhelyezve az alsó mező három rózsája, a mennyiben a czimert úgy ismertetik, hogy a középső rózsa piros, a két szélső fehér volt.[5]

Ezt a czimert használta a hivatalnokoskodó, öregségében történetiró Zermegh János is egészen 1572-ig.[6] Ekkor szolgálatai jutalmául uj, bővebb czimert kapott Miksa királytól. A bővitésről szóló királyi okirat Nyitramegye levéltárában van meg, de nem eredetiben, hanem

[1] H. O. T. III. 153. sz.
[2] Z. cs. o. t. VI. 9. sz.
[3] Z. cs. o. t. IV. 5[illegible]. és VI. 8. sz.
[4] O. Lt. D. L. 6624. sz.
[5] Z. cs. o. t. VI. 12. sz.
[6] O. Lt. D. L. 7628.

[1] O. Lt. D. L. 12507. sz.
[2] Z. cs. o. t. VI. 330. sz.
[3] O. Lt. D. L. 30449. és 28446. sz.
[4] Tudománytár, 1839. 242. l.
[5] L. az alábbi oklevél szövegét.
[6] Életét és munkásságát bővebben ismertettem a Századok 1907-iki évfolyamában.

csak másolatban.[1] Kissé hibás is a másolat,[2] de könnyen meg lehet igazitani. Szövegének életrajzi adatai,[3] lehet mondani, mind ismeretesek, de azért Zermegh egyéniségének közelebbi megismerésére is nyujtanak néhány uj fölvilágositást. Érdekes még maga az a feltünően meleg hang, melylyel a felség Zermeghről megemlékezik.

Miksa király czimerbővitő oklevele 1572 május 3-án az ausztriai Ebersdorfban, a mai Kaiser-Ebersdorfban kelt és Liszty János, választott veszprémi püspök, királyi alkanczellár ellenjegyzésével van ellátva. Bevezetőleg azokról a tulajdonságokról szól, melyeknek a királyokat ékesiteniök kell, a bátorságról, az igazságosságról, a bőkezüségről. Ezekben, mondja Miksa, királyi elődjei neki követendő utat mutattak s nyomaikon halad, midőn Zermegh érdemeit megjutalmazza. Folytatólagos szövege szerint az okirat a következő:

«Revocantes .... in memoriam servitia tua fidelia per te imprimis divo Ferdinando .... parenti nostro ...., qui te in consiliarium .... cameræ nostræ Hungaricæ propter præclaras tuas virtutes, quæ inter sese mutuo quodammodo concatenatæ sunt, cooptare et adscire voluit, deinde nobis fide integra, solerti diligentia et indefesso studio per multos annos exantlata et præstita, decrevimus te, tuamque prosapiam, alioquin antiquissimam et per se satis illustrem, auctione insigniorum nobilitarium, quibus maiores tui tamquam veri nobiles inde iam a temporibus serenissimi quondam domini Sigismundi imperatoris et regis usi fuisse perhibentur, decorare. Hoc enim tua, ut præfati sumus, præclara merita, coniunctaque cum rara quadam gerendarum rerum intregritate dexteritas exigunt.

Ex quorum multis, ut pauca quædam attingamus, tu aliquoties designatus per supradictum .... genitorem nostrum ad arcem Zigeth commissarius, ad quam propter vicinos circumquaque hostes difficilis eotum patebat aditus, contempto vitæ et libertatis periculo arcem ipsam ingressus, demandata tibi negotia gnaviter peregisti ac vice primo reperto ibi mortuo loci illius capitaneo Wolffgango Dersffy,[4] militumque tumultu, quem propter non soluta stipendia concitaverant, sedato, omnem statum tam arcis, quam oppidi paratum, tranquillumque reddidisti ac ibi ex mandato eiusdem domini parentis nostri plus quam duos menses sæviente peste, hostibusque obsidionem minantibus adventum novi capitanei Ladislai Kerecheny exspectasti;[1] quo in officium rite substituto, simulque aliis rebus bene compositis, sic demum ad dictam .... maiestatem fuisti reversus. Vice vero altera, dum Twighon passa Budensis arces Kaposwywar, Korothna et Baboscha expugnasset ac. Zigeth etiam ipsa tentata omnem fere ad arcem ipsam aditum, locatis circumquaque crebris præsidiis præclusisset, capitaneusque Ladislaus Kerecheny, cuius in locum Marcus Horvat alias Ztanssich, vir bello strenuus, pro capitaneo fuit electus, officio sese abdicasset,[2] tu similiter iussu .... parentis nostri pro commissario missus, exercitu nostro te quasi per media hostium castra, concomitante divino auxilio, auspitiisque patris nostri fretus, eiusdem Marcum Horvat in arcem ipse induxisti, traditoque illi iuxta datam tibi instructionem capitaneatus officio ac collaudatis et remuneratis propter toleratam sub Kerecsinio fortiter obsidionem militibus, incolumis inde una cum exercitu rediisti. Sæpius deinde ad Lewam et Carponam pro recensendis militibus, numerandoque illis stipendio missus, haud minori vitæ cum discrimine iniunctam tibi provinciam pro utriusque maiestatis nostræ voto peregisti. Porro in rebus ad tuum penes cameram officium pertinentibus salubri consilio, immensisque vigiliis et laboribus dexterrimam sane ab initio et laudabilem præbuisti operam adeo, quod fides, diligentia, inque rebus nostris sollertia grata semper maiestatibus nostris exstitit, penitusque pro voto cessit.

Pro quibus et aliis tuis nobis per multos annos præstitis servitiis ut et nostræ in te munificentiæ et meritorum tuorum memoria ad posteros transmittatur, hoc typo, qui in capite huius diplomatis depictus conspicitur, arma tua et maiorum tuorum augenda, *tibique et fratribus tuis patruelibus Sigismundi et Marco* Zermegh, qui etiam nunc in confiniis Sclavoniæ militare perhibentur, vestrisque hæreditatibus et posteritatibus utriusque sexus danda et concedenda benigne duximus: imagine nimirum regia umbilicotenus sub linea per dimidium scuti transversim ducta prostante, quæ quidem linea inferiorem scuti, *vetera vestra continentem insignia*, in croceum, superiorem vero in fulvum colores distinguit. Quæ quidem imago regia testatur te

[1] A nyitrai levéltár ezen oklevelére Romhányi János, Nyitra megye főlevéltárnoka volt szives a figyelmemet fölhivni, ki korábban is érdeklődött már Zermeghről irt dolgozatom iránt és több értékes adatot szolgáltatott.

[2] Kisérletet tettem, nem lehetne-e esetleg a Liber Regius-ban is megtalálni a másolatát, de nincs bevezetve. Különben csak egy kis latin tudás, meg magának a szövegnek figyelembevétele kell hozzá, hogy a másolat két hibáját kiigazithassuk.

[3] E tekintetben legértékesebb a Horváth Márknak a szigetvári kapitánysághba való bevezetését leiró részlet.

[4] Ez közelebbről meghatározza Dersffy halálát, illetve helyét, mint eddig tudtuk. V. ö. Németh Béla: Szigetvár története, 117—119. l.

[1] Kerechényi 1554 augusztus 12-én kapott megbizást a szigetvári kapitányság elvállalására. U. o. 135. l.

[2] 1555 végén, Horváth Márk kinevezése deczember 9-én történt. U. o. 135. l., v. ö. Salamon Ferencz: Az első Zrinyiek, 393. l.

cæsaribus et regibus servivisse, ab hisque beneficia et honores acquisivisse; in cuius dextra manu caduceus speciem tuæ prudentiæ ac in peragendis rebus nostris tibi commissis dexteritatis, in læva vero lilium album fidei tuæ erga nos candorem designans effigiata conspiciuntur. Porro supra scutum est galea aperta cum defluentibus ab illius vertice circum scuti utrumque latus laciniis flavei et crocei coloris, quales colores scutum etiam ipsum, ut dictum est, bifarium distinguunt, diademate regio insignis, assurentibus ex eius vertice *veterorum armorum tuorum insignis, tribus nimirum rosis, media rubra, duabus vero extremis albis*, prout hæc singula arte et industria pictoris peculiaribus suis coloribus.... depicta esse cernuntur.»

E leirás szerint tehát Zermegh János és két Szlavóniában hadakozó unokatestvére, Zsigmond és Márk, valamint leszármazóik a jövőben a következő czimert használhatták: vágással osztott paizs felső, arany mezejében növekvő királyalak, mely jobbjában heroldpálczát, baljában pedig fehér liliomot tart, alsó, narancs-sárga mezejében három rózsa, melyekből a középső piros, a két szélső fehér; a paizson nyilt sisak, rajta koronából növekvőleg az alsó mezőben levő három rózsa; a sisakfoszlány sárga és kék.

A czimeres levél későbbi sorsáról azt olvassuk, hogy 1725-ben a Körmöczbányán lakó Zermegh Gáspár fiánál, Andrásnál volt. Mikor ugyanis a mondott évben Trencsénmegyében nemesi összeirást tartottak, Zermegh János és Gáspár, ugyancsak az emlitett Zermegh Gáspár fiai, hitelesitetlen másolatban bemutatott nemeslevelök alapján azt kérték, hogy, mivel mostanság az eredeti biztosabb őrizet végett harmadik testvérjöknél, Andrásnál van Körmöczbányán, legalább ideiglenesen vegyék föl őket a nemesek jegyzékébe. Mivel azonban kivánságukkal elutasittattak, csakhamar megszerezték nemesi levelöknek a körmöczbányai birótól és tanácstól láttamazott és a város pecsétjével megerősitett másolatát s ezt mutatták be. A megye ebben a formában elfogadta az okiratot s a hátára 1725 junius 7-én rávezették, hogy Zermegh János és Gáspár Trencsénmegye nemesi sorába beirattak.[1] Hogy Nyitramegye levéltárába hogyan jutott, csak sejthetjük. A Zermeghek Nyitrában is birtokos család voltak, sokat perlekednek, például 1746-ban Emericus filius Johannis filii Gasparis filii alterius Johannis (de nem a történetiróé) Zermegh[2] s talán ily perben csatolták mellékletül az iratokhoz. SÖRÖS PONGRÁCZ.

[1] Nyitramegye levéltára: Nobil. Fasc. XIV. nr. 897.
[2] U. o.: Processus iuridici B. Fasc. 29896. Brogyányi Joannes contra Szörényi Franciscam 1746. Productum Majthenyianum sub. nr. 27. czimü és jelzetlen periratban őrzött melléklet.

Néhány ujabb adat a Karcsayak leszármazásához.

A Turul ugyanazon számában, melyben a Karcsayak leszármazását tárgyaltam, Wertner Mór úr a Hideghéty-család ősei között ugyanazon *Ehunt* (helyesebben Chunt-t) emliti, kit én mint a Pinkekarcsayak ősét tüntettem fel. Tekintve azt, hogy Wertner adatai több eddig ismeretlen okmányon alapulnak és kézzelfoghatólag igazolják Pinknek a Hideghétyekhez való tartozását, kutatni kezdettem újból a Pinkekarcsayak őse után és nem eredménytelenül.

Knauz: Mon. eccl. Strig. czímü munkájának II. k., 882. számu okmánya szerint Karchay Móricz fia János fia Jakab comes a maga és Karchay Zyda fia Gergely fiai Miklós és Lőrincz és Karchay Alus unokája Pynk személyében megjelenik 1320 február 25-én Tamás esztergomi érsek előtt és kéri, a Lodomér esztergomi érsek által 1291 szeptember 8-án kiadott okmány átirását, melyben Karchay Móricz fia János, Mihály fia Bodo, Pál fia Jakab és Alus fia Albeus, érseki nemességre emeltetnek.[1]

A Karcsayakról szóló czikkemben azt irtam, hogy Zida, Alg, Bucha és Pál leszármazóik ismeretlenek, de mint látjuk, Zidanak és Algnak maradtak utódaik, de engem a Wenzel által közölt 1320 február 25-iki okmány közlése vezetett félre, a mennyiben «Albeus filius Alus» helyett ő «alterum Joannem»-et olvas.[2] Ugyancsak Knauz kijavítva közli az 1215. oklevelet is,[3] melyben *Alg* helyett *Alus* olvasandó. Ezek szerint a családfa a következőleg alakult:

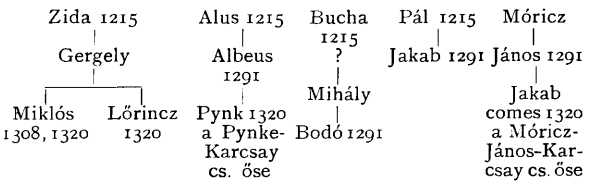

1308. január 20-án Tamás esztergomi érsek elé járulnak Salamon, Benedek, Tamás fia Saul, Chub, *Gergely fia Miklós*, István, Bálint fia Péter, *Lothard fia János*, Dénes és Kylian Karcsay nemesek és kérik Karcsán egy kápolna építésének engedélyezését.[4]

1310. október 4., előfordul Karchay Luka comes,[5] ki már 1319. szeptember 12-én néhai, mert ekkor már özvegye és gyermekei Pető, Iván, Miklós, János és Mihály szerepelnek és továbbá Lothárd fia János comes.[6]

[1] Knauz: II., 295. okl.
[2] Wenzel: Arp. uj okm., V., 31 okl.
[3] Knauz: I., 209. okl.
[4] Knauz: II., 632.
[5] U. o.: II., 679., 731.
[6] U. o.: II., 873.

1311. május 8-án előfordulnak «Stephano Theutonico, Egedio filio Iva(chini?) de villa Karcha.[1] DARÓCZY ZOLTÁN.

Ádám lengyel jövevény és királyi tisztviselő utódai.

Mikor IV. Béla a tatárok elől Dalmáciába menekült,[2] bizonyos Ádám lengyel jövevény is kíséretében volt és menekülés közben meg is sebesült, sőt egyik tagját le is vágták. De Béla király nem volt hálátlan. 1259-ben Patakon időzvén — ekkor már Ádám királyi tisztviselő (serviens) — az országnagyok beleegyezésével Ternye földet, mely azelőtt Sáros várához tartozott, adományozza neki és utódainak, mindenkit, ki őt vagy utódait e birtokban háborgatná, sőt a háborgatók fiait is, Szent István törvényével fenyegetvén meg.[3]

De Ádám utódai nem igen ragaszkodtak e birtokhoz. 1310 előtt Adám fia Jakab ispán egy részét hét márkáért eladta Tekele nembeli Demeter ispán fiainak: Simon mesternek, Imrének, Endrének, Mihálynak és Gergelynek.[4]

Majd 1310 márczius 10-én megjelenvén a jászai konvent előtt fiával Lászlóval, fiainak Borandnak és Ádámnak nevében is, Ternyeszilvapatakközi nevü birtokát elcseréli a Tekele nembeli Salamon fiai László és Fábián, Demeter ispán fiai Simon mester, Imre, Endre, Mihály és Gergely, István fia László, sárosvármegyei nemesek Ternyebábapatakközi, abaujvármegyei birtokával és décsehalmi birtokrészével, kölcsönösen szavatosságot vállalván.[5]

Talán II. Ádámtól kapta Adámfölde helység nevét.

Ezen adatok alapján Ádám utódairól e rövid nemzedékrendi töredék állapitható meg:

I. Ádám
lengyel jövevény
1227—59
1259 királyi tisztviselő
|
Jakab ispán
1290—1310
|
László 1308—10 | Borand 1310 | II. Ádám 1310

KÁLLAY UBUL.

[1] U. c.: II., 710.

[2] Az oklevél e szavai «quum fuimus in fuga ante inimicos nostros» csakis az 1242-ik év elejének eseményeire illenek. Igy Ádámnak minden esetre 1228 előtt kellett születnie.

[3] Wagner Dipl. Sár. 284. — Katona VI. 279. — Fejér IV/2 489—490. Karácsonyi szerint (Történ. Tár 1908. 28—29. l. 1¼. sz.) *hamis! De a Melczer-oklevéltár idézett darabja bizonyitja,* hogy *Adám tényleg élt és hogy unokái Ternyét tényleg birták.* Talán csak interpolált oklevél?!

[4] Melczer okl. 13. l.

[5] U. ott. 13—14. l.

Aborgáta.

(Névmagyarázat.)

E helynév magyarázatát talán a következő adatok alapján kisérelhetjük meg.

«*Aborgáta.* Aborgata poss. (1443: Kismart. lltár repos. 35. fasc. B. n. 41.) Részeit a Hédervváriak birták Gönyő várukhoz.» (Csá ki, III. 218. Veszprém vármegye.)

Tudjuk, hogy a Hédervváryak a Héder nemzetségből eredtek. E nemzetség birtokairól szól egy 1339-iki oklevél, mely szerint Héder nemzetségbeli Miklós a két Laak, Dybuz..... Alberthgatha nevü birtokok elpusztitásáért rokona, Héder ellen föntállott követeléseit elengedi. (Anjouk. Okmánytár III. 592.)

Ezen adatok szerint aligha csalódunk, ha azt állitjuk, hogy az 1443-iki Aborgáta eredetileg, igy még 1339-ben is, Albertgáta volt.

KÁLLAY UBUL.

Szécsenyi Tamás gyermekei.

Örvendezéssel olvastam a *Turul* jelen évfolyama 32. lapján *B. Sz. L.* (Bártfai Szabó László?) czikkelyét, melyben nagy valószinüséggel megmutatnia sikerült, hogy Szécsenyi Tamás első felesége Kompolti Pál leányai egyike.

Engem, ugyanis, már vagy husz esztendeje érdekel ez a kérdés is, még inkább az: mily alapon nevezte Károly Róbert királyunk Szécsenyi Tamást rokonának?

Eleinte azon véleményben valék, hogy e rokonság talán csak lelki atyafiságra, komaságra vonatkozik; de miután e fölvéthez bizonyitékot nem találtam, azon nézetet vallám, hogy ez afféle vad rokonság és azon viszonynyal érintkezik, melyből Károly Róbert király törvénytelen gyermekei születtek. Mióta azonban annak ismeretére jutottam, hogy Nagy Lajos király is, édesanyja is Tamás vajdát proximusának nevezte, beláttam, hogy ismét tévedek és leginkább valószinünek tartottam, hogy Tamás vajda második felesége a Piasztoktól eredt. Végre az *Anjoukori Okmánytár* VI. kötete 234. lapján megjelent Nagy Lajos király 1354. szeptember 19-én kelt levelével dülőre vittem e kérdést, megállapitván, hogy Tamás vajda második, Anna nevü felesége László, ossvéczi (Auschwitz) herczeg leánya, kit Nagy Lajos király vérrokonának, consanguinea nostra czimez.[1]

Köttetett pedig e házasság valamivel 1333. előtt, minthogy Károly Róbert király a szóban forgó Kachich nembeli Tamás vajdát 1333. jan.

[1] Olv. a *Századok* 1892. évfolyamában ily czimü értekezésemet: *A Piasztok és a magyar Anjouk közötti rokonság.*

2-a előtt — úgy tudom — sógorának nem nevezte.[1]

Viszonzással a tisztelt czikkiró azon kérdésére: Vajjon Tamás vajda gyermekei első vagy második házasságából valók-e? van szerencsém némi útmutatásul a következőkkel szolgálni:

Szécsenyi Tamásnak öt gyermekét ismerjük; ezek: *Miklós dictus*, *Konya*, ki már 1334-ben mint a királyné tálnokmestere efőfordul.[2] Aztán *Mihály*, a ki 1333-tól 1342-ig pozsonyi prépost, 1342. julius 8-tól váczi püspök, 1362. november 28-tól egri püspök.[3] A harmadik, *Gáspár*, 1338-ban —, a negyedik, *László*, 1339-ben kerül elénk először, de mindketten 1340-ben is még mint *benelluli*, kisdedek említtetnek.[4] Az ötödik, *Anna*, atyját — úgy látszik — túlélte ugyan, de Nagy Lajos király tanusága szerint 1354. szeptember 19-én már nem élt. Ugyanekkor Gáspár és László sem említtetik, ők nem részesek atyjok örökségében, következőleg atyjok előtt kellett meghalniok.

Ha rátekintünk a korkülömbségre, mely a két első és három utóbbi gyermek közt mutatkozik, azonnal rájövünk, hogy Miklós és Mihály az első asszonytól született, a három utóbbi pedig a másodiktól. Egyébiránt Nagy Lajos király idézett levelében világosan benne foglaltatik, hogy Mihály, a váczi püspök, meg Konya mester, gömör vármegyei ispán és füleki várnagy néhai Tamás országbiró más feleségétől és nem Osvéczi Anna herczegnőtől születtek.[1]

PÓR ANTAL.

[1] L. *Zimmermann*: Urkundenbuch, I, 458.
[2] *Anjouk. Okmánytár*, III, 79.
[3] *Eubel*: Hierarchia Cath., I, 77., 541.
[4] Anjouk. Okmánytár, III, 470., 611.

[1] Anjouk. Okmánytár, VI, 234.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság f. évi május hó 19-ikén tartott választmányi ülésén *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *Dőry Ferencz*, *Horváth Sándor*, *Nagy Géza*, *Pettkó Béla*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József*, *Tóth-Szabó Pál* ig. vál. tagok, *Áldásy Antal* titkár, *Tóth Árpád* pénztárnok, *Benkó Imre* lev. tag és *Jalsoviczky Sándor* évd. tag mint vendég.

Elnök az ülést megnyitva, *Benkó Imre* lev. tag felolvasta az Inárcsi Farkas család Árpád-kori őseiről szóló értekezését, mely a Turulban fog megjelenni.

Ezután *Horváth Sándor* ig. vál. tag bemutatta a Szarvasdy családnak 1431., a Fekete családnak 1434., Flins Miklósnak 1454., a Dely névre hamisitott 1477. évi, a Farkas családnak 1499., Brixianus Lőrincznek 1509., mezőkövesdi Deák Pálnak 1515. és a Bornemissza családnak 1555. évi czimeresleveleit.

A nagy tetszéssel fogadott felolvasás és bemutatás után *Áldásy Antal* titkár a következő uj évdijas tagokat jelentette be: *Dr. Draxler Brunó* nagybirtokos, Nagykikinda, aj. Horváth Sándor; *dr. Güthy János* Tecső, aj. Petrovay György; *dr. Herzog József* orsz. levéltári tiszt Budapest, aj. Horváth Sándor; *dr. Hóman Bálint* egyet. könyvtártiszt Budapest, aj. Holub József; *Inárcsi Farkas Ferencz* földbirtokos, Debreczen, aj. Benkó Imre; *Matheidesz Sándor* Budapest, aj. a titkár; *dr. Mészöly Gedeon* főgymn. tanár Kunszentmiklós, aj. Holub József; *Németh Antal* nyugalm. táblabiró Nagykikinda, aj. Horváth Sándor.

Tóth Árpád pénztárnok jelentése szerint a társaság bevételei május 19-ig 2762 kor. 50 fillért, kiadásai 2092 kor. 30 fillért tettek ki, egyenleg 670 kor. 20 fillér. Vagyonállás: összes vagyonban 35415 kor. 20 fillér teher 4464 kor. 93 fillér, tiszta vagyon 30950 kor. 27 fillér. A Nemz. Zsebkönyv II. rész I. kötete nyomdatartozása 1583 kor. 06 fillér.

Több tárgy nem lévén, elnök a tagoknak kellemes nyaralást és a szünidőre jó munkaeredményt kivánva, a jegyzőkönyv hitelesitésére *Soós Elemér* és *Horváth Sándor* ig. vál. tagokat kéri fel és ezzel az ülést bezárja.

SZAKIRODALOM.

A Zsámbokréthyak, családtörténelmi tanulmány, irta *Rudnay Béla*. Budapest 1908.

A Divék nemzetség, midőn pár évvel a tatárjárás után először feltünik, már közös ősre visszavezethetetlen három ágra van oszolva. Ezen három ágból 100—150 év alatt mintegy 15, külön nevet viselő család válik ki. E családokról irandó tanulmányainak sorát nyitja meg szerzőnk jelen füzetben a Zsámbokréthy családokkal, mely néven különböző előnevekkel három család szerepelt. Kettő az ősi települő helyen Nyitravármegyében: a Nyitrazsámbokréti és Divékujfalusi Zsámbokréthyek; egy pedig a szomszédos Trencsénvármegyében: a Kiszsámbokréti Zsámbokréthy család. Ez utóbbi, ma is virágzó család történetével

e füzetben a szerző nem foglalkozik. A két előbbi nyitravármegyei család fiágon kihalván, nevüket leányági utódaik tartották fenn még néhány századon át. A Nagy Lajos király által fiusitott Zsámbokréthy Ilonát 1364 táján nőül vette Kisfaludi Olasz János. Ő maga ezután még csak előnévül használja a Zsámbokréti nevet, de fia elhagyván atyja régi nevét, már egyedül e néven szerepel és megalapitójává lesz az uj Nyitrazsámbokréti Zsámbokréthy családnak. Épp egy századdal később 1462 táján vette nőül Zs. Orsolyát a szintén Divék nemzetségből származó Divékujfalusi Ujfalussy Boldizsár. Az ő utódaik a Divékujfalusi Zsámbokréthyek. Azonban a leányágon tovább folytatott két család is rég kihalt már.

Miként e családok eredete teljesen különböző, ugy czimereik sem mutatnak közös vonást.

A Kiszsámbokréti Zsámbokréthyek czimere : jobbra néző növő szarvas nyillal átlőtt nyakkal.

A Divékujfalusi Zsámbokréthyek a Divék nemzetség ősi czimerét használták : kékben gyökereit mutató fa alatt jobbra ballagó medvét ; sisakdisz arany koronából növő medve ; takaró kék-arany.

Legérdekesebb a Nyitrazsámbokréti Zsámbokréthyek czimere, mely a legtisztább alakjában a család legrégibb czimeres emlékén, az 1583 decz. 23-án elhalt Zsámbokréthy I. Györgynek a nyitrazsámbokréti róm. kath. templomban lévő sirkövén látható. A sirkövet, mint latin felirata mutatja, az elhunyt fia Kristóf emeltette 1596-ban. Feliratos táblája felett, kerek boltiv alatt foglal helyet a czimer, melylyel e helyütt is érdemes egy kissé bővebben foglalkoznunk. Leirása a következő : reneszánsz keretü pajzsban tojásdad alaku mélyitett mezőben álló *farkashorog*, keresztbe tett hegyei között makk ; a pajzs felső jobb sarkában hatágu csillag, bal sarkában növő félhold ; leveles koronával ékesitett sisakjának disze: czölöpösen álló tölgyág, fent három makkal, alul két levéllel.

E czimer főérdekessége abban áll, hogy egy uj czimeralakot vezet be a magyar heraldikába, a farkashorgot vagy farkaskaszát (ném. Wolfsangel ; holl. Wolfshengsel ; francz. cornière ; lat. hamus luporum). A farkashorog két éllel egymásfelé forditott sarlóhoz, vagy birkanyiró ollóhoz hasonló ruganyos vas eszköz, melynek összeszoritott hegyei közé csiptették a farkasfogásra alkalmas csalétket, érintésre szétugró hegyei a farkas szájába akadva megfogták azt. Külföldön elég gyakori e czimeralak. Siebmacher több példáját közli. Igy az alsórajnamelléki Loë vagy Lohe család 1438-ból eredő czimere: ezüstben fekete farkashorog, de ennek czimeralakja némileg különbözik a fenti sirkövön láthatótól. Jobban hasonlit hozzá a lengyel Prus czimerközösség czimere. Ez régebbi alakjában vörösben bal alsó karjára csonka ezüst kettős keresztet mutatott, azonban később farkashoroggal bővült olyképen, hogy a régi csonka kettős keresztet a farkashorog hegyei közé csiptették, mint a Zsámbokréthy czimernél a makkot.

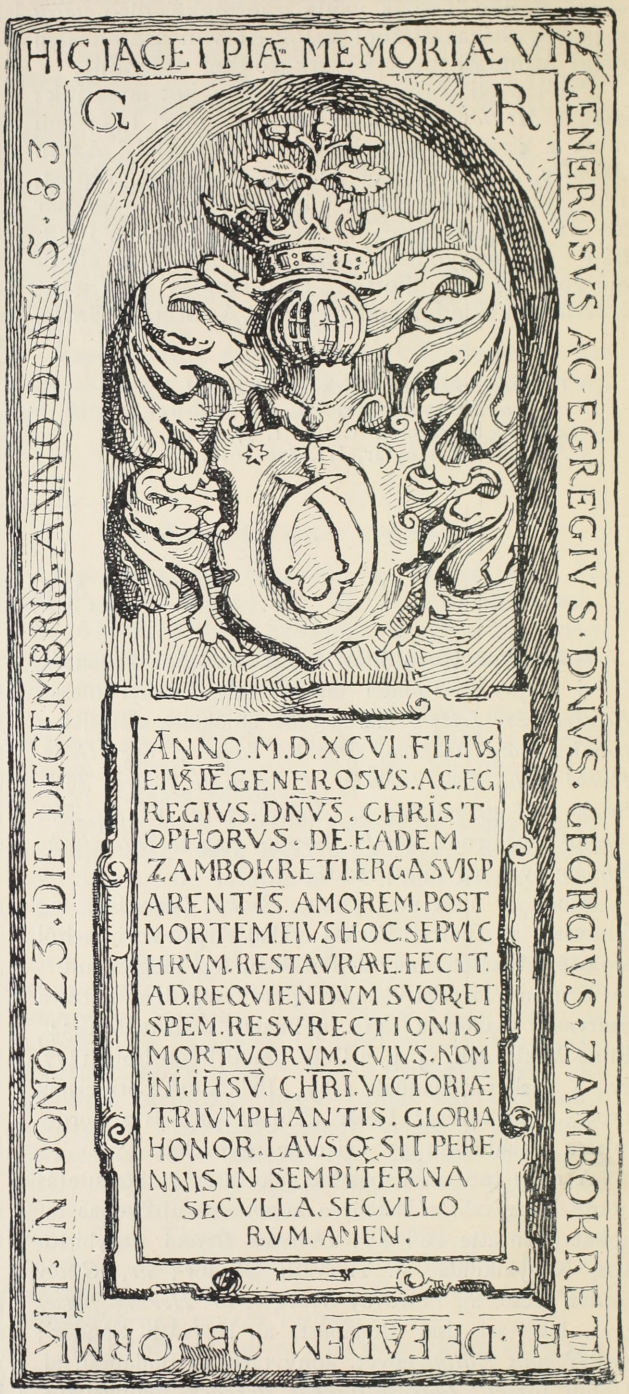

Ezen bővült czimer Wilcze-Kosy néven ismeretes

(Wilk=farkas, Kosy=kaszák). Siebmacher öt változatát közli. A Wilcze-Kosy czimerközösséghez tartoztak többek között a hg. Jablonowski és gr. Bawarowsky családok. A kelet tengermelléki Sonnenberg család czimerképe is valószinüleg farkashorog volt, mely idők folyamán erős változáson ment át. 1437 évi alakjában már jobban hasonlit két egymáson áthajlitott szarvhoz.

Habár nyomtatásban megjelent hazai czimeres könyveink nem ismerik a farkashorgot, némi nyomára mégis akadunk régebbi czimeres emlékeink közt. Trencsénvármegye hatóságának egy (az Országos levéltárban Dl. 21993. sz. alatt őrzött) 1510 évi kiadványán lévő 3 gyürüspecsét középsőjén pajzsban nyitott farkashorog látható, a farkashorogban farkas áll mellső lábaival a horog jobboldali ágába kapaszkodva. Nehéz

eldönteni, melyik család viselte e czimert? Az oklevélben csak Roson László alispán van megnevezve, a vele együtt müködő két szolgabiró nincs. De Roson László-é nem lehet e pecsét, az ő gyürüs pecsétjét ismerjük egy 1495 évi kiadványából, melyen czimere: mezes kar kardot tart, kardradülő holdtól és a karhajlásban lévő csillagtól kisérve. Utódai is e czimert használták, mellső lábaival fára kapaszkodó kecskével bővitve. Ily bővitett alakban látható a Roson czimer Roson Pál és Kristóf 1549. évi és az előbb emlitett László unokája Roson László 1590. évi pecsétjén is. Elfogadhatónak tartjuk azonban a szerző azon vélekedését, hogy a kérdéses farkashorgos czimer a Vilcsiczky család beszélő czimere (vilk=farkas). E felfogást megerősitik a pecsétben a pajzs felett homályosan látható V. T. kezdőbetük, továbbá, hogy Trencsénvár-

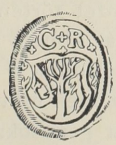

megyében e család tagjai a XVI—XVII. századokban folyton viseltek hivatalt.

Használják czimerükben a farkashorgot még a Zsámbokréthy család későbbi tagjai is; de e czimeralaknak az 1596-i sirkövön látható azon jellegzetes formája, mely még a Siebmacher emlitette külföldi példát is messze fölülmulja, nem tér vissza többé a maga eredetiségében; Zsámbokréthy György 1686 és 1695-ből való gyürüspecsétein már alig kivehető ábrázolásokká fajul.

Lássuk most már a mü családtörténeti részét. Szerzőnk a fentebb érintett felosztás szerint először a régi (nyitrazsámbokréti) Zsámbokréthy családról szól.

Ennek első ismert tagja Márton 1291-ben «de Sabakerekÿ» név alatt tünik fel. 1294-ben már comesnak czimzik. Ága elég rövid lélegzetü. Az alig egy emberöltővel utána emlitett «de Sabokreki» Mihály fia Jánosnak már csak fiusitott leány utóda van, Ilona, ki, mint már emlitettük — Kisfaludi Olasz János felesége lett; ők folytatták tovább a családot. Mihály második fiának Ipolynak utódai is csak három nemzedéken át virágzanak. Péter deáknak egyetlen leányát Orsolyát Ujfalussy Boldizsár veszi nőül, ő a divékujfalusi ág megalapitóját.

E két család története foglalja el a mü hátralévő részét.

A Zsámbokréthy nevet felvett Kisfaludi Olasz utódokról körülbelül egy századon át kevés emlités esik; később eladván barsmegyei kisfaludi birtokukat, állandóan Nyitramegyében kezdenek szerepelni. II. Mihály 1480-ban már nagytapolcsányi várkapitány, de neki utódai nincsenek, bátyja I. Pál viszi tovább a családfát. Fia I. László jó birtokszerző, feleségével Ilméry (Ürményi) Annával is kapott birtokokat. Utódai kezdettől fogva a Ferdinánd-párti Thurzókhoz csatlakozva csakhamar élénk összeütközésbe kerülnek a Szapolyay-hoz huzó Podmaniczkyakkal rokonságban álló Divékujfalusi Zsámbokréthy családdal. Ez ellenségeskedés következménye lett azután az, hogy Podmaniczky János 1536-ban erős haddal megszállta Zsámbokrétet, a nyitrazsámbokréti ág kőházát feldulta, levéltárukat magával vitte s kiszolgáltatta a divékujfalusi ágból származó Ambrus özvegyének Borbálának, ki az okleveleket nagyrészt elégette. Ebből évtizedekre nyuló per származott a két ág között.

A Thurzó Ferencz volt nyitrai püspökkel protestáns hitre tért I. György nagyban emeli a család tekintélyét. Thurzó Ferencz őt teszi a nyitrai vár és tartozékainak prefektusává, majd Nyitramegye alispánja és 1559-ben országgyülési követe lesz s mint ilyent az országgyülés a királyi kuriába nemesi birónak választotta. Tetemei fölé állitott diszes sirkövéről már megemlékeztünk. Fia III. János nőül vévén a divékujfalusi ágból származó Zsámbokréthy Magdolnát, megszüntette a két család közt folyó hosszas ellen-

ségeskedést. I. György testvérének II. Pálnak fia III. Pál hosszu időn át Nyitra vármegye alispánja. Magtalanul halván el, vagyona nővérének gyermekeire a Hrussóy családra szállt. III. János fia II. György Zermegh János kamarai tanácsos és történetiró leányát Magdolnát birta nőül. Testvérében III. Györgyben halt ki 1701-ben fiágon a család, épp akkor, midőn a leányági Ghyczyektől a fiágot illető birtokokat visszaszerezte.

A Divékujfalusi Zsámbokréthy család megalapitójáról, Boldizsárról már előbb is szólottunk. Atyja János sógorával Majthényi Gergelylyel Csejte vár várnagya volt. A várra forditott áldozataik fejében Zsigmond király 1435 junius 10-én zálogba adja nekik a pozsonymegyei Zavar várost Zuk birtokkal egyetemben. De ugyanezen kelettel egy hasonló tárgyu záloglevél van a Majthényi család levéltárában, csakhogy Ujfalusy János kihagyásával Majthényi Gergely, Miklós és Baskafalvai Dénes javára. Ez utóbbi oklevél hamis voltát szerzőnk meggyőzően bebizonyitja, közölvén egyuttal jól sikerült fénynyomatokban a két oklevél facsimiléjét is. A zálogba kapott Zavar birtok felett Boldizsár, ki most már a Zavari nevet használja, és a Majthényiak közt hosszas per keletkezett. A perrel együtt Boldizsár halála után özvegye és még kiskoru fiai, I. János és Ambrus a birtokot is elvesztették. I. János felserdülvén Korvin János szolgálatába állott s alig lehetett még 30 éves, midőn a herczeg tárnokmesterévé és kincseinek gondozójává lett. Azonban e gyors emelkedéstől elkápráztatva a bün lejtőjére tévedt s a rábizott kincseket megdézsmálta. Büne kitutódván csak Móré Péter kir. tárnokmester és testvére Ambrus közbenjárására menthették ki börtönéből s a fej- és jószágvesztés büntetése alól; fele vagyonát azonban kénytelen volt Móré Péter kezébe adói. De ez ellen meg az Ujfalussy atyafiak tiltakoztak s köztük és a Móré család közt 1525-ig huzódó per keletkezett. Ambrus özvegyének szerepléséről a nyitrazsámbokréti ág levéltárának elpusztitásakor már megemlékeztünk. Fia II. Boldizsár 1548—58-ig Guthi Országh Kristóf csejtei, később pedig tapolcsányi várának prefektusa, 1567-ben Trencsénmegye alispánja, ekkor már Zsámbokréthynek nevezi magát. Testvére II. György, ki 1563—67-ig Nyitramegye alispánja, a család elvesztett birtokainak visszaszerzésén fáradozott, de vétel- és adománybirtokok révén is növelte vagyonát. A legifjabb testvér I. Miklós a törökök ellen vitézkedett, ebbeli érdemeiért ő is kap adománybirtokokat. Valószinüleg az 1552-ki török hadjáratban esett el, vagy talán Erdélybe került; ez esetben az ő utódai az 1581-ben feltünt Székelyudvarhelyi Zsámbokréthyek. II. Boldizsár fiai a Rudnay-akkal pereskednek. Közülök csak Tamás alapitott családot. II. György unokája III. György a Thurzók szolgálatában állott, Galgócz, Sempte, Bajmócz váraknak, majd az összes Thurzó uradalmak prefektusa, a Thurzókkal együtt Bethlen Gábornak lelkes hive; 1630-i országgyülésen Nyitramegye követe. Egy-két évre ezután utódok nélkül halt meg. A családot Tamás fiai vitték tovább. Ezek közül II. Andrást tébolyodottnak mondják az oklevelek. II. Ferencznek fia Mihály csak leányutódokat hagyott hátra, ugyszintén a legifjabb testvér István is, kiben 1677-ben a Divékujfalusi Zsámbokréthy család fiága is kihalt.

A müvet számos családfa, a már emlitett két facsimilével kisért 11 darabból álló oklevéltár és bőséges tárgymutató egésziti ki. Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy a szerző az oklevelek közlésében még most is a paleographicus módszerhez ragaszkodik.

Még csak a könyv cziméhez volna egy-két szavunk. Zsámbokrét helynév eredetével a szerző is foglalkozik a 15. lapon; felemliti, hogy némelyek žaba kreči tót szóból származtatják, de ő valószinübbnek hiszi, hogy a magyar zsámbékosrét-ből származik. Mindkét vélemény közel áll az igazsághoz. A név mindenesetre tót eredetü s régi formáiban (1291. Sabakereky, 1294. Sabakrep, 1334. Sabakerek, 1448. Sabokrzek (kétszer is igy!) csakis e nyelvből magyarázható, azonban a magyar népies etymologia támaszkodva a vidék talaj-minőségére zsámbékos *rétet*, zsámbok*rétet* csinált belőle, a helység mai neve tehát oly összetett magyar szó, melynek jelzett szava «*rét*» magashangu és e szerint ragozandó, igy tehát a könyv czime helyesen «*Zsámbokréthyek*» ezért irtuk jelen sorainkban', a könyv czimétől eltérőleg mi is mindig igy. *Jakubovich Emil.*

Genealogiai Füzetek. Családtörténeti folyóirat czimerekkel és leszármazási táblákkal. Szerkesztik: *Sándor Imre* és *Sebestyén József*. VI. évfolyam. Kolozsvár, 1908.

A családtörténeti kutatások általános történeti értékét mindig az adja meg, hogy a család történetének milyen általános vonatkozásai vannak az illető nemzet történetével. Ez az általános történeti vonatkozás abban a mértékben fogy, a mely mértékben közeledünk a modernebb időkhöz. Mig egy középkori menunek müvelődéstörténeti fontossága van[1] s a magyar genusokra vonatkozó kutatások középkori történelmünk legértékesebb dokumentumait tárják fel, addig egy-egy család ujabbkori története, mely csak leszármazási és birtoklási adatok közlésére szoritkozik, csak az illető családok szubjektiv érdeklődésére tart-

[1] Bernheim. Lehrbuch der hist. Methode und der Geschichtsphilosophie. Einleitung.

hat számot, nem szolgálva egyebet, mint a család arisztokratikus hajlandóságainak és tradicziónak kultuszát. Az általános történelmi fejlődés különben is egységes és egyenes vonalban haladó kontinuum, objectuma egy pszichikai, nyelvi és geografiai közösség a maga egészében, nem pedig egy kiváltságos rend. Kultura, politikai fejlődés, társadalmi berendezkedés, nyelv, mithosz és erkölcs egy pszichikai közösség genuin termékei,[1] melynek kialakitásában rendi különbség nélkül részt vesz az egész közösség. Ebből a szempontból talán «anti szocziális»-nak látszik minden genealogiai kutatás, mely az egységes fejlődésből egy család történetét emeli ki. De nem szabad elfelejtenünk, hogy a rendi alkotmány idejében a nemesség volt a tulajdonképeni történelmi élet letéteményese, a nemesség s a családok története egy nemzet történetével jelentenek egyet. Ha tehát egy genealogiai kutatás ujabb idők történetét vizsgálja is, feltétlenül értékesnek kell tartanunk, ha egyébként kellő forrástanulmányokon alapul.

A «Genealogiai Füzetek»-ről elmondhatjuk, hogy történelmileg értékes munkát végeztek, noha Erdélynek inkább csak újabb történelmével foglalkoznak. Adattára, oklevéltára, czimertára, — mely Erdélynek önállóbban s egyénibben fejlődött heraldikájára vonatkozólag nyujt értékes adatokat — Erdély általános történelmére vonatkozólag történelmi értéket jelent. Az 1908-iki VI. évfolyam szükebb terjedelmü, mint az előző évfolyamok. Általánosabb vonatkozásu czikkei: Fejér, Kolozs, Középszolnok, Kraszna, Küküllő, Torda és Belsőszolnok vármegyék XVII. sz.-beli lustrái; irodalomtörténeti vonatkozásu Gazdag Lajos czikke Tóth Kálmán családjáról; «Adattár»-a 15 drb. XVII., 1 drb XVIII. és 1 drb XIX. századbeli oklevelet közöl, melyek Erdély intimebb életébe engednek bepillantást. Lukinich Imre a Nyujtódi-család XV—XVI. századi genealogiáját és Rhédey László halála napját tisztázza. Barabási Miklós czikke az Oroszfái Mikó-család történetéről, Sándor Imre czikkei a Dellőapáthi Somi, Harasztosi Barta-családról, valamint a csikszentsimoni Endes-család XVIII. századi okleveleinek szükszavu regestrumai inkább ujabb vonatkozásuak.

Az évfolyamban két kitünően megirt nagyobb tanulmányt találunk. Az egyik Köblös Zoltántól a Borbereki Alvinczi-család története, a másik Sándor Imrétől a Széplaki Petrichevich-Horvát-család története. Mind a kettő a pontos, lelkiismeretes és kritikai munka mintaképe s az «ex uno disce omnes» elvén kicsiben visszatükrözője Erdély mozgalmas utolsó idejének. Mind a két család szerepelt a történelemben, történetük nem a családi hiuság kultusza. Az Alvinczi-család őse Péter, ki Bocskainak meghitt embere, később Bethlen Gábornak lett tanácsadója. II. Mátyástól 1612-ben nemesi levelet kapott, melyet 1613. ápr. 29-én Gönczön hirdettek ki. Alvinczi Péter nevezetes alakja a protestáns küzdelmeknek. A család III. Péterben emelkedik fel, ki 1673-ban az erdélyi fejedelmi birtokok és fiskusi jövedelmek főfelügyelője, 1681-ben itélőmester lesz. Az általa szerkesztett s «Resolutiones Alvinczianæ» név alatt ismeretes királyi határozatok Erdély közjogi történetében igen nevezetes momentumot jelentenek. Unokája volt József, ki 1735 febr. 1-én született Alvinczen, a bajor örökösödési háboruban szerzett érdemeiért 1863 jun. 23-án bárói rangot nyert. Vele a család férfiágon kihalt.

A Petrichevich-Horváth-család horvát eredetü. Első őse Miklós, kit 1547-ben igtatnak be a középszolnoki Oláh-, Magyar-, és Közép-Csatoly továbbá Panit részbirtokaiba. A kolozsvári országgyülés 1555 nov. 28-án János Zsigmond behozatala érdekében őt küldi követül Ferdinándhoz. II. Kozma (sz. 1634. ápr. 1-én Koronkán) részt vett II. Rákóczi György szerencsétlen lengyel hadjáratában. Erre, valamint Rákóczi és Barcsai küzdelmeire vonatkozólag naplója érdekes kútfőnek tekinthető. II. Dánielnek jelentékeny szerepe volt a kolozsvári «magyar theatrum» történetében. IV. Kozma a török háborukban szerzett érdemeiért 1778-ban bárói rangemelést nyert. A tanulmány külön lenyomatban is megjelent. (Kolozsvár, 1908. Gámán János örököse. 8° 41 lap.)

A «Turul» évenként ismertette a «Genealogiai Füzetek» évfolyamait s mindig elismeréssel emlékezett meg e kitünően szerkesztett folyóiratról, mindig kifejezést adva sajnálkozásának, hogy e kitünő folyóirat a magyar családtörténet nagy kárára nem részesül a megérdemlett támogatásban. Ez éppen a Királyhágón tul különös dolog, a hol az arisztokratikus hajlandóságok s ebből kifolyólag a családi tradicziók kultusza mindig erősebb volt.

Bevilaqua Béla.

Nemes családok Nagykőrösön 1848 előtt. Leszármazási táblákkal és czimerekkel. Irta: *Benkó Imre.* Nyomatott az első nagykőrösi Ottinger E. könyvnyomdájában. 1908.

A genealogiai irodalom gyarapodásának fontosságát fölösleges már bármily szempontból is kiemelni. A viszonyokra, az irodalom fejlődésének függetlenségére jellemző azonban, hogy szerző szükségesnek látja munkáját a következő sorokkal kezdeni: «Talán időszerütlennek tünik föl némelyek előtt, hogy a demokrata huszadik században egy város nemes családjainak történetével foglalkozom: de meggyőződésem szerint a demokráczia nem zárja ki az ősök tiszteletét,

[1] Wundt. Völkerpsychologie I. Einleitung.

a családunk multja iránti érdeklődést» (1. l.). Nem a jelennek demokratikus, hanem a multnak annyi előjogot biztositó szelleme, specziálisan a nemesség és városaink privilégiumai és egymáshoz való viszonya 1848 előtt jutott eszünkbe, midőn a vastag, 400 oldalas könyvet kézhez kaptuk. A nemesség helyzete a történet által privilégiumokkal erősen körülbástyázott városokkal szemben inkább kelti föl az olvasó érdeklődését, kiváncsiságát oly munka irányában, a mely egy városban szereplő 250 nemes család multjával foglalkozik.

A szerző által tárgyalt családoknak csak tized részét képezik a nagykőrösi tősgyökeres családok, azon családok, a melyek Nagykőrösön lakva szerezték nemességüket — részben a jobbágyságból való felszabaditás folytán — és a nemességgel együtt sokszor igen jelentékeny birtokukat is. Igy 1629-ben az Oláh család; 1666-ban a Csete; 1667-ben Beretvás, Szivos és Vass; 1668-ban Baracsy és Erdőssy; 1670-ben Búz; 1671-ben Joó és Sepsei Szabó; 1690-ben Körösi Szabó és Ványi; 1691-ben Pálfy; 1695-ben Jeney; 1697-ben Berkes; 1701-ben Szemere és Vajkó; 1702-ben Sánta; 1712-ben Cseplész; 1718-ban Czira (Szira Nagy); 1741-ben Pataky; 1758-ban Molnár; 1759-ben Balla; 1796-ban Thenke Nagy családok kapják Nagykőrösön nemességüket. Tehát a legtöbb e munkában emlitett nemes család Nagykőrösre nézve idegen és a városba való letelepülésük különböző okokra, vezethető vissza. Igen sokan természetesen házassági összeköttetésük révén kerültek Nagykőrösre, a mennyiben több mint 50 család őse e városból nősülvén, nejük ingatlanaira, Nagykőrösre költözött. Annál kisebb oly nemes családoknak a száma, a melyek a város falait a török pusztitások elleni védekezésből keresték fel, pl. az előnevét kölcsönző és pusztává lett Inárcsról származó Farkas család, vagy a török elől az északi végvárakba, a 18-ik század elején pedig Nagykőrösre menekülő Nyáregyházi Nyáry és Jakabházy (alias Eötvös) családok. A kultura és ipar szolgálatában állóknak, tehát a város lelkészei, tanárai, jegyzői, tanitói és iparosainak egy része szintén idegen származásu nemes családok ivadékai. Mint lelkészek vagy tanárok jöttek Nagykőrösre a következő nemes családok elődei: Balogh, Báthory, Budai Török, Csáthy, Dabi, Ráczkevi Eötvös, Nánási Fodor, Kecskeméthy, Medgyessy, Mészáros, Mocsy, Pathy, Bátori 'Sigray, Szélessy, Várady, Szigethi Warga. A város jegyzői között találjuk a Baráth, Becze, Bensits, Cseh, Dobrossy, Gubody, Pázmány, Kisjáczi Szeles, Szobonya és Veresegyházy Nagykőrösre költözött családok őseit. Tanitók voltak Bartók, Kelecsényi Nagy és Szondy családok ősei. Végre mint egyszerü iparosok települtek le — ámbár nem egy esetben ősrégi kisbirtokos nemes családok ivadékai voltak — a Bikkfalvy, Geréb, egyik Halász, Illés, egyik Sipos, Szarvas, Tasi Végh és Vladár családok.

Az egyes családok tárgyalásánál a genealogiai adatokat, esetleg a család birtokviszonyait és foglalkozását adja elő a szerző. A mennyiben a város gimnáziumában alkalmazott nemes származásu tanárok valami irodalmi müködést is kifejtettek, röviden ezt is érinti. Nagyobb, országos esemény, a melyben valamelyik nemes család tagja történetesen részt vett, rendesen kettő fordul elő: a «Péro-féle lázadás» és az 1848-iki szabadságharcz. Egy család ivadékáról (Jalsoviczky) emliti, hogy katona kvalitásait külföldi hadur szolgálalában is fejlesztette. 200 év az az időköz, a melynek határai között mozognak a műben előforduló adatok: t. i. 17. és 19. század, illetőleg 17. század közepe és 19. század közepe. A 17-ik század adatai gyérebbek. A hol lehetséges, a legujabb időkig terjed szerző tárgyalása. Az emlitett időköznél régibb adat igen kevés van, a minek nem az az oka, hogy ily régebbi adatok az illető családokról egyáltalában nem ismeretesek vagy nem találhatók, hanem az, hogy szerző csakis a nagykőrösi szereplésüktől kezdve kutatja részletesebben e családok multját. Természetesen ez nem zárja ki azt, hogy jó egy pár családnál alig emlit egy-két adatot, esetleg épen csak a család nevét. Általában véve azonban művelődéstörténeti, valamint a város történetére vonatkozó adatokat — ámbár a szerző inkább ir genealogiát mint történetet, — eleget találunk e könyvben.

Az előszóban a szerző felsorolja a művéhez használt kézirati forrásokat: a nagykőrösi városi és ref. egyházi levéltárt, a Beretvás, Inárcsi Farkas, Nyáregyházi Nyáry és Jakabházy családok, továbbá Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun és Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegyék levéltárait és az országos levéltárt. Nyomtatott forrásokként a következőket megnevezi: Dalla Gergely, Nagykőrösi krónika; Szilády és Szilágyi: Törökmagyarkori okmánytár; Galgóczy, Nagykőrös város monografiája; Kőszeghy, Nemes családok Pest vármegyében; Nagy Iván, Mgyarország családjai; Nagy Iván, Családtörténeti Értesitő I—III.; Orosz Ernő, Heves és a volt külső Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai; Turul.

Előadásában sokszor találjuk az emlitett források valamelyikének megemlitését. De szerző eljárását itt már teljesen helytelenitjük. A dolog természeténél fogva is, ezen mű alapjában véve nem sokkal több, mint adatgyüjtemény. Tehát nagyon jó és szükséges lett volna az egyes családok feldolgozásánál az egyes adatoknak forrásait külön is mindig megemliteni. Bár ritkábban, de előfordul, hogy valamelyik család tárgyalásánál egyáltalában semmiféle forrás sincs emlitve.

Az egész könyvben egyetlen jegyzet sincs és ámbár sokszor abból az egy vagy két hivatkozásból is, a mi történik, fölteheti az ember — és esetleg határozott biztossággal is, — hogy az illető fejezetben előforduló többi adat is ugyanabból vagy ugyanazokból a forrásokból — és nem máshonnan — merittettek, alapjában véve az egész munka többé-kevésbé mégis ellenőrizhetetlenné válik, mert nem lehet mindenütt megállapitani, hogy az illető szakaszban emlitett összes adatok éppen csak az érintett forrásokból származnak-e, és melyik adat melyik forrás alapján lett közölve. Előáll tehát az a helyzet, hogy a szerző állit olyan dolgokat, a melyek az eddig ismert adatokkal nem egyeznek meg, ezeknek helytelenségét ki nem emeli, saját állitásainak hitelességét pedig nem erősiti meg emlitett eljárási módja a források használatában. Itt nem azt a pár helyet értjük, a hol szerző maga hangsulyozza külön, hogy valami más műnek rá vonatkozó adatai tévesek, mert saját kutatásai más eredményt mutatnak, hanem eljárásának teljes helytelensége akkor domborodik ki különösen, mikor eltérő véleményt mond valamiről, az eddigi arra vonatkozó felfogást egyáltalában nem emliti, állitásának forrását pedig tisztán nem láthatjuk. Felsorolunk pár ily esetet. A Czira (Szira) Nagy családról a következőket állitja a szerző: «Úgy látszik kőrösi eredetü család, a melyből Gergely tüntette ki magát a 18-ik század elején . . . 1718-ban nemeslevelet kapott, a mely a Királyi könyvek XXXII-ik kötetének 238-ik lapján van bejegyezve, s melyben a család a következő czimert kapta . . .» (70. l.). Ezzel szemben a Királyi könyvek jegyzékében a következőket olvassuk: «Szira György n. l. c. i. Bécs 1718 aug. 24. XXXII. 238.» (Dr. Illésy János és Pettkó Béla: A királyi könyvek 1895. 210. l.). Benkó úgy ir, mintha a nemeslevelet látta volna, de hogy hol látta, hol van az armális, szóval se emliti. Hivatkozik a királyi könyvekre is; a hely, a melyre hivatkozik, pontosan és helyesen van megjelölve. Az adat a két könyvben azonban nem egyezik meg. Az egyikben Gergely, a másikban György van feltüntetve nemességszerzőnek. És azt sem emliti Benkó, hogy az Illésy és Pettkó által kiadott könyvben máskép, esetleg tévesen van közölve az illető adat, az se világos, hogy a szerző a királyi könyvek eredetijéből meritett vagy pedig Illésy és Pettkó könyvéből, és végre az se bizonyos, hogy magát az armálist látta-e a szerző. Éppen csak az bizonyos, hogy mind a két állitás nem lehet igaz. — A Balázsfalvi Kiss családról ezeket irja: «Az itt emlitett kecskeméti nemes Kiss család tagjai közül Pál és Mihály 1806-ban királyi adománynyal «balázsfalvi» előnevet és czimerbővitést kaptak és ezen alkalommal kapott bővitett czimer a következő» (203 l.). Illésy és Pettkó azonban a czimerbővités és előnév adományozásának idejét 1802-re teszik: «Kiss Pál és Mihály kecskeméti szenátorok régi czimere megbővittetik c. i. f. Bécs. 1802. okt. 8. Ugyanazoknak «balázsfalvi» előneve. LX. 790; 797.» (109. l.). Itt is az előbbi eset; nem hivatkozik a szerző semmiféle forrásra, hanem ismert források adataival ellenkező dolgot mond.

A Fitos család armálisának keltjében szintén van eltérés szerző és az idézett forrás között. Benkó szerint Fitos János feleségével és fiaival 1793 decz. 15-én szerezte a czimerlevelet (89. l.), Illésy és Pettkó szerint pedig 1793 decz. 19-én (66. l.). A nemességszerzők felsorolása teljesen megegyezik a két könyvben; szerzőnk pedig a czimereslevél tartalmából egyebet is emlit, mintha az a kezében lett volna, de azt se mondja, hogy annak az alapján állitja, azt se, hogy az idézett műben eltérő a dátum. — Dátumeltérés van még a Molnár családnál is. Benkó szerint ez a család 1758 junius 3-án nyerte czimereslevelét (239. l.), Illésy és Pettkó szerint pedig 1758 jun. 5-én. Itt azonban megjegyzendő, hogy Benkó e család leirásának végén utal a Nagy Iván Családtörténeti értesitő I. évfolyam 4. füzetében, ugyanezen családról irt czikkére, melyben az armális kelte szintén 1758 jun. 3-áról való, de itt már azt is kiemeli, hogy az eredeti nemeslevél megvan a család birtokában s be van jegyezve a K. K. XLV. k. 574. lapján (116. l.). Tehát valószinü, hogy a czimereslevelet látta és használta, csakhogy ha már a királyi könyvekre is hivatkozik, Illésy és Pettkó esetleges tévedését megemlithette volna, ha valóban neki van igaza. De ezt nem teszi.

A munka ellenőrizhetősége megbizhatósága és kritikai apparatusa szempontjából megemlitjük még a következőket:

Körülbelül 120 családnak a czimerét irja le a szerző és 99-nek emliti az armálisát. A czimereket nagyrészt a nemeslevelek alapján irja le. 35 czimert azonban különböző iratokon levő, aláirások melletti pecsétekről ismer A Szarka család czimerét az ujitó nemeslevelet kérő folyamodványból ismeri, a melyben az le van festve. A Sáry család czimere a szerző kezei közt levő 1824. nemesi bizonyitványban van lefestve. A Sypos család czimere a családi palota kapuja fölött, valamint a család egyik tagja sirkövén látható. A Végh család czimerével kapcsolatban a nemeslevél másolatáról beszél a szerző, tehát úgy látszik ennek az alapján irja le. 30 eset fordul elő, a hol a szerző megemliti az illető család armálisát, de ennek alapján a czimerét nem, még pedig 25 esetben a czimert egyáltalában nem ismeri, 5 esetben azonban nem a nemeslevélből, hanem szintén csak aláirások mellett levő pecsétekről irja le, t. i. Csontos,

Fülöp, Mészáros, Szivos és Török családok czimereit. Több mint 10 családnak emliti a czimerét, a nélkül, hogy akár az armálisra, akár valami pecsétre vagy egyébre hivatkoznék, minden forrás megjelölése nélkül. Ott pedig, a hol a czimert az armális alapján ismerteti, legtöbb esetben egyáltalában nem jelzi, hol található az armális, pedig legtöbbször úgy beszél, mintha az armálist tényleg látta volna. Legföljebb sejteni lehet, hogy az armális hollétét valamelyik, az előszóban felsorolt vagy előadásközben is valahol emlitett forrásban kell keresni. Csak egy pár családnál történik ez alól kivétel: a Galgóczy, Keszey, Ladány és Papp alias Bodó családok armálisai ma is a család valamelyik tagjának birtokában vannak, az Oláh család czimereslevele a szerzőnél van, a Virágh családé a kunszentmiklósi gimnázium könyvtárában található. — A 'Siros családról a következőképp ir: «A család 1635-ben kapott nemeslevelet 'Siros János és felesége Tallós Katalin, továbbá fiai János és István személyében, s az armális Esztergom vármegyének 1636-ik évi közgyülésén hirdettetett ki. E szerint a család Esztergom vármegyei eredetü volna. Azonban a nemességszerző felesége — az armálisban Tallós Katalinnak irva — valószinüleg városunkban már a 17-ik század elején virágzott Tollas — sok helyen Tallasnak irt — család sarja stb.» (295. l.). Ha következtetni akarunk, akkor természetesnek kellene venni azt, hogy szerző ezen család armálisát látta. De nem közli sem a czimerét, sem azt, hogy hol van az illető czimereslevél, ami kissé megnehezíti az ellenőrzést, pedig e családról nem találunk közelebbi adatokat sem Nagy-Ivánban (Magyarország családjai) sem a Siebmacher-ben (Grosses und allgemeines Wappenbuch) sem Adami-ban (Scuta gentilitia Hungariæ). Viszont előfordul az is, hogy nem közli valamely család czimerét, pedig az emlitett művek valamelyikében megtalálhatta volna; pl. a Pintér család 1747-iki nemes levelét megemliti, de a czimerét nem, ámbár Siebmacher (IV. 15. 505. l.) ezt ismerteti. Mindez az adatoknak nem épp a legtökéletesebb apparatussal való feldolgozását tünteti fel. Az a körülmény, hogy szerző éppen csak egy pár armális hollétét jelöli meg, a többiét azonban nem, hanem igen számosról oly előadást folytat, mint valami, legalább a szerző előtt föltétlenül ismert dologról, de forrást nem emlit, a szerző eljárásának következetlenségét és helytelenségét mutatja. Mind ennek a fontossága pedig különösen akkor tünik ki, ha tekintetbe vesszük, hogy a szerzőnek, a forrás szorosan vett megemlitése nélkül előadott czimerleirásai nem egyeznek meg mindig a tudományos munkák megfelelő helyeivel, a melyeknek eltéréseiről szerző nem vesz semmiféle tudomást. Erre vonatkozólag a következő példákat hozzuk fel. A már emlitett Balázsfalvi Kiss család czimeréről mondja a szerző: «Takarók: kék-ezüst, fekete-arany» (203. l.). Ez megegyezik Adami czimerrajzával (Scuta gentilitia V. k.), a melyen a megfelelő szinek: kék-fehér, fekete-arany. Siebmacher szerint azonban a takarók szine: kék-arany és fekete-ezüst (IV. 15. 312. l.). Szerző a czimert az armális alapján irja le, de sem az armális hollétét, sem Siebmacher eltérését nem emeli ki, a mi állitása helyességének semmiképp se kölcsönözhet szilárd alapot. Megforditva áll a dolog a Cseplész családnál, a mennyiben itt a szerző állitása a czimer takaróira vonatkozólag (63. l.) Siebmacher adatával (IV. B. 15. Abt. 110. l.) egyezik meg és Adamiéval (II. k.) nem.

Ugyanily természetü különbség van Benkó (117. l.) és Siebmacher (IV. 15. 335. l.) között a Kovásznay (előbb Kovásznai Kovács) család czimerének leirásánál. — A Benedicty család czimerénél szerző szerint a «takarók: kék-ezüst, vörös-arany» (43. l.) szinüek, Siebmacher szerint pedig kék-arany, vörös-ezüst a takarók szine (IV. 15. 53. l.). Itt már azonban meg kell jegyeznünk, hogy az előbbi példák szempontjából csak azért következetes a szerző, mert Siebmacherrel nem törődik, különben utal a «Nagy Iván Családtörténeti Értesitő» 1900 II. évf. 4-ik füzetében ugyanezen családról irt czikkére, a melynek elején igy ir: «Az eredeti nemeslevél 1820-ban a borsodmegyei Sajó-Szent-Péteren lakó Benedicty József ügyvédnél volt, s valószinüleg az ő leányági leszármazóihoz került; hitelesitett másolata a család több ágánál megvan» (93. l.). Minthogy föltehetjük, hogy egy ilyen armális másolatot a szerzőnek alkalma lehetett látnia, a hitelesség, szigorubban felfogott alakjában is itt már sokkal inkább lehet a szerző részén mint Siebmacherén. — A Tóthfalusy család czimerénél, a melyet Adami és Siebmacher nem ismer, Nagy I. (X. 283. l.) és szerző (352. l.) közt van eltérés; nem különben a Jeszenszky czimernél (Benkó: 166. l., Nagy I. V. 34. l.), a mely azonban teljesen megfelel Siebmacher leirásának (IV. 15. II. 206. l.) — Körülbelül igy vagyunk a Kelecsényi (Csúzi) család czimerével is. A czimeren levő csillagok szerző (194. l.) és Siebmacher (IV. 15. 297. l.) szerint 6 águak, Nagy I. szerint 8 ágnak. Szerző az armális alapján látszik ismertetni a czimert, de az armális helyét nem jelöli meg; a család régi adatait teljesen Nagy Iván alapján (VI. 165—166. ll.) közli, olykor szóról-szóra, de forrásra nem hivatkozik. Adami munkájában e családról nincs szó.

Mindezen példákkal semmiesetre sem lehetett a czélunk az, hogy egy ilyen természetü munkában előfordulható esetleges tévedéseket keressünk és mutassunk ki, hanem csakis az, hogy az adatok feldolgo-

zásának, a források használatának módjáról némi fogalmat alkothassunk magunknak, a minek eredménye, hogy igazi kritikai módszert e tekintetben nem tapasztalunk. Ezt még csak egy körülménynyel fogjuk igazolni. Vagyis az utolsó kérdés: hogyan használja szerző a kiadott forrásokat? Azért vetjük fel külön ezt a kérdést, mert az eddigi tárgyalásunk bizonyitékait, példáit képező anyagot szerzőnek mégis inkább kiadatlan források, levéltári kutatások alapján készitett eredményeiként tekinthetjük.

Szerző müve megirásánál használt munkák legnagyobb részét az előszóban sorolja fel. Előadás közben hivatkozik egy párszor Nagy Iván Magyarország családjaira (199. l. [Keszey cs.], 216. l. [Kovásznay cs.], 237. l. [Mokcsay cs.], 328. l. [Kisjáczi Szeles cs.], 359. l. [Uzapanyiti Uza cs.], 365. l. [Valaszky cs.], 385. l. [Fejes Zombory cs.]), és Nagy Iván családtörténeti Értesitőre (239. l. [Molnár cs.], 251. l. [Nyáregyházi Nyáry cs.], 292. l. [Bátori 'Sigray]), megemliti Balla Gergely Nagykőrösi krónikáját (213. l. [Ónodi Kovács cs.], 373. l. [Veres cs.]) és a Törökkori okmánytárt (324. l. Szánthó cs.) és hivatkozik egyszer Orosz E. művére (193. l. Kecse cs.) és Dalmady Ödönnek a Dömösdi Hajós családról irt munkájára (120. l.). Itt is konstatálhatjuk azonban, hogy a kiadott forrásokra is kevesebbszer hivatkozik, mint a hányszor azokat használja. Pl. a következő családok leirásánál használja Nagy I. Magyarország családjait, a nélkül, hogy a szövegben ezt bármikép is jelezné: Gellénfalvi Gellén (110. l. Nagy I.: IV. 359. l.), Alsódabasi Halász (123. l. Nagy I.: V. 24—25. l.), Csúzi Kelecsényi (194. l. Nagy I.: VI. 165—166. l.) Bátori 'Sigray (281. l. Nagy I.: X. 177. l.), Szilasi és Pilisi Szilassy (335. l. Nagy I.: X. 719. l.), Nagyendrédi és Födémesi Szobonya (341. l. Nagy I.: X. 774. l.), Szondy (342. l. Nagy I.: X. 804. l.), Urházy (356—357. l. Nagy I.: XI. 413—414. l.). Pedig különösen e családok régi történeténél, a hol leginkább érezhető Nagy I. hatása, nem egyszer majdnem teljesen szóról-szóra való átvételekkel is találkozunk. Az Urházy család elejétől végig Nagy I.-ből van leirva. — A Bátori 'Sigray családról szóló fejezetben a következő hivatkozást találjuk: «Megjegyzem, hogy a család történetének és leszármazásának összeállitásánál alapul és főforrásul Jalsoviczky Sándor barátomnak a Nagy Iván családtörténeti folyóirat 1899. évi I. évfolyamának első füzetében megjelent s e család történetét tárgyazó dolgozatát használtam» (292. l.). Ezt a következőképen kell érteni: a fejezetnek első 8 sora Nagy I. alapján készült, hátralévő része pedig nem egyéb mint Jalsoviczky emlitett czikkének második lenyomata, a melynek előadásába közbeszúr egy az Inárcsi Farkas család levéltárában talált s állitólag 'Sigray Mihálytól irt költeményt. Jalsoviczky czikkét lapokon keresztül betüről-betüre másolja le. Éppen csak 5 datum-eltérés fordul elő, a melyeket — minthogy szerző semmi módon se találja szükségesnek jelezni — sajtó vagy tollhibának tekinthetünk, még pedig egy esetben a sajtóhiba Jalsoviczky czikkében van, különben Benkóéban. A leszármazási tábla is teljesen megegyezik a két könyvben, leszámitva azt az eltérést, a melyet következetesség okából nem csak előadásközben, hanem a családfán is megtart a szerző, t. i. a 'Sigrai Mihály, Péter és József fiaira vonatkozó adatokat a két czikkben megforditva látjuk közölve, a nélkül, hogy szerző erre figyelmeztetne bennünket.

Az eddigieket összegezve konstatáljuk, hogy Benkó könyve igen szorgalmas munka benyomását teszi az olvasóra; sok adatot és sok új adatot tartalmaz; eddigi ismereteinket nem egy családnál kiegészíti vagy kigazitja, de jobb szerettük volna, ha megjegyzéseinknek egy részét nem kellett volna megtennünk.

Sulica Szilárd.

A törvényhatósági levéltárak cimeres levelei. (Literæ armales.) Összegyüjté *Rexa Dezső*. A gyüjtő kiadása. 1909. Eddig 2 füzet.

A vármegyei levéltárak felülvizsgált czimeres nemes leveleinek jegyzéke. Közli *Horváth Sándor*. Első füzet. Budapest, szerző kiadása és tulajdona, 1909. — Ára két korona.

Két egy és ugyanazon tárgygyal foglalkozó munka megjelenéséről adhatunk hirt olvasóinknak, kik az egyik munka megjelenéséről már a folyóiratunk folyó évi I. füzetéhez mellékelt előfizetési felhivásból értesültek. Most, hogy a munkából immár két füzet megjelent, alkalomszerünek találjuk azokról megemlékezni.

Rexa könyve a Magyarország területén fekvő törvényhatóságok, vármegyék és városok levéltáraiban őrzött czimeres levelek jegyzékét kivánja összegyüjteni, hogy a családtörténettel foglalkozóknak és a nagy közönségnek utmutatást adjon arra nézve, hogy hol keressék egyik vagy másik család czimereslevelét. Az eddigi két füzet Abauj-Torna, Alsófehér, Árva, Arad, Bács-Bodrog, Baranya, Bars, Békés, Bereg, Bihar és Borsod vármegyéket öleli fel. Az egyes vármegyék levéltárának anyagát alfabetikus sorrendben dolgozza fel, az adatok közlésénél a legszükségesebb adatokra szoritkozik, közli a czimerszerzők neveit, feltüntetve a társczimerszerzőket is, kiknél utal a főczimerszerzőre, ez utóbbinak nevénél közölve az armális évi és napi keltét, feltüntetni igéri továbbá az előszóban a körülményt ha az armális koholt, valamint külön megjegyzi, mely czimereslevelek származnak erdélyi fejedelmektől.

A munka gyakorlati szempontokból készült, a családtörténeti kutató részére akar segédkönyvet nyujtani, tudományos szempontból a műnek csak annyiban van becse, hogy a törvényhatósági levéltáraknak heraldikai anyagára nézve a kutatót tájékoztatja. Ugy az utóbbi, mint a gyakorlati szempontból több kifogásunk van azonban a munka ellen, melyeket nem hallgathatunk el.

Első sorban kifogásoljuk azt, hogy szerző a czimeradományozó uralkodó nevét is nem tette ki egyuttal, mert pl. az általa követett eljárásnál honnan tudja meg a kutató, hogy egy 1530-ból, vagy 1531-ből származó armális Ferdinánd királyé, vagy pedig János királyé-e? Igaz, hogy az erdélyi fejedelmek adományozta armálisoknál odateszi, hogy «Erdély» és igy tehát tudom, hogy egy ily jelzetü 1584-ből származó armálist pl. Báthory István és nem Rudolf király adta ki, csakhogy hamarjában nagyon kevesen fogják tudni kivülről, hogy melyik uralkodó melyik év hányadik napján lépett a trónra, hogy pl. egy 1611 augusztus havában kelt armális Báthory Gáboré vagy pedig Bethlen Gáboré-e? Az uralkodók nevét tehát nem lett volna szabad elhagynia, már a tájékozódás megkönyitése szempontjából sem.

A második kifogás, a mit a munka rendszere ellen felhozunk, az, hogy sehol nincs jelezve, vajjon az illető czimerlevél eredetiben, vagy pedig csak másolatban maradt-e reánk. Ennek a feltüntetése pedig a tudományos kutatás szempontjából feltétlenül szükséges lett volna, mert igy könnyen tévedések, félreértések származhatnak. Igy pl. Abauj vármegye jegyzékében szerepel a Bor család 1415. armálisa. Azt gondolhatná tehát valaki, hogy ez az eredeti armális, pedig ez a M. Nemzeti Múzeum könyvtárában van, az abauji csak másolat. E hiányt ugyan utólag még pótolni lehet az indexben, az eredetieket valami módon megkülönböztetve a másolatoktól, de kétségtelen, hogy ezt a szövegben inkább lehetett volna megtenni.

Rexát munkájában az egyes törvényhatósági levéltárnokok támogatták olyképen, hogy levéltáruk armális indexeit neki rendelkezésére bocsátották és ennek alapján készült munkája. Ő tehát maga az egyes levéltárak anyagát nem látta személyesen, meg kellett biznia e jegyzékekben. Innen van az, hogy jegyzéke nem teljes, a mi a Horváth Sándor-féle jegyzékkel való összehasonlítás alapján konstatálható, noha mint látni fogjuk az utóbbi sem teljes. Igy hiányzik Rexa jegyzékéből Abauj-Torna vármegyénél Rudolfnak 1587 decz. 2-án a Jászay-család részére adott armálisa, Arad vármegyénél II. Ulászló armálisa 1515-ből a Mezőkövesdy-család részére. Hiányzik Árva vármegyének 1598-i armálisa, Arad vármegyének 1767 és 1837. czimereslevele, noha ezeknek benn kellene jegyzékében lenni; mert a törvényhatósági levéltárak czimeres leveleit foglalja magában, már pedig az emlitett armálisok is ott őriztetnek. Hiányzik pl. Árvánál a Nyizsnyay armális, melynek pedig 1602-i eredetije a levéltárban őriztetik. Nem akarunk még több példát felhozni, csak konstatálni akarjuk, hogy az igért teljességet a munka nem adja meg.

Az előszóban igéri szerző, hogy a hamisitott armálisoknál e körülményt meg fogja jegyezni. Erre nézve is több megjegyzést kell tennünk. A Malontai Balogh armális 1499-ből Abauj levéltárában kézzelfogható hamisitvány, e körülmény a jegyzékben nincs feltüntetve. A Riszy armális egyes részeiben van hamisitva, a jegyzékben e körülmény nincs megemlitve, ellenben hamisnak van feltüntetve a Thassy armális, mely viszont a Horváth-féle jegyzékben, mint nem hamisitott szerepel. A Vadászi armális 1642-ből hitelesnek van feltüntetve, holott e névre van hamisitva. Hiányzik továbbá a külföldi armálisok különválasztása a hazaiaktól, pl. a Prandtauer armális Arad vármegyében, a Milhardté Bács-Bodrogban, a Tschocki-é Barsban nem hazaiak, hanem külföldiek.

A gyakorlati családtörténettel foglalkozó Rexa munkáját, hiányai daczára haszonnal fogja forgathatni. A tudományos heraldikával foglalkozót legfölebb az anyag hollétére nézve fogja tájékoztatni, jóllehet hiányai lépten-nyomon elő fognak tünni.

Horváth Sándor munkája tartalmánál fogva azonos Rexa munkájával. Mégis különbség van a kettő között. A Mildenburgi Müller Alajos lovagféle okmány hamisitások ügyéből kifolyólag a m. k. belügyminiszterium 1906-ban körrendeletileg hivta fel a törvényhatóságokat, hogy a levéltáraikban őrzött czimeresnemesleveleket felülvizsgálat czéljából a m. k. Országos levéltárnak küldjék be, hogy azok megvizsgálhatók és jegyzékbe foglalhatók legyenek. Ennek a rendeletnek gyümölcse a most megjelent jegyzék, a mely 10 vármegyei levéltárban őrzött összesen 692 db. czimereslevélről számol be.

Az eljárás, melyet Horváth Sándor munkájában követ, megfelel nagyban a Rexa-féle jegyzéknek. Horváth Sándor is megtartja az alfabetikus sorrendet, de a czimerszerzőknek csak családi nevét adja, keresztnevét nem, noha ennek közlése a munkának javára szolgált volna. Ellenben kiteszi nagyon helyesen az adományozó király nevét, valamint a kelet helyét is, a társczimerszerzők nevénél pedig nemcsak utal a főczimerszerzőre, hanem az évszámot is közli. Azonkivül a mi munkájának nagy előnyére szolgál, jelzi mindenütt az armális eredeti voltát is, jelzi továbbá a hamisitásokat és a hol lehetséges volt, megállapitja kinek a nevére szólt eredetije. Feltünteti továbbá külön a hazai, külön a külföldi armálisokat.

A füzet, Abauj, Arad, Árva, Bács-Bodrog, Baranya, Bars, Békés, Besztercze-Naszód, Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Turócz vármegyéket, tehát az eddig felülvizsgáltakat foglalja magában, a két utóbbit azért, mert noha csak később került volna reájuk a sor soron kivül küldték be anyagukat. Az a körülmény, hogy némely vármegye csak az eredeti armálisokat küldte be, a másolatokat nem, okozza azt, hogy teljességről a munkánál sem lehet szó, igy pl. Abauj vármegyénél nagyon sok oly armális hiányzik, a mely Rexa jegyzékében benn van, de a melyeket, másolatok lévén, a megye nem küldött be. E hiányért a felelősség az illető vármegye levéltárát terheli.

Az a körülmény, hogy Horváth Sándor a jegyzékében foglalt czimereslevelek minden egyes darabját saját szemeivel látta, azokat személyesen megvizsgálta és igy azok hiteles vagy nem hiteles voltáról közvetlen szemlélet utján győződhetett meg, munkájának tudományos szempontból sokkalta nagyobb becset biztosit a másik munka felett. A heraldikus kezébe kritikailag megrostált anyag jut, a melyen persze neki magának kell tovább elindulni. A heraldikai tudomány szempontjából mindenesetre legideálisabb az lett volna, ha ez a jegyzék nem pusztán névjegyzéket, hanem tudományos alapokon készült catalogue raisonnét tartalmazna. Sajnos ez, pénz kérdés lévén, hosszu időre megvalósitatlan fog maradni, pedig hogy a tudományos heraldika szempontjából mily értékes anyagot tartalmaznak a felülvizsgált armálisok, azzal mindenki, a kinek alkalma volt csak egyes darabokat is látni, tisztában van.

Végezetül nem hallgathatunk el egy megjegyzést. Horváth Sándor a füzetet, a mint az a czimlapon olvasható, a saját kiadásában, saját költségére bocsátotta kézre. Köszönettel fog ezért neki mindenki adózni, ki füzeteit használja, de nem hallgathatjuk el azt, hogy e jegyzék közzététele, minthogy az hivatalos vizsgálat anyagát tartalmazza, a hivatalos forumoknak lett volna kötelessége. Az egész felülvizsgálati eljárás a m. kir. belügyminiszterium rendeletére történt és igy ennek a forumnak lett volna feladata gondoskodni arról, hogy a jegyzék, mint a hivatalosan megejtett vizsgálat eredménye, hivatalos kiadványképen lásson napvilágot. —*y.* —*l.*

Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751—1806. Herausgegeben von Otto Posse. I. Band 751—1347 Dresden, Wilhelm Baensch, 1909.

Egy nagyszabásu pecséttani kiadvány első kötete fekszik előttünk, a mely a pecséttani tudományban egy rég érzett hiányt pótol, és a német sphragistikusoknak régi óhaját váltja valóra. A német királyok és császárok pecséteinek kritikai feldolgozása és közzététele régen foglalkoztatta a szakköröket. Tudva volt, hogy Posse Ottó, a szász állami levéltár levéltárnoka már régóta gyüjtötte a német uralkodók különböző pecsétjeit, a melyeket galván reproduktiókban gyüjtött össze. Ezt a nagyszabásu gyüjteményt a nürnbergi Germanisches National Museum 50 éves jubileuma alkalmából a német császár, megszerezve a gyüjtőtől, a múzeumnak ajándékozta, hol az külön szekrényben nyert felállitást. A szekrény alsó részében elhelyezett fiókokban chronologikus sorrendben vannak a pecsétek elhelyezve, mig a szekrény felső tárlószerü részében egy sorozata az érdekesebb pecséteknek nyert elhelyezést, mely a nagy közönség által megszemlélhető. A gyüjtő fenntartotta magának a jogot, hogy a gyüjteményt tudományos feldolgozásban közrebocsássa és e joga biztosittatott is neki, a német császár rendeletéből a kiadvány közrebocsátásával meg is bizatott.

A német császári pecsétekről még 1875-ben jelent meg egy munka, Heffner munkája: «Die Deutschen Kaiser- und Königsiegel», a mely azonban korántsem volt teljes. Mindössze 160 pecsétet közölt, mely szám a pecséteknek csak egy kis részét teszi. Néhány évvel ezelőtt a «Monumenta Germaniæ Historica» vállalat foglalkozott azzal a tervvel, hogy gyüjteményének Diplomataria osztályában a német császári és királyi pecséteket is közzéteszi, folytattak is ez irányban tárgyalásokat, de a terv abban maradt, miután a jelen kiadvány előmunkálatai akkor már tetemesen előhaladtak.

A Posse-féle munka öt kötetre van tervezve. Az I. kötet a Bajor Lajosig, a második a III. Frigyesig, a harmadik az I. Miksától I. Józsefig, a negyedik a VI. Károlytól 1806-ig terjedő időközt fogja felöldni, azonkivül a II. kötet még az összes eddig ismert hamisitásokat, a IV. pedig a Hohenzollern-házi császárok pecséteit fogja adni egészen a jelenkorig. Az V. kötet végül a tudományos feldolgozást fogja tartalmazni, a melyben, mint az I. kötet előszavából kitünik, a szerző ki fog terjeszkedni a hamis pecsétekre és a hamisitásoknál követett eljárásra is. A munka megjelenését illetőleg évenként egy kötetet szándékoznak közrebocsátani.

Az I. kötet összesen 53 táblát tartalmaz és mint emlitve volt 1347-ig, Bajor Lajos haláláig terjed. Feltünteti nemcsak az egyes uralkodók, hanem nejeik pecséteit is. A táblákot kisérő szöveg két részre oszlik, az első a pecsétek áttekintését, a második genealogiai táblákat ad. Az első rész az egyes pecsétekre nézve a legszükségesebb megjegyzésekre szoritkozik, közli, hogy a pecsét honnan vétetett, illetve, hogy a pecsét eredetije mely levéltárban őriztetik, utal Heffner mun-

kájára, a mennyiben a pecsét ott is megjelent, közli a pecsét legendáját, megállapitja, hogy mely időben volt használatban és végül megállapitja a pecsét változatát, hányadik illetve milyen változata az illető uralkodó pecsétjének.

A pecsétek reproduktiója, talán mondanunk sem kell, a modern technika vivmányainak igénybevételével történt. Galvanoplastikai hasonmásokról történvén a reproduktió, ez a körülmény az éles konturokban szemmel látható és bizonyos éremszerü kinézést kölcsönöz a képeknek. Ez az éremszerüség a gyüjtemény eredeti darabjainak megtekintésekor még szembetünőbben nyilatkozik meg, a mit a vörös bársony alap, melylyel a tárlók és fiókok be vannak vonva csak fokoz, úgy, hogy a szemlélő azt a benyomást nyeri, mintha nem pecsétek másolatával, hanem érem gyüjteménynyel állna szemben.

Posse munkája korszakalkotó a német sphragistikában. Tudományos eredményeit csak az utolsó kötet megjelente után fogjuk a maguk teljességében megismerni, de a tudományos buvárlat már most is nagy hasznát fogja venni e munkának. Vajha a magyar királyi pecséteknek a magyar tudományos akadémia által régóta tervezett kiadványa is minél előbb napvilágot látna. —*y*.

Verein zur Begründung und Erhaltung einer Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte czimmel 1904-ben Lipcsében egy uj egyesület alakult, mely mint egy előttünk fekvő prospektusból látjuk, f. évi márczius havában már 700-nál több tagot számlált. Az uj egyesület feladatát képezi a genealogiai adatoknak és segédeszközöknek lehetőleg teljes összegyüjtése és hozzáférhetővé tétele. Egyrészt gyakorlati, másrészt tudományos czélt szolgál, a gyakorlati czélt azzal, hogy az érdeklődőknek genealogiai kérdésekben felvilágositást ád és mindazoknak, kik saját családjuk történetével foglalkoznak, a szükséges utbaigazitásokat megadja. Tudományos czélt szolgál azzal, hogy a genealogiát mint tudományt kivánja müvelni és az általa gyüjtött anyagot, u. m. leszármazási táblákat, ősfákat, nemesi próbákat, családtörténeteket stb. tudományos feldolgozás alá venni. Az uj egyesület a folyó évtől kezdve rendszeres hivatali müködését megkezdette, külön levéltárnoka van és irodai személyzete napi nyolcz órában van foglalkoztatva. Az egyesület évi tagdija öt márka és e csekély tagsági dij, tekintettel arra a nagy érdeklődésre, mely Németországban főleg ujabban a családtörténet iránt megnyilvánul, előreláthatólag csakhamar nagyban meg fogja növelni az egyesületi tagok számát. Az egyesület rendszeres folyóiratot is ad ki «Mitteilungen der Zentralstelle für deutsche Personen- und Familiengeschichte» czimen, mely általános tartalmu tudományos dolgozatokon kivül bibliografiát, továbbá kérdések és feleletek rovatát tartalmazza. E folyóiraton kivül egy nagyszabásu kiadvány látott az egyesület megbizásából ujabban napvilágot, dr. Eduard Heydenreich tollából «Familiengeschichtliche Quellenkunde» czimen, a melyre, valamint az egyesület folyóiratára még bővebben ki fogunk terjeszkedni. Genealogiai kutatásokkal foglalkozó tagtársainknak vélünk szolgálatot tenni, midőn az uj egyesületre figyelmüket felhivjuk. Közelebbi czime Leipzig, Neumarkt, 29.

Az «*Europäische Wappensammlung*» czimü koholt heraldikai gyüjtemény heraldikával és genealogiával foglalkozó tagtársaink előtt eléggé ismeretes. Majdnem lépten-nyomon halljuk ezt a gyüjteményt emlegetni, és gyakran találkozunk e gyüjteményből vett czimerekkel, melyek sajátszerü ódon papirra festve e gyüjteménynek valamely kötetére és lapszámára való utalással vannak ellátva. Igen gyakran csak hitetlen fejrázogatással találkozunk, ha az illetőt, ki egy ily czimert felmutat, megkisértjük arról meggyőzni, hogy a czimer és a reávonatkozó adatok teljesen koholtak, légből kapottak. Az ujabb német heraldikai munkákban, sőt még a kis vezérfonalakban is, pl. a Hildebrand-féle Wappenfibel-ben röviden meg van emlitve e gyüjtemény koholt volta, a nélkül azonban, hogy róla bővebben szólanának. A bécsi cs. kir. heraldikai társulat «Adler» havi füzeteinek legujabb (junius havi) számában báró Mitis Oszkár röviden foglalkozik e gyüjteménynyel és pedig egy elég érdekes ténynyel kapcsolatban. Ez évben jubilál ugyanis a bécsi tagtársunk Krahl Ernő vezetése alatt álló heraldikai-genealogiai intézet, mely a legelső ilynemü intézet Európában és nemcsak a gyakorlati, hanem a tudományos heraldika terén is elsőrangu. Czimergyüjteménye és szakkönyvtára a szakemberek előtt régóta ismeretesek és különösen könyvtára Ausztriának egyik legnagyobb heraldikai szakkönyvtára. Az intézetet 1809-ben alapitotta Stein József, a ki 1809 óta a császári udvar részére a czimerfestményeket készitette. Ez a Stein volt az, a ki az «Europäische Wappensammlung» czimü gyüjteményt koholta, mely valóságban sohasem létezett és tisztán csak arra szolgált, hogy vele a hozzáforduló, nemesség és czimerek után vágyakozókat becsapja, a mennyiben egyszerüen koholt czimerekkel és genealogiai adatokkal látta el őket. Stein halála után 1843-ban Krahl Károly vette át az intézet vezetését, melybe rögtön más szellemet hozott be, szakitott az elődje által követett szédelgéssel és az intézetet tisztán tudományos és müvészi alapokra fektette. Sikerült neki az intézetet arra a fokra emelni, hogy Ausztriában és Németországban csakhamar szaktekintélylyé fejlődött. Krahl Károly 1891-ben halt meg, unokaöcscse Krahl Ernő, az intézet jelenlegi vezetője és tulajdonosa még magasabb fokra emelte az intézetet, a melynek a heraldikai müvészet ujjáteremtésében elsőrangu szerepe van.

AM[illegible]R. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

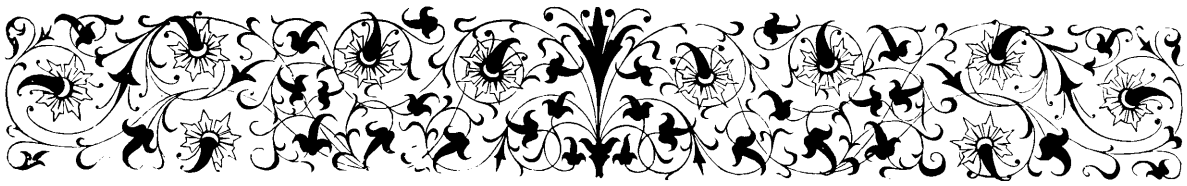

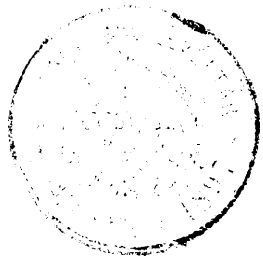

A TORDAIAK.

Erdély előkelő családai közt felette számos van, mely ha nemzedékrendének felfelé kutatásában munkálkodik, ott előbb-utóbb Tordai nevet viselő ősökre akad.

S mégis daczára e messze kiterjedő leányági leszármazásnak a Tordai családdal is úgy vagyunk mint a Sarmasághyakkal: helyes nemzedékrendét mindeddig sehol sem találjuk, csak összekuszált töredékek fekszenek előttünk, a sok hiba és zavar közt eligazodnunk csaknem lehetetlen, s még a czimerről is, a hány adatot, pecsétlenyomatot vagy leirást látunk, annyi az ellentmondás.

Ennek oka leginkább az lehet, hogy a különböző előnév szerinti megkülönböztetések némelykor azonegy törzs ivadékára vonatkoznak; máskor pedig egyes régi genealogiák is össze nem tartozó s egy eredetünek be nem bizonyitható Tordaiakat kapcsolnak szándékosan vagy tévedésből egy családdá össze.

S hogy a zavar még teljesebb legyen, az oklevelekből rájöhetünk, hogy a legelterjedtebb Tordai családnak első ismert őseit nem is *Tordainak*, hanem *Kolozsvárinak* hivták (Colosuari); s csak azért ragadt rá a Tordai név, mert törzse, a tragikus véget ért Kolozsvári János, tordai kamaraispán volt.

Több mint 10 év óta gyüjtöm az adatokat a Tordai család — vagy családok — nemzedékrendének összeállithatása végett; megpróbálkoztam ismételten is e nehéz munkával, de ismét félretettem s elhalasztottam az összegyüjtöttek közlését, mert a kétségeket s ellentmondásokat egészen elháritani soha sem sikerült.

Most azonban mégis megkoczkáztatom tanulmányaim eredményének a genealogia iránt érdeklődő olvasóközönség elé bocsátását; nem mintha azt hinném, hogy valami tökéletest és hibátlant adhatok, de mert csak igy lehet remény, hogy ha szemünk előtt áll, a mit oklevelekből, régi genealogiák megegyező tételeiből stb. összeállitni lehetett, s ha pontosan beszámolok, hogy minő források támogatják tábláimat: akkor talán más szakirók és érdeklődők ki fogják pótolhatni hézagaimat, megtalálják az itt-ott hiányzó kapcsolatokat s igy egyesült erővel talán mégis csak tisztázhatni fogjuk e sok erdélyrészi családot közelről érdeklő genealogiai szövevényt.

Kezdjük tehát (lucus a non lucendo) a Tordaiakat: *Kolozsvári Jánossal* s biztosan megállapithatott leszármazottjaival, kiket az I. táblán kivánok bemutatni.

Előrebocsátom itt is, a mit egy más munkámban már kifejtettem, hogy az erdélyi családok neveik leirásánál mindig az illető kor irásmódjához alkalmazkodtak, s igy náluk sem az «y» betünek, sem a T utáni «h» betünek jelentősége nincs; ezért tehát a Tordaiakat is minden ilyen megkülömböztetés nélkül mai irásmód szerint csak egyszerüen a kiejtés szerint irom, noha a régi oklevelekben többnyire «Thordai» alakban fordulnak elő.

Kolozsvári János, kit Nagy Iván is megemlit, 1585. augusztus 23-án mint tordai kamaraispán kapott Márton, Gáspár és Imre fiaival együtt czimeres levelet Báthori Istvántól,[1] kék

[1] Siebmacher: Wappenb. a gr. Tholdalagi levéltár nyomán.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

paizsudvarban irótollat tartó karral és sólyom sisakdiszszel. 1599-ben M.- és O.-Rőd helységekbe beiktatják, utóbb fiskalis direktor lesz, s 1610-ben Báthori Gábor lefejezteti.[1]

Hogy hivatali székhelyének nevéről az ő gyermekei a Kolozsvári néven kivül Tordai néven is neveztetnek, azt a birtokomban levő Zeyk levéltár oklevelei a kisküküllőmegyei levéltáros által kiállitott s br. Radák Ádám levéltárában meglevő genealogiával egyezőleg teljesen bizonyitják. Sőt ez utóbbi, valamint a Zeyk levéltár egy 1672-iki esketése is már magát e Kolozsvári János tordai kamaraispánt is Johannes Literatus Kolosvári *alias Thordai* névvel jelzi.

A Cseszeliczki-Szilvássi levéltárban talált régi Tordai genealogiák megnevezés nélkül kétszeri nősülést jegyeznek fel róla; s erre mutat a Zeyk levéltárban meglevő fennidézett esketés némely tanuvallomása is. Hogy nejei egyike, és pedig legvalószinübb, hogy a második, *Sombori Judith* volt: azt a Sombori család adataiból tudjuk, s aligha tévedünk, ha első nejéül a Nagy Ivánnál egy másik Tordai János neje gyanánt szereplő *Hosszuaszói Pónyikát* sejtjük. Nagy Iván táblázatain ugyanis a különböző Tordai Jánosok egymás között alaposan össze vannak tévesztve.

Hogy a táblán látható gyermekei közül melyik melyik nejétől származik, arról semmi adat sincs. Az 1672-iki esketésben egyik tanu vallomása csak azt állapitja meg, hogy *Imre* és *János* apáról és anyáról testvérek voltak.

Különben *Gáspár* kivételével, kit csak az 1585-iki czimeres levélből ismerünk, s valószinüleg csakhamar elhalt, a Kolozsvári János kamaraispán gyermekeit, úgy a mint táblánkra felvettük, a br. Radák, Szilvássi és Zeyk levéltárakbeli genealogiák és az 1672-iki esketés teljesen megegyezőleg adják elő.

Egyedül *Ferenczné*l támad hiba már a Radák és Zeyk levéltárbeli régi genealogiákban is; a mennyiben ezek ezen *Kolozsvári alias Tordai Ferencz diákot* összetévesztik azon *Csapói Tordai Ferenczczel*, ki Kolozsvári alias Tordai Katát birta nőül s ennek ivadékát, a *Csapói Tordaikat* vezetik le tőle, kiket mi II-ik táblánkon fogunk bemutatni. Pedig ezek csak anyai ágon, nem *Tordai Ferenczről*, hanem feleségéről *Kolozsvári Katáról*, leszármazottjai *Kolozsvári János alias Tordai* kamaraispánnak. A Szilvássi levéltárbeli genealogiák azonban helyesen adják a fiágon való utódokat, s levezetik *Tordai Ferencz deák* valódi leszármazóit, úgy mint azok I. táblánkon láthatók s miként ezt más oklevelekben is igazolva fogjuk találni.

Ezzel megtalálván a legtöbb tévedést okozó zavarból való kibontakozhatás utját, hogy ismételt forrásidézetekkel ne legyen terhelve az olvasó, a leszármazási táblákra nézve legyen elég megjegyeznem, hogy az évszámok azon éveket jelölik, a melyekben az illetők okmányszerüleg szerepelnek, a források tekintetében pedig a táblára helyezett számok közül 1. a Barcsai, 2. a br. Radák, 3. a Szilvássi, 4. a Zeyk levéltárban talált bizonyitó adatokra utal, 5. pedig azt jelöli, hogy csakis Nagy Iván munkája volt alapul vehető.

(Táblázatot lásd a 99. oldalon).

Az első táblán látható Tordaikra vonatkozólag megemlitendő, hogy azt általában kihalt családnak tartják, noha az iránt nem találtam még biztos adatot, hogy Tordai Károly és Mészáros Anna fia, Tordai József hagyott-e hátra utódokat vagy sem. Egyéb ágazatokon a család a tábla szerint is kihaltnak látszik.

A mihályfalvi ág e táblán közölt leszármazását az ott jelölt forrásokon kivül megerősiti a Keczeli Istvánné Korda Borbára felett Köpeczi István által tartott halotti beszéd is. (Erdélyi Muzeum könyvt.)

Ugyanezen ágra vonatkozik azon sirirat is, melyet a Szilvássi levéltár egy régi genealogiai tábláján lemásolva találtam, annak megjelölése nélkül, hogy hol található e sirkő. E siriratot sajátosságánál fogva ide iktatom:

«Néhai Thordai Anna Thordai Ferentz Leánya
Szalántzi Kata volt az Annya Flistik Péter házas Társa
e kő alá letétetett e szülte volt Flistik Katát,
Bánffi Zsigmond házas társát
Ágnes Gábor Imbre Annyát
Kiket látván unokákat még Földen élt életet,
élt ez hatvankét Esztendőt, kit örömmel s buval töltet
Ezerhétszáz azután let mikor az ide temettetett
és megdicsőültetet menyben.»

[1] Nagy Iván: XI. 250.

I. TÁBLA.

Kolozsvári János deák
1585 tordai kamaraispán, miért gyermekei már *Tordai* néven is előfordulnak. Mint fiscalis director † vérpadon 1610-ben.
1-ső neje Hosszuaszói Pónyika de ead. ?
2-ik neje Sombori Judith de ead.

Somogyomi ág.

1, 2 ? Márton deák [2, 3, 4] 1585, 1627 [5] (Héderfái Barlabássi Erzse) [5]

1, 2 ? Gáspár 1585 † korán

1, 2 ? Imre deák [2, 3, 4] 1585, 1614. 1636 tordamegyei alispán [4]
Kristóf [2] †

Tordai János [2, 3, 4] «de Somogyom» [3] szül. 1615,[5] 1635 † 1652 előtt [3]
1-ső neje Ér-sz. királyi Szikszai Zsófia [3]
2-ik neje Zabolai Mikes Ilona 1652 özvegy [3]

Borbála [2, 3] 1635, 1652 (Cseszeliczki Szilvássi András 1635, 1652) [2, 3]

1. Ferencz [3] 1652. Szász-Nádason 1665 nős, † magtalanul

1, 2 ? Zsigmond [3] 1652, 1656 Somogyomban, 1665, (Lengyelfalvi Orbán Krisztina) [5]

Gábor [3] 1690, 1694, 1700 (Bényei Radák Zsuzsánna) [2]
Sándor [3] 1745
László [3] 1763

Ferencz [3] †

Zsófia [3] (Gyerőmonostori Kemény Boldizsár) [3]

Kata [3] (Bikali Vitéz Ferencz) [3]

Margit [3] (Sepsi-sz.-iványi Henter Pál) [3]

Mária [3] (Losonczi Bánffi Boldizsár) [3]

Zsigmond [3] (Désfalvi Simon Mária) [3]
Katalin [3] (1-ső férje Cseszeliczki Szilvássi Farkas) [3] (2-ik férje Őry Farkas) [3]

Adám [3] †

László [3] dézmabérlő (1-ső neje Puji Puj Mária) [3] (2-ik neje Szadicsfalvi Török Veronika) [3] †

Krisztina [1, 3] 1731, 1748, 1750, 1751, 1757, 1763, 1769, 1774, özvegy. 1776, 1782 (br. Miske Imre 1728, 1731—1769 † 1774 előtt) [3]

Mária [1, 3] 1731 hajadon

Anna [1, 3] 1731 hajadon

Klára [1, 3] 1731 hajadon, 1751 férjes, 1776 özvegy (Sellyei Tolnai János 1751 † 1776 előtt)

János [3] †

Margit [1, 3] 1776 hajadon

József [1, 3] 1776, 1789
Anna [3] (Lukács Gábor de — —) [3]
Károly [3] (Mészáros Anna de -- —) [3]
József [3]
János [3] †
Karolin [3] (Lukafalvi Szarka N.) [3]

Borbára [1, 3] 1789 (M. Csákodi Kovachich-Horváth Farkas 1789) [1, 3]

János [2, 3] 1668 † 1702 kör. (Suki Krisztina de ead. a Suki N. és Jancsó Zsuzsánna, utóbb Turi Lászlóné leánya) [2]
Zsuzsánna [2, 3] 1690-ben anyai nagyanyja, 1702-ben atyja után osztozik testvéreivel. † 1728 előtt (Bényei Radák István 1683 [2, 3]

Anna sz. 1637 † 1699 [3] (Kolozsvári Flistik Péter [3]
Klára [2] 1690, 1702 (Kövesdi Boér Pál) [2, 3]
Ferencz [2, 3] 1690 kiskorú 1702. (Csik-sz.-királyi Bors Margit) [5] †

Mihályfalvi ág.

1, 2 ? János deák [2, 3, 4] † 1629 [5] (NN. «egy tót nő Magyarországból»)
Margit [4] (Hadrévi Trauzner István) [4]

1, 2 ? Erzsébet [2, 3, 4] (Fricsi Fekete Lőrincz) [2, 3, 4] 1672 özvegy [4]
Erzsébet [2, 4] 1652, 1655 1-ső férje Nagyenyedi Ötves Sándor 1652 [4] 2-ik férje Nagyenyedi Samariai Péter deák 1655 [2, 3 4]

1, 2 ? Katalin [2, 4] (Csapói Tordai Ferencz) [2, 4] Utódaikat l. a II. táblán

2. Ferencz deák [2, 3, 4] 1645—54 portai követ. [5] 1659 a kővárvidéki Törökfalvát kapja inskripczióban és anyjáról *Sombori* előnévvel is neveztetik ; nemkülömben *de Mihályfalva* előnévvel. (Szenttamási Szalánczi Kata 1668-ban özvegy) [3]

I, 2 ? János [1, 3] 1652, 1656, 1665 (Bölsei Buday Mária, ki 1690-ben, mint özvegy még él) [1, 3]

Miklós [1, 3] 1690 (Cseszeliczki Szilvássi Zsuzsánna 1690) [3]

János [1, 3] 1690, 1698 kir. hivatalos 1701, 1722, 1727, 1731 (Szalontai Toldi Anna) [3]

Mária [1, 3] 1690 (Gógányvári-aljai Száva Péter 1725, 1726, 1727) [1, 3]

Borbára [1, 3] 1690, 1727 (Makfalvi Dósa Mihály 1727, 1751) [1, 3]

Ferencz [1, 3] 1690, 1728, 1745, 1751 (Altorjai Apor Borbára) [1, 3]

Margit † 1728 előtt [3] (Kis-búni Bethlen Pál) [3]

Erzsébet 1668 [3] (Borosjenői Korda Zsigmond [3]

László [2, 3] 1690 kiskorú 1702 1728 de Mihályfalva előnévvel fehérmegyei főbiró (Galaczi Buda Anna)
Zsuzsánna [3] (gr. Nemes Ádám) [3]

Ugyanoda az is fel van jegyezve (valószinüleg azt is a sirkövön látta a genealogia irója), hogy a Tordai czimer: «egy leányfő, egy emberi félkéz abban 3 szál buzafő».

A mi — mellesleg mondva — épen nem egyezik meg az 1585-ben Kolozsvári Jánosnak, a családtörzsnek adományozott s fentebb ismertetett czimerrel.

Ez azonban nem az egyedüli varians a Thordaiak által használt czimerekre nézve. Kezeim közt van a Zeyk levéltárnak egy 1636-iki okiratán az I. táblán is látható Kolozsvári Imre deák tordamegyei alispán pecsétje, mely a czimerpaizsban egy daru-féle madáralakot ábrázol, mely csőrében kigyót vagy keresztet tart. (Tisztán nem lehet kivenni, hogy mi van a madár feje előtt s úgy egyiknek mint másiknak nézhető.) Sisakdiszül 3 pávatoll látszik.

Br. Radák Ádám közlése szerint az ő levéltárában egy 1695. jul. 17-én kelt okmányon Tordai Ferencz aláirása mellett a pecsét paizsában egy pánczélos kar volt, 3 buzakalászt vagy virágot tartva, ugyanilyen sisakdiszszel.

A már szintén elhunyt Béldi István, heraldikánk e fáradhatlan müvelője, viszont egy 1636. julius 6-án kelt okiratot küldött meg nekem, melyen a Kolozsvárt lakó Thordai Péter deák aláirásánál (ki ugyanaz lehet azzal, a ki II. táblánkon jön elő) egy követ tartó daru ugyanilyen sisakdiszszel fordul elő.

Fel kell még jegyeznem, hogy Siebmacher ismeretes heraldikai könyvében egy 1607. október 20-án Tordai János részére adott czimeres levelet közöl (Orsz. levélt. Gyfv. kápt. L. R. IV. alapján), mely szerint a czimer kék udvarában zöld mezőn lovagló pánczélos vitéz lándzsát szegezve látható. Sisakdisz egy jobbjában kardot tartó párducz. Hogy ki lehetett e czimer szerzője, azt meg nem állapithatom, nehezen lehetett az az I. tábla törzseként ismertetett Kolozsvári alias Tordai János (noha ő azon időben életben volt) vagy pedig szintén azon korbeli hasonnevü fia, mert e feltevés az 1585-ben már nyert czimeres levél mellett alig állhatna meg. Valamely más ugyanazon időben szintén már virágzó Tordai nemzetségre kell tehát hogy vonatkozzék, milyenek az I. táblán levőktől különbözőleg amaz időben kétségkivül léteztek is; bizonyiték rá a II. táblabeli eredetileg *Csapói* megkülönböztetéssel előjövő Tordai család s azon számos más Tordai, kiket Nagy Iván művében felsorolva látunk, a nélkül, hogy őket akár az I. akár a II. táblán levőkkel azonositani vagy e táblákhoz tartozókul elhelyezni tudnók.

Sőt az általam áttanulmányozott oklevelekben előfordulók közül is egy Tordai leányt, *Zsófiát*, ki 1782-ben Toroczkai Ferencz özvegye volt, szintén nem tudtam a táblákon elhelyezni. Ezt 1782. aug. 27-én br. Miske Imréné Tordai Zsófia inteti egy mészkői elfoglalt szőlőért, de hogy ki leánya lehetett, nem lehet kideriteni.

Egy másik, még eddig megfejtetlen problémát tár elénkbe egy 1750. november 20-iki esketés, melyben Miske Imre és neje Tordai Krisztina vallat az iránt, hogy néhai *«idősb somogyomi Tordai Jánosnak»* volt-e a tordamegyei Egerbegyen birtoka s mikép került az az idősb Balogh Ferencz kezére? A tanuvallomások, úgy látszik, nem a vallató Miskéné javára ütöttek ki, mert a tanuk közül egy sem szól néhai idősb Somogyomi Tordai Jánosról (ki alatt kétségkivül Miskéné atyját kell értenünk, az *ifjabb* ugyanis a Ferencz és Apor Borbára fia lehetett ama korban); hanem az egyik 66 éves tanu azt vallja, hogy az ő ipjának keresztfia, *«néhai Tordai Pál Ferencz»* birt Egerbegyen jószággal és sokat perlekedett idősb Balog Ferenczczel, még a kurucz világ előtt 9 évvel is; aztán pestisben magtalan elhalt, hanem volt egy testvér atyjafia a marosszéki Ernyében: *Tordai Pál János*. Egy másik tanu, jobbágyember, csak egy Tordai nevü nagy vörhenyes szakállu emberről tud, ki beretvált arczu s igen piros volt. A harmadik, 70 éves, egerbegyi tanu szintén csak úgy vall, mint az imént emlitett második, csakis azt tevén hozzá, hogy azon Tordai nevü embert *Pál Jánosnak* hivták.

Már most, a tanuk által emlitett Tordai Pál Ferenczet semmiesetre sem lehet a Miskéné nagybátyjának, Apor Borbára férjének tartanunk; noha ennek csakugyan volt egy János nevü testvére, épen a Miskéné atyja. — Ámde hogyan juthatott volna ezeknek a Pál névvel való megkülönböztetés, midőn oklevelekkel bebizonyitva áll, hogy atyjuk nem Pál, hanem János volt; sőt Pál keresztnév az egész I. táblán nem fordul elő.

Meg aztán az a Somogyomi Tordai Ferencz nem

II. TÁBLA.

(Csapói utóbb Kémeri előnévvel ismert Tordaiak.)

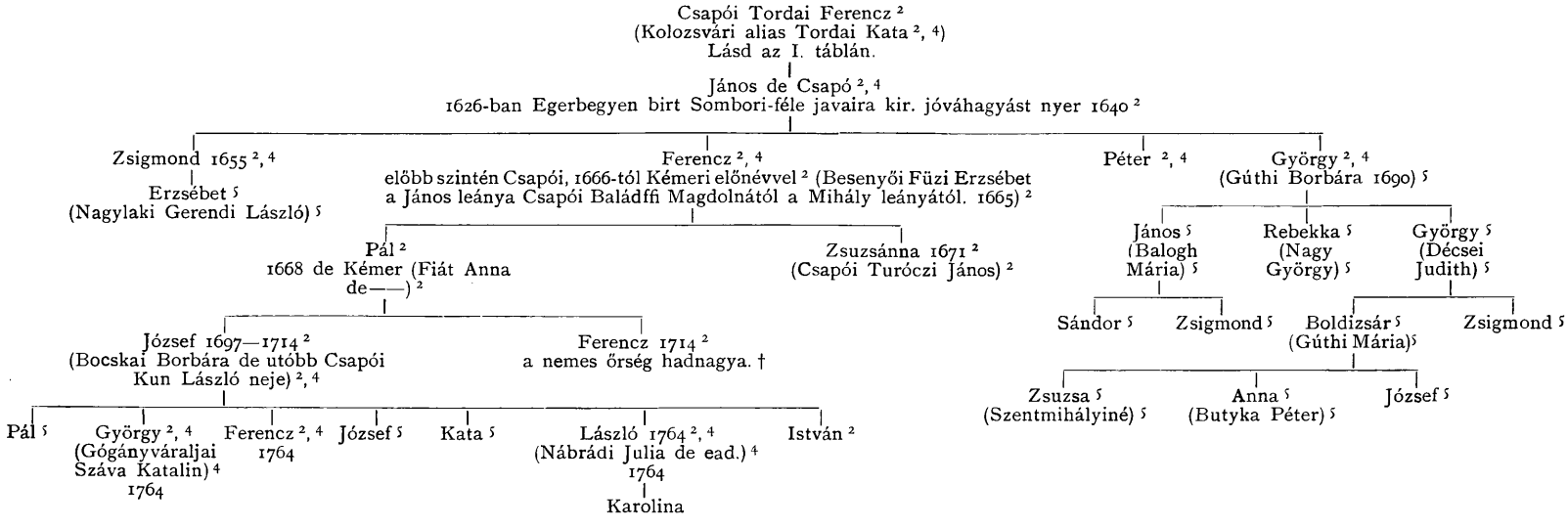

III. TÁBLA.

(Nagybányára származott Tordayak.)

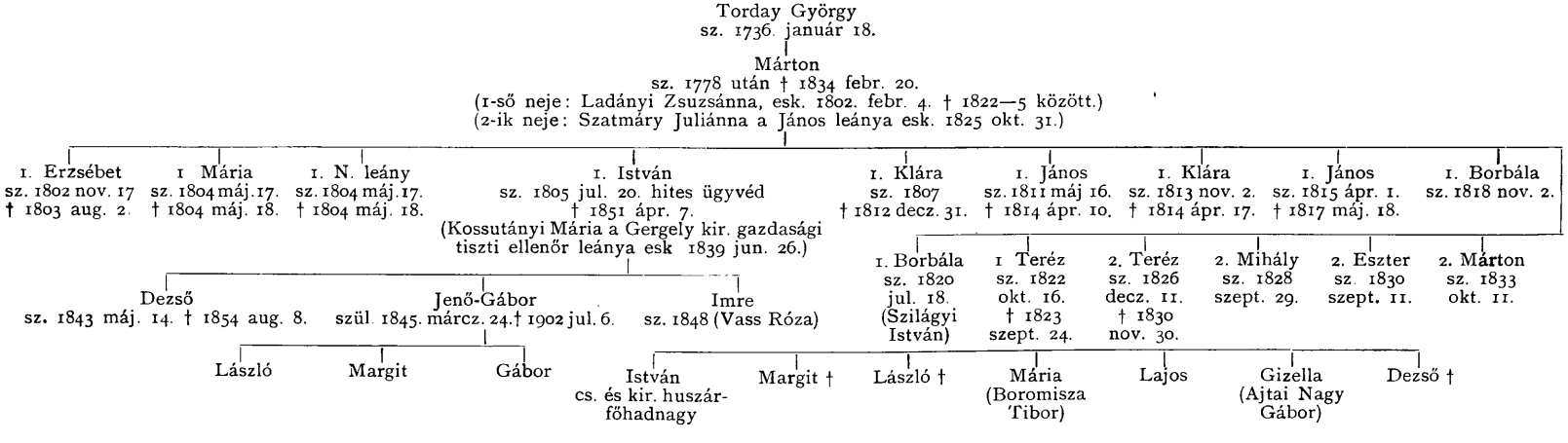

is halt el magtalanul, hanem miként oklevelekből teljesen bizonyos, négy gyermeket hagyott hátra, kiknek ivadékai I. táblánkból láthatólag még nemzedékeken át fennmaradtak s talán még maig sem haltak ki.

Végre, a mi fődolog, e Somogyomi Tordai Ferencz a tanukihallgatáskor, 1750-ben, nem is lett volna néhainak nevezhető; mert, miként okleveles bizonyitékunk van, még 1751-ben is élt.

Sokkal valószinübb, hogy azon Tordai Pál Ferenczet a II. táblán előforduló 1668-iki Kémeri Tordai Pál magtalan elhalt Terencz nevü fiában kell keresnünk, ki mint a nemes őrség hadnagya (turmæ prætorianæ nobilium locumtenens, deficiens) van jelölve a kisküküllőmegyei levéltárból br. Radák által beszerzett genealogiai táblán s annak alapján II. táblánkon is. E föltevés ellen csak az az egyetlen nehézség áll, hogy e genealogiai táblákon Kémeri Tordai Pálnak csak *József* és *Ferencz* nevü fiait találjuk, de *János* nevü fiáról egy szó sincs emlitve; már pedig a tanuvallomás szerint a marosszéki Ernyében élt Tordai Pál János *testvératyjafia* lett volna Tordai Pál Ferencznek.

Ámde ki áll jót róla, hogy József és Ferenczen kivül, kikről a kisküküllőmegyei levéltárból meritett genealogia feljegyzi, hogy «A. 1714. his fratribus atribuitur prædicatum de Csapó» nem volt-e azon Kémeri Tordai Pálnak még egy harmadik, *János* nevü fia is, kiről az 1750-iki tanu mint a Nagyernyén lakóról megemlékezik?

Hiszen, miként a II. táblán a forrásjelzésekkel ki is tüntettem, a következő nemzedéknél a most emlitett br. Radák-féle kisküküllőmegyei levéltárbeli genealogia Tordai Ferenczneк is csak 4 fiát sorolja fel »Thordai *de eadem et Kémer* producentes» megjegyzés kiséretében; holott Nagy Iván ezeken kivül még 2 fiu és 1 leányról bir tudomással, kiket nemzedékrendi töredékében meg is nevez, s kiket ez alapon a II. táblára én is felvettem.

Mindazáltal, noha azon Tordai Pál Jánosnak ide tartozása s Tordai Pál Ferenczнek a nemes őrség hadnagyával azonossága még azzal is támogatva van, hogy az atyjuk gyanánt mutatkozó Kémeri Tordai Pálnak nagyatyjáról, a Csapói előnévvel nevezett Jánosról, föl van jegyezve, hogy épen a tanuvallatásban szereplő Egerbegyen javakat szerzett s azokra már 1626-ban királyi jóváhagyást nyert: óvatosság szempontjából mégis nyilt kérdésnek hagyom e két testvér ügyét, hogy tábláimon csak azok szerepeljenek, kikre nézve a tévedhetést kizártnak tekintem.

Sajnos, hogy a II. táblán, az 1626-iki Tordai János fiának Györgynek leszármazóit más adatok hiányában csak Nagy Ivánnak, különben aggálytalannak látszó táblázata alapján közölhetem.

Végül megemlitendő, hogy a II. táblán látható kémeri ágról, mely Kővár vidékén s Kraszna, Középszolnok, Torda és Doboka megyében volt elterjedve, de egyes tagjai Marosvásárhely közelében Csapón és Nagyernyén is éltek, bizonytalan, vajjon kihalt-e, miként Nagy Iván véli vagy pedig most is vannak élő ivadékai.

Annyi bizonyos, hogy Nagybányán ma is él egy Tordai család, mely tradicziói szerint Marosvásárhelyről vagy vidékéről származott oda, s igy nem valószinütlen, hogy a II. táblánkon feljegyzettektől veszi eredetét. Azon reményben, hogy további kutatások ezt tüzetesebben kiderithetnék III-al jelölt külön táblánkon e Nagybányán virágzó Tordayaknak nemzedékrendjét is közöljük.

KIS BÁLINT.

CZIMERES LEVELEK BRASSÓ VÁROS LEVÉLTÁRÁBAN.

(Első közlemény, egy szines czimerképpel és három szövegközti rajzzal.)

Nemcsak heraldikai, hanem történeti szempontból is fontosak és érdekesek a régi armalisok, czimerlevelek. Mikor azok még tulajdonosaiknak közjogi és más egyéb kiváltságokat biztositottak, féltékenyen, drága kincs gyanánt őrizték az egyes családok leveles ládáikban, az ujabb időkben, miután a nemesi kiváltságok jórészt megszüntek, a czimeres levelek egy része a különféle városi, megyei levéltárakba vagy más országos gyüjteményekbe került.

A brassói városi levéltárban is 16 drb ilyen nemesi oklevelet őriznek, melyek legnagyobbrészt eredetiek, festett czimerképpel vannak ellátva, s miután ezek az irodalomban nagyrészt ismeretlenek, azt hiszem, hogy nem végzek fölösleges munkát, mikor az alábbiakban azokat egyenkint bemutatom.[1]

I. Engel Péter czimereslevele 1517-ből.

II. Lajostól eddig körülbelül 20 czimeres levelet ismerünk; ezeknek számát most egy ujjal szaporitjuk, mely azonban sajnos, egyedüli czimereslevele a brassói levéltárnak, mely 1526 előttről származik.

Az oklevél Budán kelt 1517-ben, szent Mihály utáni kedden, vagyis október hó 6-án, s Lajos király benne Engel Péternek, Brassó város tanácsosának nemesi czimert adományoz. Az oklevél szövege simitott pergamenre, egyszerü, de jól olvasható irással van irva. Az első sor, mely a király nevét és czimeit foglalja magában, nagyobb és arany betükkel ékes, a többi végig egyforma, fekete irás. Az oklevél szövege a következő:

Commissio propria domini regis.

Ludovicus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc. tibi fideli nostro prudenti et circumspecto Petro Engel iurato civi civitatis nostre Brassoviensis salutem gratieque nostre regie augmentum. Decet principes provectioni et incremento honoris et insigniorum non solum domesticorum et aule sue internorum familiarium sed et eorum quorum provida circumspectione res et amplitudo civitatum moderantur opportune intendere et eos quoque iuxta qualitatem suorum meritorum regio munere prosequi, hinc est quod nos de tua fide et integritate ac servitiis quibus te nostra hac munificentia dignum prestitisti certa fidaque relatione nonnullorum fidelium nostrorum edocti te heredesque tuos universos gratia nostra regia prosequendos et presentibus armorum insigniis illustrandos non inmerito arbitrati sumus. Que ut officio quoque calami explicasse vel in parte videamur, hec sunt puta scutum triangulare, celestino colore per totum extenso, in quo cervi effigies secundum collum sagitta transfixi, aureis cornibus sed reliquum corpus naturaliter colorati, venatoris insidias propere fugientis cernitur. Supra scutum est galea argenteo colore insignis, e cuius vertice flos bicolor prominet aureus videlicet et saphireus qui sensim demissus et intortus cassidem scutumque variatis vicibus et replicatis coloribus exornat, prout hec presentibus litteris nostris artificis manu distinctius sunt expressata. Ea igitur tibi heredibusque et posteritatibus tuis universis animo deliberato et ex certa nostra scientia dedimus donavimus et contulimus, immo damus et elargimur, presentium per vigorem, ut tu tuaque posteritas omnis prescripta arma et insignia ubique more aliorum armis utentium amodo imposterum in preliis, hastiludiis, sigillis, velis, cortinis, ceterisque omnibus exercitiis militaribus et generaliter in quarumlibet expeditionum generibus ferre gestare et eisdem pro libito uti frui et gaudere possitis et valeatis, tuaque posteritas valeat atque possit. In cuius rei memoriam presentes litteras nostras secreti sigilli nostri, quo ut rex Hungarie utimur munimine roboratas tibi et eisdem tuis posteritatibus duximus concedendas. Datum Bude feria tertia proxima post festum Beati Michælis Archangeli anno domini millesimo quingentesimo decimo septimo, regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie anno secundo.

Úgy a czimerkép, mint az egész okmány és a függő pecsét is jól konzervált. Aláirás, vagy kihirdetésre vonatkozó megjegyzés nincs rávezetve.

Mint a szövegből kitetszik, Engel Péter nem volt udvari embere a királynak, nem is a harcztéren szerzett érdemeiért kapta a kitűntetést, hanem mint Brassó városának egyik érdemes vezető embere. Hogy ezen úgy mondjuk, házi érdemein kivül tett-e a királynak valami személyes szolgálatot, arról a szükszavu oklevélben nincs szó, mely röviden leirva a czimert a szokásos formulával befejeződik.

[1] A czimeres levelek egy része már közölve volt Szádeczky Lajos, Erdélyi czimeres levelek czimü, folyóiratunk 1888. évfolyamában megjelent czikkében. Minthogy azonban rajzaik egynek kivételével sem Szádeczky czikkében, sem a Siebmacherben közzétéve nincsenek, a heraldikai tudománynak véltünk szolgálatot tenni, ha azokat pontos rajzaikkal együtt közöljük.

Szerk.

A szépen megrajzolt czimer az oklevélnek jobb sarkában van elhelyezve, magassága 14, szélessége 12 cm. Arany keretben, arany vonalakkal damaszkolt biborvörös szőnyegen foglal helyet a kerektalpu pajzs, mely kissé balfelé dől, s baloldalán a szokásos kivágással bir. Feltünő az arabeszkeknél, hogy azok nemcsak az üres helyet töltik ki, hanem a rajz vonalait is nyomon követik. A pajzs mezeje kék, melyben egy balfelé ágaskodó szarvast látunk nyakán nyilvesszővel keresztüllőve. A szarvas természetes barnás szinü, szarvai aranyosak, a nyilvessző is arany, csak a hegye ezüst, a sebből piros vér folyik. Az aranyszegélyes ezüst sisak követi a pajzs kissé balra dülő helyzetét és annak megfelelően a jobb sarok felé közeledik, formája csőrös és heraldice jól van megszerkesztve. Az oromdiszt három liliomlevélszerü nyulvány alkotja, a takaró pedig a czimer két szinét — kék-arany — tünteti föl és kecsesen simul a pajzs két oldalára. A pajzs 6, a sisak diszével együtt szintén 6 cm.

A szarvasra nézve a szöveg azt mondja, hogy az a vadász elől menekül, a rajzban pedig a szarvas a nyiltól találva ágaskodik, tehát inkább ugró, mint futó helyzetben van föltüntetve. Az egész ábrázolás különben igen sikerült, nemes és izléses, úgy hogy dicséretére válik mesterének.

A pecsét háromszinü — fehér, bronz és lila — fonott selyemzsinóron lóg; fehér viaszban, piros alapon látható Lajos király nagy pecsétje, középen a magyar, körülötte hat kisebb czimer. A pecsét átmérője 11, a tulajdonképpeni belső pecsété pedig 8 cm.

Az az Engel Péter, kinek Lajos király a fennebb leirt czimert adományozta, nem egészen ismeretlen ember előttünk. Nevét elég gyakran találjuk Brassó város régi számadáskönyveiben.[1] Az akkori szokás szerint nevét németül, latinul és magyarul vegyesen irták, úgy hogy a Peter, Pitter, Petrus Engel, Angell, Angeli, Angelus és Angyal tulajdonképpen egy személy. 1514-ben találkozunk vele először a számadáskönyvekben, a hol is mint «civis iuratus» (a városi tanács tagja, szenátor) emlittetik s czime mindig «Herr» vagy «Dominus». Gazdag ember lehetett, mert több házát is emlitik (az egyik az apácza-utczában volt), pinczéjét a város bérelte, halastaváról is van tudomásunk. Többször is ad pénzt kölcsön a városnak, igy 1523-ban 10, 1527-ben 50, 1529-ben 200 frtot. Úgy látszik, kereskedéssel is foglalkozott, mert a huszadosok feljegyzése szerint egy alkalommal 173 frtért vesz árut a vámon. 1519—22-ig a városnak gazdája (villicus, quæstor, Stadthann) volt, s e fontos állást több éven át viselte. Ezen időkből fennmaradtak a számadáskönyvek, melyeket sajátkezüleg vezetett. 1527-ben elérte a legnagyobb kitüntetést, mely egy polgárembert érhetett, u. i. a város birájának (iudex civitatis) választották meg. Mint ilyen számos küldetésben vesz részt, úgy a szomszédos községekben és birtokosoknál (Béldy, Kálnoky), mint az országgyülésen (Zékel-Vásárhely), valamint az erdélyi és oláhországi vajdáknál. Meddig viselte ezen előkelő hivatalt, nem tudjuk, de 1530-ban ismét csak mint egyszerü «civis iuratus» szerepel. 1532-ben már nem élt, mert akkor felesége, Ursula mint özvegy (relicta Domini Petri Angeli) emlittetik, ugyanis a város tőle vásárolja azon ezüst kupákat, melyeket aztán ajándékba ad a hatalmasoknak. Igy a többi között 1531-ben 2 aranyos kupát vesznek meg tőle 85 frtért, melyet a királynak küldenek. Gyermekei is voltak, de névleg nem ismerjük őket, a számadások csak annyit emlitenek róluk, hogy mikor 1523-ban lakodalmukat tartották, a város rendes szokás szerint egy szőnyeggel tisztelte meg őket (3 frt). Egyik leányát Hirscher Christián vette feleségül, a ki Brassó egyik legrégibb és legtekintélyesebb patriczius családjának sarja volt, a város ennek fizette meg 1541-ben azt a 200 frtot, melyet apósa adott volt még kölcsön a városnak évekkel azelőtt. A család úgy látszik, hamarosan kihalt, mert a későbbi iratokban nincs róluk emlités.

Végül eljutottam a legkényesebb kérdés tárgyalásához, melyet éppen ezért hagytam legutoljára. Az oklevél első sorában ugyanis ott, a hol a név van irva, a vakarásnak világos nyomai látszanak, s maga a név is «Petro Engel» más kézzel, más tintával van irva, mint az oklevél többi szövege. Az a kérdés már most,

[1] Kiadva: «Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt» I. és II. kötetében. Az itt közölt adatok innen vannak véve.

ENGEL PÉTER CZÍMERE 1517-ből.

A M. KIR. ... ÉLTÁR

hamisitás forog-e itt fönn és ki követte el azt? Azt részemről egyenesen kizártnak tartom, hogy Engel Péter hamisitotta volna oda a nevét a következő okokból:

1. már a priori sem tételezhető fel olyan tekintélyes emberről, a milyen ő volt, hogy ilyen kétes vállalkozásba bocsátkozott volna;

2. a körülmények, az idő, a személyes vonatkozások annyira találnak, hogy éppen nem valószinü, hogy ő egy egészen ilyen, az ő körülményeihez szabott czimeres levelet talált volna, melyet ilyenformán meghamisitott;

3. olyan kis városban a czimeradományozás olyan nagy eseményszámba ment, hogy annak mindenesetre hire futott mindenfelé, úgy hogy sem ő nem használhatta fel a másét, sem más az övét, mert nagyon hamar rajta vesztettek volna a hamisitáson;

4. fönnebb emlitettem már, hogy a városi levéltárban megvannak azon számadások, melyeket Engel Péter mint a város gazdája sajátkezüleg vezetett, itt egyhelyt neve is előfordul ilyenformán: «Ego Petrus Engel villicus dedi etc.» [1] Ezen irás egészen más, mint az oklevél irása. Ez tehát azt bizonyitja, hogy nem ő javitott az oklevél szövegén.

Hogyan került tehát oda mégis a vakarás és a későbbi irás? Én három eshetőséget gondolok. Az első az, hogy már az udvari kanczelláriából igy került ki. Erre ugyan vannak esetek, de itt azért nem valószinü, mert a betoldás más kéz irása, mint az egész szövegé. A másik eshetőség, hogy valaki hamisitási szándékból kivakarta Engel Péter nevét, hogy oda esetleg a maga nevét irja, de később meggondolván a dolgot, különösen mikor látta, hogy arra a szük kis helyre más név alig irható, ujra visszairta az eredeti nevet. Vagy pedig feltéve, s ez nem is olyan lehetetlen, hogy ott eredetileg nem Engel, hanem Angyal vagy Angelus név volt, Engel Péter valamelyik utóda a neki jobban tetsző és ismertebb Engel névre javitotta ki. Ezek természetesen csak afféle hozzávetések, melyek éppenséggel sem akarnak tudományos igazság gyanánt szerepelni, egyet azonban ujólag szükségesnek tartok hangoztatni, hogy t. i. nézetem szerint ez a czimereslevél eredetileg is már Engel Péter számára készült.[1]

Ezen okmány 1888-ban Schnell Mária ajándékából került a városi levéltárba, száma: 763.

Az Engel családot sem Kővári,[2] sem Nagy Iván [3] nem emliti.

II. Vincze Márton czimereslevele 1580-ból.

XVII. századbeli gondos másolat szines czimerképpel, de nem lévén eredeti, csak röviden végzünk vele. II. Rudolf Prágában 1580 márczius 19-én nemességet és czimert adományoz agilis Vincze Mártonnak hü szolgálataiért, a nemességet Katalin nevü nejére, gyermekeire és György nevü testvérére is kiterjeszti. A czimer leirása a következő: «Scutum videlicet militare ducta transversa per medium linea bipartitum, cuius inferior pars ceruleo, superior flavo colore picta est. Ab imo scuti exurgit colliculus purpurei coloris, ex quo extenditur humanum brachium, cerulea veste indutum, manipulum frugum maturarum compressa manu attollens, et inferne corona ex floribus ramusculis viridibus contexta, superne autem rosis patulis cinctum. Scuto apposita est galea militaris aperta, corona seu diademate regio ornata, ex qua item manus priori similis, fruges maturas extollere cernitur, laciniis seu lemniscis, hinc cerulei et flavi, illinc vero rubei et albi coloris defluentibus scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A czimer, mint emlitettem, rajzban is megvan. A karos czimerek közé tartozik, a milyen még több is van a brassói czimereslevelek között. Az inkább négyszögletes pajzs alsó fele

[1] Kézirat a városi levéltárban III. C. 1. jeggyel 92. l. V. ö. Quellen stb. I. k. 293. l.

[1] A czikkiró ezen fejtegetéseire meg kell jegyeznünk, hogy a hamisitott helyről nagyitott fényképet készitettünk, gondolva, hogy talán a nagyitás segélyével megállapithatjuk az eredeti nevet. A vakarás azonban oly alapos, hogy az eredeti név semmiképen sem konstatálható. Fenti fejtegetéseihez még megjegyezzük, hogy a konklusiót, hogy a czimeres levél Angyal névre szólott, magunk részéről nem osztjuk. Véleményünk szerint több mint valószinü, hogy Engel Péter részére hamisittatott az armális, hogy a hamisitott hely nem az ő kezeirása, ez nem bizonyit semmit, nem kellett ő neki a hamisitást sajátkezüleg végezni, végezhette azt más valaki is.

Szerk.

[2] Erdély nevezetesebb családai. Kolozsvár, 1854.

[3] Magyarország családai. Pest, 1858.

kék, a felső sárga, a czimerpajzs aljából fehér (a leirásban bibor) dombból egy kékruhás emberi jobb kar emelkedik és nyulik át a másik mezőbe, világossárga buzakalász csomót szoritva markába. A kar aranyos tövét zöld koszoru övezi, melyet piros rózsák diszitenek. Ilyen két, szabadon álló piros rózsa van a felső mezőben is. A nyitott sisak fölött korona, ebből az alsóhoz hasonló kar emelkedik ki, de szinezése forditott: alul kék, felül arany. A takarók balra: kék, visszája arany; jobbra: vörös, visszája ezüst. A czimer háttere sötétbarna szőnyeg arany damaszkolás nyomaival. A czimert övező belső keret ovális, a külső négyszögletes, a kettő közti sarkokban gyümölcs és levélkötés látszik. A czimer megszerkesztése sokkal jobb, mint a kivitel, de másolatról lévén szó, ennek tárgyalásába nem bocsátkozunk.

A Vincze-család Abauj vármegyében úgy látszik gazdálkodással foglalkozott, legalább erre mutat a buzakalász-csomó szimbolikus jelentése. A czimer kihirdetése Abauj megyében 1591-ben történt meg.[1] E czimermásolat a brassói levéltárba a tudós Trauschenfels hagyatékából került 1886-ban, száma 767.

Nagy Iván több Vincze-családot emlit, de ezt nem. Az egyiknek czimere is rokon (karkarddal).[2]

III. Rozsnay Dávid czimereslevele 1582-ből.

Báthori István, lengyel király, Rozsnay Dávidot, ki neki még erdélyi fejedelem korában hüséges embere volt, Lengyelországba is magával vitte s ott különféle dolgokban tanusitott készsége és hiv szolgálataiért 1582 deczember 3-án Varsóban kelt diplomájával nemessé tette gyermekeivel és utódaival együtt, valamint czimerrel is megajándékozta.

E család valószinüleg kihalt s úgy került ez okmány Brassó város levéltárába. Adatok hiányában azt sem tudom megállapitani, hogy milyen viszonyban volt e Rozsnay Dávid, ama másik Rozsnyay Dáviddal, ki mint történetiró[1] és török deák szerzett magának maradandó érdemeket. Kővári[2] és utána Nagy Iván,[3] ezt a Dávidot egy másik Rozsnyay-családból származtatják, mely Marosjárainak nevezi magát s czimerében pelikán van. De a közölt nemzedékrend hiányos, s maga Apafy fejedelem is két adománylevelében Rozsnyay Dávidot Marosvásárhelyinek irja.[4] Czimeréről ő maga sem önéletrajzában, sem más müveiben nem emlékezik meg.

A czimer leirása a következő:

«Scutum videlicet triangulare rubri coloris, in cuius campo depicta est anchora, quem delphinus marinus capite sursum, cauda vero deorsum reflexa sinuose complectitur; scuto galea est imposita militaris, ex cuius summitate teniæ seu laciniæ rubri et albi coloris ex utroque scuti latere ornatus caussa defluunt; galea corona regia exornatur ex qua priori modo delphinus cum anchora, quo in scuto apparet.»

Az okmány nagy pergamen lapra van irva, s eltekintve attól, hogy a behajtásnál néhány szó elmosódott, s hogy alul nedvesség érte, elég jó állapotban van. Csakis a bevezető «Nos Stephanus» szavak vannak nagy, arany betükkel irva, a többi mind egyforma kurziv irás.

A czimerkép a szokott helyen van, alakja szabályos négyszög, melynek egyik oldala 12½ cm. Vékony pirosas keretben oszlopos kapu látszik félkörives boltozattal, a sarkokba fönt fehér vázákat helyezett a rajzoló, melyekben fehér és piros virágok vannak. A szőnyeg világoszöld arany damaszkolással. A czimerpaizs oldalain és tetején több behorpadást mutat, mezeje piros, mely sötétebb vörössel van damaszkolva, közepét egy aczélszürke horgony (vasmacska) foglalja el, mely köré S formában egy delfin csavarodik. A horgonyt mint a hüség szimbolumát ismerjük, de hogy a delfin itt jelvényes értelemmel bir-e, vagy talán éppen beszélő czimerrészül szolgál-e, nem tudom megmondani. Legvalószinübb, hogy a vasmacskához ezt találta

[1] Anno Domini 1591. feria secunda proxima post festum sanctæ Dorotheæ virginis, præsentatæ sunt præsentes litteræ armorum sive insignia nobilitaria in sede iudiciaria comitatus Abavivariensis et publicata ibidem per me Thomam Vásárhelyi iuratum notarium. Idem Thom. Vásarhelyi notar. m. p. Coram me Lazaro Predics (?) vice comiti, coram me Joanne Lanczi Iud (?).

[2] I. m. XII. k. 195. l.

[1] Müveit kiadta Szilágyi a Monumentákban. Irók 8. k.

[2] I. m. 218. l.

[3] I. m. IX. 768.

[4] Szilágyi i. m. 425. és 437. ll.

legmegfelelőbb kiegészitésnek a czimerkészitő és azért tette oda. A hal szine szürkésfehér.

A sisak szembe néz, mig a delfin feje bal felé van fordulva, szine olyan, mint a horgonyé: aczélszürke, de aranynyal van diszitve. A sisak fölött piros takaró látszik, majd arany korona következik, ezen ismét a czimerképet látjuk kisebbitett alakban: a vasmacskát a delfinnel. Az egész czimer különben elég arányos, mert a pajzs 5, a sisak a sisakisszel együtt 7 cm. A takarók piros és ezüst szinüek. A czimer rajza elég jó, de a keret gyarló, úgy látszik erre már nem forditott elég gondot a rajzoló.

A pecsét kék, fehér és sárga selyemzsinóron lóg s fehér viaszban piros alapon mutatja Báthori István ismeretes, jól konzervált czimerét. Külső átmérője 11, a tulajdonképpeni belső pecsété $4^1/_2$ cm.

Az oklevél külső felén a registrator neve van megörökitve: Georgius Csiakor. Levéltári száma 750. A czimerleirást közölte Szádeczky Lajos idézett értekezésében, Turul, 1888. évf. 27. l., rajzát l. Siebmacher, Ung. Adel 549. l. 393. t.

IV. More András nemeslevele 1584-ből.

Azon nemesitő oklevelek közé tartozik, melyekből a czimer hiányzik, vagyis midőn a fejedelem csak nemességet adományoz, de czimert nem. Báthori Zsigmond ugyanis 1584 szept. 24-én Gyulafehérvárt kelt ezen okmányával More Andrást (és utódait), a ki Brassó városnak volt szolgálatában, hüségének jutalmául, jobbágyi helyzetéből kiemeli és nemessé teszi.

Az oklevél alakjára nézve is a kisebbek közé tartozik, szövege is csak a legszükségesebbekre szoritkozik. Piros, fehér, zöld selyemzsinóron függ Báthori Zsigmond kisebb formáju pecsétje, fehér viasz tartóban vörös alapon, nagysága $8—3^1/_2$ cm.

Az okmány és pecsét is jó állapotban vannak, irása szép, de egészen egyszerü, csakis a név van arany betükkel feltünővé téve. Az esetleges kihirdetésről nincs feljegyzés.

Brassóban a More-család nyomát már a XV. században megtaláljuk, ugyanis More Bálintnak 1486-ban háza van a hosszu-utczában, More Jánosnak pedig 1497-ben az apácza-utczában.[1] Ifjabb More János a XVI. század közepén, mint a város alkalmazottja szerepel a vigesimánál. Ugyanezen, vagy egy másik More János nevével igen sokszor találkozunk a számadáskönyvekben, majd a város vendégeit látja el, majd küldetésekben jár el — igy a többi között ő kiséri Szerémy Györgyöt a baráthoz 1550-ben — majd ismét mint szakács követi a város képviselőit az országgyülésekre: Tordára, Gyulafehérvárra, Szebenbe stb.

Ebből a családból származhatott az a More András, kit Báthori Zsigmond megnemesitett. A Kisbudaki előnév arra mutat, hogy a család Besztercze-Naszód megyéből származott Brassóba.

A More-családnak ezen jobbágyi, vagy ha úgy tetszik, köznemesi ágán kivül, a főnemesi ágnak is több tagja emlittetik a brassói számadáskönyvekben. Igy More János a hatalmas Maylád Istvánnak, az erdélyi vajdának volt benső embere, kit «Egregius Dominusnak,» «frater Domini Maÿladnak» neveznek, a ki 1529-ben mint Fogaras várának várnagya (castellanus) szerepel; s mikor 1532-ben lakodalmát tartja, a város egy szép keleti szőnyeget küld neki ajándékba. More Péter mint a király embere (familiaris regis) emlittetik; More Tamás pedig, ki mint követ járt Konstantinápolyban visszajövet Brassóban pihen meg. Maga a hires More Fülöp, a későbbi pécsi püspök, egri prépost korában, mint «orator regius» többször is megfordult Brassóban 1515—20-ig terjedő időben.[2]

Az a kérdés már most, hogy milyen hivatalt viselt More András a városnál? A szükszavu oklevél nem mondja meg, hanem csak egyszerüen «servitor civitatis»-nak nevezi. Hogy e kérdésre megfelelhessünk, lássuk közelebbről a város hivatalos személyiségeit. A XVI. század közepén Brassó városának a következő hivatalnokai és alkalmazottjai voltak: a város élén állott a biró (iudex primarius civitatis), neki segédkeztek a város gazdái (villicus, Honn és a procurator, Schaffner), a jegyző (notarius) és a tanács többi tagjai (iurati cives). Ezekből kerül-

[1] Mindezen és következő adatok a «Quellen etc.» I. II. és III. kötetéből vannak véve.

[2] Ezekre nézve l. Nagy Iván: Magyarország családai, VII. k. 560. l. és Szádeczky értekezését a Turul III. kötetében.

tek ki azután legtöbbnyire: a gabona felügyelő (frumentarius), Törcsvár kezelője (castellanus, Burggraf), a jobbágyfalvak birái (iudex, officialis, Gref, Geréb), a bor és a sör kezelői (Weinherrn, exactores cerevisiæ), a kórház igazgatója (provisor hospitalis), a huszadvám kezelője (vigesimator, Zwanziger) stb. Volt a városnak fizetett orvosa (chirurgus, physicus, doctor) és gyógyszerésze.[1] A város őrizetét állandó őrség végezte (vigiles, custodes, Thorhüter), néha zsoldos hadakat is fogadott fel, melyeknek kapitánya szintén a tanácsból került ki (capitaneus darabantorum). Azonkivül volt a városnak egy-két fegyverkovácsa, ágyuöntője stb. (pixidarii, ballistarius, bombardius). A huszadvámot ezen időkben a város bérbe tartotta évi 2000 frtért, itt is voltak állandóan fizetett emberei (körülbelül tiz), a kiket azonban sokszor más egyéb szolgálatokra is alkalmazott. Fölemlitjük végül a kémeket és azokat a szolgákat (famulus, servitor), a kiket a város folytonosan küldözgetett levelekkel, üzenetekkel stb., s a kik többször igen fontos dolgokban jártak el. Ez könnyen megérthető azon szerepből, melyet Brassó ezen időben, mint határváros a moldvai és oláh fejedelemségek és a török császárság közvetlen szomszédságában betölteni volt hivatva. Éppen ezért azt látjuk, hogy ezen «*szolgák*» folytonosan utban vannak, majd a szomszédos községekben és földesuraknál járnak a város dolgaiban, majd az oláh vajdák és nemesek udvarában tartózkodnak, majd ismét a török basák, az erdélyi főemberek és fejedelmek, sőt néha a királynak is üzenetét hozzák és viszik országos ügyekben.

Nem volt tehát utolsó állás az a «szolgaság.» Ilyen lehetett az a More András is, kinek nemeslevelét a föntebbiekben közöltük. Az oklevél száma: 741. V. ö. Szádeczky i. h. 27. l.

V. Szotyori Nagy Elek nemeslevele 1585-ből.

Sok tekintetben megegyezik az előbbivel, ez is csak nemeslevél czimeradományozás nélkül, ugyancsak Báthori Zsigmondtól származik, s az a Szotyori Nagy Elek, kinek számára ez a nemeslevél kiállittatott, szintén Brassó város «servitora» volt.

[1] A papokról, tanitókról, karnagyról (organista), kiket szintén legtöbbnyire a város fizetett, itt nem szólunk.

Külső kiállitásra nézve is sok megegyezést találunk, ez is kisebb pergamenre irt, s egyszerübben kiállitott okmány, függő pecsétje is ugyanaz, de az előbbinél jobban konzervált, s a selyemzsinór itt csak vörös és zöld szinü, a fehér szin hiányzik. Az okmányban az egér kisebbrendü kárt tett, de az könnyen pótolható.

A Szotyori Nagy-család háromszéki eredetü, előnevük is onnan van véve, s utódai ma is ott élnek. Nagy Iván is megemlékezik róluk röviden, de a nemeslevelükről nem tesz említést.[1]

Az oklevél Tordán kelt 1585. szeptember hó 27-én, a kihirdetésről nincs szó, levéltári száma. 745. V. ö. Szádeczky i. h. 28. l.

A Szotyori Nagy-család később czimert is szerzett magának, e czimer közölve van Siebmachernél a magyar részben (323. tábla).

VI. Vargyasi Kósa János Deák czimeres nemeslevele 1630-ból.

Eddig is tudtuk, hogy a fejedelmek, ha nemességet, czimert vagy más kitüntetést adtak valakinek, nagyon is elvárták, hogy az illetők azt maguk kérjék, vagy befolyásos közbenjárók által szorgalmazzák. Nagy szükség volt tehát arra a czimereslevelekben is emlitett «consiliáriusok intercessiójára», hogy a nehezen járó «principalis gratiát és benignitást» mozgásba hozzák. Érdekes példa erre János Deák esete, kinek miután hosszabb ideig volt Bethlen Gábor fejedelem szolgálatában, kérelmére ura megigérte volt, hogy megnemesiti, de ez közbejött akadályok miatt nem történt meg. Majd a fejedelem halála után az özvegy szolgálatába került, később pedig Iktári Bethlen Péter balázsfalvi uradalmainak volt a számtartója. Mint ilyen a fejedelem asszonytól ujból kérte az armálist. Különös véletlen folytán ez az irás a kezembe került, ugyanis mikor az armálist kiadták, a kis terjedelmü folyamodványt a czimereslevél felhajtott része alá csusztatták, a hol is, senkitől észre nem véve a mai napig elrejtve maradt. Szól pedig ezen érdekes levél eképpen:

«Ad Serenitatem Vestram Joannis Literati alias Kosa rationistæ Balassfaluiensis servus humillimus.»

[1] Magyarország családai. VIII. k. 82. l.

Kegyelmes Aszszonyom, immár teöb negy esztendejenel, hogy az felseghtek szolgalattyaban Balasfalvan continuus vagyok, melyhez kepest az Istenben idueözült kegyelmes Urunkat is, szemelyemnek Nobilitatioja feleől meghtalalvan alazatosan kegyelmesseghet igirte vala eő felseghe; De az eő felseghe hoszszu beteghsege miat abbeli alazatos kivansaghom szinten veghben nem mehetven;

Keönyeörgök alazatosan mint kegyelmes Aszszonyomnak felsegedhnek, meltosztassek felseghed ennekem kegyelmessegheböl ennyi ideigh valo alazatosz szolgalatomat meghtekintuen in persona Armalist conferalni;

Eletem fottaigh szolgalok erette kegyelmes Aszszonyom Felseghednek alazatoson.

Eddig az érdekes levél. Datum ugyan nincs rajta, de a szövegből kivehető, hogy az az 1630. év első felében iródott. És János Deák kérése most végre meghallgattatásra talált, mert az indorsatio szerint: «Concessum 27. Julij 1630. Ex Consilio. Albæ», a fejedelemasszony teljesitette kérelmét, s a czimereslevelet is csakhamar kiállitották számára, mert a fejedelemasszony azt szeptember 15-én Szamosujvárt aláirta.

A czimereslevél maga jól konzervált, de pecsétje, mely fehér, piros, zöld és sárga selyemzsinóron lóg, darabokra törött s a belső rovátkolt alapon az igazi pecsétnek csak nyomai láthatók. A czimer leirása a következő:

«Scutum videlicet militare cœlestini coloris, in cuius campo seu fundo monticulus viridis herbis virentibus et fruticibus raris, hinc inde enatis redimitus, iacere, superque eo griphus naturali colore depictus, in ore calamum scriptorium aureum, inque altero pedum acinacem strictum tenere conspiciuntur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis et unionibus variegatum. Ex cono vero galeæ teniæ seu lemnisci variorum colorum hinc inde defluentibus utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

A czimer négyszögü keretben a szokott helyen van, magassága 12, szélessége 11 cm. Az aranyos külső keret kissé kopott, a szőnyeg sötétvörös és a belső keretben aranycsillagokkal ékes. Ezután egy arannyal diszitett zöld levélkoszoru következik, s ebben foglal helyet az álló, majdnem négyszögletes pajzs. Alul lombos fákkal beültetett zöld hegyek látszanak, a pajzs többi része kék. A hegyek fölött két lábon álló aranyos, szárnyas griff emelkedik, szájában arany toll — ez János Deák mesterségére vonatkozik — jobbjában pedig kivont kardot tart. A griff jobb felé néz és a pajzs fölött középen elhelyezett csőrös ezüst sisak szintén jobb felé van fordulva. A sisak fölött arany korona foglal helyet, oromdisz nincsen. A toszlány a sisakból indul ki és jobbról ezüst-vörös, balról arany-kék.

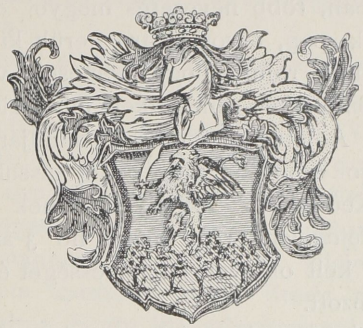

A czimer elég jól van megrajzolva, különösen a takarók, ellenben a keret, s ebben főleg a guirlande nagyon izléstelen és nem odavaló.

A kihirdetésről az oklevél felhajtott részén a következőket olvassuk:

«Anno 1631. die 28. Junii in generali congregatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum ex edicto illustrissimi domini domini principis Transsilvaniæ ad 5. diem Junii in civitate Alba Julia indicta et celebrata exhibitæ, publicatæ et præsentatæ sunt præsentes literæ, contradicente generoso domino Michæle Daniel de Vargias iudice regio trium sedium Siculicalium Szepsi, Kézdj et Orbaj. Michæl Thorozkaÿ Prothonotarius mp.»

Miért tiltakozott Dániel Mihály, s lett-e tiltakozásának valami eredménye, nem tudjuk; valamint azt sem, hogy a család kihalt-e, vagy most is virágzik? Nagy Iván ugyan több Kósa családról is megemlékezik, de ezt nem emliti. Föltünő az a rokonság, mely az általa emlitett egyik Kósa-család czimere és a fönnebb leirt czimer között van.[1] Kővárinál sincs meg.

[1] I. m. VI. k. 378. l.

Az oklevél száma 749. V. ö. Szádeczky i. h. 29. A Siebmacher által (l. t.) közölt czimer az eredetitől több tekintetben eltér.[1]

VII. Váradi Keőreöséry Mihály czimereslevele 1632-ből.

Nem mindennapi jelenség a heraldika történetében, hogy egy családból egymásután hárman is kapjanak czimereslevelet az uralkodóktól, a mint az megtörtént a Kölesséry-családdal, a hol is egymásután az apa, fiu és unoka szerzett armálist. A Kölesséry[2] név nem ismeretlen az irodalomban, több nevezetes megyei és királyi hivatalnok, pap, orvos és iró került ki közülök, azt is tudtuk róluk, hogy nemesek voltak, de nemeslevelüket és czimerüket mindezideig nem ismertük. A jelen alkalommal mindjárt hármat is be fogok mutatni, még pedig lássuk először Váradi Keőreőséry Mihályét, kinek Rákóczy György fejedelem 1632 május hó 3-án Gyulafehérvárt kelt oklevelével nemességet és czimert adományozott.

Meglehetősen hosszú bevezetés után, melyben a törvények hasznáról szól, s ama hasonlattal él a fejedelem, hogy valamint háboru alkalmával a katonaság védi meg az országot a külső ellenségtől, úgy békében a törvények tartják fenn a rendet, miből következik, hogy a fejedelmeknek ezen a téren is jutalmazni kell az arra érdemeseket; rátér Keőreöséry enemü érdemeire és elmondja, hogy őt, mint a fejedelmi törvényszék irnokát és jegyzőjét Thoroczkay Mihály főjegyző ajánlatára az itéletek megszerkesztésében kifejtett buzgóságáért és más hiv szolgálataiért István és Pál nevü testvéreivel együtt eddigi szabad, de nem nemes állapotából kiemelve nemessé teszi és neki czimert adományoz:

«Scutum videlicet militare cœlestini coloris, in cuius campo sive area Pegasus integer alis exentis volitans, posterioribus duobus pedibus dolium Diogenicum volutare, anteriorum, dextro nimirum, calamum scriptorium, altero ensem evaginatum sustinere conspicitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium gemmis ac unionibus variegatum, cuius spinis seu angulis tribus, tres stellæ micantes super hærent. Ex cono autem galeæ, teniæ seu lemnisci variorum, hinc albi et rubri, illinc vero flavi et cerulei colorum utrinque defluentes, oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

Az oklevél nagy pergamen lapra van irva és egészen jó állapotban van, a pecsétnek azonban, mely valamikor négyszinü (piros, fehér, zöld és kék) selyemzsinóron függött, ma már csak kis töredékei vannak meg. Kiállitása és a czimerrajz is az egyszerübbek közül való, de azért a fejedelem nevét és czimeit, valamint a Keőreöséry nevet mindvégig aranynyal irták.

A czimerrajz — magassága 10, szélessége 9 cm, — kettős keretben foglal helyet, a külső négyszögletes sárga pánt, a belső pedig zöld levélkoszoru, de már nem ovális formáju, hanem a pajzs alakjához igazodik, A szegletekben fent zöld, alul pedig piros gyür: ölcs levélcsomó látszik. A szőnyeg barnás-lila arany csillagokkal. A pajzs mezeje alul zöld, a többi igen megkopott kék. Alul a zöld mezőn egy sárgavörös, aranyabroncsos hordót látunk, melynek feneke csak félig van bedongázva, úgy hogy jól látható a bennülő Diogenesnek szakállas feje. A hordó tetején két hátsó lábán áll az aranyszárnyas ezüstszinü pegazus, jobbjában irótoll (a mely azonban, minthogy a czimerképet a nedvesség kissé megrongálta, most már nem látható) volt,[1] baljában pedig kivont kardot tart. A pegazus helyzete természetellenes, mert ilyen testtartással (t. i. vizszintes testtel) ló nem állhat

[1] Ugy ezen, mint a többi czimerek rajzait az eredeti nagyság felére kisebbitve közöljük.

[2] A család később ezt a nevet vette fel.

[1] Ezért nem látható az irótoll rajzunkon sem.

meg két hátsó lábán, de hát nem jól osztotta be a rajzoló a pajzs terét s igy nem maradt neki hely, hogy a pegazust ágaskodva rajzolja.

Az ezüst sisak jobbra fordul, mig a ló és a hordó balfelé néz. A pántos korona közepén és sarkain egy-egy arany csillagot látunk. A jobb foszlány piros, visszája fehér (ezüst), a bal sárga (arany), visszája kék (elkopott). Érdekes jelenség, hogy a rajzoló nem értvén meg a takarók szerepét, azokból valósággal kettős palástot csinált.

A rajz egészben véve gyenge, a szinezés is erősen megkopott. A pajzs és a felső rész aránya $4^1/_2 : 3$ cm. A görög bölcs és a pegazus tollal világosan Keőreöséry Mihály tudományos és literatus foglalkozására utal.

E nemeslevelet 1633-ban Nagyváradon ki is hirdették, miről a következő feljegyzés tanuskodik: Exhibitæ sunt præsentes literæ privilegiales seu exceptionales in generali congregatione comitatus Bihoriensis fixa die proxima post festum Circumcisionis domini nostri Jesu Christi anno eiusdem 1633 Varadini celebrata: lectæ, publicatæ, proclamatæ, acceptatæ (?) et extradatæ sunt per me Joannem Torma juratum prælati comitatus Bihoriensis notarium, contradicente nullo apparente. Joannes Torma juratus notarius præscripti Comitatus Bihoriensis mp.

Az oklevél levéltári száma 746. V. ö. Szádeczky i. h. 29. l.

VIII. Váradi Keőreöséry Sámuel czimereslevele 1665-ből.

Piros bársonyba kötve nyolcz pergamen levélből áll ezen igen diszes kiállitásu armális, az első lap belső oldalán van a szépen megrajzolt czimer, a szöveg a 2. a) oldalon kezdődik és az uralkodó nevét és czimei közül nehányat ad aranyban, a 2. b) oldal a czimeket folytatja nagy, fekete gót betükkel, a 3. a) oldal ismét arany betükkel befejezi a czimeket és megkezdi a tulajdonképpeni lényeges szöveget, mely mindvégig a legnagyobb gonddal van kiállitva. A nagybetük és a nevek különösen diszesek. Lipót királynak nagy, fehérviaszba ütött pecsétje arany zsinóron lóg.

Ez a Keőreöséry Sámuel, Keőreöséry Mihály fia, nagyváradi ref. theologiai tanár, 1634-ben született, 1659-ben elvette a debreczeni származásu Domián Annát, mint szendrői pap szerezte e czimeres levelet. Később tokaji, majd 1672-ben debreczeni lelkész lett. Mint theologiai iró és szónok nevezetes.[1]

Az oklevél különös szolgálatok és érdemekről nem szól, hanem a szokásos általános formulát használva mondja el, hogy Keőreöséry Sámuelt hüséges szolgálatai jutalmául — és vele együtt nejét Domián Annát, fiát Sámuelt és féltestvérét Czeglédy Istvánt — ujból a nemesek sorába iktatja és neki czimert adományoz, amint következik:

«Scutum nimirum militare erectum cœlestini coloris, fundum illius viridi latepatenti campo interoccupante, super quo Vir ætate iuvenis, facie rubicunda, capillo nigricante longiusculo, capite pileo maradurina pelle lata subducto coopertus, veste nigra Vngarica talari amictus, manuum sinistra latus fulcire, dextra vero librum apertum, aureis literis venustum, tenere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam, sive apertam Angelum eleganter depictum, genuum tenus eminentem, itidem manuum dextra coronam auream, sinistra autem gladium ancipitem tenentem, regio diademate proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeæ, laciniis seu lemniscis, hinc flavis et cœruleis, illinc autem candidis et rubeis, in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A czimer (magassága 18, szélessége 13 cm.) kettős keretben foglal helyet, a külső négyszögletes aranysáv, a belső pedig zöld, ovális guirlande. A kettő közötti sárgás és aranyozott tért négy sarkczimer tölti ki, még pedig a magyar, cseh, dalmát és horvát koronás czimer, Ausztriáé pedig fönt, középen látható.

A szőnyeg lilaszinü, arany damaszkolással. Az egyenesen álló pajzs mezeje kék, mely finom aranyvonalakkal diszitett; alul a pajzsban zöld alapon jobb felé néző borotvált arczu (?), hosszú hajú fiatal embert látunk, öltözetét: fekete csizma, hosszú, térdig érő begombolt fekete dolmány és fekete, prémes kucsma képezi; jobb kezében nyitott könyvet tart. Ez a XVII. szá-

[1] V. ö. Szinnyei: Magyar irók VII. k. 23. l., hol a reá vonatkozó irodalom is közölve van.

zadbeli magyar papnak, tudósnak a viselete, tehát e czimer viselettörténeti szempontból is érdekes. A nyitott sisak jobb felé fordul, fölötte

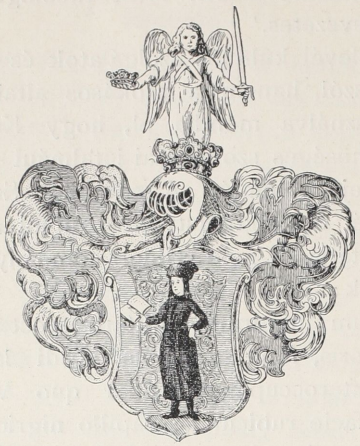

háromágu korona látszik, ebből ismét szembenéző, fehérruhás, szárnyas angyal emelkedik ki, jobbjában aranykorona, baljában kivont kard. A czimerpajzs és oromdisz aránya: 5 : 6 cm. A foszlányok jobbról: kék-sárga (arany); balról: vörös-fehér (ezüst).

Az egész czimerrajz igen diszes és gondos munka, látszik, hogy nagy szorgalommal készült, izlés tekintetben is legfölebb a belső keret ellen lehet szót emelni.

A czimerlevelet 1665 julius 1-én Szendrőn (Borsodm.) hirdették ki, miről a következő feljegyzés tanuskodik:

«Anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo quinto die prima mensis Julii in sede iudiciaria inclyti comitatus Borsodiensis in confinio Szendrő celebrata præsentes sacratissimæ cæsareæ regiæque maiestatis domini domini nostri clementissimi litteræ armales privilegiales generoso ac egrigio domino Andrea Zakany vice comitis, Stephano Szentpeteri, Valentino Biro, Mathia Szepesi et Izrael Pap iudicium nobilium officii pro tempore gerentibus presentatæ similiter lectæ ... et solemniter nemine contradicente sunt publicatæ. Per iuratum eiusdem sedis iudiciarii notarium Matthiam Aszalaÿ mp.»

Az oklevél száma: 748. V. ö. Szádeczky i. h. 29. l.

GYÁRFÁS TIHAMÉR.

A KISASSZONYFALVI ISTVÁNFFY-CSALÁD.

(Két pecsétrajzzal.)

Baranya vármegyének délnyugati, fekete homokos, erdő-berkes, sik vidékén, melyet valaha, mint török eredetü neve, *Ormányság*, is mutatja, rengeteg erdőség boritott,[1] fekszik *Kisasszonyfa* kisközség — hajdan *Kisasszonyfalva* — a *Kisasszonyfalvi*[2] *Istvánffy-család* ősi fészke. A falu onnan nyerte nevét, hogy egyháza a Boldogságos Szüz tiszteletére épült[3] s patrónájának a szeptember 8-i ünnepet, Mária születésnapját szentelte, melynek a magyar ember a *Kisasszonynap* elnevezést adta; ezen a napon, a mint az ma is szokás kisebb helyeken, bucsuk alkalmával nagy vásárt is tartottak.[1] Itt álltak a templom mellett a kőből épült, megerősitett kastély s az egyes családtagok házai;[2] ezeknek nyomait azonban ma már hiába keressük, temető van a régi kastély helyén, s e temető árka az

[1] *Révay S.:* Ormányság. (A M. N. Múzeum néprajzi osztályának értesitője. 1907. 194. l., 1908. 174. l. 3. jegyzet.)

[2] A «*baranyavári*» előnévvel csak egy alkalommal találkoztam: 1559. ... «*Nicolaus Istvanffy de Baranyawara*«... (Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 171. n. 24.)

[3] 1526. jun. 14. ... «in ecclesia Beatissime Virginis Marie fundata»... (N. Múz. levt. Törzsanyag.) — A XIV. sz. elején már fennállt: ...«.....us sacerdos ecclesie Beate Virginis solvit XVIII banales.» (Mon. Vat. I. 1. 265. l.) — «Sancte Marie Virginis ecclesie prior.» (*Ortvay T.:* Magyarország egyházi földleirása a XIV. század elején. I. k. 241. l.)

[1] *Balázsffy Tamás*, boszniai püspök, Istvánffyról irt kis életrajzában emliti. (Kiadta *Pray:* Annales. IV. k. 5. lap.)

[2] 1519. ...«*domus lapidea* in Kysazzonfalva»... (Az Istvánffy- és Both-család okleveleі egy részének elenchusa a M. N. Múzeum kézirattárában. Fol. Lat. 32., számozatlan: *Elenchi* variorum instrumentorum literalium II. k.) — 1526. ...«*curiam meam nobilitariam* prope ecclesiam in Kysazzonffalwa»... (Magy. orsz. levt. Dl. 25022. sz.) — 1560. ...«*castellum* lapideum Kysazzonffalwa«... (U. o. N. R. A. f. 1862. n. 18.)

Istvánffyak régi castellumának árka, épületromok nem maradtak fenn, s csak a magasabb földhányás mutatja az ősi kastély helyét. Érdekes, hogy a nép közt még él az Istvánffyak emléke, s a Pécsi viz berkében látható őskori czölöpépitmények maradványait az Istvánffyak második kastélyának tartja.[1]

A később magas polczra emelkedett család ősei egyszerü kis nemesek voltak, s igy róluk sok emlék nem maradt. Balázsffy Tamás Istvánffy Miklósról irt rövidke életrajzában felemliti, hogy a propalatinus családja eredetét *Ottótól*, a Salamon korabeli nádortól származtatta le;[2] Balázsffy, a boszniai püspök, sokat érintkezett Istvánffyval s bizonyára tőle magától hallotta ezt. Hogy az Ottótól való leszármazásból mi az igaz, kiderithetjük rövidesen. Salamon korából tényleg ismerünk egy *Ottó (Atha)* nevü nádort, a ki 1066. körül viselte e tisztséget, s a ki 1068-ban a király jelenlétében szenteltette föl a tőle épitett zselicz-szent-jakabi monostort.[3] Ez az Atha a *Györ* nemzetség őse, melyből az *Óváry és Kéméndy* ág származik. Ennek tagjait 1350-ig leginkább Óváry néven emlegetik, s csak később állapodott meg egyik hajtása a *Gyulay* névben.[4] Már most ha tudjuk azt, hogy Istvánffy Miklósnak édesanyja *Gyulay Hedvig* volt, Istvánffy Pálnak második felesége, tisztán látjuk Istvánffy Miklósnak anyai ágon a Salamon korabeli Athától való leszármazását.

Hogy pedig miért fordult az anyai ághoz Istvánffy, annak az a magyarázata, hogy apai ágon nem tudta messzire felvinni családja eredetét, mert a kis köznemes család ősi tagjainak emlékét nem őrizte meg sem a történelem, sem a hagyomány. A XIV. századig családunk történetét teljes homály födi, annyi valószinü csak, hogy a «de Kisasszonyfalva» család első ismert tagjának születése a XIII. század végére esik. 1370-ben ugyanis Opuli László herczeg, nádor, előtt Siklósi Péter fia Lászlónak embere lefizet ura 100 márka tartozására 93 márkát «*Stephano et Anthonio filiis Nicolai filii Ectoris de Kysazzunfalva.*»[1] Hektor tehát, István és Antal nagyapja, Károly Róbert alatt élt. Károly idejéből a családnak még egy ősi tagjáról van tudomásunk, de nem egykoru oklevélből, csak arra való hivatkozásból. Midőn Rudolf 1582-ben Istvánffy Miklósnak és testvérének, Istvánnak bárói rangot adományoz, ezek jeles szolgálatainak elsorolása mellett megemlékszik az oklevélben az ősöknek érdemeiről is, s felemliti *Domokost*, kit Károly Róbert a tárnokmesterség hivatalával ruházott fel.[2] A Károly Róbert korabeli tárnokmestereket ismerjük, azonban Domokos nevüt nem találunk köztük; 1306-ban szerepel egy, aki Ottó embere, majd mint királynéi tárnokmester ismeretes Domokos 1313-ból, de mivel a család ekkor még nem volt oly fokon, hogy e diszes állást tagjai egyikére ruházták volna, valószinü, hogy az emlitett Domokos vám- vagy adószedő volt, esetleg valamelyik kamara főnöke, tehát nem tárnokmester, hanem csak ezen hivatal egy alsóbb foku tisztviselője.[3] Ugyanezen forrásból ismerjük *Albertet* a kisasszonyfalviak közül, a ki Zsigmond korában élt, s az 1582-i oklevél szerint a mármarosi sóbányák felügyelője volt.[4]

A XV. század elejétől kezdve már sürübben találkozunk Istvánffyakkal, természetesen még nem ezen a néven, csak a szokásos «de Kisasszonyfalva» jelzővel a keresztnév mellett. Annyi adatunk azonban még sincs, hogy a teljes összefüggő családfát megalkothatnók, s csak

[1] *Németh B.* szerint (Történeti adatok Baranyamegye multjából. Pécs, 1900. 64. l.) «a temetőben az épület nyomai ma is láthatók.» Főt. *Kain Ábel* plébános ur szives közlése szerint azonban «falak s törmeléknek semmi nyoma.»

[2] ... «quorum (t. i. szüleinek) nobilitatem ipse *ab Ottone* palatino regni Hungariæ, qui tempore Salamonis regis Hungariæ vixit, repetebat.» *(Balázsffy:* i. m. Pray: Ann. IV. k. 5. l.)

[3] *Karácsonyi J.:* Magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig. II. k. 96. l. — *Wertner M.:* Az Árpádkori nádorok genealogiája. (Turul, 1898. 73. l.)

[4] *Karácsonyi J.:* i. m. II. 96. l.

[1] 1370. jul. 5. — Magy. orsz. levt. Dl. 5855. sz.

[2] ... «*Dominicum* officio magisterii Tavernicorum, qui honos in iure liberis civitatibus dicundo summus est, et *Albertum* præfectura Maromarusiensi, ubi laudatissimum sal effoditur, functos esse ex antiquis diplomatibus Caroli regis et Sigismundi imperatoris animadvertimus.» *(Áldásy A.:* A M. N. Múzeum könyvtárának czimjegyzéke. II. Czimeres levelek 68. l.)

[3] *Wertner M.:* Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontologiához. (Tört. Tár. 1907. 164—165. l.)

[4] Lásd: 2. jegyzet.

egyes különálló tagokkal ismerkedhetünk meg. A már emlitett Hektor fia Miklós fia Istvánnal és Antallal körülbelül egy időben élt *Pál*, kinek fia, *István*, részt vett az 1402-i pozsonyi országgyülésen, a melyen a rendek elfogadták Albert trónöröklését azon esetre, ha Zsigmond fiuörökös nélkül halna el.[1] Pálnak volt még egy fia, *György*, kivel 1413-ban találkozunk.[2]

László, István fia, Pál unokája, az első, kinek viselt dolgait jobban ismerjük, ezek azonban nem a legjobb fényt vetik jellemére. Nyugtalan vérü ember volt, kihágásai miatt sokan sokat panaszkodtak ellene, igy többek közt a pécsi püspök emberei is. Végre is megsokalta a püspök sok gonoszságát,[3] elfogatta, börtönbe vettette s fogva tartotta, mig csak jó emberei ki nem szabaditották.[4]

Más oldalról érdekesen világitja őt meg a következő eset. Hazánk északnyugati határa az első mozgalmaktól kezdve igen sokat szenvedett a husziták fegyvereitől, különösen Trencsén vidéke volt a veszedelmes szomszédok betöréseinek kitéve. Zsigmond már 1421-ben zászlósurai egyikére, Perényi Miklós főlovászmesterre bizta Trencsén vár védelmét.[5] A huszita nyugtalankodások nem csillapodtak később sem, s 1425-ben midőn Perényi megfelelő seregről gondoskodott, átadott 500 forintot készpénzben kisasszonyfalvi István fia Lászlónak, hogy tiz lándzsással csatlakozzék vele együtt a királyi seregbez. László felvette a pénzt, de kötelessége teljesitésével nem gondolt, s nem jelent meg a királyi táborban; 1427-ben azután a király elé járult panaszával a megkárosult Perényi, mire Zsigmond meghagyta Koroghi bán fiának, Istvánnak, hogy a kezén levő László-féle birtokokból kárpótolja Perényit akár készpénzzel, akár ingatlannal.[6]

[1] 1402. szept. 21. — *Fejér:* C. D. X. 4. 139. l.

[2] 1413. aug. 6. — Magy. orsz. levt. Dl. 10089. sz.

[3] ... «multifariis eiusdem Ladislai excessibus et demeritis condigne exigentibus delictisque» ..... (L. alább.)

[4] 1427. jun. 9. — Magy. orsz. levt. Dl. 11916. sz.

[5] *Schönherr Gy.:* Az Anjou-ház örökösei. (M Tört. III. 570. l.)

[6] 1427. okt. 7. — Magy. orsz. levt. Dl. 11932. sz. — Kiadta ez oklevelet *Szendrei J.:* Hadtört. Közl. 1888. 329—332. l.

I. Tábla.

Bizonytalan tagok.

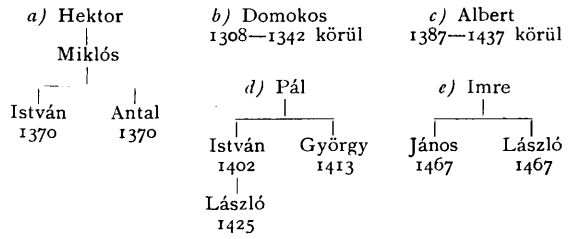

Lászlóhoz időben legközelebb állnak *István* és *Imre*, kik rokonok voltak, de nem testvérek. Fiaikat, *Jánost* (István fia) és *Jánost* s *Lászlót* (Imre fiai) Ózd baranyamegyei birtokért Tapaszi Kasza Jakabbal folytatott pörükből ismerjük. 1467-ben megunva a pörösködést, megegyeznek abban Kasza Jakab s Kisasszonyfalvi István fia János, hogy hat nemest választanak, s a mit azok határoznak, abba mindketten bele nyugszanak.[1] Hogy mint döntöttek e választott birák, nem tudjuk, de két év mulva ismét előkerül a pörös birtok, s mikor a pécsi káptalan 1469. deczember 17-én a király parancsára beiktatja Ózd birtokba és Beltelek pusztába Nagyváthi Kelement és Gáspárt, Kisasszonyfalvi István fia János és Imre fia János és László tiltakoznak a beiktatás ellen.[2] *István fia Jánossal* egy hatalmaskodási ügyben mint Maróthi Lajos és Mátyus «familiarisával» találkozunk 1462-ben.[3] 1455-ben Baranya vármegye alispánja volt.[4] Tőle ered az Istvánffy név, a mely ezután a Kisasszonyfalvi előnévvel állandósul a családban.[5] Felesége Anthimi János fia László egyik leánya, *Borbála*, volt, s ettől született 1464 előtt fia, *II. István*.[6]

Istvánffy István szép pályát futott meg. Hamar

[1] 1467. jan. 5. — Kisfaludy-család levt. a N. Múzeumban.

[2] *Koller:* Hist. ep. Quinqueeccl. VII. k. 317—318. l.

[3] Magy. orsz. levt. Dl. 15715. sz.

[4] *Csánki D.:* Magyarorsz. történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. k. 549. l. — Zichy-Okmánytár, IX. k. 505. l.

[5] 1464-ben fordul elő először az Istvánffy név. (*Barabás S.:* A gróf széki Teleki-család oklevéltára. II. k. 85. l.)

[6] U. o. — 1453. okt. 21-i oklevélben *István fia Jánosról* olvasunk, a ki Zákányi György egyik leányát vette nőül. (Zichy-Okmánytár IX. k. 376—378. l.) Vagy két külön személyről van itt szó, vagy pedig kétszer nősült Istvánffy János, s első neje Zákányi leány, a második pedig a fenntemlitett Borbála volt.

kitünt kiváló tehetségével és vitézségével s már Mátyás alatt különféle tisztségeket viselt. Gazdag volt hadi erényekben is, s különösen fényes tanujelét adta harczratermettségének és nagy bátorságának az 1477-i lengyel hadjáratban Boroszlónál.[1] 1492-ben Baranya vármegye alispánja Kápolnay Miklóssal,[2] ugyanavval, a kivel két évre rá, 1494-ben, sókamara ispán Tordan s királyi adószedő Erdélyben; ezt a tisztséget együtt viselik a következő évben is, a mint a fennmaradt királyi számadáskönyvek bizonyitják.[3]

Hogy még 1496-ban is Erdélyhez kötötte hivatala, azt Kolozsvár város 1496-i számadásainak következő tétele mutatja: «*Item Stephano Istwanffy* vinum, pisces et panes dedimus pro XXXV. d. et unum cubulum avenæ.»[4]

Mint Baranya vármegye követe jelen volt 1505-ben a rákosi gyülésen, s ott találjuk nevét a végzésben is.[5] Meghitt embere volt Frangepán Beatrixnek, Corvin János özvegyének. Midőn 1505-ben megállapodás történt a Szapolyai György és Corvin Erzsébet közt kötendő házasság feltételeiről, azok közt, kik Corvinék részéről e feltételek megtartását biztositották, olvassuk Istvánffy nevét is.[6] Corvin János 12000 forinttal tartozott Török Imrének, gyulai várnagyának, azért ez Corvin halála után követelése fejében lefoglalta Gyula várát. Az özvegy, hogy ezt kiválthassa, pénz után nézett; 4900 forintot össze tudott szedni, de többet nem, a hiányzó 7000 forintot tehát ékszereivel s ezüstnemüivel pótolta.[7] Ezeket a pénzzel együtt átadta Istvánffynak, hogy Gyula vár megváltásáért juttassa el Törökhöz. Mikor a kitüzött időben (1506. máj. 25.) Török átadta Gyula várát, Istvánffy kifizette neki a 4900 forintot, a hátralék fejében pedig zálogul adta az ékszereket.[1] Ezeket csak a következő évben váltotta ki Dudics András, gyulai várnagy.[2]

1508-ban a király bizalma folytán nagy kitüntetés érte. Ulászló Lajos fiának, miután megkoronázták, s leányának, Annának, külön udvartartást rendezett be; az ott szolgálatot teljesitők fejévé a már meglett koru, sokat tapasztalt Istvánffy Istvánt tette meg, az egész nevelés vezetőjéül pedig kedvelt hivét, Bornemisszát jelölte ki, kit később halálos ágyán Lajos egyik gyámjául is rendelt.[3]

1511. táján Antal ujfalvi plébános s többen — köztük Istvánffy István is — panaszt emeltek a zselicz-szent-jakabi apát és szövetségesei ellen. II. Gyula pápa birákat küldött ki, hogy döntsék el, jogos-e a panasz vagy nem.[4]

Istvánffy Istvánnak, mint láttuk, nevezetes szerep jutott a család történetében; vitézségével, dicséretes munkásságával ő tette meg az első lépést az emelkedés lépcsőjén, melyen unokája már az ország egyik legelőkelőbb méltóságára s a bárók rendjébe küzdötte fel magát. Hozzá füződik a család baranyai birtokainak szaporodása is. Volt birtokrésze Berettőn, Zemplén vármegyében, nemesi kuriával, s ezt Rákóczy Zsigmond feleségének, Haraszthy Dorottyának baranyavármegyei birtokaival cserélte el. Igy jutottak az Istvánffyak kezére: Kőrös, Kiscsány, Oszró, Igrice, Cserdi, Tótfalu, Kistelek, Hidvég, Haraszti, Kakics, Kertenye, Ujfalu, Porosaláza.[5]

Neje *Dombay Margit*, Pál leánya volt, s e házasságából hét gyermeke született, öt fiu és két leány: *II. János*, *Imre*, *László*, *Ferencz* és *Pál*,[6] *Katalin* és *Anna*.[7] Halála évét 1516—17-re

[1] «Stephanum Isthwanffium iam natu grandiorem, qui tempore Matthiæ regis variis officiis et magistratibus functus in bello Polonico Vratislaviæ insignem operam navaverat.» (*Istvánffy Miklós* Históriája. 1622-i kölni kiadás. IV. 58. l.)

[2] 1492. okt. 8. — Magy. orsz. levt. Dl. 19893. sz.

[3] 1494. aug. 24. — Tört. Tár. 1897. 512. l. — *Jakab E.*: Oklevéltár Kolozsvár tört.-hez I. k. 305. l. — *Engel:* Fortsetzung der allg. Welthistorie. XLIX. rész. I. k. 38., 126., 149., 161. l.

[4] *Szabó K.:* Kolozsvár város 1496-diki számadása. (Tört. Tár. 1883. 578. l.)

[5] Magy. orsz. levt. Dl. 22559. sz. — *Pray:* Ann. IV. k. 314. l. — *Kovachich:* Suppl. II. k. 334. l.

[6] Magy. orsz. levt. Dl. 37829. sz.

[7] *Karácsonyi J.:* Békésvármegye története. 1. k. 59—60. l.

[1] Magy. orsz. levt. Dl. 37828. sz.

[2] *Karácsonyi J.:* i. m. I. k. 60. l.

[3] *Istvánffy Miklós* Históriája. IV. 58. l. — *Békefi R.:* A népoktatás története Magyarországon 1540-ig. 183. l. — *Áldásy:* i. m. 68. l.

[4] *Lukcsics J.:* A veszprémi püspökség római oklevéltára. IV. k. 208—209. l.

[5] 1508. jul. 17. — Magy orsz. levt. Dl. 25298. sz. — 1509. jun. 16. U. o. Dl. 21922. sz.

[6] Elenchi etc. II. k.

[7] Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 520. n. 35. — *Istvánffy Miklós* jegyzete Forgáchnál. (M. H. H. II. o. 16. k. 43. és 144. l.)

tehetjük, mert 1515-ben végrendelkezett,[1] 1517-ben pedig már egyezkednek fiai a pécsi káptalan előtt «in bonis et rebus paternis.»[2]

Az örökségen való osztozkodás nem ment egész simán, mert az öregebbek, II. János és Imre, megröviditették öccseiket, Pált és Ferenczet.[3] Ezek természetesen nem hagyták annyiban a dolgot, hanem panasszal járultak a király elé, a ki meghagyta Pécs városának, hallgassa ki Vincze ötvöst, — ki valószinüleg mint becslő szerepelt az osztozkodásnál, — igaz-e, hogy II. János és Imre testvéreiket megkárositották.[4]

A vagyon felosztásánál csak négy fiu szerepel, az ötödik, László, már nem volt életben; ő még 1515 előtt meghalt, mert atyjuk 1515-i végrendeletében csak a többi négy fiuról rendelkezik.

A legidősebb fiu, *II. János*, atyja példájára hadi téren kezdte meg pályáját, s ott is végezte be. 1518-ban a somogymegyei Berzencze várnagya volt.[5] Werbőczi kimutatásában, a hol az 1523 : 2. t.-czikkben elrendelt 100 dénár segély beszedéséről számol be, azt olvassuk, hogy Istvánffy János 600 forintot fizetett.[6] 1526-ban a királyi udvarban találjuk, mint udvarnokot; a király kiséretében részt vett a mohácsi csatában, s ott esett el hősi küzdelem után.[7] Feleségül Mesztegnyői *Szerecsen Katalint* birta, Szerecsen Lajos alországbiró és Horváth Klára leányát; e házasságból három leány és egy fiu született: *Borbála*, Őry Boldizsár, *II. Katalin*, Zokoly István, majd Horváth Mihály, *Magdolna*, Lónyai Péter neje[8] és *István*.

Egyetlen fia, *III. István*, életének, ki a hadi pályára lépett, korai s erőszakos halál vetett véget. 1543-ban lovas hadnagy volt Székesfehérvárt, de az ostromban nem vett részt, mert mig ő és társai, Kápolnay Ferencz és Erdődy Péter, a Fehérvár körül portyázó tatárok ellen jártak, megérkezett Esztergom ostroma után Fehérvár alá Szulejmán s ők kintrekedtek a várból.[1] Egy ily portyázása alkalmával, julius 30-án, Istvánffy egy törököt ejtett fogságba Mártonhegynél, a kit Pápára vittek s ott vallattak ki.[2]

1544. április végén történt, hogy midőn István 100 lovassal Fels Lénárdhoz, a császári hadak főkapitányához volt vonulóban, s az utban elfáradva Jolka pozsonymegyei községben pihenőre tért embereivel, rátámadt egész váratlanul Nádasdy Tamás főkapitány s országbiró, nagyszámu csapatával, őt sulyosan megsebesitette és elfogta. Nádasdy parancsára megkötözték kezét, lábát s a közel folyó Dunába vetették; alig hagytak neki annyi időt, hogy meggyónhasson. De ez még nem hütötte le a főkapitány boszuját, hanem ezután szabad prédára bocsátotta Istvánffy ott levő ingóságait, elvitt magával egy ezüstös kopját, egy boncsokot, több kocsi- lovat s István egy szolgáját.

A dolgot természetesen nem lehetett egyszerüen elsimitani vagy elhallgatni; Istvánffy befolyásos rokonai: Werbőczi Imre, Macedoniay Péter, Batthyány Mihály, főleg pedig nagybátyja, Istvánffy Pál, vették kezükbe az ügyet, hogy megboszulják rokonuk méltatlan, igaztalan halálát. A nemesi jogoknak, szabadságnak ily vakmerő megsértése sulyos vétség volt, az 1486 : 15. t.-czikkben megállapitott hatalmaskodási esetek egyike: «vulneratio, verberatio vel interemptio nobilium.» Sulyosbitó volt még az a körülmény, hogy maga az országbiró volt a tettes. Mivel pedig az 1498 : 8. törvényczikk kimondotta, hogy a hatalmaskodások ügyében meginditott pereket a királyi felség a nyolczados és rövid törvényszakokon kivül is eldöntheti és elintézheti, úgy, hogy a káptalan vagy konvent a királyi felség parancslevelében kijelölt határidőre ő felsége előtt való megjelenésre inti az illetőt, megidézték Nádasdyt 1547-ben a birói intés kézhezvételétől számitott tizenötödik napra.

[1] 1515. szept. 1. — N. Múzeum levt. törzsanyag.

[2] Elenchi etc. II. k. (N. Múz. kéziratt. Fol. Lat. 32.)

[3] 1515. — N. Múzeum levt. Törzsanyag.

[4] Elenchi etc. II. k.

[5] Magy. orsz. levt. Dl. 23000. sz.

[6] *Kovachich:* Suppl. II. k. 515—517. l.

[7] «Perierunt in prœlio... Ex nobilibus et potioribus regni Joannes Istwanffy... (*Brodarics:* Clades in campo Mohacz.« Bonfini 1568-diki kiadásának függelékében 772. l.) — «Desiderati sunt ex prima nobilitate... Joh. Isthuanffius regni cubicularius»... (*Istvánffy* Históriája, 1622-ki kiadás. VIII. 131. l.) — *Áldásy:* i. m. 68. l.

[8] Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 1862. n. 16. — Elenchi etc. II. k.

[1] *Istvánffy* Históriája, XV. 267. l.

[2] *Hurmuzaki Ed.* Documente privitore la istoria Romanilor. XI. 39. l.

Hogy miért huzódott ily soká az ügy, nem tudjuk, valószinü azonban, hogy a rokonok rögtön a törvényes eljárás utjára léptek, de Nádasdy talált mindig kibuvót. Nem volt foganatja a fentemlitett birói intésnek sem, mert a következő évben ujra megidézik. Eredménnyel azonban ez sem járt. Az ügyet halasztgatták folyton, s végre is «*corruptis iudicibus,*» — mint Istvánffy irja, — kivitte Nádasdy, hogy pörét a rendes törvénykezési forum elé vigyék. A befejezést nem ismerjük, lehet, hogy elaludt az egész ügy; talán a későbbi kutatások fognak erre majd fényt deriteni.

Forrásaink [1] — Forgách kivételével — nem emlitik, mi késztette Nádasdyt ilyen lépésre, mi fokozta igy a végsőkig dühét és boszúját, csak Istvánffy ártatlanságát hangoztatják.[2] Forgách a következő magyarázatot adja: egy alkalommal heves szóvita közben Istvánffy a fekete sirra (?) czélozva ezt a helyet idézte az evangéliumból: «Föltámadott, nincs itt,» — s ez lett volna az oka Nádasdy haragjának.[3] Hogy pedig miért sértödött meg ezen annyira Nádasdy, azt megérthetjük, ha tudjuk, hogy a nádornak 1529-i budai szereplésére vonatkozott, mikor az ostromló törököknek fekete koporsót mutatott ki a vár falán.[4] Forgách még azt is emliti, hogy Istvánffy szerette a «prédát»,[5] de ez nem igen tünhetett fel az akkori viszonyok között.

A gyászosan elhunyt rokon temetéséről Istvánffy Pál gondoskodott, jólelkü nagybátyja. Nyolcz rőf fekete tafotát vásárolt, s abból készittetett lobogós kopját a sirra, melynek mindkét oldalán az Istvánffy-czimer diszlett s a Pál készitette következő vers:

Stephanus Isthwanfy iacet hoc in pulvere parvus
Martis amor fuerat militiæque decus
Perfida quem Thomas Nadasdy fraude necavit,
Dum ruit in patrie viscera latro sue,
Et Zalay votis nuge vult servire Joannis
Quam patriis legibus officio atque fide.[1]

Istvánnal, az egyetlen fiuval, kihalt fiágon János családja.

Nem maradtak utódai a második fiunak, *Ferencznek*, sem. Felesége *Őri Dachó Katalin*, Lénárd leánya volt,[2] a ki 1525-ben halt meg, Ferencz ugyanis 1526. juniusában készitett végrendeletében a baranyavári Szent Péter kápolnának többek közt 16 sing tarka bársonyt és atlaszt hagy, a mely feleségének görcsöni sirján volt. Ferencz a török mozgolódásának hirére végrendelkezett s Pál testvérére hagyta ingóságai s ingatlanai nagy részét. Megkérte továbbá Pált, hogy ha elesik a harczban, s megtalálják testét, temettesse el, ha pedig nem találnák meg, mondasson szent misét lelki üdvéért.[3] Midőn e végrendeletét irta, Racsa erősség kapitánya volt: «*Banus de Racha.*» 1532-ben pótvégrendeletet tesz.[4] Az 1544—48-i számadásokban gyakran találkozunk vele, mint győr- és mosonymegyei adószedővel.[5] 1548-ban Mosonymegyében kap birtokot Ferdinándtól.[6]

Istvánffy Ferencznek nem voltak gyermekei, s nem nyert folytatást a család *Imrében* sem. Feleségétől, *Bika Dorottyától*,[7] született ugyan egy fia, *III. János*, de ennek utódairól nincs tudomásunk.[8] Ez a János az ötvenes években török fogságba került, s ott sinylődött sokáig; hogy a váltságdijat lefizethesse, birtokait 2000 forintért Horváth Márk, szigeti kapitánynak zálogositotta el, később azonban ezek ismét vissza kerültek a család kezére.[9]

[1] Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 29. n. 74. és f. 18. n. 13. — *Istvánffy* Históriája. XV. 256. l. — *Forgách F.* évkönyvei. (M. H. H. II. o. 16. k. 244. l.)

[2] ... «nec ullius criminis convictum» ... (*Istvánffy* Históriája, XV. 256. l.) — «nescitur, quibus respectibus», «nescitur, quo spretu quave animi intemperantia.» (Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 29. n 74. és f. 18. n. 13.)

[3] ... «suffocari fecit eo, quod aliquando in quodam verborum contentione ad sepulcrum nigrum alludens evangelicum illud: «Surrexit, non est hic» protulisset.» (*Forgách* Évkönyvei i. h. 244. l.)

[4] *Szabó L.*: Forgách F. (Tört. Életr. 1904. 71. l.)

[5] ... «virum militia præstantem, quanquam *praedarum, ut tum bellis civilibus mos erat, studiosum*» ... (*Forgách*: i. m. i. h. 244. l.)

[1] *Thaly K.*: Istvánffy István sirverse, temetése és hagyatékai. (Száz. 1875. 204—210. l.)

[2] 1524. ápr. 4. — Magy. orsz. levt. Dl. 23915. sz.

[3] 1526. jun. 14. — N. Múzeum levt. Törzsanyag. — 1526. jul. 2. — Magy. orsz. levt. Dl. 25022. sz.

[4] *Elenchi* etc. II. k.

[5] N. Múzeum levt. Fol. Lat. 1004. 6., 133. l.

[6] 1548. jun. 1. — Magy. orsz. levt. Lib. reg. II. 261. l.

[7] *Elenchi* etc. II. k.

[8] *Lehotzky*: Stemmat. 203. l. Imrének két fiáról beszél, *Jánosról* és *Istvánról*, de ez utóbbiról sehol másutt nem találtam említést.

[9] Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 1802. n. 17. — Lib.

A negyedik fiu, *László*, mint láttuk, még 1515 előtt meghalt.

Istvánffy István leányai közül *Katalint*, *Batthyány Benedek* vette nőül,[1] *Anna* pedig *Macedoniay Miklós* temesi alispán neje lett.[2] Ez utóbbiaknak egy gyermekük született: *Péter*, a ki Ferdinándnak kedves embere, udvarnoka volt, majd kassai kapitány lett.[3] Fels Lénárd leányát, Felicitast, vette feleségül; gyermekeik: *Anna* és *Miklós*, fiatalon haltak el.[4]

Pálnak, Istvánffy István ötödik fiának emlékét egyaránt őrzik úgy a történelem, mint az irodalomtörténet lapjai. Egyik helyen sem füződik nevéhez valami korszakos nagy alkotás, de helyet biztositott magának ott mint a Habsburgoknak fáradhatatlan, derék hive dicséretes munkásságával hazája szolgálatában, itt pedig mint az első magyar verses novella szerzője.

Nem feladatunk itt, hogy részletesen foglalkozzunk alakjával, csak nagy és főbb vonásokban fogjuk áttekinteni életét.

Ő volt az öt fiú közt a legfiatalabb s az édesapja felsőbb tanulmányokat akart vele végeztetni, mert papnak szánta. Mikor végrendelkezett 1515-ben, 200 forintot s egy 200 forintot érő lánczot hagy neki tanulmányai költségeinek fedezésére.[5] Pálban nem hiányzott sem a tehetség sem az akarat a tanuláshoz s nem sokkal édesapja halála után Paduába ment s annak hires egyetemén 12 esztendőt töltött; ebből öt évet a septem artes liberales tanulmányai vettek igénybe, a többit pedig jogi studiumokra forditotta az akkor már messze földön hires jogi iskolában.[6]

Hazatérte után Ferdinánd hive lesz, de Perényi Péterrel együtt csakhamar János király mellé szegődik s kitart mellette egészen haláláig, 1540-ig. 1539-ben Bagothay György birtokaival ajándékozta őt meg János,[1] 1540-ben pedig Pál és István somogymegyei birtokait felmentette a tizednek természetben való fizetésétől.[2] János halála után azonban a Habsburgok hű szolgája lett s maradt élete utolsó perczéig. 1543-ban Baranyavármegye alispánja[3] s ugyanezen évben a magvaszakadt Baksa János birtokait kapja Ferdinándtól Baranyában.[4] Ez uj adománynak azonban nem sokáig örülhetett, mert jött a török, annak kezére kerültek az összes Istvánffy-birtokok s Pál fedél nélkül maradva, menekülni kénytelen nejével s kis gyermekeivel. Ferdinánd ez év végén Szigetvár átvételére küldte ki s őt bizta meg a vár gazdasági ügyeinek vezetésével is.[5] 1549 április elsejéig kezelte Istvánffy a várhoz tartozó nagy birtokokat, de e mellett számos kiküldetésben s más dologban is eljár a király megbizásából. Mint kiváló jogtudós sokat szerepelt ülnöki, assessori minőségben a helytartó mellett.[6] Mindezen megbizásokkal csak a költségek megtérítése járt; s mert oly hűen s pontosan végezte el a rábizott feladatokat, állandó hivatala vagy szolgálata (officium seu servitium) pedig nem volt, évi 300 forintot rendelt neki jutalmul a király.[7] Mikor azonban 1549-ben *királyi tanácsos*, az «egregiusból» «magnificus» lett s kapta a tanácsosi fizetést, ezt a 300 forint «provisiót» beszüntette Ferdinánd.[8] A királyi tanácsosság nemcsak egyszerü czim volt, hanem nagy gonddal, felelősséggel járó hivatal, de egyszersmind előkelő méltóság is. Munkásságának nyomaival lépten-nyomon találkozunk.[9]

Buzgó munkásságáért gyakran felkereste őt a királyi kegy s gondoskodott megjutalmazásá-

reg. III. 469. l. — *Koller:* Hist. ep. Quinqueeccl. VI. k. 94—96. l.

[1] Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 520. n. 35. — *Istvánffy* jegyzete Forgáchnál i. h. 43. l.

[2] 1524. jan. 8-án már mint felesége emlittetik. (Magy. orsz. levt. Dl. 2387. sz.) — 1543-ban özvegy. (U. o. N. R. A. f. 19. n. 85.)

[3] Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 428. n. 14.

[4] Istvánffy Miklós jegyzete Forgáchnál i. h. 144. l. — Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 250. n. 35.

[5] «Insuper torquem meum, que valet florenos ducentos, que in toto erunt quadringenti, dicto filio meo, Paulo, *ad studendum bonarum artium literas* dare et assignare velis» rendeli János fiának (1515. szept. 1. — N. Múzeum levt. Törzsanyag.)

[6] Szentgyörgyi G. verse Istvánffy Pál halálára (*Tőke F.* Epitaphiumában. Bécs, 1553. — *Hegedüs I.:* Analecta nova. 306. l.)

[1] 1539. jul. 18. — N. Múzeum levt. Törzsanyag.

[2] Elenchi etc. II. k.

[3] 1543. márcz. 21. — Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 541. n. 10.

[4] Elenchi etc. II. k.

[5] *Németh B.*: Szigetvár története 99—100. l.

[6] Magy. orsz. levt. Ben. resol. in orig. — N. Múzeum levt. Fol. Lat. 1004. 121. l.

[7] 1547. szept. 18. — Magy. orsz. levt. Ben. resol. I. 84. l.

[8] 1550. jun. 13. — U. o. 226. l.

[9] *R. Kiss I.*: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában. Budapest, 1908.

ról. 1548-ban a Szerdahelyi-féle birtokokat kapja Zemplénben,[1] 1551-ben a Baksai birtokokat Baranyában,[2] 1552-ben megengedi a király, hogy az esztergomi érsek pozsonyi házában tarthasson lakást, mert szolgálata Pozsonyhoz kötötte s neki adta a csallóközi Szunyog falut is.[3] 1552. elején a magvaszakadt Mesztegnyői János és Fanchy Ágoston birtokait kapta, Pázdánt és Aranyost, majd ez év augusztusában Szent Iványt.[4]

Utolsó éveiben sokat betegeskedett, mignem 1553 április 9-én véget vetett munkás életének a halál Németiben.[5] Rudolf oklevele, melylyel fiainak báróságot adományozott 1582-ben, méltán hivatkozhatott Pál érdemeire, a ki «sacratissimum olim principem Ferdinandum... secutus . . . in prosperis pariter et adversis diversas legationes diligenter obeundo in servitiis et ministerio eius consenuit.»[6]

Nyilvános szereplésének vázolása után lássuk családi viszonyait.

Első neje *Garay Petronella*, Lőrincz leánya volt s így sógorságba jutott Ocsarevics Péterrel, Macedoniay Lászlóval és Zay Ferenczczel.[7] Hogy mikor halt meg Petronella, nem tudjuk, annyi biztos csak, hogy Miklós fiának, ki 1538-ban született, már Pál második felesége, *Gyulay Hedvig* volt az édesanyja. E két házasságából hét gyermeke született: *IV. János*, *II. Pál*, *IV. István*, *Miklós*, *III. Katalin*, *Erzsébet* és *Theodora*.

IV. Jánosnak csak nevét ismerjük.[8] *II. Pál* 1566-ban Szigetvárt volt s vitézül harczolt mindjárt az első csatározásnál, mellyel a megérkező törököt fogadták. A szigetiek gyalogosan harczoltak, csak Istvánffy ült lovon, mert ő nem helyezte el az ostrom előtt lovait biztos helyen, mint a többiek. Kopjával vitézkedett s le is szúrta egy török lovas csapat vezetőjét. Hősiesen küzdött tovább is az egsz ostrom folyamán s ott lelte halálát fiatalon a többi vitézzel a végső kirohanáskor.[1]

IV. István szintén a hadi pályára lépett s mint kötelességtudó, bátor katona szerzett magának hirt s nevet. Az 1570-es évek táján török fogságba is került, honnan 5000 forinton Miklós testvére váltotta ki.[2] 1573-ban Kanizsán lovas hadnagy; Alapy Gáspár volt a várparancsnok, ki e tisztségre nem jeles tulajdonságai, hanem befolyásos ajánlók közbenjárása utján jutott. Ennek a következménye azután a fegyelem hanyatlása lett. Tudta ezt a török is s midőn egy szökevény a vár viszonyairól kioktatta őket, 1573 február 5-re virradó éjjel nagy sereggel megtámadták Kanizsát. Hushagyó kedd február 4-re esett s a mulatozás a várban belenyult a késő éjszakába, az őrök pedig nem igen gondoltak feladatukkal. Istvánffy megsejtett valamit az ellenség készülődéseiről s négy lovast küldött ki kémszemlére. Ezek éjfél felé megunván a vigyázást, visszatértek avval a hirrel, hogy csendes minden. Ezalatt az áruló katona egy-két törökkel a városba lopózik, az őrt álló német katonákat megölik s gyorsan hirül viszik a táborba, hogy a nagy mulatozás után az egész város mély álomba van merülve. Erre a török csendesen a városba vonul s a piaczon hirtelen nagy zajt ütve megkezdi a rablást, gyilkolást. A mámoros álmukból felriadt várbeliek közt óriási zavar támad. Istvánffy azonban hamar felismeri a helyzetet, lóra kap s kardjával utat törve magának egy-két emberével a várba vágtat. Itt először ellenségnek tartják s puskatüzzel fogadják, de csakhamar felismerik s bebocsájtják őket.[3]

Tiz évre rá már Veszprémben találjuk őt, mint alkapitányt,[4] hol szintén vitézül megállta helyét. 1584-ben Ormándy Péterrel szövetkezett a Vas vármegyét pusztító Hasszán basa ellen s megbeszélték az időt és helyet, a hol találkozni fognak. Istvánffy a jelzett időben el is indult

[1] Magy. orsz. levt. Lib. reg. II. 253. l. — 1551. máj. 15.: U. o. II. 450. l.

[2] 1551. máj. 15.: U. o. 450. l.

[3] 1551. aug. 1.: U. o. Ben. resol. III. 116.—IV. 46.

[4] Elenchi etc. II. k.

[5] Tört. Tár. 1890. 370. l.

[6] 1582. okt. 12. — *Áldásy:* i. m. 68. l.

[7] 1534. *Elenchi* etc. II. k. — *G. Zay K.:* A Zay-család nemzedékrendje. (Uj M. Múzeum. 1855. I. 351. lap.) — *Thallóczy L.* (Zay F. — Tört. Életr. 26—27 l.) és *Nagy Imre* (A kisasszonyfalvi Istvánffyak. Turul, 1883.) szerint *Erzsébetnek* hivták első nejét.

[8] 1560. Nova donatio . . . Nicolao et Paulo Istvánffy et per eos *Joanni* et Stephano pratribus eorum carnalibus. (*Elenchi* etc. II. k.)

[1] *Istvánffy* Históriája XXIII. 478., 487. l. — *Áldásy:* i. m. 68. l.

[2] 1575. decz. 16. — Magy. orsz. levt. Benignæ resolutiones, n. 22. 295. l.

[3] *Istvánffy* Históriája. XXIV. 532—533. l.

[4] 1582. febr. 17. — *Áldásy:* i. m. 68. l. — 1583. ápr. 10. — Magy. orsz. levt. Lib. reg. IV. 347. l.

csapatával s utközben váratlanul a Veszprém felé vonuló Ali béggel találkoztak. A mieink hirtelen a törökökre csaptak s már-már győztek is, mikor hajnal felé feltünt Ormándy csapata. A veszprémiek ellenségnek gondolták s kérték Istvánffyt, hagyja abba a harczot, ne koczkáztassa a veszprémi őrséget. Ő azonban látta, hogy Ormándy közeleg s küldönczöt menesztett hozzá, hogy siessen. A friss erő megjelenése a mieink javára döntötte el azután a csatát. Fogságba került Ali bég is, kinek fényes kuraczélját, diszes tőrét, handsárját s kardját Istvánffynak ajánlották fel harczos társai vitézi hadi tette elismeréséül.[1]

Vitézségével szolgált rá arra is, hogy midőn Rudolf tesvérének, Miklósnak, *bárói rangot* adományozott, kiterjesztette ezt Istvánra is.[2] 1584-ben a veszprémi alkapitányból palotai kapitány lett, s bérbe kapta a vár jövedelmeit is.[3] Ez uj állását azonban már nem sokáig élvezhette, mert a következő év első felében meghalt.[4] Felesége *Jakab Jusztina* volt ;[5] gyermekeiről nem tudunk.[6]

Istvánffy Pál leányai közül *Erzsébet* alig pár napra atyja után halt meg 1553 áprilisában,[7] *Theodora Dóczy Miklóshoz*,[8] *III. Katalin* pedig *Márkfalvi Márk Jánoshoz*[9] ment nőül. Theodóra esküvője 1550 októberében volt, melyre Istvánffy Pál meghivta Ferdinándot is; a király köszönettel vette a meghivást s megbizta Chernel Ambrus assessort, hogy az ő képében legyen jelen az esküvőn s adja át ajándékát, melyről majd intézkedni fog.[10] Ez az ajándék pedig, mint tudjuk, száz márkát érő ezüst serleg volt.[11]

Utoljára hagytuk Istvánffy Pál negyedik fiát *Miklóst*, a kivel be is fogjuk zárni családunk történetét, mert benne kihalt fiágon a Kisasszonyfalvi Istvánffy-család.[12]

II. Tábla.

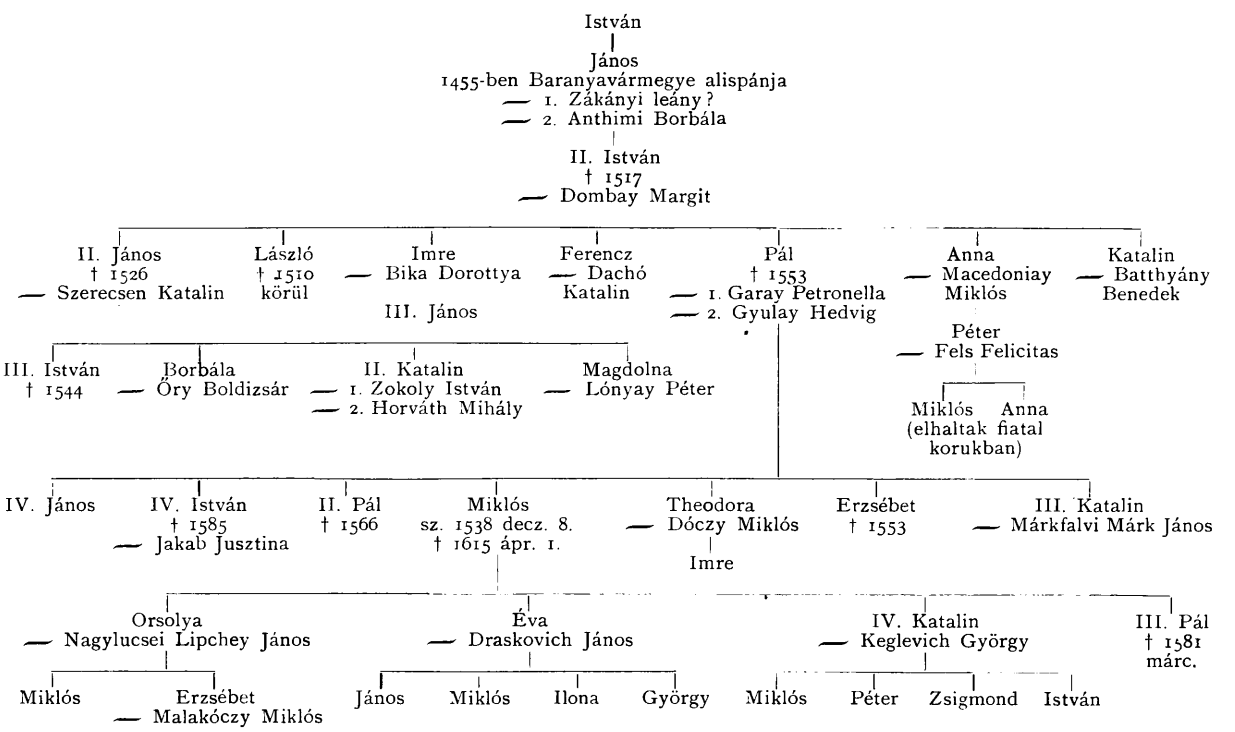

[1] *Istvánffy* Históriája. XXV. 560—561. l.

[2] *Áldásy:* i. m. 68. l.

[3] 1584. okt. 3. — Magy. orsz. levt. Ben. resol. in orig.

[4] 1585. jun. 16. — Thury Márton Pálffy pártfogását kéri Ormándy Péter számára az Istvánffy István halálával megürült palotai kapitányi állásra. *(Jedlicska P.:* Adatok b. Pálffy Miklós életrajza és korához. 141. l.)

[5] *Lehotzky A.:* Stemmatographia 203. l. — Okleveles adatot találtam.

[6] *Nagy Imre* idézett értekezésében (A kisasszonyfalvi Istvánffyak. Turul, 1883.) a már emlitett *Elenchi* etc. egy félreértett helye (1588-i átirata 1508-i oklevélnek) alapján IV. István fiainak irja II. István fiait s Pál testvérét.

[7] *Tőke F.* Epitaphiuma. Bécs, 1553.

[8] Arch. Ért. 1878. 389—390. l. — *Deák F.:* Magyar hölgyek levelei. 70—71. l.

[9] Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 9. n. 19. — f. 10. n. 55. — f. 12. n. 80.

[10] Augsburg, 1550. szept. 16. — N. Múzeum levt. Törzsanyag.

[11] 1550. nov. 22. — Magy. orsz. levt. Ben. resol. III. 7. l.

[12] Miklós életét is csak főbb vonásokban, röviden

Istvánffy Miklós 1538 deczember 8-án született Kisasszonyfalván. Midőn 1543-ban menekült a török elől az egész Istvánffy-család, a kis Miklós Szigetvárra került, majd 1547-ben *Várday Pál* érsek udvarába udvari ifjúnak, inasnak.[1] Várday halála után *Oláh*, egri püspök, vette magához s 1550-ben unokaöcscsével, *Bona Györgygyel*, együtt Paduába küldte, hol öt évig folytatták tanulmányaikat a nagyhirü *Sambucus János* vezetésével.[2] Paduából vissza térve félre teszi kedves könyveit s karddal, kopjával cseréli fel azokat. Több kisebb-nagyobb hadi vállalatban vett részt, de *vitézi iskolájának* fő helye Sziget, mestere Zrinyi Miklós volt.[3] Befejezvén vitézi gyakorlatát, Oláh maga mellé vette *titkárjának*, majd 1559-ben bejuttatta a kanczelláriába *jegyzőnek*;[4] e mellett azonban megmaradt Oláh szolgálatában is egész 1568-ig, az érsek haláláig. 1568-ban *kanczelláriai titkárrá* lép elő[5] s ugyanezen évben meg is nősül. Választottja *Bajnai Both Erzsébet* volt, a ki fiatalon, 23 éves korában most készült másodszor felcserélni az özvegyi fátyolt menyasszonyi korona-koszoruval.[6]

Mint kanczelláriai titkárnak elég nagy elfoglaltsága volt, ezenfelül még gyakran kapott külön megbizásokat is. Mindezeknek jól megfelelt, s ezért 1578-ban Rudolf *királyi tanácsosi* méltósággal tüntette ki.

Hogy mennyire tudta érvényesiteni tehetségét és szorgalmát, Verancsics ajánló sorai mutatják a legfényesebben, midőn őt 1572-ben a Mérey halálával megürült nádori helytartói állásra ajánlotta Miksának.[1] Ekkor azonban még sem sikerült e méltóságot elnyernie, de Czobor Imre halála után 1581 junius 24-én a rendek közmegelégedésére őt nevezte ki nádori helytartóvá Rudolf; végleges beiktatása az 1582-i országgyülésen történt meg.[2]

Ugyanezen alkalommal őt és testvérét *bárói rangra* emelte Rudolf.[3] 1582 február 17-én kelt Pozsonyban az oklevél, melylyel nemcsak bárói czimet, hanem czimert is adományozott az Istvánffyaknak: és pedig az Istvánffy-család ősi czimerét a *Gyulay-család* czimerével bővitette.[4] A Gyulay-család 1567-ben halt ki fiágon Gyulay Jánossal, Istvánffy Miklós anyai nagybátyjával; czimerüket az Istvánffyak felvették saját czimerük mellé s evvel a bővitett alakkal találkozunk már 1575-ben[5]; így a királyi adomány ezt csak megerősitette most 1582-ben.

Az Istvánffy-család ősi czimere a fenti oklevél szerint királyi koronán álló fekete sas volt.[6] Így találjuk Istvánffy Miklós gyürüs pecsétjén 1570-ben s 1578-ban is,[7] de sem az idézett leirás, sem ezek a pecsétek nem teljesek, a sason és a koronán kivül más is volt a czimerben, mint azt Szentgyörgyi Gábor verse: «*In insignia Pauli Istvánfii Gabrielis Zentgwrgii Phalecium*» mutatja:

Altilem Jovis unguibus coronam
Calcantem nitidam *trucique rostro*
Mucronem medium nimis prementem
Marginem colubre ambiente scuti
Paulinæ domui dedere prisci
Reges Pannoniæ . . .»[8]

Megerősiti ezt s kiegésziti még egy uj czimeralakkal Istvánffy Pál levele, melyet sógorá-

adom itt elő, bővebben megirtam «*Istvánffy Miklós Históriája hadtörténelmi szempontból*» czimü dolgozatomban. (Müvelődéstörténeti értekezések. 35. szám. Szekszárd 1909.)

[1] Várday 1548. ápr. 29-én kelt oklevelével a kis Miklósnak adományozta a zalavármegyei *almádi apátságot*. (Zalavári konv. levt. Zalaapátiban. Fasc. 28. n. 1469.)

[2] *Sambucus:* Orationes duæ funebres. Parisiis, 1561.— *U. a.:* Pœmata quædam . . . Patavii, 1555.

[3] 1599. márcz. 3. — Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 1862. n. 18. — Hierat ajánlása Pázmányhoz Istvánffy Históriájának 1622-i kölni kiadásában.

[4] 1559. aug. 8. — Magy. orsz. levt. Ben. resol. VII. 89—90. l.

[5] U. o. N. R. A. f. 178. n. 7. és Ben. resol. in orig. 1568. máj. 8. — *Kovachich:* Script. min. II. 228. l.

[6] Első ura *Horváth Márk*, szigeti kapitány, a második pedig *Laki Bakics Pál* volt.

[1] *Verancsics A.:* Összes munkái. (M. H. H. II. o. 26. k. 62—63. l.

[2] Magy. orsz. levt. Lib. reg. IV. k. 238—239. l. — Ben. resol. XXVII. 22. l.

[3] U. o. Lib. reg. IV. 238—239. l.

[4] *Áldásy:* i. m. 67—68. l.

[5] Istvánffy arczképén 1575-ből. (Lásd emlitett dolgozatomban.)

[6] . . . «aquilæ nigræ coronam regiam unguibus calcanti, quæ nimirum insignia Isthvanffiorum antea semper fuerunt» (*Áldásy:* i. m. 67. l.)

[7] N. Múzeum levt. Személyszerinti iratok.

[8] *Tőke F.* Epitaphiumában (Bécs, 1553.) — *Hatos G.:* Az Istvánffyak czimere. (Száz. 1875. 323—337. l.) — *Doby A.:* Az Istvánffyak ősi czimere. (Száz. 1875. 502—503. l.)

nak, Zay Ferencznek, irt az unokaöcscse, István, sirjára készülő lobogós kopja ügyében: «Ha eljön kegyelmed, hozza el a czimert is, de *az aran almath az thewr wegetwl fewllyebben kell wenje.*»[1] Istvánffy Pálnak 1550-ből való gyürüs pecsétjén a tőr kivehető a sas csőrében, de alma nem látható.[2]

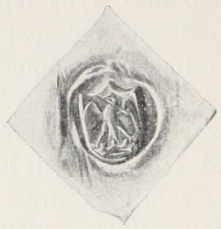

Istvánffy Pál gyürűs pecsétje 1550-ből.

Az ősi Istvánffy-czimer tehát teljes alakjában ez volt: aranynyal s veressel vágott pajzsban arany leveles koronán álló, jobbra néző fekete sas, csőrében tőr, ennek vége felett arany alma, a pajzs körül a sárkányrend jelvényével;[3] a Gyulay-czimer pedig: kék mezőben arany liliom, fölötte jobbról ezüst fogyó félhold,

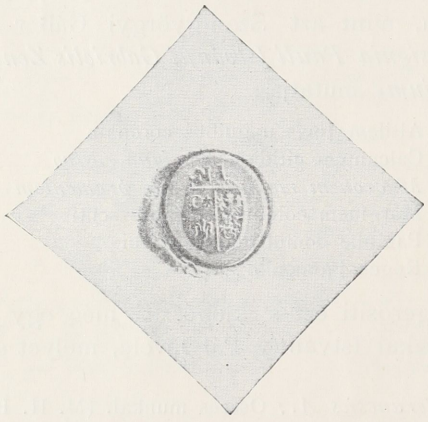

Istvánffy Miklós gyürűs pecsétje.

balról hatágu arany csillag.[4] A teljes Istvánffy-czimer képe igy az egyesités után ez lett: *hasított pajzsnak jobb, aranynyal s veressel vágott mezejében arany leveles koronán álló, jobbra néző fekete sas, bal kék mezejében arany liliom, fölötte ezüst fogyó félhold és arany csillag; sisakdisz: aranynyal fegyverzett fekete szárnyas sasláb; foszlányok: kék-arany, vörös-ezüst.*[1]

1585-ben újabb kitüntetés érte Istvánffyt, Rudolf a *soproni kapitányságot* adományozta neki.[2]

1588 deczember 8-ától 1589 márcziusig Heresinczy Péter győri püspökkel részt vett a lengyelországi, követségben, melynek feladata a fogságba került Miksa királyi herczeg kiszabaditása volt.[3] 1596 juliusában ismét Lengyelországban jár követségben,[4] 1598-ban pedig Szuhay István és Pezzen Bertalan társaságában Erdélybe megy, mint királyi commissarius, hogy átvegyék Erdélyt Báthory Zsigmondtól. Az erdélyi követségben kifejtett buzgó munkásságának jutalmául Rudolf a *főajtónálló mesteri* méltósággal tüntette ki,[5] továbbá beleegyezett leányainak fiusitásába,[6] a mit Istvánffy hiába kért már többször 1590 óta.[7] Istvánffynak négy gyermeke volt, egy fia és három leánya. Fia *Palkó*, (III.) azonban még három és féléves korában meghalt a pozsonymegyei Felbáron; sirköve ma is látható ott a templom bal hajójának falába illesztve.[8] Leányai közül *Orsolyát Lipchey János* vette nőül 1590 január 25-én[9] s ugyanezen időtájt volt *Éva* menyegzője is *Draskovich Jánossal*,[10] a legfiatalabb, *IV. Katalin*, 1599 julius 4-én lett *Keglevich György* nejévé.[11]

[1] *Thaly K.:* Istvánffy István sirverse stb. (Száz. 1875. 205. l.)

[2] 1550. jun. 16. — N. Múzeum levt. Törzsanyag.

[3] *Siebmacher:* Wappenbuch. Supplementband 69. l. 45. tábla.

[4] ... «lilium croceum cum sydere et luna in scuto cæruleo, quibus dictus olim Johannes de Giwla eiusque tota progenies, dum viguit, usa est.» (*Áldásy:* i. m. 67. l.) — *Siebmacher*: IV. 15. k. 167. tábla.

[1] *Siebmacher:* Wappenbuch. 260. l., 199. tábla.

[2] 1585. jan. 25. — Magy. orsz. levt. Lib. reg. IV. 417—418. l.

[3] U. o. Ben. resol. XXXIII. 7. l. 221. l. — *Istvánffy* Históriája XXVI. 574. l.

[4] 1596: 60. t.-cz. — *Hurmuzaki*: Documente XII. k. 209. l. — *Óváry L.*: A M. T. Ak. tört. biz. okl. másolatai II. k. 239. l.

[5] Rumpf 1598. decz. 20-án kelt levelében már így czimezi. (N. Múzeum kéziratt. Fol. Lat. 3606. III. k. 138. l.)

[6] 1599. márcz. 3. — Magy. orsz. levt. N. R. A. f. 1862. n. 18.

[7] U. o. — Ben. resol. XXXIV., XXXV. és XXXIX. k.

[8] Megható sirfeliratát («*Palconi* unico filio» ...), melyet maga a szomorú szivü apa irt, lásd *Nagy Imre*: A kisasszonyfalvi Istvánffyak cz. értekezésében (Turul, 1883. 114. l.)

[9] Tört. Tár. 1890. 371. l.

[10] Magy. orsz. levt. — Ben. resol. XXXIV. 5. l.

[11] Tört. Tár. 1890. 374. l.

Hivatalos dolgai, a sokféle kiküldetések eléggé elfoglalták, mégis részt vett a hosszu hadjárat majd mindegyik nagyobb hadi vállalatában.[1] Ott volt Sziszeknél, Kis-Komáromnál (1592), Pákozdnál (1593), Nógrádnál (1594), Petrinjánál (1594) s Kanizsánál (1600).

1601-ben ismét őt akarta Erdélybe küldeni Rudolf,[2] de e kiküldetése elmaradt, hasonlókép 1602-ben is, a mikor felesége nagy betegen feküdt s azért kérte felmentését.[3] A baj sulyos volt, pár napra rá meg is halt. Sirversét maga a szomoru férj irta meg:

Debueras superesse diu mea Elisa dulcis,
Tanta fides in te tanta fuit pietas.
Sed quia lex fati stat inevitabilis eheu
Conderis hic, et ego mox tua fata sequar.[4]

Ugyanakkor más oldalról is sulyos gondok foglalták le: az *Illésházy-féle pör.*[5] E pörben való szereplése azonban rossz fényt vet rá. Bár sokáig ellenállt, mégis rá tudták venni Bécsben, hogy ő, a «locumtenens officii palatinalis in iudiciis», hamis itéletlevelet állitson ki. Beismerte később ő is nyiltan többek előtt, hogy az ország jogai, törvényei ellen cselekedett, de — mint mondta — kényszeritve volt rá, minthogy életét is fenyegették. Tehát csak a kényszernek engedett, de ez is baj volt, mert «nem tört, de hajolt.» S még kevésbbé fogjuk menteni e tettét, ha tudjuk, hogy a rákényszeritett törvénytelen cselekedetnek jutalmát is kérte.

Ez eljárásával magyarázhatjuk meg azt, hogy 1608-ban, midőn nádorválasztásra került a sor, ő már nem szerepelt a jelöltek közt sem; a nádor Illésházy lett, a mi annyira bántotta Istvánffyt, hogy mikor Pozsonyban a Dunaparton egyik rokonával, Turóczy Benedekkel lovagolgatott, szélütés érte.[1] Felgyógyult, de elvesztette tiszta beszélőképességét s jobb kezét erős reszketése miatt csak nehezen tudta használni. Nem is fejezhette be nagy históriai munkáját, mely ekkor 1606-ig már készen volt. Nehezére esett az utazgatás is s azért legtöbbet vinicei kastélyában tartózkodott, melyet számos birtokkal együtt édesanyjától örökölt s itt is érte őt utól a halál 1615 április elsején.[2] Több zágrábmegyei birtokrészét, pankoveczi nemesi kuriáját s könyvtárát a zágrábi jezsuitáknak hagyta. Birtokait leányai örökölték, kiket, mint láttuk, 1599-ben fiusitott Rudolf.[3]

Vele kihalt fiágon a Kisasszonyfalvi Istvánffy-család.

HOLUB JÓZSEF.

[1] ... «a nobis ... omnibus his bellis et expeditionibus versatis» ... (*Istvánffy* Históriája. XXIX. 656. l.)

[2] *Hurmuzaki*: i. m. XII. k. 1178. l.

[3] 1602. okt. 17. — Erdélyi országgy. eml. V. k. 151. l.

[4] Meghalt 1602. okt. 28-án Vinicén 57 éves korában. (Istvánffy versgyüjteményének kéziratában. M. T. Akadémia könyvtára.)

[5] *Károlyi A.*: Illésházy István hűtlenségi pöre. Budapest, 1883.

[1] *Istvánffy* Históriája XXXIV. 850. l.

[2] Vinicén temették el; sirköve a vinicei templomban látható. Sirfeliratát lásd *Nagy Imre* i. értekezésében. (Turul. 1883. 115. l.)

[3] Birtokai voltak: Baranya-, Somogy-, Zala-, Győr-, Pozsony-, Verőcze-, Zágráb-, Kőrös vármegyékben. Egy XVII. századi összeirás szerint az Istvánffy-birtok 49 faluból állt, azonkivül számos birtokrészből és pusztából. — Az Istvánffy-birtokok további sorsára vonatkozólag l. *Németh B.*: Szigetvár története 367—368. l.

NAGYJESZENI JESZENSZKY ISTVÁN CZIMERES EMLÉKALBUMA 1593–1620.

Az emlékalbumok divatja, mely külföldön főként a tizenhatodik és tizenhededik században virágzott, minálunk mondhatni ismeretlen volt. Ott tömeges számban maradtak fenn eme nemcsak heraldikai és genealogiai, de különösen kosztümtani és kulturtörténeti szempontból értékes adatok forrásai. Társaságunk folyóirata eddig már tekintélyes számban közölt olyan czimeres albumokat, melyek egyházi testületek, konfraternitások tagjai számára létesültek, de csak egyetlen magyar emlékkönyvet: Szulyói Félix Balázsét 1620-ból;[1] ez csak három czimert tartalmazván, heraldikailag kevés érdekeset nyujt. Egy más czimergyüjtemény pedig, mely Zichy kodex néven ismeretes,[2] nem egységes czimer-

[1] Turul, 1886. 126. lap.

[2] Turul, 1888. 20. lap: Egy XVI. és XVII. századi magyar czimer-album.

album, hanem különböző korszakokból származó, nyilván több albumból összehordott czimeres emléklapoknak összeállitása.

Jelen ismertetésünk tárgya érdeklődésünket azon kettős körülmény által kelti fel, hogy kezdeményezője, bár idegenbe szakadt: ősrégi magyar család sarja; és hogy benne több magyar személyiség czimere és bejegyzése található. A Jeszenszky-albumot szakembereink az ezredéves kiállitás történelmi osztályából ismerik. Korán elhunyt heraldikusunk, Bárczay Oszkár, ezen albumot hosszabb időn át tanulmányozta, ismertetését és közlését a közbejött halál akadályozta meg.

Jeszenszky István, a Sziléziába kivándorolt Lőrincz és egy breslaui Uthmann leány fia, 1574. november 25-én született, meghalt 1622. január 29-én.[1] Mint látni fogjuk, uj hazájában is fenntartotta magyarországi rokonaival az érintkezést; fiágának magva szakadván, az emlékkönyv — hogyan? és mikor? nem tudjuk — a magyarországi Jeszenszkyek birtokába jutott és utóbbi időkig a család bárói ágának hidvéghi levéltárában őriztetett.

Az album kis oktáv alaku, 145 mm. magas, 95 mm. széles; külsejét ujabbkori pergamenkötés fedi; régente — mint az utolsó lapon látható nyomok gyanittatják — tábláját középen ovalis medaillon, dombormívű családi czimerrel diszitette. Az emlékkönyv négy első lapja pergamen, utánuk papirlapok következnek, modern számozással, 5-től 263-ig ellátva, úgy, hogy minden levél baloldali oldala van számmal megjelölve. Egyszerüség kedvéért a továbbiakban a *jobb* oldalt a baloldali szám után tett a.) betüvel fogjuk emliteni.

A négy (számozatlan) pergamen lap mindegyikén egy-egy diszes, ovalis koszoruba foglalt czimer látható.

I. *Der Jessensky von Grossm Jessen, sonst von Eschendorff.*

Aranyban zöld hármas halomból kinövő fa mögött jobbfelé haladó, hátranéző természetes medve; a felső bal sarokból felhőből két veres ruhás kar a medve vállába lándzsát döf.

A koronás sisak disze: növő medve, zöld lombos ágat tartva. Takaró: fekete-arany, feketekék.

E czimerábrázolás megfelel az 1563. évi czimerujitó oklevél blasonálásának:[1]

«Scutum videlicet fulvi coloris, in cuius ima parte tres continentur colles, quorum medio fraxinus arbor frondens est inserta; priori vero insistit ursus niger aperto ore et lingua exerta hians et retrospiciens, cuius armo anteriori sinistro cuspis per duas manus ex nubibus progredientes est infixus, posteriori autem idem ursus pede posteriore insistit, utroque dextro pede sublato. Supra scutum est galea, signum militare, regio diademate ornata, ex qua ursus æque ore aperto et lingua exerta hians ac anterioribus pedibus ramum fraxini servans, usque dimidiam sui partem prodire conspicitur. Galeam vero et scutum laciniæ nigri, cærulei et gilvi coloris mixtim defluentes pulchre exornant...»

Szokásos ábrázolásában a Jeszenszky-czimerben, mely lényegében a Divék-nemzetség czimeréhez hasonlit — a medve a fa törzse *előtt* áll — a fa kőrisfának blasonáltatik, utalással a kőris tót nevére: *jäsen;* az ősi nevet adó Nagyjeszen a legendában, mint láttuk, *Eschendorffra* van germanisálva.

E czimertől csak csekélységekben tér el az 1631. évi czimerujitó és megerősitő armalis szövege:[2] a két kar pánczélos és kardot szur a medvébe; takaró: arany-kék; veres-ezüst.

A Nagyjeszeni Jeszenszky-család tagjai három izben nyertek bárói rangot: 1741., 1855. és 1865-ben[3] bővitett czimerrel, melyben az ősi czimer némileg módosulva fordul elő.

II. *Der Haysky von Hay.*

Kék és zölddel vágott pajzs, a vágásból veres farkas nő ki, fogai között aranymarkolatu egyenes kardot (a penge közepén) tartva. A koronás sisak disze: a pajzsbeli farkas; takaró: kék-ezüst, veres-zöld.

[1] Nagy Iván V. kötet 336. és következő lapok.

[1] Dr. Áldásy Antal: a M. Nemz. Muzeum czimereslevelei LXXVII.

[2] Ugyanott CCXLIX.

[3] Magyar nemzetségi zsebkönyv I. 349. lap. és Rietstap, Armorial Général II. Supplément p. 1264.

III. *Der Rakowssky von Rakow.*

Kék pajzs, arany pajzslábbal; fenn a vágásvonalra helyezett arany koronából pánczélos, sisakos férfi nő ki, félig jobbra fordulva; jobb kezében vállára fektetett arany markolatu egyenes kardot, csipőjére támasztott baljában pedig zöld ágat tart; a koronából két oldalt félkörben lefelé hajló ezüst száron egy-egy heraldikai ezüst liliom függ; a pajzs felső jobb sarkában arany nap, bal sarkában ugyanolyan hatágu csillag. Az arany pajzslábban hármas kék domb felett pólya mentén veres rák. A koronás sisak disze: a pazsbeli pánczélos alak a liliomokkal; takaró: kék-arany; veres-ezüst.

A törzsökös turóczvármegyei családnak 1561. évben bővitett czimere.[1]

IV. *Der Sathuretzky von Sathurtza.*

Arany pajzs, kék pajzslábbal; fenn a vágásból növő természetes medve, első jobb lábával *arany* koronát tart; a felső jobb sarokban növő *arany* félhold, a bal sarokban hatágu *arany* csillag; a kék pajzslábban zöld talajból három kinövő, zöld leveles száron egy-egy fehér rózsa. A koronás sisak disze: növő medve jobbjában három zöld leveles szárú fehér rózsát tartva. Takaró: kék-arany, veres-ezüst.

A szintén turóczi Zathureczky-család czimere, mely azonos a vele közös eredetű Turócz-szentpéteri és Isztebnei Dávid családéval: más szinezésben használatos.

E négy pergamenlapra festett czimer tulajdonkép nem tartozik az albumhoz és hihetőleg külön lett belé kötve; az idő által sokkal inkább van megviselve, mint a többi papirlap. Azt hisszük, hogy e négy czimer Jeszenszky Lőrincz, István atyjának négy őséé; anyja Rakovszky Borbála, anyai nagyanyja Zathureczky Borbála; atyai nagyanyja pedig talán Haysky Ágnes? lehetett; Nagy Iván munkájának idézett helyén ugyan *Iliasky* áll; ez lehetne olvasási hiba, valamint talán téves a pótlék kötet korrekturája is, mely szerint Lőrincz nagyanyja Dolinai Buocz Vera lett volna? — A feltevés mellett, hogy e czimerek egy genealogiai táblázatból vétettek, szól az is, hogy a czimerek alatt a családok nevei genitivusban állanak: *(Wappen...)* der Jessensky, der Haysky stb.

Az albumban lévő számos bejegyzés, czimer és egyéb festmény közül alábbiakban csak a magyar vonatkozásuakkal fogunk foglalkozni, a többiből pedig csak az érdekesebbeket tárgyaljuk.

19. lap. A Jeszeniczei *Szunyogh*-család czimere:

Veressel és zölddel vágott pajzsban, mely fenn kis hatágú arany csillagokkal van beszórva, alul pedig két természetes faszinű legalyazott pólyával (fasces écotées) megrakva, fehér lovon vágtató pánczélos, sisakos férfi jobbjában vállára fektetett kopját tart, melyről hátul ezüst zászló függ le; bal karján ovalis zöld pajzs; a ló, melynek kantárszára és nyeregtakarója arany, nyakán hátulról balharánt aranytollas nyillal van átlőve; a lovas lobogóján és pajzsán elmosódott kép, mely úgy látszik szunyogot ábrázol. A koronás arany sisak disze: nagy ezüst liliom; takaró mindkét oldalon váltakozva veres, zöld, arany és ezüst.

A tuloldalon (19. a.):

Mea Spes Dominus Jesus ejusque
Immensa Bonitas
CHRE Dei soboles MEa Spes eris atque
Manebis
Perpetuo Bonitas me beat
alma tua.

Olvashatatlan német mondat után:

Memoriae ponebat Stephano Jessenki
29 Septemb.
Anno $\overline{99}$ Moses Szwnyogh de Jeszenicze
et in Budiethin m. p.

Ez bizonyára Szunyogh Mózes, Sz. Györgyi és Köpcsényi Liszthi Zsófia fia: meghalt 1621-ben. Nejei: 1. Fogarasi Majláth Ilona; 2. Giletinczi Ostrosith Borbála.[1]

33. a. A Rakovszky-család czimere, úgy mint fent III. alatt, kisebb méretekben; felette: Spes mea Christus est:

alatta:

[1] Nemzetségi Zsebkönyv II. 527. lap: itt a rák hármas fehér sziklára van illesztve; takaró: vörös-ezüst, kék-arany.

[1] Nagy Iván X. 894. lap.

In memoriam amicitiae scripsi generoso Domino Stephano Jesensky de Jesen ex genealogia et familia Dominorum Rakowsky de Rakow in Comitatu Turoczensi 22 Spt. Anno 1599 in Domo mea Kellemenfalva. Martinus Rakowsky de Rakow m. p.

Rakovszky Márton, Turócz vármegyének több izben alispánja, később királyi kamarai tanácsos, iró.

34. a. A Zathureczky-család czimere, úgy mint IV. alatt, kisebb méretekben; a czimer mellett a bejegyző halálát jelentő kereszt; felette:

Patria terra vale: Cœlestis patria salue;
Qualibet est forti Patria terra viro.

A czimer alatt:

Laurentius Zatthwrezky de Superiore Zatthwrcha: de Genealogia Stephani Jezzensky de Magna Jezzen, ab Avis Generoso quondam Stephano Jezzensky: et Barbara filia Generosi olim Simonis Rakowsky a Rakow... cuius quidem Barbarae mater, Generosi olim Petri Zatthwrezky de Inferiore Zatthwrcha filia fuit, testimonium perhibens scribebat, et Insignia sua apponi curabat in Comitatu Thwrociense Pannoniorum 13. die Aug. 1599.

39. a. Starzer Zakariás czimere; felette:

Omnia spe florent, prospiciente Deo.

A czimer alatt:

Nobili, Generoso et Magnifico Domino Stepano Jessenszky a Jeszen amico Hospiti et Affini longe Charissimo, amoris et gratitudinis ergo posuit: Vratislaviæ Men.: Decemb. A° MDCXX. Zachar. Starzer I. C. Legatus a Rege Hungariæ ad Reg. Bohemiæ principes simul et status Silesiæ.

Starzer Zakariás Szulyói Felix Balázs emlékalbumába 1620. november havában, Pozsonyban jegyezte be magát és czimerét is befestette; a czimer leirását lásd: Turul 1886. 126. l. Starzer bejegyzése az utolsó Jeszenszky István albumában.

45. lap. Czimer és egyéb ábrázolás nélküli hosszu, tudákos bejegyzés görög és héber idézetekkel:

Mi Stephane Jessenski corona, ut nomen alludam ad tuum, salusque, cognomen, tuæ future gentis non modo, at Silesiæ totiusque Hungariæ avitæ stb.

Nobili ornatissimoque juveni Stephano Jessenskydæ Silesio Coloniæ 1598. 4. 7. bris stilo novato Kar. Vtenhovius *εἰς τὸ τῆς φιλίης μνημεῖον* scribebat.

47. l. Jost Amman Stammbuchjából vett fametszet, előkelő férfit és nőt ábrázol; alatta nehezen olvasható, ujabbkori bejegyzés: Pronepos... post secula (?) Anno 1810. die 17. Jan. Joannes Jeszenszky de Eadem.

A mostani tulajdonos dédatyjának ezen jegyzése bizonyitja, hogy az album már a mult szászad elején a család birtokába visszakerült.

187. lap. Jost Amman Stammbuchjából vett fametszetű czimersablonba festve, a Jeszenszky család czimere (mint I. alatt, csak a hármas domb fehér). Felette lebegő mondat szalagon: 15 Donec collimem 93. A czimer alatt: Jo. Jessenius a Jessen.

Jeszenszky István unokafivére, a tragikus véget ért tudós és diplomata, Jeszenszky János; szerepel Szulyói F. B. emlitett albumában is, mint a prágai akademia rectora és a cseh király követe a magyar országgyüléshez. A jelmondat vonatkozásban áll a czimerben lévő, lándzsát döfő karokkal: *hastam collimare* vagy *collineare*: a lándzsát egyenest irányozni.

190. a. Egy hölgyet ábrázoló festmény, körülötte hosszu idézet Xenophonból, latinul. Alul: Perantiqua generis Nobilitate, virtute et Doctrina præstantissimo domino Stephano Jessensky de Nagh Jessen fautori et collegæ meo honorando scribebam Johannes Behrl (?) Witteb:rgæ. Egy kereszt, a sarkaiba irott dátummal:

13. Jul. 15·98. a bejegyző halálának időpontját jelzi. E bejegyzés azért érdekes, mert a prædicatumot magyarul: Nagh Jessen adja.

193. a. A Haunold család czimere; alatta: Diss schreib ich Dauid Haunoldt dem Edlem Ehrenvesten Herrn Steffan Jessensky zum gedechtnuss geschehenn Bresslau Anno 1600 Ultimo Martzy.

Jeszenszky István neje Haunold Éva volt.

A 201. a. oldalon ismétlődik a Haunold czimer, Petrus Haunoldt aláirással, 1596. jul. 13. kelttel: Stephano Jesensky... fratri honorando...

85. a. Az Uthmann-család czimere, alatta: Paul Vthman von Bresslau schreibet diss seinen gunstigen Brudern unnd Schwagern In Bresslau den 2. April (1606.)

205. Festmény: a háttérben emeletes ház, ajtajában egy férfi áll, a protestáns lelkészek viseletében; kezében nyitott könyvet tart. Az előtérben elsiető férfi fekete ruhában, fekete kalap és veres harisnyával, kezében kancsót tart; a ház ablakaiból kinéző személyek és a távozó alak egymást szidalmazzák; a melléjük irt mondatok, a mennyiben olvashatók: Du Hundeschinder, Hopffstangendieb, Frantzösischer Kuhschinder, Du calvinisch Frosch stb.

Alul: Fratri suo germano scribebat hæc Witebergæ, Tobias Jessensky a Jessen, die 24. Januarÿ: Anno æræ Christianæ MDXCVIII.

Tóbiás Istvánnak testvére. Itt megemlitjük, hogy István egy másik fivérének; Ezsaiásnak emlékalbuma Bécsben, a herczeg Liechtenstein könyvtárban őriztetik, honnan az 1878. évi bécsi heraldikai kiállitásra küldetett.

196. a. Igen csinosan festett lapon: szánkázó férfi, fején prémes kucsma, biborlila szinű bundája alól németes fekete nadrágja és zöld harisnyája látszik ki. A szánba fogott hatalmas pejló szerszámja veres-fehérrel haránt csikolt, tele van csörgővel aggatva; a ló fején és farán veres, fehér és zöld toll-vagy bojtcsomó és fáczántoll bokréta van; marján pedig dámvad lapát között meztelen nőalak veres-fehér lobogót tart (Fortuna?) A szán maga szintén veressel és fehérrel haránt csikolt; a talpaknak felfelé hajló eleje között ovalis kék pajzsban arany griff. Felette: Fortitudo et laus et salus mea Dominus. Alul: Hæc scribebat amico suo percharo Gabriel Wirkner (?) de Kesmarck D. Stephano Jesenski Vratisl. 94.

207. és 207. a. egy tatár, «Tartarus gentis suæ more armatus», és egy orosz «nobilis Moscovitæ habitus» viseletképet ad, utóbbi sajnos részben el van tépve.

261. a. Allegorikus kép; zöld pázsitba leszurt nyilvessző körül fonódó kigyó: *festina lente* jelmondattal; mellette

1 . 3 . ♈ 8 . 4 . ⊕

a számjegyek között veres sziv; a végén arany pont: egy, a régi német albumokban gyakran ismétlődő, szójátékos rebus:

Ein . treu' . Herz . acht . für . Gold .

A nyilvessző másik oldalán a festők czimere: kék cartouche-os ovalis veres pajzsban három kis ezüst pajzs.

..... posuit Petrus K.... pictor 1598.

A többi czimeres bejegyzés között szerepel egy fejedelmi ház sarja: Philippus Hassiæ Landtgra: 7. a.) A nevezetesebb német családok közül felemlitjük a következőket: Starhemberg, Minckwitz, Bülow, Arnstorff, Nostitz, Donop, Tschirnhaus, Hutten, Schenck (von Flechtingen) Westphal (Westphalen von Fürstenberg), Christof Friedrich Westphall a következő mondattal: All meinn Sinn unnd begern steht zu schonen Junnkfrawen unnd jungen Pferden (91. a.) — Németalföldi származásu: van der Aa van Randerode — van Delen. Előfordul továbbá két lengyel: Bohdan Princeps Sotomirecensis L: B: in Grodek 1606 (9. a.) és Maxentius Smotensky 1606. (142. a.) és egy finn: Nicolaus Boy ex Suecis Finlandus 1598. (98. a.

A bejegyzések nagy része Wittenbergről és Marburgról Hessenben (Marpurgi Cattorum) van keltezve; e városok egyetemén tanult bizonyosan Jeszenszky István.

Az érdekes emlékalbum jelenlegi birtokosának: báró Jeszenszky Andornak e helyen is köszönetet mondok azon lekötelező szivességéért, melylyel azt rendelkezésemre bocsátotta.

GHYCZY PÁL.

AZ INÁRCSI FARKAS CSALÁD ÁRPÁDKORI ŐSEI.

Az Inárcsi Farkas család azon kevés számu köznemes családaink közé tartozik, amelyek — habár nem valamelyik «*nemzetségből*» vették eredetöket — leszármazásukat hiteles oklevelek alapján fel tudják vinni az Árpádok koráig.

A család leveles ládája több Árpádkori oklevelet tartalmazott, a melyeket — legalább részben — már hirneves történettudósunk, Szabó Károly közölt és ismertetett az «Árpádkori Uj Okmánytár» III. és IV. kötetében. — Midőn pár évvel ezelőtt a család történetével és leveles ládájának rendezésével foglalkoztam: ez okleve-

lek nem voltak a család birtokában. Inárcsi Farkas Elek volt országos képviselő halála után — a kinek egyenes leszármazói nem maradtak — csak évek mulva jutott a család leveles ládája a jogos örökösöknek, a család ma már egyedül élő s akkor még kiskorú férfitagjainak birtokába, s ekkorra a leveles ládából egész csomó érdekes régi irás, — s köztük az összes Árpádkori oklevelek — hiányoztak. Szerencsés véletlen folytán pár hónappal ezelőtt egy ügynök a családra vonatkozó régi irásokat ajánlott fel megvételre a családnak, s a régebbi iratjegyzékek alapján felösmertem, hogy a felajánlott 8 db. okirat a leveles ládából elveszett okiratok egy része; igy került vissza a 8 db. okmány — s köztük 4 db. eredeti Árpádkori okirat — a család birtokába, a mely okiratok felvilágositást adnak a családnak a 13-ik században élt első ösmert őseiről.

A család előnevét adó Inárcs, ma puszta, Pest vármegyében fekszik Kakucs, Ócsa és Csév községek közelében; körülötte feküsznek Babád, Ráda, Bessenyő és Pakony puszták. Területe mintegy 4000 kat. hold; a határ egy részét, Alsó-Inárcsot, Csíkosnak is nevezik a rajta keresztül folyó Csíkos-érről s ez elnevezés már a régi oklevelekben is előfordul. Inárcs az Árpádokkorában község volt, s lakosai a távol fekvő Székes-Fejérvár várjobbágyai voltak (iobagiones Castri Albensis). A község sokat szenvedett a tatárjárás alkalmával, de ekkor még nem pusztult el végkép; még a 15-ik századbeli oklevelekben is mint lakott község — villa — fordul elő, s csak később, a 16-ik században, a török dulások idején lett pusztává.

A család birtokában levő első oklevél István ifjabb királynak 1263-ban kiadott kiváltság levele, bőrhártyára irva, elhalványodott veres selyemről függő kettős pecséttel, a melynek azonban ma már csak töredéke van meg, s alakja kivehetetlen. Ezen oklevél arról szól, hogy István ifjabb király, erdélyi vezér (Dux Transilvanus) Tamást, Pált, Fenét és Ombot, a kik a várjobbágyok azon osztályából származtak, a melyik a várispánnak (comiti suo) szállást tartozott adni, ezen osztályból kiemelve a *tisztes jobbágyok* közé sorozza; (in numerum et collegium *honestorum iobagionum* eiusdem Castri duximus transferendos).

Érdekes bizonyságul szolgál ez oklevél arra, hogy a várjobbágyok között is — a kiket pedig a nemesekhez legközelebb állóknak szoktunk tekinteni — bizonyos osztályok voltak, s hogy ezek egyikéből a másikba való emelkedés vagy átlépés csak királyi kegy alapján történhetett. — A *honestus iobagio* kifejezést Du Cange nagy müvében hiában keressük; Bartal «A Magyarországi Latinság Szótára» is csak ezen egyetlen oklevélből idézi, de magyarázatát nem adja, úgy hogy ezek alapján nem állapithatjuk meg, hogy mi különbség volt a tisztes jobbágyok és a szállásadó jobbágyok között, a kiket már IV. Béla 1245-ik évi oklevele is megemlit «salaseadov» néven. — Dr. Karácsonyi János hirneves történetirónk, az Árpádok korának alapos ösmerője szerint a várjobbágyoknak 3 osztálya volt, u. m. 1. várjobbágyfiuk, másként szállásadók, 2. hadakozó várjobbágyok, ezek voltak szerinte a *honesti jobagiones* és 3. Szent-királyszabadjai (nobiles jobagiones). — Annyi bizonyos, hogy a tisztes várjobbágyok helyzete anyagilag is előnyösebb volt, mint a szállásadóké, mert István ifjabb király azzal indokolta meg a 4 testvér tisztes jobbágyokká tételét, hogy az illetők is sokat szenvedtek a tatárpusztitás által, hogy tehát jobb helyzetbe jöjjenek: «ne propter prefatam inediam fugere compellantur, sed in ipsa terra per Tartaros desolata facilius possint commorari», ezért emeli őket a tisztes jobbágyok sorába.

Még több felvilágositást ad erre nézve a család birtokában levő második Árpádkori oklevél. Ez két szóról-szóra megegyező példányban van meg a család levéltárában: nyilt levél (patens) és kiváltságlevél (privilegium) alakjában. Mind a kettő épen maradt meg, de a kiváltságlevél vörös selyemről függő pecsétje letöredezett. Ezen okleveleket V-ik István király adta ki 1271-ben a fentebb emlitett Tamás, Pál, Fene és Omb testvérek részére, de itt már atyjukat is megnevezi Jakab várjobbágy személyében (Jacobus, castrensis Castri Albensis). Megemliti ezen oklevélben, hogy a négy testvér még erdélyi vezér korában kiváló szolgálatokat tett neki, s hogy ezekért őket már régebben, még vezér korában kivette a várjobbágyok alsó osztályából s a *nemes jobbágyok* közé sorozta, s most, mint egyedüli király ezen intézkedését megerő-

siti; az okirat szavai szerint: «eos propter ipsorum meritorie obsequia ab officio seu conditione *castrensium* ex quibus, ut premisimus, originem duxerant, exhimendo, in numerum et libertatem *nobilium jobagionum* eiusdem castri cum terris ipsorum porcionem eorundem in dicta villa Inarch contingentibus duximus transferendos.» Ezen oklevélben a király világosan csak az illetőknek már előbbi még erdélyi vezér korában adott szabadságát erősiti és ujitja meg; s minthogy az előbbi oklevélben *honestus jobagio*, itt pedig *nobilis jobagio* van irva, ebből azt kell következtetnünk, hogy e két kifejezés tulajdonképen csak egyet jelent, s hogy igy csak két osztály volt a várjobbágyok között: a castrenses, vagy szállásadók, s a honesti vagy nobiles jobagiones, vagyis tisztes vagy nemes jobbágyok. Ezen utóbbiak előnyösebb, — hogy úgy mondjam szabadabb — helyzetét bizonyitja az is, hogy *földeikre* nézve is kiváltságot kapnak. — Hogy azonban ezen nemes jobbágyok — nobiles jobagiones — sem voltak még igazi nemesek, kitünik abból is, hogy ők továbbra is a vár kötelékében maradtak; mint az oklevél kifejezi: «volentes, ut de cetero ipsi et ipsorum heredes, heredumque suorum successores in numero et jobagionatu dicti castri computabiles habeantur.»

De a négy testvérnek nem sokáig kellett várakoznia arra sem, hogy igazi nemesekké legyenek. A család birtokába most visszakerült negyedik Árpádkori oklevél ugyanis IV-ik László királynak 1275-ben kiadott kiváltságlevele, szintén bőrhártyára irva, a melynek veres és zöld selyemről függő kettős királyi pecsétje szintén elveszett s a mely oklevél Szabó Károly közlése szerint régebben még egy példányban, nyilt levél alakjában is megvolt a családi levéltárban. Ezen oklevélben IV-ik László megemlitve, hogy a négy testvér, Pál, Tamás, Omb és Fene, Jakab fiai milyen kiváló szolgálatokat tettek már atyjának Istvánnak, s később neki magának is, őket a várjobbágyok közül végkép kivéve a nemesek sorába emeli; az oklevél szavai szerint: «a jobagionatu dicti castri pure et sincere eximentes, in cetum et numerum servientium nostrorum regalium duximus transferendos, volentes et instituentes, ut de cetero *non inter jobagiones castri*, sed inter servientes regales computentur, exercituantes sub nostro vexillo more nobilium eorundem.»

Ugyanezen oklevél az általuk birt földeknek most már szabad birtokában is megerősiti őket, mert világosan kiemeli, hogy «cum omnibus terris ipsorum, quas in jobagionatu dicti castri existentes, sine alieni juris prejudicio pacifice possederunt» történik a várjobbágyság alól való felszabaditás. — Érdekesen tanusitják ezen idézett oklevelek, hogy mi módon emelkedtek ezen család tagjai 12 év alatt a várjobbágyok alsó osztályából a birtokos nemesek közé, s hogy a várbirtokhoz tartozó földek mint jutottak egyesek birtokába. — Úgy látszik, hogy Inárcs ezután csakhamar egészben elvesztette várbirtok jellegét; a 14-ik századbeli oklevelekben több helyen mint egyes nemesek birtoka fordul elő; 1332-ben, mint látni fogjuk, legnagyobb részben az emlitett négy testvér leszármazóinak birtokában volt, 1355-ben pedig Péternek, Kont Miklós erdélyi vajda itélőmesterének is volt itt és a szomszédos Rádán is részbirtoka, melyekről ez évben kelt végrendeletében rendelkezett.

A fentebb idézett okiratokkal megszakad a család birtokában levő Árpádkori okiratok sora. Hogy régebben több okirat is volt még a család leveles ládájában a 13-ik századból, illetőleg a 14-ik század legelejéről, ezt bizonyitják a meglévő régibb iratjegyzékek, a melyek azonban ezen ma már elveszett okiratok tartalmát — sajnos — nem tüntetik fel. A ma meglevő és az Árpádkoriakhoz legközelebb álló oklevél: a budai felhévizi konvent 1332 máj. 1-én kelt bizonyságlevele egy előtte történt osztályról, a mely azonban nem eredetiben, hanem gr. Pálffy János nádor által 1749-ben kiadott átiratban maradt fenn. Ezen osztálylevél tanuskodik arról, hogy ekkor már Inárcs legnagyobb része, mint szabad birtok, a család tulajdona volt. Ezen osztálylevélben Inárcsi Farkas fiát Pált elégitik ki atyafiai: Deme fia Mihály, Lázár fiai Miklós, Péter és György, és Fene fiai March comes és Máté. Az osztozók között, mint látjuk, az 1275-ben nemeslevelet nyert 4 testvér közül már csak *Fene* fiai fordulnak elő, a többiek Fene testvéreinek unokái lehetnek, de hogy melyik kinek a leszármazója a 3 testvér közül: arra nézve az oklevél nem ad felvilágositást. Az oklevélben emlitett Farkas fia Pál — Paulus filius Farkasy de Inarch — egy 1336-ik évi oklevélben is előfordul egy Bessenyőn történt beiktatás alkal-

mával mint szomszéd birtokos. Az ő, illetőleg az apja neve származott át utódaira mint családnév s igy tulajdonképen őt tekinthetjük az Inárcsi Farkas család megalapitójául.

Az eddigiek alapján a következő, mindössze 3 izre terjedő leszármazást lehet összeállitani:

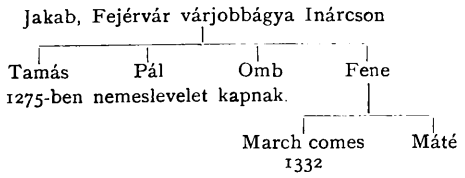

Ezen 1332-ik évi osztálylevél után ismét nagy hézag van a család okleveleiben; a meglevő legközelebbi oklevél 1406-ban kelt s a 15-ik századból — az ujabban megkerültekkel együtt — 19. db. oklevél van a család levéltárában. Ezekben a családtagok már állandóan Farkas családnévvel szerepelnek, a legtöbbször *Inárcsi* előnévvel, egypárszor azonban *Rádai* előnévvel is, ami bizonyitja, hogy ekkor már a szomszédos Rádán is birtokosok voltak. Úgy látszik, hogy a Ráday családdal léptek — talán többször is — házasság utján összeköttetésbe, mert viszont több oklevél, már a 15-ik század elején a Rádayakat *Inárcsi* előnévvel emliti; annyi bizonyos, hogy 1479 táján Ráday Gergely felesége Inárcsi Farkas Ilona volt.

A 16-ik század elejéről, a mohácsi vész előttről 7 okirat van a levéltárban, később csak egyetlen egy 1540-ről.

Az 1408-ik évi oklevelekben előforduló 3 testvérről, Inárcsi Farkas Gergelyről, Jánosról és Erzsébetről, határozottan megállapithatjuk, hogy az 1332-ik évi osztálylevélben szereplő Inárcsi Farkas fia Pál leszármazói, nemcsak azon az alapon, hogy az Inárcsi Farkas nevet viselik, hanem azért is, mert ugyanazon jószágrészeket birják; de hogy ezen Pálnak gyermekei vagy unokái voltak-e, azt közelebbi adatok hiányában nem dönthetjük el; tekintve azonban a két okirat közt levő 76 évi időközt, ezen Pálnak való szinüleg unokái lehettek az illetők.

Tőlük az oklevelek alapján 4 izig össze lehet állitani a leszármazást, egészen az 1540-ik évben szereplő Gergelyig, a mint azt a táblázat mutatja, hol a nevek mellé irt évszámok azon okirat keltét jelölik, a melyikben az illető családtag neve előfordul.

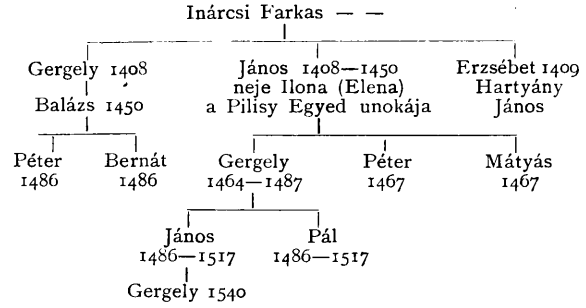

Az 1540-ik évvel ismét megszakad a család okleveleinek sorozata, s csak száz év mulva 1640-ben kedődik ujra, a már ekkor Nagykőrösön lakó Inárcsi Farkas Gáspár egy levelével, a melyben elsorolja, hogy testvérével Györggyel együtt mit örököltek Inárcson nénjeikről Sánta Bán Balázsnéről, és Lovas Lászlónéről. Ezen Farkas Gáspár fiai István, Mihály, Gáspár és Ferencz és unokái már akkor elhunyt János fiának fiai János és Mihály kapták 1647-ben a család levéltárában ma is meglevő czimeres levelet, a mely világosan kimondja róluk: «antea quoque nobiles». — Tőlük a leszármazást osztálylevelek és más okiratok és keresztlevelek alapján a mai napig szakadatlan sorban össze lehet állitani, a mint az a család történetét tárgyaló munkámban látható.

BENKÓ IMRE.

VEGYES.

Macska Domokos, királyi kardhordó, erdélyi alvajda 1357.

Az esztergomi főkáptalan hiteles helyi levéltára egy királyi okiratot őriz, melyről, minthogy több tekintetben érdekes, e helyt tárgyalni érdemesnek találjuk.

Nagy Lajos király előtt Budán, 1357 április 29-én [1] megjelent kedves hive Macska Domokos

[1] *In festo beati Petri martiris.* Van ugyan több Péter vértanu, de ezen dömés vértanu dátuma nálunk a leghasználatosb. Igaz, hogy Nagy Lajos ugyanezen a napon Visegrádon is keltez (*Fejér*, CD. IX. 2 597.), de

mester, a János fia, erdélyi alvajda és előterjesztvén hüséges, érdemes és kitünő szolgálatait, melyeket mindenkoron, jó sorsban és balszerencsében a királynak és országnak teljesitett, fölkérte tőle Crazna (Kraszna) nevü királyi birtokát, mely Lengyelország határán, Trencsén vármegyében, a Kysse (Kisze) folyó mellett fekszik, hogy azt neki és Ivánka testvérének (uterinus) örök adományképpen ajándékozza. Nagy Lajos király melegen megemlékezvén a hasznos szolgálatokról, melyeket Domokos mester végzett, nevezetesen, midőn Lackfi Andrással, akkoron a székelyek ispánjával, ez időben erdélyi vajdával a tatárok és rutének ellen harczolt, és aztán midőn a király néhai András ur, Jeruzsálem és Sicilia királya keserves halálaért boszut állandó, a tengeren tul fekvő részekre indulván, vele tartott, mint kirendelt kardhordója szakadatlanul oldalán szolgált, sulyos sebet is kapott, és igy nemcsak vére hullásával, de számos egyéb hüséges szolgálatával is a királyi fölség kedvében járni törekedett. Mindezen megszámlálhatatlan érdemei csekély jutalmaul a nevezett Krasznát a hozzá tartozó földekkel és erdőkkel a Kysse folyótól kezdve Ujváros felé fél mértföldnyire, a folyó minkét partján pedig két mértföldnyire a folyamodó erdélyi alvajdának, Macska Domokosnak, általa Ivánka testvérének és örököseiknek uj adomány czimén adja, miről, ha e levelét ujból bemutatják, jeles alaku okiratot fog kiadatni.

Az oklevél szövege a következő:

Nos Lodovicus dei gratia rex Hungarie memorie commendantes tenore presentium significamus, quibus expedit universis, quod magister Dominicus dictus Machka filius Johannis vicevoyvoda noster Transsilvanus dilectus et fidelis, nostre maiestatis presentiam aggrediendo, suasque fidelitates ac servitiorum suorum preclarissima merita nobis in cunctis nostris et regni nostri negotiis prosperis et adversis diversimode exhibitas et inpensas proponendo et declarando, quandam terram seu possessionem nostram regalem Crazna vocatam in confiniis regni Polonie, in comitatu Trinchiniensi iuxta fluvium Kysse vocatum existentem, sub terminis infrascriptis a nobis sibi et Jvanka fratri suo uterino perpetuo dari et conferri postulavit. Nos itaque fidelissimis obsequiosis meritis dicti magistri Dominici, quibus ipse in diversis nostris et regni nostri negotiis et agendis, specialiter cum magnifico viro Andrea filio Lachk, tunc comite Syculorum, nunc voyvoda Transsilvano, domino suo, contra Tartaros et Rutenos et tandem nobis in partibus transmarinis pro vindicta acerbe mortis quondam domini Andree, Jerusalem et Sycilie regis resumpmenda accedentibus nobiscum proficiscens, ensiferque noster inibi reputatus, sine intermissione lateri nostro assistens, ac letali vulnere sauciatus, propriique sanguinis sui effusione madidatus et aliis plerisque servitiis fidilibus exhibitis meruit conplacere nostre maiestati; pro quibus, licet multo plura antidotum premia meretur, in aliqualem tamen reconpensationem suorum servitiorum et fidelitatum innumerabilium predictam terram seu possessionem nostram Crazna vocatam in comitatu Trinchiniensi, iuxta fluvium Kysse existentem, cum terris et silvis ac aliis omnibus suis utilitatibus a capite videlicet dicti fluvii Kysse usque situm dicte terre seu ville Crazna, et abhinc ad partem civitatis nostre Uyvaras nuncupate ad medium miliare, ex duabusque partibus collateralibus ipsius fluvii ad duo miliaria in eisdem silvis et terris se procelantem et extendentem eidem magistro Dominico dicto Machka filio Johannis vicevoyvode nostro Transsilvano et per eum dicto Ivanka fratri suo uterino ac ipsorum heredibus, heredumque suorum successoribus nove donationis nostre titulo dedimus et contulimus, ymo damus et conferimus ac eisdem in perpetuam hereditatem asscribimus testimonio presentium mediante eo iure, quo ad nostram collationem pertinere dinoscitur perpetuo et irrevocabiliter possidendam, tenendam pariter et habendam, salvis iuribus alienis. Presentes autem in forma nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis fuerint reportate. Datum Bude, in festo beati Petri martiris anno domini M° CCC° L^mo septimo.

Az oklevél alsó szélén: Relatio Leustahii bani. Kivül a pecsét helye alatt szintén ez van.

Hártyán, kivül a király nagypecsétjének nyomaival.

Esztergomi székesfőkáptalan hiteles helyi levéltára: Capsa 34. fasc. 3. n^ro 22°.

Csatoljuk immár e királyi levélhez megjegyzéseinket.

Hogy Lackfi András a tatárok ellen harczolt, tudjuk Küküllei János krónikája VI. fejezetéből: Midőn — ugymond — Magyarországon a tatár nép kegyetlenkedett, Erdély határait és a székely földet többször elpusztitotta, Nagy Lajos király egyik ügyes és vitéz hivét, Lackfi András (utóbb) erdélyi vajdát küldötte erős hadsereggel s a székely nemességgel a tatárok ellen (1345), ki aztán erőszakkal benyomult arra a földre, a hol laktak volt és legyőzte őket. Arról tehát, hogy Lackfi András a tatárok ellen győzelmesen harczolt, tudunk, de hogy — mint Nagy Lajos király levele mondja — a ruténok ellen is hadat járt, eddig nem értesültünk. E dolog magyarázata a következő: A ruténok régtől fogva a tatároknak valának hübéresei. Már 1273-ban értesitette Bruno morvaországi alamóczi püspök X. Gergely pápát, hogy a félhitü ruténok a tatárok hübéresei.[1] E viszony tartott mindaddig, mig a tatárok a magyaroktól és székelyektől szenvedett vereségek következtében elmenekültek a tenger mellé, valószinüleg a Krim félszigetre, mint ezt Küküllei János imént idézett VI.

e két hely közelsége miatt, midőn a király ugyanegy napon hol budai, hol visegrádi palotájában tartozkodott, e körülmény nehézséget nem okoz.

[1] «Ruteni sunt schismatici et tartarorum nihilominus servitores.» *Cod. dipl. Moraviæ*, VI. 266.

fejezetében előadja.[1] Következőleg kötelességök volt részt venni a tatárok hadjárataiban a szomszédos magyarok (és lengyelek) ellen; és ezért irta Nagy Lajos, hogy Macska Domokos, immár erdélyi alvajda nemcsak a tatárok, hanem a ruténok ellen is harczolt.

Hol és mikor sebesült meg Macska Domokos, Nagy Lajos király nem említi; de mert mint a király kardhordójának közvetlen a király kíséretében kellett lennie, alighanem Canossánál vagy Aversánál, a hol maga Nagy Lajos király is megsebesült.

Egyébiránt Domokos mester mint erdélyi alvajda nem éppen ismeretlen okiratainkban.[2]

A mi a neki adományozott *Crazna* nevü birtokok illeti, az ma *Krászno* kisközség Trencsén vármegyében, közel a galiczíai határhoz, a Kiszucza-ujhelyi járásban. *Kiszuczá*-nak hivják ma a Krászno mellett folyó nagyobb patakot, mely Nagy Lajos király levelében *Kysse* néven fordul elő. *Ujhely* alatt pedig a Nagy Lajos király által említett *Ujvárost* kell értenünk.

Figyelmet érdemel az is, hogy a király mértföldek szerint határozza meg adománya területét, a mi vajmi ritkán fordul elő azon korban.

Mi sorsa volt Macska Domokos alvajdának és Ivánka testvérének, alapitottak-e családot, voltak-e utódaik? Erről eddig nincsenek adataim. Lehet, hogy erre is fölvilágositást ad majd az esztergomi főkáptalan vagy a garam-szentbenedeki konvent országos levéltára. *Macska* nevü családot nem is ösmer se Nagy Iván, se Siebmacher, sem a «Nemes családok» eddig megjelent első kötete. Szerényen kimondott véleményen azonban az, hogy ők, Domokos és Ivánka valának a maig is virágzó Krasznai Krasznay nemes család ősei, megalapitói. Ez ugyan csak ötlet, de a melyet a Krasznay család czimere némileg istápol. A czimer leirása a következő: Tojásdad alaku arany pajzs, melynek alját folyó (a Kisze) foglalja el, hisz e folyó mindkét partján két mértföldnyi hosszaságban s egy fél mértföldnyi szélességben terült el a királyi kegyelemből nyert birtok. E folyóból párducz emelkedik ki, mely a hős birtokszerzőt jelképezve, jobb előlábában három fehér virágos liliomszárat tartva, mi a liliomdiszt kultiváló Anjouk érdekében kifejtett vitézséget jelezné. A sisakdisz szintén három fehér virágos liliomszár, mely köré kigyó tekerődzik. Foszlány mindkétfelől aranyfekete, mely alighanem későbbi adalék.

PÓR ANTAL.

[1] Bővebben irtam a XIV. századbeli magyar-rutén érintkezésekről a *Századok* 1904. évi folyamában.

[2] Előkerül a *Zichy Okmt.* III., 48. *Anjouk. Okmt.* VI., 491. sat.

A Szentléleki Giczey családról.

Harmadik Endre magyar király halálával letörött Árpád nemzetségének «utolsó aranyágacskája is,» mint hüséges nádora oly szomoruan irja: koronájáért megkezdődött a három trónkövetelő körül csoportosult országban a polgárháboru, melyből Anjou Károly került ki győztesen s mikor trónja megszilárdult, le voltak törve az Árpád-kor ősmagyar nemzetségeinek törzsfájáról a legdusabb ágak. Az Aba, Ákos, Csak, Borsa, Kachych, Myskoch és annyi más ős dinaszta családok legelőkelőbb ágai részint a harczokban estek el, részint kimenekültek az országból, vagy itt maradva, a reájok legjobb esetben birtokaiktól megfosztattak. Óriási vagyonaikon megtörtént a nagy osztozkodás.

A Zách nemzetség úgy látszott kikerüli a végzetet, de Feliczián visegrádi merénylete megpecsételte ennek sorsát is. Károly király tul loyalis zászlós urai meghozták az iszonyatos «véritéletet,» mely a Zách nemzetséget negyedik iziglen kiirtani rendelte. Volt itt is bőven, min osztozni. A király Feliczián mester nógrád- és gömörmegyei birtokait Chelen unokája, Sándor fia Jánosnak az Ákos nemzetségből adományozza, ki királyi ura egyik megmentője volt a visegrádi merényleten.

Volt még a Zách nemzetségnek ezeken kivül Gömörben négy birtoka Gicze, Szentlélek, Nosztraj és Mikolcsán, ezeket Károly király — a Zách nembeli Nagy Beke és György fia András «hütlensége czimén» — Székelynek nevezett Gergely királyi udvari apródnak adományozta 1335-ik évben.

Gergely az adománylevélben «Gregorius dictus Siculus aule regie juvenis»-nak neveztetik, apja Fábián, nagyapja Thalan az adománylevél szerint. A beiktatásra a királyi udvarból egyik apród társa — Simon filius Stephani Siculus aula regia juvenis — küldetett ki, mi meg is történt ellentmondás nélkül az egri káptalan közbenjárásával. Ezen szép adományt Gergely bizonyosan azzal érdemelte meg, hogy mint királyi apród résztvett a királyi családnak a visegrádi merénylet alkalmával — megmentése körül.

Gergely 1347. és 1351. években az Ákos nemzetség két ága a Chelen unokája János és Bebek és Chetneky családok közt támadt perekben mint Nosztraj és Mikolcsán birtokos szomszédos nemese jön elő. 1351-ben elhalt és testvére Mihály Erdélyből bizonyosan a király beleegyezésével — mert mint társ-adományos nem emlittetik — örökli birtokait és őse lesz a Szentlelki Giczey családnak.

Utóda 1402-ben még »Ladislaus dictus Zekel de Zenth Lélek» jön elő mint gömörmegyei táblabiró, de ezen korban felveszik a Giczey

nevet és ezután állandóan ezen néven emlitik az okmányok. Békésen és hihetőleg boldogan élnek birtokaikon egészen Mátyás király haláláig, ekkor ujra kezdődik a trónkövetelők harcza s a Giczey család egyik tagja, László fia Simon, Albert lengyel herczeg pártjához áll. Tudjuk mint végződött a királyválasztó harcz és a befejező béke. A sors megismételte játékát, és Simon ugyanazon czimen vesztette el az ősi birtok felét, melyen őse nyerte — crimen lesae majestatis — hütlenség czimén. Gyászos idő következett az országra, de gyászos lett ez a családra is, hiába! nem láthatott a végzet könyvébe.

Az ősi négy falu s még Eperjes az irás szerint szinte gömörmegyei birtok felét Ulászló király 1492-ben Darholc Pál szepesvári kapitánynak adta adományba. Megkisértette a család másik ága ellentmondással a beiktatásnak ellenállani, de hiába; végre is még ugyanazon évben — probi homines — jó barátok közbenjárása folytán egyezségre léptek az adományossal, beleegyeztek a beiktatásba és kölcsönös örökösödési egyezségre léptek Darholc Pál két fia Kristóf és Vilhelm nevében és Giczey Mihály és fiai Tamás, Albert és Jánossal. Ebből ugyan nem lett semmi hasznuk, mert egyik család sem deficiált két századig, aztán a Fintai Darholcok, ha kihaltak is, más idők jártak, hogysem ez egyezség csak szóba is jöhetett volna; de legalább a levelek szerint jó egyezségben éltek immár közös birtokaikon.

A Giczeyek még mindig jó birtokosok maradtak, szereztek és örököltek házasság utján is, sőt János két unokája Farkas, Gömör megye alispánja lett és neje Osgyáni Bakos Borbála, mint Lorántffy örökös révén Rákóczi György erdélyi fejedelem nejével is rokonságba jött s a Lorántffy és Horváthy család után gyermekei örököltek is.

A család történetét Farkastól kezdve Csoma József akadémikus történetiró a «Nagy Iván» folyóirat 1901. évi számában közzétette, én ezek után egy pár helyesbitő, illetőleg kiegészitő adatot sorolok fel a családi iratok nyomán, de ezek nagyon lényegesek a Giczey familia további sorsára.

Farkas alispánnak Bakos Borbálától nem két, hanem öt fia maradt: László, András, Ferencz, Gergely és István. László Ferencz testvérétől birtokot vesz zálogba, ez lehetett a köztök kifejlődő viszály magva, mely végre is iszonyu tettre ragadta a bátyját, agyonlőtte testvérét. Fejés jószágvesztésre itéltetett, László elmenekült, de birtokait a király 1623-ban Széchy György Murányvár urának s Gömör megye főispánjának adományozta. A három testvérnek sikerült Széchy Györgygyel egyezséget kötni s bátyjok birtokait megmenteni. László később kegyelmet kapott, úgy látszik hirtelen haragjában követte el a gyilkosságot és maga is nagyon megbánta, a háborgó lelkiismerettől furdalva élt még egy évtizedet; sem ő, sem megölt öcscse nem voltak családos emberek, Gergely is örökös nélkül halt meg, 1637-ben már csak András és István osztozkodnak birtokaikon.

1700. október 12-én Konstantinápolyban kelt menedéklevelet ad «Raphael comes stb. ad fulgidam portam Ottomanicam magnus Poloniarum legatus» — a lengyel követ a császári oszirák követ beleegyezésével Giczey Zsigmond magyar nemesnek, hogy haza mehessen és magaviseletét igazolhassa. Érdekes a menlevél azon állitása, hogy Giczey Zsigmondot erővel vitték el a kuruczok Patak várából magukkal («Quod Sigismundus Gycei nobilis Hungarus per rebelles Hungaros ex arce Patak in oras Turcarum vi abductus».) Ezt különben emliti a Leopold király 1701. május 5-én kelt kegyelemlevele is. Sikerült tehát kegyelmet kapni; de bizony nem sokáig maradt hű a császár-királyhoz, ki a török földön tartó bujdosása idején giczei, nosztrai és mikolcsáni birtokait 5000 frtért idősb Fáy István murányi várparancsnoknak a királyi fiscus által eladatta. A mikor Rákóczi Ferencz 1703-ban kitüzte a szabadság zászlaját, azonnal hozzá szegődött és a fejedelem fölovászmestere lett. Nem igen volt őszinte azon védekező állitása sem, hogy a kuruczok 1697-ben erőszakkal vitték magukkal megkötözve Patak várából; honszerelme vitte őt is mint annyi társát a bujdosásba.

A Rákóczi szabadságharcz szerencsés idején 1707-ben megkisértette birtokai visszaszerzését, ki is küldetett a bizottság — senatoria deputatio — mint ennek Rosnyón 1707. január 27-én kelt levele bizonyitja. Érdekesek e levélnek bevezető sorai: «My Cassára rendeltetett senatoria Deputatio, Adgyuk tudtára mindeneknek az kiknek illik. Hogy minek utánna fellyebb való esztendőkben hazánk szabadságáért felfegyverkezett s abban életeket letévő avagy bujdosásra ment sok uri s nemessy Rendeknek nevezet szerint pedigh a kik Eperiessi véres Theatrumnak alkalmatosságával kegyetlenül felmészároltatván, Jószágok confiscáltatván s abalienaltatván s birodalmától megh fosztatván, az olyanoknak successori keservesen Jószágoknak possessiójában bé nem mehetének. Igasságuk mértéke szerint kinek kinek erőszakkal elfoglalt Jószáginak restitutiójával az confœderált magyar országi Statusok által Condalt Széchényi hetedik articulusnak Tenora szerint consolatiot kévánván szerzeni, vezérlő Fejedelmi authoritássából a veghre ezen senatoria deputatiot Kassára méltóztatott volna rendelni és deputálni. Mely-

A Szent-Léleki Giczey család származási táblája.

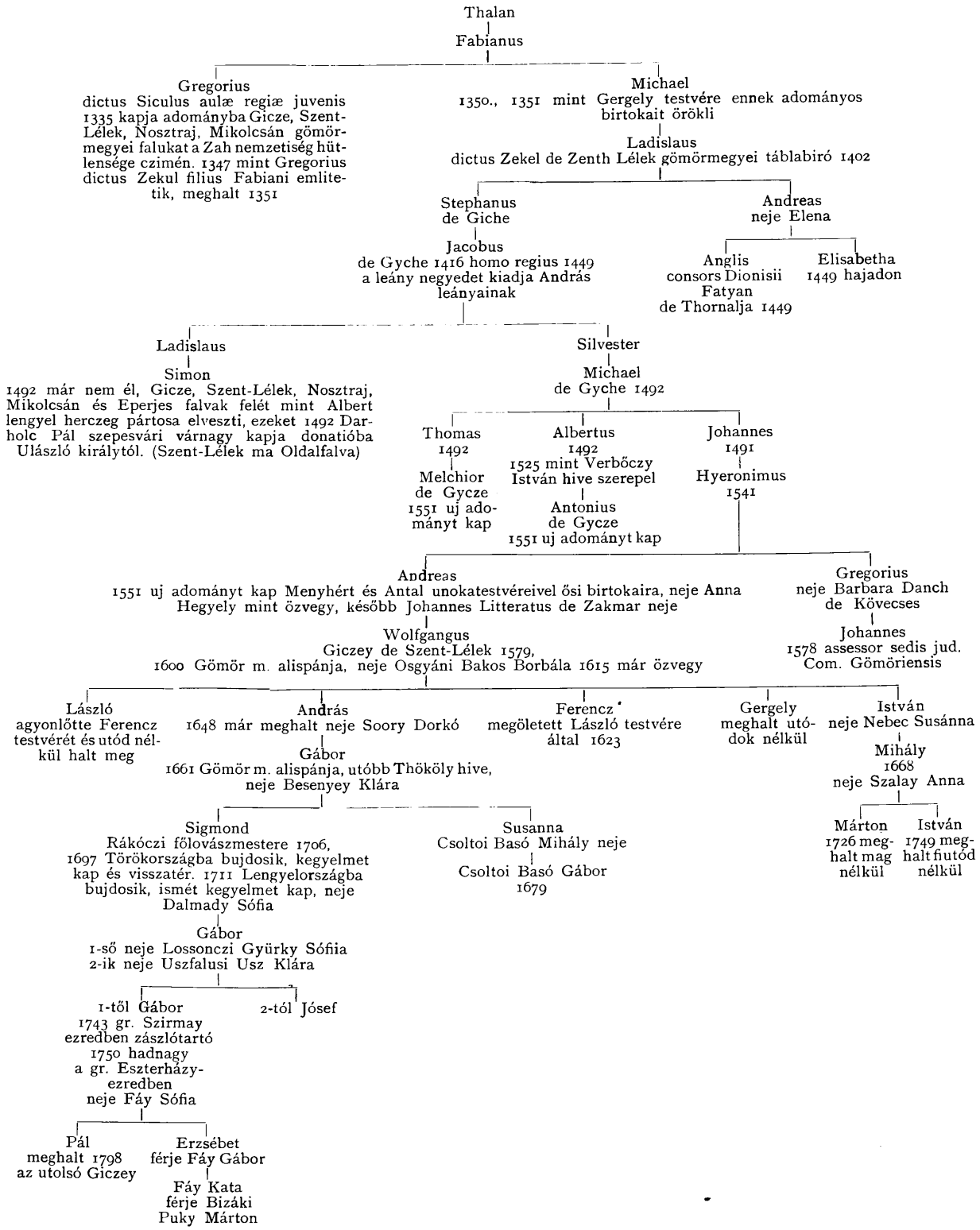

hez képest mink is megh irt articuluson fundalt Instruccionk melett nemzetes és vitézlő Giczey Zsigmond uram instantiájára nemes Gömör vármegyében Giczej, Nosztraj és Mikolchanj nevő falukban lévő 1697-ik Esztendőben hazafiúságos indulattyábul származott elbujdosásáért akkori császár fiscusa által elfoglalt és Tekintetes nemzetes és vitézlő idősbik Fáy István uramnak ött ezer magyari forintokon eladott jószagha véghet (helyes ratiokra nézve Kassárúl ide Rosnóra transferalván azon dologhnak revisióját) megh nevezett Fáy István uram ellen itt Rosnón procedalván, a midőn mind a két rész jelen levén azokat illendőképen megh halgattuk és productumit s egymás ellen benyujtott replicáit jól megh fontoltuk volna, tettünk illyen Deliberatiót.» A bizottság, melynek elnöke Sennyey István, jegyzője Olasz Ferencz volt, Giczey Zsigmondnak itélte az ősei által is békésen birt javakat, de azon feltétel alatt, hogy Fáy Istvánnak visszafizesse az 5000 frtot és az a befektetett kiadásokat, marhát, életnemüt, takarmányt elvitethesse a birtokokról.

A szathmári béke után Duklyáról folyamodik Pálfy János grófhoz «salvus conductus»-ért, mit meg is kapott, mint a gróf 1711. jnllus 22-én Kassán kelt levelében értesiti. Az országba visszatérési engedély Giczey Zsigmond és fia Gábor részére adatott.

Mig menekült, Fáy István utódai birtokait ujólag elfoglalják hihetőleg nem tudván előzőleg az 5000 frtot visszafizetni. Igazán valóságos kálváriajárás a hazatért apa és fiu küzdelme, önmegalázása, hogy birtokát visszakapja. Pálfy, mint a levelekből látszik, pártfogolta őket. Az ősi birtokok végleg idegen kézbe kerültek, de azért a családnak, Gábor anyja, és neje Losonczi Gyürky Sófia tekintélyes vagyona után jó birtoka maradt kihaltáig, mi 1798-ban az utolsó Giczey Pál halálával következett el.

A család leszármazását, a Bizaki Puky család tomori levéltárában található okmányok után állitottuk össze, részben kiegészitve az Anjoukori Okmánytár 4. kötet 44. számu és az 5. köt. 287. számu és a Hazai Oktár 300. szám alatti oklevelek adataival. PUKY ANDOR

(Családfát lásd a 134. oldalon).

Adatok néhány dunántuli család leszármazásához.[1]

IV. *Tétényi és Kapy családok.*

Szakirodalmunkban általánosan elterjedt nézet, hogy a Kapuvári Kapy család az 1405-ben czimeres nemes levelet nyert Tétényi család egyik ágát képezi,[1] a mely kérdés tisztázásához az alábbiakban hozzájárulni óhajtok.

A Tétény nemzetség XIII. és XIV. századbeli történelmet Karácsonyi munkájából ismerjük,[2] csupán kiegészitésül emlitem fel, hogy:

1328-ból Jakab fia Marcelt, mint tétényi nemest s ennek proximusait Jakab fiait Jánost, Pétert, Miklóst, Gergelyt és Mihályt találjuk.[3]

1344-ben Thetuni Jakab kir. ember[4]

1352-ben szintén mint királyi emberek fordulnak elő Tetuni János fia Lőrincz és Jakab fia István[5]

1405-ben pedig Tetuni Imre fia Péter budai alvárnagy, Tétényi Miklós fia András, továbbá «*fratrum ejusdem Petri consobrinorum*» Haraszthy János fia Jakab fiai Péter, János és László Zsigmond királytól czimeres nemes levelet kapnak.[6]

A mint látjuk az adatok nagyon szükszavuak arra, hogy a Tétényiek eredetére, illetve a felsorolt családtagok rokonsági fokáról felvilágositanának, nem tartom azonban kizártnak, hogy az 1352 és 1405-ben emlitett Imre egy személy. Már most kérdés mily rokonságban állottak az 1352-ben emlitett István és az 1405-ben emlitett András Imrével, illetve Péterrel.

1404-ben Zsigmond király egy Késmárkon keltezett levelével ujból adományozza *Tétényt, Tétení* Imre fia Péter mesternek, Tétenyi István fiainak Lászlónak és Jánosnak továbbá sógoruknak (*«fratres suos sororinos»*) Kapronczay Miklós fiainak Gergelynek és András diáknak, továbbá Kapronczay Pál fia Péternek.[7] Ezen sógorsági viszonyt közelebbről meghatározza azon egyezséglevél, melyet a budai káptalan előtt állitanak ki egyrészről Tétényi Imre fia Péter és fia László István fiai László és János «*ex sorore sua uterina*», Tétényi alias Kapronczay Miklós fiai András deák mester és György, végre Pál fia Péter «*ex sorore sua uterina*», másrészről Gyömrői Bertalan és neje Klára gyermekei Borbálya, János és Tamás, továbbá ezen János fia Zsigmond és ezen Tamás fiai Kontus János Buda városi

[1] Az előző közlemény a Turul 1908. évf. 83. skk. lapjain jelent meg.

[1] Nyáry: Heraldika 229; Nagy I. VI. 76; Seibmacher II. 286; Csánki I. 28 (nála már Kapronczay néven is emlitve.

[2] Karácsonyi: Magy. nemz. III.

[3] A. O. II. 557.

[4] A. O. IV. 431.

[5] A. O. V. 633. Károly: Fehérm. tört. IV. 302. V. 37. 393.

[6] Katona: Hist. crit. IV/11. 669 és Nyáry: Heraldika 229, hol a czimer szinezett hasonmása is feltalálható.

[7] Datum 1404 in festo Gregorii papae in Kesmarch, Rudnyánszky cs. lt. Elenchus. Fasc. 26. no. 482/1: Ugyanarról a budai és veszprémi káptalanok iktatása. — u. o. no. 477 és 482/2 — melyeket Zsigmond király 1405. XVII. kalend. Maii Theteni Imre fia Péter budai alvárnagy, Kapronczay al. Tétényi Miklós fia András deák zala és szatmárm. sókamarása és György, és ezek «consobrinus»-ai Pál fia Péter kértére átir.

protonotárius és Benedek, bizonyos tétényi részekre nézve.[1]

1405-ben Tétényi Miklós fiai András és Gergely és ezek «*consobrinus*»-a Tétényi Pál fia Péter Tétényre pallosjogot kapnak,[2] és végre

1405-ben Tétényi Imre fia Péter és fiai László és János, továbbá Tétényi alias Kapronczay Miklós fiai András deák és Gergely, és Pál fia Péter «*ex sorore carnali*» Tétényen megosztoznak[3]

Ezen adatok világos bizonyitékai annak, hogy a Kapyak vagy ekkor még Kapronczayak leányági leszármazói a Haraszthyakkal együtt a Tétényi családnak s ugyan ily rokonsági kötelék füzi István fiait a Tétényiekhez, mig ellenben Pál fia Péter Kapronczay leány révén jut Tétényhez s ezek valamennyien a Tétényi nevet használják. A családfa tehát igy alakult.

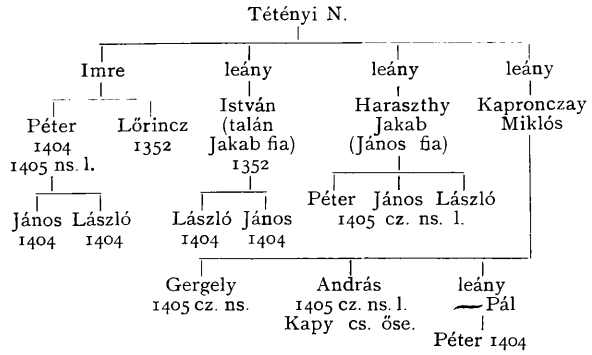

Még néhány okmányról emlékezem meg:

1404-ben Imre fia Péter László, István fiai László és János «nobilis de Theten» «fundum curiae suum, in quo *magister Nicolaus cancellarius* resideret» átengedik Miklós fianak András deáknak és Gergelynek, továbbá Pál fia Péternek.[4]

1404-ben Tétényi Imre fia Péter kérelmére a budai káptalan átirja azon adásvevési szerződést, mely szerint 1398-ban néhai *Tétényi Miklós kanczellár fia Miklós* tétényi részeit Zsigmondnak 4000 frért eladja.[5] Ezen emlitett *néhai Miklós* «*conservatori sigilli regii secreti et rotundi*» részére Lajos király adománylevelet ad «Possessionem suam regalem comitatui Pestiensi adjacentem, et ad castrum Visegrad pertinentem».[6]

1410-ben Kapronczay Kapy András kamara gróf és fivére Gergely, Kapronczay alias Kókai Miklós fiai, néhai Kókai Kathi fia János magvaszakadtával, megkapják ennek Pest, Sáros, abaujmegyei birtokait[1] s a család ezen idő óta használja a Kapy nevet.

V. *Járyak.*

Sörös P. a bakonybéli apátságról irt művében közöl egy 1358 január 19-én keltezett oklevelet, mely szerint az akkori bakonybéli apát Péter 1357-ben panaszt emel az Ugodyak ellen, hogy *Harasztit* (Veszprém m.), mely Szücs és Koppány között fekszik, elfoglaltak, minek következtében Lajos király elrendeli a vizsgálatot és 1358 január 17-én Mihály nagyravardi plébános «*Laurentio filio Baronch, Dyonisio et Johanns filiis Dees et aliis nobilibus de Jary, posteritatibus et successoribus condam Julad bani*» kihallgatja, mivel ezen birtok néhai Julad báné volt,[2] Haraszthyt pedig Szent László adományozta a béli apátságnak[3] Ezek szerint Julad bánnak 1077—1095 között kellett élni.

1436 ban Jaáry Barocz Miklós és fiai Balázs és Mihály mint péczi birtokosok szerepelnek.[4]

Wertner ur figyelmébe ajánlom ez adatokat, mert nem lehetetlen, hogy valamelyik nemzetség tagjával van dolgunk. DARÓCZY ZOLTÁN.

A Vaja nemről.

A Turul legutóbbi füzete, mely adalékokat hozott a Zichy-család őseiről (XXVII. 79. s köv. ll.) eszembe juttatta, hogy 1367-ben, mikor a Paskafiak Csicsal miatt perlekedtek, két, a Vaja nemre vonatkozó oklevelet is fölmutattak, melyek genealogiai irodalmunkban még mindig nincsenek fölhasználva. Wertner sem vette őket figyelembe ujabb nemzetségei kutatásaiban, melyeket a Turul XXII. és XXIII. köteteiben közölt. A Vaja nem története oly hézagos, oly kevés az összefüggő anyaga (Karácsonyi: A magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig III. 129—132. ll.), hogy nem látszik fölöslegesnek, hogy erre a két okiratra ráirányitsuk a figyelmet.

A Vaja nemről eddig ismeretes történelmi adatokból az sem derül ki, hogy a Dunántúlon jószága volt volna. Pedig Csicsal és Fejéregyháza környékén régi birtokosok voltak a Vaja nem tagjai, kik már a XIII. század közepén sok jámbor adományt tettek a pannonhalmi monostor javára. Eladás és adomány czimen pedig a

[1] Datum 1405. in vigilia Eipphaniarum Domini, — Rudnyanszky cs. et Elenchus. Fasc. 26. no. 480. — Gyömrő Pestmegyében feküdt (Csánki I. 28.), melyet Gyömrőy János fia István magvaszakadtával V. László 1455-ben a Tahi Botosoknak adományoz. (Tahy I.: Tahyak. 28. l. és Csánki. I. 39.).

[2] Datum 1045 feria 3. prof. festum B. Joannis ante portam, Latinam, Budae. Rudnyánszky cs. lt. Elenchus. Fasc. 26. No. 487.

[3] U. o. no. 483.

[4] U. o. no. 479.

[5] U. o. no. 476.

[6] U. o. no. 478.

[1] U. o. no. 498. 1726 márcz. 17. átiratból.

[2] A bakonybeli apátság tört. I. 335. lap.

[3] U. o. 335—337. l.

[4] U. o. 496. l.

Vaja nem későbbi ivadékaitól is került Pannonhalmához néhány terület, melyet előbb a Vaja nem tagjai mondottak a magukénak.

1260 márczius 31-én a Vaja nembeli Gábrián fia Gábrián s az utóbbi gyermeke, Bogomér megjelentek a fejérvári káptalan előtt s vallomást tettek róla, hogy Csicsalon levő hat ekényi ősi jószágukat harmincz márkáért eladták a pannonhalmi apátságnak. Két évvel utóbb már Péter nevű fia is volt Gábriánnak, 1262-ben ugyanis Gábrián a maga és Bogomér meg Péter nevű fiai nevében jelentette ki a győri káptalan előtt, hogy Csicsalon és Fejéregyházán levő jószágait a maga és ősei lelki üdvösségére örök alamizsnául a már őseitől is sok jámbor alapitványnyal gazdagitott Pannonhalmának adta. (A pannonhalmi sz.-Benedek-R. tört. II. 520. l.)

Ezen adatokból a Vaja nem három eddig ismeretlen ize lép elénk:

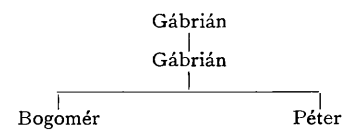

Sajnos azonban, hogy ez a három iz is csak töredék marad, mert a már ismert tagokkal nem tudjuk kapcsolatba hozni.

SÖRÖS PONGRÁCZ.

Beszélő czimer.

Kassa városa 1610-ik évi jegyzőkönyvében olvasható az alábbi adat: 1610. X. Junii. Ad instantiam egregii Johannis Liszkay testes examinati recognoscentes eum sub obsidione Cassoviæ a Basta cum litteris ad Bocskayum missum sat. 3. Michael Füzéri conscientiose retulit: Tudom, hogy akkor *kiment levelekkel* és megesküdtették, hogy visszajő mégis az városra, az strásák üzték, de mégis elment vala Bochkai fejedelemhez, azután megjövén, úgy nyerte vala Segniey Miklós uram az nemességet neki és Liszkay házának szabadságát, jut eszembe, az mikor megkérte is az nemességet Homonnay Bálint és Cháky István és több urak előtt, *az czimerlevelet is az szerint adták neki, hogy levél vagyon kezébe.* K. L.

A Szapolyai család eredetéről.

Wagner Károly 1778-ban megjelent ily czimü művében «Analecta Scepusii» a Szapolyai család eredetét akarván kimutatni, előrebocsátva, hogy adatait teljesen hitelt érdemlő családi följegyzésekből vette és hogy a Zápolya család neve kétségkivül Zapoly nevű pozsegamegyei birtoktól veszi eredetét, a családnak minél előkelőbb származását igyekszik kimutatni s e czélból elejtve azon előrebocsátott kijelentését, hogy a család neve Zapoly birtoktól veszi eredetét, a Rátold nemzetségből származó Kaplai család őseit tünteti föl a Szapolyai család öseiül, nevezetesen, Benedek fia János, 1350—1387 rusciai vajdát és országbirót, ki azonban nem a Szapolyai, hanem a Jolsvay és Lóránffy családok őse, és ennek állitólagos testvérét Tamás csanádi püspököt, majd kalocsai és 1367—1375 esztergomi érseket, de ez a Tamás nem volt János rusciai vajda és országbiró testvére, hanem a Csanád nemzetség Telegdi ágából származott. Ezen leszármaztatása tehát egészen téves s igy csak azon előrebocsátott kijelentései, hogy adatait az ősök neveit illetőleg hitelt érdemlő családi följegyzésekből vette s hogy a család nevét Zapoly birtoktól nyerte, maradhatnak érvényben. A megnevezett ősöket azonban másfelé kell keresni.

Nagy Lajos király 1372. évben kiadott oklevelében Nádasi Fekete András fiait igy sorolja elő: János és István, Mihály, Benedek és Tamás presbyter[1] Ezek közöl János «Magnus niger Comes de Apáti», a kalocsai érsek hadinépének vezetője, hatalmas férfiu;[2] Benedek saskői alvárnagy;[3] Tamás pedig, mint az oklevél mondja, pap. Nagyon föltünő itt a Wagner által megnevezettek és ezen fönnebb idézett oklevélben elő soroltak nemcsak neveinek, hanem életpályájának is azonossága, különösen ha tekintetbe veszszük, hogy ugyanazon időszakban élnek. Igaz, hogy Wagner Jánost rusciai vajdának és a Benedek fiának, Tamást pedig esztergomi érseknek mondja, de mindezt csak azért tehette, hogy a Szapolyai családnak minél előkelőbb származását mutathassa ki.

Nádasi Fekete András atyja Pál,[4] ki «Paulus niger de villa Yzud» néven szerepel,[5] és dédunokaöcscse Felnévvízi Fekete Miklós ispánnak, az Ereus fiának,[6] mint ezen okmánynak az előbbi Fejér-féle okmánynyali összevetése kétségtelenné teszi, mert e két okmányban nemcsak ugyanazon Fekete Miklós, hanem mindkettőben az örökös vigasztalásától megfosztott egyén szerepel.

Dr. Wertner Mór az «Erdélyi Múzeum» 1904 évi I. f. 24. l. «A Szapolyai család ismertetéséhez» czimü értekezésében a Boricsbán nem-

[1] Kaprinai Ms. Tom. XIX. LXIII.
[2] Zichy cs. oklvt. II. 440.
[3] Eszterg. főkápt. levélt. Lad I. 4, 18.
[4] Fejér Cod. Dipl. VIII, III, 451—3.
[5] Dr. Knauz Nánd. Mon. Eccl. Strig. II. 474, 489 l.
[6] Wenzel IX. 534 l.

zetségből véli a Szapolyai családot leszármaztathatni, azonban biztos adatot csak a XV. század közepétől tud fölmutatni. A «Fekete» nevet ő ő is emliti a Szapolyai családban, nevezetesen Szapolyai Fekete Pált, ki valószinüleg azonos a Nádasi Fekete András atyjával Pállal, igaz, hogy ez Yzudinak és nem Szapolyainak van nevezve, de megtörténhetett, hogy előbbi birtokáról Yzudi, utóbbiról pedig Szapolyainak lett feltüntetve; és feltünteti leszármaztatásában Miklóst a Vajda László fiát, a kit meg Lehótzky [1] Fekete Miklósnak nevez és azt mondja róla, hogy Zsigmond királynak bizalmas hive volt s hüséges szolgálatai jutalmául nyerte királyi adományul Kaszsza várát, mely vár 1517-ben csakugyan Zápolya János birtokában van [2]

Ha az itt elmondottak után figyelembe veszszük, hogy a Nádasi Tersztyánszky család, mely az eltótosodott székely telepitvény «Nádas», jelenleg «Tersztye» birtok után viseli e nevet, még 1611. és 1615. évben igényt tart e vár részbeni birtokához [3] és nem tévesztjük szem elől a mindkét családban előforduló «Fekete» nevet, mely nem lehetett egyes családtagok személyes sajátságának elnevezése; mert viseli e Fekete nevet Felhévvizi Fekete Miklós ispán és viseli dédunokaöcscse Nádasi Fekete András, ki az Yzudi fekete Pál fia; és viseli Szapolyai Fekete Pál s ismét ennek dédunokaöcscse Fekete Miklós: azt kell következtetnünk, hogy e két család közös törzsből ered és a «Fekete» elnevezést azon hún törzstől nyerte, melyből eredetét vette, hiszen keletről hún törzsek is jöttek őseinkkel, s ezeket «fekete» magyaroknak nevezik történetiróink s ily hún törzsből származott, a legújabb kutatások nyomán, maga az Árpád ház is.

Ezek szerint Nádasi Fekete András elsőszülött fia János «Magnus niger Comes de Apáti» azon megbizást nyerhette, hogy a horvát zavarokat lecsendesitse, mit hiven teljesitvén, királyi adományul nyerhette Zapoly birtokot s tőle eredhetett a Szapolyai család; a másodszülött Istvántól pedig a Nádasi Tersztyánszky család veszi eredetét.

A Szapolyai családnak ezek szerint első okmányilag kimutatható őse Ereus volna, Felhévvizi Fekete Miklós ispán atyja kinek oldalági rokonától Yzudi Fekete Páltól, ki később Szapolyai Fekete Pál néven szerepel, származnék a Szapolyai és a Nádasi Tersztyánszky család, ezen nemzedékrend szerint:

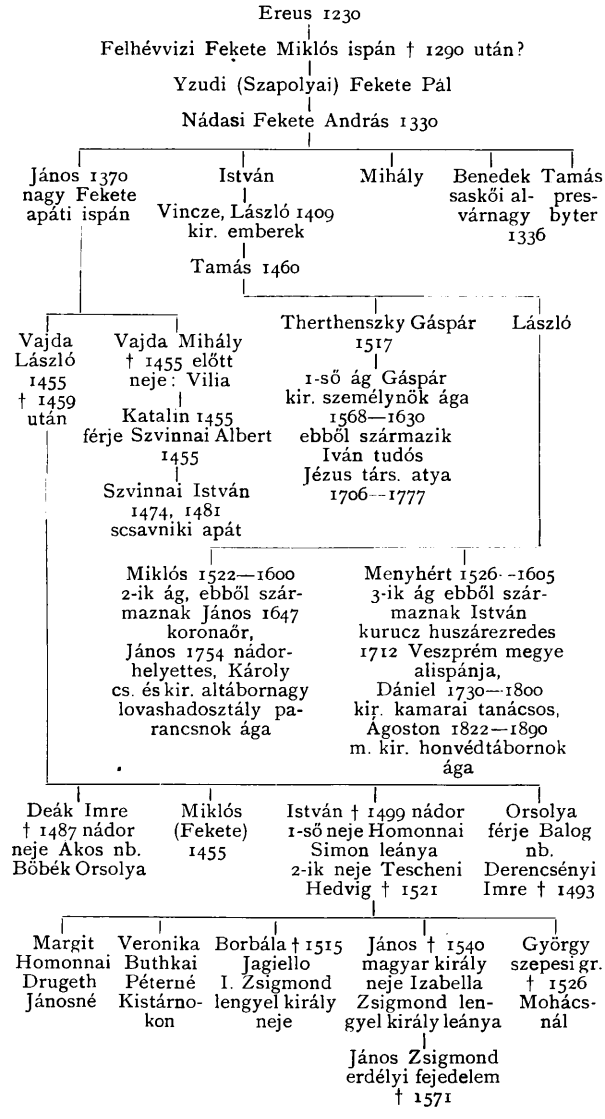

TERSZTYÁNSZKY DEZSŐ.

[1] Stemmatogr. II. 118 l.
[2] Orsz. levt. D. L. 22913.
[3] Orsz. levt. N. R. A. f. 460 nro. 26 f. 62 nro. 15.

THALY KÁLMÁN

1839—1909.

A magyar történettudományt mélységes gyász érte. Folyó évi szeptember hó 26-án költözött el az élők sorából a Trencsénvármegyében fekvő Nagy-Zabláton Thaly Kálmán igazg. választmányi tagtársunk, II. Rákóczi Ferencz fejedelem korának történetirója.

Nagy és szinte pótolhatatlan az a veszteség, mely Thaly Kálmán elhunytával a hazai történeti tudományt érte. Kevés kutató élte be magát annyira abba a korba, melyet tanulmányozása tárgyául választott, mint elhunyt tagtársunk Rákóczi Ferencz korszakába, melynek földeritésére, átkutatására szentelte egész életét. De kevés kutatónak a neve forrott viszont annyira egybe tárgyával, mint Thaly Kálmán neve a Rákóczi korszakéval, melylyel valósággal egy fogalommá olvadt össze. Thaly és Rákóczi, e két név elválaszthatatlan volt. Az a rajongó szeretet, melylyel Thaly Kálmán a nagy fejedelem személyét és történetét körülvette, mindenkit magával ragadott, ki vele érintkezésbe lépett. A ki munkáit olvasta, vagy beszédét hallotta, az előtt valósággal életre keltek a Rákóczi korszak vezérlő férfiai. Rákóczi Ferencz, Nagy Bercsényi Miklós, Forgách Simon, Ocskay László, Károlyi Sándor, Vak Bottyán, a hüséges Mikes Kelemen s a fejedelem környezetének többi tagjai ujból megelevenedtek Thaly Kálmán tolla alatt, köztük éltünk, hallottuk beszédeiket, velük éreztünk, osztoztunk örömük és bánatukban, valósággal korszakuk gyermekének tudtuk magunkat. A hév, melylyel e letünt korszakról beszélt, átcsapott mireánk, hallgatóira, olvasóira is, végig követtük a fejedelmet és társait egész életpályájukon, harczaikon, küzdelmeiken, átéltük újból szabadságharczuk váltakozó küzdelmeit, követtük a fejedelmet és társait keserü számüzetésükbe és együtt hallgattuk velük a Márvány-tenger csöndesen morajló habjainak csobbanását.

Ha valakiről úgy Thaly Kálmánról el lehetett mondani azt, hogy ismerte tárgyát annak legapróbb részletéig, hogy kifürkészte e kor mozgató erőinek, egyéniségeinek legtitkosabb rugóit és felkutatta e korszak szereplő egyéneinek történetét egész a legkisebb adatig. Alig van hazánknak számbavehető köz- vagy magánlevéltára, könyvtára vagy gyüjteménye, melyet fáradhatatlan szorgalommal át ne buvárolt volna, hogy összehordja az épitőanyagot, melynek segélyével Rákóczi Ferencz szabadságharczának története felépüljön. Egész hosszu életét erre a czélra szentelte, s alig van hazánk történetének még egy korszaka, melynek oly bőséges irodalma, közrebocsátott forrásanyaga volna, mint a Rákóczi korszakáé. Nem pusztán sablonszerü frázis, ha azt mondjuk, hogy Thaly Kálmán munkái, forráskiadványai egymaguk egy egész könyvtárt alkotnak. A sors nem engedte meg, hogy Rákóczi Ferencz korszakának összefüggő történetét Thaly Kálmán tollából birjuk. Kiterjeszkedett ugyan kutatásaiban a Rákóczi korszak majdnem minden egyes időszakára, szereplőire, eseményeire, de összefüggő monografiáját e kornak nem az ő tolla irta meg. Nagy munkája, a Székesi gróf Bercsény család története is, mely Bercsényi Miklós életének keretében voltaképen Rákóczi szabadságharczának törtei nete lett volna, befejezetlen torso maradt.

A gyászban, mely Thaly Kálmán elhunytával a hazai történettudományt érte, társaságunk is mély megilletődéssel osztozik. Egyike volt ő azoknak, kik évtizedek óta tagjaink sorába, az igazgatóválasztmány kötelékébe tartoztak. Munkálkodásunkban eleitől fogva tevékenyen közremüködött ; mint igazgató választmányi tag, ha a fővárosban időzött, ritkán mulasztotta el, hogy üléseinken részt vegyen, mint munkatárs nem egyszer kereste fel folyóiratunkat dolgozataival. Tanulmányai, melyeket folyóiratunkban közzétett, kutatásai tárgyának megfelelőleg majdnem kizárólag a Rákóczi-kor családtörténetét és heraldikáját ölelték fel. A Rákóczi-ház nemzedékrendjéről, az utolsó Rákóczi herczeg haláláról és annak körülményeiről szóló tanulmányai történelmi kutatásainak genealogiai eredményeit foglalják össze és tisztázzák a fejedelmi ház családtörténetét. Heraldikai és sphragistikai tárgyu dolgozatai a nagy fejedelem osztogatta czimereknek, hazai heraldikánk e ritka emlékeinek ismeretéhez szolgáltatnak becses adalékokat. Genealogiai tanulmányainak körébe vonta Rákóczi korszakának egyes kiválóbb családjait is, ilynemü tanulmányai a gróf Bercsényi, a Bottyán, az Esterházy stb. családok történetére vonatkoztak. E korszakon kivül álltak tanulmányai a Petneházy családról, továbbá az Udvardi Kossuth családról. Utolsó dolgozata, mely folyóiratunk mult évi folyamában látott napvilágot, szintén a Rákóczi korszaknak volt szentelve, a fejedelem adományozta nemeslevelek számát gyarapitotta egy ujabbal, egyuttal érdekes adalékokat nyujtva a nagy fejedelem alakjának nemzetközi vonatkozásaihoz, összeköttetéseihez.

Immár ő is befejezte hosszu, eredménydus életpályáját. Pihenni tért ő is, a ki mig élt, a pihenést nem ismerte. Eltávozott körünkből örökre, de szelleme itt maradt közöttünk munkáiban s a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság mindenkor igaz kegyelettel fogja megőrizni Thaly Kálmán emlékét.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya október hó 14-én tartotta a nyári szünet után első ülését, melyen *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt jelen voltak: *Barabás Samu*, *id. Bánó József*, *Emich Gusztáv*, *Horváth Sándor*, *Kollányi Ferencz*, *Komáromy András*, *Makay Dezső*, *Ortvay Tivadar*, *Pettkó Béla*, *Reiszig Ede*, *id. Szinnyei József*, *Tóth-Szabó Pál*, *Zsilinszky Mihály* ig.-vál. tagok, *Áldásy Antal* titkár és *Szabó László* jegyző.

Elnök az ülést megnyitva, napirend előtt meleg szavakkal emlékezett meg arról a sulyos veszteségről, mely a társaságot Thaly Kálmán ig.-vál. tag elhunytával érte, ki évtizedek óta helyet foglalt az ig.-választmányban, a társaságot a maga elé tüzött czélok elérésében buzgón támogatta, és szakszerü dolgozatainak hosszu sorozatával gyarapitotta a társaság folyóiratát és a heraldikai és genealogiai irodalmat. Jelentette, hogy az elnökség a gyászhir vétele után táviratilag fejezte ki a társaság részvétét az elhunyt testvéröcscse előtt, intézkedett, hogy az elhúnyt ravatalára diszes koszoru helyeztessék, a temetésen pedig a társaság több tagjával együtt személyesen képviselte a társaságot. A igazgató-választmány mély megilletődéssel fogadta a hirt Thaly Kálmán elhunytáról, az elnöki előterjesztéseket tudomásul vette, a veszteség feletti gyászának és részvétének az ülés jegyzőkönyvében kifejezést adott, elhatározta, hogy az ülésből kifolyólag az elhunyt öcscséhez részvétiratot intéz és kimondotta, hogy az elhunyt emlékének emlékbeszéd megtartásával áldoz, melynek elmondására Ortvay Tivadar ig.-vál. tagot kérte fel.

Ezután Holub József évd. tag olvasta fel értekezését a Kisasszonyfalvi Istvánffy család őseiről, mely a Turulban fog megjelenni.

A nagy tetszéssel fogadott felolvasás után titkár bemutatta a Farnasi családnak 1417. évi, a Gathali családnak 1431. évi, a Hegyi családnak 1508. és a Vásárhelyi családnak 1526-iki czimeresleveleit.

Uj tagokul jelentkeztek, alapitó tagul 400 korona alapitványnyal a *gróf Károlyi nemzetség levéltára*, Budapest, évdijas tagokul 1909-től *Bogyay Jenő* árvaszéki ülnök Kaposvár, aj. Sárközy Imre, *Győrössi Csepreghy Jenő* huszárfőhadnagy Budapest, aj. a titkár, *dr. Ferenczy Tibor* törvényszéki jegyző Arad, aj. Hertelendy László, *dr. Hódossy Sándor* ügyvéd Budapest, aj. Pettkó Béla, *dr. Molnár Árpád* kir. járásbiró Nagykikinda aj. Horváth Sándor, *Iglói Szontágh Hugó* kir. itélőtáblai biró Nagykikinda, aj. Horváth Sándor, 1910-től kezdve a *Komárom vármegyei könyvtár* aj. a titkár, a kik a társaság tagjaiul megválasztattak.

Ezután titkár jelentette, hogy az igazgató-választmányban egy tagsági hely van üresedésben, melyre az alapszabályok rendelkezései szerint az ajánlások irásban, a nagygyülést megelőző ig.-választmányi ülést megelőző napig, jelen esetben nov. 24-ig adandók be a titkári hivatalba. Felhivja az ig.-vál. tagok figyelmét arra, hogy ugyanigy történik az ajánlás a levelező tagsági helyekre is.

A folyó évi nagygyülés idejét az ig.-választmány a folyó évi deczember hó 1–15-ig terjedő időre egy az elnökség által később meghatározandó napra tüzi ki, a részletes napirend a novemberi ig.-választmányi ülésen fog bemutattatni.

A Beszterczebányai Történeti és Régészeti Társulat az ottani múzeum megnyitása alkalmából tartandó diszközgyülésre a társaságot is meghiván, az ig.-választmány üdvözlő sürgöny elküldését rendelte el.

A szokott pénztárnoki jelentés a pénztárnok betegsége miatt nem volt előterjeszthető. Másodelnök ezzel kapcsolatban bejelentette az ig.-választmánynak, hogy a pénztárnok betegsége idejére a pénztárnoki teendőket ideiglenesen a titkár fogja ellátni.

Több tárgy nem lévén, elnök a jegyzőkönyv hitelesitésére *id. Szinnyei József* és *Horváth Sándor* ig.-vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

SZAKIRODALOM.

A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. Szerkeszti Erdélyi László dr. V. kötet. A pannonhalmi főapátság története. Ötödik korszak, a magyar Szent-Benedek-rend megerősödése és bukása az állami mindenhatósággal szemben 1709–1802. Nagy részét irta Németh Ambrus dr., győri benczés főgimnáziumi tanár. Budapest, Stephaneum nyomda r. t. 1907, 917 + 1 lap, képekkel.

Hazánk történetében is fontos száz esztendő viszontagságairól számol be a benczésrend történetének ezen kötete. Az első királyunk alapitotta nagy monostor multja ebben az időben is szoros kapcsolatot mutat az ország viszontagságaival: a török járom lerázása után a közállapot fejlődésnek indul, a melyre József császár rövid uralkodása nagy csapást mér, a hogy a benczések anyagi és erkölcsi megerősödését derékban szeli ketté a feloszlató rendelet.

A XVIII. századi korszellem hatásáról az országra

és a rendi viszonyokra irt néhány lapnyi bevezetés után, a mely mintegy vázlata a munka tartalmának, további 12 fejezetben szól a könyv a főapátság történetéről.

Három főapát áll a vázolt időben a rend élén, Göncz Czelesztin, Saighó Benedek és Somogyi Dániel. Közülök Saighó alatt éli a monostor a legmozgalmasabb napokat, a mig a főapát kifelé védi a rend érdekeit, otthon szerzetestársai lázadások utján tudják főnöküket visszaéléseinek abbanhagyására kényszeriteni.

Fontos fejezetei a munkának a főapátság egyházjogi és közjogi helyzetéről szólók. Az első élénk szinekkel — természetesen mindig rendi szempontból felfogva — világitja meg azt a sok küzdelmet, a melyet a rend megviv a győri püspökséggel és az ország primásával a főpásztori joghatóság kérdései miatt, a királyi hatalommal a főapát választójoga, Somogy vármegyével és a veszprémi káptalannal a somogyi tized megtarthatása érdekében.

A közjogi helyzetről szóló rész röviden, az eddigi kutatások eredményét összefoglalva tárgyalja a történetirodalomban szintén sokat vitatott kérdést, milyen hely illette meg a főapátot az országgyülésen, miért látjuk több esetben az alsó tábla tagjai között. A Turul olvasóit érdekelni fogja ebben a fejezetben az a rész, mely a füssi prædialis nemesek jogairól, ez ügyben tartott vizsgálatról szól, a mely néhány érdekes adalékkal járul az egyházi nemesség helyzetének és jogi viszonyainak megismeréséhez.

Nem kevésbbé érdekes részleteket találhat a mű olvasója, a főapátság plébániai, tized- és vámjövedelmei, birtokai, épitkezései és hadügyi terheiről szóló fejezetekben is.

Az egykoru benczés irodalom nagy részét Zoltványi Irén, Sörös és Erdélyi állitották össze. Bőven beszámol ez a rendtagok egyházi és világi irányú irodalmi munkásságáról, a vitatkozásokról, a rend egykoru iskolaügyéről. Könyvtára volt a fiókapátságoknak, a főmonostornak. Az utóbbiban a XVII. század második felében aránylag sok könyv van, 2318 kötetnyi. Ezt a XVIII. század folyamán is gyarapitják, de a főapátság leégése, továbbá a Rákóczi-kor mozgalmai között tetemes könyvanyag elpusztult. A mikor a rendet feloszlatták, a tulajdonában volt kéziratok- és nyomtatványoknak csak a java ment át az egyetemi könyvtár állagába, a többit Schwandtner abban a hitben, hogy a rend úgy is mielőbb visszaállittatik, tehát a bekebelezés felesleges munka lenne, elárvereztette.

A rendtagok belső életéről, ruházatáról és külső hatásukról szóló részből az olvasó maga elé tudja képzelni a főmonostorban élők mindennapi foglalkozását, teendőit, az egész szerzetes társaságnak az ujabbkori életmódhoz alkalmazott hivatását és annak teljesitését. Ezek közé tartozott a konvent hiteles-helyi működésének felelevenitése is.

A török hódoltság korában ugyanis a pannonhalmi konvent nem adott ki okleveleket, a levéltárt is Győrben őrizték. Saighó főapát 1722-ben inditja meg a mozgalmat, hogy a konvent részére az oklevélkiadás jogát visszaszerezze, a mi eredménynyel jár, a törvényhozás hozzájárul a rend kivánságához. Az 1724-ben Pannonhalmára visszaszállitott és ott rendezett levéltár nem marad sokáig ott, a feloszlatás után a kancellária rendeletére 1787-ben a királyi kuriai, majd 1790-ben a győri káptalani országos levéltárban helyezték el.

A mű utolsó fejezete röviden megemlékezik a felosztás előzményeiről, azután vázolja a monostor helyzetét a vallásalap birtoklásának ideje alatt 1802-ig.

A feldolgozott fejezetekhez csatolt függelék a komáromi, győri és pápai templomok multját foglalja össze, az akkori rendtagok névsorát adja, mig az oklevéltár 51 darabja az apátságot illető fontosabb okiratokat s a feloszlatásnál felvett érdekes leltárakat foglalja magában.

A kötetet az előbbiekhez hasonló jó név- és tárgymutató egészíti ki. A hazai történetirás szempontjából is igen értékes kötet ügyes szerkesztése és fényes kiállitása méltó tanujele az irók munkásságának s a főapátság nemes áldozatkészségének.

Olvasgatása közben úgy láttam mégis, hogy a kétségtelenül minden szempontból érdekes részletek összefüzése a hazai történettel nem eléggé mélyen járó ; a feloszlatás körülményeiről bár többször is szól, nem ad a mű arányaihoz mért teljes képet. József császár politikájáról csak elitélő véleményt nyilvánit, a ki a szerzetes rendeket pusztán materialismusból és a mult iránti érzéketlensége miatt oszlatja fel. Ha az idézett kevés forrásnál többet elolvas az iró talán más véleményre jut. Abban mindnyájan egyetértünk, hogy József intézkedései alkotmányellenesek voltak, de hogy nem pusztán materialis eszmék hatása alatt cselekedett, mutatja, hogy az embertársaik ügyével az akkori kormányzás szempontjából is méltánylandó módon foglalkozó rendeket (piaristák, irgalmasok) nem oszlatta fel, a mult hagyományaitól pedig szükségszerüen el kellett tekintenie, mert a kiket szép szerével akart ujitásainak megnyerni, ellenszegültek. A rendek feloszlatása nem czél volt előtte, csak magasabb törekvései elérésére szolgáló eszköz, a melyeket alattvalói érdekében, de azok hozzájárulása nélkül akart megvalósitani, azért mondtak felette kárhoztató itéletet.

A műhöz csatolt képek emelik annak értékét. Kivánatosnak tartanám, ha a pecsét- és arczképeket a

közlés czéljaira némileg átjavittatná a szerkesztőség. Saighó arczképe pl. a háttér retouchirozásával sokkal szemlélhetőbb volna. *B. Sz. L.*

A Péchujfalusi Péchy-család levéltári lajstroma, a család megbizásából szerkesztette dr. Gárdonyi Albert. Budapest 1909, VI, 2, 453 + 1 lap.

A Péchyek családi levéltárának negyedfélezer darabjáról szóló lajstroma fekszik előttünk gondos összeállításban. A levéltár maga kevés köztörténeti becsü darabot tartalmaz; az árpádkoriak 1209-ből kezdődnek ugyan, de tulajdonképen 1296-ból való az első eredeti oklevél, a többi átirat vagy (feltünően sok) hamisitvány. Ez oklevelek a Tarkőiek sárosmegyei birtokaival kerültek a Péchy-család tulajdonába. Ismeretes, hogy a Tarkőiekre vonatkozó oklevelek legtöbbje a Berzeviczy-levéltárakban van meg.

Az ujkorból való a levéltári darabok legtöbbje, ezek is majdnem kizárólag magán- vagy birtokjogi feljegyzések, nyugták, kötelezvények. Érdekesebb tartalmu levélre alig akadunk, egyéb értékes okiratra még kevésbbé, a Rákóczi-éveket alig világitja meg egy-két darab, az 1848/49-es harczot pedig egy se. A kivonatok 1897, illetőleg 1906-ig terjednek.

Gárdonyi a reá váró feladatot jól oldotta meg, a sokszor nehezen kihámozható tartalmat, bár gyakran csak egy-két szóval, de érthetően tünteti fel.

Abbeli véleményét, hogy a családi levéltárakat a Múzeumban nem kellene időrendi egymásutánba szétszedni, nem osztom. Azzal a ténynyel, hogy a család a levéltár őrizetét és kezelését a Múzeumra, Országos vagy más közlevéltárra bizza, annak anyagát a tudományos kutatás számára felajánlja. Már pedig tény az, hogy az igy átadott levéltáraknak többnyire nincs használható mutatója (a melyiknek volt, a Múzeum nem bontotta meg az eredeti elrendezését), másrészt mindegyik más-más szempont (személyek, birtokok, perek, az iratok neme, értékessége stb.) szerint lévén csoportositva, minden kutatónak az egész levéltárt át kellene néznie, hogy a reá nézve fontos darabokat meglelhesse. Szükség van tehát egységes kezelésre, a milyennek egyedül az időrendi egymásután fogadható el, a melyen belől megkülönböztetjük az eredetieket és másolatokat, az okiratokat és magántermészetü leveleket. Ha azután valaki a család történetével behatóbban akar foglalkozni, annak a mult századokban többnyire fiscalisok és gazdatisztek által készitett beosztás és mutatók úgy se nyujthatnak számbavehető segitséget.

A munkának megemlithető fogyatkozása, hogy az irodalmi szempontokat figyelmen kivül hagyja, nagy örömmel látná benne pl. minden kutató, ha megjelölte volna, hogy főleg a középkori oklevelek ki vannak-e már adva, és hol?

A tulajdonnevek kiirásában, mint irja, nem járt el egyöntetüen, ott javitott, a hol nagyon szükséges volt. Ugy vélem sokkal helyesebb, ha vagy az eredeti helyesirás szerint irja ki, vagy a mai olvasási módot követve, bár leghelyesebbnek a kettő egyesitését tartom. Mert csak nem tartja a szerző se helyesnek, hogy pl. Gödöllőt meghagyta Gedellő-nek (136. l.).

Némi következetlenség az is, hogy a XVII. század végéig kiirja, hogy az illető oklevél papirra van irva, noha akkor már a hártyára irt a ritkább, továbbá a protocollumot hol igy, hol h-val irja. Ellenben helyesnek tartom, hogy a középkoriakon látható ép pecsétek köriratát is megemlité, a mit a pecsét képére nézve is megtehetett volna.

A lajstromban foglalt iratok a Péchyeken kivül a családdal házasság utján rokonságba jutott és egyéb, főleg sárosmegyei családokról tartalmaz adatokat. A ki e megye története, a Berzeviczy, Dessewffy, Dobay, Kapy, Kellemesy, Kún (Rosályi), Pongrácz, Roskoványi, Szentiványi, Tarkői és Vay-családok közép- és ujkori viszonyai iránt érdeklődik, az izlésesen kiállitott munkát haszonnal forgathatja.

B. Sz. L.

A Csermenyek és a parasztság büntető bíróságai a XVI. és XVII. századokban. Történelmi tanulmány, irta Rudnay Béla. Budapest, 1909.

Alig egy év alatt már a második terjedelmes családtörténeti tanulmányával igazolja szerzőnk, hogy egyes, különösen felvidéki, ritka teljességben megőrzött családi levéltáraink gondos átkutatása még mindig mily becses adatokat vet felszinre Karácsonyi és Wertner régi magyar nemzetségekről irt alapvető műveinek kiegészitésére. Jelen dolgozatában, legnagyobbrészt gazdag családi levéltára felhasználásával azon családok multjával foglalkozik szerzőnk, melyek a nyitravármegyei Csermen (ma Csermend) község birtokában váltották fel egymást. Első közülök az egy évtizeddel a tatárjárás után már több összeköthetetlen ágazatban «de villa Chermel», «de Chyrmyl», majd később «de genere Chermen» néven feltünt s 1373-ban már egész vonalán kihalt nemzetség, mint ilyen egyike a legjelentéktelenebbeknek. Alig két falura terjedő birtokának egy részét már a XIII. században a Ludány nemzetség egy ága szerzi meg, majd kevéssel utóbb mindkettőt kiszoritja a Divék nemzetség, melynek divéki ágából való Ellős mester (ő és három hasonnevü utódának Ehelleus, Elleus, Ecleus, Elyws, Eliás alakban előforduló neve érdekes összezavarása a középkori onomasticonunkban egyaránt gyakori Achil-

les és Elias-Illés neveknek) lett megalapitója az ujabb Chermeni vagy néha Chermendi-nek nevezett családnak. E család három századra terjedő, részletes, oklevelek alapján megirt multja köztörténeti jelentőségü mozzanatot egyáltalán nem tartalmaz. A Divék nemzetség ezen ága egyetlen kiemelkedőbb alakot sem tud felmutatni. Egész szereplésük egymással s a leányágon rokon családokkal való pereskedésekben, szomszédokon való hatalmaskodásokban merül ki. Szerzőnk ezek daczára egész művén át élénk érdeklődésben tudja tartani olvasóját, nagy jogtörténeti tudással kimeritően foglalkozván a családnak az uriszék, megye és kir. Kuria előtt folyó legkülönbözőbb természetü pereivel, úgy hogy műve az eléggé feldolgozatlan XVI. és XVII. századi magyar per- és büntetőjog története szempontjából is nagyértékü. — A Csermeni család utolsó tagjának, Ambrusnak, 1589-ben esett meggyilkolása, illetve Baranyay-Csermeni Mihály gyilkos szolgájának rövid uton való kivégzésével kapcsolatban egész tanulmánynyá bővült fejezetben foglalkozik a szerző a parasztok bünügyeiben való azonkori itélkezéssel s a parasztvármegyével. Műve ezen részének bővebb ismertetése nem tartozhat folyóiratunk keretébe, csak végeredményként emlitjük meg, hogy ezen érdekes XVI—XVII. századi rendőri intézmény magvát sikeresen keresi a Dózsa lázadás folytán hozott 1514 évi törvényekben, ő szolgáltatja Nyitra vármegye jegyzőkönyveiből a parasztvármegyére vonatkozó legkorábbi adatokat s az által, hogy müködését egész sor pernek részletes leirásaival világitja, Gyárfás Istvánnak és Osváth Pálnak ezen intézményről irt tanulmányaihoz értékes pótlékot ad.

Műve hátralevő részében külön fejezeteket szentel a Csermeniekkel leányágon rokon családoknak. Ezek már a fiág kihaltának közeledtével kezdik magukat befészkelni a csermeni birtokba, sőt birtokjoguk erősitésére némelyikük — mint a Baranyayak — a Csermeni nevet is felveszik. Baranyay Mihály és János 1582 körül «Csermeny» név alatt kapnak czimereslevelet. Az eredeti armálist nem ismerjük, csak annyit tudunk róla, hogy Nyitra vármegye 1582 jun. 14-én tartott közgyülésén hirdették ki. A Baranyayak birtoklása Csermenen nem volt hosszu idejü. Nyomukban csakhamar más, leányágon rokon családok, mint az Onoryak, Váczyak, Ernyeyek, Viczmándyak s végül ezek is eladogatván birtokaikat, a Divék nemzetség egy életerősebb hajtása, az Újfalussyak következtek. Mindezen családok leszármazását és multját részletesen ismertetvén szerzőnk, külön pótlékban foglalkozik czimereikkel is, főkép azokéval, melyektől családi levéltárában czimeres gyürüspecsétet talált.

A régi Csermeni család a Divék nemzetség közös czimerét: a fa alatt jobbra lépő medvét használta. Csermeni Tamás fia Mihály és IV. Ellős társszerzőként emlitve vannak Zsigmond királynak 1415. évben Divék nemzetségbeli Kisbossányi Márton számára, birodalmi formában kiállitott czimereslevelében, de — mint tudjuk — az oklevél közepén a czimer helye sajnos üresen maradt, s igy csak sejtjük, hogy ebbe is a medvés czimer volt szánva. Itt emlitem meg mellesleg, hogy a fa alatt ballagó medve, bármennyire is belevágna a Zsigmond adományozta czimereslevelek heraldikájába, nem az ő adománya, régibb eredetü. Teljesen ilyen czimerképet láttam a muzeumi levéltár törzsanyaga egy XIV. század második feléből való megyei kiadványának gyürüspecsétjén. A Baranyayak a Csermeni névvel együtt azok czimerét is felvették. Mint emlitettük, 1582 körül kelt armálisuk holléte ismeretlen, de nagyon valószinü, hogy ebbe is a Divékek ősi czimerét kérték, mit abból is gyanithatunk, hogy pár évre rá 1588-ban Baranyay-Csermeni János a medvés czimert használja gyürüspecsétjén. Nagyon érdekes a rokon Váczy és Bábindáli családok majdnem egyező, jelenetes czimere. Élénken emlékeztet a XVI. század első felében oly gyakran adományzott török-magyar párviaskodást vagy ilyesféle jeleneteket mutató czimerekre. Mindkét család több tagjának gyürüspecsétjén a pajzs sarkában hanyatt fekvő, turbános vagy sisakos török vitézen térdeplő, azt mindkét kezével leszoritó, jobbra fordult magyar vitéz látható. Megemlitendő, hogy Nyitra vármegyének 1550-ből való czimere is némi változtatással ezt a jelenetet mutatja. Az Ernyeyek 1 vagy 2 nyillal átlőtt szivet, az Onoryak három nyilvesszőt legyezőszerüen tartó kart használtak czimerképül. Tarnóczy Boldizsár gyürüspecsétjén látható czimer a családnak III. Ferdinándtól 1647-ben kapott czimerétől erősen eltér. Ezeken kivül még néhány más nyitramegyei család czimeres gyürüspecsétje mellett, a csermendi luth. egyház pecsétjét is bemutatja sikerült rajzban a szerző.

Érdemes dolgot végzett szerzőnk midőn záradékul, művének bő névmutatójához a szóba került jogi esetek és kifejezések mutatóját csatolta.

Jakubovich Emil.

Jahrbuch der k. k Heraldischen gesellschaft «Adler». Neue Folge. Neunzetner Band. Wien, 1909.

A bécsi cs. kir. heraldikai társulat folyó évi évkönyve ismét változatos, gazdag tartalommal jelent meg. Heraldikai és genealogiai tartalmu dolgozatokon kivül egy minket köztörténeti szempontból érdeklő közleményt is találunk benne, melyre első sorban hivjuk fel szakköreink figyelmét.

E közlemény herczeg Odescalchi Arthur tollából származik, ki a körmöczbányai levéltárból a magyar

királynéktól származó leveleket teszi közzé, ellátva azokat ott, hol szükséges, hosszabb-rövidebb magyarázattal. Közleménye összesen 25 drb levelet tartalmaz, melyek három királynétól erednek, ú. m. Borbálától, Zsigmond király nejétől (9 drb), Erzsébettől, Albrecht nejétől, és Máriától, II. Lajos feleségétől, illetve özvegyétől (6 drb), végül egy levél Frigyes császártól, melyben Körmöczbányával tudatja, hogy V. Lászlót oltalmába fogadta. A levelek nagy része német nyelven van irva, Borbálától és Máriától 1—1 latin levelet találunk a közleményben. A levelekhez füzött magyarázatok, megjegyzések leginkább a bennök említett egyének élet- és nemzedékrendére vonatkozó adatokat tartalmaznak. A Borbálától és Erzsébettől származó levelek közül nehány a Giskra-féle husszita mozgalmakról is említést tesz, s mint ilyeneket e kor politikai történetirója is köszönettel fogja venni. Különben a levelek tartalma kulturtörténetileg is érdekes és a városok viszonyára az uralkodóhoz becses adalékokat szolgáltatnak. A Mária királynétól származó levelek a mohácsi vész utáni időből valók, az 1528—1547-ig terjedő évekből. Mária férje halála után is megtartotta magyarországi birtokait és a magyarországi bányavárosoktól huzott jövedelmeit. Innen magyarázható meg levelezése Körmöczbányával Érdekes 1547 deczember 17-én kelt levele, melyben a város lakóinak lelkükre köti, hogy ne feledjék el német származásukat és ne adják fel azt a régi kiváltságukat, mely szerint csakis német származásu nyerhet engedelmet a Körmöczbányán való letelepedésre.

Ghyczy Pál a Nagyjeszeni Jeszenszky István czimereskönyvét ismerteti, melynek magyar vonatkozásu részleteiről folyóiratunk jelen füzetében értekezik. Czimeres emlékkönyvekről szól Pösinger Bernát czikke is, a kremsmünsteri apátság könyvtárában őrzött legrégibb emlékkönyvekről, a XVI., illetve a XVII. századból, melynek egyikében, mely régebben Petrus a Magier tulajdonát képezte, magyar kézből származó bejegyzést is találunk, Erdődi Pálffy Miklóstól. E közlemény különben csak röviden ismerteti az utóbbi emlékkönyvet, melynek közzétételét szerző kilátásba helyezi.

Heraldikai tárgyu még Hauptmann Felix értekezése Matthäus de Paris Historia minor-ának czimereiről, melyhez hat tábla rajz is járul. Ez az 1250—1253 körül készült munka, a mely kivonat szerzőnek Historia major munkájából és a mely az 1067—1253-ig terjedő időszakot öleli fel, heraldikai jelentőségét abban leli, hogy szerzője az általa említett kiválóbb személyeknek szines czimereit is belefestette munkájába és igy munkája a heraldika kutforrásai között, tekintve azt, hogy ebből az időből festett czimerek nagyon ritkák, tekintélyes helyet foglal el. Tárgyánál, illetve tartalmánál fogva az értekezés kevésbbé érdekel minket, magyar vonatkozásokat nem találunk, de az általános heraldikára való fontosságát tekintve, felhivjuk reá szakköreink figyelmét. Sisakot Matthäus de Paris nem ad, csakis a czimerpajzsokat közli, egy részük szinezés nélküli, s ott, a hol az illető személyek haláláról beszél, a czimerpajzsot megforditva ábrázolja. Munkájának heraldikai fontossága, mint azt Hauptmann, vizsgálódásainak eredményét összefoglalva megállapitja, abban rejlik, hogy a közölt czimerek nem nemzetségi czimerek, hanem azok a czimerek, melyeket az illető személyek tényleg viseltek. Ezzel a czimerhasználatra az egyes családokon belül becses adatokat nyertünk, becses továbbá munkája azért is, mert megmutatja, miszerint az angol heraldika abban az időben megfelelt a többi európai államok heraldikájának, a mi viszont a heraldika közös eredetére enged következtetést vonni. Különösen érdekesek azok az adatok, melyeket Paris heraldikai adataiból a német, illetve a császári czimerről, Franczia-ország, a Provence stb. czimereiről, továbbá a korabeli czimerszokásra, a czimertörésekre stb. találunk. Adataiból például megállapitható, hogy a templarius rend czimeréül a feketével és fehérrel osztott pajzs tekinthető.

Az évkönyv genealogiai tárgyu dolgozatai között báró Haan folytatja az előző füzetekben megkezdett közleményét az alsó ausztriai tartományjogi iratokból merithető genealogiai adatok közlését az 1762—1859 közti időkből, melyek között magyar vonatkozásu adatokat is találunk. Ezek az iratok, az u. n. «Sperr-Relationen» a régi tartományi marsalltörvényszékből alakult hivatalok iratai, melyek jelenleg a cs. k. Landesgericht levéltárában őriztetnek. E hivatalnak az összes Alsó-Ausztriában élő nemesek alá voltak rendelve. A «Sperr-Relationen» a mai hivatalos halotti felvételi iratoknak felelnek meg. Höfflinger Henrik a St. Pölten városa nemességének 1643-ból származó hivatalos jegyzékét közli, Kekulé von Stradonitz a meggyilkolt Sándor szerb királynak 16 ősre terjedő családfáját közli. Bosisio-Thurntaxis Sándor Goritiensia czimen összefoglalja éveken keresztül a görzi nemességre vonatkozólag tett tanulmányait, összeállitja a görzi tartomány egyházi és világi archontologiáját és a görzi nemesi családok jegyzékét. E genealogiai tartalmu dolgozatokra, minthogy azok a magyar genealogiai irodalmat közelebbről nem érdeklik, a mennyiben Haan báró közleményét kivéve, magyar vonatkozást nem tartalmaznak, bővebben nem terjeszkedünk ki.

—*y*.

M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

M. KIR. ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

BERTALAN MODRUSI COMES.

I.

A *Frangepán-Oklevéltár* szerkesztésével és sajtó alá rendezésével foglalkozván, nem állhattam ellen a kisértésnek, hogy Bertalan comesről, kit tudvalevőleg III. Béla 1193-ban Modrussal megajándékozott s a magyar történetirók általában véve a XII. század második felében élt *vegliai comes*nek tartanak, családtörténeti szempontból én is meg ne emlékezem.

Legyen szabad mindenek előtt a kérdéses tárgyra vonatkozó s azzal kapcsolatos adatokat egyenként ismertetnem.

Az idevágó oklevelek közül a legelső szerint a vegliabeliek Domokos püspökkel az élükön Duim comest 1133-ban felhatalmazzák, hogy a város jövedelmei felett szabadon rendelkezhessék.[1]

Később 1153-ban Péter püspök *domini Doymi veglensis felicis comitis* tanácsára, a nevezett comes megboldogult felesége Mária asszony lelki üdveért Vegliában a benczések számára kolostort alapit.[2]

A következő, 1163-ban kelt oklevél már néhainak mondja Duim comest és azt beszéli, hogy halála után Vitalis Mihály velenczei doge Veglia vármegyét fiainak: II. Bertalannak és I. Guidónak adta bérbe.[3]

Abban az 1186-ból datált oklevélben, mely szerint János vegliai püspök az odavaló szent János egyházat tanuk előtt a velenczei benczésrendnek adományozta, egyik tanu szószerint ezeket mondja magáról: *Ego Bartholomeus frater comitum testis sum.*[1]

Egy kapufelirás szerint a vegliai vár börtönet *Bartholomei ac Widonis comitum veglensium* idejében 1191-ben kezdették épiteni.[2]

Két évvel később 1193 szept. 24-én *M.*[3] *filius comitis Bartholomei de Veglia testis* irja alá azt a hitlevelet, melyet Dandolo Henrik velenczei doge a város kiváltságainak épségben tartásáról adott az arbeieknek.

Általánosan ismeretes III. Bélának 1193-ban kelt adománylevele, mellyel Modrus vármegyét Bertalannak adományozta. Ebben egyszerüen *comes*nek nevezi kedvelt hivét a király s egyebek között azon kiváltsággal is felruházza, hogy ha magtalanul találna meghalni, *unus ex filiis fratrum ipsius* legyen Modrusban az örököse.[4]

[1] Smičiklas: Codex dipl. regni Croatiae II. köt. 42. l. Egyébiránt az idézett okleveleket kivonatosan felvettük a készülő Frangepán-Oklevéltárba is.

[2] Smičiklas i. m. II. köt. 74. l.

[3] Smičiklas i. m. II. köt. 94. l.

[1] Smičiklas i. m. II. köt. 204. l.

[2] Smičiklas i. m. II. köt. 392. l.

[3] Smičiklas i. m. II. köt. 261. l. Kukuljevics: Codex dipl. II. köt. 167. l. az M. siglát *Marcus*nak oldja fel. Bertalannak azonban Márk nevü fia nem volt. Hanem volt Guido, kit néha *Wido*nak is irnak az oklevelek. A kezdő W az M betüvel a középkori oklevelekben igen könnyen összetéveszthető. Ennélfogva az M betüt hibás olvasásnak tartom s a *Wido* név kezdő betüjét sejtem benne.

Különben is a Márk név a Frangepánok családjában a XIV. század előtt nem ismeretes.

[4] Kiadva fényképben is: Vjestnik hrv. zem. arkiva 1899. évf. 38. l. Fejérpataky: III. Béla király oklevei 21., 31. ll.

Szükségesnek tartom külön is kiemelni, hogy Ker-

Egy másik, 1198-ban kelt oklevélből azt olvassuk, hogy a velenczei köztársaság követe 1197 julius havában maga elé hivatta *Bartholomeum veglensem comitem nuper defunctum* az adófizetésben hanyag vegliabeliekkel együtt s ez utóbbiakat a nevezett comessel szemben birságon marasztotta.[1]

Ismét egy másik, 1199-ből datált oklevélből megtudjuk, hogy az 1198 május táján elhalt Bertalant még azon év juniusában a fiai: II. Guido s a még törvényes kort nem ért Henrik, továbbá ezeknek *consanguineusa* János követték Veglia birtokában.[2]

Álljunk meg itt egy kissé.

Az elébb elmondottakból tudjuk, hogy Bertalan és Guido együtt birták a velenczeiektől Vegliát. Ha már most azt látjuk, hogy Bertalant a fiai s ezek rokona váltják fel 1198-ban a sziget uraságában: világos, hogy Guido sem élt már. Ha pedig Bertalan 1197-ben is csak egyedül szállott perbe a vegliabeliekkel: feltehetjük, hogy Guidót 1193 szept. 24-ike és 1197 juliusa között érte utól a halál.

A mi Jánost illeti, nem tudjuk, hogy kinek volt a fia. Az összes tudósitások hallgatnak erről. De maga a vérséges összeköttetést kifejező *consanguineus* mutatja, hogy közelrokona volt a Bertalan comes fiainak. Ha már most azt is figyelembe vesszük, hogy Duim comes és fiai példájára a családban később is apáról fiura szállott Velencze jóvoltából hübérként Veglia: csaknem holt bizonyossággal állithatjuk, hogy I. Guido volt az apja. Különben testvérét is ismerjük. Martinuciusnak hitták. De csak egyetlenegyszer találkozunk vele. Mikor nevezett János, továbbá Guido és Henrik *comites veglenses consanguinitatis vinculo connexi* Veglia birtokán 1232-ben a velenczei államtanács szine előtt hat évre megosztoztak, egyebek között azt is megfogadták, hogy ha jövőre egyenetlenség támadna közöttük, azt az itéletet, *quam Martinucius frater mei suprascripti comitis Johannis tulerit*, szentül meg fogják tartani.[1]

Menjünk tovább.

Ziani Péter velenczei doge 1213-ban János comesnek Veglia és Perdicchio szigetek öt évi hübéradójáról menedéket ád.[2] III. Honorius pápa pedig 1221-ben Henrik és Schinella vegliai comeseket a magyar királytól nekik adományozott Farra, Brazza, Curzola és Lagosta szigetekkel együtt a szentszék oltalmába fogadja.[3]

Egy 1229 évi följegyzés szerint János, Guido és Henrik vegliai comesek, a Dandolo Henrik dogeval 1198-ban kötött egyezségnél fogva a vegliai hübéradó fejében évenként négyszáztiz bizánczi aranynyal tartoztak a köztársaságnak.[4]

Guidóról és Henrikről utoljára 1232-ben van említés az oklevelekben. 1248-ban már néhaiak.[5] Henrik úgy látszik örökösök nélkül halt el. Ellenben Guidónak hiteles velenczei tudósitások szerint három fia maradt, ugymint Frigyes, III. Guido és III. Bertalan. Ezt azért emelem ki, mert IV. Béla 1242., és 1251 évi kiváltságlevelei[6] Jánost is a II. Guido fiának mondják. Ebből kétségtelen, hogy mind a két kiváltságlevél hamis.

Jánossal, mint élővel, még két oklevélben találkozunk. Egyik 1242-ből, a másik 1243-ból való.[7] Mind a kettő szerint spalatói podesta. E mellett az előbbi, az eddig viselt vegliai comesi czim elhagyásával modrusi és vinodoli comesnek is nevezi.

Azonban miképen Henrik, János comes is maradék nélkül költözött őseihez. Ezt abból következtethetjük, hogy Modrust és Vinodolt 1257-től kezdve II. Guido emlitett fiainak a kezén találjuk.[8] De meg kell állapitanunk, hogy a két uradalomnak a család egyik *vegliai* ágáról a másikra, nevezetesen a Bertalan comes utódaira való átháramlása a XIII. század első felében alig történhetett meg. Frigyes még 1248-ban is a *quondam Widonis vegliensis comitis* fia gyanánt

cselich, ki az adománylevelet legelőször kiadta, Bertalant vegliai comesnek irja s ő utánna Katona és Fejér is annak irják. De constatálom, hogy a *de Veglia* birtokos jelző sem az eredetiben, sem annak átiratiban nincsen benne. Ennélfogva a Kercselich önkéntes betoldásának kell tartanunk.

[1] Smičiklas i. m. II. köt. 298. l.
[2] Smičiklas i. m. II. köt. 316. l.
[1] Wenzel: Codex dipl. Arpad. XI. köt. 245. l.
[2] Wenzel i. m. XI. köt. 123. l.
[3] Smičiklas i. m. III. köt. 190. l.
[4] Wenzel i. m. XI. köt. 213. l.
[5] Smičiklas i. m. IV. köt. 356. l.
[6] Smičiklas i. m. IV. köt. 144., 442. ll.
[7] Smičiklas i. m. IV. köt. 155., 183. ll.
[8] Smičiklas i. m. V. köt. 56. l.

szerepel.[1] Ebből nyilvánvaló, hogy Guido fiai még nem birták a két uradalmat. Azonban már nem sokáig szükölködtek azok nélkül.

Frigyes testvére Guido 1257 márcz. 14-én a spalatói podesta czime mellett már a modrusi és vinodoli comesi czimet is viseli. E szerint János 1248 jun. 14. és 1257 márcz. 14-ike között szállhatott sirjába. Egyébiránt magbanszakadására mutat az is, hogy a velenczei köztársaság Veglia birtoka iránt 1260-ban egyedül a Bertalan comes egyenes ágon való leszármazóival lépett egyezségre.[2]

II.

Ha a chronologiai sorrendben ismertetett családtörténeti adatokat közelebbről vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy azok kettőnek a kivételével mind Duim comesre (1133—1163.), respective egyenes ágon való leszármazóira vonatkoznak, kik egymást felváltva egy egész századon keresztül a velenczei köztársaság vegliai hübéresei voltak. Nem is irták ezen idő alatt soha másképen magokat. *Csak 1242-ben kezdték — egy időre a «vegliai» elhagyásával — a modrusi és vinodoli comes czimet használni.*

Igaz, egy oklevél 1209-ből azt hirdeti, hogy II. Guido (a Duim unokája) volt a Bertalan comes örököse Modrusban.[3] Sőt egy másik 1223-ból való azt mondja, hogy Vinodollal együtt Modrusra is adománylevelet szerzett.[4]

Ezzel szemben elég reá mutatnom, hogy II. Guidót 1198—1232-ig testvéreivel együtt egyszerüen *vegliai comes*nek nevezik az oklevelek. Halála után se nevezték soha másképpen. Pedig ha valóban ő örökölte volna Modrust s ő is szerezte volna meg a családnak Vinodolt: — lehetetlen, hogy ne modrusi és vinodoli comesnek nevezze *vegliai helyett* az előbb idézett 1248-iki oklevél; holott az okleveleknek a velenczei krónikás tudósitását megerősitő hallgatásából bizonyos, hogy Veglia ebben az időben a családra nézve amúgy is el volt veszve.

E mellett az idézett két oklevél ellenmond egymásnak. Az 1209 évi szerint II. Guido Modrust örökli, az utóbbi szerint Vinodollal együtt adományba nyeri. Magában véve már ez a körülmény is gyanussá teszi a szóbanforgó oklevelek hitelességét. Ha pedig azt is tekintetbe vesszük, hogy hiteles oklevek tanusága szerint először a János kezén találjuk a két uradalmat s csak az ő halála után szálltak a Guido fiaira által: — világos, hogy silány hamisitványokkal van dolgunk. Sőt azon körülményből, hogy János után nem Frigyes, a nyilván legidősebb testvér irta magát először modrusi és vinodoli comesnek, hanem Guido — legalább úgy hozzávetőleg azt is megállapithatjuk, hogy a két oklevelet minden valószinüség szerint 1248 és 1257 között a nevezett III. Guido iniciativájára kohólták.

Ennek okát véleményem szerint abban kereshetjük, hogy János comes halála esetére Modrus felett szabadon nem rendelkezhetett. Az örökbefogadás kiváltsága kizárólag az adományos Bertalan személyéhez volt kötve. A választott utódot magtalansága esetén már nem illette meg. E tekintetben az 1193 évi adománylevél rendelkezése félre nem magyarázható. *Si iamdictus comes* — mondja az oklevél — *absque prole ingrederetur viam carnis universae, unus ex filiis fratrum ipsius... sub nostrae serenitatis dominio terram tranquille possideat et quiete.* János pedig nem hagyott egyenes utódokat maga után. — Ennélfogva a modrusi tartománynak törvény szerint vissza kellett volna szállani a királyra. Ezt a veszedelmet elháritandó, koholták vagy koholtatták a XIII. század közepe táján a kérdéses 1209 és 1223 évi okleveleket. A mi viszont igen könnyen érthető okokból maga után vonhatta a János comes örökbefogadásáról szóló oklevélnek egyidejüleg való megsemmisitését is.

Futólag emlitettem már elébb, hogy a család Vegliát a XIII. század derekán elvesztette. De érdemes egy kissé közelebbről is megvizsgálni a velenczei krónikásnak a megfosztatás okairól és körülményeiről szóló elbeszélését.

Azt mondja, hogy Bertalan vegliai comes, ki a köztársaságtól hübérbe birta a szigetet, birtokot kapván a magyar királytól, czimboráival együtt hozzá szegődött.[1] Mire a doge (Teupolo Jakab) minden méltóságuktól és joghatóságuktól megfosztotta őket s a fiát, Lőrinczet állitotta helyükbe.

[1] Smičiklas i. m. IV. köt. 354. l.
[2] Wenzel i. m. VII. köt. 528. l.
[3] Smičiklas i. m. III. köt. 95. l.
[4] Smičiklas i. m. III. köt. 244. l.

[1] Bartholomeus comes Veglæ cum consortibus suis, qui iuramento fidelitatis comitatum a venetis recogno-

Ez a tudósitás nem felel meg teljesen a valóságnak. Csak annyi igaz belőle, hogy a Frangepán-család a XIII. század közepén tényleg megszünt — legalább egyidőre — a signoria hübéresse lenni. Ellenben Bertalannak a sziget elvesztésével kapcsolatban való emlegetése a kritika szempontjából sulyos kifogás alá esik.

Hátrább kifejtem, hogy Bertalan vegliai s a korabeli hasonnevü modrusi comes két különböző személy volt. A ki Modrust s minden valószinüség szerint Vinodolt is kapta a magyar királytól, nem volt hübérese a velenczei köztársaságnak. Az előbbi pedig 1198-ban már elhalt.

De még tarthatatlanabbá válik a krónikás állitása, ha tekintetbe vesszük, hogy fiai és unokaöcscse még 1232-ben is békességesen birták a szigetet, sőt a köztársaság szine előtt ugyanakkor hat évre meg is osztoztak rajta.

Máskülönben sem megbizható a krónikás elbeszélése. Azt állitja, hogy a Frangepániak után Teupolo Lőrincz lett Veglia comese, holott János, Guido és Henrik után 1248-ban Contarini Márkot találjuk a sziget ispáni méltóságában. Teupolo Lőrincz 1253-ban viseli ezt a tisztséget.[1]

A mi Veglia elvesztését illeti, ez az eset Bertalan modrusi comesnek nagy valószinüséggel a XIII. század 30-as éveiben történt halálával s ebből kifolyólag János comesnek Modrus és Vinodol birodalmában való örökösödésével egyidejüleg következhetett be. Valószinüleg ez az utóbbi körülmény tette gyanussá hüségüket a magyar király hatalmára nyilván féltékeny velenczei köztársaság szemében. Ezért fosztotta meg őket 1239 táján a szigettől, a mit abból lehet következtetni, hogy a signoria a templomos lovagok által 1239 deczemberében Zengben kifosztott velenczei, *vegliai* és arbei kereskedők dolgában a rend nagymesterével maga lépett egyezségre.[2]

E szerint Veglia a mondott évben már tényleg a velenczei köztársaság közvetetlen jurisdictiója alá tartozott. Viszont a Frangepáni urak — így nevezi őket Rogerius mester — a magyar király alattvalói voltak s nyilván mint ilyenek segitették hadaikkal a rhodusi keresztes vitézek mellett a dalmát szigeteken bujkáló IV. Bélát, hogy a tatárok kivonulása után országába visszatérhessen.[1]

Mondanunk sem kell, hogy ebben az istenes cselekedetben Bertalan modrusi comesnek alig, vegliai névrokonának meg egyáltalában nem volt része.

De térjünk vissza a fejtegetéseink alapjául szolgáló okleveles emlékekhez és lássuk meg, mit hámozhatunk ki a kivételesnek mondott két oklevélből.

Az egyikben, mely 1186-ból van datálva, a mint láttuk Bertalan egy Vegliával kapcsolatos dologban *minden rangbeli megkülönböztetés nélkül* egyszerüen a comesek *frater*ének vallja magát. Nem nevezi ugyan meg név szerint őket, de nem nehéz kitalálni, hogy itt a vegliai comesekről van szó.

Nyilván erre a Bertalanra vonatkozik III. Bélának régóta ismeretes 1193 évi adománylevele is.

Ezen oklevelekben a Bertalan comes származására, családi összeköttetésére vonatkozó *frater comitum* és *unus ex filiis fratrum ipsius* kifejezések véleményem szerint lényegileg egyet jelentenek. Azt jelentik, hogy maga is a vegliai comesek családjából való. Azonban kétségtelen, hogy nem volt hübérese a velenczei köztársaságnak. Ha az lett volna, nem hihető, hogy ezen fontos körülményt III. Béla adománylevelében elhallgatta volna. Különben is a korabeli vegliai comeseket név szerint ismerjük. Bertalan és Guido, a Duim comes fiai birták ez időtájt Vegliát.

Hogy Bertalan a modrusi adományos nem volt egy személy a korabeli hasonnevü vegliai comessel, — ahhoz a már elmondottak után se férhet kétség. De más bizonyitékaink is vannak reá. A modrusi comesnek — igy nevezem —

scebant, recepto feudo a rege Hungariæ ei totaliter adhæserunt. Dux autem illos ut rebelles omni honore et iurisdictione privavit et Laurentius Teupulo eius genitus, illis subrogatus est . . . Muratori: Scriptores rerum italicarum (1728-iki kiadás) XII. köt. 355. hasáb.

[1] Ljubics: Listine I. köt. 85. l.

[2] Ljubics i. m. I. köt. 77. l.

[1] rex Bela maritimis de partibus per cruciferos de insula Rhodi et dominos de Frangapanibus multis agminibus militum adiutus . . . in Hungariam venit. — Schwandtner: Scriptores 8-r. I. köt. 529. l.

Másutt kifejtem, hogy a Frangepán név 1422 előtt hitelesen nem fordul elő. Az is tudvalevő, hogy a *Siralmas ének* Turóczi 1488 évi kiadásában maradt fenn. Ezen körülmények összetalálkozásából nem nehéz a következtetés, hogy a család Frangepán neve, ha igaz is a vegliai comesek emlitett szereplése a tatárjárás idején, a XVI. században interpolatio utján került a krónikába.

nem voltak egyenes utódai se az uradalom megszerzésekor, se később. Különben nem lett volna magtalan halála esetére az örökbefogadás kiváltságára szüksége. Jánosra se szállhatott volna át örökségképen 1240 táján Modrus tartománya. Igaz, hogy erről az örökbefogadásról nem tudunk semmi biztosat. Historiai emlékek nem szólnak róla. De úgy kellett lenni — másképen alig magyarázható meg, — hogy János az 1193-iki adománylevél értelmében örökbefogadás révén ült belé a Bertalan comes halálával urafogyott modrusi tartomány birtokába.

De végleg eldönti ezt a személyi kérdést az, hogy Bertalan vegliai comesnek ebből az időből ismeretes két fia közül II. Guido az 1199 évi oklevél tanusága szerint a modrusi adománylevél keltekor legalább is husz éves lehetett, Henrik — Imrének is nevezi egy későbbi oklevél — tizenhárom-tizennégy. Ennélfogva az 1193 évi adománylevél Bertalanjának esetleges magtalansága nem is ő reá vonatkozott. A mit ilyen körülmények között, legalább emberi számitás szerint, kizártnak lehet és kell is tartanunk.

A mi Vinodolt illeti, nem tudjuk, hogy a XII. század végén s a XIII. elején élt Frangepániak közül voltaképen ki szerezhette meg. Erre nézve kétségtelen bizonyitékkal nem rendelkezünk, mivel az 1223 évi hamisitvány, mely II. Guidónak tulajdonitja, számba se jöhet. De abból, hogy 1242-ben *Modrussal együtt* a János kezén találjuk, legalább némi joggal következtethetjük, hogy Vinodol is a sokszor emlitett Bertalan modrusi comes révén került a Frangepán-család birtokába.

III.

Az elmondottak által talán sikerült bebizonyitanom, hogy Bertalan modrusi comes a vegliai Frangepánokkal egy törzsből származott ugyan, maga azonban nem volt hübéres Vegliában. Ennélfogva nem is lehetett a korabeli hasonló nevü vegliai comessel egy személy.

Már most, ha ezt elfogadjuk, az a kérdés, hogy hát akkor milyen oldalági rokonságban állhatott Bertalannal és Guidóval, a kik vele egyidőben éltek s a kik tényleg hübéresei voltak a velenczei köztársaságnak.

A régebbi horvát történettudósok mint *Kukuljevics*,[1] *Racski*[2] és *Klaics*,[3] a kik kiválóan érdeklődtek ez iránt s behatóbban foglalkoztak a modrusi comes származásával, hol a Duim fiának, hol unokájának tartották. A tudomány általában a *Klaics* véleményét fogadta el, ki a Duim comes fiának vallotta. Az első esetben természetesen Bertalan *vegliai* comesről van szó, mit az előadottak után bátran kizártnak tarthatunk. Az utóbbira nézve meg kell jegyeznem, hogy Duim comesnek Bertalan nevü unokáját eleddig nem ismerjük.

Ujabban *Sišić* foglalkozott a Bertalan modrusi comes eredetével s a *frater* szóból kiindulva úgy véli, hogy III. Béla magyar király a Duim *második házasságából* született Bertalan nevü fiának adományozta Modrus tartományát.[4]

E szerint testvére lett volna az 1163—1193., illetőleg 1198 között vegliai hübéreseknek ismert Bertalan és Guido comeseknek. Ez azonban nem valószinü. Alig hihető, hogy Duim comes két fiának ugyanazt a nevet adta volna. Állitólagos második házassága is puszta feltevés.

Ezek után legyen szabad nekem egy ujabb véleményt megkoczkáztatnom. Megjegyzem, hogy én is a *frater* szóból indulok ki, mert fejtegetéseim alapján úgy vélem, hogy ez a kérdés valóban ennek a fennebb emlitett két oklevélből ismert szócskának az értelmezésén fordul meg.

Kétségtelen, hogy a *frater* szónak a klasszikus ókorban *fiutestvér* volt az első jelentése. Általán véve azonban a *közel rokonság* a *vérséges atyafiság* kifejezésére is használták. Sőt átvitt értelemben bizalmas és kedves barátot is értettek alatta. A középkorban vérséges atyafiság mellett lelki rokonságot is jelentett.

Mindent egybevetve úgy gondolom, hogy közelebb járunk az igazsághoz, ha az 1186., és 1193 évi oklevelek *frater comitum* és *unus ex filiis fratrum ipsius* kitételeiben a kérdéses szócskát nem fiutestvérnek, hanem általában *vérséges rokon*nak értelmezzük.

E szerint inkább atyai nagybátyjuk lehetett a vegliai comeseknek. A frater szónak *közel-*

[1] Kukuljevics: Arkiv za pověstnicu jugoslav. I. köt. 58. l.

[2] Rački: Monum. hist. iuridica slav. merid. Pars I. Vol. IV. Statuta et leges III—IV. ll.

[3] Klaics: Povjest hrvata. Zagreb, 1899. 181. l.

[4] Vjestnik hrv. zem. arkiva 1899. évf. 156—161. l.

rokon értelemben való használata ez esetben inkább is megfelel az 1193-iki adománylevél örökösödési feltételének. Bertalan olyan előrehaladott korban lehetett már ekkor is, hogy egyenes utódokra többé nem igen számithatott. A mit egy 1153 táján, sőt talán még azután született emberről ugyancsak bajos volna elhinnünk.

Vagy anyai nagybátyjuk lett volna? — Az se lehetetlen. Ezt azonban még nehezebben lehetne bebizonyitani, mivel erre nézve az anyjuk nevénél — Mária — egyéb adat csakugyan nem áll rendelkezésünkre.

A mondottak illusztrálásául ide iktatom az első Frangepánok családfáját.

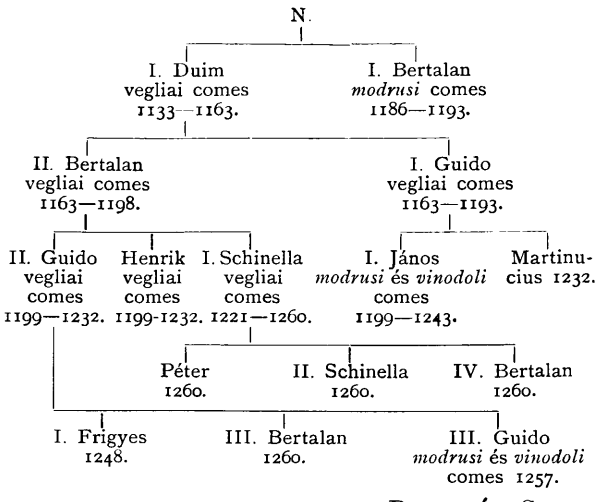

BARABÁS SAMU.

CZIMERES LEVELEK BRASSÓ VÁROS LEVÉLTÁRÁBAN.

(Második, befejező közlemény, öt szövegközti rajzzal.)

IX. Berger Lőrincz és Massa Simon czimereslevele 1667-ből.

Eredeti. Nagy pergamen lap, elég diszes kiállitásban, de függő pecsétje hiányzik, ugy látszik egy alkalommal valami meleg helyre került és a viasz megolvadt, mert az olvadás foltjai erősen meglátszanak az okmány külsején; a pecsét megromolván, később a zsinórt is eltávolitották. A czimereslevél elején aranyos és fekete gót betüs sorok váltakoznak a király czimeinek elsorolásában, majd azután rendes irás következik, de a nevek végig aranyosak.

Ezen armálist Lipóttól Berger Lőrincz hüséges szolgálataiért kapta 1667 február 8-án mostoha testvérével, Massa Simonnal együtt, közelebbről azonban nincs meghatározva a szolgálat köre. Mint majd alább látni fogjuk, mindkét család brassai eredetü, de úgy látszik, Berger Lőrincz Sáros megyében viselt valami hivatalt, mert a czimereslevelet — a rávezetett hiteles feljegyzés szerint — Eperjesen hirdették ki ugyanazon év deczember 7-én.

A czimerleirás igy szól:

«Scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris, fundum illius viridi campo late interoccupante, super quo integer gryphus naturali suo-colore effigiatus aurea corona redimitus, expansis alis erecte stare, divaricatis posterioribus pedibus, corporis mole arrecta, ac cauda inter pedes reflexa, rostro ferream soleam tenens, pedum vero anteriorum sinistro raptui inhiare, dextro autem virens sertum sursum ostentare, gradientique similis in dextram scuti oram tendere visitur. Scuto incumbentem galeam militarem craticulatam sive apertam regio diademate, ex eoque alium gryphum inferiori per omnia conformem, inguinetenus eminentem, proferente ornatam. A summitate vero sive cono galeae, laciniis seu lemniscis, hinc flavis et caeruleis, illinc autem candidis et rubris, in scuti extremitates sese diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A felhajtott részen: Anno domini millesimo sexcentesimo sexagesimo septimo, die septima mensis Decembris in sede iudiciaria comitatus de Saaros in libera ac regia civitate Eperies celebrata, præsentes sacratissimæ cæsareae regiæque maiestatis ac domini domini clementissimi literæ armales privilegiales sunt exhibitæ, lectae ac solemniter publicatæ per me Andream Dobay iuratum eiusdem comitatus de Saaros notarium mp.»

A czimerkép magassága 16, szélessége 13 cm. Széles, négyszögü arany keretben egy második, ovális alaku — zöld guirlandeból — kö-

vetkezik. A négy sarokban négy kisebb arany koronás festett czimer foglal helyet, még pedig: fönt a magyar és a cseh, alul a dalmát és a horvát czimer. A középen pedig fönt a keretből kiemelkedőleg van rajzolva az osztrák kétfejü sas. A szőnyeg vöröses lila szinü, belül arany damaszkolással.

A tárcsa alaku pajzs kék mezejében zöld alapon jobbra néző aranyos griff ágaskodik, melynek szárnyas felső teste ezüst szinü, szájában patkót, jobbjában zöld koszorut tart, fejét pedig arany korona ékiti. A pajzs fölött nyitott sisak, s e fölött ismét aranyos korona van, a melyből az alsóhoz teljesen hasonló — csakhogy nagyobb — griff emelkedik derékból növekvőben. A pajzs és a sisakdisz aránya 4·5 : 7·5. A takarók jobbra: kék-arany; balra: vörös-ezüst. A rajz maga csak középszerü, különösen a keretelés gyönge. Az oklevél leltári száma: 764.

A Berger családról a krónikások feljegyzései alapján tudjuk, hogy egyik tagja — Lőrincz — Brassó város jegyzője volt, meghalt 1654 október 20-án, özvegye pedig 1673-ban ujból férjhez ment. Ennek a fia lehetett a föntebb emlitett ifjabb Berger Lőrincz.

A Massa család szintén brassai eredetü, közülök ismerjük Keresztélyt, ki rozsnyai pap volt és 1578-ban halt meg. Fia, Simon a brassai gimnázium rektora, majd atyja halála után rozsnyai, később (1591—1605) brassai pap és a barczasági káptalan esperese. Ennek fia, Simon, szintén a brassai gimnázium igazgatója volt.[1] Ezekről különben még alább is leszen szó.

X. Katona (Szász) István czimeres nemeslevele 1675-ből.

Apafi Mihály fejedelem Katona, másként Szász Istvánnak Gyulafehérvárt 1675 junius 7-én kelt ezen oklevelével czimert és nemességet adományoz azon hüséges szolgálatai jutalmául, melyeket eddig tett s jövőben is tenni fog. Miután Katona eddig a Pócsa család désfalvi jobbágya volt, előbb volt uraitól kellett manumissiót szereznie, a mit is hiteles okmányokkal igazolván, megkapta e czimeres nemeslevelet.

[1] V. ö. Quellen IV. k.

Az oklevél — úgy látszik — igen sietve készült, legalább erre mutat a szokatlan sok rövidités, s különösen azon körülmény, hogy a czimerkép kirajzolása elmaradt, s csakis a helye van üresen hagyva, ámbár a szövegben — rendes szokás szerint — hivatkozás történik arra, hogy a szóval leirt czimer rajzban is látható.

A dátum sem készült egyszerre a szövegirással. A kis függő pecsét, mely fatokban négyszinü (fehér, kék, sárga és piros) selyemzsinóron lógg, jó állapotban van. Az okmány hátán különféle számadások elmosódott nyomai láthatók.

A czimerleirás a következő:

«Scutum videlicet militare erectum cœlestini coloris circulariter oblongum et lauro viridi circumductum, ex cuius fundo rupes quædam in altum enasci et in eius sumitate corvus quidam naturali suo colore ac stanti similis depictus, tres spicas tritici maturi, rostro gestare conspicitur: supra scutum autem galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis et unionibus decenter undiquaque exornatum, variegatum, ex cono vero galeæ, teniæ sive lemnisci variorum colorum, hinc inde defluentes utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

A czimer tehát a leirás szerint: Kék pajzsban, zöld alapon szikla emelkedik, melynek tetején fekete holló ül, szájában három buzakalászt tartva. A Katona név — különben erre a szöveg is hivatkozik — arra mutat, hogy emberünk mint katona szerzett érdemeket, a Szász név pedig esetleg származására vonatkozik; a czimerbeli buzakalászok — ha ugyan itt is szimbolikus czimerrel van dolgunk — későbbi foglalkozására utalnak.

Ez oklevelet 1677-ben február 18-án Dicsőszentmártonban ki is hirdették, a mint erről a felhajtott részen olvasható következő feljegyzés tanuskodik:

«Anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo septimo die decima octava mensis Februarii in oppido Dwczeő Sz. Marton loco generalis sedis comitatus de Kwköllő exhibitæ lectæ proclamatæ publicatæque sunt præsentes literæ armales nomine et in persona introscripti nemine pœnitus contradictore apparente. Extradatum per Nicolaum Pokay juratum comitatus de Küköllő notarium mp.»

Ebből is az következik, hogy Katona Désfalván — vagy esetleg más községben, de Küküllő megyében lakott. Erről a családról azonban sem Nagy Iván sem Kővári nem emlékezik meg.

Az oklevél levéltári száma: 743. V. ö. Szádeczky i. h. 30. l.

XI. Dálnoki Gothárd Jakab czimeres nemeslevele 1676-ból.

Dálnoki Gothárd Jakab brassai református pap volt, ki is ezen a téren szerzett érdemeiért kapott Apafi fejedelemtől czimert és nemességet gyermekeivel együtt. A Gyulafehérvárt 1676 november 18-án kelt oklevél nagy pergamen lapra van irva, elég jó irással, az első két sor és a nevek végig aranybetüsek.

Piros, fehér és zöld selyemzsinóron lógg Apafinak kisebb pecsétje, mely teljesen megegyezik az előbbi (Katona István) okmány pecsétjével. A kihirdetés is rá van vezetve, mely szerint ezen czimeres nemeslevelet 1676 deczember 9-én hirdették ki Gyulafehérvárt az erdélyi rendek országgyülésén, s tiltakozó nem akadt.

A czimerleirás a következő:

«Scutum videlicet militare cœlestini coloris, in cuius campo sive area homo quidam integer toga violacei coloris, aliisque vestibus talaribus indutus equo subnigro insidens, sinistra equum freno dirigere, dextra vero manibus tres culmos seu aristas tritici portare visitur. Supra scutum galea militaris clausa est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex cono vero galeæ, teniæ sive lemnisci variorum colorum hinc inde defluentes, utrasque oras seu margines ipsius scuti pulcherrime ambiunt et exornant.»

A felhajtott részen pedig: Anno domini millesimo sexcentesimo septuagesimo sexto, die utpote nona currentis mensis Decembris in generali dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsilvanniæ, partiumque Hungariæ eidem annexarum conventu, ad diem vigesimum primum mensi Novembris proxime evoluti, in civitatem Albam Juliam ex edicto suæ celsitudinis principalis indicto, celebrato, exhibitæ, lectæ, publicatæ, proclamatæque sunt præsentes literæ armales seu nobilitares nemine penitus contradictore apparente. Joannes Kendj de Nagykend illustrissimi domini domini principis regni Transsilvaniæ protonotarius mp.»

A czimerrajz nagyon gyönge, különösen a szinezés hagy sok kivánni valót hátra. A czimerrajznak már alakja is szokatlan, mert kerete nincsen és sokkal szélesebb — 13 cm. — mint hosszu (12 cm.). Minden valószinüség szerint később festették be. A pajzs kék mezejében, mely sötétebb kékkel van damaszkolva, alul zöld réten egy balfelé haladó sárga (a leirásban feketés) lovat látunk, mely diszesen van felkantározva. A lovon középkorú fegyvertelen férfi ül, nagybajuszos és szakállas arczával a néző felé fordulva, fején barna prémes kucsmával, melynek széles vörös zacskója és elől tollas forgója van. Testét hosszu lilaszinü, vágott ujju mente fedi, alatta hosszu, térdig érő zöldes, végig begombolt dolmány látszik, széles övvel átkötve. A dolmány hosszabb ujjai jól látszanak, ámbár a mentét is magára vette lovasunk, s a végén piros hajtókával vannak ellátva. Sárgás, oldalt varrott csizmáját kengyelben tartja, baljával a kantárt, jobbjával pedig három buzakalászt szorongat.

Ezen alak rajza inkább mint viseletkép érdekes, mert úgy látszik, hogy a XVII. századbeli református papok ruházatát ábrázolja, már a ruháknak a neve is: toga, vestis talaris erre utal.

A zárt sisak jobbfelé fordul, fölötte háromágu, czifra aranyos korona. Sisakdisz nincsen. A takarók szinezése különösen gyarló, jobbra: kék, sárga; balra: ezüst, vörös, s oly szélesre vannak rajzolva, hogy a czimerképnek négyszögletes formát adnak.

Ezt a Gothárd családot sem Nagy Ivánnál, sem Kővárinál nem találjuk.

A brassai reformátusoknak nem volt állandóan papjuk, s templomuk is csak a legujabb időkben épült. Érdekes dolgokat mond el idevonatkozólag Cserey Mihály az ő históriájában, melyet épen Brassóban irogatott össze, a többi között igy irván: . . . «Apaffi Mihály idejében is tudom, hogy a Reformátusok számokra templom helyén kérette a fejedelem (t. i. Brassó városát), holott venni kellett volna töllök, nem kérni; és nem adának, sőt a mely fákat hordottanak vala

a Templom épitésére, azokat is egyben vagdaltatták és elégették. Megtanitotta volna őket Rákótzi György vagy Báthori Gábor, ha a' lett volna a fejedelem . . .»[1] Nem volt tehát Gothárd tiszteletes urnak valami irigylendő helyzete s a fejedelem talán épen azért tüntette ki czimerrel, hogy ezáltal is tekintélyét emelje ezen az exponált helyen.

Az oklevél levéltári száma: 744. V. ö. Szádeczky i. h. 30. l.

XII. Keöröséri Kölesséri Sámuel czimereslevele 1696-ból.

A Kölesséri család három czimereslevele között a legdiszesebb az a czimereslevél, melyet Lipót Bécsben, 1696 deczember 14-én irt alá és adott a harmadik Kölsérynek, az előbbi fiának, ki 1663-ban született, bölcseleti, theologiai és orvosdoktor volt. Nagyszebenben lakott, városi majd később tartományi orvos lett. Az oklevélben is különösen e nemü érdemei vannak kiemelve, melyeket a katonaság gyógyitásával szerzett magának. Irodalmi müködése is számottevő, de ezt az oklevél nem emliti.[2] A bevezetés kissé hosszadalmas, a kimerithetlen kutról való hasonlata pedig, valamint midőn a fejedelmi kegyeket az Isten jótékonyságával hozza párhuzamba, ha nem is valótlan, mindenesetre merész és izléstelen. A «benefaciendo non deficere» nem nagyon talál Lipót uralkodására.

A czimereslevél Kölesséri Sámuelnek, feleségének Mederus Asnáthának és mostohafiának Mederus Sámuelnek szól. Czimerszerző régi nemességét megujitva, ősi czimerét kibőviti az uralkodó és neki a Keöröséri németül «von Kreissbach» előnevet adományozza.

A czimereslevél különben zöld bársonyba kötött nyolcz pergamen lapból áll, a *1b)* lapon van a fényesen kiállitott czimer, a *2a)* és *b)* oldal arabeszkekkel és czifrázatokkal úgy el van halmozva, hogy az maga több napi munkájába került a rajzolónak. A kiállitás valóban pazar s talán innen van a sok fölösleges nagybetü. A nevekben az ő betü: o fölébe helyezett kis e-vel van jelezve.

Lipót királynak nagy — 11 cm. — pecsétje piros, sárga, kék és fehér selyemzsinóron függ s fatokban piros viaszban mutatja a király országainak összes czimereit. Úgy a pecsét, mint az oklevél egészen jó állapotban van. A czimerleirás igy hangzik:

«Scutum videlicet militare erectum in quatuor partes divisum, in meditullio sui tamen, quoddam scutulum, cujus viridem campum rupes tricollis coronata occupat, continens. Cujus quadripartiti scuti, superiori dextræ et inferiori sinistræ transversis partium luteis fundis biceps aquila, in medietate divisa, cujus altera superne, altera vero medietas inferne, utrobique lauream frondem pede tenens naturali suo colore depicta cernitur. Superiori vero sinistræ, inferiori autem dextræ transversis partium rubris campis, prout inferiori unus, sic et superiori alter Pegasus, argenteo colore depictus, alter alteri per omnia similis ad præscripti scutuli coronatum tricollem rupem celeri cursu facietenus tendens visitur. Scuto demum incumbentem galeam militarem, craticulatam sive apertam, regio diademate gemmis et unionibus redimito griphum fusco colore erecto corpore et capite, exertaque lingua depictum, anterioribus autem pedibus, dextro videlicet annulum, sinistro vero tres sagittas pharetræ tenentem, proferente, ornatum. A summitate vero, seu cono galeæ, a dextris, fulvis et nigris, a sinistris vero rubeis et candidis laciniis, seu lemniscis, in scuti extremitate se se placide diffundentibus, scutumque ipsum decenter exornantibus.»

A czimerkép magassága 20, szélessége 16 cm. Széles aranykeret veszi körül, a hátteret oszlopcsarnok képezi, melyből azonban csak a kőkoczkás padló és az oszlopok alja látszik, a többit eltakarja az a nagy sötétzöld szinü kárpit, mely a czimer tulajdonképeni hátterét alkotja s mely fönt és oldalt vörös és arany rojttal diszes. Ennek alján van a négyszögletes pajzs, keresztvonalakkal négy részre osztva. A pajzs közepén egy kisebb pajzsot látunk, melynek zöld mezejében alul hármas sárga hegy van, a középső csúcson arany korona. A négy mező közül a jobb felső és a bal alsóban sárga

[1] Trausch: Collectanea II. 413. l. Kézirat a városi levéltárban.

[2] V. ö. Trausch: Schriftsteller-Lexikon. II. 281—300. l. és Szinnyei i. m.

alapon fekete kétfejü sasnak jobb, illetőleg bal fele látszik karmai között zöld ággal; a másik két mezőben a középső kis pajzs felé fordulva egy-egy ezüst, szárnyas pegasust látunk vörös

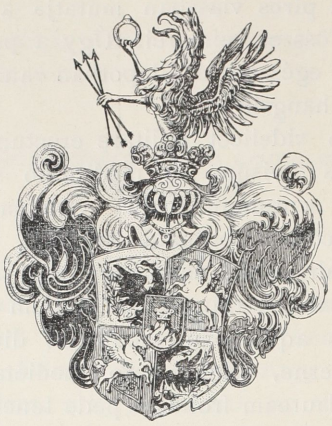

alapon. A czimer fölött diszes nyitott ezüst sisak van elhelyezve a nézővel szemben, fölötte arany korona, efölött pedig ágaskodó sárgásszinü griff van ábrázolva növekvőben, nyitott szájjal és vörös nyelvvel, jobbjában gyürü, baljában három arany nyilvessző. A pegasus és a babérág Kölesséry irodalmi müködésére, a griff pedig, mely egyik lábában a pusztulás (nyil), a másikban a gyógyulás jelvényét tartja, valószinüleg orvosi tudományára vonatkozik. A foszlányok a czimerpajzs szineinek megfelelően jobbra: arany, visszája fekete; balra: ezüst, visszája vörös. A pajzs és a sisakdisz aránya 5 : 7 cm.

Az egészet mintegy betetőzi a czimerkép tetején elhelyezett medaillon, melyben Lipót királynak igen szépen megrajzolt élethü miniatur arczképe látható. A medaillont két kis angyal tartja.

A czimerkép egészben véve igen finom, gondos és szép munka, különösen a czimerpajzs, a foszlányok és a király képe. A szinezés, aranyozás olyan üde és friss, mintha csak most került volna ki a rajzoló kezéből.

A Kölesséri család a szilágymegyei Kőrösértől vette nevét s valószinüleg innen származott be a szomszédos Bihar és Zaránd vármegyékbe, a hol is, mint a legutóbbi oklevél tanusitja a Kölsériek különféle előkelő hivatalokat viseltek. Keöreöséry Mihály már váradi lakos volt s innen kapta előnevét s midőn unokája, az ifjabb Kölesséri Sámuel, a Keöröséri praedicatumot veszi fel, ebben ismét csak a család régi neve és származása ujittatik fel, mint azt a czimereslevél is emliti. Az eredeti Keöreöséry név lassankint a könnyebb kiejtésü Kölessérire változik át. A Keöreöséry és Kölesséry név és család tehát egy és ugyanaz.[1] A Kölesséri családnak ezen ága ifj. Kölesséri Sámuellel kihalt, ámbár háromszor is nősült, gyermekei nem maradtak. Második neje volt a fentebb emlitett Asnátha a Mederus családból, kire halála után vagyona és irományai is átszállottak. A Mederus család pedig Brassóban lakott (ezekről különben még alább is lesz szó), így kerülhettek tehát a Kölesséri család czimereslevelei a brassai levéltárba.

Kihirdetésről ezen legutóbbi oklevélben nincs szó, levéltári száma 739. V. ö. Szádeczky i. h. 30. lap.

XIII. **Gyurka Demeter czimereslevele 1701-ből.**

Gyurka Demeter, abrudbányai lakos, a bányászat terén kifejtett nagy szorgalma és ügyességéért kapta Lipóttól 1701 február 22-én ezen czimeres nemeslevelet.

Az okmány nagy, diszes kiállitásu pergamen lap. Függő pecsétje most hiányzik, de hogy ott volt, mutatják a megfelő helyen lévő lukak. A király neve aranynyal, czimeiből két sor vörös, a többi pedig fekete tintával van irva. Szövegében feltünik, hogy mig Lipót a régebbi okmányaiban Erdélyről és a kapcsolt részekről külön megemlékezik, itt csak Magyarországról és az örökös tartományokról szól.

E czimereslevél szövege megvan a királyi könyvekben.[2] A czimerleirás a következő:

«Scutum videlicet militare cœlestini coloris erectum, in cujus campo rupes, et in illius radice homo quidam fossili instructus instrumento, exeunte quasi per halitum ex ore: IN SPE fodere visitur. Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit diadema regium gemmis atque unionibus decenter redimitum, cui brachium humanum humero-tenus resectum rubro vestitu indutum manu corollam auream, cui lemma: LABORANDO INVENI inscriptum est, tenens, inniti conspicitur. A summitate vero seu cono galeæ laciniæ sive lemnisci, hinc

[1] V. ö. Nagy Iván i. m. VI. K. 436. l.

[2] Illésy—Pettkó: A királyi könyvek. 260. l.

rubri et candidi, illinc vero flavi et cœrulei defluentes, marginem scuti ex utraque parte pulcherrime ambiunt et exornant.»

Úgy szép kiállitásánál fogva, mint costumetani szempontból megérdemli a czimer, hogy vele legalább röviden foglalkozzunk, habár Siebmacher gyüjteményében már megjelent.[1]

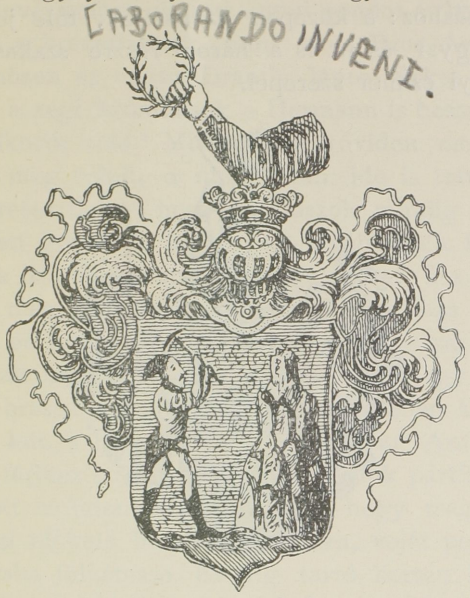

A czimerkép nagysága 13 : 10·5 cm. Négyszögű arany keretben ovális zöldkoszorú egy benső keretet alkot. Fönt és a sarkokban elhelyezve öt aranykoronás kis czimert látunk : még pedig a főhelyen az osztrák, tőle jobbra a magyar ; alul és fönt balra a három részre osztott erdélyi czimert. Az egész czimerkép damaszkolva van. A harmadik, legbenső halvány piros keret fölött a czimer jelszava: «LABORANDO INVENI» olvasható. A tárcsaalaku czimerpajzsban kék, damaszkolt alapon, alul zöld mezőben balra itt-ott aranyozott barnás sz klát látunk, mely előtt egy bányamunkás áll, a mint éppen felemelt csákányával a hegybe vágni készül. A bányász munkásruhában van : fekete csizma, fehér nadrág s fehér feltürt ujjú ingben, fején fekete csúcsos sapka, derekán pedig a szokásos bőrkötény. A szövegben emlitett : IN SPE nincs beirva. Az izléses nyitott sisak és arany korona fölött jobbra fordulva, a koronára könyökölve egy jobb kart látunk vörös ruhaujjban, mely kezében arany koszorút tart. A takarók jobbra : arany, kék ; balra : ezüst és vörös.

A czimerek rajza teljesen kifogástalan, sőt határozottan igen ügyes kézre vallanak, kifogást csak a fölösleges sok keretelés ellen lehet emelni.

A czimerlevelet ki is hirdették 1702-ben Gyulafehérvárt a rendek országgyülésén, a mint azt a felhajtott részen rávezetett következő bizonyitvány tanusitja :

Præsentes literæ armales exhibitæ et publicatæ in generalibus comitiis, dominorum comitum, baronum, magnatum, generosorum, egregiorum et Nobilium universorum denique Statuum et Ordinum trium Nationum Regni Transsilvaniæ et partium Hungariæ eidem annexarum ad diem 7-mum mensis Januarii anni præsentis 1702 in Civitatem Albam Juliam indictis et celebratis per magistrum Franciscum Henter, sacratissimæ cæsareæ regiaæque maiestatis in Transsilvania protonotarium nemine contradicente extradatæ mp.

A Gyurka családról sem Kővári sem Nagy Iván nem emlékezik meg. Ezen czimereslevél száma : 747. V. ö. Szádeczky i. h. 31. l.

XIV. Sewaldt Márton à Sewaldt czimeres nemeslevele 1702-ből.

Sewaldt Márton hosszu időn át szolgálta Brassó városát. A czimerlevél is elmondja, hogy itthon elvégezvén iskoláit, nyolcz évig külföldi egyetemeken járt, majd hazajött és szülővárosa szolgálatába állott, a hol is mint titkár tizennégy, mint senator két évig müködött hazája javára 1702-ig, midőn e czimereslevelet kapta. De azután is mint a városi tanács tagja s különösen mint jegyző (1709—13) szerzett kiváló érdemeket. Máig is megvannak azok a jegyzőkönyvek, melyeket ő szerkesztett, s melyekhez a fontosabb királyi és guberniumi rendeleteket lemásolva csatolta, s ma is azon kornak jóformán egyetlen forrásai. Meghalt 1721 márczius 21-én, haláláról a krónikás igy emlékezik meg : «Stirbt Herr Martin Seewald, Notarius, ein geschickter Mann, der vom Kaiser geadelt worden.»[1] Kristóf nevü fia, kiről az oklevélben is szó van, szintén városi szenátor, majd később

[1] Az erdélyi részben 103. táblán.

[1] Quellen IV. 129. l.

Honn s végül a város birája lett, s mint ilyen halt meg 1754 deczember 7-én.

Az oklevél hat, piros bársonyba kötött pergamen lapból áll, az igen szépen kidolgozott czimerkép az 1*b)* lapon van, a király nevét és czimeit mind aranynyal irták, s egyáltalában az egész okmány kiállítása fényes.

Kék és arany zsinóron lógg Lipót nagy függőpecsétje nagy fatokban, igen jól konzervált, középen a kétfejü sas s körülötte 9 apróbb czimer piros viaszban. Kihirdetve az alább közölt feljegyzés szerint Gyulafehérvárt volt a rendi országgyülésen 1702 márczius 30-án.

A czimerleirás a következő:

«Scutum videlicet militare erectum, cujus superiorem campum cœruleum, tribus palmis basi viridi insistentibus, conspicuum, inferioremque subviridem, vel quasi marini coloris grue naturali colore depicto, ore quidem lauream, pede vero dextro lapillum tenente, diadematique regio superimpositis decussatim duabus sagittis insistenti condecoratum fluvius interluere; marginem scuti vero introrsum serpens caudam admordens, circulariter ambire cernuntur. Supra scutum autem galea militaris aperta est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex qua grus itidem naturali suo colore depictus, inferiori per omnia similis, super sagittis decussatim diademati impositis emergere visitur, ex cono vero galeæ laciniæ seu lemnisci diversi coloris, hinc inde defluentes, oras seu margines scuti præscripti, pulcherrime ambiunt et exornant.»

A felhajtott részen: Anno domini millesimo septingentesimo secundo die trigesima mensis currentis Marty in generali videlicet dominorum regnicolarum trium nationum Transsylvaniæ et partium regni Hungariæ eidem annexarum congregatione ad diem septimum mensis January anni præscripti ex edicto inclyti guberny Transsylvanici nomine sacratisimæ cæsaræ regiaeque maiestatis in civitatem Albam Juliam indicata et celebrata, exhibitæ, lectæ, publicatæ, proclamatæque sunt præsentes literæ armales sive nobilitares nominibus introscriptorum, nemine contradictore apparente. Magister Michaël Simonffi de M. Vásárhelly, sacratissimæ cæsareæ regiæ maiestatis per Transsilvaniam protonotarium mp.

A czimerkép a legapróbb részletig finoman kidolgozott munka. Magassága 19, szélessége 12·5 cm. Keskeny arany keretben oszlopcsarnok látszik, alul tarka koczkás márvány padlózat, felül és oldalt aranyrojtos piros függönyök. A háttért felhős kék ég alkotja. Felül a kárpiton hat koronás kis czimerpajzs van felfüggesztve, melyek aranylánczokkal kapcsolódnak egymáshoz: a középen az osztrák, tőle jobbra a magyar és itt is a három részre szakasztott erdélyi czimer szerepel.

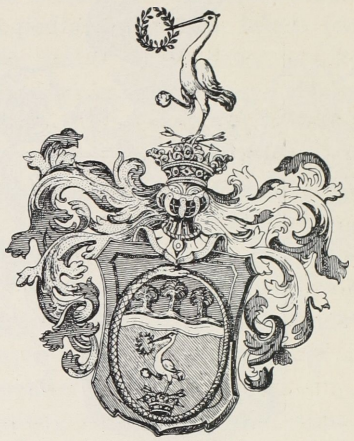

Az oszlopcsarnok közepén áll a tárcsaalakú, két részre osztott pajzs, melynek alsó fele zöld, a felső kék. A pajzsban egy, a farkát harapó arany kigyó ovális keretet képez. Alul csinos kis háromágu korona látszik, melyen két arany nyilvessző van keresztbe fektetve, ezen áll a természetes szinében festett, jobb felé néző daru, aranyos csőrében zöld borostyán koszorut, jobb lábában pedig az ismeretes kődarabot tartja. A daru fölött ezüst folyó, efölött három zöld hegy látszik, melyek mindegyikéről egy-egy pálmafa emelkedik már a kék mezőben.

A pajzs fölött diszes, szembenéző ezüst sisak, fölötte drágaköves arany korona s ezen ismét a már leirt daru, de nagyobb formában, az arány 5 : 11·5 cm. A takarók igen szépen vannak megrajzolva, jobbra: arany, kék; balra: ezüst, piros szinben folynak le.

Befejezésül még csak annyit emlitünk föl, hogy a Sewaldt név mint predikátum legalább is szokatlan s hogy Nagy Iván csak annyit hoz fel róluk, hogy ismert szász család neve [1] Kővári

[1] I. m. X. K. 123. l.

pedig nem is emliti. E czimereslevél a királyi könyvekben is megvan.[1]

Levéltári száma: 799.

XV. Paur Antal de Drauth czimeres nemeslevele 1726-ból.

Kevés ember okozott annyi gondot és bosszuságot a brassaiaknak, mint ez a Paur Antal s különösen az apósa Drauth János. Sokat irtak erről a régi krónikások s Hermann is hosszasan foglalkozik vele.[2] Mi itt csak röviden emlékezünk meg róluk, a mennyiben ide is tartozik. Ismeretes dolog, hogy a szászok mindig féltékenyen őrködtek jogaik és kiváltságaik felett, így a többi között emberemlékezet óta nem esett meg, hogy a városi tanácsba más mint szász és lutheránus ember bekerült volna, vagy hivatalt kapott volna. Drauth János, egy előkelő brassai szász család sarja, Bécsben katholikus lett, s haza jövén, leányát Paur Antalhoz adta férjhez s a katonai főparancsnok pártfogása mellett mindenkép azon volt, hogy magának valami előkelő hivatalt szerezzen, vejét pedig a tanácsba fölvétesse. Évekig tartó hosszu harcz keletkezett ebből, melynek vége az lett, hogy Drauth városi gazda (Honn), veje pedig, ki időközben nemessé lett és a honossági esküt a városnál 1732 jan. 29-én letette, szintén elnyerte a senatori méltóságot.[3]

Ez a Paur Antal különben, mint az oklevélből is látjuk, bécsi származásu katona ember volt, igy került ezredével Brassóba, a hol végül is kvietálván, megtelepedett. Katonai szolgálatában tanusitott érdemeiért kapta a nemességet; érdekes jelenség, hogy 1726-ban, midőn e nemeslevelet megszerezte, még nem volt magyar állampolgár, s azért Károly király meghagyja neki, hogy a legközelebbi országgyülésen a rendek szine előtt az ünnepélyes esküt a magyar törvényekre tegye le. A mi az alább közlendő feljegyzés szerint 1733 márczius 20-án Nagyszebenben meg is történt. A czimerleirás a következő:

«Scutum videlicet ovata figura, transversis lineolis, in tres oblique divisum areolas, in quarum superiori et inferiori rubeis binæ stellæ candidæ, in medio vero argentei coloris, leo integer aureis aspersus lineolis exerta lingua rubicunda et cauda bifurcata ad tergum reflexa, pedibus vero ad cursum protentis locata visuntur. Supra scutum galea militaris craticulata est posita, quam contegit diadema regium, gemmis atque unionibus decenter redimitum, cui rursus alter leo, inferiori similis, ambobus pedum posterioribus inniti, anterioribus autem mucronem evaginatum sursum tenere conspicitur. A summitate demum seu cono galeæ laciniæ sive lemnisci diversi coloris in scuti extremitates placide sese diffundunt illudque pulcherrime exornant.»

Ezen czimereslevél is hat pergamen lapból áll, mely piros bársony kötésbe van foglalva. Az *1b)* lapon van a diszes nagy czimerkép, a *2a)* lap, a hol a király neve és czimei olvashatók, vonalrajzokkal és kerettel ékes, az egyszerü keret különben mindvégig megvan. Nagy függő pecsétje aranyzsinóron lóg s nagy fatokban van elzárva.

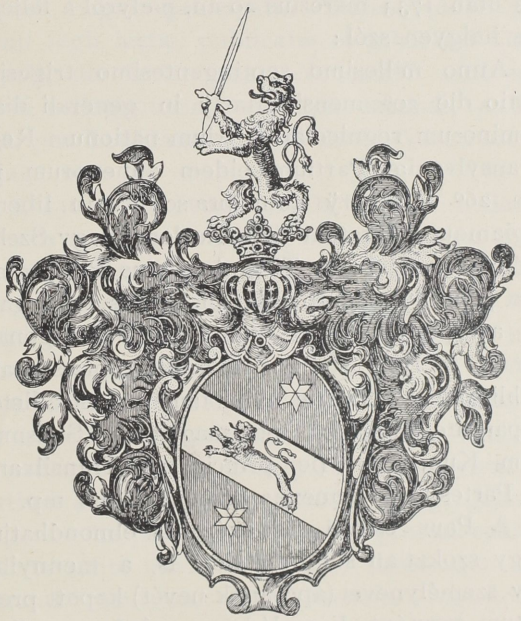

A czimerkép nagysága 25 : 17 cm. Széles arany keretben itt is oszlopcsarnokot látunk márvány padlózattal, a háttérben hegyek és kék égboltozat. Az aranyrojtos vörös kárpitok fölül kis, kerek czimerekkel vannak diszitve, még pedig legfelül a középen a kétfejü sas emelkedik ki, mig tőle jobbra: a magyar, dalmát és

[1] Illésy—Pettkó i. m. 280. l.

[2] Das alte und neue Kronstadt. Nagyszeben 1883. l. 170. l.

[3] De 1735. október 26-án már meghalt.

bosnyák czimer, balra: a cseh, horvát és erdélyországi czimerek láthatók.

Az álló pajzs tojásformáju és rokokó izlésü cartoucheba van foglalva, mezeje piros, mely egy jobb felé dülő haránt ezüst pólyával két részre oszlik, a pólya fölött és alatt egy-egy arany csillag látszik, a harántmezőben pedig egy jobb felé futó arany oroszlán van ábrázolva kiöltött nyelvvel és kétágu farkkal. A szépen diszitett ezüst sisak s embenéz, fölötte háromágu arany korona, melynek két szélső ágán áll az arany oroszlán, két lábával ezüstös pallost tartva. Ezen oroszlán sokkal nagyobb, mint az alsó, a pajzs és sisakdisz aránya 7 : 8 cm.

Ezen czimerkép a kidolgozás finomságára nézve méltán állitható az előbbi mellé, csakhogy a takarók itt nem oly kecsesek, mint az előbbinél, hanem sokkal czifrábbak és terjedelmesebbek, s éppen ezért nem is oly természetesek; jobbra: vörös, ezüst; balra: kék, arany.

Az oklevelet, mint már föntebb is emlitettük, Nagyszebenben hirdették ki jó későn a kiállitás után 1733 márczius 20-án, melyről a feljegyzés imigyen szól:

Anno millesimo septingentesimo trigesimo tertio die 20ª mensis Martÿ in generali diæta dominorum regnicolarum trium nationum Regni Transylvaniæ Partium eidem annexorum pro die 26° Februarÿ anni præscripti in liberam regiamque civitatem Saxonicalem Nagy-Szeben indicta et celebrata Titt. Antonius Paur, deposito prius iuramento inter indigenas aggregatur et acceptatur. Cuius etiam literæ indigenales coram inclytis statibus exhibitæ, præsentatæ, publicatæ et perlectæ nullo tamen contradictore apparente. Extradat. per magistrum Sigismundum Kun, alter. per principatum Transilvaniæ et Partes eid. annexas protonotarium mp.

A Paur család előnevére is elmondhatjuk, hogy szokatlan sőt helytelen is, a mennyiben egy személynevet (apósának nevét) kapott predikátum gyanánt. E család nem volt hosszu életü, mert már a czimerszerző unokájában, Jánosban, a ki Brassóban városi titkár volt és 1782 április 7-én halt meg, a család is kihalt.[1] Nagy Iván és Kővári ezen családról is hallgatnak.

Levéltári száma: 731.

[1] I. Trausch: Schriftsteller-Lexicon. I. 264. l.

XVI. Wentzel József de Kronfeld czimeres nemeslevele 1822-ből s ugyanő előnevet kap 1846-ban.

Wentzel József életét és érdemeit ezen oklevélből ismerhetjük meg.[1] Eleinte a guberniumnál szolgált mint cancellista, azután Brassóban volt a városnál mint titkár, aljegyző, majd végül főjegyző és szenátor. Mint ilyen a város egészségügyének előmozditásán fáradozott, és különösen az 1813-iki pestis alkalmával tanusitott fáradhatlan buzgalmáért érte őt a királyi kegy, a midőn is őt és egész családját a király nemesi rangra emelte s nekik az alább le'rt czimert adományozta.

Nagy Iván és Kővári előtt ezen brassai család sem volt ismeretes. A czimerleirás a következő:

«Scutum videlicet militare erectum, inferius in cuspidem vergens, horizontaliter in duas areas divisum, quarum inferior cœruleo colore tincta exhibet super albo colle fundum areæ occupante, brachium inferius auro, superius vero cœruleo vestitu indutum, et a colle persertum quinque rubris rosis illustratum ad superiorem aream auream exurgens, volaque manipulum spicarum maturarum inter duas rubeas gemmatasque rosas tenens, scuto incumbit galea tornearia coronata, clatrataque seu aperta, purpura suffulta, auro reducta torque ac monili circumducta, situ pro more ad dextram obliquo nobilibus concedi solita, emergente a dorso coronæ inter jugum nigrarum alarum aquilinarum brachio inferius cæruleo, superius aureo vestitu induto, volaque scutorium manipulum spicarum oblique versus dextram partem tenente, laciniisque seu lemniscis hinc argenteis et rubris, illinc aureis et cæruleis per utrumque scuti latus placide decurrentibus, totumque decenter condecorantibus.»

Ez oklevél piros bársony kötésbe foglalt nyolcz pergamen lapra van irva. A *1b)* oldalon van a diszes czimerkép, a *2a)* oldal oszlopos kaput mutat be tollrajzban, elől az ipar, kereskedelem és tudomány jelvényei, a háttérben pedig várak és a felkelő nap látszik, valamint e felirás; NOS FRANCISCUS PRIMUS, a *2b)* lapon szép keretben a király czimei stb.

[1] V. ö. Hermann i. m. II. K.

mindvégig a legpazarabb kiállitásban. Különösen diszesek a keretek, melyek minden oldalon más-más formában különféle növénymintákat ábrázolnak. A rajzolónak neve az utolsó lapon van megörökitve a «Coll. Z.» jegyben, az expeditióra nézve pedig *2a)* lapon lévő rajz alatt ezt olvassuk: «Expedivit Sternheim 1822.»

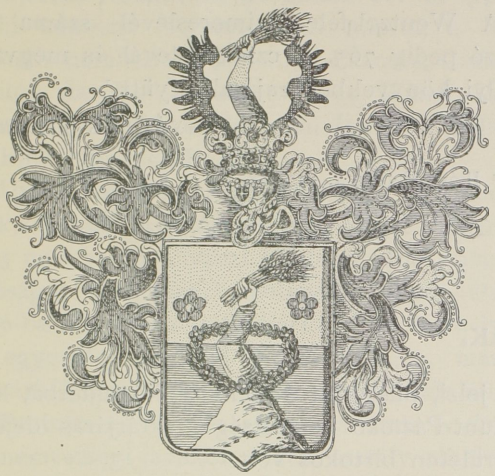

Ferencz királynak nagy pecsétje aranyozott diszes réz tartóban, aranyzsinóron lógg, két oroszlán tartja a piros viaszba nyomott hatalmas kétfejü sast, melynek a mellén lévő pajzsban a király főhatósága alá tartozó összes országok és tartományok czimerei láthatók.

A czimerkép nagysága 18·5 : 15·5 cm. Négyszögü arany keretben alul márvány padlózat, azon tul egy folyó, annak partvidéke s felhős kék ég látszik. A majdnem teljesen négyszögletes pajzs felezve van, az alsó mező kék, a felső arany. Az alsó mezőben fehér domb tetejéről egy jobb kar emelkedik, mely markában balfelé fordulva érett buzakalász-csomót tart. A kar az alsó mezőben aranyos, a felsőben pedig kék ruhába van öltöztetve, ugyancsak a f lső mezőben a kartól jobbra és balra egy-egy ötszirmu piros rózsát látunk. Azonkivül a félkart öt kis piros rózsával diszitett zöld koszoru övezi. Az ezüst sisak jobbra néz s fölötte korona van, a melyből két stilizált fekete sasszárny emelkedik, s közben a már leirt kar látszik a kalász-somóval, de itt a szinezés forditott: alul kék, felül arany. A pajzs és a sisakdisz aránya 6 : 6 cm.

A takarók jobbra: kék és arany; balra: piros és ezüstszinüek; feltünő, hogy a foszlányok tekervényeit arany illetőleg ezüst vonalakkal és pontokkal még diszesebbé akarta tenni a rajzoló. A czimerkép tetején Erdélyország koronás czimere (osztott ovális pajzs alsó részében a hét torony, felül az egyfejü sas a nap és a holddal) látható.

Az oklevélre többféle feljegyzés van rávezetve, az első a királyi könyvekbe való bevezetésről, a második a czimereslevélnek az erdélyi gubernium részéről való kiadatásáról (1822 november 16.), a harmadik annak a városi tanácsban, a negyedik végül az erdélyi rendeknek kolozsvári ülésében való kihirdetéséről szól. Az előbb ikihirdetés 1822 deczember 31-én, a másik 1842 márczius 18-án történt. A feljegyzések sorban igy következnek:

1. Protocollatum in libro regio primæ classis pag. 189 Quod testatum redditur per secretarium Transsilvanico aulicum et archivi directorem Emericum Füstös mp.

2. Præsentes litteræ collationales ad nobilitationem exhibentis altissime editæ in consilio excelsi magni principatus Transsylvaniæ gubernii regii lectæ, publicatæ et exhibenti Claudiopoli, die decima sexta Novembris anni millesimi octingentesimi vigesimi secundi, extradatæ per Ladislaum Inczédi de N.-Várad secretarium mp.

3. 4360/822. Præsentes b. litteras collationales in congregatione magistratus necnon communitatis Coronensis publicatas esse, nemine contradicente fit fides. Coronæ die 31ª dec. 822. Magistratus Coronensis per Lucam Tartler mp. senator et v. notar.

4. Præsentes benignissimæ litteræ armales per impetrantem exhibitæ, in publica statuum et ordinum magni principatus Transsylvaniæ, partium eidem reincorporatarum congregatione hodierna die perlectæ et nemine prorsus contradicente solito modo publicatæ, tandemque impetranti restitutæ, et e sessione regnicolari præveneratorum statuum et ordinum in libera regiaque civitate Claudiopoli anno domini millesimo octingentesimo quadragesimo secundo die vero decima octava mensis Martii celebrata. Extradatæ sunt per magistrum Volfgangum Földvári de Jants protonotarium mp.

Idők folytán Wentzel József a brassai kerület főbirája lett, s miután e hivatalában hosszu

szolgálatának ötvenedik évét is betöltötte, ujból reá irányult a király figyelme és 1846 november hó 24-én kelt pecsétes levelében neki és utódainak a «de Kronfeld» előnevet adományozta. Erről Wentzelt Teleky József gr. gubernátor már előzőleg értesitette, tudatván vele, hogy az előnevet a szokásos taksa elengedésével kapta, s hogy mellékelve küldi vissza benyujtott kérvényét. E levélből az látszik, hogy Wentzel folyamodott az előnév adományozásáért. Az okmány nagy, fehér pergamenre szép fekete betükkel van irva. Ferdinánd királynak nagy függő pecsétje aranyozott réztokban fekete arany zsinóron lógg.

Az okmány hátán a kihirdetésre vonatkozólag a következőket olvassuk: 4360/847. Præsentes b. litteras collationales in publica magistratus communitatus item civitatensis ac districtualis congregatione publicatas esse, hisce testantur. Coronæ die 13ª Octobris 1847. Magistratus Coronensis per Augustum Roth. mp. ord. notar.

A Wentzel-féle czimereslevél száma 766, emezé pedig 765. E czimereslevél is megvan a királyi könyvekben rajzzal együtt.[1]

GYÁRFÁS TIHAMÉR.

[1] Illésy-Pettkó i. m. 288. l.

A KOVÁRIAK.

Hont vármegye keleti szélén, ott, ahol az Ipoly a vármegye területére lép, fekszik Kovár helység, tőle nyugatra Nagy-Csalomja, északra Kis-Csalomja és Leszenye terülnek el.

Mind a négy helység a Hunt-Pázmán nemzetség ősi birtoka s a középkor végszakáig megmaradt e nemzetségből leszármazott családok birtokában.

Úgy Kovárról, mint Csalomjáról és Leszenyéről egy-egy család vette nevét, ezek a családok kétségkivül közös törzsből származnak, de csupán a Kovári és a Csalomjai családok hozhatók le egy közös őstől, mert a Hunt-Pázmán nemzetség ezen ágáról csupán a XIII. század végétől kezdődőleg maradtak fenn okleveles adatok.

A legrégibb, de miként azt Karácsonyi János kimutatta, hamis oklevél szerint, melyben IV. Béla király 1244 április 22-ikén Szudi Abicsk fiának Kovárszeg nevü várföldet adományozta, Leszenyei Lampert és fiai, továbbá Egyházasc-alomjai Feliczián és fiai, Miklós fiai Pázmán és Miklós, végül Szaniszló comes és fia Pongrácz, mint szomszéd birtokosok szerepelnek.[1]

De az itt emlitett Hunt Miklós fiai Pázmán és Miklós jóval később jönnek elő, ezért ez az oklevél csak annyiban birhat a Hunt-Pázmán nemzetség történetére nézve értékkel, a mennyiben jelzi, miszerint átment a köztudatba, hogy a Hunt-Pázmán nemzetség a tatárjárás idejében e területen birtokos volt.

Hunt Miklós fiai Csalomjai Pázmán és Miklós Szelény nevü birtokukért folytatott perben szerepelnek első izben, de perüket 1270-ben Villám ellen elveszitették.[1]

Pázmánnal 1274-ben találkozunk ujból, midőn a leszenyei ágból származó Miklóst Szelény nevü birtokának eladásától eltiltotta. Ezen oklevél szerint Pázmán az akkori egri püspöknek, Lampertnak fratere. Minthogy azonban Lampert egri püspök 1246-ban már szerepel, a korkülönbségből következtetve, Pázmán csak unokaöcscse lehetett.

A Kovárszeg birtokáért folytatott per, melynek érdekében úgy látszik, az 1244. évi hamis oklevél készült, 1281-ben a budafelhévizi Jánoslovagok előtt kötött egyezséggel nyert egyelőre befejezést. Ebben az egyezségben egyfelől Szudi András, másfelől Hunt-Pázmán nembeli Csalomjai Pázmán és Miklós, továbbá Egyházas-Csalomjai Feliczián és fiai, Lőrincz és Elek, végül Leszenyei Miklós fiai Lampert és István vettek részt.[2]

De ez az egyezség csak ideig-óráig tartha-

[1] Hazai Okmt. I. 29.

[1] U. o. I., 43.

[2] U. o. IV., 62—63. Ezen oklevél szerint Kovárszeg eredetileg honti várföld volt.

tott, mert már III. Endre király uralkodásának első éveiben ismét foglalkoztatja e per a hatóságokat.

A váczi káptalan 1290—94 közt tudósitja III. Endre királyt, hogy Szudi Andrásnak IV. Bélától Kovárszegre nyert adományát megerősitő okmányai megsemmisültek.[1] Ezért a király uj határjárást rendelt el, de mikor ezt az (ipoly)-sághi convent foganatositani akarta, a Hunt-Pázmán nembeliek, Csalomjai Pázmán, Csalomjai Miklós fia István, Kovári (de Kuar) Miklós comes, Csalomjai Lőrincz fia, János és Feliczián fia Elek ellenmondtak.[2]

Utóbb azonban Kovári Miklós és Csalomjai Elek, Szudi Andrással egyezségre lépendők, 1295 nov. 24-én a váczi káptalan előtt választott biróságot vallottak,[3] melynek itélete alapján 1296-ban Kovárszeg földjére nézve létre is jött az egyezség egyfelől Szudi Miklós, másfelől Kovári (Kuari) Miklós és Csalomjai Elek között.[4]

Pázmán és Miklós 1303-ban osztozkodtak az ősi nemzetségi javakon. Ezen osztály alkalmával Pázmán kapta Kovár és Szelény falvakat, továbbá Szent-Lőrincz és Apáti falvak felét, mig Miklós Kis-Csalomját, az emlitett falvak másik felét és a felszerfalusi részt Nógrád vármegyében.[5]

Ez az osztály a Kovári és a Kis-Csalomjai család megalapitására vezetett.

Pázmán, a ki, mint láttuk, leginkább Csalomjai néven szerepel, többé nem fordul elő, de egyetlen fia László már felvette a Kovári nevet és tovább terjeszté a Kovári családot.

Pázmán testvére, Miklós 1298-ban, mint a kishonti kerületben levő Keczege falu ura, a Keczege és a Rimócza között levő határpontokra nézve egyezkedik a kalocsai érsekkel.[6]

Miklós 1309-ben László és Beke fivéreivel, továbbá Pázmán fia Kovári Lászlóval együtt Szelényt zálogul adta László nővérének, Kecsének, Palásthy Liptó fia, István nejének.[7]

A fenti Miklós másik testvére, Choval, másként Chovaz előfordul az 1299—1303. évi osztálylevelekben, midőn testvérei nővérüket, Katalint előbb Dénes comes, majd Egyházascsalomjai Sebestyén fia, Miklós nejét a Szelény, Csalomja, Kovár, Szentlőrincz, Lelkes és Nyék birtokok után járó leány-negyed fejében kielégitik.

Miklósnak öt fiát ismerjük. Ezek voltak Péter, János, László, István és Miklós.

Jánostól származott Valkan (Valkány), a Kis-Csalomjai család egyik őse. László fiai hol Kis-Csalomjaiaknak, hol Csalomjaiaknak neveztetnek.

Miklós ága ugyan már tárgyunk körén tul esik, mindazonáltal tekintettel arra, hogy ezen ág sarjai a közös birtokügyekben gyakran együtt szerepelnek a Kováriakkal, röviden róluk is meg kell emlékeznünk.

Miklós első fia, Péter, a ki egy 1328-ban kelt oklevélben emlittetik, utódok hátrahagyása nélkül halt el. Másik fia, János 1358-ban Nagy- és Kis Csalomjai néven emlittetik. Ennek fia Valkán (1397—1410), a ki 1407-ben Apáthi, másként Nénye helységben birói itéletileg három telket szerez, fiai, András és Miklós még atyjuk életében, 1407—1409-ben szerepelnek a közös birtokügyekben. Miklós fia volt Gáspár, a kitől Kovári László és Pál 1496-ban Kovár helységben egy malomtelket vettek meg.[1]

László fiai közül Pázmán 1359-ben emlittetik, midőn őt Kovári Pál Szentlőrincz megvételétől eltiltotta.[2]

Másik fia, István deák, — miként neve is mutatja — irástudó ember volt, a ki 1407-ben tünik fel. Ennek fiai voltak Demeter, Mihály, a ki 1407—1421-ben a hontvármegyei Szuhány helységben volt birtokos; a legifjabb fia Simon, a ki 1468-ban Kovári Anna férje volt, a kit apósa, Kovári László örökbe fogadott.[3]

A fenti László testvérétől, Miklóstól származott Kiscsalomjai János 1376-ban mint királyi ember jön elő.[4]

Ezek után visszatérhetünk Miklós fia, Pázmánhoz, a Kováriak őséhez.

Pázmán családi életére vonatkozólag csak annyit tudunk, hogy két neje volt. Az egyik

[1] Hazai Okmt. IV., 75.
[2] U. o. IV., 76—77.
[3] U. o. IV., 90.
[4] U. o. IV., 91.
[5] Fejér. VIII., 1., 157.
[6] Wenzel. X., 307.
[7] A Kubinyi család kovári ágának levéltárában a M. N. Muzeumban.

[1] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[2] Gr. Károlyi Oklt. I., 239.
[3] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[4] Hont vármegye Oklt. I.

Hebecsi Miklós leánya, Erzsébet, a ki 1294-ben elhalálozván, Pázmán a sághi (Ipolyság) convent előtt Hebecsi Miklós fiait, Lőrinczet és Jánost, elhalt nővérüknek járó hozománya fejében négy márkával kielégiti.[1]

Ettől a nejétől — úgy látszik — nem származtak gyermekei, fia László, a Kovári család tulajdonképeni őse, alighanem második nejétől, Kecsétől származik, a kitől, a rendelkezésünkre álló adatok szerint még három leánya, Kecse, Anna és Poholya (Pannonia) is született.

Az első leány, Kecse (Kethe) Palásthi Liptó fia, Istvánhoz ment nőül, ettől származott Palásthi Jonhus Márton, kinek leánya, Margit asszony, néhai Varbóki Tamás fia, Benedek özvegye 1426-ban eladta Szelény birtokbeli részét Kovári Pálnak. Ez a Szelény eredetileg Szirák falu határának egy része volt, melyből Róbert Károly király uralkodása alatt lett kiszakitva a Palásthi Liptó fia, István részére.[2]

Az 1426. évi oklevél adataiból Kovári Pál és Margit asszony közti vérségi kapcsolatot a következőleg állithatjuk egybe:

Csalomjai (Kovári) Pázmán

Kovári László	Kecse
Mátyás	— Palásthy Lipót fia, István
Pál	Jonhus Márton
1426	Margit
	— Varbóki Tamás fia, Benedek
	1426

Palásthy Pál munkája szerint Pázmánnak még másik két leánya is volt, Anna és Poholya (Pannonia). E két leányt Palásthi Bagonya comes fiai János és Miklós vették nőül.[3]

Kovári Anna és Pannonia után a Palásthi család sarjai öreganyjuk, Kecse asszony birtokából a Kováriak által 1415-ben kielégittettek, miről elismervényt állitottak ki a Kováriak részére.[4]

Kovári László csupán egy izben, 1338-ban szerepel, ekkor mint királyi ember emlittetik.[5]

Három fiát ismerjük. Közülök Hunt 1359 február 19-én a saját és Pál nevü fia nevében testvérét, Miklóst a szentlőrinczi birtokuk elidegenitésétől, Csalomjai László fia Pázmánt pedig annak megvételétől eltiltotta.[1]

Ezen Huntnak, illetőleg Pálnak, valamint Miklósnak utódait nem ismerjük, csupán László harmadik fiának, Mátyásnak utódairól maradtak fenn adatok.

Magáról Mátyásról sincsenek közvetlen adataink, csupán annyit tudunk róla, hogy nagy szolgálatokat tett Szécsényi Kónya bánnak, mely szolgálatokért, mint alább látni fogjuk, a Szécsényiek Mátyás fiait bőkezüen jutalmazták.

Mátyásnak négy fia volt; Pál, István, Miklós és János, közülök Pál előbb az országbirói, majd a nádori itélőmesteri állást töltötte be s a nemzetség ezen ágából tán az egyedüli volt, a ki országos méltóságra emelkedett.

Hosszu közpályája alatt az őseitől öröklött vagyont jelentékenyen gyarapitotta, hivatali állásából kifolyólag jelentékenyen kiemelkedett a nemzetség ezen ágának tagjai sorából s ezt a helyzetet mintegy örökségül hagyta utódaira, a kik a család ezen ágának magvaszakadtáig megtartották ősi birtokaikat s tekintélyes helyet foglaltak el Hont vármegye családainak sorában. Pál testvérei szinte nyomtalanul eltüntek. Eddigelé legalább nem sikerült egyetlen egy okleveles adatot sem találni, a melyből utódaikra következtethettünk volna.

Kovári Pál első izben 1383-ban szerepel, ekkor már mint irástudó ember (deák) emlittetik, jeléül annak, hogy műveltsége révén is kimagaslott a nemzetség ezen ágának tagjai sorából.

Kovári Pál 1383-ban a nemzetség ugyanezen ágából származó Kiscsalomjai János fia Valkán ellen perelvén, felmutatta a budai káptalan 1328-ban kelt oklevelét, mely szerint Kovári (Csalomjai) László és Miklós, Tamás erdélyi vajdának adták Szent-Lőrinczet cserébe Perbelért, a fenti László fiai Lőrincz, István, Barnabás és János, továbbá Miklósnak fia, Péter, végül Beke fia, Péter beleeleegyezésével. Ezen csereszerződés értelmében a káptalan Károly király parancsára a Kováriakat Perbelbe, Tamás erdélyi vajdát pedig Szentlőrinczbe beiktatta.[2]

[1] Hazai Okmt. VIII., 239.
[2] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[3] Palásthy Pál: A Palásthyak. I. 225., 230.
[4] U. o. 430—431.
[5] Anjou-kori Okmt. III., 46.

[1] Gr. Károlyi Oklt. I., 239.
[2] A Kubinyi család kovári ágának levélt.

1384-ben Kovári Pál, István testvérével együtt, Miklós testvérük nevében is, a Palásthiakat eltiltotta a hontvármegyei Szelény elfoglalásától.[1]

1388-ban István nádor, Balogi Péter kérelmére, arra kötelezte Kovári Pált, hogy unokái Csitári János kiskoru fiai nevében mutassa elő a kitüzött határidőben a Kaladia nevü birtokukra vonatkozó határjárási okleveleket.[2]

1392-ben Szécsényi Kónya bán fiai, Ferencz (Frank) erdélyi vajda és Simon mester, a későbbi országbiró, Kovári Pálnak, akkoriban itélőmesternek, valamint testvéreinek, Istvánnak és Miklósnak Páth helységben levő birtokrészüket ajándékozták oda Pilis vármegyében, azokért a hű szolgálatokért, a melyeket atyjuk, Kovári Mátyás, az ő atyjuknak, Kónya bánnak és Mihály egri püspöknek tett.[3]

Ugyanezen év május 10-én István nevü testvérével együtt Szelényben Palásthi Pétertől és ennek osztályos atyafiaitól három jobbágytelket vesz zálogba, de ugyanekkor másik testvére, Miklós, tiltakozását jelentette be, hogy az ő testvérei Szelényt illetőleg megegyeztek a Palásthiakkal.[4]

E tiltakozás daczára Kovári Pál és testvérei még 1393-ban kijelentik, hogy szelényi birtokukat magtalan haláluk esetére Palásthi Péternek és Györgynek hagyományozzák.[5]

Kovári Pál 1394-ben István testvérével és Terényi János fia, Péterrel egyetemben kölcsönös örökbefogadási szerződést kötött Palásthi Péterrel, Györgygyel és Benedekkel a sághi convent előtt.[6]

1395-ben Miklós testvérével együtt Ilosvai Leusták nádor meghagyására beiktattatott néhai Palásthi Györgynek Palást helységben levő birtokrészeibe.

Kovári Pál ekként megvetvén a lábát Palástón, ott csakhamar ujabb birtokrészeket szerzett. Igy megveszi Mesi Imre fia, Ágoston birtokrészeit, a ki azokat adományba kapta volt. E birtokátruházáshoz csakhamar kieszközölte az uralkodó jóváhagyását is. 1398-ban Zsigmond király bizonyitja, hogy Mesi Ágoston palásti birtokrészét Kovári Mátyás fiainak, Pálnak és Miklósnak, továbbá Pál fia, Lászlónak és Terényi János fia Péter proximusának átengedte.[1]

1396-ban Kovári Pál és Miklós a sághi convent előtt egyezségre léptek Terényi János fiával, Péterrel, valamint Péter fiaival, Lászlóval és Simonnal, melynek értelmében bárki is közülök valamely birtokjogra tenne szert, azt egymás között két részre fogják osztani, ugyszintén magszakadás esetén kölcsönösen örökölni fogják egymás birtokait.[2]

Ezen szerződés alapján azután 1400-ban Kovári Pál és Miklós Terényi Péterrel együtt beiktattattak Devicse helységbe, továbbá Tapolcza és Lehota pusztákba, a melyeket ebben az évben nyertek cserébe Szemerédért.[3]

Kovári Pál 1400-ban Miklós testvérével együtt előfordul a Balassák ősének, Balás fia, Miklós részére Gyarmat iránt adott határjárólevélben.

1403-ban László és István fiaival együtt Varbóki György fia Jánossal és ennek fiaival Szelény és Horváti birtokuk ügyében egyezségre lép.[4]

1404-ben Terbegeczi Dobák magtalan halála után Kiscsalomjai János fia Valkánnal együtt Terbegeczet örökli, melyért Zsigmond király a Pilis vármegyében fekvő Páty helységet adja cserébe, de még ebben az évben egy ujabb csere utján visszakapja a királytól Terbegeczet is.

1405-ben Podhorcsányi János fia, Péterrel együtt királyi adományt nyer Egyházasszemerédre, ugyanezen évben kielégiti Terbegeczi Dobák fia Miklós fia, István özvegyét Terbegecz után járó hitbére fejében.[5]

1406-ban már Garai Miklós nádor itélőmestere volt.[6]

Az 1407. év utolsó napján, gyermekeivel, Erzsébettel és Lászlóval, valamint a Bő nembeli (Zselisz) Sebes fia, László fia, Mihálylyal és

[1] U. o.
[2] U. o. — Oklevelek Hont várm. levéltárából. I., 178., 315.
[3] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[4] Hazai Okmt. IV., 231.
[5] Oklevelek Hont várm. levélt. I., 191., 350.
[6] U. o. I. 196,, 359.

[1] U. o. I., 208., 387.
[2] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[3] U. o.
[4] U. o.
[5] Kubinyi család kovári ágának levéltára.
[6] U. o. — Gr. Károlyi Oklt. I., 543.

András fia, Bertalannal egyetemben, a hevesvármegyei Kenderes, másként Késegyház nevü birtokba iktattatott.

1408-ban, ugyancsak a Bő nemzetség sarjaival együtt, Bő, Kenderes és Ecseg birtokokra nyert uj adományt, melyekbe a budai káptalan be is vezette.[1]

1409-ben osztályos egyezségre lép Kiscsalomjai Kálmánnal és Alsónényei Bátor Jakabbal Alsónénye, másként Apáti helységre nézve.[2]

1410-ben királyi adományt nyer a zólyomvármegyei Lakath helységre.

Ugyanezen évben fiával, Lászlóval, továbbá leányaival, Erzsébettel és Dorotytyával beiktattatik Alsónénye helység birtokába, mely azelőtt Luka fia, Miklósé volt.

1411-ben nejével, Dorotytyával, továbbá leányával, Erzsébettel együtt László, János és Dorotya nevü gyermekei nevében is Kenderes birtok egyharmadát örökös alamizsnaképen a pálosoknak adományozta.

Úgy látszik, mivel a hevesvármegyei Kenderes messze feküdt ősi birtokaitól, attól szabadulni igyekezett. Ezért Kenderes másik kétharmadát 1421-ben Nényei Bátor Jakabnak adta át, a ki viszont a hontvármegyei Bátor, Nénye és a biharvármegyei Tepe helységekben levő birtokrészeivel kárpótolta.[3]

E birtokcsere miatt azonban sok kellemetlensége volt. Bátornénye ugyanis részben Hliniki Bereczké volt, a ki csakhamar pert inditott ellene. 1423-ban Hont és Nógrád vármegyéknek mindszentek napja utáni csütörtökön tartott együttes közgyülésén Hliniki Bereczk tanukihallgatást kért arra nézve, hogy Bátornénye eredetileg az övé és Bátornényei Bátor Jakabé volt, de az utóbbi e birtokot elcserélte Kenderesért Kovári Pállal. A közgyülésen megjelent tisztviselők igazolták, hogy Bátornénye csakugyan Hliniki Bereczké és Bátor Jakabé volt, de hogy miként került Kovári Pál birtokába, arról nincsen tudomásuk.

Közben Kovári Pál ujabb és ujabb birtokokat szerzett. 1414-ben fiaival, Lászlóval és Jánossal együtt beiktattatik Apáti, másként Nénye és Ujfalu birtokába. 1416-ban Kiskereskényben szerez részeket. 1419-ben Perényi Péter országbiró előtt Bényi Lászlóval egyezkedik Százd puszta ügyében. 1423 deczember 18-án a sághi convent előtt Alsóvarbóki György fia János fiaitól, Miklóstól és Lászlótól Kiskereskény felét veszi meg. 1424-ben Lőrincz napja előtti napon (augusztus 9.) a sághi convent előtt László és János nevü fiaival egyetemben Szelényt vette meg Felsővarbóki Györgytől 24 márkáért, mely birtok azelőtt a Kováriaké volt, de csere útján Alsóvarbóki György fia, János birtokába került. Nevezett Alsóvarbóki János, a ki Felsővarbóki Györgyöt megcsonkitotta, kárpótlásul átengedte neki Szelényt.

Felsővarbóki György azonban csakhamar túladott e birtokon, mely így azután ismét visszakerült a Kováriak kezébe.[1]

1424-ben Rechychei Egyed fia, Miklóstól megveszi ennek kiskereskényi birtokrészét. Még ebben az évben fiaival, Lászlóval és Jánossal együtt tiltakozik az ellen, hogy Százd birtokba bárki is beiktattassék.

1425-ben a kovári Szent Miklós kápolna, valamint a nagycsalomjai anyaegyház részére nagyobb alapitványt tett, melyet Garai Miklós nádor 1425. évi márczius 11-ikén Budán kelt oklevelével irásba foglalt.[2]

Még ebben az évben a váczi káptalan előtt Kovári egyik hű jobbágyának és szolgájának Chanó fia, Mihály fia, Jánosnak Terbegeczen egy jobbágytelket adományozott.

1426-ban unokatestvérétől, Varbóki Tamás fia, Benedek özvegyétől, született Palásthi Margit asszonytól megveszi ennek szelényi birtokrészét.

1427-ben fiaival együtt tiltakozik, hogy a király az ő százdi birtokát elfoglalja.

E tiltakozás daczára Zsigmond király Százd birtokot tőle elvevén, azt utóbb Aranyi Istvánnak adta.

1427-ben a váczi káptalan előtt mindenkit eltilt a nógrádi Kiskér, a honti Kovárszeg és a bihari Csepe nevü birtokainak elfoglalásától.[3]

[1] Orsz. Levélt. Dl., 9395.

[2] A Kubinyi család kovári ágának levélt.

[3] Orsz. Levélt. Dl., 11.091. — Garamszentbenedeki Conv. lt. Fasc. 60., No. 27.

[1] A Kubinyi család kovári ágának levélt.

[2] Fejér. X., 6., 769.

[3] A Kubinyi család kovári ágának levélt.

1428-ban már meglehetős koros ember volt. Erre czéloz Zsigmond királynak Kerekegyházán Szent Tamás ünnepe előtti vasárnap (decz. 19.) kelt oklevele, melyben a király Kovári Pál mester nádori itélőmestert, a ki e tisztében igen sokat dolgozott és fáradt, valamint fiát, Lászlót felmenti a hadbaindulás kötelezettsége alól.[1]

Mint pénzes ember, gyakran segitette ki rokonait és ismerőseit. Egy ily kölcsönügyben Nógrád és Hont vármegyék által 1429-ben tartott közgyülésből nyert tanubizonyságlevelet.

A Szent Lőrincz napja előtti hétfő nyolczadán tartott közgyülésen ugyanis Kovári Pál felszólitotta Szőlősi János országbirói itélőmestert, miszerint tegyen tanubizonyságot arról, hogy midőn 1419-ben Visegrádról együtt a székesfehérvári országgyülésre mentek, a velük jött Rechychei Egyed fia, Miklós Esztergomban, a hol megháltak, 50 arany forintot kért és kapott kölcsön Kovári Páltól. Szőlősi Miklós ezt megerősité, miről a két vármegye közgyülése bizonyságlevelet állitott ki Kovári Pál részére.[2]

Ugyanezen a közgyülésen Kovári Pál és Szemerédi Erdős Miklós előadták, hogy atyafiságos szeretetük megerősitésére Horváthin, mely csak Pál mestert illette s Szemeréden, mely csak Miklóst illette, megosztoztak. Ezt az osztályt 1430. évi Vizkereszt utáni 50-ik napon végrehajtották, miről az országbiró részükre szabadalomlevelet állitott ki.

Alig vette át azonban Szemerédet, már is meggyült a baja a Starchániakkal.

Panaszára 1430 márczius 26-ikán Zsigmond király idéző parancsot bocsátott ki a sághi conventhez a Starchániak ellen, a kik Kovári Pál és Erdős Miklós jobbágyain hatalmaskodtak.[3]

Ezzel lezárulnak az adatok Kovári Pálra vonatkozólag. Többé nem szerepel, valószinüleg még ebben az évben elhalálozott.

1431. évtől kezdve már László és János nevü fiai intézik a közös birtokügyeket.

Kovári Pálnak két neje volt. Első neje, Katalin asszony, a kitől egy ismeretlen nevü leánya, továbbá László és János nevü fiai születtek, alkalmasint a Bő nemzetség sarja volt.[1]

Második neje, Dorotya, 1411-ben emlittetik első izben.[2]

Az 1421-ben kelt oklevélen megtalálhatjuk Kovári Pál czimeres pecsétjét, mely a nemzetség ősi czimerét: szarvaival felfelé álló holdsarló, felette hatágu aranycsillag — tünteti fel.[3]

Kovári Pál testvérei közül István 1384—1394-ben, Miklós 1384—1414 közti években részt vesz fivérével a közös birtokügyekben.

István egymagában csak nagy ritkán szerepel. 1387-ben be akarván magát Szelény birtokába iktattatni, királyi beiktatóparancsot eszközölt ki, de a Palásthiak, a kikre e birtok leányörökösödés czimén szállott, a beiktatás ellen tiltakoztak. E tiltakozás következtében támadt perben 1388-ban Kovári Pál képviseli Istvánt a tárgyalás alkalmával. A per csak 1390-ben ért véget, midőn Pál, István és Miklós beiktattatnak Szelénybe s ugyanekkor megosztoznak a Palásthiakkal.[4]

Kovári István 1404-ben már néhainak mondatik. Özvegyét, Nádasdi Mátyás leányát, Ilonát ebben az évben elégiti ki Kovári Pál Terbegecz birtok után járó hozománya fejében.

Ilona asszony nem sokáig viselte az özvegyi fátyolt, mert nemsokára Kelenyeni Jakab fia, Miklós fia Jánoshoz, majd Szuhai Dees fia, Egyedhez ment nőül. 1425-ben ekkor már mint Szuhai Egyed nejét Kovári Pál, első és második férje jogán Kelenyen birtok után járó hitbére fejében kielégiti.[5]

Pál harmadik testvére csak egy izben szerepel önállóan, midőn 1392-ben Szelény harmadrészébe uj királyi adomány czimén beiktattatik.

Pál harmadik testvére, János 1393-ban, akkor, a midőn testvérei, Pál és István Palásthi Pétertől és Györgytől a szelényi birtokot visszanyerik, még gyermekkorban lehetett. Ezenkivül még csak egy izben van említés róla, midőn Kovári Mátyás fiai 1394-ben Palásthi Bagonya

[1] U. o.
[2] U. o.
[3] U. o.

[1] Orsz. Levélt. Dl., 11.085.
[2] U. o. Neo Reg. Acta. 258., 43.
[3] Turul. VIII., 119.
[4] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[5] U. o.

unokájának, Györgynek birtokát nyerik adományul, melybe Ilsvai Leusták nádor parancsára a sághi convent által még ebben az évben bevezettettek.[1]

Kovári Pálnak hét gyermeke volt, közte négy leány.

A legidősebb leány, kinek neve nem ismeretes, Csitári Jánoshoz ment nőül, kitől három fia, Tamás, Miklós és Lőrincz született.[2]

Másik leánya, Erzsébet 1407-ben szerepel első izben s Palásthy Pál műve szerint Csernics Istvánhoz ment nőül. Nevezett Erzsébet 1410-ben szerepel ismét, midőn atyja és testvérei Alsó-Nénye helységbe beiktattattak.[3]

Kovári Pálnak ifjabb két leánya, Margit és Dorotya, a kik második nejétől származnak, 1411—1443-ban szerepelnek.

Kovári Pál idősebb fia, László 1398-ban fordul elő első izben, midőn Mesi Ágoston palásthi birtokát a Kováriaknak átengedte.

Ekkor még gyermekkorban volt.

1411-től 1427-ig atyjával együtt szerepel a család közös birtokügyeiben.

1428-ban János fivérével együtt a hevesvármegyei Kenderes birtok ügyében kelt oklevélben fordul elő.[4]

Atyja halála után szinte szakadatlanul perelt a Palásthiak ellen.

1431 márczius 12-én, midőn a sághi convent a Palásthiakat be akarta iktatni Felsőpalástba és Palástutczába, másként Tamásmiklós földébe, ekkor Fekete Miklós Kovári Pál fiainak, Lászlónak és Jánosnak szolgája, úgy nevezett urai, mint Erdős Miklós nevében, a beiktatást megakadályozta.[5]

Majd később, midőn a Palásthi család sarjai Mikó földébe iktattattak, Kovári László János nevü testvérével együtt ellenmondást jelentett be, de midőn a peres felek a törvény elé idéztettek, a Palásthiak nem jelentek meg, ezért azután 6 márkában lettek elmarasztalva. Pálóczi nádor 1436-ban a sághi conventhez intézett rendeletével a Palásthiakat az ujabban kitüzött tárgyalási határnapra 2 márka büntetés terhe alatt leendő megjelenésre kötelezte.[1]

1433-ban Kovári László János fivérével és fiával, Pállal együtt tiltakozik, hogy a király Százdot, melyet még atyjuktól vett el, Aranyi Istvánnak adja zálogba.[2]

1435-ben Kovári László és János egy más ügyből kifolyólag ismét a Palásthiakkal perlekednek.[3]

1436-ban Kovári László testvérével, Jánossal, továbbá Bői Andrással és Miklóssal, valamint a szentlőrinczi pálosokkal egyetemben mint alperes szerepel Kenderesi Bereczk és társai által Kenderes, másként Késegyház nevü birtok miatt inditott perben.[4]

1443-ban Kovári László testvérével, Dorotyával, Tarnóczi Székely Gergelynével együtt eladja Rétság és Tolmács nógrádvármegyei, továbbá Gywgh, Pothorcsán, Százd-Keresztúr hontvármegyei helységek felét, Szemeréd és Kereskény negyedrészét Szobi Bertalan fia, Jánosnak.[5]

1447-ben Terbegeczi Mihály fia, Jánosnak Százdon történt beiktatása alkalmával Csitári Lőrinczczel együtt mint szomszédos birtokos emlittetik.[6]

1451-ben Budán levő házát 36 arany forintért a váczi káptalan előtt elzálogositotta a fenti Csitári Lőrincznek, a kinek ezen összeggel már előbb is adósa volt.[7]

A Kenderes birtok ügyében már évek óta folyó per 1462-ben ért véget, midőn egyfelől a Bő nemzetségből származó Sebes (Zselisz) utódai, Berczeli János, Ludasi Zsigmond és Bői Demeter, mint felperesek, Kenderesi Magyar Balázs, továbbá Kovári László és ennek fia, Bereczk, mint alperesek szerepeltek.

Ez ügyben hozott birói itélet következtében a budai káptalan még ebben az évben végrehajtotta Kenderes birtok egyharmadának osztályát.[8]

[1] Palásthy Pál: i. m. I., 170—178.
[2] Oklevelek Hont várm. lelvélt. 315.
[3] Palásthy Pál: i. m. II. kötet leszárm. tábla és a Kubinyi család kovári ágának levélt.
[4] Orsz. Levélt. Dl., 11.973.
[5] A Kubinyi család kovári ágának levélt.

[1] Palásthy Pál: i. m. I., 295.
[2] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[3] Palásthy Pál: i. m. I., 303.
[4] Orsz. Levélt. Dl.. 9726.
[5] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[6] Orsz. Levélt. Dl., 14.110.
[7] U. o. Dl., 14.445.
[8] U. o. Dl., 15.695.

1468-ban Horváthi Lukács fiai, István és László kérelmére a garamszentbenedeki convent vizsgálatot inditott Kovári László, ennek fia, Bereczk és Kovári László veje, Simon ellen a miatt, hogy a Hont vármegyében fekvő Horváthiból a jobbágyokat kiüldözték.[1]

A vizsgálat eredményéről, valamint a per további folyamáról nincsenek adatok, rövid néhány év multán azanban kezdetét vette a Kováriak és a Mohorai Vidffiak közt Kovárszeg birtoka miatt támadt per, mely egy évszázadot meghaladó ideig foglalkoztatta a hatóságokat és tulélte a Kovári család ezen ágát.

A Kováriak és a Mohorai Vidffiak már azelőtt sem fértek meg békében.

Még 1468-ban a sághi convent előtt megjelenik Kovári László leánya, Anna, Kovári Simon neje és gyermekei, János, László, Pál és Erzsébet nevében is tiltakozik Mohorai Vidffi János, valamint ennek testvérei, László és Sebestyén ellen, mivel Kovárszeg pusztán neki többrendbeli károkat okoztak.[2]

1471-ben a garamszentbenedeki convent tanuvallatást tartott Kovári László és fia, Bereczk azon panaszára, hogy Csalomjai Vid fiai, Sebestyén és László, továbbá Mohorai Vid fia, János fiai, András, Márton és Miklós az ő kovári curiájukat elfoglalták.[3]

1474-ben azonban Nagycsalomjai Vidffi László Nyéki Imre honti alispán előtt Kovári Lászlóval, valamint vejével, Simonnal és néhai Bereczk nevü fiának leányával, Erzsébettel és ennek férjével, Kenderesi Balázszsal egyezségre lépett, hogy egymás ellen támasztott pereiket kölcsönösen beszüntetik, melyeket még Kovári Pál, nádori itélőmester, László atyja inditott meg.[4]

Ez az egyezség rövid időre békét hozott létre a peres felek között, de Kovári László halála után ujból kitört a viszály s ettől kezdve egy évszázadon át szünet nélkül tartott.

Kovári László rendkivül magas kort ért el, ha figyelembe veszszük, hogy már 1398-ban, bár még mint ifju, szerepel és 1474-ben még életben volt. Ez az év különben az utolsó a melyben életben levőnek mondatik.

[1] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 47. No. 20.
[2] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[3] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 18. No. 36.
[4] Turul 1885. (III. évf.) 4. l.

1474-ben vejével, Kovári Simonnal együtt 340 arany forintért a sághi convent előtt elzálogositotta Kovár, Apáti, Bátorfalva, Terbegecz, Szelény, Szemeréd, Százd és Kereskény Hont vármegyében fekvő helységekben levő részbirtokait Kenderesi Balázsnak, Berecz nevü fiától származott unokája férjének.[1]

Ugyanebben az évben a garamszentbenedeki convent vizsgálatot inditott ellene és Kenderesi Balázs ellen a Simonyi György fia, György ellen elkövetett hatalmaskodás ügyében. Ez azonban az utolsó adat róla.[2]

Öt gyermeke közül Pál, Ferencz és János kiskoruan haltak el. Berecz, mint láttuk, 1462—1471. években részt vett atyjával együtt a közös birtokügyekben, de még 1474 február 7. előtt, tehát még atyja életében elhalálozott. Egyetlen leányát, Erzsébetet Kenderesi Balázs fia, Balázs vette nőül, a ki több izben együtt szerepel Kovári Lászlóval a közös birtokügyekben, sőt 1476-ban az ősi Kovári javakat is zálogba vette Kovári Lászlótól.

Kovári László leányát Kovári Simon vette nőül. Kovári Simon a Hunt-Pázmán nemzetség csalomjai ágából származott.

Kovári László fiai közül Pál ifjan halt el, mert csupán csak egy izben, 1433-ban emlittetik.[3] Másik két fia, Ferencz és János sem érték el a férfikort, negyedik fia, Bereczk, a ki 1471—1474 között, tehát még atyja életében halt el s kinek csak egy leánya, Erzsébet, férjezett Kenderesi Balázsné volt, sem kecsegtette atyját fiutódokkal.

A magszakadástóli félelem indithatta Kovári Lászlót arra, hogy vejét, Csalomjai Simont örökbefogadja és reá átruházza a Kovári nevet, melyet Simon már 1468 ban viselt.

Kovári Anna nem sokáig élte tul atyját, mert egy 1477. évi oklevélben Kovári Simon nejéül már Potentiana asszony szerepel, a kivel 1479-ben is találkozunk.[4]

László testvére, János, a ki 1411—1437 közti években szerepel, részt vett testvérével a közös birtokügyekben.

[1] Orsz. Levélt. Dl., 17.545.
[2] Garamszentbenedeki Conv. levelt. Fasc. 129. No. 10.
[3] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[4] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 57. No. 45.— Orsz. Levélt. 18.250.

Utódairól nincsenek közelebbi adatok, Palásthy munkájában ugyan gyermekei gyanánt Lóránd, Demeter és István szerepelnek, Lórándnak pedig egy Demeter nevü gyermeke lett volna, de eddigelé ezekről nem állanak okleveles adatok rendelkezésünkre.[1]

Kovári Annának Kovári Simonnal kötött házasságából három fia született: János, László és Pál.

E három fiu első izben 1468-ban Kovári Anna által a Mohorai Vidffiek ellen emelt s már fentebb érintett tiltakozása alkalmával említtetik. Jánosról nincsenek további adatok, hihetőleg még ifju korában elhunyt.

László és Pál 1484-ben szerepelnek önállóan, midőn részükre a garamszentbenedeki convent az Alsó-Szelény és Szelezen helységekben levő szőlő-kilenczed ügyéből kifolyólag Perseházi Mocskos Simon és János, Király fiai, Ferencz és fia, Mátyás, Valthi Biró György fiai, Mihály és Mátyás, Kürthösi Zarka Péter és Lőrincz, Felsőpalotai Cseri Dénes és az Ináncsiak ellen tanukihallgatást tartott.[2]

Ebben az oklevélben Kovári Simon még mint életben levő szerepel, 1487-ben azonban, midőn a Mohorai Vidffiak és a Kováriak közt Kovárszeg birtoka ügyében a per kezdetét vette, a perügyre vonatkozó oklevelek előmutatása alkalmával már Kovári László képviseli a családot.

1494-ben ujból némi egyezség jött létre a Mohorai Vidffiek és a Kováriak között, mert ebben az évben Kovári László és fia, Ferencz, továbbá Kovári Pál megosztoztak Kovárszegen (Kovár és Nagycsalomja községek határai közt fekvő puszta) Vidffi Ambrussal és ennek leányaival, Zsófiával és Ilonával.[3]

De a béke nem sokáig tartott, mert már a következő évben (1495) a garamszentbenedeki convent tanukihallgatást tartott Kovári László kérelmére Vidffi Ambrus ellen, a ki az Ipoly medrét Kovártól Ribáig megváltoztatván, ekként a Kováriak tulajdonát képező legelőt elfoglalta.[4]

A vizsgálat egyuttal kiterjedt arra is, hogy Kovárszeg, mely puszta Nagycsalomját Kovártól elválasztotta, Vidffi Ambrusé vagy pedig a Kováriaké volt-e.[1]

1497-ben már Kovári László fiai is belevonatnak e perbe. Ebben az évben Kovári Ferencz és János a váczi káptalan előtt Mohorai Vidffi Ambrust és fiát, Lőrinczet Kovárszeg nevü szántóföld és erdő elfoglalásától eltiltották.

Kovári Lászlónak neje, Kőkeszi Fülpösi (Fylpesi) Jusztina volt, a ki Kőkesziben birt részeket, melyeket 1497-ben testvéreivel együtt egy esztergomi curiáért elcserélt.[2]

Utóbb azonban 1503-ban Kovári Pál és László ezt az esztergomi házat, a kőkeszi curiát s a hozzátartozó sáfrányoskertet 200 forintért Palásthi Paska Jánostól és Siráki Györgytől megszerezték, a kik is ezen összeg fejében birtokukat a Kováriaknak átengedték.[3]

Kovári László testvére, Pál sokat szerzett. Igy 1494-ben Osgyáni Bakos Pál fia, Györgygyel együtt beiktattatott a hontvármegyei Alsó-György és Pothorcsán részeibe 1498—1506 között pedig zálogba vette Ináncsi András birtokát Palástutczán 100 arany forintért.[4]

1505-ben Kőkeszi Györgytől egy udvartelket vesz Kőkesziben és abba László testvérével együtt beiktattatott.

1506-ban Alsó-Szelény birtokába lett beiktatva, bár a beiktatásnak Varbóki János ellene mondott.[5]

1506-ban László testvérével együtt 60 frtot adott kölcsön Nényei Mocskos György nógrádvármegyei alispánnak, a ki e kölcsön fejében palásti birtokát kötötte le, mely összeget azután Mocskos György a Losonczi Zsigmond megbizásából felfogadott zsoldos katonái fizetésére forditotta.[6]

De a mint Kovári Pál nem igen volt válogatós az eszközökben, a melyekkel birtokait gyarapitotta, azonképen nem volt képes azokat megtartani utódai számára.

1507. évi julius 8-án Bodafalvi Boda Mihály fia, Imre a sághi convent előtt tiltakozott Kovári Pál és László, valamint Horváth Miklós özvegye,

[1] Palásthy Pál: i. m. I., 303.
[2] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 48. No. 29.
[3] A garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 231.
[4] U. o. Fasc. 71. No. 22.

[1] U. o. Prot. A. 310.
[2] U. o. Prot. A. 173.
[3] Palásthy Pál: i. m. I., 236—381.
[4] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 56.
[5] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[6] A Kubinyi család kovári ágának levéltára.

Dorotya és ennek fia, György ellen, hogy birtokát Ipolykeszin elfoglalták.[1]

Két évvel megelőzőleg pedig Kovári Pál kénytelen volt Neklincs helységben levő birtokrészét Kusani Juszt Györgynek visszaadni.[2]

1509-ben Haraszti Ferencz és Lévai Zsigmond inditottak pert Kovári Pál ellen a lévai határhoz tartozó Árpásvölgy és Ereszevén nevü erdők ügyében, mely alkalommal a garamszentbenedeki convent vizsgálatot tartott.[3]

1516-ban Nényei Luka Miklós fiai, Ambrus, László és Mihály tiltakoztak Kovári László és Pál ellen az ő tulajdonukat képező Terbegecz, Nénye és Bátorfalu nevü birtokok elfoglalása miatt.[4]

1523-ban ismét azt a panaszt emelik Kovári Pál ellen, hogy többekkel együtt elfoglalta az Orosziak birtokait Tompán (Hont várm.).[5]

Kovári Pál 1511—1524. években kiadott oklevelek szerint Hont vármegye alispánja volt. Ő volt tehát a nemzetség ezen ágának második tagja, a ki közhivatalt viselt.[6]

Utoljára 1525-ben szerepel. Ebben az évben Palásthi András és fia, Benedek részére egy nyilatkozatot állitott ki. Ugyanezen évben Balogh Bálinttól bérbe vett Hrussóban egy népes jobbágytelket a sághi convent előtt.[7]

Kovári Pál és László czimeres pecsétjét több példányban megtalálhatjuk a Kubinyi család kovári ágának levéltárában. Az 1508-ban kelt oklevélen mindkét testvér pecsétje megvan, az 1511. és az 1524. évi okleveleken Kovári Pál alispán pecsétje, mely teljesen egyez az előbbiekkel, a következő czimerképet mutat: kerek talpu paizsban szarvaival felfelé álló holdsarló felett hatágu csillag.

Visszatérve Lászlóhoz, a ki egy év nélküli bejegyzés szerint Hindi Péternek a siráki szőlőkbe és Terbegecz birtokába való beiktatása ellen tiltakozott, majd 1510-ben Pál testvérével együtt Kürtösi Baloghi György ellen perelt, 1511-ben pedig Szobi Mihálynak Felső-Petény és Alsó-Lám helységekben levő birtokrészeibe iktattatott zálogjog czimén, 1512-ben pedig Alagi Benedek állitott ki részére kötelezvényt 200 forintról.[1]

Utóljára 1516-ban szerepel, midőn ellene Nényei Luka Miklós fiai a terbegeczi stb. javaik elfoglalása miatt panaszt emeltek.

Kovári Lászlónak nejétől, Kőkeszi Filpesi Gergely leányától, Jusztiniától három leánya és két fia, Ferencz és János, született.

A Nagy Iván művében közölt leszármazási táblatöredék szerint ugyan még egy fia volt, Mihály, de az utóbbira nézve nem sikerült eddigelé okleveles adatot találni.[2]

László fia, Ferencz első izben 1494-ben szerepel, midőn atyjával együtt megosztozik a Mohorai Vidffiekkel Kovárszegen; 1502-ben, midőn a Kalondaiak, néhai István fiai, György és Péter Kovári László és Pál vallomása alapján Százd nevü, hontvármegyei birtokba beiktattattak, Török Demeter fiával, Alberttel együtt ellentmondott.[3]

Kovári Ferencz 1526 február 10-ikén végrendelkezett. A végrendeletet testvére, János, Kovári Pál özvegye, Valkai Katalin, neje, a kit névleg meg nem nevez, Brigida asszony, továbbá Sebestény, kovári (talán nagycsalomjai) plébános, valamint a következő meghivott tanuk jelenlétében állitotta ki: Szécsényi Balázs és Péter testvérek, Ebeczky Pál, végül Kovári Kolchar (Kulcsár) Gergely. A végrendeletet Sebestyén plébános irta.[4]

E végrendeletben csak ingóságairól intézkedik. Kovári Pál özvegyének, Valkai Katalinnak három lovat és egy kocsit, János testvérének szintén három lovat, fegyvereit és ruhanemüeket, Borbála asszonynak egy subát, Sebestyén plébánosnak két lovat és egy subát, a Szécsényi testvéreknek három forintot hagyományozott.

Mint buzgó keresztény ember, nem feledkezett meg az egyházról sem. A kovári egyháznak két, a nagycsalomjainak, a százdinak, a

[1] Orsz. Levélt. Dl., 21.739.
[2] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 161.
[3] U. o. Fasc. 48. No. 14. és 31.
[4] U. o. Fasc. 36. No. 28.
[5] U. o. Fasc. 62. No. 7.
[6] Orsz. Levélt. Dl., 20.257. — A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[7] A Kubinyi család kovári ágának levélt.

[1] A Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. A. 336. Orsz. Levélt. Dl., 21.989. — Esztergomi Kápt. levélt. Caps. 40., Fasc. 4. No. 5. — Orsz. Levélt. Dl., 22.358.
[2] Nagy Iván: i. m. VI. 424.
[3] Eszterg. Kápt. levélt. Caps. F. Fasc. 3. No. 32.
[4] A Kubinyi család kovári ágának levélt.

hébeczinek, a terbegeczinek 1—1, a sághi pré postságnak 3 forintot hagyott.

Kovári Ferenczczel csak a mohácsi vész utáni években találkozunk ismét, midőn Kovári Pál leányai 1531-ben a garamszentbenedeki convent előtt az ősi családi javak elidegenitésétől eltiltották.[1]

Utóljára 1536-ban szerepel, midőn a sághi convent előtt Kishindi Péter fia, Jeromostól 132 frtért három elhagyott jobbágytelket vett meg Terbegeczen.[2]

Ferencznek két fia volt, László és Pál, a kik első izben Kovári Pál leányai által Kovári Ferencz ellen 1531-ben benyujtott tiltakozás alkalmával emlittetnek.

Pál utódait nem ismerjük. Lászlónak sem lehettek gyermekei. Özvegyét, Borbála asszonyt 1554-ben az esztergomi káptalan előtt Kovári László örökösei, nevezetesen László leánya, Magdolna, Parlaghy László özvegye és elhalt nővérének, Margitnak Etthre Gergelytől született fia, Etthre Mihály perbehivták, hogy jegyajándékát vegye átt.[3]

Kovári Pálnak, Hont vármegye alispánjának három gyermekéről, Jánosról, Ilonáról és Annáról maradtak fenn okleveles adatok. Nagy Iván művében, az idézett helyen, ugyan még egy második fiút is találunk, Bernátot, de erről nincsenek adataink.

Legidősebb fia, János a Mohorai Vidffiek elleni perben (1497—1518) szerepel, de lehet, hogy ez a Kovári János azonos Kovári László fia, Jánossal, mert a személyazonosságot nehéz megállapitani, miután közelebbi adatok nem állanak rendelkezésünkre.

De annál bővebb adataink vannak Pál két leányáról, Ilonáról és Annáról, különösen az előbbiről, a ki kardos egy menyecske volt s sok dolgot adott a hatóságoknak.

Kovári Ilona első izben 1592-ben szerepel, midőn nővérével, Annával együtt Dubraviczky Mihályt az anyjuk, Valkay Katalin által neki átadott levelek visszaadásáról megnyugtatja.[4]

Ekkor már Dubraviczky János neje volt. 1531-ben nővérével, Annával, a ki ekkor, mint Dubraviczky László neje emlittetik, unokatestvérüket, Kovári Ferenczet a családi javak elidegenitésétől eltiltotta.[1]

Kovári Ilona férje, Dubraviczky János még 1542 előtt elhalálozván,[2] örökségül a Mária királynő által ellene inditott pert hagyta hátra özvegyének. De Kovári Ilona asszony éveken keresztül huzta-halasztotta ama 21.722 forint 35 dénár lefizetését, melyre Dubraviczky János itéletileg kötelezve volt.

A garamszentbenedeki convent ugyan 1543-ban is felszólitotta Ilona asszonyt és fiát, Albertet ezen összeg lefizetésére, de Ilona asszony 1546-ban perujitásért folyamodott.

Azonban a perujitás ily hatalmas ellenféllel szemben nem vezethetett eredményre, mert 1549-ben a garamszentbenedeki convent ujból közli vele a marasztaló itéletet.[3]

Kovári Ilona, kinek családneve az oklevelekben, épúgy, mint atyjáé, Pálé, Kováry-alakban is előfordul, csak rövid ideig viselte az özvegyi fátyolt, mert 1546-ban már mint Apponyi Benedekné nyugtatta Madách Miklóst, hogy javait visszaadta.[4]

1538-ban tanuvallomást eszközöltetett a zólyomvármegyei Dubraviczán levő curiáján a Dubraviczky János által elkövetett hatalmaskodások tárgyában. Utóljára 1554-ben találkozunk vele, midőn az esztergomi káptalan előtt néhai unokaöcscsének, Kovári Lászlónak özvegyét, Tarródy Borbálát, másodszor férjezett Galánthai Borsy Benedeknét és ennek atyját, Tarródy Tamást a Kovári család birtokaira vonatkozó oklevelek visszaadása felől megnyugtatja.[5]

Kovári Pál második leánya, Anna, a ki, mint láttuk, 1531-ben Dubraviczky László neje volt, utóbb Palásthy Jánoshoz ment nőül.

Első férjétől egy fia, Dubraviczky Kristóf, a második férjétől szintén egy fia, Palásthy Benedek született.[6]

Kovári Ilonának második férjétől két gyermeke született, Apponyi János és Anna.

[1] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Prot. C. 64.
[2] A Kubinyi család kovári ágának levélt.
[3] Esztergomi Kápt. levélt. Caps. 34. Fasc. 9. No. 28.
[4] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 82. No. 22.

[1] U. o. Prot. C. 64.
[2] U. o. Fasc. 45. No. 17.
[3] U. o. Fasc. 22. No. 3., Fasc. 20. No. 42., Fasc. 25. No. 35.
[4] U. o. Fasc. 25. No. 39.
[5] Esztergomi Kápt. levélt. 1. Fol. 57.
[6] Garamszentbenedeki Conv. levélt. Fasc. 82. No. 15.

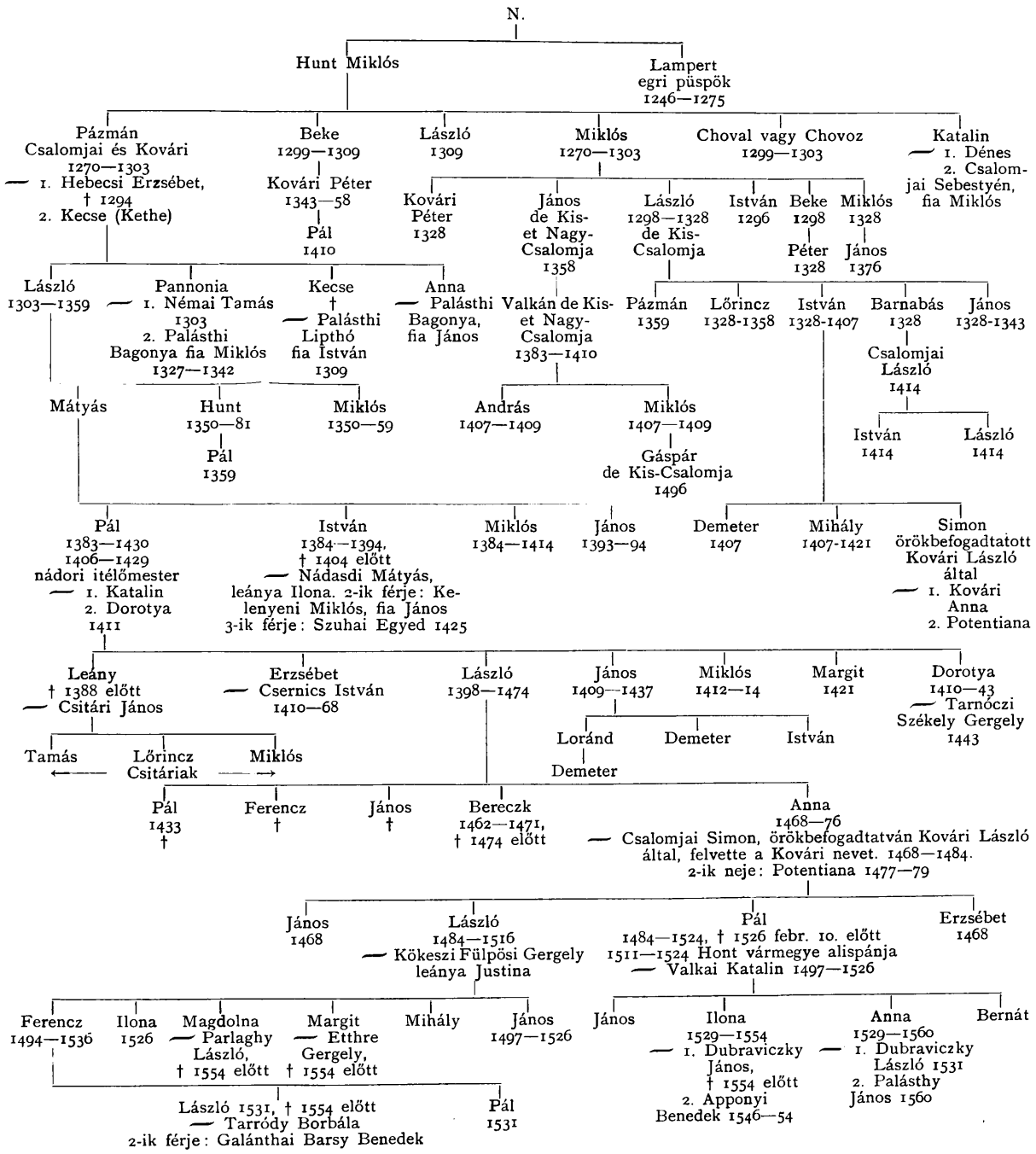
N.
Hunt Miklós
Lampert
egri püspök
1246—1275
Pázmán
Csalomjai és Kovári
1270—1303
— 1. Hebecsi Erzsébet,
† 1294
2. Kecse (Kethe)
Beke
1299—1309
Kovári Péter
1343—58
Pál
1410
László
1309
Miklós
1270—1303
Choval vagy Chovoz
1299—1303
Katalin
— 1. Dénes
2. Csalomjai Sebestyén,
fia Miklós
Kovári
Péter
1328
János
de Kis-
et Nagy-
Csalomja
1358
László
1298—1328
de Kis-
Csalomja
István
1296
Beke
1298
Péter
1328
Miklós
1328
János
1376
László
1303—1359
Pannonia
— 1. Némai Tamás
1303
2. Palásthi
Bagonya fia Miklós
1327—1342
Kecse
†
— Palásthi
Lipthó
fia István
1309
Anna
— Palásthi
Bagonya,
fia János
Valkán de Kis-
et Nagy-
Csalomja
1383—1410
Pázmán
1359
Lőrincz
1328-1358
István
1328-1407
Barnabás
1328
Csalomjai
László
1414
János
1328-1343
Mátyás
Hunt
1350—81
Pál
1359
Miklós
1350—59
András
1407—1409
Miklós
1407—1409
Gáspár
de Kis-Csalomja
1496
István
1414
László
1414
Pál
1383—1430
1406—1429
nádori itélőmester
— 1. Katalin
2. Dorotya
1411
István
1384—1394,
† 1404 előtt
— Nádasdi Mátyás,
leánya Ilona. 2-ik férje: Kelenyeni Miklós, fia János
3-ik férje: Szuhai Egyed 1425
Miklós
1384—1414
János
1393—94
Demeter
1407
Mihály
1407-1421
Simon
örökbefogadtatott
Kovári László
által
— 1. Kovári
Anna
2. Potentiana
Leány
† 1388 előtt
— Csitári János
Erzsébet
— Csernics István
1410—68
László
1398—1474
János
1409—1437
Miklós
1412—14
Margit
1421
Dorotya
1410—43
— Tarnóczi
Székely Gergely
1443
Loránd
Demeter
Demeter
István
Tamás
Lőrincz
Miklós
Csitáriak
Pál
1433
†
Ferencz
†
János
†
Bereczk
1462—1471,
† 1474 előtt
Anna
1468—76
— Csalomjai Simon, örökbefogadtatván Kovári László által, felvette a Kovári nevet. 1468—1484.
2-ik neje: Potentiana 1477—79
János
1468
László
1484—1516
— Kökeszi Fülpösi Gergely
leánya Justina
Pál
1484—1524, † 1526 febr. 10. előtt
1511—1524 Hont vármegye alispánja
— Valkai Katalin 1497—1526
Erzsébet
1468
Ferencz
1494—1536
Ilona
1526
Magdolna
— Parlaghy
László,
† 1554 előtt
Margit
— Etthre
Gergely,
† 1554 előtt
Mihály
János
1497—1526
László 1531, † 1554 előtt
— Tarródy Borbála
2-ik férje: Galánthai Barsy Benedek
Pál
1531
János
Ilona
1529—1554
— 1. Dubraviczky
János,
† 1554 előtt
2. Apponyi
Benedek 1546—54
Anna
1529—1560
— 1. Dubraviczky
László 1531
2. Palásthy
János 1560
Bernát

Apponyi Anna unokatestvéréhez, Palásthy Benedekhez ment nőül, a ki 1572-ben a Kovári család ősi birtokait, nevezetesen a kovári, terbegeczi, bátorfalui, apáti, felsőszemerédi, százdi, alsószelényi, kiskereskényi (Hont várm.) és illyini (Nógrád várm.) birtokrészeket 200 frtért Apponyi Jánostól megvette.[1] Ekként a Kováriak ősi birtokai a Palásthy család kezébe kerültek.

Palásthy Benedek és Apponyi Annának egy leánya volt, Anna, kinek életkorát 1574-ben határozták meg.[2]

1588-ban már mint Dobasy Antalné perbe hivja rokonát, Palásthy Józsefet, hogy gyámi tisztéből folyólag a kovári, terbegeczi, bátorfalui, apáti, födémesi, szelényi, százdi, szemerédi, kiskereskényi (Hont várm.), tiszabői, kenderesi (Heves várm.), ecsegi (Békés várm.), nadláni, máskép nedliczi (Nyitra várm.) birtokok jövedelmeiről számoljon el.[1]

A XVI. század végén Kovári Simon ágának magva szakadt. A Mohorai Vidffy család ellen is a Kovári család leányági örökösei nyerték meg Kovárszeg birtokáért folytatott pert 1591-ben Hont vármegye törvényszéke előtt.[2]

És ha voltak is a Hunt-Pázmán nemzetség ezen ágából még más családtagok is, ezeket az idők viharai messze elsodorták a nemzetség ezen ágának ősi fészkétől, vagy pedig elszegényedve, nem voltak képesek a vérségi összeköttetést kimutathatni, igy azután nem érvényesithették jogaikat Kovári Simon utódainak kihalása alkalmával.

Összegezve az elmondottakat, a Kovári család leszármazása következőleg alakul.

(Leszármazási táblát lásd a 171. oldalon.)

Dr. Reiszig Ede.

[1] U. o. Fasc. 3. No. 3.
[2] U. o. Fasc. 97. No. 2.

[1] U. o. Fasc. 15. No. 40.
[2] Turul 1885. (III. évf.) 64. l.

VEGYES.

Campanellis János czimereslevele 1526-ból.

(Szines czimerképpel.)

A II. Lajos király adományozta czimereslevelek közül folyóiratunk eddig csak néhányat közölt szines hasonmásban. Ezek az Engel Péter nevére hamisitott 1517-iki és a Jeszenszky családnak adományozott 1521-iki czimereslevelek. Ezeknek a számát szaporitjuk most a Burseli Campanellis János részére 1526 január 22-én Budán adományozott czimereslevéllel, a mely heraldikai szempontokon kivül más tekintetben is érdekes vonatkozásokkal bir.

A czimereslevél eredetije a cs. és kir. közös pénzügyminiszterium levéltárában Bécsben őriztetik. Jól konzervált állapotban maradt ránk, de függő pecsétje elveszett, csupán a fekete-fehéribolya szinü fonalakból sodrott selyemzsinór maradt meg. Irása a rendestől eltérő, nem kalligrafikus, hanem kuszált betük alkotják, de a király nevét tartalmazó első sor diszes kivitelü arany betükkel van irva. Az armális egyike azon kevés számuaknak, melyek a király névaláirásával is el vannak látva. Szövege következőkép hangzik:

Ludovicus dei gratia rex Hungarie et Bohemie etc Croatie, Sclavonie, Rame, Servie, Gallitie, Lodomerie Comanie Bulgarieque etc. rex necnon Sclesie et Lucemburgensis dux, marchioque Moravie et Lucasie *(igy)* tibi fideli nostro Joanni de Campanellis de Bursel salutem et gratiam nostram regiam. Fidelitatis ac cæterarum virtutum tuarum merita quibus nostro in conspectu te conspicuum ac insignem semper reddidisti ad præsens nostram alliciunt maiestatem, ut te condignis favoribus prosequamur et gratiis personamque tuam dignis attolamus honoribus. Te igitur harum virtutum intuitu ac medio magnifici Augustini de Velasques Hispani ex supremis aule nostre cubiculariis vero ac perpetuo stabilique titulo ac nobilitatis honore cohonestare volentes, in verum nobilem creandum et preficiendum nostra regia ex gratia atque auctoritate duximus, decernentes gratiose presentibus et concedentes ut tibi huiusmodi honore et titulo atque privilegiis nobilitatis ad instar aliorum nobilium libere uti, frui et gaudere semper et imperpetuum liceat. Qui quidem nobilitatis honos ut armorum quoque insignibus illustrior reddatur, hec quoque arma illi adiicienda merito voluimus, scutum videlicet octangulare rubicundi coloris per totum, in cuius medio leonis albi generosi sursum erecti sparsisque pedibus et ore aperto pugnanti similis effigies inest, necnon et linia quedam celestini coloris ab uno ad aliud latus tendens leonem ipsum quasi claudens, in qua tres lilii flores aurei recto ordine apparent, leone equidem te donavimus eo, quod in re militari et fortitudine et generositate semper usus fuisti, lilii flores cum honorem tum benignitatem ob quam omnibus gratus es,

CAMPANELLIS JÁNOS CZÍMERE 1526-BÓL.

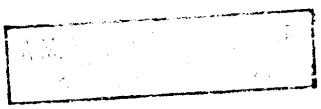

aperte ac plane demostrant. Superimposita est scuto galea argentea cum leonis albi dimidio, totam preterea clipei exteriorem marginem varia foliorum simulacra huc atque illuc veluti vento aliquo agitata undequaque decentissime circumplectuntur, prout in principio presentium literarum nostrarum nobilis Desiderii pictoris Itali docta manu depicta suisque propriis coloribus exornata cernuntur, animo deliberato deque regie potestatis nostre plenitudine et ex certa scientia tibi, heredibusque tuis ac posteritatibus universis dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et presentibus gratiose elargimur, quo tu et per te liberi tui utriusque sexus universi heredesque et posteritates eorundem prescripta arma et seu nobilitatis insignia instar aliorum nobilium et regnicolarum nostrorum armis uti solitorum a modo deinceps ubique gentium locorum et temporum in preliis, conflictibus, certamine, hastiludio, torniamentis, duellis, aliisque militaribus exercitiis, parique modo in anulis, argenteriis, velis, cortinis, domibus, tabulis, papilionibus ac universis quarumlibet rerum, edificiorum, expeditionumque generibus sub mere nobilitatis titulo gestare, insculpi, pingi incidique facere et habere libere possitis et valeatis. Et nihilominus ut animum, favorem ac benivolentiam in te nostram apud posteros maiori argumento testatum relinqueremus, id quoque ex gratia nostre celsitudinis te in nostrum familiarem assumpsimus ac tenore presentium assumimus, cæterorumque familiarium nostrorum cetui ac numero favorabiliter aggregamus, decernentes expresse et hoc nostro statuentes edicto, quod tu ex nunc et imposterum universis ac singulis illis iuribus, libertatibus, immunitatibus, honoribus, privilegiis, gratiis et indultis ubique locorum libere uti, frui et gaudere valeas atque possis, quibus, cæteri aule nostre regie familiares potiuntur, utuntur et gaudent, de iure vel de consuetudine. Rogamus itaque et hortamur universos et singulos christianæ religionis principes ecclesiasticos et seculares, duces et marchiones, prelatos, barones, comites, castellanos, nobiles ipsorumque officiales, item civitates, oppida villasque et earumdem ac aliorum quorumcumque locorum ac communitatuum rectores, potestates, prefectos, civium magistros, iudices et villicos, necnon trigesimatores, tributarios et theoloniorum et gabellarum exactores, pontiumque et passuum custodes ac alterius cuiusvis status et preeminentie homines, ubivis tam super terram quam super aquas constitutos ac commorantes, quibus presentes exhibite fuerint, quatenus te dum et quoties ad eorum loca et dominia perveneris recommendatum habentes, decenti honore pertractent, et condignis favoribus prosequantur, necnon te cum famulis, equis, valisiis et aliis rebus tuis singulis per quoscunque passus, portus, terras, dominia, destrictus, iurisdictiones, civitates, oppida, castra, villas et alia quelibet loca tam per terram quam super aquas, absque aliquali solutione dacii, pedagii, theolonii, tributi, trigesime, gabelle, vel alterius cuiuscunque solutionis genere et absque impedimento ire, transire, stare, morari et reddire toties quoties opus fuerit libere et secure permittant, tibi tuisque familiaribus et rebus tuis omnibus de securo ac salvo conductu quoties per te vel nomine tuo fuerint requisiti ad celsitudinis nostre specialem complacentiam velint providere, subditi vero nostri sub indignationis pena omnino teneantur ac debeant, et presentibus nostris perlectis presentanti restitutis. Datum Bude in festo beati Vincenti predicatoris, anno domini millesimo quingentesimo vigesimo sexto, regnorum nostrorum Hungarie ac Bohemie etc. anno undecimo, secreto nostro sigillo, quo ut rex Hungarie utimur, impendenti apposito.

Ludovicus rex
manu propria.

Az oklevél élére festett czimer három arany liliommal megrakott, kék pólyával vágott vörös pajzsban jobbra forduló ágaskodó, kiöltött aranynyelvü ezüst oroszlánt ábrázol. A renaissance izlésben tartott pajzsot jobbra néző, zárt ezüstsisak ékiti, melynek sisakdisze kék-ezüst tekercsből kinövő ezüst oroszlán. A takarók szine mindkét oldalról kék-arany. A pajzsot jobbról-balról egy-egy angyalka tartja. A czimerkép arany arabeszkekkel ékitett vörös alapra van helyezve, melyet egy keskeny és egy fekete szegélyü széles aranykeret vesz körül.

A mellékelt szines kép a czimer szerkezetéről kellő tájékoztatást ad, sajnos azonban, hogy az eredeti kivitelére nézve csak gyönge képet nyujt. Azt a művészi kivitelt, mely az eredetit jellemzi, a finomságot és nemes szépséget, mely a czimerképben magában és a czimertartó angyalkákban nyilvánul, nem adja vissza, ezek szépségéről csak halvány fogalmat nyujt.

A czimerkép méreteit illetőleg a pajzs 7·5, a sisak és disz 6·5 cm., méreteire nézve tehát nem felel meg a heraldika szabályainak s megközelitőleg megfelel a Dobay család czimere méreteinek. A pajzstartó angyalkák pufók arczuak, kövér testüek, szőke hajjal, sárga szárnyakkal, testüket lenge fátyolszerü écharpe fonja körül.

A czimer maga, eltekintve az arany liliomokkal rakott kék pólyától és a paizs szinétől, szerkezetére és czimerképére nézve megfelel a Salzer család 1525 márczius 26-iki czimerének. Ez a hasonlóság főleg a czimeralak, az oroszlán elhelyezésénél válik szembetünővé, szinre nézve eltérés van, a mennyiben a Salzer-czimer oroszlána arany, a Campanellisé ezüst. Azonos a sisak formája, továbbá a kék-ezüst tekercsből kinövő sisakdiszbeli oroszlán, mely mindkét czimernél a megfelelő pajzsalak mázában van tartva. A takarók szine is egyezik, sőt a levélszerü takarók arabeszkjeiben is számos azonos vonást fedezhetünk fel. Hiányzik ellenben a Salzer-czimernél a vörös alap arany diszitése, de megvan mindkettőnél a fekete szegélyü széles arany keret. Nagyjában megegyezik a pajzs formája is, ellenben a Salzer-czimernél hiányoznak a pajzstartó angyalkák, helyöket a pajzsot körülvevő sárkány pótolja.

Ezek a hasonlatosságok és egyezések a két czimer között arra engednek következtetni, hogy a két czimer egy és ugyanazon festő műve. A csekély, alig egy évi időkülömbség a két

czimer között sem mond ellent ezen föltevésnek.

A Campanellis czimerre nézve abban a ritka szerencsés helyzetben vagyunk, hogy annak festőjét maga az oklevél nevezi meg. Megtudjuk a czimer szövegéből, hogy a czimer «nobilis Desiderii pictoris Itali» tanult kezének munkája. Vele együtt három festőről van tudomásunk, kik Lajos király udvarában működtek. A Lajos korabeli számadáskönyvek ugyanis két udvari festőnek nevét őrizték meg, ezek János és Jakab mesterek. Az 1525 január 12—julius 16-iki időből való számadáskönyvben Jakab festő neve több izben emlittetik, február 23-án szolgálatai fejében 5 frt, április 2-án 2 frt, junius 13-án ismét 5 frt, végül julius 2-án hasonlókép 5 frt fizettetett ki neki, összesen tehát 17 frt. Hogy miféle szolgálatok fejében kapta ez összeget, az a számadásokban nincs megemlitve.[1] János festő neve e számadáskönyvben csak egyszer fordul elő és pedig márczius 7-ikén, a midőn is a bejegyzés megmondja, hogy miféle munkáért járt neki fizetség. E munka a király által a temesi comeseknek adott zászló kifestése volt, melyért 36 frtot kapott János festő, azonkivül ugyanakkor egy zászlóval ellátott lándzsa javitásáért 1 frt 45 dénárt, összesen tehát 37 frt 45 dénárt. II. Lajos második, 1516-ból származó számadás töredékében festők nevei nem emlittetnek. E két festő nevéhez csatlakozik most harmadiknak Dezső festő neve, kiről egyuttal megtudjuk azt is, hogy olasz származásu és nemes ember volt. Sajnos, egyelőre be kell érnünk e szükszavu adatokkal, a mig esetleg valamely szerencsés véletlen folytán többet tudunk meg róla.

Magáról a czimerszerző Campanellis Jánosról nem tudunk többet. Neve után itélve idegen származásu volt, talán olasz vagy spanyol lehetett, a mi mellett szólhatna az a körülmény, hogy Velasques Ágoston, a király spanyol számazásu kamarásának közbenjártára nyeri a czimert és nemességet, a mit a király még azzal is tetéz, hogy Campanellis Jánost a királyi familiaresek sorába is fölveszi.

II. Lajos király udvarában, mint azt számadáskönyvének adataiból tudjuk, a királyi szolgálatban, az udvari méltóságokban nemcsak magyarok, hanem idegen származásuak is voltak alkalmazva. Tudjuk azt, hogy két főudvarmestere volt, Korlátkövi Péter és a lengyel származásu Trepka András,[2] kamarásai között pedig különböző nemzetbelieket találunk. Ezek közé tartozott az a spanyol származásu Velasques Ágoston, a ki Campanellis János érdekében a királynál közbenjárt. A számadáskönyvekben több izben találunk egy spanyol származásu Ágostont, a ki, tekintve e származás azonosságát, továbbá a czimereslevél kiállitásának idejét és a számadási tételek idejét, minden valószinüség szerint azonos e Velasques Ágostonnal. A számadásokban először 1525 márczius 6-ikán találkozunk vele, akkor mint a király pohárnoka emlittetik, kinek Thurzó Elek kincstárnok 20 frtot fizet ki a király parancsára. Pohárnoknak emlittetik április 12-ikén, a midőn 44 frtot kap kézhez, mint a királyné pohárnoka emlittetik május 11-én, a midőn 25 frtot és junius 18-án, a mikor 10 frtot fizet ki neki a kincstárnok.[1] Ellenben 1526 junius 18-án mint királyi kamarás szerepel, a kinek két izben 20 frt fizettetik ki.[2] Talán testvére vagy valami más rokona volt a királynénak spanyol származásu kamarása Lajos, a kit a király levéllel küldött a pápához s a kinek ezen utja költségeire április 15-én 100 frt fizettetett ki.[3]

ÁLDÁSY ANTAL.

[1] II. Lajos e számadáskönyve ki van adva a Magyar Történelmi Tár XXII. kötetében. Az idézett helyek a 87, 126., 199. és 229. lapokon.

[2] Fraknói Vilmos: II. Lajos és udvara. Budapest, 1878, 33. l.

Adalék a Nagyréti Darvas család genealogiájához.

A Darvas család neve Abauj-Torna vármegye területén a XVI. század közepe táján emlittetik, noha a család Nógrád vármegyében otthonos. A bércz ormán fekvő Szádvár hatalmas ura, — kinek, mellesleg szólva, tizenhat vára volt — Bebek György a Habsburgoktól Szapolyai Jánoshoz pártolván át, 1567-ben Schwendi Lázár császári tábornok a Szádvárába huzódott Bebek Györgynét Patótsi Zsófiát haddal támadta meg, mely alkalommal Bebekék több hivével együtt Darvas Pál is Szádvárában vonta meg magát.[4]

A XVIII. században két Darvas Ferencz vált ki a család tagjai közül. A kuruczvilágban Darvas Ferencz játszott kiváló szerepet, kinek neve sokat emlegetett és széles körben ismert volt. II. Rákóczi Ferencz fölkelése elején, 1703 november 11-ikén a tokaji táborból a Tisza közétől föl a dunai vidékekre főhadi biztosul nevezte ki, s mint ilyen, Darvas Ferencz intézte a kurucz táborok élelmezése, fuvarozása körül fölmerült, rendkivül sok gonddal, fáradalommal és nagy felelősséggel egybekötött teendőket.[5]

A másik Darvas Ferencz 1740-ben született Nógrád vármegyében. Udvari helytartósági tanácsos és Pest vármegye országgyülési követe volt.

[1] Magyar Történelmi Tár, XXII. köt., a 97., 139., 168., 208. l.

[2] Engel, Monum. Ungrica 218. l.

[3] Magyar Történelmi Tár XXII. köt. 144. l.

[4] Budai, Polg. Lexikon. I. 530. lap.

[5] Történelmi Tár 1909. évf. 151. lap.

Irodalommál is foglalkozott. Meghalt 1810-ben.[1] Apja Darvas József nógrádi alispán, anyja Szirmay Zsuzsanna voltak. Ferencz fia János Abauj vármegye szolgabirája volt, Alpáron birtokolt. Mint apja, ő is foglalkozott irodalommal, meghalt 1805-ben.[2]

Az Abauj vármegyébe átszármazott Darvas család jelenleg Onga, Ujfalu, Gagy és Rakoczán birtokol. Birtokai közé tartoztak régebben Alpár és Szemere helységek is.[3] Ongán Nagyréti Darvas Imre Abaujtorna vármegye és Kassa sz. kir. város főispánjának jogutódai a birtokosok. Ujfalun birtokos Nagyréti id. Darvas Béla, néhai Darvas Antalnak, az 1865-től fogva több éven át országgyülési képviselőnek fia, Gagy pedig Nagyréti Darvas Antal fiának, Darvas Ferencz országgyülési képviselőnek képezi birtokát.

Az Abauj vármegye területén fekvő Alpár és Szemere helységekben Nagyréti Darvas József birtokolt, a ki egyenes leszármazottja az 1740-ben született Darvas Ferencz m. kir. udv. helytartósági tanácsosnak. József az említett két birtokon kivül még Pest vármegyében is birtokolt, házai voltak Kassán és Miskolczon. A hazai színészet iránti bőkezüségét Déryné is emliti naplójában, ő volt az, a ki egy estére a kassai szinház egész nézőterét kibérelte. Szemerei kastélya szép parkkal övezve még ma is fönnáll.

Felesége Bernátfalvi Bernáth septemvir leánya, Katalin volt.[4] Házasságából született fia András, nyug. honvédszázados, ki Miskolczon temettetett el. Második fia, Albert 1848/49-es honvéd volt, s mint ilyen, Budavár ostrománál tüntette ki magát. Apjától örökölte a Csereháton fekvő Szemere falusi birtokot, melyet később Pallavicini őrgrófnak adott el. Birtokának eladása után az apjától örökölt miskolczi házba költözött, később Szabolcs vármegyében Puszta-Bagoson vett birtokot. Feleségül Ludányi Baÿ Erzsébetet, Ludányi Baÿ Gábor és neje, Csicseri Ormós Katalin leányát vette, kitől négy gyermeke született, közülük kettő, Ernő és Etelka elhaltak, Béla és Gabriella életben vannak.

A család régi czimere kék pajzsban zöld alapon csőrében patkót tartó daru, fölemelt jobb lábában követ tartva, sisakdisze a pajzs-alak, takarók szine jobbról fekete arany, balról fekete ezüst.

BAŸ ILONA.

[1] Szinnyei József, Magyar irók. II. köt. 639. lap.
[2] Ugyanott 640. lap.
[3] Magyarország vármegyéi és városai. Abauj-Torna vm. 539. lap.
[4] Bernáth Katalinnak testvére Berczi Erdélyből nősült, özvegy báró Radák Ádámné, szül. gr. Rhédey Klára egyik leányát vette nőül.

Báttaszéki Bornemissza János és Széky Máté czimeres nemeslevele 1555-ből.

(Egy czimerrajzzal.)

A magyar viselettörténeti emlékek összegyüjtése és ismertetése körül eddig is kiváló érdemeket szerzett dr. *Szendrey János*, a kinek «*Magyar viseletképek czimeres leveleinkben*»[1] cz. czikkei (105 képpel), továbbá «*A magyar viselet történeti fejlődése*»[2] cz. önálló munkái kétségkivül nagy szolgálatot tesznek az e téren kutatóknak. Hasonló elismerés illeti *Nagy Géza* összefoglaló és *Nemes Mihály* festőművész rajzaiban, festményeiben bővelkedő, terjedelmes, «*A magyar viseletek története*» cz. művét is.[3] Ezekben egyuttal részletesen felsorolvák mindazon tudósaink, akik ezen irányban működtek és érdemeket szereztek.

Kétségtelen azonban az is, hogy ezen kiváló munkák még mindig hiányosak, és sok ismertetésre és feldolgozásra váró viselettörténeti emlékünk lappang ismeretlen helyeken, igy főleg a kutatók figyelmét elkerült, vagy még inkább az előlük gondosan elrejtett és elzárt czimeres nemeslevelekben.

Az általam itt ismertetendő *Bornemissza-czimeresnemeslevél*[4] éppen ilyen, viselettörténeti szempontból érdekes, és mondhatni, hogy kiválóan hü, részletes és gondos ábrázolása következtében figyelmet érdemel.

A czimer- és nemességszerző *Báttaszéki Bornemissza János* és atyai unokaöccse *Széky Máté* ugyanis abban az áldatlan harczban, a mely György barát halála után Erdélyben dult, az előbbi mint Szentiváni Kendy Ferencz erdélyi vajda, az utóbbi pedig mint Somlyói Báthory András vitéz katonája — különösen Bethlen vára megvivásánál — tüntette ki magát, a mely vitézség jutalmául nyerték az Augsburgban, 1555. febr. 25-én kelt czimeres nemeslevelet, a mely a czimert a következőképen irja le:

«*Scutum videlicet rubei coloris, in quo ensi et framea decussatim positis corona seu diadema regium fulvum ad capulos appositum esse, quod medius leo fusci coloris, pedibus rapienti, ore vero hianti similis eminere conspicitur. Scuto oppositam galeam militarem levis armaturae, tenuis sive laciniis albi et rubei coloris, ex eadem galea in utramque scuti partem defluentibus ornatam.*

Az oklevél hátán a kanczellária feljegyzése: «Arma providi Joannis Bornemyzza de Bathazek.»

[1] Arch. Ertesitő, XI. köt. 2. számában, továbbá ugyanez különlenyomatban, Budapest, 1892.
[2] Budapest, 1905. Kiadja a M. Tud. Akadémia.
[3] Budapest, Franklin-Társulat, 1900.
[4] Eredetije az esztergomi herczegprimási levéltárban: Lad. T. 34. fasc. 5. No. 130. jelzet alatt. Hivatalos kivonata 2132/1908. OL. sz. alatt.

A szövegben leirt és a remek kivitelü festményben ábrázolt czimer következő:

Az álló, csúcsos alju, vörössel damaszkolt, vörös pajzsban két keresztbe helyezett kard; a jobboldali fekete fogós, vágott végü, görbe, a baloldali pedig szintén fekete fogós, egyenes; a két kard fogóján drágakövekkel diszitett, ötleveles, arany korona nyugszik, a melyből mellső lábait ragadozásra nyujtó, kilógó vörös nyelvét, derékból növő arany oroszlán emelkedik ki.

A pajzsot vörös-fehér (ezüst) sisaktakarók veszik körül, sőt a pajzs felső peremére is borul-

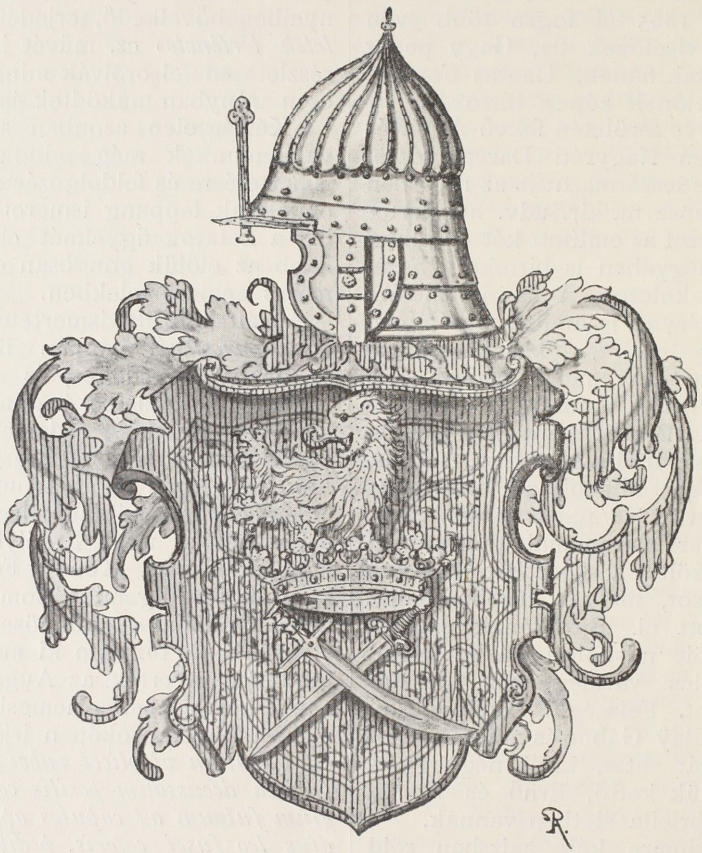

nak. A pajzsra boruló sisaktakaróra egy sárgaréz szögekkel kivert, csúcsban végződő, aranynyal ételett 16 gerezdes (a festményben természetesen csak 8, mert csak egyik oldaláról látható) üsttel, hátul rák-pánczélos nyakvédővel és oldalt fülvédővel, elül pedig feltolt sárgaréz orrvédővel ellátott, vassisak nehezedik.

És éppen ez a sisak teszi becsessé a különben czimertani szempontból teljességgel elhibázott, tévesen megszerkesztett czimert. A sisak a legkissebb részletéig is annyira hiven és pontosan van megfestve, hogy kétségtelennek kell tartanunk azt, miszerint a festőművész az elébe tett eredetiről rajzolta.

Ez a sisak, a mely nagy mértékben hasonlit a *dr. Szendrei János* és *Nagy Géza* által közölt[1] sisakokhoz, valamint a hires Zrinyi Miklós általánosan ismert sisakjához[2] ebben az időben — a mint azt a leiró szöveg is mondja (galea levis armaturae) — *a könnyü magyar huszárságé* volt.

Ilyen XVI. századi sisak nagyobb számban szerepelt az ezredéves országos kiállitáson is, a melyek közül különösen a bécsi udvari fegyvergyüjtemény darabjai tüntek ki[3]

Emlitettem, hogy a czimer czimertani szempontból hibás és tévesen megszerkesztett; mert «*heraldikai sisaknak csak az tekinthető, a mely a fejet és az arczot teljesen födi, és a melyre oromdiszt (sisakdiszt) lehet tenni.*»[4]

Már pedig ez a sisak a fenti követelmények egyikének sem felel meg.

Egy másik hibája az is, hogy a sisak a pajzstól különállva lebeg, mintegy leszoritja az ez

[1] Magyar viseletképek stb. 18. old., ábrája 19. old 16. sz., továbbá «A magyar viselet történeti fejlődése» 54. old. és végül *Nagy Géza*, id. m. 56. tábla 5. ábra.

[2] Magyar nemzet története, V. köt. 376. o.

[3] Ld. Az 1896-iki ezredéves orsz. kiállitás tört. főcsoportjának hivatalos katalogusát, Budapest, 1896.

[4] *Bárczay*, A heraldika kézikönyve, 179. o.

esetben, szintén hibásan a pajzs fölé is hajló sisaktakarót.

Nézetem szerint ez a huszár-sisak tulajdonképen *sisakdiszt* akar (vagy legalább azt kellene) ábrázolni.

E szerint a festőnek a pajzsra rendes heraldikai sisakot kellett volna helyeznie, és ennek koronáján (esetleg tekercsén) foglalt volna helyet, mint sisakdisz a huszár sisak.

Ha azonban a czimer heraldikai szempontból kifogás alá esik is, kárpótlást nyujt a gondos kézzel kidolgozott, s a viselettörténet tekintetében becses emlékkel, melyet igy számunkra megörökitett, s a melyet a hű rajzban készitett másolatában mutatunk be.[1]

A czimer és nemességszerző *Báttaszéki Bornemissza János* és rokona *Széky Máté*, kétségen kivül tolnamegyei származásu volt. De vajjon egy-e a *Csánki Dezső* munkájában[2] emlitett *Tolnai Bornemissza*, vagy a *Nagy Iván* által i mertetett *Berzenczei Bornemissza* c aláddal, azt nem állithatom. De ennek megállapitása jelenleg nem is képezi czélomat.

HORVÁTH SÁNDOR.

Három válasz.

I. *Jári-család.*

Daróczy Zoltán úr a Turul 1909 évf. 136-ik lapján figyelmembe ajánlja azon adatot, hogy néhai Julad bán utódai Barouch fia Lőrincz és Dézs fiai Dénes és János 1358-ban a veszprémmegyei Haraszti nevü birtok ügyében tanuskodnak, mert ezen birtok valamikor Julad báné volt, Harasztit pedig Szent László király adományozta a béli apátságnak. «Ezek szerint», mondja Daróczy úr, «Julad bánnak 1077—1095 között kellett élni».

Mindezekre a következő válaszom van: Abból, hogy Szent László Harasztit a béli apátságnak adta s hogy Julad bán is valamikor ottani birtokosként szerepel, még nem következik, hogy ezen bán Szent László korában élt; egy és ugyanazon helységben az egyházon kivül világi birtokosok is lehettek és az idézett kutfő Julad bán szereplésének idejét egyáltalában nem is emliti. A fődolog azonban az, hogy én ezen bánt már régen ismerem és hogy mindazt, a mit róla tudtam, a Századok 1909. évf. 565-ik lapján közzétettem. Ismétlődések elkerülése czéljából itt csak azt akarom kiemelni, hogy Jolát bán 1252-től 1268-ig szerepel, hogy Fejér VII. 5., 347 348 szerint a Ják nemzetség tagja, a mi szerintem nem éppen bizonyosnak veendő, mert nincs kizárva, hogy itt a Szák (Zaak) nemzetségről is lehet szó. Az ügy érdekében azonban még a következő regestákat ki kell emelnem:

a) *1287.* Midőn a zirczi apátság a veszprémmegyei teveli népek ügyeit rendezi, a fogott birák sorában *Bartholomaeus de Jaar* comes is szerepel (Fejér VII. 2., 118.).

b) *1349.* A veszprémmegyei Ajka nevü birtok ügyében szereplő fogott birák sorában *Laurentius filius Baruch de Jar* is müködik (Hazai okmánytár III. 159—160). Ez ugyanaz, ki Daróczy adata szerint 1358-ban Harasztira nézve tanuskodik.

c) *1419. Michael dictus Baroch de Jaar* értesiti Garai Lászlót, hogy a király őt (Lászlót) macsói bánnak kinevezte (Magyar-szerb összeköttetések oklevéltára 66).

d) *1420.* A ok közül, kik a vasmegyei Csó nevü birtok határjárása ügyében királyi kiküldöttekké t ki vannak jelölve, *Stephanus Barath de Jaar* is szerepel (Fejér X. 6, 336). Ugyanezen évben (de akkor «*Baroth*» néven) udvari jegyző (regiae maiestatis curiae notarius, ugyanott 287).

e) *1421.* A zalamegyei Salamonváriak peres ügyében szereplő királyi kiküldöttek sorában *Stephanus Varots de Jaar* is müködik (Fejér X. 6, 453).

f) *1426. Barochi Balázs, István* és *Mihály* a győrmegyei Kispécz birtokosai. Ugyanazon évi jan. 29-én ezen Balázs a *Jári* nevet is viseli; febr. 3-án «*Blasius Baroch de Kyspech*» a neve (Történelmi Tár 1903. évf. 360—361).

g) *1440.* Zalamegye tisztikara tanusitja, hogy *Blasius Barath de Jaar* és (fia) *Márton* azon esküt, melyet *Jaari Barath István özvegyével* szemben le kellett volna tenniök, nem tették le (Ugyanott 1909. évf. 244). — Ezen István 1436-ban Veszprémmegye alispánja.

h) *1456. Ambrosius* ***Jolath,*** *filius condam Blasii Barocza de Jaar* (Csánki III. 264).

i) *1458.* Győrmegye tisztikara jelenti a királynak, hogy «***Jolath,*** *alio nomine Ambrosius et Martinus filii condam Blasii de Barocz*» Dégi Lászlónak kispéczi birtokán garázdálkodtak (Hazai oklevéltár 423). Az illető okirat hátán pedig olvassuk: «contra *Ambrosium Jolath dictum de Jaar*, vagyis «*Jári Jolath Ambrus*» (ugyanott 424.)

j) *1473.* A Jári Barocz család egyik tagja «*dictus Jolath*» néven szerepel (Csánki III. 264.)

Az utolsó három adatból kitünik, hogy a Jári vagyis Jári Barócz család tagjai (kik különben Vas- és Zalamegyében is birtokoltak), mert helylyel-közzel a Jolát nevet is használják, az 1358. évi adattal egyetértőleg Jolát bán nemzetségéből valók. Azt azonban, vajjon a bánnak

[1] A czimer pontos festménye gyüjteményemben.

[2] Magyarország tört. Földrajza III. köt. 462 (ill. 409).

vagy ennek 1252-ben szereplő fivérének, Vidnek, az egyenes utódai, határozottan nem állithatjuk.

II. *Vaja-nemzetség.*

Sörös Pongrácz úr a fentidézett helyen a Vaja nemzetségre vonatkozó két mindeddig fel nem használt okirati adatra hívja fel a figyelmet és kiemeli, hogy én sem vettem őket figyelembe ujabb nemzetségi kutatásaimban, melyeket a Turul XXII. és XXIII. kötetében közöltem. Ebben ugyan igaza van; de miután az illető dolgozatom a Turul XIX. (nem XXII. és XXIII). kötetében 1901-ben megjelent, a pannonhalmi apátság története pedig csak két évvel később (1903-ban) látott napvilágot, magától értetődik, hogy a benne közzétett okirati adatot két évvel korábban nem ismerhettem. Ismertem azonban az ezen adatban szereplő személyeket, kiket annak idején a Ludány nemzetség tagjainak tartottam [1] a minek elég alapos magyarázata van és m után e kérdés a fentemlitett két adattal még tisztázva nincs, szükséges, hogy a kutatók figyelemét a következőkre felhivjuk.

A nyitrai káptalan tanusitja 1229-ben, hogy a szolgagyőri (= galgóczmegyei) jobbágyok és Imre (= Hemyruh) fiai: Szelőczei Kozma és Péter közt a nyitramegyei Bajna (= Bugvna = Bvgna) birtok miatt folyt pört a Szelöczeiek javára eldönti [2] mire a vitás birtok Arpádházi Konstantia cseh királyné magyarországi udvarbirájának, Konta-nak kezére kerül; ez alkalommal egy hontmegyei ember, *Gabriel filius Gabrielis de villa Lodan* a Szelőczieknek és Kontának pristaldusa. Ezen Lodan alatt — mint alább látjuk — Ludán értendő. Ludány nevü helységet kell érteni, melyről azonban nem tudjuk, vajjon Nyitra- vagy Nógrádmegyében feküdt; tekintettel azonban arra, hogy a Ludány nemzetség tagjai 1283-ban a nyitramegyei tapolcsáni járásban fekvő Bajnán is birtokoltak (Wenzel IX. 302), bátran kimondhatjuk, hogy az 1229-ben szereplő Ludány-ban a nyitramegyei helység értendő, melynek egyik birtokosa, Gábor fia Gábor, akkor Hontmegyében lakott. 1229 után sokáig nem akadunk ezen Gábor fia Gábor nyomára. Csak 1274 aug. 21-én találjuk, hogy V. István *Gábrián fiainak: Bagamérnak és Péternek* a nyitramegyei *Megyer* (ma Tótmegyer) nevü birtokot adományozta, mire ezt IV. László fentebbi napon megerősitette (Knauz II. 42). 1292 jan. 30-án pedig tanusitja az esztergami káptalan, hogy Hontpázmán nb. Jákó fia Miklós a Hontmegyében fekvő Palatnya nevü birtokot az országbiró itélete értelmében *Gábrián fia: Ludáni Bagamér Hontmegye főispánjától* magához váltja (Hazai okmánytár VIII. 315. Megjegyzendő, hogy ezen Bagamér már 1291. Hontmegye főispánja. — Wenzel XII. 516.)

Szembenállunk tehát azon nem mindennapi jelenséggel, hogy úgy a Ludányi-családban, mint a Vaja-nemzetségben három teljesen egybehangzó neveket viselő nemzedékkel találkozunk, melyről már most az volna kideritendő, vajjon itt egymással azonos személyekkel van-e dolgunk. A chronologia ezt sehogy sem vonja kétségbe. Ludáni Gábor fia Gábor, ki 1229-ben mint pristaldus müködik, 1262-ben még életben lehetett; fia Bagamér, ki 1260-ban, és Péter, ki 1262-ben felmerül, 1274-ben kaphatták Megyert és Bagamér 1291 és 1292-ben még lehetett Hontmegye főispánja. Hogy II. Gábrián (= Gábriel = Gábor), kit az 1262. évi okirat Gabrielnek nevez, és fia Bagamér helylyel-közzel a Ludáni nevet viselték, nem éppen rendkivüli dolog. A nyitramegyei Ludányon — mint már kiemeltem — a Ludán nemzetség tagjain kivül más nemzetségbeli földesurak is lehettek, kik mindamellett, hogy más megyében laktak és más megyékben is birtokoltak, helylyel-közzel a régi Ludányi családnevet is használták. Igy megkapnók a következő stemmatöredéket:

Vaja nb. Gábor
|
Ludáni Gábor
1229–1262
|
Bagamér 1260—1292
1291 és 1292-ben
Hontmegye főispánja

Péter
1262—1274

III. *Szapolyai-család.*

Tersztyánszky Dezső úr ugyancsak a Turul 1909. évf. 137-ik oldalán a Szapolyai-család eredetéről értekezvén, az Erdélyi Muzeum 1904. évf. 24-ik lapján a Szapolyaiak ismertetését tárgyaló értekezésemre hivatkozik és nevezetesen kiemeli, hogy én is a «Fekete» nevet a Szapolyai-családban emlitem, nevezetesen Szapolyai Fekete Pált stb. A nélkül, hogy a család eredetéről e helyen érdemlegesen tárgyalnék, szükségesnek tartom, hogy a kétségkivül felette érdekes kérdés és saját álláspontom érdekében a szerzőtől szerkesztett nemzedékrendi tábla egynéhány részletét kellő megvilágitásba helyezzem.

A budai káptalan tanusitja 1290-ben, hogy Erős fia Hévizi Fekete Miklós, kinek fiörököse nincs és kinek magas korára való tekintettel ilyenre nincs is kilátása, a Czinkota táján fekvő egyik szőlőjét a nyulszigeti apáczáknak hagyományozza. 1294-ben pedig bizonyitja ugyan-

[1] Lásd «a magyar nemzetségek» cz. müvem II. köt. 170—171. old.

[2] Apponyi-oklevéltár I. 24. Hazai okmánytár VII. 16. V. ö. Hazai okmánytár VIII. 4. Wenzel VII. 488. VIII. 22. IX. 171. XI. 136. 572.

azon káptalan, hogy Erős fia Miklós comes nővérének fiai: Hévizi Domonkos és Vincze néhai nagybátyjuk palotáját a nyulszigeti apáczáknak átengedik (Wenzel IX. 534, X. 158, 431). Szerző mindamellett kérdezi, vajjon Erős fia Miklós 1290 után meghalt-e és minden határozottsággal egy Pál nevü fiut tulajdonit neki, bár a megelőző szövegben e Pált csak oldalági rokonának nevezi. De térjünk most át e Pálhoz.

A pécsi káptalan egy keletnélküli okiratban számos baranya- és tolnamegyei polgár tanuvallomása tárgyában az esztergami kereszteseket értesiti (Knauz II. 474—475) és Knauz kellő indokolással bebizonyitja, hogy ezen okiratot 1292 körül kibocsátották. A tanuskodók sorában «Paulus Niger de villa yzud» is szerepel, kit szerző azon Pállal azonosit, kinek Fekete András nevü fia 1330-ban a trencsénmegyei Kaszsza várért Egyházas-Nádasdot kapja (Fejér VIII. 3, 451), de azonosnak veszi egyuttal azon Fekete Pállal is, ki Szapolyai néven szerepel. A mi az 1330-ban emlitett Pált illeti, nem lehetetlen, hogy a fiörökös hátrahagyása nélkül elhalt felhévizi Miklósnak (ha ugyan erről van szó) nemzetségi rokona, csakhogy ez esetben sokkal valószinűbb, hogy alatta azon Paulus Niger értendő, ki 1323 jul 1-én mind a Pestmegyében feküdt Nyuig (= Nevegy, ma Némedi) részbirtokosa szerepel (Anjoukori okmánytár II. 79.); de hogy Yzudi Pál a későbbi Szapolyai Fekete Pállal azonos lett volna, teljesen kizárandó, ha csak ne mondjam, hogy lehetetlen.

Yzud egy már eltünt helység, melyről határozottan csak azt mondhatjuk, hogy Baranyamegyében feküdt; bizonyitja ezt azon körülmény, hogy a fentemlitett okiratban felsorolt tanuk egészen az Agárdi Tamásig kivétel nélkül baranyamegyei emberek. Helyes kiejtése Uszöd, vagy tekintettel arra, hogy Tolnamegyében 1402-ben egy Blasius de Uzwd (Zichy-oklevéltár V. 304) szerepel, esetleg Uszod. Szapolyai Fekete Pál *1412*-ben szerepel (Hazai oklevéltár 358), *a mit az Erdélyi Muzeumban közzétett dolgozatomban (27-dik old.) világosan kiemeltem;* Yzudi Pálnak, ki már 1292-ben felnőtt ember, 1412-ben legalább ***140 éves*** embernek kellett lennie, ily magas korban pedig alig lehetett királyi kiküldött. Szerzőnk szerint fia András már 1330-ban szerepel, mire megjegyzendő, hogy András atyja Pál 1330-ban valószinüleg már nem is élt, mert a király nem vele, hanem már fiával csereszerződésbe bocsátkozik; továbbá kizárandó, hogy a fiu 82 évvel atyja előtt már felnőtt ember lett légyen.

Fekete András fiai sorából csak Jánost és Benedeket akarom kiemelni.

Hogy a saskői alvárnagy Benedek lett v lna, arról a részemről közzétett okirat mitsem tud; abban Fekete *Benczé*-ről van szó, mely nem Benedeknek, hanem Vinczének a változata; de ez mellékes; a fődolog az, hogy a fiu már 76 évvel nagyatyja előtt alvárnagy, tehát érettkoru ember. János szerzőnk szerint 1370-ben «nagy Fekete apáti ispán, *ki a kalocsai érsek hadinépének vezetője*, hatalmas férfiu», de a Zichy-oklevéltár adata (II. 440), melyre szerző hivatkozik, ezt másképen adja elő. Mindenekelőtt e János nem 1370-ben, hanem 1350 jul. 24-én szerepel, miből az következnek, hogy az unoka már 62 évvel nagyatyja előtt érettkoru férfi volt. Atyját az okirat nem nevezi s a mi állását vagy foglalkozását illeti, sehogy sem lehet róla megállapitani, hogy a kalocsai érsek hadinépének vezetője volt; az okirat világosan kimondja, hogy Jánosunk az érsek apatini (= Apáti a mostani Apatin Bács-Bodrogmegyében) officialisa, vagyis *tisztartója*, a ki kisérőivel, helyesebben mondva czinkostársaival együttesen 1350 junius 26-án világos nappal egyik szomszédos földesur birtokán csunyán garázdálkodott.

Végezetül még megjegyzendő, hogy szerzőnek azon állitása, melynek értelmében Szapolyai Vajda László fia Miklós (1455) azon Fekete Miklóssal volna azonos, ki Lehotzky szerint Zsigmond királytól Kaszsza várát kapta, okiratilag bebizonyitva nincsen; de még a chronologia sem szól a két Miklós azonos volta mellett. Zsigmond király 1437-ben halt meg; vegyük már most a legjobb esetet, hogy az adományozás csak 1437-ben történt és akkor is nehezen hihető, hogy ezen Miklós egyik fivére (Imre) csak ötven évvel később, a másik (István) pláne csak 62 év mulva halt volna meg.

Dr. WERTNER MÓR.

Oklevéltani apróságok.

A Muzeum levéltárában található középkori oklevelek egy részével és a Hunt-Pázmán nemzetségből származó Forgáchok történetével foglalkozván, alkalmam nyilott az emlitett levéltárak okleveleit részben áttanulmányozni. Munkálkodásomnak oklevéltani apróságait a Turul korábbi évfolyamaiban közlöttek kiegészitése, részben folytatásaként közlöm. A muzeumi levéltár nehány évtizedét, a Forgách-okleveleknek egész középkori anyagát felölelik az alább tartalmilag három csoportba osztott részletek, a melyekből itt-ott rövid összefoglaló eredményt is meg lehetett állapitani. Könnyebb megkülönböztetés czéljából a muzeumi darabokat külön meg is jelölöm.

1. Az oklevelek kiadására, a kanczellária belső működésének megismerésére jellemző adatokat lelünk a következőkben:

Az esztergomi káptalan évnélküli, de nagyon valószinuleg 1272 november 4-én kelt oklevele tudtommal az egyetlen példát nyujtja arra az esetre, a mikor a káptalan megtagadta a király parancsának végrehajtását. Szövege igy szól:

Excellentissimo domino suo L(adislao) gratia illustri regi Hungarie capitulum ecclesie Strigoniensis perpetuam fidelitatem cum orationibus debitis ac devotis. Litere vestre serenitatis pro magistro G. ecclesie nostre preposito exhibite sunt nobis prius sub hac forma. L(adislaus) gratia rex Hungarie fidelibus suis capitulo Strigoniensi salutem et gratiam. Magister Gregorius prepositus eiusdem ecclesie quandam terram Borch vocatam nomine terre hominis sine herede decedentis et pertinentis ad nostram collationem a nobis petit sibi dari, quam ad tria aratra dicit esse. Unde volumus, quod detis hominem vestrum, cuius testimonio Paulus de Pokouch homo noster convocatis commetaneis reambulet eandem et statuat ipsi preposito, si nullus fuerit contradictor. Contradictoribus ad nostram citatis presenciam ad terminum competentem. Post hec qualitatem et quantitatem ac seriem totius facti nobis fideliter rescribatis. Datum Bude in vigilia omnium sanctorum. Subsequenter autem eodem die alie litere vestre pro Andrea comite de Bana et eius filiis super eadem terra nobis sunt exhibite continentes hunc tenorem. L(adislaus) dei gratia rex Hungarie fidelibus suis capitulo Strigoniensi salutem et gratiam. Cum nos terram Jacobi filii Moysa sine herede decedentis ad nostras manus devolutam Andree comiti fideli nostro et eius filiis pro meritoriis eorum servitiis cum omnibus utilitatibus suis et pertinentiis ac servis et ancillis duxerimus conferendam, fidelitati vestre precipiendo mandamus, quatenus mittatis ex vobis aliquem fidedignum, qui ipsam terram cum omnibus utilitatibus suis servis et ancillis vocatis commetaneis et vicinis eidem comiti Andree et filiis suis statuat et assignet sine iuris preiudicio alieni, facti seriem, numerum servorum et ancillarum, cursus metarum, qualitatem et quantitatem terre memorate nobis fideliter rescribentes. Datum in insula in vigilia omnium sanctorum. Quia vero predicte litere vestre varie erant, sicut patet, in tenoribus earundem, nos ad presens non misimus aliquem ex nobis ad terram ante dictam. Unde quid super hoc fieri debeat, vestra deliberet celsitudo. Datum feria sexta proxima post festum omnium sanctorum.

Kivül: Domino suo L(adislao) dei gratia illustri regi Hungarie.

Meggyőződést szerzünk az oklevél elolvasásakor, hogy a káptalannak fontos oka volt a birtokbaiktatás foganatositásának elodázására. A két beiktatólevél ugyanazon napról volt keltezve, csupán a helyi keltezésben különböztek egymástól.

Látjuk, hogy a kanczellária együtt ment a királylyal a budai várból a nyulak szigetére, ott adták ki a második beiktató parancsot. Fel kell azonban tételeznünk, hogy a király csak az egyik oklevélről, vagy egyáltalában nem tudott az oklevelek kiadásáról, másként nem engedte volna meg, hogy ugyanazon ügyben egy napon két ellentétes természetü parancs kiadassék. Tekintettel arra, hogy nem örökjogu adományozásról volt szó, az is meglehet, hogy az oklevelek egyikét a nagy, másikát a kis kanczellária szolgáltatta ki.

Az ügy befejezése az volt, hogy még 1272 deczemberében ujabb beiktató parancs ment az esztergomi káptalanhoz, mert IV. László 1273 január 9-ikén Barczot örökjogu adománylevéllel András, banai ispánnak, a Forgáchok ősének adta.

Nagy Lajos kanczelláriájának történetére élénk világot vet László, császmai prépost, titkos kanczellár 1356 május 1-én Visegrádon kelt oklevele.[1] Előtte Sárói Bede fia, Péter, rokona, Miklós kanczellár, zágrábi püspök nevében kijelenti, hogy az utóbbi nem tudott megfelelni azon kötelezettségének, a melyre őt László egri prépost, Demeter borsodi főesperes, Ders fia Tamás fiai, István és Péterrel ugyancsak a titkos kanczellár előtt kötött megegyezése kötelezte, t. i. hogy a kanczellár rokonának átadott 15 márka fejében László prépostnak és rokonainak 1354 virágvasárnapjától számitott egy év alatt megfelelő királyi kitüntetést vagy adományt eszközöl ki. László prépost rokonai az emlitett pénzösszegért az igéret teljesitéséig Liso hontmegyei birtokot kapták zálogba. Most kölcsönösen visszaadták az egymástól átvett pénzösszeget és birtokot.

Úgy vélem, hogy a titkos kanczellár a király tudta nélkül nyomta az oklevélre a ma már töredékeiben kivehető királyi pecsétet.

Hogy az oklevél keltezése nem felel meg mindig egyuttal a király tartózkodási helyének is, az alábbi eset bizonyitja.

Zsigmond 1400 deczember 2-ikán az Oztrow alatti táborból levelet ir János esztergomi érsek kanczellárhoz. Meghagyja neki, hogy miután Tordamező (Nyitra várm.) és Majkócz (Bars várm.) birtokokat, a melyek tulajdonosa Tordamezei László fia Jakab gyermek nélkül halt meg, Ghymesi Forgách Péternek, László és György fiainak és Miklósnak adta, állitson ki róla adománylevelet. A levélben elsorolja a király az adományozottak érdemeit is, a melyek a király kegyének megnyilvánulását indokolttá teszik. Az oklevelet a kanczellárnál levő nagyobb királyi pecséttel (sub maiori nostro sigillo erga vos habito emanari faciendo eisdem dare velitis) lássa el.

Minthogy a birtok határjárása nemrégiben megtörtént, a király a kiséretében levő kanczelláriával még aznap, deczember 2-án kiállittatta az ideiglenes adománylevelet.

Az ünnepélyes adománylevél decz. 6-ikáról

[1] Fejér: Codex dipl. IX. 2. 412. l.

Szakolczáról van keltezve, a hol akkor a kanczellár tartózkodott s a hova arra az időre a királyt várhatták. Majdnem szószerint átirja ez a király emlitett levelében foglaltakat; letöredezett pecsétje alatt pedig olvasható: ad literatorium mandatum domini regis.

Ha az oklevél kiadására jogosult országnagyok közül a XIV. században pl. az országbiró nem volt a királyi udvarban, pecsétjét az itélőmester őrizte, nevében az adott ki oklevelet. Ilyen természetü utasitást foglal magában Pál országbirónak Ujfaluban kelt év nélküli, közelebbről 1336 körül Szent Mihálynap utáni kedden irott levele Ugali Pál itélőmesterhez, a melyben felhivja, hogy Gardócz birtok egy részéről (Veszprém vármegyében), melyet ő Csalpai Péter elitélése folytán szerzett meg, Kozmáli András fia András részére, a ki, mint a birtokkal szomszédos földesur, 4 márkáért megvette, állitson ki nagy pecsétes oklevelet (super hoc nostrum privilegium maiori sigillo nostro consignatum).

2. Az okleveleinken tapasztalható pecséthelyettesitési esetek a XIV. század utolsó évtizedével kezdődnek. A királyi kanczelláriából kikerült alábbi okleveleken tapasztaljuk:

393 május 27., Visegrád. Zsigmond a Berencsieknek perhalasztást enged. Pecsételési záradéka: Presentes autem propter absentiam venerabilis patris domini Johannis archiepiscopi Strigoniensis aule nostre cancellarii et sigillorum nostrorum erga ipsum habitorum sigillo eiusdem fecimus consignari. Másnap ugyancsak a Berencsiek részére kiadott oklevél pecsételési záradéka hasonlóképen szól.

Zsigmond 1399 május 30-ikán Visegrádon Forgách Miklós javára kiadott oklevele ugyanigy van felszerelve.

1409 február 13-án Budán kelt perhalasztó levél annyiban tér el az előzőktől, hogy hasonló záradékkal Eberhard váradi püspök-kanczellár pecsétje van rajta.

1409 február 14-én ugyancsak Forgách Miklós perhalasztó levelének záradéka igy szól: Presentes autem sigillo palatinali fecimus consignari.

1426 november 8-án Budán kelt oklevélen Eberhard zágrábi püspök és kanczellár pecsétje látható hasonló megjegyzéssel.

1426 február 20-án, junius 3-án kelt oklevelekre János zágrábi püspök pecsétje került.

1444 szeptember 16., Buda. Ulászló Forgách János perében halasztást ad. Pecsételési záradéka: Presentes autem absentibus sigillis nostris sigillo venerabilis domini Andree Alberegalis et beati Johannis Baptiste de castro Quinqueecclesiensi ecclesiarum prepositi aule nostre vicecancellarii fecimus consignare.

A közölt eseteket kapcsolatba hozva a pecsételés már ismert hasonló eseteivel,[1] arra az eredményre jutunk, hogy a királyi kanczellária a XV. század első felében következetesen használja a királyi pecséteket, a melyeknek őre a kanczellár. Ha az udvartól a kanczellária feje bármi okból távol van, nem tesznek lépéseket a királyi pecsét megszerzésére, hanem helyette — néha heteken át — a kiadott oklevelekre a kanczellár hivatalos pecsétjét nyomják, a mely mintegy zálog gyanánt az uralkodónál van. Ha ez a pecsétnyomó sincs kéznél, a nádor, esetleg az alkanczellár pecsétjével élnek. Természetes, hogy jogilag messze kiható, fontos tartalmu okleveleket a kanczellár tudta nélkül és távollétében nem adott ki az uralkodó, azért pecséthelyettesités csak kevésbé jelentős esetekben fordul elő.

A nádori oklevelek hasonló eljárást tüntetnek fel, csakhogy itt az itélőbiró a pecsét gondviselője. Ezt látjuk Garai Miklós nádor 1381 október 6-án keltezett perhalasztó levelében, a melyben olvassuk: Presentes autem propter absentiam magistri Thome prothonotarii nostri et sigillorum nostrorum erga ipsum habitorum sigillo eiusdem fecimus consignari.

Ugyanannak 1382 november 11-ikén kelt oklevelén hasonló megokolással Bakó mester pecsétje látható. Valószinüleg a legritkább esetek közé tartozott az, hogy idegen hatóság pecsétjét kellett a nádornak kölcsön kérnie, a mi 1412 deczember 31-én történt meg. Garai nádor perhalasztó levelének vége ugyanis igy hangzik: Presentes autem absentibus sigillis nostris sigillo viri magnifici comitis Symonis de Rozgon iudicis curie regie fecimus consignari.

Kétséget alig szenvedhet, hogy az ország más oklevélkiadó hatósága is követte a királyi kanczellária eljárását, tehát az általa kiadott okleveleket szigoru következetességgel pecsételte meg. Az ettől eltérő esetek inkább a használatban mutatkozó elvszerüség megerősitésére szolgálnak, semmint kivételes szabályok felállithatására. Megemlitem mégis, hogy pl. az országnagyok rövid lélekzetü kormányzása idején, 1401-ben, a május 3-án Ó-Budán Forgách Miklósnak adott perhalasztó levél hátára az esztergomi érsek nyomta kereszt formáju vörös viaszba pecsétjét, mellette fekete viaszba nyomott pecsét töredékeit is észlelhetjük. Az okt. 24-én Zákányban kelt oklevélen már az ismert kettős keresztes pecsétet látom.

1445-ből szintén két oklevele van az országnagyoknak a családi iratok között. A szept. 9-én keltezetten az ismert pecsét látható; a november 11-iki dotálással birónak záradéka igy szól:

[1] Turul 1900. 33. stb. l.

Presentes autem propter absentiam sigilli nostri sigillo reverendi in Christo patris domini Petri episcopi Waciensis necnon sumpmi cancellarii nostri fecimus consignari. Rajta a püspök papirfölzetü, kevésbé jól kinyomott pecséte látható.

Az elmondottakkal szemben nem érdektelen az sem, hogy Rozgonyi Simon országbiró például 1409-ben egymáshoz közel eső napokban azonos természetü ügyekben kiadott okleveleire hol a kisebb, hol a nagyobb családi czimeres pecsétjét illesztik. Körirata, hivatalos jellege egyiknek sincs. Viszont Garai nádor ezen korbeli (1409—1411) oklevelei érdekesen bizonyitják a kisebb és nagyobb nádori pecsét használatának jogi különbségét.

Arra nézve, hogy a Mátyás korabeli oklevelek néhányán látható s eddig a király sajátkezüleg irt kézjegyének tartott: Fiat Rex nem eredhet minden esetben a királytól, világos példát nyujt a király 1470 deczember 4-ikén Budán kelt oklevele, a melyben a néhai Forgách Benedek birtokait a család másik ágának adományozza. A hártyára irt szöveg fölé attól eltérő irásmóddal, tehát más kéz irta e szavakat: Commissio propria domini regis. A szöveg alá ugyanazon kéz: Fiat Rex, az oklevél legaljára pedig: lecta szavakat irta.

A hiteles helyi levéltárak történetére nézve érdekes volna annak megállapitása, hogy az oklevelet iró káptalani jegyzők, kikről semmiféle statutum sem emlékezik meg, milyen viszonyban állottak a káptalanhoz, honnan nyerték dijazásukat, mi volt a kötelességük, stb. Jegyzeteimből a kérdés megoldásához néhány adalékkal szolgálok. A nyitrai káptalan oklevelein 1468—1469. években többször látjuk a szöveg fölött Nic(olaus), 1489—1498 közt pedig Joh(annes) szavak röviditett formáját, kétségtelenül annak jeléül, hogy az oklevelek másolói az esetleg előforduló tévedések elkerülésére mintegy kézjegy gyanánt irták az oklevelekre nevök kezdőbetüit. A pozsonyi káptalan 1494. évi oklevelein fent Johannes, a czázmai 1495 április 8-iki kiadványán lent Georgius notarius szavak olvashatók; a garamszentbenedeki convent 1499. évi kiadványai közül többet Georgius notarius javit. 1486-ban Keresztély erdélyi közjegyző segéde, Bodogazonfalvai Jakab, 1495-ben Tamás dr., esztergomi vikáriusé Dereslyéni Albert, ugyanakkor Marmellisi Donát dr., ugyancsak esztergomi helynökké Athya-i Miklós.

3. Az átvizsgált okleveleken látható feljegyzéseket, a melyekre oklevéltáraink kiadói és szerkesztői többnyire nem figyeltek, időrendbe csoportositva közlöm. Érdekes adatokra talál benne az, a ki a kanczellária személyzete, a belső működés, dijazás, regisztrálás felől érdeklődik.

1333 január 9. I. Károly. Az oklevél hátán a pecsét alatt olvasható: Legitur regi per Deseu familiarem (Muzeum törzslevélt.)

1333 január 14. I. Károly oklevelének első lapján: Relatio frequens magistri Demetrii, iimo ad restituendum, nedun ad confirmandum.

1373 márczius 29. I. Lajos. János tárnokmester leányait fiusitó oklevél élén: Ad literatorium mandatum domini regis. (Muzeum.)

1440 május 26. Ulászló. Lévai Cseh László, egykori erdélyi vajda előterjesztésére Mellethei Györgyöt, a vajda volt jegyzőjét és pecsétének őrét (notarium et sigilliferum suum), esztergomi papot szentgotthardi apáttá nevezi ki.

1442 junius 11. Ulászló a körmöczi kamara egy évi jövedelmét Forgách Jánosnak adja. A szöveg alatt: Debet solvere conservatori tertiam partem unius floreni. Ugyancsak 1443 jan. 13-án kelt megujitó oklevelén: Commissio propria domini regis domino summo cancellario referente.

1464 márczius 31. Mátyás átirja az Ország Mihálynak és Lossonczi Albertnek előbb kiadott okleveleket. A keltezésnél a pridie (kalendas Aprilis) szó egy kivakart helyébe iratott. A szöveg alatt a javitó kanczellár megjegyezte: Emendata in cancellaria indictione pridie J(ohannes) Qu(inqueecclesiensis). A két példányban meglevő oklevelek egyikének hátán olvassuk: Registrata in 1 folio, de Kemed m(anu) pr(opria).

1465 május 28-ikán Mátyás vámmentességet ad Ó-Tata község lakóinak. Az oklevelet a község hatósága lemásoltatta; záradéka igy szól: Nos vero Vincentius iudex ac duodecim iurati de antedicta Othatha presentes copias super libertates nostras serenissimi domini Mathie regis Hungarie domini nostri generosissimi cum minori sigillo nostre civitatis Othatha consignari fecimus propter certitudinis veritatem. Anno eiusdem etc.

1481 julius 29. Mátyás Lossonczi Lászlónak birtokokat ad. Registrata folio 448, per me Adamum de Lizka.

1481 deczember 1. Csornai Balázs fiai részére adott birtokok. Registrato folio CCCCLXXVIII per magistrum Adam de Lizka canonicum Bachiensem conservatorem.

1485 október 4. Mátyás. Ad relationem Petri de Machkas thavernici regie maiestatis etc. (Muzeum.)

1486 junius 5. Mátyás. Lecta per Thomam Dragi. (Muz.)

1486 október 25. Báthori István országbiró. A szöveg alatt: Sephte. (Muz.)

1486 október 31. Mátyás. Correcta per Michælem Joannem de Thurocz. (Muz.)

1486 november 6. Mátyás. Lecta et presentata in sede per Michaelem Joannem de Thwrocz

coram me magistro Stephano de Hassagh etc. prothonotario. (Muz.)

1488 május 23., Bécs. Mátyás belegyezik, hogy Bastha Gáspár javainak egy részét Haraszti Ferencznek eladja. A hártya felhajtásán: Factum extitit coram me Johanne episcopo Waradiensi etc. cancellario.

1488 junius 9. Báthori országbiró. Az oklevél alján: Sephte (Muz.)

1488 junius 12. Ugyanaz. Per Gereczÿ. (Muz.)

1488 julius 1. Mátyás. Az oklevél felhajtásán: Joannes episcopus ecclesie Waradiensis etc. cancellarius. Hátán: Registrata folio L. (Muz.)

1488 augusztus 5., Bécs. Mátyás Haraszti Györgynek birtokokat ad. Felhajtásán: Lecta cum tenore et collecta in cancellaria. Hátán: Registrata folio 53.

1489 márczius 12., Bécs. Mátyás. Coram magistro Ladislao de Doroghaza prothonotario. (Muz.)

1489 április 12. Beatrix. Ad mandatum reginalis maiestatis L Sanctus L. (Muz.)

1489 junius 1. Báthori országbiró. A szöveg élén: Jehsus † Maria †. Alján: Sephte. (Muz.)

1489 junius 13, Bécs. Mátyás. Registrata folio 77. (Muz.)

1489 október 27. Báthori országbiró. Hátán: Gereczÿ. (Muz.)

1489 november 7., Bécs. Mátyás. Lecta per magistrum Ladislaum prothonotarium. (Muz.)

1490 márczius 7., Bécs. Mátyás megengedi néhány Forgách-birtok elcserélését. Hátán: Registrata folio 87.

1490 november 27., Pozsony. II. Ulászló Hagymás Miklós javait Forgách Péternek adja. Hátán: Registrata folio 14., anno 1490.

1492 julius 14. Beatrix. Az oklevél alján: Registrata folio C. (Muz.)

1493 január 2., Buda. II. Ulászló. Regestrata folio 2., anno 1492.

1493 junius 26., Buda. II. Ulászló. Ad relationem Laurentii Bradacz cubicularii regie maiestatis. Hátán: Registrata folio 42., anno 1493.

1493 julius 5. Szapolyai István nádor. Per Georgium de Mekche secretarium palatinalem. (Muz.)

1494 február 6. II. Ulászló vizsgálatot indit az Amadék ügyében. Lecta per magistrum Ladislaum. (Muz.)

1494 junius 27. II. Ulászló. Regestrata folio 132., anno domini 1494. (Muz.)

1494 deczember 22. A budai német mészárosok szabályainak megerősitése. Ad relationem Laurentii Bradacz cubicularii regie maiestatis. Hátán: Registrata folio 138., anno domini 1494. Lecta H. (Muz.)

1495 február 20. Szapolyai István nádor. Coram Georgio de Nekche secretario palatinali etc. (Muz.)

1495 május 5. II. Ulászló. Relatio Laurentii Bradach cubicularii regie maiestatis. (Muz.)

1395 május 16. II. Ulászló. Regestrata folio 179., anno 1495. (Muz.)

1495 junius 26. Beatrix. Regestrata folio 223. (Muz.)

1496 április 26., Trencsén. Szapolyai nádor. Coram Georgio de Nekche secretario palatinali (Muz.)

1496 junius 3. II. Ulászló. Regestrata folio 267., anno 1496. (Muz.)

1496 junius 22. II. Ulászló. Ad relationem venerabilis Georgii prepositi sancti Nicolai de Alba etc. secretarii regie maiestatis. Regestrata folio 284., anno 1496. (Muz.)

1496 julius 2. és 19. II. Ulászló. Az előbbi, regisztrálás nélkül. (Muz.)

1497 január 17. II. Ulászló. Lecta per me Adam prothonotarium. (Muz.)

1497 szeptember 19. II. Ulászló. Regestrata folio 36., anno 1497. (Muz.)

1499 január 21. II. Ulászló. Regestrata folio 148., 1499 per magistrum Franciscum. (Muz.)

1499 február 13. II. Ulászló. Regestrata folio 153., anno 1499. (Muz.)

1500 február 6. II. Ulászló. Forgách Péter kérésére több oklevelet átir. Regestrata folio CCXI., anno 14..

1500 márczius 20. II. Ulászló. Regestrata folio 224., anno 1500. (Muz.)

1500 október 30. II. Ulászló. Relatio Sigismundi Thurzo secretarii regie maiestatis. Regestrata folio 255., anno 1500. (Muz.)

1500 junius 21. II. Ulászló. Regestrata folio 274. (Muz.)

1511 január 12. II. Ulászló Relatio reverendi domini Michaelis Kesserew episcopi Boznensis secretarii maiestatis. A szöveg alján: Michael Hess.

1512 deczember 30. II. Ulászló Relatio magistri Francisci prepositi Transilvanensi secretarii regie maiestatis. Az oklevél alján: Reverendissima dominatio etiam dignetur has facere sigillare. Franciscus. Hátán: Regestrata folio CCLVII., anno 1512.

1515 február 16. II. Ulászló. Ad petitionem senerissimi domini regis Lodovici.

BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ.

Ujabb czimeres levelek a M. N. Muzeum levéltárában.

Folyóiratunk mult évi folyamában [1] közöltük volt a Magyar Nemzeti Muzeum levéltára czi-

[1] 187—190. lap.

meres leveleinek ujabb gyarapodását az 1908. év első három negyedében. Akkori igéretünkhöz képest, hogy az ujabb gyarapodások jegyzékét időről-időre közzéteszszük, most az 1908. év IV. negyedétől az 1909. év III. negyedéig bezárólag terjedő időnek gyarapodását közöljük. E gyarapodás 59 darabot tesz ki. Megjegyezzük, hogy ujabban mindazokról a czimeres levelekről, melyek vagy a Muzeum levéltárához, vagy társaságunkhoz tudományos feldolgozás czéljából beküldetnek, egyszerü másolatok készülnek a gyüjtemény részére. A középkori czimeres levelekről, a mennyiben még ismeretlenek, avagy rajzuk még nem jelent meg, a czimerképnek szines hasonmása is elkészittetik. Azonkivül a társaságunkhoz beküldött armálisok czimerképeiről, a mennyiben arra érdemesek, fekete rajz is készül a Turulbani közlés részére. Az ujabb gyarapodás jegyzéke a következő:

1. 1409 február 24. Zsigmond király czimereslevele a Garázda család részére. Egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 2. 1415 junius 23. Konstancz. Zsigmond király czimereslevele a Hotvafői család részére. Egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 3. 1417 április 4. Konstancz. Zsigmond király czimereslevele a Farnasi család részére. A czimerkép szines hasonmása, az oklevél szövegével együtt. — 4. 1437 julius 2. Buda. Zsigmond király czimereslevele a Pátrohi család részére. Egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. —5. 1453 január 3. Bécs. V. László czimereslevele Eperjes város részére. A czimerkép szines hasonmása, az oklevél szövegével együtt. — 6. 1508 április 9. Buda. II. Ulászló czimereslevele Hegyi István és Csortos László és Ferencz részére. A czimerkép szines hasonmása, az oklevél szövegével együtt. — 7. 1517 október 6. Buda. II. Lajos czimereslevele Engel Péter részére. A czimerkép szines hasonmása, az oklevél szövegével együtt. — 8. 1526 junius 18. Buda. II. Lajos czimereslevele Vásárhelyi Gergely részére. A czimerkép szines hasonmása, az oklevél szövegével együtt. — 9. 1533 május 6. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Hevesi Bornemissza Benedek részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 10. 1540 márczius 7. Buda. János király czimereslevele Gávai Lukács részére. Eredeti. — 11. 1551 márczius 2. Krakkó. Zsigmond Ágost lengyel király czimereslevele Chay István részére. Külföldi, egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 12. 1552 szeptember 4. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Baslaci Jurkin Tamás részére. Külföldi, egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 13. 1558 szeptember 6. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Rhaell Antal részére. Külföldi. Rhaell család levéltára. — 14. 1559 augusztus 5. Augsburg I. Ferdinánd czimereslevele Eczeth János és Márton részére. Eredeti. — 15. 1561 márczius 28. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Sikvai Bélaváry János részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 16. 1564 január 17. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Skaricza, máskép Lubwnchych György részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 17. 1564 deczember 12. Bécs Miksa király czimereslevele Ghyczy György és testvérei részére. Egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 18. 1566 junius 29. Thúry Gáspár és társai czimerkérő folyamodványa. Egyszerü, XVIII. századi másolat. — 19. 1568 márczius 27. Gyulafejérvár. II. János király czimereslevele Demjén mester részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 20. 1753 augusztus 9. Bécs. Miksa császár czimereslevele Kunsch György részére. Egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 21. 1580 márczius 19. Prága. II. Rudolf czimereslevele Vincze Márton részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 22. 1582 deczember 3. Varsó. Báthory István czimereslevele Rozsnyay Dávid részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 23. 1583 április 28. Pozsony. II. Rudolf czimereslevele Szőke Péter részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 24. 1588 május 12. Prága. II. Rudolf czimereslevele Nagy János részére. Eredeti. — 25. 1597 augusztus 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Thury Gergely részére. Eredeti. — 26. 1600 augusztus 13. Prága. II. Rudolf czimereslevele Bierdämpfel János részére. Külföldi, egyszerü, XX. századi másolat. — 27. 1601 márczius 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Rhaell Antal részére. Rhaell család levéltára. — 28 1602 október 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Hültl Kristóf, Farkas, Kristóf és Vilmos részére. Külföldi, egyszerü, XX. századi másolat. — 29. 1609 deczember 13. Pozsony. II. Mátyás czimereslevele az Ujházy család részére. Ujházy cs. levéltára. — 30. 1630 február 13. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Bermayr Farkas részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 31. 1630 szeptember 15. Szamosujvár. Brandenburgi Katalin czimereslevele Vargyasi Kósa János részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 32. 1630 november 19. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Korik Gergely részére. Eredeti. — 33. 1632 május 3. Gyulafejérvár. I. Rákóczi György czimereslevele Váradi Köleséri Mihály részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 34. 1635 január 17. Sopron. II. Ferdinánd czimereslevele Beleznay Ferencz részére. Eredeti. — 35. 1635 julius 6. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Horváth Mihály részére. Egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 36. 1637 deczember 29.

Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Nagy János részére. Eredeti. — 37. 1646 szeptember 28. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Szabados Kristóf részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 38. 1655 április 26. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Ujfalussy György részére. Eredeti. — 39. 1658 május 10. Pozsony. III. Ferdinánd czimeres levele Banowszki Simon részére. Eredeti. — 40. 1659 május 1. Bécs. III. Ferdinánd czimereslevele Thaisz Gergely részére. Eredeti. — 41. 1662 május 2. Bécs. I. Lipót czimereslevele Khácser János részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 42. 1665 április 22. Bécs. I. Lipót czimereslevele Váradi Köleséri Sámuel részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 43. 1665 szeptember 2. Bécs. I. Lipót czimereslevele Kádár, másképen Kállay György részére. Eredeti, a czimerkérő folyamodványnyal együtt. — 44. 1667 február 8. Bécs. I. Lipót czimereslevele Berger Lőrincz részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 45. 1667 május 10. Trencsén vármegye nemesi bizonyitványa Podhragyai László részére. Egyszerü, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyüjteményéből. — 46. 1675 márczius 6. Bécs. I. Lipót czimereslevele Szőllőssy Mátyás részére. Eredeti. — 47. 1676 november 18. Gyulafejérvár. Apafi Mihály czimereslevele Dálnoki Gothárd Jakab részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 48. 1681 január 13. Linz. I. Lipót czimereslevele Waisz Mátyás részére. Eredeti. — 49. 1696 deczember 14. Bécs. I. Lipót czimereslevele Köleséri Sámuel részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 50. 1701 február 22. Bécs. I. Lipót czimeres levele Gyurka Demeter részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 51. 1702 január 10. Bécs. I. Lipót czimereslevele Seewaldt Márton részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 52. 1726 junius 18. Bécs. VI. Károly czimereslevele Paur Antal részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 53. 1741 szeptember 13. Pozsony. Mária Terézia czimereslevele Pulszky Sámuel részére Hiteles másolat 1742-ből. Ujházy cs. levéltára. — 54. 1763 október 10. Győr vármegye nemesi bizonyitványa Nagy István és rokonai részére. — 55. 1777 junius 7. Bécs. Mária Terézia czimereslevele Taborovics Gábor részére. Külföldi, eredeti. — 56. 1778 január 19. Szatmár vármegye nemesi bizonyitványa a Thury család részére. Eredeti. — 57. 1796 február 4. Bécs. II. Ferencz czimereslevele Hornig Jakab Lajos részére. Eredeti. — 58. 1822 május 3. Bécs. I. Ferencz czimereslevele Wentzel József részére. Egyszerü, XX. századi másolat. — 59. 1835 szeptember. Szatmár vármegye nemesi bizonyitványa a Thury család részére, a családnak erre vonatkozó folyamodványával együtt. Eredeti.

***

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya f. évi november hó 25-én *Fejérpataky László* másodelnök elnöklete alatt tartott ülésén jelen voltak: *Békefi Remig*, *Borovszky Samu*, *Csánki Dezső*, *Dőry Ferencz*, *Emich Gusztáv*, *Horváth Sándor*, *Komáromy András*, *Makay Dezső*, *Nagy Géza*, *Ortvay Tivadar*, *Pettkó Béla*, *Reiszig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József* ig. vál. tagok és *Áldásy Antal* titkár.

Elnök az ülést megnyitva, *Nagy Géza* ig. vál. tag felolvasta «A magyar nemzetségekről» szóló tanulmányát, mely a Turulban fog megjelenni.

A folyó ügyek élén, titkár jelentette, hogy Thaly László orsz. képviselő a társaság által Thaly Kálmán halála alkalmából hozzá intézett részvétiratért köszönetet mondott. Jelentette továbbá, hogy az Erdélyi Muzeum Egyesület fennállásának 50. évfordulója alkalmából rendezett ünnepélyre a társaságot is meghiván, az elnökség üdvözlő táviratot küldött. Végül bejelentette, hogy a Muzeumi és Könyvtári Értesitő szerkesztősége a társasággal csereviszonyba lépett.

Titkár továbbá jelentette, hogy a Turul szines mellékleteiből ismét összegyült már 25 czimerkép, úgy, hogy a Magyar Czimeres Emlékek III. kötete az 1910. év folyamán kiadható volna. Az igazgató-választmány, tekintettel arra, hogy a társaság pénzügyi helyzete nem olyan, hogy e kötetet a saját erejére támaszkodva, adhatná ki, elhatározta, hogy a kötet kiadása végett a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságához fordul segélyért.

Uj tagokul jelentkeztek és pedig alapitó tagul 200 koronával *Ghyczy Pál*, eddig évdijas tag, pártoló tagul *Báji Patay György* joghallgató, Pozsony, aj. Pettkó Béla, évdijas tagokul *Szajoli Fejér Aladár* Budapest, aj. Losonczy István, *Görgey Albert* földbirtokos, Toporcz, aj. a titkár, *dr. Papszász Tamás*, jogakad. tanár, Marmarossziget, aj. Pettkó Béla és *Nemes Stockhammern Károly*, val. követségi tanácsos Berlin, aj. a titkár.

Az igazgató-választmányban megüresedett egy tagsági helyre az alapszabályokban kimondott határidőn belül egy ajánlat érkezett be, a mely az ülésben felbontatott. Igazg. választmányi tagul id. Szinnyey József és Kollányi Ferencz ig. vál. tagok *ifj. gróf*

Zichy Nándort ajánlották, ki a megejtett szavazás eredményeképen egyhangulag ig. vál. taggá megválasztatott.

Titkár bemutatta a folyó évi nagygyülés tárgysorozatát, mely a következő: 1. Elnöki megnyitó, Fejérpataky László másodelnöktől. 2. Emlékbeszéd Schönherr Gyula felett, Áldásy Antaltól. 3. Titkári jelentés. 4. Pénztárnoki jelentés. 5. Esetleges inditványok.

A napirend következő pontjánál, a pénztárnoki jelentésnél, titkár bejelentette, hogy a pénztárnoknak még mindig tartó betegsége folytán, a pénztárnoki jelentés az ülésre elkészithető nem volt. Jelentette továbbá, hogy a mult ig. vál. ülés határozata értelmében a pénztárnoki teendőket ideiglenesen ő látta el.

A folyó évi számadások átvizsgálására az ig. vál. Soós Elemér elnöklete alatt Kollányi Ferencz és dr. Dőry Ferencz ig. vál. tagokat kérte fel.

Pettkó Béla és Reiszig Ede ig. vál. tagok, mint a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv szerkesztői, beadványt intéztek az ig. választmányhoz, melyben azt kérik, hogy a társaság a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv II. sor II. kötetére előfizetési felhivásokat bocsásson ki, rövid határidő kitüzése mellett, a jövő évi költségvetésbe a költségek fedezésére 100 koronát állitson be és mondja ki, hogy ha az előfizetési pénzek a II. kötet nyomdai költségeinek fedezésére elegendők volnának, a II. kötet sajtó alá adását is határozza el. Hivatkoznak beadványukban arra, hogy a nemes családok I. kötetének nyomdatartozását tekintélyes részben letörlesztették és hivatkoznak arra, hogy a társaság a velök kötött egyezség alapján a begyülő előfizetési pénzek felett szabadon rendelkezik, ők pedig a tiszteletdijat nem készpénzben, hanem megfelelő példányban kapják és igy a társaságot a nyomdaköltségeken kivül más kiadás nem terheli. A mennyiben pedig ez az előterjesztésük el nem fogadtatnék, a II. kötet szerkesztősége alóli fölmentésüket kérik.

Miután a titkár még felolvasta a szerkesztőkkel a nemes családok I. kötetére 1907. julius 19-én kötött egyezséget, az ig. választmány beható eszmecsere után, melyben Fejérpataky László másodelnök, Emich Gusztáv, Dőry Ferencz és a titkár vettek részt, kimondotta, hogy a nemes családok II. kötetére, rövid határidő kitüzése mellett, előfizetési felhivást bocsát ki, e czélra az 1910. évi költségvetésbe 100 koronát állit be, az előzetes költségek fedezésére és ha a begyült pénz a nyomdaköltségek fedezésére elegendőnek mutatkoznék, a II. kötetnek sajtó alá adásáról egy esetleg tartandó rendkivüli ig. választmányi ülésen fog határozni.

Elnök ezután a jegyzőkönyv hitelesitésére *Nagy Géza* és *Dőry Ferencz* ig. vál. tagokat kérve fel, az ülést bezárta.

Széll Farkas.

1844—1909.

Sulyos veszteség érte ujból társaságunkat. Folyó évi deczember hó 17-én hunyt el Széll Farkas, igazgató-választmányunk tagja, az ujabbkori magyar családtörténet egyik lelkes és buzgó művelője.

Széll Farkas, a magyar birói karnak tiszteletreméltó, kiváló tagja volt, a ki ez oldalu elfoglaltsága mellett birt érzékkel és tudott időt szakitani magának a történelmi tudományok művelésére. A tiszazugi archeologiai magántársulat az ő kezdeményezésére alakult meg a mult század hetvenes éveinek derekán és az annak működéséről szóló jelentés az ő tollából jelent meg 1876-ban. Mint könyv- és régiséggyüjtő unicumokban és ritkaságokban gazdag könyvtárt hozott össze. Történelmi czikkei a Századokban jelentek meg és folyóiratunkat is több izben gyarapitotta értékes közleményekkel. A Századokban jelent meg tanulmánya Békés és Csongrád vármegye régi magyar községi pecsétjeiről, tanulmánya Csongrád vármegye főispánjairól stb. Folyóiratunkban megjelent tanulmányai közül a Nagybesenyei Bessenyei családról szóló tanulmányát említjük, mely csak vázlata volt annak a nagyszabásu monografiának, melyet e családról 1890-ben, oklevéltárral és műmellékletekkel együtt közrebocsátott. E művét a szakkritika osztatlan elismeréssel fogadta. Második nagyobb tanulmánya folyóiratunkban a Telekesi Török családnak volt szentelve, melyben a család állitólagos kihalt voltával foglalkozott. Becses irodalomtörténeti dolgozatok eredtek még tollából és életének utolsó éveiben a régi debreczeni jogviszonyokat is tanulmánya tárgyává tette.

Széll Farkas megalakulásunk óta tartozott tagjaink sorába, igazgató-választmányunkban több mint két évtizede foglalt helyet. Mint ilyen, főleg nyugdijba vonulása óta, a mikor ismét felköltözött a fővárosba, üléseink szorgalmas látogatója volt, ki társaságunkat czéljai elérésében mindenkor buzgón és odaadón támogatta. Emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni.

SZAKIRODALOM.

A tihanyi apátság kritikus levelei. Székfoglaló értekezés *Erdélyi László* l. tagtól. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Kiadja a M. T. Akadémia XXI. k. 3. sz.) Budapest, 1906. Athenæum-kny. 8-r. 112. l. három melléklettel.

Az előttünk fekvő értekezés voltaképen előtanulmány a szerzőnek *A tihanyi apátság története* (Első

korszak 1055—1701) czimü nagyobb munkájához, mely mint a *Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története*-nek X. kötete a napokban került ki sajtó alól. Időszerünek tartjuk tehát — a nélkül, hogy az utóbbi munka ismertetésének elébe akarnánk vágni — magával az oklevéltani præambulummal foglalkozni, annyival is inkább, mert a kritika alá vetett oklevelek egy részét csak most kaptuk meg megbizható kiadásban vagy egyáltalán először és mert az apátság összefüggő története még jobban megvilágitja a hamis oklevelek létrejöttének körülményeit és inditó okait.

A tihanyi apátságot illető másfélszáz középkori oklevél közül tizenöt darabot talált Erdélyi hitelesség szempontjából megvizsgálandónak. Munkájánál nem járt ugyan teljesen töretlen utakon, a mennyiben az apátság legrégebbi — XI. és XII. századi — oklevelei már régen felkeltették a szakemberek s kivált nagyérdemü tudósunk, Fejérpataky László figyelmét; az idetartozó oklevelek összefoglaló vizsgálata azonban még megoldatlan, de oly feladat volt, melyre Erdélyit, mint a Pannonhalmán egyesitett apátsági levéltárak őrét, s a *Rendtörténet* szerkesztőjét és munkatársát e páratlanul gazdag okleveles anyag folytonos, közvetetlen szemléletében megedzett alapos szaktudása, higgadt itélőképessége és lelkiismeretessége, a pannonhalmi, zalavári és bakonybéli oklevelek vizsgálatánál szerzett tapasztalatai, valamint az apátság történetébe s a korszak tanulmányozásába való belemélyedés egyenesen prædestinálták. Nem is elégedett meg a szerző azzal, hogy az oklevelek hitelessége felett egyszerüen itéletet mondjon, hanem a hamis okleveleknél igyekezett meghatározni a készités idejét s megvilágitani a hamisitás okát, czélját, valamint az oklevél felhasználásának körülményeit is. Ezek ismeretének főleg az erkölcsi megitélés szempontjából való fontosságát helyesen hangsulyozza a bevezetésben, utalva arra, hogy a hamis oklevelek nem egyaránt a kapzsiság vagy hiuság szülöttei, hanem gyakran kényszerhelyzetben készült védőfegyverek, melyeket a jóhiszemü birtokos valamely valódi, de elveszett oklevél pótlására vagy kora jogi felfogásának kényszere alatt oly czélból koholt, hogy régi időkre visszanyuló, oklevél nélkül szerzett birtokát igazságtalan támadói ellen oklevéllel védelmezze. Az oklevelek tartalma itt megfelel az igazságnak; készitésük tehát csak alaki szempontból tekinthető vétségnek.

A szerző által megvizsgált oklevelek közül első sorban a tihanyi apátságnak I. Endre királytól 1055-ben kapott — s itt pontos kiadásban és hasonmásban is bemutatott — adománylevele kelti fel érdeklődésünket és pedig nem annyira belső hitelességénél fogva, melyet ezelőtt sem vontak kétségbe, mint inkább külső eredetisége szempontjából. Fejérpatakynak alapvető diplomatikai tanulmányaiban ugyanis ezen oklevél eredetiségét illetőleg bizonyos határozatlanság és ingadozás észlelhető; nevezetesen először *egykoru másolatnak* minősiti (A királyi kanczellária az Árpádok korában. 12. l.), majd úgy nyilatkozik róla, hogy «ha nem is eredeti oklevélnek, de *egykoru másodpéldánynak* kell elfogadnunk» (Kálmán király oklevelei. 17. l.), majd végül azt irja, hogy «lehet *egykoru másolat*, *másodpéldány*, de külső tulajdonainál fogva semmiesetre sem az az eredeti, mely a királyi kanczelláriából megpecsételve került ki.» Oklevelek II. István korából. 6. l.) Erdélyi ezzel szemben mindenekelőtt helyesen jegyzi meg, hogy ha a *másodpéldány* kifejezés *par*-t jelent, akkor ez is hiteles eredeti, ép úgy, mint az első példány, melylyel egyszerre szokott készülni, s azután részletesen czáfolgatva Fejérpataky érveit, az oklevelet hiteles eredetinek jelenti ki. Mérlegelve mindkét fél bizonyitékait, e tudományos vitában Erdélyi pártjára kell állnunk, minthogy Fejérpataky argumentumai nem elég meggyőzőek arra, hogy ezt a hiteles eredeti képében megjelenő oklevelet másolatnak vagy utólag készült másodpéldánynak tekintsük. Nevezetesen nem dönti meg az oklevél eredetiségét az a körülmény, hogy hártyája, mely 89 cm. hosszu, két darabból van összevarrva. Kezdetleges királyi kanczelláriáról igen könnyen feltehető, hogy nem volt kéznél elegendő hosszu hártya vagy hogy rosszul számitották ki a szöveg terjedelmét; s a hitelességet különben is eléggé biztositotta a két hártyadarabot összekötő szalagra az oklevél hátán alkalmazott külön pecsét. Nem döntő bizonyiték az sem, hogy az oklevélen tanukként szereplő főemberek nevei s az előttük álló keresztjelek († Signum Benedicti archiepiscopi stb.) mind az oklevél irójának kezétől származnak. Ebben ugyanis nem láthatunk egyebet, mint idegen félremagyarázott formulák szolgai utánzását, a mire különben külföldön is vannak példák. (V. ö. *Bresslau*: Handbuch der Urkundenlehre. 802. l.) Végül a legkevesebb értéke van annak az ellenvetésnek, hogy a királyi signum s az emlitett tanuk nevei a pecsét mellett kéthasábosan olyképen vannak irva, hogy a kerek alaku pecsét a két hasáb közé épen belefért, a mi Fejérpataky szerint csak úgy képzelhető, hogy előbb tették fel a pecsétet s azután irták körül a tanuk neveivel; már pedig a diplomatika azt tanitja, hogy a pecsételés volt az oklevélkiállitás utolsó actusa. Erre nézve Erdélyi először helyesen jegyzi meg, hogy e nehézség a másolat vagy másodpéldánnyal szemben ép úgy fennforog; s különben is érthetetlen volna, hogy ha az eredeti oklevél másként lett volna kiállitva, miért tértek el a másolat kiállitásánál az eredeti elrendezéstől. Másodszor pedig a jelek inkább

arra mutatnak, hogy nem előzetes megpecsételéssel van dolgunk, hanem hogy a pecsét helyét előre kimérték és üresen hagyták. Ezt bizonyitja az is, hogy a pecsét alatti sorban a «septemplicis» és «universeque» szók között hézag van, — a nélkül, hogy vakarás nyoma volna látható — mi alig volna megmagyarázható, ha a pecsét, melynek körvonalai a hártyán tisztán látszanak, már előre rá lett volna függesztve az oklevélre.

A valódi tihanyi alapitólevéllel párhuzamosan közli Erdélyi az apátságnak szintén 1055-ről keltezett, bővitett, hamis alapitólevelét, melynek egy részét az irásjelleg feltüntetése végett hasonmásban is bemutatja.

Hosszas tanulmányok után megállapitva a hamisitvány forrásait és czélját — mely az Apáti birtokra IV. Lászlótól kapott kiváltságnak a tihanyi sziget előtt fekvő tizenkét falura való kiterjesztésében állott — keltét 1416-ra helyezi, eltérőleg Fejérpatakytól, ki azt, úgy látszik, tisztán külső kriteriumok alapján a XIII. századra tette. (A kir. kanczellária 11 l. és II. István oklevelei. 24. l.)

Röviden foglalkozik ezután a szerző IV. Kelemen pápa 1267. évi egyébként hiteles bullájával (Tihanyi ap. tört. I. 525. l., Wenzel III. 140. l. és Fejér VI/2 87. l.), melynek felülvizsgálatát olvashatatlan eredeti szövegének 1700 körüli kézzel való felülirása s némi belső nehézségek tették szükségessé. Keltét Wenzel hibás feloldásával szemben 1267. jan. 11-ben állapitja meg.

Igen ügyesen, az oklevél formuláinak korszerütlensége alapján rántja le Erdélyi a leplet egy külsőleg igen jól sikerült hamisitványról, melyben a veszprémi káptalan 1275 jul. 29-én jelenti IV. László királynak, hogy a tihanyi apátságot Gamás birtokba beiktatta. (Szövege és hasonmása: Tihanyi ap. tört. I. 536. és 51. l.) Formulái Zsigmond korára, az 1398—1417-ig folyó gamási határper idejére vallanak s az oklevél is, bár értékesitéséről a per aktái nem szólnak, kétségkivül ennek a czéljára készült az apátság 1211. évi hiteles, valamint 1092. és 1358. évi hamis okleveleinek felhasználásával.

E legutóbbi oklevél, mint a székesfehérvári keresztes convent kiadványa, mely az apátságnak félszáz birtokba való visszaiktatásáról szól, (Fejér IX/2 717. l. és Tih. ap. tört. 555. l. hasonmása ugyanott 40—41. l.) szintén Zsigmond-kori formulákkal, de nem hiteles oklevelek adataiból, hanem szóbeli hagyomány s a tényleges birtoklás alapján lett szerkesztve; keltét Erdélyi a kapcsolatos oklevelek adataira támaszkodva, 1387—1390 közé helyezi.

A többi tihanyi «kritikus» oklevél nem eredetiben, hanem átiratban vagy kivonatban maradt fenn, úgy, hogy vizsgálatuknál tisztán csak belső kriteriumokra vagyunk utalva; a mi a döntést jelentékenyen megnehezíti, igy II. István 1118. évi oklevelénél is, (Tih. ap. tört. I. 500. l. és Zalamegyei Okltár. I. 3. l.), melyben a király tiz ház népét, kiket Béla herczeg adott az apátságnak, de a királyi udvarnokok Kálmán király idejében visszafoglaltak, visszaadja. Erdélyi kénytelen ugyan elismerni az oklevél tartalmának korszerüségét — a mit Fejérpataky szép tanulmányában (II. István oklevelei 22—26. l.) meggyőzően bizonyit — mindamellett azonban olyan nehézségekre mutat rá, melyek az oklevél hitelessége iránt méltán gyanut keltenek. Ilyenek a «Dei gracia» kifejezés a király czimében, melyben anachronismust lát, továbbá az a körülmény, hogy a tihanyi apátság népei ügyében a győri püspök biráskodik, noha az apátságnak a győri püspökség területén nem volt birtoka, s végül, hogy II. István Béla herczeget, a későbbi I. Béla királyt, ki neki dédapja volt, «*patruelis meus*»-nak nevezi. Nézetünk szerint az első két ellenvetés nem feltétlenül döntő; azt ugyanis, hogy a «Dei gracia» kifejezés II. István korába nem illik bele, ha valószinünek tartjuk is, de adataink szegényessége mellett teljesen bebizonyitottnak még nem látjuk; s a győri püspökben is lehet talán egy ad hoc delegált birót keresnünk. A *patruelis meus* kifejezés miatt azonban az oklevelet — legalább jelen szövegében — hitelesnek nem fogadhatjuk el.

Érdekes hamisitvány bukkan fel az apátságnak bizonyos kövesdi és aszófői birtokrészekért folytatott perében 1390-ben, t. i. Szent László király 1092. évi oklevele, melyben a tihanyi apátság birtokait és kiváltságait összeirja. (Tih. ap. tört. I. 496. l., Wenzel VI. 66. l.) Hamis voltára már röviden Fejérpataky is rámutatott (Kálmán kir. okl. 4. l.); Erdélyi tovább menve, forrását is megállapitja a fentebb emlitett 1358. évi hamisitványban, melyet az 1902. évi oklevél szerkesztője átdolgozott s kibővitett, a határjárásokra vonatkozó részekben pedig kivonatozott. Ezen oklevél, melynek 1389—90-ben kellett készülnie, a perben eredeti alakjában lett felmutatva, ránk azonban csak többszörös átiratba foglalva maradt, olyképen t. i., hogy Szent László oklevelét átirja Dénes nádor 1274-ben (Tih. ap. tört. I. 534. l. és Wenzel IX. 85. l.), ezét I. Lajos király 1365-ben (Tih. ap. tört. I. 560. l.), s ez utóbbit Szécsényi Frank országbiró 1399-ben. (Tih. ap. tört. I. 609. l.) Az országbiró oklevele, mely eredetiben megvan, hiteles, a másik két átiró oklevél azonban szintén hamis; az 1365-ikinek forrásait is megtalálta és kimutatja Erdélyi az apátság meglevő hiteles okleveleiben. Ugyanezen per bizonyitékai között szerepelt még a somogyi conventnak egy állitólag 1325-ben kelt oklevele is, mely csak kivonatban maradt fenn egy 1416-iki nádori

itéletlevélben. (Tih. ap. tört. I. 629. és Fejér X/6. 304. l. 1304-es évszámmal.) Ezen oklevél hamis voltát nemcsak a Dénes nádor-féle 1274. évi hamis oklevélre való hivatkozás, hanem más kellő okok is nyilvánvalóvá teszik.

A Tihanyvár és tartozékai iránt inditott 1392. évi perben ismét két hamis oklevelet találunk, úgymint a veszprémi káptalan határjáró levelét 1231-ből (Tih. ap. tört. I. 517. l. és Fejér III/2. 264. l.) és I. Károly királyét 1327-ből (Id. m. 549. l. és Fejér VIII/3. 213. l.), melyben a várat és tartozékait az apátságnak visszaadja. Erdélyi amazt az oklevélformulák s a kanonokok névsora alapján jelenti ki hamisnak, keltét 1368—73 közé helyezve, emennek hamis voltát pedig tartalmából bizonyitja be. Készitése idejét 1388 és 1392 között kell keresnünk.

E hamisitványokon kivül a szerző még három kivonatban fennmaradt oklevélre hivja fel gyanunkat, melyek az apátság kövesdi birtokperében 1397-ben egyszerre merülnek fel. Ezek: Bizonyos Orosznak keltezetlen végrendelete, mely István király pecsétjével volt ellátva, továbbá a tihanyi apát s Arnold ispán és Valpod szőlősi lakosok között 1308-ban a veszprémi káptalan előtt kötött egyezség s végül a somogyi convent 1320. évi oklevele az apátságnak szőlősi birtokát illető tiltakozásáról. (Tih. ap. tört. I. 606—607. l. és Fejér X/2 608—610. l.) Az utóbbi két oklevelet csakugyan nagyon gyanussá teszi az a körülmény, hogy a bennük élőként szereplő Valpod hiteles oklevelek tanusága szerint már 1300 pünkösdkor, Arnold ispán pedig 1318 husvétkor nem voltak életben. Nehezebb azonban itéletet mondani az Orosz-féle végrendelet hitelessége felett, mely 1170 tájára téve, határozottan korszerü; gyanussá teszi azonban hitelét a kétes oklevelek társaságán kivül főleg az a körülmény, hogy az Orosz által ajándékozott 12 szőllő és 67 hold föld számra nézve csaknem teljesen egyezik azon öt szőllővel és 67 hold földdel, melynek elfoglalása miatt a tihanyi apát 1394-ben pert inditott, holott e számok a közbeeső időből más oklevéllel nem igazolhatók.

Mint Erdélyi fejtegetéseiből kitünik, a tihanyi hamisitványok készitése 1368—1416 közé, György és Demeter apátok idejére esik. A deák-prókátorok klasszikus kora ez, kik gyakran, ha a szükség úgy kivánta, hamis oklevelek készitésétől és felhasználásától sem rettenek vissza, s mint számos példa mutatja, nemcsak a perben itélő birákat, hanem századok multán a történetkutatókat is sikerült félrevezetniök. A valódi, az igazságra törekvő történetirás elismerése illeti meg tehát Erdélyi dolgozatát, melyet oklevéltani irodalmunk legjelesebb termékei közé sorozhatunk.

Dr. Döry Ferencz.

Gömör-Kishont vármegye nemes családai. Irta Forgon Mihály dr. Kolozsvárt, nyomatott Gámán I. örököse könyvsajtóján 1909. Két kötet, ára 12 korona, kapható a szerzőnél Gömörmihályfalván.

Forgon Mihály művének megjelenése a hazai genealogiai irodalom értékes gyarapodást jelenti. Kevés vármegyéje van hazánknak, a melynek annyi nemes családja tudja eredetét az Árpád korig vissza vinni.

Megtudjuk a munkához irt, statisztikailag ügyesen csoportositott bevezetésből, hogy a Bebek, Csetneky, Lórántffy, Ilosvai, Feledi, Derencsényi, Jákoffy, Bakos és Méhi család ősrégi lakói a megyének, az Andrássyak, Wesselényiek és Kohányak később költöztek Gömörbe. Az iró 47 olyan családról számol be, a kiknek ősei már a középkorban a megyében szerepelnek. Régi időben telepedtek meg az Ákos, Balog, Rátót, Hunt-Paznan, Poh, Ajtóssy nemzetség tagjai.

A műhöz átnézett nagyszámú irodalmi forrásmunkával arányban áll az átkutatott köz és magánlevéltárak tömege, a minek következtében a mü igen használható tájékoztatást nyujt az illető családoknak a vármegyei levéltáron kivül máshol található adatairól is.

Részletkérdésekben önálló eredményt keveset nyujt, a fontosabb viták eldöntését (Bebekek, Hanvayak származása stb.) kerüli. Nagyjában tehát becsés képét adja a vármegyében élt, s kétségtelenül nemeseknek elismert családoknak, a részletekre nézve azonban, mint a szerző maga is elismeri, kiegészitésre, javitásra szorul. Úgy tapasztaltam a mű elolvasásakor, hogy a könyv az irodalom szempontjából gyengébb, a levéltári adatokat nagyobb számmal értékesitette. Hibául azért hozom ezt fel, mert véleményem szerint a Turulban, Századokban gondos átnézés után bizonyosan több részletet találhatott volna a megye nemességének történetére, mint a hányszor — meglepően kevés helyen — ezen forrásmunkákra hivatkozik. Az irodalom ismeretét pedig minden kutatótól elvárjuk. Igy esett meg, hogy sok család leszármazását újra Nagy Iván után volt kénytelen leközölni.

Néhány család czimerét sikerült rajzban is bemutatja; a melyik minden müvészi jelleget nélkülöz, kezdő rajzoló munkája, ezeket (Barcza családé. 71. l.) kár volt igy adni.

A czimerleirást az ujabb heraldikai szabályoknak megfelelően közli, ezek némelyike rövidsége miatt hiányos. A Betes családét pld. e szavakból Pánczélos kar, felette csillag, bajos magunk elé képzelni.

Úgy láttam, hogy sok a műben a sajtóhiba, a szerző küzd a cz és c irásmóddal, a Rákóczy nevet hol igy, hol csak c-vel irja, Lócza-t, Loco-t és Lóczi-t ir.

Mindez aprólékos hiba. Forgon kétségtelenül sokat dolgozott csinos formában kiállitott munkáján, a melyhez Bodor József irt lelkes szavakkal előszót a magyar nemesi rend múltjának védelmére.

Meg kell itt emlitenem, hogy egy-két hete Hanvay Zoltán irt «A Hanva-nemzetség, Nyilt levél Dr. Forgon Nihály úrhoz» czimen húsz oldalból álló füzetecskét, a melyben Forgon müvének a Hanvayakról szóló részét javitja, részben kiegésziti. A részletkérdésekben tévedett a szerző itt is, a mit utánnajárás után, mint más családoknál tette, elkerülhetett volna. A Hanvayak kiágazását azonban a Hunt-Paznanoktól bizonyosnak még nem fogadhatjuk el, mert az indokolás legfőbb tételéül felvett ok, hogy t. i. a Hunth név nem kereszt, hanem vezetéknév, nem állhat meg, mert bizony az Árpádkorban igen sok Hunt nevü úrral találkozunk, a kik az emlitett nemzetséggel közelebbi viszonyban nem állanak. *B. Sz. L.*

———

Békésvármegyei nemes családok története. Irta és kiadja *Palatinus József.* Első rész. Mágnás családok. (Harruckern-ek és örököseik, Budapest 1909.)

Örvendetes jelenség a családtörténeti kutatás szempontjából, hogy a hazánk egyes vidékeinek, vármegyéinek nemes családjairól szóló művek az utóbbi időben folyton gyarapodnak és alig van év, a melyben ily tartalmu munkák kisebb-nagyobb számban ne jelennének meg. Ezeknek a munkáknak sorát gyarapitja a békésvármegyei nemes családokról szóló mű előttünk fekvő első kötete, mely diszes kiállitásánál fogva is, figyelmet érdemel.

Békés vármegye monografiája tudós tagtársunk: Karácsonyi János tollából már régebben megjelent. Benne már szó volt a vármegyei nemes családokról, azok történetéről, a mely családok a mohácsi vész és az ezt követő török hódoltság alatt részben elköltöztek más vármegyékbe, részben kihaltak. A jelen mű szerzője ezeknek a régi nemes családoknak történetével nem is kiván foglalkozni művében, csak azokat a családokat veszi tárgyalás alá, melyek szereplése Békés vármegye ujabbkori, a török hódoltság utáni történetébe esik, tehát azokat a családokat öleli fel munkája, melyek a hódoltság után telepedtek le Békés vármegyében.

Műve két főrészre cszlik. Az elsőben a mágnás családokat, a másodikban a köznemesi családokat óhajtja tárgyalni. A főrangu családok között összesen 12 család van olyan, mely Békés megyében 1526 óta betelepedett. Ezek a Harruckern, Wenckheim, Almásy, Bolza, Blanckenstein, Drechsel, Románfalvi Fejérvári, Hoyos, Kárász, Károlyi, Merán és Széchenyi családok. A második részbe, a köznemesek közé 60 család sorolható. Műve, az anyag terjedelmének megfelelőleg öt kötetre fog terjedni.

A most megjelent első kötet a mágnás családok közül a báró Harruckern családdal és örököseivel, a gróf Wenckheim, gr. Almásy és gr. Bolza család történetével foglalkozik. Az utóbbi három család a Harruckernekkel közeli rokonságban áll, illetve azok leszármazói. Ezért kerültek össze a Harruckernekkel együtt egy kötetbe, miután Békés vármegyének a XVIII. századdal kezdődő ujabbkori története elválaszthatlanul van egybeforrva a Harruckern családnak a megyébe való letelepedésével. Természetes dolog hogy a mű keretének megfelelőleg a szerző minde családoknak főleg ujabbkori és legujabbkori történetével foglalkozik, de ott a hol az szükséges, pl. a Wenckheimoknál, visszamegy, ha mindjárt csak nagy vonásokban is, a család régebbi történetére, származására. A szövegben forrásait nem nevezi meg külön, de a munka végén összeállitja azokat a munkákat, melyek munkájának megirásánál forrásokul szolgáltak. Közés magánlevéltárakban is kutatott, de ezek jegyzékét nem adja. Azt hiszszük, szerzőnek teszünk szolgálatot, midőn figyelmét felhivjuk arra, hogy a Szögyény-Marich családnak a M. N. Muzeum Könyvtárában letéteményezett levéltára a Románfalvi Fehérváry családra bő adatokat tartalmaz, miután e két család egymással közeli rokonságban állott.

Szerző a mű előszavában panaszkodik arról a rideg elzárkózásról, melyet egyes családok részéről, levelesládájuk megnyitását illetőleg, tapasztalt. Sajnos, ezt a ridegséget mi szakemberek is nagyon gyakran tapasztaljuk, kutatásaink során, pedig az illető családok saját maguknak tennének nem egy esetben szolgálatot, ha okleveleiket a kutatás előtt hozzáférhetővé tennék. Igaz ugyan, hogy számos, a családi hiuságnak kedvező monda és hagyomány nyerne ily módon szétrombolást, de viszont mennyit nyerne ezzel a történelmi igazság.

Szerző derék munkát végzett művében, melyet mindenki, a ki a benne foglalt családok ujabbkori történetéről és tagjainak szerepléséről tájékozódni akar, haszonnal fog forgatni. A kötet kiállitása pazaron bőkezü, azt a Wenckheim, Almásy és Bolza család czimereinek szines hasonmása ékiti. A könyvet szépen kiállitott, gonddal megszerkesztett leszármazási táblák teszik teljessé s mindent összevéve, szerzőnek szerencsét kivánhatunk művéhez, mely remélhetőleg mielőbb befejezést fog nyerni. ——— *—y.*

Czimerlevelek. Gyüjtötte *Sándor Imre.* I. füzet (1551—1629.) 149 czimerrajzzal. Kolozsvár, 1910. Kiadja a Genealogiai Füzetek szerkesztősége.

A Genealogiai Füzetek érdemes szerkesztője e fü-

zetben 150 czimereslevél leiró jegyzékét adja, melyek az ő több mint 1500 darabot kitevő czimergyüjteményéből valók. A közölt czimerlevelek nagy része erdélyi fejedelmektől származik, de szép számmal találunk köztük magyar uralkodótól származókat is. A ritkább adományozók közül János Zsigmond egy czimereslevéllel van képviselve az 1564 november 27-én Kolozsvárott Váradi Szabó Balázsnak és testvérének adományozott czimereslevéllel, melynek eredetijét a kolozsvári ev. ref. kollegium kézirattárában őriztetik. A czimerkép a rajz szerint vörös mezőben, zöld hármas halom középső koronás ormán könyöklő, markában kardot villogtató zöldruhás kart ábrázol. Sisak, sisakdisz, takarók hiányzanak. Minthogy nem tételezhető fel, hogy a czimernek ez alkatrészei szándékosan hagyattak el, a czimer azt a benyomást kelti bennünk, hogy itt egy későbbi befestésü czimerrel van dolgunk. Az armálisba különben az eredeti név helyett a Sárosi név van belehamisitva, de egy helyt megmaradt véletlenül az eredeti czimerszerző neve, a Szabó név. Ritkaságánál fogva érdekes még Mihály vajdának 1600 április 10-én Putnoki Székely Mátának és atyjának adományozott czimereslevele, melynek eredetije magántulajdonban van. Czimerképe kék mezőben zöld hármas halomból kinövő vörösruhás férfialakot ábrázol, fedetlen fővel, jobbjában buzogányt forgat, előtte egy nyul szalad.

A közlés módjára a kiadónak a Magyar Nemzeti Muzeum czimereslevéleinek leiró lajstroma szolgált mintául. A 150 czimereslevél közül 149-nek rajzát is közli. E rajzokra nézve nehány megjegyzést kell tennünk. A füzetben közölt armálisok csak részben maradtak fönn eredetiben, a legtöbbje csak másolatban maradt reánk. A czimerrajzok azoknál, melyeknek eredetije is fennmaradt, ezek után készültek, a többi a leirás után van rekonstruálva. E rekonstruált rajzokon meglátszik az a törekvés, hogy az illető korbeli armálisok czimerképeinek stilusához, technikájához hozzásimuljanak. Teljesen méltányoljuk a kiadó abbeli törekvését, hogy a czimereket szemléletileg is bemutatassa, mert ily módon a czimerről magáról világosabb, tisztább képet nyerünk, mint a leirásból. A tudományos heraldikai kutatás szempontjából, a czimereknek művészettörténeti, technikai szempontból való tanulmányozására azonban ezek a rekonstrukciók hasznot nem igen hajtanak. Az erdélyi fejedelmi kanczelláriának művészi izlését, melynek kedvezőbb világitásba helyezését a kiadó az előszóban közölte czimerektől reméli, e rekonstruált rajzokból azt megitélni alig lehet, ezt csakis az eredetiek alapján tehetjük. Hiszen a rekonstrukcziónál a modern művésznek egyénisége, egyéni izlése sohasem nyomható el teljesen. Bizonyos-e pl., hogy a 106. szám alatt leirott Tasnádi Puskás család czimerképében a pánczélos férfi fejét Zrinyi-sisak födte az eredetiben is, vagy hogy a 129. számu Kisnyujtódi Jakabos czimerben a halálfejjel szembeforduló férfifej úgy nézett-e ki, a hogy közölve van, vagy hogy a 134. számu Beczi-féle czimerben a pánczél az eredetiben is olyan volt-e, mint a képben látható és nem másféle. Kiadó az előszóban azt mondja, hogy Csoma József «egyenesen lesujtó itéletet mond czimerfestőinkről» és azon reményének ad kifejezést, hogy véleménye e tekintetben a közölt czimerek alapján meg fog változni és pedig előnyösen. Aligha hiszszük, hogy ez a nézetváltozás a rekonstruált, modern művész által megrajzolt czimerek alapján beállana. Ismételjük, hogy a kiadó a gyakorlati szempontból helyesen tette, hogy az összes czimerek rajzait is közölte, de a czimereknek művészettörténeti, műizlési szempontból való tanulmányozására csakis az eredeti czimerképek, illetve azok hü, pontos másolatai szolgálhatnak kellő alapul.

E megjegyzésekkel azonban a munka értékének becsét távolról sem akarjuk kisebbiteni. Teljes elismeréssel kell adóznunk a kiadó buzgóságának és fáradozásának, a ki e füzet közzétételével a hazai heraldikához ujabb becses adalékot szolgáltatott és csak azt kivánhatjuk neki, vajha gyüjteménye mielőbb a maga egészében válnék a kutatás számára közkincscsé. *Áldásy Antal.*

Baranya vármegye nemesei. Irta *Andretzky József*, Baranya vármegye levéltárnoka. Pécs, 1909.

A családtörténeti kutatóknak kézikönyvei Andretzky József munkájával ujabb becses gyarapodást nyertek, mely Baranya vármegye közgyülési jegyzőkönyveiben, nemesi vizsgálati irataiban, nemesi összeirásokban, lájstromokban stb. található a megyebeli nemes családokra vonatkozó adatokat foglalja össze. Munkája nem családtörténeti mű, hanem adatok a vármegyei nemesek történetéhez és vezérfonál a vármegye levéltárában eszközlendő nemesi kutatások számára. Munkája három részre oszlik. Az első három fejezetben a nemességüket kihirdetett, illetve nemesi bizonyságlevelet nyert családok jegyzékét tartalmazza betürendben, a második a szabadszentkirályi nemeseket, a harmadik a dinnyeberki, nagyvágyi és szigedi nemeseket adja. A II. rész az 1735. és 1741-i taksás nemesek és az 1741 és 1744-ben nemesi fölkeléshez lovaskatonákat állitók névsorát tartalmazza, továbbá az 1792. évi nemesek és honoratiorok, az 1809-i nemesi fölkelésben résztvettek az 1754-i, továbbá az 1813, 1832, 1845 és 1847/48-ik évi lajstromokba fölvett nemesek jegyzékét adja. Végül a III. rész vármegyei és városi levéltárakban elhelyezett nemesleveleknek jegyzékét foglalja magában. Ezek között

egy középkori is foglaltatik, úgymint V. Lászlónak a Fodor család részére 1453-ban adott nemeslevele.

A szabadszentkirályi nemesek nemességüket állitólag Zsigmondtól nyerték, de erre vonatkozó adat a megyei levéltárban nincsen. I. Lipót 1681 szeptember 9-én adománylevelet állitott ki részükre, de ebben nevek nem emlitettnek, hanem a szentkirályi nemesek neve alatt foglaltatnak össze. Baranya vármegye ezért 1716-ban nemességük igazolására utasitotta őket, mire a szentkirályiak Károly királyhoz fordultak, a ki 1720 április 29-én megerősitette részükre I. Lipót oklevelét. A vármegye ennek alapján elismerte ugyan nemességüket, de kötelezte őket, hogy leszármazásukat a régi nemesi családoktól igszolják, a mi 1721-ben egy kiküldött blzottság előtt meg is történt. Összesen 15 család igazolta nemességét. Hasonló vizsgálat és nemességigazolás folyt le a dinnyeberki, nagypeterdi, nagyvágyi és szigedi nemesekre nézve 1834-ben, kik közül a nagyvágyiak bemutatták Zsigmond királynak 1421-ben Csaklavián (Csehország) kelt levelét, melyben az összes nagyvágyiaknak nemességet adományoz, melyet Mátyás király 1466-ban megerősitett. Zsigmond királytól nyerte nemességét a Schey család is, a melyből Gábor fia Ádám 1740-ben bemutatta és igazolta nemességét ez oklevéllel Vas vármegyében.

* * *

Familiengeschichtliche Quellenkunde. Von *Dr. Éduard Heydenreich.* Leipzig, Degener, 1909—8°, XVI+517 l.

A Lipcsében székelő «Zentralstelle für deutsche Personen und Familiengeschichte» megbizásából látott napvilágot a jelen munka, mely Heydenreich Edének a szász belügyministeriumban a nemesi ügyek biztosának tollából ered. Egy nagyszabásu kézikönyv, a mely összefoglalóan igyekszik a családtörténeti kutatás forrásait tárgyalni, ismertetni ; s a mely egyuttal a gyakorlati céloknak, igényeknek is eleget tenni igyekszik a családtörténeti kutató részére tekintetbe jöhető irodalom összeállitásával.

A munka tartalmában, noha külsőleg kitüntetve nincsen, négy főrészt különböztethetünk meg. Az elsőben szerző a templomi könyvekről, egyházi és világi anyakönyvekről, nekrologiumokról stb. beszél. Tárgyalja ezután a családtörténet viszonyát a heraldikához, a numismatikához, szól az épitészeti és műipari emlékekről, mint a családtörténet kutforrásairól, az arczképekről és a hagyomány jelentőségéről a családtörténetben, végül a múzeumokról, mint a családtörténeti kutatás segédeszközeiről. A második és harmadik részben a családtörténeti kutató könyvtári segédeszközeiről, a harmadik főrészben a levéltári forrásokról szól. E második és harmadik rész bő bibliographiai indikatiókkal van ellátva és ebben rejlik a munka főbecse. Természetes, hogy azok a bibliographiai segédeszközök, melyeket a szerző felsorol, korántsem teljesek és nem meritik ki teljesen a családtörténeti kutató használta irodalmi apparátust, de relativ teljességükkel jó szolgálatot tesznek a bibliographia tekintetében. A harmadik főrész végén foglal helyet, függelék gyanánt, egy rövid sphrapistikai bibliographia, a Siebmacher átnézete, a genealogiai kézikönyvek és folyóiratok jegyzéke — köztük a Turul és a Genealogiai Füzetek is — a genealogiával foglalkozó antiquárkönyvkereskedések jegyzéke, végül névsora azoknak, a kik Németországban és azonkivüli országokban családtörténeti kutatással, dijazás ellenében foglalkoznak. E névjegyzékben magyar nemességi kutatók nevével nem találkozunk.

Az utolsó, negyedik rész a heraldikai irodalommal foglalkozik és szól azokról a szabályokról, törvényes és rendeleti intézkedésekről, melyek az egyes országokban a nemességi intézményt szabályozzák. Ez a rész is el van látva bővebb-rövidebb bibliografiával, a mely az egyes országok nemességével, nemesi intézményeivel összefoglalóan foglalkozó munkákat tartalmazza.

Heydenreich munkáját mindenki, a ki a családtörténet forrásaival, bibliographiai segédeszközeivel megismerkedni óhajt, haszonnal fogja forgatni. A családtörténeti kutató számára hézagot pótol e munka, a melynek lehetnek hiányai, igy pl. bibliographiai tekintetben, de a mely azért a maga elé tüzött czélnak, kézikönyvet adni főleg a gyakorlati családtörténeti kutató kezébe, derekasan megfelel. —*y*—*l.*

Értesités.

Benkó Imre, «Az Inárcsi Farkas család története» cz. munkából fölös példányok vannak a szerző (Nagy-Kőrös) birtokában. Érdeklődő tagtársainknak, megkeresésre, szivesen szolgál belőle egy-egy példánnyal.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR KÖNYVTÁRA

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1908-ban.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és czélja.

1. §. A társaság neve: «*Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*». — Székhelye: Budapest.

2. §. Czélja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palæographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság czéljaihoz 100 osztr. ért. forintta! ; *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítványnyal járulnak ; *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frtnyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejárati határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapirosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk czélját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdíjas taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenkint 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdíjas tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúlta után is fennmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másodelnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik ; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez, a határozatokat végrehajtja, a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javúltával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki ; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató választmány intézkedik.

Rendkivüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frtig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bízza meg a szerkesztői teendőkkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudományszakok terén jeles munkálkodásuk által kitüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtetik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenkint legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kötelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit ; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekeltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyülésében székök és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivévén, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísze- és javára. Ezeknek minden ülésen székök és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kivüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízatásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbsége által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosíttatnak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja címmel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnöklő, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e czélra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesíttetnek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felolvasásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár élőszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezésöket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évnek első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököket, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosúlt tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképessége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlnék ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése czéljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos czikkeken kivül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítva.

37. §. A társaság egyes családok megbizásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot biz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kivül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyonát képezik a 3. §. és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természettel nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzbeli kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyonát képeznék még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémiavagy a Nemzeti Muzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségkép a fokozóttabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen czélra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen czélból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyonának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», másod sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» czímén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományszakok művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott czélt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlatás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

TISZTELETBELI ELNÖK:

Gróf ANDRÁSSY DÉNES.

Megválasztatott 1907 deczember 12-én.

ELNÖK:

(Üresedésben.)

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

Harmadizben megválasztatott 1908 deczember 14-én.

CSOMA JOZSEF.

Megválasztatott 1905 deczember 14-én.

TITKÁR:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.

Megválasztatott 1908 november 26-án.

JEGYZŐ:

Dr. SZABÓ LÁSZLÓ.

Megválasztatott 1908 november 26-án.

ÜGYÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.

Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.

Megválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐJE:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.

Megválasztatott 1908 február 27-én.

II. Igazgató választmány.

Gróf Andrássy Géza. *Megválasztatott 1906 november 29-én.*

Gróf Apponyi Sándor. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Dr. Áldásy Antal. *Megválasztatott 1896 november 26-án.*

Barabás Samu. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*

Gróf Bánffy György. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Idősb Bánó József. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Dr. Békefi Remig. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*

Boncz Ödön. *Megválasztatott 1892 november 24-én.*

Borovszky Samu. *Megválasztatott 1897 november 27-én.*

Bunyitay Vincze. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*

Dr. Csánki Dezső. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Csoma József. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*

Id. Daniel Gábor. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*

Dr. Dézsi Lajos. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*

Dr. Dőry Ferencz. *Megválasztatott 1905 deczember 14-én.*

Emőkei Emich Gusztáv. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Éble Gábor. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*

Dr. Fejérpataky László. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Dr. Fraknói Vilmos. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Géresi Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Ghyczy Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*

Horváth Sándor. *Megválasztatott 1908 november 26-án.*

Kammerer Ernő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Dr. Karácsonyi János. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*

Kállay Ubul. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*

Dr. Károlyi Árpád. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Baczkamadarasi Kis Bálint. *Megválasztatott 1893 november 30.*

Kollányi Ferencz. *Megválasztatott 1901 november 28-án.*

Dr. Komáromy András. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*

Ifj. Kubinyi Miklós. *Megválasztatott 1903 november 26-án.*

Lehoczky Tivadar. *Megválasztatott 1887 november 24-én.*

Makay Dezső. *Megválasztatott 1894 november 29-én.*

Báró Mednyánszky Dénes. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Nagy Géza. *Megválasztatott 1905 deczember 14-én.*

Nagy Gyula. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Némethy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Báró Nyáry Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Megválasztatott 1883 február 25.*

Dr. Ortvai Tivadar. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Lovag Óváry Lipót. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*

Petrovay György. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*

Pettkó Béla. *Megválasztatott 1899 november 28-án.*

Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27 én*

Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Dr. Reissig Ede. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*

Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
Dr. Szabó László. *Megválasztatott 1908 november 26-án.*
† Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Szent-Iványi Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
† Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*
Dr. Tóth Szabó Pál. *Megválasztatott 1908 november 26-án.*
Csekei Varjú Elemér. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 april 30-án.*

Levelező tagok.

Benkó Imre. *Megválasztatott 1908 november 25-én.*
Királydaróczy Daróczy Zoltán. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
Dudás Gyula. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Nádudvari Győry Árpád. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
Hattyúfy Dezső. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Dr. Hodinka Antal. *Megválasztatott 1902 deczember 11-én.*
Jedlicska Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
Dr. Rugonfalvi Kiss István. *Megválasztatott 1906. november 29-én.*
Magyary Kossa Sámuel. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*
Sárközy Imre. *Megválasztatott 1904 november 24-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítványnyal:

Gróf Andrássy Dénes. *Krasznahorkaváralja.*
† Gróf Andrássy Manó.
† Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
† Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
† Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
Liptószentiváni Szent-Iványi Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítványnyal:

Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
† Báró Atzél Béla. *Budapest.*
Gróf Bánffy György. *Budapest.*
† Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
† Gróf Csáky László.
Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
† Gróf Cziráky János.
Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
Gróf Erdődy Rudolf. *Novimarof.*
Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
Gróf Festetich-könyvtár. *Keszthely.*
Báró Inkey Imre. *Budapest.*
† Ipolyi Arnold.
† Gróf Károlyi Gyula.
Gróf Károlyi László. *Budapest.*
† Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
† Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*
† Lanfranconi Grazioso Enea.
Gróf Majláth György. *Zavar.*
† Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
† Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Körmöczbánya.*
Szerémi hg Odescalchi Gyuláné sz. gr. Degenfeld Anna. *Budapest.*
Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
† Báró Radák Ádám.
Báró Révay Gyula. *Budapest.*
Sigmund Ákos. *Budapest.*
Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárcsa*, u. p. Aszód.
Szemere Miklós. *Budapest.*
† Gróf Sztáray Antal.
† Gróf Tisza Lajos.
† Idősb báró Vay Miklós.
Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
Gróf Wass Jenő. *Czege.*
Gróf Zselénski Róbert. *T.-Ujfalu.*

III. 100 forintos alapítványnyal:

Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
Babics József. *Zsombolya.*
Balásházy Bertalan. *Kődombpuszta*, u. p. Henczida.
† Báró Bánffy Ádám.
† Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
Bay Ilona. *Debreczen.*
† Beöthy Ákos. *Budapest.*
† Báró Bésán N. János.
Gróf Bethlen Istvánné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
Budapest székesfőváros könyvtára.
Burchard-Bélaváry Konrád. *Bpest.*
Csapó Vilmos. *Tengelicz*, u. p. Gindly-család.
Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
† Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
Karczag István. *Magyar-Egres.*
Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
† Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi*, u. p. Déva.
Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
† Kellemesi Melczer István.
† Alsó-Szopori Nagy Imre.
† Báró Nyáry Albert.
Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
† Ormós Zsigmond.
† Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
Pettkó Béla. *Budapest.*
Pór Antal. *Esztergom.*
Báró Radvánszky Kálmán. *Sajó-Kaza.*
Sopron vármegye közönsége.
Szépművészeti Múzeum. *Budapest.*
Szilassy Aladár. *Budapest.*
† Szontágh Pál. *Horpács*, u. p. Nagy-Oroszi.
Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
Tisza Kálmánné, sz. gróf Dégenfeld Ilona. *Budapest.*
Báró Waldbott Bassenheim Frigyes. *Tolcsva.*
Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

*Gróf Almássy Dénesné. *Gyula.*
*Báró Ambrózy István. *Malonya.*
Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
*Gróf Andrássy Géza. *Betlér.*
*Gróf Andrássy Gyula. *Budapest.*
Andreánszky Antal. *Budapest.*
Antal János. *Budapest.*
Dr. Áldásy Antal. *Budapest.*
Baán Elemér. *Selmeczbánya.*
Baditz Lajos. *Kapuvár.*
Dr. Baghy Béla. *Kengyel.*
Bődi Balogh Gyula. *Szombathely.*
Balogh Tihamér. *Puszta-Szent-Kozma*, u. p. Berettyó-Ujfalu.
Barabás Samu. *Budapest.*
*Baranyay Mária. *Budapest.*
Baranski Emil László. *Pozsony.*
Bartal Béla. *Iadd.*
*Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
Dr. Bán Ágoston. *Budapest.*
*Idősb Bánó József. *Budapest.*
Bárczay Elemér. *Puszta-Szárazbeö*, u. p. Átány.
Komoróczi és Szentandrási Bencsik István. *Király-Helmecz.*
*Beniczky Adám. *Zsámbok*, u. p. Tura.
*Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
*Beniczky Géza. *Homok*, u. p. Tisza-Földvár.
Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-Márton.*
*Benke Gyula. *Budapest.*
Benkó Imre. *Nagy-Kőrös.*
Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-Tengelicz.*
*Berczik Árpád. *Budapest.*
Berseny Béla. *Arad.*
Berwalszky Kálmán. *Igló.*
Berzeviczy Béla. *Ipolyság.*
Bessenyei Ferencz. *Budapest.*
Bessenyei Ferenczné. *Budapest.*
Beszterczebányai városi múzeum.
*Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
Bevilaqua Béla. *Budapest.*
*Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
Ifj. Bobula János. *Budapest.*
Dr. Boldizsár Kálmán. *Debreczen.*
Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
Boronkay Jenő. *Köbölkut.*
Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
Borsay Jenő. *Báthmonostor.*
Borsodmiskolczi közművelődési és muzeumegyesület. *Miskolcz.*
Bosnyák László. *Kaposvár.*
Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes.*
*Botka Béla. *Bánlak.*
Bouly de Lesdain, Louis. *Dunkerque.*
*Bronts Viktor. *Susa.*
Veskóczi Budaházy Béla. *Nyiregyháza.*
Budapesti egyetem tört. szemináriuma.
Budapesti kegyesrendiek főgymnasiuma.
Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
Felsőpulyai Bük Géza. *Magyar-Valkó.*
Dr. Cholnoky Jenő. *Kolozsvár.*
Csanády Béla. *Kraszna.*
Csatay Gyula. *Pozsony.*
*Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
*Gróf Csáky Ödön. *Főrév.*
Gróf Csáky Vidor. *Szepes-Görgő.*
Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
Csernátony Gyula. *Beszterce.*
Csernovics Diodor. *Arad.*
Csizmadia János. *Késmárk.*
*Báró Csollich Géza. *Budapest.*
*Csoma József. *Devecser*, u. p. Forró-Encs.
*Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa*, u. p. Czirák.
Dr. Czobor Alfréd. *Kassa.*
Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
Királydaróczi Daróczy Zoltán. *Paks.*
Debreczen város könyvtára.
Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
Deési kaszinó-egylet.
*Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
*Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák.*
Dely Imre. *P.-Peres*, u. p. Furta.
Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
Délmagyarországi rég. és tört. egylet. *Temesvár.*
Dévai főreáliskola.
Dr. Dézsi Lajos. *Kolozsvár.*
Doby István. *Rózsahegy.*
Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
Dr. Dőry Ferencz. *Budapest.*
*Dráveczky Gyula. *Érmihályfalva.*
Dudás Gyula. *Budapest.*
*Báró Duka Géza. *Kádár*, u. p. Rittberg.
*Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
*Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
*Gróf Esterházy Miklós Móricz. *Budapest.*
Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kismarton.*
Esztergomi főegyházmegyei könyvtár.
Eble Gábor. *Budapest.*
Fáy Béla. *Dédács*, u. p. Piski.
*Fáy István. *Serke*, u. p. Feled.
*Fáy László. *Budapest.*
Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
*Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
Fekete Albert. *Szkáros*, u. p. Zsadány.
Fest Lajos. *Eperjes.*
*Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
Dr. Fialka Gusztáv. *Budapest.*
Fiáth István. *Nagyhantos*
Gróf Forgách László. *Mándok.*
Forgon Mihály. *Budapest.*
Báró Forster Gyula. *Budapest.*
Dr. Förster Jenő. *Lőcse.*
Dr. Fraknói Vilmos. *Róma.*
Frater Zoltánné. *Császlócz*, u. p. Ungvár.
Freyseysen Virgil. *Sopron.*
Fuhrmann Andor. *Csacza.*
*Gyulai Gaál István. *Büssü.*
Gachal Sándor. *Budapest.*
Dr. Gábor Gyula. *Budapest.*
Gálos Rezső. *Szárosajta.* u. p. Nagybocson.
Dr. Gárdonyi Albert. *Budapest.*
Gerold és társa. *Bécs.*
Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
Géresi Kálmán. *Debreczen.*
Ghyczy Pál. *Csendespuszta*, u. p. Nagy-Lapás.
Dr. Goszthony Mihály. *Bárdi-Bükk.*
Gömörmegyei múzeum. *Rimaszombat.*
Graenzenstein Béla. *Budapest.*
Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
Gyömörey Vincze. *Ukk.*
Báró Győrffy Samu. *Budapest.*
Győrvárosi könyvtár.
Nádudvari Győry Árpád. *Bécs.*
Gyulay Kálmán. *Kerepes.*
*Hajós József. *Budapest.*
Halász Bálint. *Budapest.*
Hanny Gábor. *Pécs.*
Hanny Tódor. *Kismarton.*
Harmos István. *Sopron.*
Hattyúfy Dezső. *Székesfejérvár.*
Haus- Hof-, u. Staatsarchiv. *Wien.*
Hedry József. *Alsó-Láncz*, u. p. Buzita.
Hedry Lőrincz. *Kassa.*
Ifj. Hellebronth Kálmán. *Budapest.*
Dr. Herczeg Mihály. *Budapest.*

Hertelendy László. *Medgyes.*
Hevesvármegye közönsége. *Eger.*
Hodinka Antal. *Pozsony.*
Horthy István. *Bécs.*
Horváth Emil. *Budapest.*
Horváth Sándor. *Budapest.*
Huszár Dezső. *Duna-Adony.*
Ibrányi Mihály. *Galga-Györk.*
*Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nagy-Váth.*
Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest.*
*Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
*Iványi Tihamér. *Budapest.*
*Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
Dr. Iványi Béla. *Budapest.*
Jakubovich Emil. *Budapest.*
Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest.*
Jankovics József Mihály. *Munkács.*
Jedlicska Pál. *Nagyszombat.*
Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
*Jeszenszky Imre. *Gödre.*
Jeszenszky Lajos. *Csejthe.*
Jékey Zoltán. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
*Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
Junkovich Gyula. *Samobor.*
Kalocsai érseki könyvtár.
Kammerer Ernő. *Budapest.*
Karakas Károly. *Nagyvárad.*
Dr. Karácsonyi János. *Budapest.*
*Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest.*
Dr. Kardos Samu. *Debreczen.*
Kassai Múzeum. *Kassa.*
*Kazy József. *Budapest.*
Kállay András. *Nagy-Halász.*
*Kállay Lipót. *Budapest.*
Kállay Ubul. *Nagy-Kálló.*
Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
*Kecskeméti kaszinó.
*Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu.*
*Báró Kemény Gyula. *Puszta-Kamarás*, u. p. Mocs.
Kemény Lajos. *Kassa.*
*Kölcsei Kende Péter. *Budaháza.*
Kenessey László. *Székesfejérvár.*
*Dr. Kenessey Pongrácz. *Budapest.*
Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Hédervár.*
Kilián Frigyes. *Budapest.*
Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
Kisfaludy László. *Budapest.*
Dr. Kiss Emil. *Kaposvár.*
Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
Kiss István. *Győr.*
*Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
*Kollányi Ferencz. *Budapest.*
Kolosy Béla. *Debreczen.*
Kolosy István. *Budapest.*
Dr. Komáromy András. *Budapest.*
Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
Dr. Koós Jenő. *Budapest.*
Korizmics Antal. *Alexandria.*
Dr. Kormos Béla. *Budapest.*
*Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
Lovag Kotz József. *Arad.*
Kováts László. *Budapest.*
Dr. Kovács-Sebestyén Gyula. *Kaposvár.*
Kőszeghy Antal. *Budapest.*
Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
*Kőváry László. *Kolozsvár.*
Krahl Ernő. *Bécs.*
Ifj. Kubinyi Miklós. *Arva-Váralja.*
Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
Kürthy Lajos. *Budapest.*
Láng Mihály. *Budapest.*
Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
Leleszi prépostság.
Leövey Sándor. *Budapest.*
Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest.*
Losonczy István. *Miskolcz.*
*Magyary-Kossa Sámuel. *Budapest.*
Makay Dezső. *Budapest.*
Makkay József. *Nagyvárad.*
Malatinszky György. *Budapest.*
Bohuszlaviczi Malobiczky János *Budapest.*
Marsovszky Izor. *Budapest.*
Dr. Mauks Ernő. *Pozsony.*
Máriássy Ödön. *Márkusfalva.*
Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
*Meszleny Bencze. *Velencze.*
Dr. Mérey Béla. *Trencsén.*
Mészáros Dániel. *Nagy-Szénás.*
Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
Miskolczy Imre. *Vönöczk.*
Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
*Bocsári Mocsáry István. *Budapest.*
*Mosonmegyei történelmi és régészeti egylet. *Magyar-Óvár.*
Nagy Géza. *Budapest.*
Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
Eözbéghi Nagy Ignácz. *Puszta-Varjas*, u. p. Böös.
Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
Dr. Borzovai Nagy Ottó. *Szolnok.*
Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
Nagyszebeni városi levéltár.
Nagyváradi közs. iskolai könyvtár.
Naláczi Ödön. *Hátszeg.*
Nedeczky Tibor. *Budapest.*
*Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest.*
Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár.*
Németh Titus. *Budapest.*
Némethy Lajos. *Grácz.*
*Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
Orczy Zoltán. *Budapest.*
Orosz Ernő. *Eger.*
Orosz György. *Nyiregyháza.*
*Országh Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
*Országos kaszinó. *Budapest.*
Országos levéltár. *Budapest.*
Dr. Ortvay Tivadar. *Budapest.*
Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
Osváth Lajos. *Nagyvárad.*
Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
*Őrgróf Pallavicini Ede. *Budapest.*
Pannonhalmi főapátság.
*Pálffy Imre. *Budapest.*
*Gróf Pálffy Sándor. *Marchegg.*
Pálfiszegi Pálffy László. *Pacsa.*
*Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
Peőcz Elek. *Budapest.*
Pérchy Zoltán. *Jászkisér.*
Peszeki Ferencz. *Nagyvárad.*
Dolhai és Petrovai Petrovay György *Mármarossziget.*
Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Marmarossziget.*
Péchy György. *Bécs.*
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
*Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Haraszt*, u. p. Verseg.
Gróf Pongrácz Frigyes. *Pozsony.*
Gróf Pongrácz Jenő. *Bashalom.*
Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
Dr. Pósta Béla. *Kolozsvár.*
Pozsonyi kir. jogakadémia.
Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
Puky Gyula. *Budapest.*
Puky József. *Tömör.*
Radocza János. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
*Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
*Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Vársány*, u. p. Hatvan.
Báró Ragályi-Balassa Ferencz. *Ragály.*

Lublóvári Raisz Aladár. *Budapest.*
Rakovszky Endre. *Kassa.*
Rakovszky György. *Budapest.*
Ifj. dr. Reiszig Ede. *Budapest.*
Relkovič Néda. *Budapest.*
*Reviczky Ambró *Budapest.*
Rexa Arthur. *Budapest.*
Dr. Récsey Viktor. *Győr-Szent-Márton.*
Dr. Réthy László. *Budapest.*
Romhányi János. *Nyitra.*
*Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
*Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskerek.*
Rudnay Béla.
Sarlay Sámuel. *Budapest.*
Sárközy Aurél. *Peterd.*
Sárközy Imre. *Nagy-Bajom.*
Schiller Bódog. *Budapest.*
Sebestyén József. *Kolozsvár.*
Kissolymosi Simó Ferencz. *Budapest.*
Simonffy Imre. *Debreczen.*
Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth.*
Paksi Sipeky Béla. *Borsicz,* u. p. Nemsova.
*Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
Somogyi Zsigmond. *Budapest.*
Somogymegyei Könyvtár. *Kaposvár.*
Soproni kaszinó-egyesület.
Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
Sörös Pongrácz. *Pannonhalma.*
*Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes.*
Szabadkai közs. főgimnázium.
*Nemestóthi Szabó Béla. *Budapest.*
Dr. Bártfai Szabó László. *Budapest.*
*Bessenyői Szabó Mihály. *Úny.*
Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
Szalay Gábor. *Budapest.*
*Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók.*
Szamosujvári főgymnasium.
Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly.*
*özv. Gróf Szápáry Gyuláné. *Taskony.*
Szegedi Somogyi könyvtár.
Szemere Lajos. *Budapest.*
Dr. Szendrei János. *Budapest.*
Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest.*
*Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Szent-Ivány Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
*LiptószentivániSzent-IványOszkár. *Bélád,* u. p. Nagy-Herestyén.
*Báró Szentkereszty Béla. *Arkos,* u. p. Szepsi-Szt-György.
*Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
Szentmihályi Dezső. *Andorháza,* u. p. Pacsa.
Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
Gróf Széchényi Sándorné. *Nagy-Dorogh.*
Gróf Széchenyi Viktor. *Sárpentele.*
Széky Péter. *Tisza-Igar.*
Széll Farkas. *Budapest.*
Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár.*
Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
Szinnyei Merse Jenő. *Budapest.*
Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*
Szögyény Béla. *Alvincz.*
Szőke Endre. *Kiskúnfélegyháza.*
Szőllőssy Kálmán. *Nagybecskerek.*
*Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
Tabódy Tibor. *Ungvár.*
Tagányi Károly. *Budapest.*
*Takács Ferenc. *Duka.*
Tallián Andor. *Kaposvár.*
*Széki gróf Teleki József. *Tetétlen.* via Solt.
Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
*Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő,* u. p. Üllő.
Temesvár sz. kir. város.
Temesvári állami főgymnasium.
Terray István. *Rimaszombat.*
Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
Thaly István. *Budapest.*
Dr. Thaly Kálmán. *Budapest és Pozsony.*
Dr. Timon Ákos. *Budapest.*
*Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest.*
Torkos László. *Budapest.*
Tóth Arpád. *Budapest.*
Dr. Tóth-Szabó Pál. *Budapest.*
Török Sándor. *Ipolyság.*
Turócz-szentmártoni múzeumi tót társaság.
*Ugron István. *Varsó.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
Ujhelyi Hugó. *Nagybánya.*
Ujj György. *Hejcze.*
Ungvári kir. kath. főgymnasium.
Uray Gyula. *Budapest.*
*Dr. Gróf Üchtritz-Amadé Emil. *Budapest.*
Dr. Vargha Zoltán. *Budapest.*
Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasvármegyei kultur-egyesület. *Szombathely.*
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolcza.*
*Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadás*
Várnay Ernő. *Ujvidék.*
Városy Gyula. *Kalocsa.*
Vende Aladár. *Budapest.*
Veress Endre. *Kolozsvár.*
*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf Dessewffy Blanka. *Budapest.*
Viczián Antal. *Budapest.*
*Bojári gróf Vigyázó Sándor. *Budapest.*
Dr. Vincze Aurél. *Csacza.*
Virter Ferencz. *Budapest.*
Visolyi Ákos. *Alsó-Pél,* u. p. Kölesd.
Vojth Gergely. *Deés.*
Dr. Wass Miklós. *Kaposvár.*
Báró Weissenbach Iván. *Kaposvár.*
Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
*Báró Wodianer Albert. *Budapest.*
Závody Albin. *Rózsahegy.*
*Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
Gróf Zichy Tivadar. *Budapest.*
Zirczi apátsági könyvtár.
Zombory Géza. *Pécs.*
Dr. Zubriczky József. *Budapest.*
Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
Zsivkovics Lajos. *Budapest.*
Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma
(1000 koronás alapitványnyal élő 3, elhunyt 4, = 7 --- --- --- --- --- --- --- —
400 koronás alapitványnyal élő 22, elhunyt 15, = 37 --- --- --- --- --- --- --- —
200 koronás alapitványnyal élő 26, elhunyt 12, = 38) --- --- --- --- --- --- --- 82
A pártoló tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 97
Az évdíjas tagok száma --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 320
Az összes tagok száma --- --- --- 499

1908. év folyamán elhaltak:

Évdíjas és pártoló tagok:

Doby Antal.
Kégl György.
*Gróf Laszberg Rudolf.
Dr. Schönherr Gyula.
*Tahy István.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

21.282. k. k.

HUSZONHETEDIK KÖTET 1909 1. FÜZET

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL
TITKÁR.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET ÉS HERALDIKAI TÁRSULAT
16 83

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMIX.

TARTALOM.

Lap

KARÁCSONYI JÁNOS. A Szent-István anyjáról szóló adatok új megrostálása ... 1
GHYCZY PÁL. Adatok a pajzskorona és a rangjelző korona fejlődésének történetéhez. *(Négy szövegközti ábrával)* 14
Dr. VASS MIKLÓS. A Homoródszentpáli Kornis-család ... 17
VEGYES. A Kisjeszeni Jeszenszky család címeres levele. *(Színes címerképpel.)* Dr. DŐRY FERENCZ-től 28
A Himfi, Aracsai és Neszelei családok. BALOGH GYULÁ-tól ... 30
Ki volt Szécsényi Tamás első felesége? B. Sz. L.-tól ... 32
Várday Aladár és a Barla-fiak pörének időpontja. KÁLLAY UBUL-tól ... 33
Gutkeled nembeli Kozma utódjai. DARÓCZY ZOLTÁN-tól ... 33
Oklevéltani apróságok. B. Sz. L.-tól ... 35
Barloc nem Barcz! KÁLLAY UBUL-tól ... 35
TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság nagygyűlése ... 36
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság működéséről az 1908. évben. ÁLDÁSY ANTAL-tól 38
A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányi ülése ... 42
Szakirodalom. Görgey Albert, A toporczi és görgői Görgey nemzetség története. Ism. *Sárközy Imre.* — Adatok az egri egyházmegye történelméhez. Ism. *B. Sz. L.* — Museumskunde 1908. évf. Ism. *—y.*
Kérelem a Turul olvasóihoz ... 46
MELLÉKLET. A Magyar Heraldikai és Genealogia Társaság 1908-ban ... I—VIII

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivatallal tudassák.

Tagbejelentések, felszólítások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

☛ **A Turul 1886—1907-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.**

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrétben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyvárusnál (Budapest, IV., Ferencziek-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen,** egyszerü megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb dijait befizették (1908 decz. 1-től 1909 febr. 28-ig).

Alapitványokat:

Daróczy Zoltán 200 koronás alapítványára II. részletül 30 koronát.
Özv. herczeg Odescalchi Gyuláné 400 kor. Báró Waldbott Frigyes 200 kor.

Alapitványi kamatokat:

1909-ra.

Gróf Esterházy Ferencz 20 kor. Herczeg Odescalchi Arthur 20 kor.
Gróf Majláth György 20 kor. Báró Révay Gyula 20 kor.

Pártoló tagdijakat (20 kor.):

1906-ra.

Özv. báró Nyáry Béláné

1907-re.

Fáy László
Özv. báró Nyáry Béláné

1908-ra.

Gróf Almássy Dénesné
Báró Ambrózy István
Beniczky Ádám
Bronts Viktor
Gróf Degenfeld József
Draveczky Gyula
Kazy József
Báró Kemény Gyula
K. Kende Péter
Gr. Khuen-Héderváry Károly
Kiss Pál
Magyary-Kossa Sámuel
Gróf Pálffy Sándor
Szabó Béla
Szent-Iványi Károlyné
Báró Szentkereszty Béla
Gróf Teleki József
Gróf Zichy Ágoston
Gróf Zichy Tivadar

1909-re.

Gróf Andrássy Géza
Baranyay Mária
Bartal Béla
Gróf Batthyány Lajos
Beniczky Elemér
Beniczky Géza
Benke Gyula
Berczik Árpád
Borsod-Miskolczi Muzeum
Gróf Csáky Albin
Gróf Csáky Ödön
Gróf Cziráky Béla
Csoma József
Gróf Esterházy Miklós Móricz
Hajós József
Dr. Ivády Tihamér
Ivánka László
Jeszenszky Imre (I. félévre)
Gróf Karátsonyi Jenő
Kazy József
Kecskeméti kaszinó
Kornis Ferencz
Lázár Farkas
Nemzeti kaszinó
Országh Lajos
Országos kaszinó
Pálffy Imre
Gróf Pálffy Sándor
Örgróf Pallavicini Ede
Báró Podmaniczky Gézáné
Báró Podmaniczky Levente
Dr. Radvánszky György
Özv. báró Radvánszky Jánosné
Reviczky Ambró
Rónay Jenő
Szabó Mihály
Szent-Iványi Gyula
Szent-Iványi Oszkár
Szentkirályi Kálmán
Sztankovánszky János
Takács Ferencz
Özv. gróf Teleki Sándorné
Gróf Tisza Kálmán
Ugron István
Dr. gróf Üchtritz Amadé Emil
Báró Vay Béla
Gróf Vay Tihamér
Özv. báró Vécsey Józsefné
Gróf Vigyázó Sándor
Báró Wodianer Albert

Évdijakat (10 kor.):

1902-re.

Kőszeghy Sándor

1903-ra.

Kőszeghy Sándor

1904-re.

Kőszeghy Sándor

1905-re.

Kőszeghy Sándor
Török Kálmán

1906-ra.

Benkó Imre
Ifj. Bobula János
Dr. Gábor Gyula

1907-re.

Beniczky Kálmán
Benkó Imre
Dr. Gábor Gyula
Dr. Gárdonyi Albert
Horthy István

1908-ra.

M. kir. testőrség Bécs
Cs. és kir. házi-udvari és áll. levéltár
Beniczky Kálmán
Beszterczebányai városi könyvtár
Bouly de Lesdain Louis
Balogh Gyula
Budapesti kegyesrendi főgimnázium
Budapesti tud. egyetem tört. szemináriuma
Dr. Dézsi Lajos
Dévai áll. főreáliskola
Dókus Gyula
Gömörmegyei muzeum
Gyarmathy Sándor
Horthy István
Jakubovich Emil
Dr. Jankovics József Mihály
Dr. Jékey István
Jeszenszky Alajos
Dr. Károlyi Árpád
Kégl György
Kotz József
Dr. Kovács-Sebestyén Gyula
Kőszeghy Antal
Meczner József
Nagy Ottó
Pongrácz Kálmán
Raisz Aladár
Rakovszky Endre
Szatmármegye közönsége
Gróf Széchényi Viktor
Szentiványi Gyula
Tallián Andor
Tisztviselők orsz. egyesülete
Tóth Árpád
Dr. Várnay Ernő
Dr. Vincze Aurél
Závody Albin

1909-re.

Dr. Andrásovics Béla
Balogh Tihamér
Barabás Samu
Dr. Békefi Remig
Boronkay Jenő
Dr. Boncz Ödön
Bouly de Lesdain Louis
Budapesti kegyesr. főgimn.
Dr. Bük Géza
Báró Csollich Géza
Id. Daniel Gábor
Dr. Demjánovich Emil
Dr. Dőry Ferencz
Fiáth István
Báró Forster Gyula
Gerold & Comp.
Ghyczy Pál
Győry Árpád
Dr. Halász Bálint
Heves vármegye közönsége
Huszár Dezső
Dr. Iványi Béla
Jékei Zsigmond
Jeszenszky Lajos
Kalocsai érseki könyvtár
Dr. Kammerer Ernő
Kassai muzeum
Képviselőház könyvtára
Kőszeghy Antal
Lehoczky Tivadar
Dr. Leövey Sándor
Malatinszky György
Dr. Miskolczy Imre
Nagyenyedi Bethlen-főisk.
Nagyszebeni városi levéltár
Nedeczky Tibor
Orczy Zoltán
Pannonhalmi főapáts. könyvt.
Peszeki Ferencz
Pozsonyi kir. jogakadémia
Puky József
Relković Néda
Rudnay Béla
Simó Ferencz
Simonffy Imre
Somogymegye könyvtára
Gróf Széchényi Sándorné
Szegedi Somogyi-könyvtár
Dr. Szendrei János
Szmrecsányi Lajos
Szőke Endre
Szöllősy Kálmán
Temesvár sz. kir. város
Terray István
Dr. Thallóczy Lajos
Thaly István
Dr. Timon Ákos
Uray Gyula
Dr. Vargha Zoltán
Várossy Gyula
Dr. Wertner Mór
Zirczi apátsági könyvtár
Zsilinszky Mihály
Zsolnai áll. főreáliskola

1910-re.

Balogh Tihamér

A tagsági dijak, alapitványok és azok kamatai, valamint a tagdijak dolgában irt levelek a társaság pénztárnokához, **Tóth Árpád**-hoz (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal biró főrangu családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangu családokat és *c)* oly magyar eredetü, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangu családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem birnak. Ily módon a kötet 331 főrangu családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyujt felvilágositást. A kötet kimeritő névmutatót tartalmaz és 11 szines, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van diszitve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészitések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetirás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czimerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos müveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás utján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság czélja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhivjuk társaságunk kitüzött czéljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **20** koronát fizet tiz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

Franklin-Társulat nyomdája

HUSZONHETEDIK KÖTET 1909 2. FÜZET

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL
TITKÁR.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMIX.

TARTALOM.

Lap

PÓR ANTAL. Pecséttani apróságok. *(Tíz pecsétképpel)* --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 49

BORZOVAI D. NAGY OTTÓ. A Borzovai Nagy család. *(Egy címerképpel)* --- --- --- --- --- --- --- --- 56

VEGYES. Tarpa város czímeres- és kiváltságlevele II. Rákóczi Ferencz fejedelemtől. *(Egy melléklettel)*

HORVÁTH SÁNDOR-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 77

Ujabb adatok a Zichy család őseiről. Ifj. gr. Z. N.-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 79

Zermegh János bővített czímeres levele. SÖRÖS PONGRÁCZ-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- 81

Néhány újabb adat a Karcsayak leszármazásához. DARÓCZY ZOLTÁN-tól --- --- --- --- --- --- 83

Ádám lengyel jövevény és királyi tisztviselő utódai. KÁLLAY UBUL-tól --- --- --- --- --- --- --- 84

Aborgáta. KÁLLAY UBUL-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 84

Szécsenyi Tamás gyermekei. PÓR ANTAL-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 84

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig. választmányi ülése --- --- --- --- --- --- --- --- 85

Szakirodalom. Rudnay Béla, A Zsámbokréthyak, családtörténeti tanulmány. Ism. *Jakubovich Emil.* — Genealogiai Füzetek. Ism. *Bevilaqua Béla.* — Benkó Imre, Nemes családok Nagykőrösön 1848. előtt. Ism. *Sulica Szilárd.* — Rexa Dezső, A törvényhatósági levéltárak címeres levelei. — Horváth Sándor, A vármegyei levéltárak felülvizsgált czímeres nemes leveleinek jegyzéke. Ism. —*y.*—*l.*— Posse, Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751—1806. Ism. —*y.* — Egy új genealogiai társaság. — Az Europäische Wappensammlung-ról --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 85

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivatallal tudassák.

Tagbejelentések, felszólitások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

☞ **A Turul 1886—1908-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.**

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrétben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyvárusnál (Budapest, IV., Ferenczieк-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen,** egyszerü megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

tagsági és egyéb dijait befizették (1909 márcz. 1-től máj. 31-ig).

Alapitványokat:

Daróczy Zoltán 200 koronás alapítványára III. részletül 9 koronát.
Ifj. gróf Zichy Nándor 200 koronát.

Pártoló tagdijakat (20 kor.):

1906-ra.

Meszlényi Bencze

1907-re.

Meszlényi Bencze

1909-re.

Gaál István — Dr. Karácsonyi János

Évdijakat (10 kor.):

1906-ra.

Török Kálmán

1907-re.

Ifj. Losonczy István — Romhányi János — Török Kálmán

1908-ra.

Hedry Lőrincz — Kisfaludy László — Török Kálmán
Kállay Ubul — Dr. Szily Kálmán — Dr. Vass Miklós

1909-re.

Dr. Bán Ágoston — Kállay Ubul — Szögyény Béla
Bödi Balogh Gyula — Kilián Frigyes utóda — Tagányi Károly
Dr. Fejérpataky Kálmán — Kolosy István — Tersztyánszky Dezső
Dr. Gyárfás Tihamér — Prikkel Lajos — Ujj György
Báró Győrffy Samu — Rakovszky György — Dr. Vass Miklós
Horváth Sándor — Szmrecsányi Imre — Dr. Zubriczky József

A tagsági dijak, alapitványok és azok kamatai, valamint a tagdijak dolgában irt levelek a társaság pénztárnokához, **Tóth Árpád**-hoz (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal biró főrangu családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangu családokat és *c)* oly magyar eredetü, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangu családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem birnak. Ily módon a kötet 331 főrangu családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyujt felvilágositást. A kötet kimeritő névmutatót tartalmaz és 11 szines, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van diszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészitések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetirás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czimerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos müveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás utján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság**.

A társaság czélja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva*. A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhivjuk társaságunk kitüzött czéljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapitók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **20** koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

Franklin-Társulat nyomdája.

HUSZONHETEDIK KÖTET 1909 3. FÜZET

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL
TITKÁR.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMIX.

TARTALOM.

Lap

KISS BÁLINT. A Tordaiak --- 98

GYÁRFÁS TIHAMÉR. Czimeres levelek Brassó város levéltárában. *(Első közlemény, egy színes czimerképpel és három szövegközti rajzzal.)* --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 103

HOLUB JÓZSEF. A Kisasszonyfalvi Istvánffy-család. *(Két pecsétrajzzal.)* --- --- --- --- --- --- --- --- --- 112

GHYCZY PÁL. Nagyjeszeni Jeszenszky István czimeralbuma 1593—1620 --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 123

BENKÓ JÓZSEF. Az Inárcsi Farkas-család Árpádkori ősei --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 127

VEGYES. Macska Domokos királyi kardhordó, erdélyi alvajda 1357. PÓR ANTAL-tól --- --- --- --- --- --- 130

A Szentléleki Giczey családról. PUKY ANDOR-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 132

Adatok nehány dunántúli család leszármazásához DARÓCZY ZOLTÁN-tól --- --- --- --- --- --- --- --- 135

A Vaja nemről. SÖRÖS PONGRÁCZ-tól --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 136

A Szapolyai-család eredetéről. TERSZTYÁNSZKY DEZSŐ-től --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- --- 137

Thaly Kálmán † --- 139

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig.-választmányi ülése --- --- --- --- --- --- --- 140

Szakirodalom. A pannonhalmi Szent-Benedek-rend története. V. kötet. Ism. *B. Sz. L.* — A Péchujfalusi Péchy-család levéltári lajstroma. Ism. *B. Sz. L.* — Rudnay Béla, A Csermenyek és a parasztság büntető bíróságai. Ism. *Jakubovich Emil.* — Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler» 1909. Ism. y— --- 140

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivatallal tudassák.

Tagbejelentések, felszólitások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

☞ **A Turul 1886—1908-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.**

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrétben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyvárusnál (Budapest, IV., Ferenczieк-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen,** egyszerü megrendelésre pedig **postai utánvétellel** küldetik meg.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal biró főrangu családokat; ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangu családokat és *c)* oly magyar eredetü, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangu családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem birnak. Ily módon a kötet 331 főrangu családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazásáról és elágazásáról nyujt felvilágositást. A kötet kimeritő névmutatót tartalmaz és 11 szines, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van diszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészitések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetirás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört: Társulat működése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlődtek, hogy ezeknek folytatólagos müveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás utján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság.**

A társaság czélja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva.* A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhivjuk társaságunk kitüzött czéljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **20** koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

HUSZONHETEDIK KÖTET 1909 4. FÜZET

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

ÁLDÁSY ANTAL
TITKÁR.

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG
MCMIX.

TARTALOM.

Lap

BARABÁS SAMU. Bertalan modrusi comes ... 145

GYÁRFÁS TIHAMÉR. Czimeres levelek Brassó város levéltárában. *(Második befejező közlemény, öt szövegközti rajzzal.)* ... 150

Dr. REISZIG EDE. A Kováriak ... 160

VEGYES. Campanellis János czimereslevele 1526-ból. *(Színes czímerképpel.)* ÁLDÁSY ANTAL-tól ... 172

Adalék a Nagyréti Darvas-család genealogiájához. BAŸ ILONÁ-tól ... 174

Báttaszéki Bornemissza János és Széky Máté czímeres nemeslevele 1555-ből. *(Egy czímerrajzzal)* HORVÁTH SÁNDOR-tól ... 175

Három válasz. Dr. WERTNER MÓR-tól ... 177

Oklevéltani apróságok. Bártfai SZABÓ LÁSZLÓ-tól ... 179

Ujabb czímereslevelek a M. N. Múzeum levéltárában. * * * ... 183

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ig.-választmányi ülése ... 185

Széll Farkas † ... 186

Szakirodalom. Erdélyi László, A tihanyi apátság kritikus oklevelei. Ism. *Dr. Dőry Ferencz.* — Forgon Mihály, Gömör-Kishontvármegye nemes családai. Ism. *B. Sz. L.* — Palatinus József, Békésvármegyei nemes családok története. I. Ism. *—y* — Sándor Imre, Czímerlevelek. I. Ism. *Áldásy Antal* — Andretzky József, Baranyavármegye nemesei. Ism. * * * — Heydenreich, Familiengeschichtliche Quellenkunde. Ism. *—y —l* — Értesítés ... 186

*

NB. A társaság pénztárnokának betegsége miatt a befizetett tagdíjakról szóló kimutatás az 1910. évi I. füzetre marad.

Hogy a folyóirat szétküldésénél zavar és késedelem ne történjék, felkérjük t. tagtársainkat, hogy az állandó lakásváltozásokat a titkári hivatallal tudassák.

Tagbejelentések, felszólitások, kérdések és egyéb a társaság ügyeit érintő levelezések a titkári hivatalhoz (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum), a folyóiratba szánt dolgozatok pedig a szerkesztőséghez (ugyanott) küldendők.

☞ **A Turul 1886—1908-ik évi folyamaiból még néhány teljes példány kapható; ujonnan belépett tagtársaink azt a tagdíj lefizetése mellett megszerezhetik.**

MONUMENTA HUNGARIÆ HERALDICA.

MAGYAR CZIMERES EMLÉKEK

közli Fejérpataky László. A Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. — Az I. füzet nagy negyedrétben, 88 oldal szöveggel és huszonnyolcz melléklettel, a II. pedig 68 oldal szöveggel és huszonöt melléklettel megjelent s kapható Ranschburg Gusztáv könyvárusnál (Budapest, IV., Ferenczieк-tere 2. sz.) és általa minden könyvkereskedésben.

Bolti ára kötetenként 20 korona.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ A TURUL ÉVFOLYAMAIHOZ.

A Turul 1883—1892. évfolyamainak tárgy- és névmutatója 3 koronáért a társulat titkári hivatalánál (Budapest, Magyar Nemz. Múzeum) kapható. A mondott összeg előzetes beküldése mellett a füzet **bérmentesen,** egyszerü megrendelésre pedig **postai utánvéttel** küldetik meg.

Magyar Nemzetségi Zsebkönyv.

A társulatunk által kiadott Magyar Nemzetségi Zsebkönyv első kötete XIV és 558 lapot foglal magában és felöleli: *a)* a főrendiházi örökös tagsági joggal biró főrangu családokat: ehhez függelék gyanánt: *b)* a fiágon kihalt magyar főrangu családokat és *c)* oly magyar eredetü, vagy bár idegen, de meghonosodott főrangu családokat, melyek főrendiházi jogosultsággal nem birnak. Ily módon a kötet 331 főrangu családról tartalmaz adatokat. A kötetet részletes névmutató fejezi be. A *második sorozatnak* 1905 elején megjelent első kötete az előbbihez hasonló alakban VIII és 664 oldalon 250 köznemes család eredetéről, czimeréről, leszármazá-áról és elágazásáról nyujt felvilágositást. A kötet kimeritő névmutatót tartalmaz és 11 szines, önálló mellékletül adott czimerképpel s számos a szövegbe nyomott czimerrajzzal van diszítve. Hogy az első sorozathoz szükséges pótlások és kiegészitések kiadhatók, a második sorozat pedig folytatható legyen, felkérjük t. tagtársainkat, hogy úgy a kötetek minél szélesebb körben való terjesztése, mint a rendelkezésükre álló adatok beküldése által a vállalatot lehetőleg támogatni sziveskedjenek. Megrendelések és közlemények a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság titkári hivatalába (Budapest, Magyar Nemzeti Muzeum) küldendők. A megjelent kötetek mindegyike társulati tagok részére a titkári hivatalnál megrendelve egyenként 10 korona, a második kötet bolti ára nem tagok számára 12 korona.

FELHIVÁS.

A történelmi források felkutatása és a történetirás, főként a M. T. Akadémia történelmi bizottsága és a Magyar Tört. Társulat müködése által, igen nagy mértékben haladt az utolsó két évtizedben. Ezen haladással kapcsolatosan a történelem társtudományai, úgymint a heraldika (czímerészet), diplomatika (oklevéltan), sphragistika (pecsétisme) és genealogia (nemzedékrend és családtörténet), mint szaktudományok annyira fejlödtek, hogy ezeknek folytatólagos müveléséről és terjesztéséről gondoskodnunk kell. Jelen irodalmi viszonyaink között az említett tudományok terjesztését csakis társulás utján érhetjük el. Erre van hivatva a **Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság.**

A társaság czélja egy negyedévenként megjelenő *folyóirat* által terjeszteni az említett tudományokat. Ezen kívül a társaság koronként egy *nemzedékrendi zsebkönyvet* ad ki, mely *a magyar családok származásának nyilvántartására van hivatva.* A társaság gondoskodni fog arról, hogy az biztos adatokra támaszkodó és pontosan szerkesztett könyv legyen.

Ennélfogva felhivjuk társaságunk kitüzött czéljának kedvelőit, hogy lépjenek társaságunkba mint alapító, pártoló, vagy mint évdíjas tagok.

a) Alapító háromféle lehet: 1. ki egyszer mindenkorra **200** koronát fizet a társaság pénztárába; 2. ki **400** koronát fizet; 3. az örökös alapítók, kik **1000** koronát vagy ennél nagyobb alapítványt tesznek; ezeknek alapítványi joguk fiutódaikra is átszáll.

b) Pártoló tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **20** koronát fizet tíz éven át a társaság pénztárába.

c) Évdíjas tag lehet az, ki kötelezi magát, hogy évenként **10** koronát fizet öt éven át a társaság pénztárába.

A társaság tagjai annak kiadványait alapítványaik vagy tagdíjuk fejében kapják; még pedig a következő rendben: az évdíjas és 200 koronás alapító tagok a társaság folyóiratát; a pártoló és 400 koronás alapító tagok a folyóiratot és a Nemzedékrendi zsebkönyvet és végre az örökös alapítók a társaság összes kiadványait.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.